

विषय सूची

पृज नं.

१.	उज्यालो यात्रा	१
२.	घरमङ्गडा	१२
३.	चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा	२७
४.	यस्तो कहिल्लै नहोस	४८
५.	लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा	५७
६.	अधिकार ठुलो कि कर्तव्य ठुलो ?	७५
७.	शत्रु	८६
८.	नेपाली हाँझो श्रम र सिप	११२
९.	मेरो देशको शिक्षा	१२८
१०.	व्यावसायिक चिठी	१८०
११.	कर्तव्य	१५३
१२.	पाल्लो पिकासो	१७२
१३.	पर्खोस	१८८
१४.	घरको माया	२०३
१५.	गाउँमाथि एउटा कविता	२२०
१६.	आयाम	२३९
१७.	सुनाइ पाठ	२८८

उज्यालो यात्रा

कर्मसा छ भने शक्ति जडगलै बन्दू नन्दन,
घोटिएर सयौपल्ट दाउरो बन्दू चन्दन ।

भएमा उच्च सङ्कल्प छैन केही असम्भव
सङ्कल्पैले बनेका हुन् महान् मान्धेहरू सब ।

जसका कर्मले बन्धन् जिन्दगी हसिला सुखी
अरुको लिनुमा भन्दा दिनुमा बन्दू जो खुसी ।

ईष्यद्वेष हटाएर जो छर्ण् प्रेम सौरभ
तिनै मान्धेहरू बन्धन् विश्वका निर्मित गौरव ।

→ जसका भावना हाँस्थन मनमा रागिनी भरी
जसका जिन्दगी बाँधन् रातमा चांदनी
छरी ।

जसका कर्मले लिन्धन् उच्च जीवनका पथ
तिनैका पथमा हिँद्धन् मान्धेहरू सगौरव ।

जुटेका ज्ञानले जो छन् पाँदै धर्ती मनोहर
उठेका कर्मले जो छन् गर्दै निर्माण सुन्दर ।

शब्दार्थ

नन्दन	: स्वर्गको बर्गैचा
सङ्कल्प	: कुनै काम, इच्छा आदि पूरा गर्ने अठोट, दृढ़ निश्चय
द्वेष	: डाह, शत्रुता
सौरभ	: सुगन्ध, सुवास वा वास्ना
रागिनी	: सङ्गीत शास्त्रअनुसार स्वर र गायन प्रक्रियाद्वारा सुन्दर र आकर्षक ध्वनिको विशेष संयोजन
मनोहर	: मनलाई लोभ्याउने खालको, आकर्ष
मस्तक	: माथ, शिर
उच्चत	: तयार भएको, तत्पर
उदात्त	: महान्, उदार
पौरख	: कमाइ, आर्जन

शब्द भण्डार

- दिइएका अर्थ आउने शब्द 'उज्यालो यात्रा' कविताबाट खोजेर लेजुहोस् :
 - मनमा उत्पन्न हुने भाव वा विचार
 - श्रीखण्ड घोटेर बनाइएको लेप
 - गौरवले भरिएको
 - आफ्नो स्वामित्व वा अधिकार छोड्ने काम
 - सबैभन्दा उच्च वा अग्लो

उत्तर :

- (क) मनमा उत्पन्न हुने भाव वा विचार : सङ्कल्प
 (ख) श्रीखण्ड घोटेर बनाइएको लेप : चन्दन
 (ग) गौरवले भरिएको : सगौरव
 (घ) आफ्नो स्वामित्व वा अधिकार छोड्ने काम : त्याग
 (ड) सबैभन्दा उच्च वा अग्लो : सबौच्च

२. दिइएको अनुच्छेदबाट दुई जोडी पर्यायवाची शब्द पहिचान गर्नुहोस् :

गाई मानिसले पाले घरपालुवा जनावर हो । यो चौपाया वर्गमित्र पछ्य । मानवका लागि गाईको दुध निकै पोसिलो हुन्छ । शरीर स्वस्थ राख्न तागतिला कुरा खानुपछ्य । दुध र दुग्धजन्य पदार्थ विक्री गरेर मान्छेले आर्थिक उपार्जन पनि गर्दछन् । गाईपालनलाई व्यवसायका रूपमा प्रयोग गरेर धेरै आम्दानी गर्न सकिन्छ ।

उत्तर : (क) मानिस, मानव (ख) दुध, दुग्ध

३. दिइएका शब्दको पर्यायवाची शब्द लेख्नुहोस् :

शक्ति, प्रेम, धर्ती, शिर, कर्म, सुन्दर, जिन्दगी, महान्, हावा, आकाश, नयन

उत्तर :

शक्ति	: सामर्थ्य	प्रेम	: माया
धर्ती	: पचूथ्वी	शिर	: टाउको
कर्म	: कार्य	सुन्दर	: राम्रो
जिन्दगी	: जीवन	महान्	: ठुलो
हावा	: पवन	नयन	: आँखा

४. 'उज्यालो यात्रा' कविताबाट खोजेर तल दिइएका शब्दको विपरीतार्थी शब्द लेख्नुहोस् :
निम्न, दुखी, अज्ञान, सम्भव, आफ्नो, अन्याय

उत्तर :

निम्न	: उच्च	दुखी	: सुखी
अज्ञान	: ज्ञान	सम्भव	: असम्भव
आफ्नो	: अरुको	अन्याय	: न्याय

५. उदाहरणमा दिए जस्तै कुनै पाँच जोडी विपरीतार्थी शब्द खोजी बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।
उदाहरण : धारिलो भुते धेरै थोरै

उत्तर :

हासिलो (रुन्वे)	: हास्त्रो रुन्वे अनुहार भन्दा हासिलो अनुहार सबैले मन पराउँछन् ।
स्वार्थी (निःस्वार्थी)	: स्वार्थी बनेर आफ्नो मात्र फाइदा हरेको भन्दा निःस्वार्थी बनेर सबैको भलो गरेको राम्रो
जन्म (मृत्यु)	: हामीले यस जन्ममा गरेको कर्मको फल मृत्युपछि पनि भोग्नुपछि भन्ने मान्यता हिन्दू धर्ममा उल्लेख गरिएको छ ।
अमृत (विष)	: सही सदुपयोग गरिएन भने एउटै वस्तु अमृत र विष दुवै हुन सक्छ ।
सुख (दुख)	: सुख, दुख जीवनका दुई पाटा हुन् ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् ।

असम्भव, उच्च, निर्माण, संसार, लालच, सदैव, उद्धत, यात्रा, आदर्श, विश्व
उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन अनुसार कार्य गर्ने ।

२. दिइएको कवितांश बाठ बाठ अझरमा विश्राम गरी बाचन गर्नुहोस् :

उत्तर: द अक्षर

जसका कर्मले बन्धन्
अरूपको लिनुमा भन्दा
ईच्छादेव हटाएर
तिनै मान्देहरू बन्धन्
(बाँकी पनि यसरी नै गर्ने ।)

द अक्षर

जिन्दगी हीसिला सुखी
दिनुमा बन्ध जो खुसी
जो छर्घन् प्रेम सौरभ
विश्वका निमित्त गैरव ।

३. 'उज्यालो यात्रा' कविता पालैपालो लयबद्ध बाचन गर्नुहोस् ।

उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन अनुसार गर्ने ।

४. दिइएको बनुच्छेद पढी बनुष्टुप् छन्दबारे साथीबिच छलफल गर्नुहोस् :

अनुष्टुप् छन्दका चार पाउ हुन्धन् । यसका प्रत्येक पाउमा आठ अक्षर हुन्धन् । यस छन्दमा हरेक श्लोकको प्रत्येक पाउको पाँचौं अक्षर लघु (इस्व) हुन्ध र छैटौं अक्षर गुरु (दीर्घ) हुन्ध । पहिलो र तेसो पाउको सातौं अक्षर गुरु अनि दोस्रो र चौथो पाउको सातौं अक्षर लघु (इस्व) हुन्ध । यसरी प्रत्येक पाउमा सातौं अक्षर क्रमशः गुरु लघु बनिरहन्ध अर्थात् पहिलो पाउमा गुरु, दोस्रो पाउमा लघु, तेस्रो पाउमा गुरु र चौथो पाउमा लघु हुन्ध । प्रत्येक आठौं वर्णपछि यति वा विश्राम हुन्ध ।

उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन अनुसार कार्य गर्ने ।

५. 'उज्यालो यात्रा' कविताबाट लेखन र उच्चारण फरक हुने कुनै पाँचबोटा शब्द टिपी तिनको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् ।

उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन अनुसार कार्य गर्ने ।

लेखन : जसका, उच्चारण : जस्ता

लेखन : मनमा, उच्चारण : मन्मा

लेखन : सुन्दर, उच्चारण : सुन्दर

६. उदाहरणमा दिए जस्तै जोडी बनुप्रासयुक्त शब्द पाठबाट खोजेर लेख्नुहोस् :

उदाहरण: चन्दन नन्दन

उत्तर: सुखी :

सौरभ :

भरी :

खर्नुला :

चलुला :

बलुला :

७. दिइएको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

जसका भावना हाँस्धन् मनमा रागिनी भरी

जसका जिन्दगी बाँच्धन् रातमा चाँदनी छरी ।

प्रश्नहरू

(अ) यस कवितांशका चार पाउ छुट्याएर लेख्नुहोस् ।

(आ) कवितांशका चारै पाउको पाँचौं इस्व वर्ण रेखाङ्कन गर्नुहोस् ।

(इ) कवितांशका चारै पाउको छैटौं दीर्घ वर्ण रेखाङ्कन गर्नुहोस् ।

(ई) कवितांशका चारै पाउका सातौं वर्ण क्रमशः लेख्नुहोस् ।

(ब) यस कवितांशका चार पाउ छुट्याएर लेख्नुहोस् ।

उत्तर: जसका भावना हाँस्धन्

मनमा रागिनी भरी

जसका जिन्दगी बाँच्धन्

रातमा चाँदनी छरी ।

(बा) कवितांशका चारै पाउको पाँचौं इस्व वर्ण रेखाङ्कन गर्नुहोस् ।

उत्तर: जसका भावना हाँस्धन्

मनमा रागिनी भरी

जसका जिन्दगी बाँच्छन्

रातमा चाँदनी छ्री ।

(५) कविताशका चारै पाउको लैटी धीर्घ वर्ण रेखाकरन गर्नुहोस् ।

उत्तर: जसका भावना हाँस्छन्

मनमा रागिनी भरी

जसका जिन्दगी बाँच्छन्

रातमा चाँदनी छ्री ।

(६) कविताशका चारै पाउका सातौं वर्ण क्रमशः लेख्नुहोस् ।

उत्तर: हाँस्, भ, बाँच्, छ

८. दिइएको कवितांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

जुटेका जानले जो छन् पाँई धर्ती मनोहर

उठेका कर्मले जो छन् गर्दै निर्माण सुन्दर ।

समर्पित भएका छन् जो सदा न्यायखातिर

ससारमा उठेका छन् तिनैका विजयी शिर ।

प्रश्नहरू :

(क) धर्तीलाई केले मनोहर बनाएको छ ?

उत्तर: जुटेका जानहरूले धर्तीलाई मनोहर बनाएको छ ।

(ख) कर्म गर्नेको जिन्दगी कस्तो बन्दू ?

उत्तर: कर्म गर्नेको जिन्दगी सधैं सुन्दर हुन्छ ।

(ग) कवितांशमा कस्ता मानिसको शिर उचो हुन्छ भनिएको छ ?

उत्तर: कवितांशमा जानी, कर्म गर्ने र न्यायका खातिर समर्पित हुने मानिसको शिर उचो हुन्छ भनिएको छ ।

(घ) कवितांशबाट के सन्देश पाइन्छ ?

उत्तर: कवितांशबाट जानी, कर्म गर्ने र न्यायका खातिर समर्पित हुने मानिसको शिर उचो हुन्छ भन्ने सन्देश पाइन्छ ।

९. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) 'उज्यालो यात्रा' कविताका सुरुका दुईओटा श्लोकको आशय वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: कवि रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' कविता एक राष्ट्रवादी कविता हो । यस कवितामा देशप्रेमले ओतप्रोत भएका भावहरू पाइन्छन् ।

कवितामा परिश्रम गरे जे सोचे पनि पूरा गर्न सकिन्छ भन्ने उल्लेख गरिएको छ ।

'उज्यालो यात्रा' कविताका सुरुका दुईओटा श्लोकको आशय रक्तचन्दनको काठलाई धाँटेर भगमगाउँदो चन्दन बनाउन सकिए जसरी उच्च सङ्कल्प लिएर कुनै पनि कार्य गरियो भने अवश्य सफलताको शिखर चुम्न सकिन्छ भन्ने हो ।

(ख) जीवन सार्थक पार्ने के के गर्नुपर्छ ?

उत्तर: कवि रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' कविता एक राष्ट्रप्रेमी कविता हो । कविले आफ्नो देशप्रतिको मायालाई कविताको माध्यमबाट पाठकसामुल्याएका छन् । कवितामा कविले परिश्रमको महत्त्व बुझाउदै सबैलाई परिश्रम गर्न प्रोत्साहन गरेका छन् ।

कवितामा कविले जीवन सार्थक पार्ने विभिन्न उपायहरू बताएका छन् । उनका अनुसार हामीले दृण हच्छाशक्तिका साथ कार्य गर्नुपर्छ । अरुलाई सहयोग गर्ने गर्नुपर्दछ । सबैलाई प्रेम गर्ने र न्यायका निमित्त समर्पित हुनुपर्दछ । श्रमलाई प्रावीमिकता दिए देखलाई बचाउने कागंमा लाग्नुपर्छ । यति गच्छो भने हामीले हाम्रो जीवनलाई सार्थक पार्नसक्दछौ ।

(ग) कवितामा कविले कस्तो आदर्श जीवन यात्राको कल्पना गरेका छन् ?

उत्तर: रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' देशप्रेमले ओतप्रोत भएको कविता हो । यस कवितामा कविले आफ्नो देशप्रतिको मायालाई कविताको माध्यमबाट बाहिर ल्याएका छन् । कवितामा कविले परिश्रमको महत्त्व बुझाउदै सबैलाई परिश्रम गर्न आग्रह गर्दै एक आदर्श जीवनको कल्पना गरेका छन् । जुन यस प्रकार छ ।

उच्च सङ्कल्पका साथ सकेसम्म अरुलाई सहयोग गर्ने र गर्न प्रोत्साहन गर्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने अनि प्रेमले जीवनमा ल्याउन सक्ने परिवर्तनको बारेमा जानकारी गराउने, सबैको न्यायका निम्नि समर्पित भएर लाग्ने, लोभ लालच सबै त्यागेर उदात्त कर्मको पथमा हिँड्ने आदर्श जीवनको कल्पना गरेका छन् ।

(घ) 'उज्यालो यात्रा' कविताको मूल भाव के हो ?

उत्तर: देशभक्तिले भरिपूर्ण रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' राष्ट्रप्रेमी कविता हो । कविले आफूभित्र लुकेको देशप्रेमलाई कविताको माध्यमबाट बाहिर ल्याएका छन् । कवितामा कविले परिश्रमको महत्त्व बुझाउदै सबैलाई परिश्रम गर्न आग्रह गर्दै एक आदर्श र स्वतन्त्र जीवनको कल्पना गरेका छन् । मानिसले लोभ लालच, अल्ढी, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर उच्च सङ्कल्पका साथ अरुलाई सहयोग गर्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने न्यायका निम्नि समर्पित भई उदात्त कर्मको पथमा हिँडे अवश्य सफलता हासिल गरिने कुरा दर्शाउनु नै यस कविताको मूल भाव रहेको छ । अर्को शब्दमा भन्दा उदात्त भावधारको अभावमा मानिस खुम्चिन्द्र र वैस्वीकृत हुन सक्दैन । कविताको भाव तथा आशय यही हो ।

१०. कविताको दोस्रो श्लोकलाई व्याकरणिक पदक्रम मिलाई गद्यमा रूपान्तरण गर्नुहोस् ।

उत्तर: उच्च सङ्कल्प भयो भने असम्भव केही छैन । सङ्कल्पको कारणले नै सबै मान्छेहरू महान् बनेका हुन् ।

११. भाव विस्तार गर्नुहोस्

(क) इष्टाद्विष हटाएर जो छर्छन् प्रेम सौरभ
तिनै मान्छेहरू बन्छन् विश्वका निम्नि गौरव ।

उत्तर: इष्टाद्विष

.....निम्नि गौरव

माथिका हरफहरू कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ एकमा समावेश गरिएको रामप्रसाद जावालीद्वारा लिखित कविता उज्यालो यात्राबाट लिइएको हो । यस कवितामा लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर उच्च सङ्कल्पका साथ अरुलाई सहयोग गर्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने न्यायका निम्नि समर्पित भई उदात्त कर्मको पथमा हिँडे अवश्य सफलता हासिल गरिने कुरा बताउन खोजिएको छ ।

उपर्युक्त हरफहरूमा जो मानिस इष्टाद्विषबाट टाढा रहेर प्रेममय जीवन अघि बढाउँछ त्यो मान्छे विश्वमा नै गौरवान्वित बन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । मानिसले सफलता हासिल गर्न, लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर उच्च सङ्कल्पका साथ अरुलाई सहयोग गर्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने न्यायका निम्नि समर्पित हुने गर्नु पर्दछ । जो मानिस इष्टाद्विषलाई साधमा लिएर जीवनलाई पलायनबाटी बनाउन रुचाउँछ त्यो मानिसले सम्पत्ति त कमाउला तर विश्वमा अखल मान्छेको रूपसा गौरव कमाउन सक्दैन । विश्वमा गौरव कमाउनका लागि प्रेममय भावनालाई आत्मसात गर्दै कमंशील जीवन बिताउनु पर्दछ भन्ने कुरा कविले उल्लेख गरेका छन् ।

माधिका हरफमा मान्छेले आफूलाई विश्वमा गौरवान्वित बनाउनका लागि इष्टाउँग
नगरी सबैमा प्रेम र आदरको भाव रखेर कर्मशील बन्नुपर्ने कुरा कविले दर्साएका
छन्। आदर्श जीवनको व्यावहारिक सत्य पनि यही हो।

(ब) उदात्त कर्मको यात्रा गर्दछन् जो सधै
आदर्श नमुना मान्छे बन्दछन् विश्वमा तिनै।

उत्तर: उदात्त कर्मका विश्वमा तिनै।

माधिका हरफहरू कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ एकमा समावेश गरिएको रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको कविता उज्यालो यात्राबाट लिइएको हो। यस कवितामा जो व्यक्ति उच्च प्रतिज्ञा बोकेर अरूलाई सहयोग गर्ने, लोभ, लालच, छल, कपट, रिस, डाह, आदिलाई पर राख्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने र न्यायका निमित्त समर्पित भई उदात्त कर्मको पथमा हिँड्ने गर्दछ, त्यो अवश्य आदर्श व्यक्तिको रूपमा कहिले कुरा बताउने क्रममा उक्त हरफहरू आएका हुन्।

उपर्युक्त हरफहरूमा जो मानिस महान कर्मको बाटो अपनाउँछ त्यो विश्वमा आदर्श नमुना व्यक्ति बन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। मानिसले सफलता हासिल गर्ने, लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर उच्च सङ्कल्पका साथ अरूलाई सहयोग गर्ने, सबैलाई प्रेम गर्ने र न्यायका निमित्त समर्पित हुने गर्नु पर्दछ। जो मानिस आफ्नो भन्दा अरूलो भलाइलाई प्राथमिकता दिइएर अघि बढ्छ त्यो सधै सफल हुन्छ। उसले विश्वमा असल र आदर्श मान्छेको रूपमा पहिचान कमाउन सक्छ। त्यसैले विश्वमा आदर्श व्यक्ति बन्नका लागि उदात्त कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइरहनु पर्दछ भन्ने कुरा कविले उल्लेख गरेका छन्।

माधिका हरफमा मान्छेले आफूलाई आदर्श व्यक्तिका रूपमा विश्वमा परिचित गराउन सधै मुहान् कामहरू गरिरहनु पर्ने कुरा कविले दर्साएका छन्। उदात्त भावधारको अभावमा मानिस खुम्चिन्छ र वैस्वीकृत हुन सक्दैन। कविताको खास भाव तथा आशय यही हो।

१२. कर्मशील बन्न कसरी सकिन्दू, 'उज्यालो यात्रा' कविताका आधारमा लेख्नुहोस्।

उत्तर: रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' कविता अनुसार उच्च सङ्कल्पका साथ अरूलाई सहयोग गर्ने लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर सबैलाई प्रेम गर्ने न्यायका निमित्त समर्पित भई उदात्त कर्मको पथमा निरन्तर कर्मशील भएमा कर्मशील बन्न सकिन्दू।

रामप्रसाद जावालीद्वारा लेखिएको 'उज्यालो यात्रा' कविता अनुसार उच्च सङ्कल्पका साथ अरूलाई सहयोग गर्ने लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह, आदिलाई पर राखेर सबैलाई प्रेम गर्ने न्यायका निमित्त समर्पित भई उदात्त कर्मको पथमा निरन्तर कर्मशील भएमा कर्मशील बन्न सकिन्दू।

कविता अनुसार हामीले कर्मशील बन्नको लागि आफूभित्र भएको लोभ लालचको भावना त्यान सम्भव्य हो। कमं गरे फलको आसा नगर भन्ने गीताको भनाइलाई लागु गर्ने गाकियो भने हामी अवश्य सफल भइन्छ। छल कपट, रिस डाह आदिलाई पर्ने हामी मनमा पस्न दिनहुँदैन। रिस डाहले हामी मनलाई दुसित बनाउँदछ। दुसित मनले गरेको कार्य सफल हुने सम्भावना भनेको नहुँ बराबर हो। त्यस्तै छल कपटका साथ गरिएको काम पर्ने सफल हुने सम्भावना हुँदैन। किनकी अरूले थाहा पाउनेहुन् कि भनेर हामी डराइरहका हुन्दै। डराएर गाँको काममा त सफलता हुने सम्भावना शून्य बराबर हुन्दै। लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह आदि बोकेर गरेको काममा भनेजस्तो भएन भने हामीमा हीनताभाव उत्पन्न हुन्दै। हीनता भाव भएको मान्छे कहिलै कर्मशील बन्न

सबैदेन । त्यसैले कर्मशील बन्नका लागि दृण निश्चयका साथ अरुको भलो चिताएर लोभ लालच, छल कपट, रिस डाह आदि त्यागेर परिश्रम गर्ने हो भने अवश्य कर्मशील व्यक्ति बन्न सकिन्छ ।

१३. कविले कविताको अन्तिम श्लोकमा आफू कस्तो बन्ने अनुमान गरेका छन्, लेखुहोस् ।
उत्तर: कविले कविताको अन्तिम श्लोकमा आफ्नै पौरखले केही गर्न थाले र उक्त कार्यलाई निरन्तरता दिई कुनै समय पूर्णता हासिल गरेर आफ्नो पहिचान बनाउने अनुमान गरेका छन् ।

१४. दिइएका विषयमा साथीबिच छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्नुहोस् :

- (क) परिश्रमको फल मिठो हुन्छ ।
(ख) मानवीय सेवाको भावना राख्नु पवित्र कर्म हो ।

उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन बनुसार कार्य गर्ने ।

१५. दिइएका अनुच्छेद पद्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेखुहोस् :

गुरुकुल भनेको गुरुको सान्निध्यमा विद्यार्थीले आवासीय रूपमा शिक्षा ग्रहण गर्ने स्थान हो । प्राचीन कालमा शिक्षकलाई आचार्यका रूपमा लिइन्थ्यो र त्यहाँ पढ्ने विद्यार्थीलाई उनको परिवारसमान मानिन्थ्यो । त्यसैले त मातापिता र आचार्यलाई अति उच्चकोटिमा राखी, मातृदेवो भव, पितृदेवो भव र आचार्य देवो भव भनिन्छ ।

गुरुकुलमा अहिलेको शिक्षा प्रणाली जस्तो निश्चित समयमा विद्यालय आएर पढ्ने समय तालिका हुदैनथ्यो । गुरुकुलमा सबै शिष्य एउटै उमेरका हुदैनथे तर उनीहरूको सिकाइ एउटै समूहमा हुन्थ्यो । गुरुले शिष्यको उमेरअनुसार शिक्षा दिने व्यवस्था थियो । ठुला शिष्यबाट सानाले सिक्ने परिपाटी पनि गुरुकुलमा हुन्थ्यो । गुरु शिष्य प्रायः सँगसँगै हुने भएकाले गुरुले अहाएका बेलामा काममा जानुपर्ने हुन सक्यो । जुनसुकै बेलामा पनि औपचारिक कक्षा सुरु हुन सक्यो । सामान्यतया गुरुकुलका छात्र विहान सबैरे उठ्ने र अध्ययनका साथसाथै काममा पनि सक्रिय हुने गर्थे । गुरुकुलमा सैद्धान्तिक अध्ययनभन्दा व्यावहारिक अध्ययनलाई बढी महत्त्व दिने गरिन्थ्यो । यो शिक्षा प्रणालीमा औपचारिक परीक्षा हुदैनथ्यो । हरेक समय नीति, व्यवहार र उसको व्यावसायिक कौशलको परीक्षा भइरहन्थ्यो । यसरी प्राचीन कालमा दीक्षान्तको समयमा केही कठिन परीक्षा लिने गरिन्थ्यो । त्यस्ता कठिन परीक्षा विभिन्न खालका हुन्थे । परीक्षाका क्रममा गोप्य रूपले शिष्यलाई नियालिरहेका हुन्थे । शिष्यले छिचोल नसक्ने खालको विघ्न पन्यो भने गुरु अघि सर्थे । त्यो परीक्षा पूरा गर्न सकेमा शिष्य दीक्षित हुन्थे ।

प्रश्नहरू:

- (अ) गुरुकुल भनेको के हो ?
(आ) गुरुकुलमा कस्तो शिक्षालाई प्राथमिकता दिइन्थ्यो ?
(इ) गुरुकुलमा किन जुनसुकै समयमा पनि औपचारिक कक्षा सुरु हुन्थ्यो ?
(ई) गुरुकुलमा शिष्य कसरी दीक्षित हुन्थे ?

उत्तरहरू :

- (अ) गुरुकुल भनेको गुरुको सान्निध्यमा विद्यार्थीले आवासीय रूपमा शिक्षा ग्रहण गर्ने स्थान हो ।
(आ) गुरुकुलमा सैद्धान्तिक शिक्षाभन्दा व्यावहारिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिइन्थ्यो ।
(इ) गुरुकुलमागुरु शिष्य प्रायः सँगसँगै हुने भएकाले जुनसुकै समयमा पनि औपचारिक कक्षा सुरु हुन्थ्यो ।
(ई) गुरुकुलमा शिष्य विभिन्न खालका कठिन परीक्षा लिने र त्यस क्रममा गोप्य रूपले गुरुले शिष्यलाई नियालिरहने गरिन्थ्यो । शिष्यले छिचोल नसक्ने खालको विघ्न पर्नमा गुरुले महयोग गरेर परीक्षा पूरा गरिसकेपछि दीक्षित बनाइन्थे ।

(स) भाष्यिक संरचना र व्याख्यास पहिचान गर्नुहोस् ।

- (अ) पहिलो अनुच्छेदको पहिलो वाक्यबाट एक एकओटा नाम, विशेषण र क्रियापद लेखनुहोस् ।
- (आ) 'पहु' धातुबाट एक एकओटा नाम र क्रियायोगी शब्द निर्माण गर्नुहोस् ।
- (इ) अनुच्छेदबाट सुन, विच र अन्तिममा हस्य इकार प्रयोग भएका दुई दुईओटा शब्द टिपोट गर्नुहोस् ।

उत्तर :

- (अ) नाम : गुरुकुल, विशेषण : भनेको र क्रियापद : हो
- (आ) पहु : नाम : पढाइ, क्रियायोगी : पढदा

१६. दिइएको सन्दर्भ पढनुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

ठेलामा तरकारी विक्रेता र क्रेताविच कुराकानी

- क्रेता : नमस्ते हजुर, यो काउलीको दाम कति हो ?
- विक्रेता : नमस्ते, हेर्नुस् न ! हिजोदेखि दाम बढेर आएको छ । आज काउली किलाको १०० रुपियां छ ।
- क्रेता : ए ! मलाई एक किलो काउली दिनुहोस् न !
- विक्रेता : (काउली जोखै) अँ अरू के के लिनुहुन्छ ?
- क्रेता : आधा किलो गोलभेंडा पनि दिनुहोस् न !
- विक्रेता : हुन्छ हजुर ! (गोलभेंडा जोखै) ल लिनुस् हजुर !
- क्रेता : नयां र ताजा कुनै तरकारी आयो भने मलाई खबर गर्नु ल !
- विक्रेता : हस् हजुर ! म भनिहाल्छु नि ! हजुर जस्ता ग्राहक भएर त मेरो गुजारा चलेको छ ।
- क्रेता : तपाईंले आफ्नो पेसा गर्नुभएको छ, यसरी स्वरोजगारी गर्ने मान्छे मलाई मन पर्छ ।
- विक्रेता : हस् हजुर ! सबै व्यावसायीलाई हौसला दिने हजुर जस्ता व्यक्ति हुने हो भने त हामीलाई पनि काम गर्न प्रेरणा मिल्छ ।
- क्रेता : ल त, अहिले म गएँ, फेरि भेटेर गफ गरैन्नला ।
- विक्रेता : हवस्, हजुरसंग कुराकानी गर्न पाउँदा खुसी लाग्छ । आउदै गर्नुहोला ।
(क्रेता सामान लिएर बाटो लाग्छन् ।)

माथिको अनुच्छेदमा जस्तै तपाईं पनि कक्षाका साथीसंग मिलेर एक जना पसले र अन्य दुई जना ग्राहक बनेर विनयशीलतापूर्वक कुराकानी पालैपालो कक्षामा प्रस्तुतगर्नुहोस् ।

उत्तर: कक्षामा गुरुको निर्देशन अनुसार कार्य गर्ने ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ १ सुन्नुहोस् र दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- (क) चुली विहान रातो बन्नुको कारण के हो ?
- (ख) ऊर्जा बल केने बढाउ ?
- (ग) उम्दा कलाकार केलाई भनिएको हो ?
- (घ) अलइकारको माला कसरी बन्दू ?

- उत्तर: (क) चुली विहान रातो बन्नुको कारण रविको भुल्को पर्नु हो ।
(ख) कांकिल कण्ठको मधुरता सुन्दा ऊर्जा बल बढाउ ।
(ग) हाती बाघ बिललाई उम्दा कलाकार भनिएको हो ।
(घ) अनेक भाषा, जाति गाँसिएर अलइकारको माला बन्दू ।

२. सुनाइ पाठ १ का आधारमा नेपालको सुन्दरताको वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: नेपालको विहानी भाले ब्रासेसैगै हुन्छ अनि अग्लो चुचुरो रविको भुल्को पर्दा भलमल्ल रातो टल्कन्छ । जङ्गलमा मिठा काफल पाकेको हेँ रहर लाग्दौ देखिन्छ । सुमधुर गीतको ध्वनि भैं कल कल गर्नै झर्ना र कोइलीको मिठो आवाज सुन्दा हाम्रो उर्जा त्यसै बढेर आउँछ । वनमा पाइने हाती, बाघ, बैदल आदिले आफ्नो उत्कृष्ट कला कलाकारिता देखाइरहेका हुन्छन् । त्यसै विभिन्न भाषा, जाति आदि गुम्फित हुंदा कति राम्रो अंलडकार बन्दछ । यहाँ पाख्या भीर फाँट अनि ऐश्यको खेत छ । नेपालमा हामीलाई एकै ठाड़मा राख्ने अनेक चेतनाका सदभावहरू छन् ।

भाषिक संरचना र वर्णविव्यास

१. दिइएको अनुच्छेदबाट रेखाइकित शब्दको पदवर्ग पहिचान गरी छलफल गर्नुहोस् :
फुर्वा असल विद्यार्थी हुन् । उनी सोलुखुम्बु जिल्लाको जनजागृति माविमा १० कक्षामा
पढौ छन् । उनीसधैं विद्यालय जान्छन् । उनी मिहिनेतपूर्वक पढ्छन् । उनी विहान सबैरे
उठ्छन् र आफूले पढ्नुपर्ने पाठ नियमित रूपमा पढ्छन् । कक्षामा गुरुले दिएको
कक्षाकार्य सधैं गर्द्धन् ।

- उत्तर :
असल	: विशेषण,	उनी	: सर्वनाम
पढौ छन्	: क्रियाविशेषण	सधैं	: विशेषण
पूर्वक	: क्रियाविशेषण	सबैरे	: क्रियाविशेषण
			: आफूले : सर्वनाम
२. दिइएको सन्दर्भ पढ्नुहोस् र पदवर्ग विचलनबारे साथीसँग छलफल गर्नुहोस् :

- पदवर्ग विचलनसम्बन्धी बैठक
- पदवर्गको टोलमा एउटा बैठक बसेको छ । उक्त बैठकको मुख्य विषयवस्तु 'पदवर्ग' पदवर्गको टोलमा एउटा बैठक बसेको छ । उक्त बैठकमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, विचलन एक 'विमर्श' रहेको छ । उक्त बैठकमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, विस्मयादिबोधक, संयोजक र निपातलाई निम्त्याइएको छ । आफ्नो वर्गका शब्द अर्को वर्गमा प्रवेश गरे भनेर विशेषणले उजुरी गरेको रहेछ । 'गरिव', 'धनी', वर्गका शब्द अर्को वर्गमा प्रवेश गरे भनेर विशेषणले उजुरी गरेको रहेछ । विशेषणका पद नै हाँ भन्ने गरेर हैरान पारे भनेर विशेषणले उजुरी गरेको रहेछ । पदवर्गले सबै उजुरी हेरेछन् ।
- 'गरिव', 'धनी', 'नेपाली', 'दुखी', 'सुखी' जस्ता विशेषण शब्दले व्यान दिई भनेछन्, "हामी वाक्यमा प्रयोग हुंदा हामीलाई कहिलेकाहीं नामको काम गर्नुपर्ने भयो । हाम्रा अगाडि नाम बसिदिएको अवस्थामा भने हामी त्यै नामको विशेषता बताउँदैं र विशेषण बन्दौं । हाम्रा अगाडि नाम नभएमा हामीले नामको काम गर्नुपर्ने रहेछ । सर्वनामले पनि भनेछ, "हो यो वाक्यमा समस्या हामीलाई पनि छ, जस्तै 'त्यो गयो । त्यो केटो आयो ।' यहाँ पहिलो वाक्यमा 'त्यो' सर्वनाम र दोस्रो वाक्यमा 'त्यो' विशेषण भएर दुवै रूपमा प्रयोग हुनुपरेको छ । 'त्यो' सर्वनाम र दोस्रो वाक्यमा 'त्यो' विशेषण भएर दुवै रूपमा प्रयोग हुनुपरेको छ । विशेषण बन्नै पनै र विशेषण बन्नै पनै हुन्छ ।" त्यस्तै समस्या क्रियायोगी र नामयोगीमा पनि बताउनै पनै र विशेषण बन्नै पनै हुन्छ । त्यस्तै 'र' लाई चाहिं कहिले निपात त कहिले संयोजक बन्नुपर्ने बाध्यता रहेछ । रहेछन् । त्यस्तै 'र' लाई चाहिं कहिले नामले जुरुक्क उठेर भनेछ, "आफू जुन 'लौ, मैले आजको बैठकको चुरो कुरा बुझौं" भन्दै नामले जुरुक्क उठेर भनेछ, "आफू जुन वर्गको भए पनि वाक्यमा प्रयोग हुंदा सन्दर्भअनुसार अर्को वर्गमा जान सकिन्दै । त्यस्तै अवस्था पदवर्ग विचलन हो भनेर बुझौं है, साथी हो ।" विशेषणले पनि चित बुझाएछ, सर्वनाम, नामयोगी अरू सबैले ताली बजाएछन् ।

३. दिइएको अनुच्छेद पढी रेखाइकितपदको पदवर्ग छुट्याउनुहोस् :
- गरिव वर्गको उत्यान नभई देश समृद्ध बन्दैन । गरिवलाई राज्यले विशेष ध्यान दिनुपर्दै । धनी व्यक्ति वा सम्पन्न व्यक्तिबाट कर लिनुपर्दै । साथै धनी र सम्पन्नको व्यवसायको

संरक्षण र त्यसका लागि उचित वातावरण पनि राज्यले तयार गर्नुपर्छ । गरिबीको रेखाभूमि वा रेखातल अवस्थित समुदायलाई सधैं तल रहने वातावरण सिर्जना हुनुहोस् । यसो भयो भने यो देशका असङ्गत्य विपन्न व्यक्तिको उत्थान हुने छ किन्तु विपन्नलाई सम्पन्न नवनाई देश कहिल्लै विकसित हुदैन ।

उत्तर :

गरिब	: विशेषण	गरिब	: नाम
धनी	: विशेषण	सम्पन्न	: विशेषण
तल	: नामयोगी	तल	: क्रियाविशेषण
विपन्न	: विशेषण	विपन्न	: नाम

४. 'उज्ज्यालो यात्रा' कविताको चौथो श्लोकबाट एक एक ओटा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी र नामयोगी वर्गका शब्द टिपोट गरी बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

उत्तर :

गौरव	: नाम	म नेपाली भएकोमा <u>गौरव</u> गर्दूँ ।
जो	: सर्वनाम	जो आए पनि मलाई मतलब छैन ।
तिनै	: विशेषण	जसले गल्ती गर्दूँन, कार्बाही गर्नुपर्छ भनेर पनि तिनै अघि सर्दूँन् ।
बन्धन	: क्रिया	मिहिनेत गर्नेहरू नै ठुलो मान्छे <u>बन्धन</u> ।
हटाएर	: क्रियायोगी	

बुवाले हकवालाको नामबाट मेरो नाम हटाएर भाइको नाम राख्नुभएछ ।

निमित्त : मेरा निमित्त बाबाले धेरै दुख गर्नु भएको छ ।

५. कोष्ठकमा दिइएको सङ्केत अनुसार तलका शब्दलाई बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

(क)	(र: संयोजक)	(घ)	(यो: सर्वनाम)
..... (र: निपात)			(यो : विशेषण)
(ख)	(भित्र : नामयोगी)	(ड)	(वृद्ध: नाम)
 (भित्र : क्रियायोगी)	(वृद्ध : विशेषण)
(म)	(तर: क्रिया)		
 (तर: संयोजक)		
 (तर : नाम)		

- उत्तर: (क) बादल लाग्यो र पानी पन्यो । (संयोजक 'र')

तिमी कहाँ बस्छौ र? निपात 'र'

- (ख) दराजाभित्र कोट छ । (नामयोगी 'भित्र')

ऊ कोट लगाएर भित्र गयो (क्रि.वि. 'भित्र')

- (ग) तिमी खोला राम्ररी तर । (तर क्रिया)

राम चाहिँ आयो तर श्याम आएन (तर संयोजक)

मलाई तर मनपर्छ । (तर नाम)

- (घ) यो राम्रो छ । (यो सर्वनाम)

यो फूल राम्रो छ । (यो विशेषण)

- (ङ) वृद्ध मान्छे आउनुभयो । (वृद्ध विशेषण)

वृद्ध आउनुभयो । (वृद्ध नाम)

६. पदवर्ग विचलन भएका कुनै तीनओटा शब्द पर्ने गरी छोटो अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।

उत्तर: गरिब हन रहर नभएर बाध्यता हो । हामीले गरिबलाई माया गर्नुपर्छ । आजको सम्पन्न मान्छे सधैं सम्पन्न नै हुन्छ भने छैन त्यसैले सम्पन्नको व्यवसायको संरक्षण राज्यले

गर्नुपर्छ । त्यस्तै सरकारले देशका विपन्न व्यक्तिहरूको उत्थान हुने कार्य गरेर विपन्नलाई माँथ उठाउन सहयोग गर्नुपर्छ ।

५. **दिइएको अनुच्छेदबाट शब्दको सुरु विच र अन्तिममा हस्त इकार प्रयोग भएका शब्द पहिचान गर्नुहोस् :**

निरन्तर घोटिएर मात्र दाउरो चन्दन बन्ध भनिन्छ । मिहिनेत गरियो र पढियो भने मात्र आफूले चाहेको लक्ष्य प्राप्त गर्न सजिलो हुन्छ । विद्यार्थीले चाहेको लक्ष्यअनुसार भविष्यमा चिकित्सक, इन्जिनियर, शिक्षक अनि साहित्यकार आदि बन्न सक्छन् । आज कर्म गर्नेले भोलि फल प्राप्त गरेरै छाड्छन् ।

उत्तर :

सुरु	मध्य	अन्त्य
निरन्तर	घोटिएर	आदि
मिहिनेत	मिहिनेत	प्राप्ति
चिकित्सक	चिकित्सक	भोलि
शिक्षक	भनिन्छ	
विद्यार्थी	गरियो	आदि

प्रश्न नं. शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा हस्त इकार प्रयोग भएका १० ओटा शब्द पर्ने गरी आफूलाई मन पर्ने विषयमा एउटा अनुच्छेद तयार गर्नुहोस् ।

- उत्तर:** निरन्तर अनशासित भएर अध्ययन गरे राम्रो उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ । विद्यार्थी जीवन मिहिनेत गरेर पढ्यो भने भोलि हामीले राम्रो भविष्य प्राप्ति गर्न सक्दछौं ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. 'विद्यार्थी जीवन' शीर्षकमा छोटो कविता लेख्नुहोस् ।

उत्तर: शिक्षाको काम हो मुख्य विद्या बुद्धि धनार्जन त्यसको निमित्तमा धेरै गर्नु मस्तिष्क मार्जन । १

स्वस्थ शरीर मस्तिष्क मानेर पहिलो धन दीर्घायु प्राप्तिका निमित्त लागोस् तिमो सदा मन । २

मानेर गुरुको अर्ती राखी जम्मै शिरोपर मिनकै निमित्तमा वाच्नु सिकिराल्नु सधैँभर । ३

ज्ञानदाता भए ईश विद्यालय छ मन्दिर स्वयं नै भक्त हौ बुझ्नु भक्ति राख्नु निरन्तर । ४

दुइगाभै देशका निमित्त बन्नु सत्पात्र धीवर दुइगा उत्रिन्छ वा दुब्छ तिमीमै हुन्छ निर्भर । ५

२. पुस्तकालय वा अन्य स्रोतबाट कुनै एउटा पञ्च कविता खोजी लयबद्ध वाचन गरेर कक्षामा सुनाउनुहोस् ।

उत्तर: पञ्चतत्त्वार्चना ।

चौरालीमा रहेको त्यां दुइयाने देव बास छ ।
चाहाइन्छन् अरु दुइगा दुइगाकै मात्र रास छ । १

खोलो तर्दा नदी तर्दा जड्घारमा जहाँतहाँ ।
खोलाकै अंजुली पानी अचाइन्छ सधै त्यहाँ । २

सृष्टि हुन तेजका डल्ला पूजिन्छन् घैरघर ।
बत्ती बालेर पुङ्गाले खुसी हुन्छन् दिवाकर । ३

वायु पन्थाउने गदां वायुभौ बन्दछन् नर ।
आङ्गमा वायु ल्याएर काम्छन् धर्घर धर्घर । ४

ठूलो आकाश देखिन्न कल्पना शक्ति मात्र हो ।
घटाकाश स्वयम्भित्र पुजिन्छ यति मात्र हो । ५

‘घरभगडा’

वही नृत्यकलायन नजरबद्दलाट छुटेपछि लायो सास फेरेर राजेन्द्रलधमीले भनिन्, “दयाको कला मैसे पाए। क्याक्षमा परेको अमृत पनि विश बन्दोरहेछ। देवर भनेर यी बहादुर शाहलाई फैसे हुनेकाम गरेकी है। घरमा पनि यी शाश बने अस्मानमा पुऱ्याउदा पनि बाजको रूप लिए। अंगुष्ठमात्रम् खुनाउदा के हुने हुन् होने। नान बनेर आए पनि यिनीसंग म डराउन्न। यिनको विष शब्दन गने विचाहको सहायता नपाएकी भए अहिले पनि म उम्कन सबै विडिन्। मैले अकिञ्चको प्रभावना आकर्षित भएका र न्यायका बाटामा हिँडने भारदारहरू जाति भने पनि थ्यै। वस्त्रोमा हरेल छालु कमजोरी हो। शइको ढोरीमा पिछ खेल्नु नादानी हो, जुम्हो बन्ने बक्की हो।

खाल आफ्नो बच्चानायि अक्टूबर जाइनाले नागोको देखेपछि कुनचाहाई सिंहिनी कानमा तेल हाले बम्ही : यदि बम्ही भने पनि माराले उसलाई थुकिनेछन्। मेरो उही हालत हो। अह त कै नम्भकार थार्पर्छ यही छोरो न्यायबहादुर शाहले पनि के भन्ना। उम्कैले यसको बचाउका निमित्त आगामा कृदु र पानीमा हामकालु परे पनि तयार छु मेरो धन, जन, तन, मन अर्थात् जे भने पनि मनवन्न मैं यही एउटा छोरो हो। यदि प्रत्यन्धेलाई सजीव तुल्याउडा सकिन्न भने मातृत्वलाई पनि निलाल्जनी दिए हुन्न। हुन त तीन बर्पे अगाहाडि नै मुर्कदटा बिनिसको छु। त्यस बखतल भनी गहन भनेर कानले कुा काटे, कानिले थुरे, कानिले पद्धयन्नमा फसाउनसमेत खोजे त सम्भान २ देशका लागि पूँची भैं क्षमा १ स्विरताको अवतार बनेर आफ्नो आदर्शलाई कांस्यपमा ढाले। हो, त्यो बेलामा बेनियाबाट आएर यिनले महत विएका हुन तर यसरी शासन नै इन्याउन आट गने यिनको खाली मनलाई ओम्पुको पदले छोपिएको हुदा भैले देखुन सकिन खास दारुमार्ग भनेन द्वाराजित शाहसंग मिलेर जाल बुन्न सक्ने यिनले नावालक भत्तिजमार्ग पुऱ्यन्धेन गलालान भनी आशाको पासामा फैसे म कस्ती खारी। त्यही अपराधामा न हो यिनलाई मान्यमानिले गलालाई शिक्को। हुन त विष संजोधन गरेपछि रसायन बन्दू भने प्रथल गरेकी हु। त्यो शाटामा मिन्यो आनि केरी यिष नलागेर यिनलाई नजरबद्दल गराइदिए।

आर्तिनी शशुलाई उड्दन दिनाको मूल कारण घरभगडा हो भन्ने बाब्यको ठुलो टीका टिप्पणीसमेत गुरु गर गजगज मिकाले गर्नुपर्छिको भने भन्ने यिन त्यसमा पुस्ट्याई गच्छो। यता चैम्पिसीहरूले सहागठन गने थालेको गुर्जो छुवर र्थन्याई। हुदाहुदै पाल्या, पबत र तनहुँको सहागठनको बल्दै आधिनमा हाल्ला बरदार धान बानियाई केही फौजले समेत देशका निमित्त बलिदान दिएको कुरा हुरी बनेर आयो। चिन्वनको रक्षाका निमित्त बम्भेका नमकक्षा कुंबर केही फौज लिई तनहुँती गाङ्को छुवरले केही आधिकार्य दियो। त्यसपछि मानवता र परिस्थितिको समेत छुपाल राखी पैदेवरलाई नुवाकोटबाट छुटाइ यहां ल्याएर भने, “राजकुमार, यसरी हालीले आगो पानी बन्न तिक्तो होइन। आपसी फुट नै जानिको पतनको चिन्न हो। यसले यदां व्यक्ति र समाजलाई याप होइन किन्तु देशलाई पनि गाहिरो छोत लान्नाजस्तो देखिन्दू। यदि समुराज्यबाट उठाइबन्नेको एकताको र राष्ट्रियताको जग्मा मन्दिर खड्दा गने सकेको भने हालीले बाँचु मर्न हो। उरीतै प्रब्र अनीताका सारा चिरोधी चिचारलाई चिरेर खालि देशभक्तिको लोको आटो लागौ।”

त्यो खेला एकहिन बाल परेर बहादुर शाहले भने, “मेरो पनि त्यही चिचार हो। आमासमानही राजुरलाई पूजा गरेर जन्ममूलिलाई गिरामा राखी भिंगाई उन्नत शिखरमा पुऱ्याउने नै खोली

मनमाय हो। यदि गोलाटेक कैने कानवना यिएको मात्र रहेउ, तरे पनि हारे हन्ता गर्नु। पाप मनाई लाग्नेय, तर के मर्ह ? कनमन्ना जस्ता कर्मेन्द्रन नै हाल्लीया वेचनका बाटुलाई इन। उरीहरू तिलनाई खालाउ बनाई चिराङ्गिन्दूलाई नामेव चिराङ्गिन्दू देवा चाषधा तराप गिरुकाई राई गर्नेही तनि त्यही नै विक्षाउट बनेच विक्कन्दू।

काढा भरियो गृताको बाट भए होलान भन्ने जाला गरेकी तिर तर जन न्यून कर्त जाला मात्र बम्ही रहेका बनेच आण्डून। बालबाल निक्किलाई तीन बाक्ता भस्त्रालाई भन्ने देवा आधिगमा म विक्षाउन खाले। मैले बयानको अम्भनका कृपणका उन्नत विश तरन राप चिराङ्गिनीलाई खेगर यस्को, पर्य वचनले धार्म वित्तो बाजको रूप लिए। उरील खाल इन्द्रियाले चले गयो। अन्यथा मात्र उनले बुनेको जस्ता भारत बस्तुलाई सुन्नम्भन्न त्यागेकालाई धर्मित्र बहुलको पापको फल हो भरी तिर इक्का।

भोजमार्गिकाका मञ्जले गरेको दानवी व्यवहारको काहा राम्भदामा भए भन्ना जन जन रोडाता छुट्यो। छोराको रक्षाका लागि गहन किला कोरेप मैतामा उचितरही कु। दुल नराकाशको धारमा हिँडा मलाई निकै कष्ट खोला तर व्याधाले खोदिएकी खायिरी भैं जलोमध्ये दु व्याधामा पनि पछि हरिदिन तर वाहिरी शशुलाई नदवाई धरमा रङ्गाकी भच्चाउन दिन दोइन। उरील घरधार जङ्गलमा एकै छोडिदैन लक्षणसंग पर्छि भीतीले गरेको व्यवहारलाई रोई कोशियालाई त्यही विश्वासालाई किंवदन्ती विधवा अकै बाटो लिई।

राजेन्द्रलधमीले बहादुर शाहलाई डाकेर भनिन्, “या हो गजकुमार, चिम्बर काम गर्नु भन्ने तरप गरेको कहा गयो ? नायबीमा राल काढेर सोभी भाउड्यूलाई छुम्बाउनु गराइनीन हो : जाली कुलमा ऐरेल बन्हुन्छ भने तितो अनुभव आफै भोग्नुहोला। मुतेको भित्तीको टुडकाना दुल के बुद्धिमानी हो ? कमलपित्त भएको दृष्टिले आइमाई भनेर तपाईंले : हेन्मास्तको जोला कर दो तपाईंको भूल हो। डोरीले हातीलाई हलचल गर्न दिनै भन्ने तपाईंलाई याहा दैन। कम्भर कम्ही भने छुल्ला, पहरा, छाल, तरबार अनि हिँडू र ज्वाला पनि बन्न सक्छै। आफै भार उडाउन सक्छै अनि व्याधि भएर पछान भनि, नायिनी बनेर पालामा पनि नक्की जान रान्डूनी भएर आकाशमा उडन पनि। शक्ति नम्भएको भए महाकारी, महालक्ष्मी, महासर्वनीलाई झैम्येपुऱ्ये थिएनन्। खेलौना समझी आगो खेलाउनेको गति कुन हुन्दू आफै चिचार गान्होलाई।

एकहिन बाल परेर बहादुर शाहले भने, “खुब चिचार गरिरहेको छु। खाल जनीको कर्मना नारी जातिलाई पाएको हुूँ। नारी मिर्जना १ शक्तिको अवतार हो भन्ने खु बलाउ जाता छु। उगे गर्ने उज्ज्वलाका निमित्त बालेको बतीले आगलाई हुने सम्भावना देखिएपछि देश बलिदानका लागि उपचार गर्नेपर्न रहेछ। व्यक्तिगत विशेषालाई अंगालेर यसो गरेको होइन। युवाको पूऱ्य सम्केर हजुरमार्गिमध्ये भरो पूऱ्य शब्दा छु। हाम्रो आपसी घाल प्रांतिकाले मातृभित्तीको चित्तारे भविष्य देखापर्दा बाध्य भएर तै यो काम भैले गरेको हुूँ। बालबाल नायबी बेलाको निमित्त मरिमेटने गिर्द म होइन। यदि छोड्दै भन्ने हुक्म हुन्दू भने अहिले तै त्यार छु।”

बहादुर शाह बेलिया पुगेको ब्यावर राजेन्द्रलधमीको कानमा कनमुलो पर्ने जस्तै भयो। एकहिन अल्लालिएर उनले चिचार गरिन्। अब तेल हालेर बम्हे बेला हैन। बर कम्ही कुन्तजाई ओखलीको प्रयोग गर्ने हो ? कुन जाल रन्जलाई दुनी गएका हुन्। त्यो पनि त पाले हैन। यही हुरी भएर आए भने द्वेरै भारदार पलेडुलाई उनलाई पछाड्याउने छन्। यदि आपानले भने यिन आफ्नो हातको ढाल तरबार मैले गुपाएँ। कदरका साथ राल्नुपर्ने तिरालाई त्याउनको काल बढाउन सबैदैन। सदुपयोग गर्न नजानु ठुलो भूल हो। अहिले हिँक ठाउमा गोल्डेर बेलाको घास भित्र पिलाउयेथे। बास्तवमा देवर ब्यावर खालीले तिरालाई त्याउनको काल बढाउन सबैदैन। सदुपयोग गर्न नजानु ठुलो भूल हो। अहिले हिँक ठाउमा गोल्डेर बेलाको घास भित्र पिलाउयेथे। त्योबला यिनले सजायता नविएका भए खेले के दैस चल्यो ? अहै आपामा पाने पनि सम्भव, सर्वै गन नाउन काले खल्लू र तर जालो कैले खल्लू। उरील जालो जस्तो देखिन्दू उलैतिर गएर चोचोमोको मिलाउने यी चम्पराले नै भूखागो कोहेका हुूँ।

न्यार्थीसिद्धिका लागि उनीहारुले रुचेको पद्यनवयों भेडु पाउन सकेको भए यसको विषयमा हनुपर्ने शिएन। अब भन फूकी फूकी भैले पाइला चलाउनुपर्छ। घरफगडाको वित्र निमाउन खाले भैले भन राको सल्काए, मनमा पाकेको जौ तिललाई ढढेलो बनाइदिए, बेदनाको एक प्राराताई समुद्र तृप्ताहुँदैरन्।

उता पवत, लमजुङ, तनाहु मिलेर गोरखामा हमला गर्ने लागेको खबर आइरहेछ। पाल्या पाँच

आफो तात नपारीभएको हैन। पूर्वांत पनि उस्तै हालत छ। अब गर्ने के?

झैरे मारिको ठाउँ, आकाश

अस्मान शान्त पाने काम, शान्ति

शमन निमात नभएको

नादानी त्याग गर्नु

तितात्त्वाली शिर नभएको

मुङ्कटा एक धातुलाई गालेर अर्को बस्तुमा बदल्ने विज्ञान

रसायन कुनै निश्चित ठाउँबाट बाहिर निस्कन नपाउने गरी नियन्त्रणमा राखिएको

नजरबन्द अवस्था

गुजी गोप रूपमा जानकारी पता लगाउने व्यक्ति, गुप्तचर

घतन उन्नति, बैधव, पद, मर्यादा आदिबाट तल भरेको अवस्था, अवनति

मनसाव अभिप्राय

हैमनस्य श्रृङ्खला, दुर्मनी

मैगत मसिना दुहिना वा खस्तो बालुवाका कण

पञ्च खानायोग्य हलुका किसिमको खाना

घर्ता, श्रीमान्

श्रीडाहा चिन्ता, व्यथा आदिबाट मनमा हुने जलन, छटपटी

प्रिकारी सिकारी

प्रिन्तु जड्गलमा पाइने तितो स्वाद भएको, कर्को आकारको फल

कम्बलांजा हुने एक प्रकारको धातक रोग, जन्धिस

खुद वास्तविक, खास

श्रद्धा मान्यजनप्रतिको आस्था, विश्वास, भक्तिभाव

प्रिन्दिगर भर्त्रका पात

चहक प्रकाश, कर्णि

सांव्र निमाना, सीमा

भास्यमान वा गाडिने खालको हिलो वा फुको ठाउँ

दैशा पैनक मम्पति वादिका निमित सम्बन्धित व्यक्तिमा रहेको हक वा

हमला अधिकार, दावी

आकमण, युद्ध

शब्दभण्डार

१. शब्दकोश प्रयोग गरी दिइएक शब्दको वर्ग लेख्नुहोस् :

उत्तर: पाताल : पृष्ठी भन्दा तलको कुनै लोक

टीका : आधिन महिनाको शुरुवत पक्षको दशमी तिथि

अलीत : विलोक्ये शमग

किल्ना : गिराना

धनध्यार : डरलागदो

शपथ : प्रतिज्ञा

अवतार : जन्म लिने वा शरीर धारण गर्ने काम

राको : आगाको अत्यन्त हुन्हुगाउदो ज्वाला

हालत : हाविगत

२. 'घरफगडा' कथामा प्रयोग भएका निम्नलिखित टुक्रालाई अर्थ खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

कानमा तेल हाल्नु, आँखामा विभाउनु, तेल घस्नु, भास्यमा कस्नु, चोचोमानो भिलाउनु कम्मर कस्नु, आगो खेलाउनु, बाल्न पर्नु,

उत्तर: कानमा तेल हाल्नु : यस्तो ऊजाऊशील समयमा पनि ज्याम केही नगरेका कानमा नेल हालेर बरेको छ।

आँखामा विभाउनु : मन नपरेकी छ्यारी भएर होला म सर्वे आमाको आँखामा विभाउँदूँ।

तेल घस्नु : आफ्नो दुनो सोभन्याउनु छ भने अजय जमलाई पान नेल घस्न तथार हुन्दू।

भास्यमा कस्नु : अफिसको भर्मेलावाट मुक्त भईयो भनेको त कन हाँकमले बढी जिम्मेवारी दिइएर भास्यमा कस्यायो।

चोचोमानो भिलाउनु : नेपालका महिलाहरू चिन्नु जानु पैदैन चोचोमानो भिलाउन यालिहाल्दूँ।

कम्मर कस्नु : एस. इ. इ. मा रासो नम्बर ल्याउन कम्मर कम्मर नाल्नु पर्ने।

आगो खेलाउनु : आफु यसियो छु भन्दैमा आगो खेलाउनु त हुदैन त्रि है।

बाल्न पर्नु : चिन्दै निचिनेको मान्दौले किन नवोलेको भनेर गालो गर्दा म न बाल्न पर्ने।

३. दिइएक उत्तान र तिनको अर्थ पहिचान गरी पौच्छोटा उखानलाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

उत्तान	अर्थ
अकबरी सुनलाई कसी लाउनु पैदैन	परिथ्रम गर्नेसे लाभ लिनु
इन्द्रका अगाडि स्वर्गको वयान	नामअनुसारको काम नहानु
जसले मह काद्दू उसले हात चाट्दू	अन्दूयारो पदां आफूसँग भएकै कुरावाट काम चलाउनु
नाच नजान्ने आँगन टेढो	भविष्यमा रासो हुने लक्षण सानेदेखि देखिन
मेरो गोरुको बाँडै टक्का	अर्काको प्रगतिमा अनावश्यक छाला गर्नु
अहुको पटको तेलको धूप	आफ्नो कुरामा जिही गर्नु
हुने विरुवाको चिल्लो पात	आफु कमजोर भएर पनि अरूलाई दोष दिन
जुन गोरुको सिडू हैन त्यसको नाम तिथे	असल कुराको परीक्षण आवश्यक नपर्नु

काम करता है तथा इसकी जून	विद्येशी विवरणमार्कों नाम नहा उन
जाने आनंदोक्त अगाडि कम उक्फकामे भनेको कल	इन्द्रधनुषकारी छन्
उक्फे जे भने पीन आफ्नो काममा निरन्तर लाभ	उक्फे जे भने पीन आफ्नो काममा निरन्तर लाभ

उत्तर: बहुत सुन्दरी हसी लालूरु दीरें : बचन उगको परीक्षण आवश्यक नपन्
अपनी चुन्नाहु छसी लालूरु पैरैन भन्ने बापामे मलाई हेलको व्यापटप लागूँछ
हो।

इनका बहुत स्वरूपे इच्छा : जाने आनंदोक्त अगाडि कम उक्फकामे भनेको कल
उक्फकामी है।
जीने आए इन्द्री शीर्षकै विवरणमा शोभपत्र तयार पानुभएको मेरो दाढ्हो
अगाडि इन्द्री शीर्षकै उडामा यन् भनेको इन्द्रका अगाडि स्वरूपे क्याहुँको
भनेको हो।

इनके पाक कहु उसले हात चाढ्हु : परिश्रम गर्नेले लाभ लिन्
जाने चलना हुँ देखन गरेको विधो त्यैले छात्रवृत्ति पायो। हुन पीन हो जस्तै
हात काहु उसले हात चाढ्हु।

नाच चालाने आगान टेहो : आपु कमजोर भएर पीन अस्ताई, दोष दिनु
समाई कम्प्युटर चलाउन आउदैन रहेछ उल्टो विशेषको भनेर गाली गछेन्। नाच
चालाने आगान टेहो भनेको वरी हो।

मेरो योहको बाहै टक्का : आप्सो कुरामा जिही चर्न
पर्याप्तमा नाच एउटा स्वीटर किन्तु पन्थो भनेको मेरो गोरुको बाहै टक्का भनेको
उचालेने एक स्थिति पीन घटाएन।

इनको पहको तेलको धूप : अप्यागो पर्दा आफूसँग भएकै कुरावाट काम चलाउनु
हुने विवाहको चिन्तो पात : भविष्यमा रापो हुने लक्षण सानैदेखि देखिनु
जुन गोरको सिद्ध हुन त्यक्तको नाम तिखे : नामअनुसारको काम नहुन

कल कराउदै हु, पिना सुन्दै छ : अरुले जे भने पीन आफ्नो काममा निरन्तर लाभ

४. दिइएको बनुच्छेदाट बनुकरणात्मक शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

विज्ञान आगानको छेत्रमा बसेर लटरम्म फलेका सुन्तला हेदै थिए। एउटा यात्रुहाक वह
छर्नाउँदै आए च्याच्य गंकियो। उनी हस्याङ्कस्याड गर्दै त्यहाँ पुगो। चिट्ठक परे
आएका साथीलाई देखेन उनी छलक परे। साथीले विदेशलाई चटकक छोडेर स्वेदेन
आकामा उनी गदाई भए।

उत्तर: लटरम्म, आच्च, हस्याङ्कस्याड, चिट्ठक, छलक, चटकक, गदाई

५. शब्दकोशको प्रयोग थरी दिइएका शब्दलाई कम मिलाएर लेख्नुहोस् :

विज्ञान, आन्, व्याग, द्रामा, ज्ञावा, गुलाफ, धनुवा, अंश, कक्ष, ज्ञानी, विलोचन, क्रम

उत्तर: अंश, आन्, व्याग, कक्ष, ज्ञावा, गुलाफ, धनुवा, अंश, कक्ष, ज्ञानी, ज्ञाला,

विलोचन, व्याग, विज्ञान,

बोध र अभिव्यक्ति

१. विद्येशी शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
व्यक्तित्व, पहयन्न, गलहाती, प्रयत्न, आश्रयन, देशभक्ति, चित्त, उज्ज्यालो, मूर्ति

२. चारकामहा कथा पार्वेशी वस्त्रवरकामन गर्नुहोस् :
दिइएका प्रश्नको उत्तर गर्नुहोस् :
(क) युश्मकामा कथा कैनि उन्नप्तुदामा भनेको हु ?
उत्तर: १० उन्नप्तु
(ख) कथाको प्रारम्भ कैनि उन्नप्तुदामा भाको हु ?
उत्तर: रजेन्द्रलक्ष्मी नजरबन्दवाट छुट्टो उन्नप्तुदाम
(ग) कथामा कैनि कैनि आपको उन्नप्तु भित्रको दिन्डाको हु ?
उत्तर: बहादुर शाह र राजेन्द्रलक्ष्मी
(घ) बहादुर शाह वाल्मीकी उन्नप्तुदामा हु ?
उत्तर: चीरो अनुच्छेदमा
३. दिइएको कथांश मौन पठन गरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :
काडा भरेको गुलाको बोट भए होलान् भन्ने आगा गरिएको दिन जन भूमिका
काडा मात्र वाकी रहेका बनेर आण्डून। आल्वाले निलम्बाई पीन जालवा मै वाय्यम्भन्तु
भनेकै उनका आँखामा म भिक्षाउन यान्ने। यैल बस्तोका अमूलका कैज जलवा उन्नप्ते
विष देल्न थाले। दिइएको चिनीलाई गेगर समझे, पर्य वचनमें दिनु जालका बन
लियो। उन्मे धात प्रतिधात चन्दै गयो। अन्यथा उन्मे चन्दै जालवा ब यो दर्शे।
युनवा कैदी जस्तो भएर वस्तुपदां खसमले व्यांगोकालाई - घरमित्र उन्मे को जालका बल दा
भन्ने चित दुकाएँ।

४. प्रश्नहरू
- (क) माथिको कथांश कैनि सन्दर्भमा आएको हो ?
(ख) म पात्र उनका आँखामा विकाउनुको कारण के हो ?
(ग) अमृतको कणमा विष देखेको तात्पर्य के हो ?
(घ) कथाशमा धात प्रतिधात किन चल्दै गयो ?

५. उत्तर:
- (क) म पात्र नजरबन्दमुक्त भएपछि आफूलाई सहयोग होना भनेर चन्दैले देखिएकाना
गरेको देवरलाई फिकाएको र उन्मे धोका दिइएर सरकारको नावकी आकूना
हातमा लिन आफैलाई नजरबन्दमा राखेका कारण पछुनो भनेको सन्दर्भमा आएको
हो।
- (ख) 'म' पात्र उनका आँखामा विकाउनुको कारण म पात्र पुत्र स्नेहमा दर्शे उन्नलाई
नजरबन्दमा राख्नु हो।
- (ग) अमृतको कणमा विष देखेको तात्पर्य गर्नेले रासो सोचेर गरेको कायलाई भोगेन्ने
नराशो ठान्तुलाई बुझिन्न्ह।
- (घ) कथाशमा जाताको जित होला जस्तो देखिन्दै त्यतै चालुमी धम्ने भाइभारदारहरूका
कारण धात प्रतिधात चल्दै गयो।
६. कथाबनुसार दिइएका घटनालाई कम मिलाएर लेख्नुहोस् :
- (क) राजेन्द्रलक्ष्मीले बहादुर शाहको सकारात्मक भूमिकाको वर्णन गर्नु
- (ख) बालुवाले तिललाई पीन बालुवा नै समझन्नु भनेकै उन्मा म विकाउन
यालु
- (ग) गोरखामा हमला गर्न लागेको खबर आउनु
- (घ) राजेन्द्रलक्ष्मी नजरबन्दवाट छुट्टन्
- (ङ) बहादुर शाहले कुटैले बैमनस्य बढाइदिइएको जनाउन

- (c) हन ने विष मशोधन परेपति रसायन बन्दू भन्ने प्रयत्न गरेकी है।
विविहीनहरूने बहुतउन गर्ने बालेको गुप्ती खबर सुन्न भन्न
लाईक नभएको भए भालाकी, भालालकी, भालासरस्वतीलाई कर्मेवं एम्जे विविहीन
भन्न
जन बनेर आए पनि विवीसंग म डराउन भन्न
आपसी फुट नै जाउनेको पतनको चिकित हो भन्न
- उत्तर :**
- (d) राजेन्द्रलक्ष्मी नजरबन्दबाट कुट्टन
नाम बनेर आए पनि विवीसंग म डराउन भन्न
हन ने विष मशोधन परेपति रसायन बन्दू भन्ने प्रयत्न गरेकी है।
विविहीनहरूने बहुतउन गर्ने बालेको गुप्ती खबर सुन्न भन्न
आपसी फुट नै जाउनेको पतनको चिकित हो भन्न
बहादुर शाहले कुराटेले बैमनस्त बढाइदिएको बताउनु
बालुवाले तिललाई पनि बालुवा नै सास्कन्ध भन्नेमै उनका आखिरामा 'म विकातन
भालु'
जाकिं नभएका भए भालाकाली, भालालकी, भालासरस्वतीलाई कसैले पुऱ्ये धिएका
भन्न
राजेन्द्रलक्ष्मीने बहादुर शाहको सकारात्मक भूमिकाको वर्णन गर्नु
गोरखामा हमला गर्ने लागेको खबर आउनु
- ६. दिएका प्रवनको उत्तर लेख्नुहोस् :**
- (a) 'छर्मगडा' कथाका पात्र राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादुर शाहको चारित्रिक विशेषताको तुलना गर्नुहोस्।
- उत्तर:** बदरीनाथ भट्टराईद्वारा लेखिएको घरकगडा कथा एक ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कथा हो। यस कथामा पृथ्वीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकरण पकियाले आपसी समसूत्रबका कारण कसरी बाटो विराउन बालेको खियो भन्ने कुराको उल्लेख पाइँदछ। ये कथा राजेन्द्रलक्ष्मीको आत्मसमीक्षा जस्तो पनि देखिन्दछ।
- छर्मगडा कथामा मूळ्य नारी पात्रको रूपमा राजेन्द्रलक्ष्मी र पुरुष पात्रको रूपमा बहादुर शाह रेखा छून भन्न अन्य केही गो० पात्रहरूको पनि उल्लेख गरिएको छ। कथामा प्रथम राजेन्द्रलक्ष्मी २ बहादुर शाहको चारित्रिक विशेषताहरूको तुलना यसप्रकारले गर्न चाहिए।
- राजेन्द्रलक्ष्मी देशभक्त बीरहुगाना हुन भन्ने बहादुर शाह पनि देशभक्त वीर हुन्।
 - राजेन्द्रलक्ष्मीले पृथमोहरा परेर देवरलाई नजरबन्द गराएकी यिहुन भन्ने बहादुर शाहले देश प्रेममा परेर भाउनुलाई नजरबन्दमा राखेका थिए।
 - राजेन्द्रलक्ष्मी छोगको भवियत्को लागि जस्तोसुकै कठिन निर्णय लिन पनि तयार यिहुन भन्ने बहादुर शाह देखे र भाउनुको लागि आफू विदेसिन पनि तयार भएका थिए।
 - दूचै जना एक आपसमा भन्दा बही दोस्रोसित छुलफल गर्ने रुचाउये।
 - दूचै आन्मसमीक्षा गर्ने आफूना गलीहरू मान्न सबै क्षमता भएको पात्र हुन्।
 - दूचैले पुर्खाको योगदानलाई निरन्तरता दिन आफूनो ज्यानको बाजी राखे पनि नयार थिए।

(e) कथामा वर्णन गरिएको बन्दर्माका जागामा उक खबरको राजनीतिक परिवेश वर्णन गर्नुहोस्।

उत्तर: घरकगडा कथा एक ऐतिहासिक विषयवस्तुमा आधारित कथा हो। यस कथाका लेखक श्री बदरीनाथ भट्टराई द्वारा। कथामा राजदरवार विजयी जारीकै बनेकाका कारण पृथ्वीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकरण द्वारा जागाको राजनीतिक विजयी गणित्यो छ। तत्कालीन समयमा भाइदार्शनसम्मा दर्जार्थाकै भन्ने स्वर्जकिमा दर्जी जागल्न भारत राजनेताहरू यस्तापा लाम्हे खुल्मा लागेका कर्ण कथामा उल्लेख भएको छ।

कथामा अनुसार तत्कालीन राजनीतिक अस्थिर प्रवृत्तिको विषय। नजरबन्दक राजा दिल। नायकी कसैले बहाउने भन्नेमा देवर भाउनुपौर्वी द्वन्द्व थिए। बनाको बागाहार आफानो जानमा पार्नेका लागि भाइदार्शनहरू दुई ग्रन्टमा विभाजित थिए। उन दुट चलिया दून्हो नाम्मले दोस्रोलाई चोट पाइँदछ केही कमर वार्की गर्नुपर्नेविध। दर्जन्म आफूले कदमाला निराकारका राजनेताहरू स्वतन्त्रताको लागि प्रयासरू थिए।

समयमा भन्नपर्दा तत्कालीन अवस्थामा नायकीका राजा भालोको हानिकारित याँदूमा भाइ भालोको भन्नडले भाइएको राजनीतिक परिवेश थिए। कर्नलमूर का कुराको पात्रमा लाम्ह रेही दुहोगो थिएन। दर्वार भित्र जालकेलको राजनीतिक गरिन्दूमा।

(f) बहादुर शाह बैतिया पुरेपछि राजेन्द्रलक्ष्मी किन आतिहानु?

उत्तर: बदरीनाथ भट्टराईद्वारा लेखिएको घरकगडा कथा द्विनामिमा आधारित कथा हो। यस कथामा पृथ्वीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकरण पकियामा उनका जारीनै दुर्ग लुहारीविचको (देवर भाउजू) विवादले अवगेहि सिंजाना गर्न आल्यो भन्ने कुराको उल्लेख पाइँदछ। राजेन्द्रलक्ष्मी २ बहादुर शाहविचमा भएको गलत बन्द्यामा कारण आपसको सम्बन्धमा दरार उत्तराले भएको कथामा देखाइएको छ।

कथाका मुख्य पात्र राजेन्द्रलक्ष्मी २ र बहादुर शाह देवर भाउजू हुन्। द्विनामिच भालोको असहमतीका कारण बैतिया गएका बहादुर शाहलाई पतिको बन्द्यामा बन्दिश दोलाएकी थिइन्। सुरुमा राम्य सम्बन्ध रहेकोमा कमश। एक आपसमा बवाइहालालाको स्विति सिंजाना भयो। अनि एकले अकान्ताई पछाने खेल सुरु भयो। मनमटाउले अनि उपकरण लिएपछि आपसी संवाद भयो। परिषम स्वरूप बहादुर शाह बैतिया वै कहै भन्ने राजेन्द्रलक्ष्मीलाई आफूले गली गरेको महशुम भएको थियो।

यो कथा राजेन्द्रलक्ष्मीको मनोदशामा आधारित रहेको देखिन्दछ। बहादुर शाहले राम्यको बागाहार आफाना हातमा लिइएर द्वेराको अधिकार खोस्ने भयो भनेका राजेन्द्रलक्ष्मी दुर्गाकी थिइन्। राजेन्द्रलक्ष्मीले बहादुर शाहलाई थार्काएर ठिक ठाउना ल्याउँदू भन्ने भोजेकी थिइन्। उनको सोचाइ विपरित बहादुर शाह चुपचाप आकै बैतिया कारिएपछि गर्न नै नरहेन हो कि भनेर आतिहानीकी थिइन्। राजेन्द्रलक्ष्मीमा यो भाव आउनुको मुख्य कारण चाहिं पर्वत, लम्जुङ, तनहु, मिलेर गोर्खा आकमणको तयारीमा थिए भन्ने पात्त्वा नजिने उसी छतरा थियो साथै पूर्खाको पनि विदोहका स्वरहरू सुनिदै थिए।

(g) कथाको मुख्य सन्देश लेख्नुहोस्।

उत्तर: बदरीनाथ भट्टराईद्वारा लेखिएको घरकगडा कथा एक ऐतिहासिक घटनामा आधारित कथा हो। यस कथामा पृथ्वीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकरण पकियामा देवरामा भएको आपसी खिचातानीका कारण कसरी बाटो विराउन बालेको विषो भन्ने कुराको उल्लेख पाइँदछ।

यस कथाको मुख्य सन्देश परिवार वा राज्य कम्पोजी हनुको मुख्य कारण आन्तरिक विवाद नै हो। राज्यमा स्थिरता र आपसी सम्बन्धारी वालियो हुने हो भन्ने याँती देखाए आकमण गर्न सम्बैन्न। आपसमा बहुपट भएको भेड पाए भन्ने जो पनि बहालाई विद्याउने

ध्याउनमा नाल्दैन् । क्वामा बहादुर शाह बेतिया द्विष्टपद्धि विभिन्न राज्यको नीति सोजेकोवाट प्रस्तु हुन्दै । यसै आपसमा बसेर छलफल गर्ने हो भने ऐसै कुराको समयमा हन्दै । यस क्वामा दीन तर्जनिहाई र बहादुर शाह दुचैले एक अंकोपर्ति आदर हुन्दै । यस अक्षरको कुरा सुनेर एक तर्कनाई चित दुखाउने काम गरेका छन् । अस्तिममा आपसमा कुरा गरिन्दैपाइ बहादुर शाह बेतिया गए भने राजेन्द्रलक्ष्मीलाई आफूले गरेको व्यवहार थाँते थुक्नी भएको छ ।

यस क्वामको मूल सन्देश भाइपूरे गवर्नर लुटे भनेमै आपसी झगडाले अकलाई काढ्ना हुन्दै । शारु हालियो हुनुको यसले कारण घरझगडा हुन् हो र घरझगडाले कहिल्यै करेको भन्ने हुन्दै । अज दरबार भित्रको झगडाले त देखाउनै नै असर गर्दै भन्ने रहेको छ ।

५. क्वामको राजेन्द्रलक्ष्मीलाई 'गर्नुहोस्' क्याशावाट चारोटा प्रश्न बनाई तिनको डर

साथीरूप छलफल गर्नुहोस् ।
उत्तर: राजेन्द्रलक्ष्मीले बहादुर शाहलाई डाकेर भनिन् "स्या हो राजकुमार, मिलेर काम गर्दू भन्नी शर्प रोको कहा यसो ?" नागरीमा राल काढेर सोभी भाउज्यूलाई छ्याउनु राजनीति हो । शारी कुरम एरेनु बन्नुहुन्दै भने तितो अनुभव आफै भोग्नुहोला । सुतकी तिहको टाउकमा टेनु के बुढामारी हो कमलपित, भएको दृष्टिले आइमाई भनेर तपाईं हेन्दुमाङ्गो दोस्रा तर यो तपाईंको भूल हो । ढोरीले हातीलाई हलचल गर्न दिनेन भन्ने न्याउलाई धाहा छैन : कम्पर कस्तूरी भने छहरा, पहरा, ढाल, तरबार अनि हिँड र ब्याता चाँच बन्न चाह्नौ । आर्थी भएर उडाउन सक्छै अनि व्याधि भएर पछान धनि, नापिनी दबर यानालमा धन सक्छै अनि गरुडाई भएर आकाशमा उडाउन धनि । शक्ति नमाएका भा भासाकारी, महालक्ष्मी, महासरस्वतीलाई कसीले पुज्ने विद्वन् । खेलीना सम्भी आगो खेनाइको गर्न फुन्हु आफै विचार गर्नुहोस् ।

प्रश्नहरू

(क) बहादुर शाहले राजेन्द्रलक्ष्मीसित के भनेर शपथ गरेका थिए ?

उत्तर: बहादुर शाहले राजेन्द्रलक्ष्मीसित के भनेर शपथ गरेका थिए ।

(ख) हातीलाई के ले हलचल गर्न दिनेत ?

उत्तर: हातीलाई ढोरीले हलचल गर्न दिनेत ।

(ग) नागलोकाई के नामले चिनिन्दै ?

उत्तर: नापलोकलाई पानालोकको नामले चिनिन्दै ।

(घ) दीर्घिरुपी पूजा किन गरिएको हो ?

उत्तर: दीर्घिरुपी पूजा शक्ति भएर गरिएको हो ।

६. राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादुर शाहका चिच कुराकानी भईरहेको समयमा तपाईं पुग्नुभएको क्षे के सलाह दिनुहुन्दै, कारणसहित बर्जन गर्नुहोस् ।

उत्तर: बद्रीनाथ भट्टराईद्वारा लेखेको घरझगडा क्षेए एक ऐतिहासिक विषयस्तुमा आधारित क्षेए हो । यस नायकका रूपमा रहेका पूर्णीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकण परिक्याल आर्थी मनमुटावका कारण कसरी बाटो विराउन थालेको थियो भने कुराको दार्शन यस क्वामा पाइन्दै ।

यस क्षेएका मुख्य प्रश्नहरू राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादुर शाह चिच कुराकानी भईरहेको समयमा म पुर्योको भए एक आपसका मनमा रहेका तीता कुराहरू सबै बसेर प्रस्तु पार्न भने थिए । यस क्षेएका बहादुर शाह र राजेन्द्रलक्ष्मीचिचको झगडा एक आपसमा प्रत्यक्ष का नन्हाएर नै भएको रेखिन्दै । गान्धीनमा राजेन्द्रलक्ष्मीलाई नेरो छ्योराको अधिकार खोस्न भने अर्कल नउचालेका भए बहादुर शाहलाई नजरबन्दमा राल्ने विद्वन् र आफू नजरबन्द बस्ता एकीकरण पीक्या गोक्काको र शत्रुले जितखेत पनि हमला गर्न सक्ने कुरा बहादु

बहादुर शाहले नसुनेका भए आफू नजरबन्दवाट निस्केर भाउज्यूलाई नजरबन्दमा राल्ने विद्वन् । बहादुर शाहले आफसी भाउज्यूलाई आमाको राजमा तेम गर्नका र राजनीतिको अधिकार खोस्न सोच करिले पनि बनाएका थिएनन् ।

त्यसीमे यैसे, उनीहरू दुङ्गनाको विचमा बोल्न्पदां अकाङक्षा कर्ण नसुनेर एकअकाङ्क्षा कुरा सुने र कुनैपनि राजनीतिक काम गर्दै एकअकाङ्क्षा सल्लाहने मात्र गर्ने भन्ने सुकाश दिन्दै ।

७. व्याच्या गर्नुहोस् :

(क) बाहिरी बाबुलाई उद्धर दिनाको मूल कारण घरझगडा हो ।

उत्तर: मारियो कथाश कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ दुईमा समावेश गरिएको बद्रीनाथ भट्टराईद्वारा लिखित कथा 'घरझगडा' बाट लिएको हो । यो एक ऐतिहासिक कथा हो । राजेन्द्रलक्ष्मी र बहादुर शाहविद्वको झगडाका कारण एकीकृत अनियाल नै धरापमा पनि देखेर गजराज विद्वले राजेन्द्रलक्ष्मीलाई सम्भाउने कममा उक्त कथाश आएको हो ।

उपर्युक्त वाक्याश राज्यको एकीकरण पक्किया रोकिने अवस्था आएको र एकीकृत राज्यहरूले पनि छुट्टिनको लागि विद्रोह गर्ने अवस्था देखेपछि गृह गजराज मिश्रने गर्नको टिप्पणीको रूपमा आएको हो । यस क्वामा पूर्णीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकृत जस्तो महान कार्य घरभित्रको आपसी मतमुटाव र शासन र सत्ताका लागि भास्को लिचातानिका कारण ओझेलमा परेको देखाइएको छ । सबैतरवाट राज्य कमजोर दर्दी गएपछि राजेन्द्रलक्ष्मीले गजराज मिश्रको उत्त टिप्पणीकीकै कारण बहादुर शाहसित छलफल गरेको देखिन्दै ।

अन्यमा आपसी समझदारी बिलियो भयो भने बाहिरका बिलिया शाशुले पनि जिल कठिन हुन्दै तर आपसमा मेलमिलाप रहेन भने कमजोर पनि आफूमन्दा माथि पनि सक्छ भन्ने सन्देश माथियो कथाशले दिइएको छ ।

(ख) शक्काको डोरीमा पिड खेल्नु नादानी हो ।

उत्तर: मारियो कथाश कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ दुईमा समावेश गरिएको बद्रीनाथ भट्टराईद्वारा लिखित कथा 'घरझगडा' बाट लिएको हो । आफू नजरबन्दमुक्त भएपछि राजेन्द्रलक्ष्मीको मनमा बहादुर शाहलाई लिइएर उठेका भाव मध्ये एक हो । घरझगडा एक ऐतिहासिक कथा हो । महा नायकका रूपमा रहेका पूर्णीनारयण शाहले सुरु गरेको एकीकृत रूपमा रहेका परिक्याल आर्थी मनमुटावका कारण कसरी बाटो विराउन थालेको थियो भन्ने कुराको उल्लेख पाइन्दै ।

उपर्युक्त हरक आफूलाई नजरबन्दमुक्त गराएपछि बहादुर शाहलाई लिएर राजेन्द्रलक्ष्मीको मनमा उठेको उल्लेखपूर्थको एक भावको रूपमा आएको हो । आफूलाई केही सहयोग हुन्दै कि भनेर पतिले देखिनकाला गरेको देवरलाई तेपाल फिकाएकोमा उल्लो उनै देवरले अफूलाई नजरबन्द गराएका थिए । केही आफूला शुभधिलक भाइभारदारको सहायताले उनी नजरबन्दमुक्त बनेकी थिइन । उनले अब यो होला त्यो होला भनेर शाहकै शद्कामा नवरने उसले लगाउने तागत भन्दा आफूलो तागत बढी लगाएर देवरलाई परास्त गरेर छोराको अधिकारको रक्षा गरेरै छ्याइने अठोटका साथ माथियो सोच आएको हो ।

अन्यमा बहादुर शाहलाई कार्बाही गर्दा भन्न बिलियो भएर निस्कने गरेको उनको पुरानो अनुभवलाई सम्भक्षै अबको कार्बाहीमा के गर्वान् भन्ने विचार मनमा उज्ज्ञन थालेपछि जे पर्ला पर्ला भोलि यो होला त्यो होला भनेर सोच्नु भन्दा आफूलाई बिलियो बनाउने अठोट गर्ने क्रममा माथियो कथाश प्रस्तुत गरिएको हो ।

१०. 'धरकगडा' कथाको सार एक बनुच्छेदमा लेखुहोस्।

उत्तर बद्रीनाथ भट्टराइङ्गारा लेखिएको धरकगडा कथा एक ऐतिहासिक कथा हो । ऐतिहासिक पात्र याजेन्द्रलक्ष्मीको वरिपरि यो कथा घुमेको छ । आफ्नो पात्रका भूलाई देखाइकालमा परेको देवरलाई दवारमा किकाएपछि युक्त भएको थाप्रतिशततमा आधार मानेर यो कथा तयार पारिएको छ । यस कथाका मुख्य भाव राजेन्द्रलक्ष्मी, बहादुर शाह दुवै एक अवतार विरोधी पात्र नभएर सहवाची पात्र हुन् तर उनीहाँले विचमा फाटो पानेको लाग्न भाइयारदारहरू दुवै गुटमा विभाजित भएको र दुवै भाउलाई एक अवकाश दुम्हन ठान्ने अवस्था कथामा लिजान्ना गरिएको छ । बन्धमा एक आपयमा प्रत्यक्ष कुराकानी भएपछि बहादुर शाह बेतिया फर्केको र राजेन्द्रलक्ष्मीलाई अवाक्ष छुरा सुन्न एक विचारमात्र गुवाएको मात्रात्मक गराएको छ ।

११. राजेन्द्रलक्ष्मीले गरेका सबै कार्य रापिद्यता र स्वाधीनताका लागि मात्र छन् त ? कथामा आधारमा तर्क दिनुहोस् ।

उत्तर बद्रीनाथ भट्टराइङ्गारा लेखिएको धरकगडा कथा एक ऐतिहासिक कथा हो । कहाँले मुख्य पात्र राजेन्द्रलक्ष्मीको वरिपरि यो कथा घुमेको छ । यस कथामा विशेष संराजेन्द्रलक्ष्मीले भानोमावलाई सुकाउन लोजिएको छ ।

यस कथामा राजेन्द्रलक्ष्मीलाई रापिद्यता र स्वाधीनताका लागि मात्र लहाने वीरहरूमा रूपमा बन्ना मान्यतेमध्यी आमाको रूपमा चित्रण गरिएको छ । आफ्नो छाराको अधिकार छोलिने भयो भनेर छाराको नायारी आर्कित राख्दै देशमा लागि ज्यान दिन तयार देवरलाई नजरबन्द गराएकाट यस कुराको पुस्टि हुन्दै । आफ्नूलै नसोपौरी एकीकरणको अभिर्भानमा कियाशील भयो भनेर देवरप्रति शक्तुतापूर्ण व्यवहार गर्न रापिद्यता र स्वाधीनताका लक्षण होइनन् ।

यसो भन्देमा राजेन्द्रलक्ष्मीले रापिद्यता र स्वाधीनताका लागि कूनी काम गर्दै नगरेको भए होइन । उनी आहे युद्धमा हाँत्यार बोकेर हाँमिनु भनेको तात्कालीन अवस्थामा भी महत्वपूर्ण भानिन्दै । समयमा राजेन्द्रलक्ष्मीले गरेका कार्यालाई रापिद्यता र स्वाधीनताका अतीरिक्त ममतामध्यी आमाले गर्ने कार्यका रूपमा चिनिन्दै ।

१२. सत्ता प्रापितका लागि हुने सङ्घर्ष लाई कथाले कुन रूपमा देखाएको छ, समीक्षा गर्नुहोस्।

उत्तर बद्रीनाथ भट्टराइङ्गारा लेखिएको धरकगडा कथा एक ऐतिहासिक कथा हो । ऐतिहासिक पात्र याजेन्द्रलक्ष्मीको वरिपरि यो कथा घुमेको छ । यस कथामा सत्ता प्रापितका लागि हुने मझपर्नाई प्रस्तुत रूपमा प्रस्तुत गर्ने खोजिएको छ । तत्कालीन समयमा दरवारमा भारदारहरू गृह गुरुपांडित विभाजित थिए । कसलाई खुरी पादी आफूले कृति-फाइदा लिन सकिन्दै भन्ने कुरामा सबै लागेका हुयो । बहादुर शाहका पक्षमा एक समूह विद्यो भैं राजेन्द्रलक्ष्मीको पक्षमा अर्को । दुवै समूह एक अर्कालाई भद्रकाउनमा तर्लीन देखिन्दै । देवर भाड्जू बसेर गफ नगरेन र अर्कोको कुराको पैद्धि लागेर एकले अर्कालाई दुख गिर उच्चत देखिन्दै । दरवारियाहरू सत्ता प्रापितका लागि भएको सङ्घर्षमा यति तर्लीन हुने कि कर्मलाई एकीकरण जस्तो महान काममा परेको बाधाको पतै हुदैनयो । बाल्य शाहले प्रयात्र गरेका थिए तर उनलाई पनि फसाइयो । सबै जना धरकगडा गरेको आफ्नो दुर्गो भोग्याउन मै तर्लीन रहन्दै ।

समयमा भन्नुदां धरकगडा कथामा सत्ता प्रापितका लागि हुने सङ्घर्षपर्नाई भारदारहरूको फूटाऊ र गाज गर भन्ने अवस्था रहेको देखाइएको छ । सबै शक्ति आफ्नो हातमा फर्न थाउनमा लागेको थिए । भाइयारदारलाई देशको भन्ना आफ्नो चिन्ना बढी थिए । आफ्नूलाई शीक्षाली पार्ने सबै सङ्घर्षपर्नाई थिए ।

१३. विष्णुको बनुच्छेद पहनुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेखुहोस् :

प्रत्येक जीवका शरीरमा एउटा अत्यन्त सूक्ष्म भन्न हुन्दै । यो अत्यन्त तीव्र र गतिशील हुन्दै । यसले इन्द्रियलाई नियन्त्रण भरेको हुन्दै । यसको आन्तरिक सम्बन्ध विच्छेद भयो भने अचेतन भएर सुन्न हुन्दै । प्रत्येक व्यक्तिका मनमा भूत्व, रज र तम गरी तीन प्राकृतिक गुण हुन्दैन । यी मध्ये सामान्यतया छुने एउटा प्रबल हुन्दै । व्यक्तिमा तीन गुणमध्ये जुन एक प्रबल रहन्दै, व्यक्तिको आचरण र आत्माको पर्न योही गुणका विशेषता अनुभावक हुने गर्दै । समय यसमया आहार आचरण र परिवर्तनको प्रभावले यद्यो अन्य चारों गुण चारों जागूल हुन्दैन । आपात्कि र देख, शून्य वास्तविक मन सात्त्विक मन ताप्तिक मन हो । याग्यकृ, सचेत र चञ्चल मन राजस मन हो । कोही र अज्ञाती मनलाई ताप्तम भानिन्दै । त्यसीले सात्त्विक मनलाई शुद्ध, सत्त्व वा प्राकृतिक मानिन्दै भने राजस र ताप्तमलाई दोषपूर्ण मानिन्दै । आत्मगाट चेतना प्राप्त गरेपछि स्वानाविक वा दोषपूर्ण मनले आपात्ता गुणअनुसार इन्द्रियलाई अस्थात शारीरिक अद्यगलाई उत्तेजित गर्दै किनभने मन नै आमाको बाधन हो । मनको वस्त्रको जुन इन्द्रियसंग हुन्दै, जान पान त्यही इन्द्रियद्वारा प्राप्त हुन्दै ।

प्रश्नहरू

(अ) व्यक्तिका मनमा कून कुन गुण रहेका हुन्दैन ?

(आ) मन र इन्द्रियविवको सम्बन्ध देखाउनुहोस् ।

(इ) राजस र ताप्तम सम्बन्ध तुलना गर्नुहोस् ।

(ई) व्यक्तिका व्यवहार कसरी निर्धारण हुदा रहेहुन्दैन ?

उत्तर :

(अ) व्यक्तिका मनमा भूत्व, रज र तम गरी तीन प्राकृतिक गुण हुन्दैन ।

(आ) मनले इन्द्रियलाई नियन्त्रण गर्ने भएकाले मनको सम्बन्ध जुन इन्द्रियसंग हुन्दै, जान पान त्यही इन्द्रियद्वारा प्राप्त हुन्दै ।

(इ) रागायुक्त, सचेत र चञ्चल मन राजस मन हो भने ताप्तम मन कोही र अज्ञाती हुन्दै ।

(ई) आत्माले मनद्वारा इन्द्रियलाई अस्थात शारीरिक अद्यगलाई उत्तेजित गराएर व्यक्तिका व्यवहार निर्धारण हुदा रहेहुन्दै ।

(ब) माधिक संरचना र व्याविन्यास पहिचान गर्नुहोस् ।

(अ) अनुच्छेदका 'गाञ्छ' र 'मानिन्दै' कियापदको धातु पहिचान गर्नुहोस् ।

(आ) अनुच्छेदबाट सकर्मक किया भएका कूने दुवै धातु टिपी अनुच्छेदमा प्रयोग भएका भन्दा फरक वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

(इ) अनुच्छेदबाट दीर्घ ढाकार प्रयोग भएका चारओटा शब्द पहिचान गर्नुहोस् ।

उत्तर :

(अ) गाञ्छ : गर धातु, मानिन्दै : मान् धातु

(आ) हुन : मिहिनेत गर्ने मान्दो सफल हुन्दै । भन् : हरिलाई सबैले असल भन्दै ।

(इ) जीवक, अज्ञाती, तीव्र

१४. विष्णुको सन्दर्भ पहनुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

छेत्रमा रोपाईको समय छ । धरमलौ खेतराजले धरका सबै सदस्यलाई विभिन्न काममा खटाउदै छन् । उनले जेठा छोरालाई भने, "चावु तिमी खेतमा पानिको बन्दोबस्त गर

आज ।” वर्ते गरी कान्दा छोरालाई खेतमा आसी लगाउने काम गर्ने थाटाए । छोरेको अन्तको चित्र र उद्देश्य पछाए । बुहारी र माहिला छोरालाई धान रोजे वासमगा जान भयो । माहिलाको अनुच्छेदमा जस्तै तपाईंमध्ये एक जना घरमूली र अन्य परिवारका नाम बन्नुहोस् । घरमूलीले घरका सबै सदस्यलाई चिमिन काम गर्ने अहाएको अभिनय गर्नुहोस् ।

उत्तर: सार्वजनिक अभिनय गर्ने ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ २ सुनाहोस् र दिइएका प्रश्न ठिक भए ठिक र वेठिक भए वेठिक भन्नुहोस् :
- सुनको चरो देखेर बुढीजीलालाई लोम लागेछ ।
 - चरो निकै कमजोर होइछ ।
 - माहिली जीलाले मलाई फिन अस्तै भनेको भनेर निहु खोजेछ ।
 - हल्केलालको अनुरोधपछि पाचओटै जीलाले सुनको चरो मुठीभित्र पक्केर राखेको गरेद्दून ।

उत्तर :

- सुनको चरो देखेर बुढीजीलालाई लोम लागेछ । (वेठिक)
- चरो निकै कमजोर होइछ । (वेठिक)
- माहिली जीलाले मलाई फिन अस्तै भनेको भनेर निहु खोजेछ । (ठिक)
- हल्केलालको अनुरोधपछि पाचओटै जीलाले सुनको चरो मुठीभित्र पक्केर राखेको गरेद्दून । (ठिक)

२. सुनाइ पाठ २ का आधारमा दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- सुनको चरो कहाए गएर बसेछ ?
- हल्केलाले क्योटोटा जीलालाई चरो समाल भनेको छ ?
- हल्केलाले साहिली जीलालाई के भनेर फक्काएछ ?
- हल्केला र जीलालहरूको संवादबाट कस्तो शिंथा पाइन्दै ?

उत्तर :

- सुनको चरो हल्केलालामा गएर बसेछ ।
- हल्केलाले पार्चीटोटा जीलालाई चरो समाल भनेको छ ।
- हल्केलाले साहिली जीलालाई अब तलाई नाम नभएको भनिन । त गाडी र भएको छाँगे हाँस भनेर फक्काएछ ।
- हल्केला र जीलालहरूको संवादबाट एक आपसमा मिलेर बस्ता धेरै काइदा हुने गे भन्ने शिंथा पाइन्दै ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. दिइएको अनुच्छेद पहलुहोस् र सोशिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :
- दमाले किनको किनाय हरिले पान किने । उमा पसलबाटनस्केर घर जाई गरेको तर हाँगे पान पसलबाट निस्के । उमी पर गए र पहुँचे काम गरे रिमाले पान भर राखिताप रहिन् । उमा र हाँगे रमाए ।
- प्रश्नहरू
- माधिका अनुच्छेदमा रेखाईकृत किने, निस्के, गए, गरे, पहिन, रमाए किमाती धानु पहिचान गर्नुहोस् ।

(ख) माधिका अनुच्छेदमा रेखाईकृत किनेको, निस्केर जाई गरेको, देखेन, पहुँचे र गाए कृदन्त शब्द कुन कुन प्रातुवाट बनेका हुन :

(ग) माधिका प्रयोग भएका किने, गरे, पहिन, कम तिने माकर्मक कियापद र निस्के, गए, रमाए पद कम्ते नसिने अकर्मक कियापद कुन कुन प्रातुवाट बनेका हुन :

उत्तर :

(क) कियापद	धातु	(ग) कियापद	धातु
किने	किन्	किने	किन्
निस्के	निस्क	किने	किन्
गए	जा	गरे	गर्
गरे	गर्	पहिन्	पहि
पहिन्	पह	निस्के	निस्क
रमाए	रमाउ	गए	जा
(ख) कृदन्त शब्द	धातु	रमाए	रमाउ
किनेको, किन्	धातु	किने	किन्
निस्केर	निस्क	निस्क	निस्क
जाई	जा	गरे	गर्
गरेको,	गर्	देखेर	देख
देखेर,	देख	पहुँचे	पहि
पहुँचे	पहि	गएर	जा

२. उदाहरणमा दिए भई लेख, उद, दि, समाउ वातुवाट कियापद निर्माण गर्नुहोस् :

उदाहरण

ह = रुन्ध, रोयो, रुन छ, रोला, रुनै खियो, रोएको खियो, रुन्ध्यो, रोएन्ध, रोयोन्
नेघ = लेख्य, लेख्यो लेख्यो छ, लेह्यै खियो, लेख्योको छ, लेह्यो, लेख्यै, लेख्योन्
उद = उद्धु, उद्धो, उद्धने छ, उद्धु, उद्धै खियो, उद्धोको खियो, उद्ध्यो, उद्धै
उठाम् = दिन्दु, दियो, दिने छ, देला, दिदै छ, दिइको खियो, दिस्यो, दिइएळ, दिओस्

३. “घरफणाङ्गा” कथाको काँडा भरेको चित बुकाएँ कथाओमा भएका कृदन्त धातु तथा सकर्मक र अकर्मक कियाको रूप परिचान गर्नुहोस् ।

उत्तर: काँडा भरेको गलाफको बाट भए होलान भन्ने आशा गरेकी खियो तर कन फल भरेर काँडा मात वाकी रहेका बनेर आएङ्गन । बालबाला तिललाई पनि बालुवा सम्झन्दू भनेको उनका आखामा म विभाउन थाले । मैले वसाएका अमतका कण कणमा उनले खिय देल थाले, दिएको चिनीलाई गेगर भस्मको रूप लियो । उन्मै धातु परिदृश्यत चानै गयो अन्यथा उनले बुनेको जालमा म पाँ परे । धनवा कैदी जस्तो भएर बन्धुपदा बसमले त्यागेकालाई धराभित्र हलेको पापको फल हो भनी चित बुकाए । कृदन्त धातु : भरेको, भए, भन्ने, रहेका, बनेर, खिभाउन, बसाएका, देखे, दिइएको,

चान्दे, धनुवा, भएर, भन्नि सकर्मक र अकर्मक कियायुक्त वाक्यको प्रयोग गरी विद्यालयमा सम्पन्न कुनै वितिरिक्त कियाकलापको वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: हिजो हामी विद्यालयमा हाजिरी जबाक प्रतियोगिता भएको खियो । विद्यालयमा झन्य विकाविद्यालयका १० जना विद्यार्थीले भाग लिइएका भए पनि क्यैने जितेनन् । त्यसभित्र म पनि परे । द्वितीयकी विद्यालयका सार्वीहरूसे धैरै पडेका रहेद्दून । प्रस्कार जति सबै उनीहरूले नै लगे ।

चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा

५. दिएको अनुच्छेद पढी सुन, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्दको अर्थ सूची बनाउनुहोस् :

डाँटीका रवीन्द्र शारीरीका सन्दीप ज्वालालाई भेटन कली गण्डकीको तीर्तो रहेको रिही पुगे । उनसे गण्डकीको तीर्तो रहेको केलादी तीर्तस्यलक्ष्ये पनि निरीक्षण हो । काल्पनिक लक्ष्य अधिकारी पनि त्वरी रहेछन् । रवीन्द्र, सन्दीप र कवीन्द्र, जिर्ण रूपदीनी गए । उनीहरूले पार्टटीय र तीर्तस्यलसमेत रहेको तीर्तस्यलक्ष्ये भ्रमण गरे । त्वरीहरूले तीर्तस्यलसमेत सन्दीपमा पुगी चतुरातिर काले त्वरीहरूले पुरीत तीर्तस्यल बराहलेचो भ्रमण पनि गरे ।

उत्तर: अनुच्छेदमा भएका केही नमुना शब्द

मध्य	अन्तर्गत
ज्वर	डाँटीका
तीर्तरमा	शारीरी
तीर्तस्यलक्ष्ये	केलादी
तीर्तरीन	सन्दीप
त्वरीहरू	पुगी

६. 'धरमगाढा' कथावाट सुन, विच र अन्तिममा दीर्घ ईकार प्रयोग भएका शब्द पार्टटीय गरी सारीसँग छलफल बनाउनुहोस् । कि

तोट: सुन मध्य र अन्त्यको छुट्टा छुट्टे सूचि बानाइ त्यसै अनुसार टिप्पे ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. दिएका दुवालाई आसार मानी थप घटना निर्माण गरेर छोटो कथा तयार पार्नुहोस् :
- (क) पाण्डव बनवास रहेको समय हुन्
 - (ख) एक जना ब्राह्मण आएर मृगल पाण्डवसंग सिडमा उनेर लगेको छोरी बचाउँ आप्नह गर्नु
 - (ग) पाण्डव मृगलाई छोल्न किंवितु
 - (घ) उनीहरूले भाइ सहदेवलाई पानी खोज्न पठाउनु
 - (ङ) युधिष्ठिरले भाइ सहदेवलाई पानी खान लागेको बेला यस्तै उत्पन्न हुन्
 - (ज) सहदेवले पानी खान भयो तर नदीमा पानी नद्यान भन्न, तर सहदेवले नदीमा पानी खानु
 - (झ) सहदेवले एक घुइङ्गा पानी खानासाथ बेहोस हुन् ।

उत्तर: बटेर गर्वाको नीतिमा

महाभारत कालको कुरा हो । पाण्डवहरू आफ्नो बाहू चर्चे बनवास जीवन विताइ थिए । एक दिन उनीहरू वसेको ठाउँमा एक जना ब्राह्मण आएर मृगल आप्ने छोरीलाई सिडमा उनेर लगेको हुनाले बचाइदिन आग्रह गरे । ब्राह्मणले अहम स्त्रीकार गरेर पाण्डव मृगलाई खोज्न लिँदे । जद्गतमा भौतारिदा भौतारिदे उनीहरूले द्युषिष्ठिरले भाइ सहदेवलाई पानी खोज्न पठाए । सहदेव पानी खान पानीसाथ प्राप्त थाप्ना प्राप्त उत्तर नदीमा पानी खान लागेको बेला एक यस्तै उत्पन्न भयो । यस्ताले आप्ना प्राप्त उत्तर नदीमा पानी खान लागेको बेला एक यस्तै उत्पन्न भयो । सहदेव एक घुइङ्गो पानी खानासाथ बेहोस भए ।

२. ऐतिहासिक विषयबस्तुमा आधारित कुनै एउटा कथा खोजी त्यसलाई कथामा गर्नुहोस् ।

तोट: (आफूले पढेको कुनै ऐतिहासिक कथाको वर्णन गर्ने जस्तै : चेतन वाशिष्ठद्वारा 'स्वामीमान' कथा)

स्वस्त्र तनलाई सुखी मनको आधार मानिन्दू । मानिसका आप्नै असावधारिनका कारण रोगव्याधिले शरीरमा अनियन्त्रित रूपमा प्रवेश पाउछन् र तिनले शारीरिक शक्ति र मनको सुखी लुटन पुछ्न् । मानिसले त्यसलाई मुक्ति पाउन प्रयत्न गर्दै । मानव शरीर र मनमायि आकर्षण गर्ने ती रोगव्याधि विरुद्ध प्रत्याक्षरण गरी त्यसलाई दमन र शमन गर्ने चिकित्सा विज्ञानको प्रादुर्भाव भएको मानिन्दू । यस विज्ञानले मानिसको तन र मनलाई रोगमुक्त पार्ने प्रयत्न गर्दै । चिकित्सा विज्ञानका एलोप्याथिक चिकित्सा र आयुर्वेद चिकित्सा दुई विभिन्नमात्रका उपचार पदार्थ सर्वेभन्ना बर्दी प्रयोगमा छन् । पाचाचारात्मक विज्ञानले दिएको अडितीय वरदान एलोप्याथिक चिकित्सा पदार्थी हो भए आयुर्वेद चिकित्सा पूर्वीय वैदिक एम् प्राच्य सभ्यताले दिएको अभ्युपद्धति उपचार हो ।

आयुर्वेद चिकित्सा र आयुर्वेद चिकित्साका अनेको अर्थ छन् । चिकित्सा शब्दको व्युत्पत्तिमूलक अर्थ 'रोग हटाउने इच्छा' हो । यसे अर्थभव औपर्योपचार, डगाज, ओखली गर्ने काम, रोगको पहिचान, रोग निरूपण र रोग निदान जस्ता उस्तै अनेक अर्थ समाविष्ट हुन्दून् । यसरी सामान्य अर्थमा रोगले सताउंदा रोगलाई मुक्ति पाउनका लागि गरिने उपचारलाई चिकित्सा भनिन्दू । अंयाक अर्थमा भने रोग लानु अगाही स्वास्थ्यलाई जोगाउन र रोग लाग्न नदिनका लागि गरिने विविध खालका उपचारसमेत चिकित्सा 'संबर्मिनी समेटिन्दून् । चिकित्सा विज्ञानका लागि आयुर्वेद चिकित्सा शब्दको पार्ने प्रयोग हुन्दू । चिकित्सा शब्दले रोगको मूल जरो पता लगाएर विविध उपचारका परीक्षण गरी उपचारावाट निम्नले गर्ने त्यसलाई जनाउँदू । आयुर्वेद शब्द 'आयुर्' र 'वेद' मिलेर बनेको हो । यसको शाविक अर्थ 'जीवनको ज्ञान' भन्ने हुन्दू । यसलाई 'आयुर्वेदको सार' का रूपमा पनि लिइन्दू । यीवनको मर्म बुक्फेर मानव शरीरमा रोग लाग्ने निराले विज्ञानका रूपमा पनि आयुर्वेद चिकित्सा पदार्थलाई अर्थात्तै संकिन्दू ।

चिकित्साका निरोधात्मक, प्रवर्धनात्मक र उपचारात्मक पदार्थ छन् । रोग नियन्त्रणका लागि रोग नामनुपर्याप्त नै प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवा निरोधात्मक चिकित्सा हो । स्वास्थ्य चिकित्सा मुद्दार गर्ने प्रदान गरिने पोषण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, वातावरणीय सरसकाइ कार्यक्रम जस्ता सेवा प्रवर्धनात्मक स्वास्थ्य सेवा हुन् । योग लागेपछि निको पानीका लागि प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाई उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा भनिन्दू । उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाका पार्ने आयुर्वेद चिकित्सा र आयुर्वेद चिकित्सा पदार्थिहाले हामियोप्यार्थी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग चिकित्सा, मनो चिकित्सा, अकुप्रेसर, युनानी चिकित्सा जस्ता अनेको उपचार पदार्थ पार्ने रहेका छन् । तीमध्ये युनानी, एलोप्याथिक, हामियोप्याथिक र आयुर्वेदक गरी चार चिकित्सा पदार्थ प्रचलित छन् । युनानी चिकित्सा पदार्थ अरबमा प्रचलित आरवमा प्रचलित प्राचीन चिकित्सा पदार्थ हो । अरब मूलका मानिस र इरानीद्वारा ११ औं शताब्दीतिर यो पदार्थ भारतमा प्रचलनमा ल्याइएको थिए । भारतमा चिकित्सा शासनका समयमा एलोप्याथिक प्रजाती सुन भएपछि युनानी प्राणालीको औपर्याप्त शिक्षा, अनुसन्धान र अस्यास प्रक्रियामा कही आयो । हामियोप्याथिक शब्दको अर्थ सदृश रोग चिकित्सा भन्ने हुन्दू । यसअनुसार रोगका सदृश वा समान लक्षण उच्चाउने औपर्याप्त वरदानद्वारा नै कुनै रोगको निदान गर्ने भन्ने कुकिन्दू । काङ्डालाई काङ्डालाई किम्भुपछि

मनेंके विचारों और दौरी किये जैसे हो भले यहको मत्तृता हो। यो मिदान्स 'विविधता' वस्तुतागत वस्तु अधीन उपचारात्मक उन्हीं, विशेषज्ञ प्रयोग, परिवर्तन विकल्प, वस्तुता वस्तुतागत वस्तुता अधीन उपचार को मानवता आदरित हो।

एलोप्यादिक उपचार पढ़ते हाल नवीनिक र लोकप्रिय चिकित्सा पढ़ते मानवन्दु। वस्तुता रक्तमोशण अधीन, रक्त वस्तु दिन उपचारवस्तु एवं रक्त कर्मना पड़ते हैं। लग्नाई जट्ठवेदका आधुनिक चिकित्सा विज्ञानको प्रयोगका क्षमता समेत होतेरहो है। होमियोप्याथी जाहि वैकील अनुवार शरीरका शारीरिक एवं मानविक कियाकलाप विदीषमा निर्भर होता है। ताकि विविधता पढ़नका रूपना प्रवित्त हो। होमियोप्याथीमा रोग निको पानेका लागि शुष्मा गैरि कफ नीतीओटामा मनुवन योग भने मानव स्वास्थ्य बनाता है। यसमा अनुवन्नने हुआ अनिम बहाउने बुराक विहृत र कम्भा निको पानेका खोलविधायी पढ़ते हैं। ती विदीषमा प्रयोगका तत्त्व मीतम, बलवान्, स्वान, आपु र मानविक अद्वारा हाल दूसरी रोग घटाउने औरी पढ़ते हैं। एलोप्याथी र आयुर्वेद दूसरे चिकित्सा शास्त्र नहै। यसको उपचार पढ़तीमा प्रयोग हुने जट्ठवेदी वेपालमे रोगको लक्षणहो जाइदारमा व्यावहारिक क्षमता चिकित्सामे पूर्वीक वैदिक र प्राचीन चिकित्सा पढ़ातीनाई आयुर्वेद चिकित्सा उपचार गरिन्, विचारका काम हुन् यसका विशेषता है। त्वर्णी रोगको विविधता भाव नभई भनिन्दु। एलोप्यादिक प्रणाली व प्राचीनात्मक चिकित्सा एक निर्मूल परिवर्तन, उपचारका विभिन्न उपचारणका आवश्यकता नभन्, औरीप्याथीको नकारात्मक द्रव्याव भने जुन्नन्दु। आम क्षमता र एचिनित धारणाअनुवार डाक्टरी उपचारका नामले लिखिए कम हुन् र कम चर्चितोंहुन् पर्न यस उपचार पढ़तिका विशेषता है।

चिकित्सा पढ़ती जायुर्वेदिक चिकित्सा पढ़ती वा एलोप्यादिक पढ़ती हो। नेपाल आयुर्वेदिक औरीप्याथी लागि भूत्वांग मानिन्दु। नेपालका आयुर्वेदिक महात्मा जट्ठवेदी विविधता सम्बन्धित होका चोलन नक्कल होन्दै। नेपाल बहुमूल्य र घातक रोग निको पाने जट्ठवेदीको अज्ञ भण्डार हो। यसायामा विधि भएअनुवार युद्धमा लक्षण घाउने हुआ मञ्जीवनी बटी आयुर्वेदिक ती अटाउ है, काम चिकित्सा, शब्द चिकित्सा, शालाकाय चिकित्सा, कौमाल्यका विधि नेपालको तिमालय देखो। "मुख्यालये प्रस्तुता" पर्न स्वरूपीय है। हनुमानले अनेको चिकित्सा, अगदतन, रमादन चिकित्सा, बालीकरण, चिकित्सा र भूतविद्या चिकित्सा जट्ठवेदी विविधता सम्बन्धित दुटी विधि नेपालके रिहाई पहाड उठाएर लगेका र त्वां जट्ठवेदी इकाउउन्नाम, हाङ्गोनी तथा पाचन उपचार उपचार उपचार प्रवृत्त कर्म जन्मा विकास खुलाएपछि लक्ष्मणलाई बन्नो भएको दियो। यसबाट परामूर्ति कान्दरेति नै नेपाल आयुर्वेदिक उपचार पढ़ती काय चिकित्साअन्नांत पर्छन्। त्वर्णी चिकित्सा गरिन् उपचार गरिन् उपचार गरिन् उपचाराका आयुर्वेदिक अध्यान्त विविधता सम्बन्धित पर्छन्। आंखा, नाक, कान, मुख र शारीर आयुर्वेदिक विविधता सम्बन्धित विविधता लागि प्रवृत्त र बालोगसमा सम्बन्धित औपचारिक सम्बन्धित विविधता भनिन्दु। यसे प्रकारका विधि, यसको टोकाओ अद्वितीय सम्बन्धमा विभिन्न जट्ठवेदीका लागि औपचारिक अनुभवानाई प्राप्तिविद्याई व्यापक बनाई अनुभवान उपचाराका उपचार पढ़ातीनाई अगदतन भनिन्दु। मानिन्ननाई निरोधी गले वा रोगसंग लड्ने शब्द कार्यक्रम आगाही बहिरहेको है। त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्नांत आयुर्वेद क्षमतम र नेपाल जट्ठवेदी आयुर्वेदिक पढ़ती रसायन विविधता हो। त्वर्णीपरी स्वस्थ मन्नाना प्राप्तिका लागि एक सर्वांत विश्वविद्यालयमा पर्न आयुर्वेदिको अध्ययन भईरहेको है। आयुर्वेद चिकित्सक एवं शारीरिक शक्ति वा तापत वृद्धिका लागि अपनाउने उपचार विविध बालीकरण हो। यस स्वास्थ्यकर्मीको द्वारा नेपाल आयुर्वेद चिकित्सक परिवद्दमा हैन्दू। आयुर्वेद चिकित्सासम्बन्धीय अनुभवान, गुणस्तर नियन्त्रण आयुर्वेदिक विविधता सम्बन्धित विविधता सम्बन्धित विविधता भनिन्दु।

आयुर्वेदिक उपचारका अनेको विशिष्ट पद्धति है। यसमा विवानीको आल्मा, भन, शारीरि पक्षीन र दोष, भन र धातुको अवस्थानाई पर्न ध्यानमा गंदर मानियका यसमय प्रकारो उपचार पक्षीन र दोष, भन र धातुको अवस्थानाई पर्न ध्यानमा गंदर मानियका यसमय प्रकारो उपचार गरिन्। यसको उपचार गर्ने र धातुको अवस्थानाई निरोधी गले वा रोगसंग लड्ने शब्द कार्यक्रम आगाही बहिरहेको है। त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्नांत आयुर्वेद क्षमतम र नेपाल जट्ठवेदी आयुर्वेदिक पढ़ती रसायन विविधता हो। त्वर्णीपरी स्वस्थ मन्नाना प्राप्तिका लागि एक सर्वांत विश्वविद्यालयमा पर्न आयुर्वेदिको अध्ययन भईरहेको है। आयुर्वेद चिकित्सक एवं शारीरिक शक्ति वा तापत वृद्धिका लागि अपनाउने उपचार विविध बालीकरण हो। यस स्वास्थ्यकर्मीको द्वारा नेपाल आयुर्वेद चिकित्सक परिवद्दमा हैन्दू। आयुर्वेद चिकित्सासम्बन्धीय अनुभवान, गुणस्तर नियन्त्रण आयुर्वेदिक विविधता सम्बन्धित विविधता भनिन्दु।

आयुर्वेदिक विविधता पढ़ातीका पर्न विशेषता र सीमा है। छिटो सन्तो हैन्दू, विशेषज्ञ अधीन, डाक्टर र औपचारी सीजीने उपचार भएका विविधता र औपचारी व्यवस्था विभागवाट स्वीकृति विएर मात्र उपचार गर्न पाइन यसका विशेषता है। साथे विश्वविद्यालय सहजगठनको स्वीकृति वालिन अधीन यसको सहजगठन विलयी है, आपतकालीन व्यवस्थामा छोरे विशेषता है। शाल्यकिया है, र शाल्यकियावाट गम्भीर रोग निको हैन्दू पर्न यसका विशेषता मानिन्दु। यसका साथे प्रविधि र उपचारण समय सम्बन्धीय गरिन्, सामाजिक सूचा साथे रोग निको पाने प्रभावकारी है, दुलो रोग लाग्नप्रधान है तथा विविधता रोगों द्वारा व्यवस्था हैन्दू पर्न एलोप्याथी पढ़ातीका घण विशेषता है। यो उपचारमा दक्ष जनशक्तिको अधाव है, औपचारीका नकारात्मक असर देखिन र औपचारी महारों पर्न हुता गरिदको परिष्पन्दा चाहिर है, र यो औपचारीका पालेप्रभाव नहै। औपचारीका लाग्नप्रधान है, र औपचारीका लाग्नप्रधान है।

यति हैदाहुरै पनि गम्भीर प्रवृत्ति र आकरिमक उपचार गनुपने विरापी एतोपापी
आधुनिक चिकित्सा पद्धतियो भर नपरी सुखी हैत।
समग्रमा रोग लाग्नुभन्दा रोग सामन नहिन् सर्वोत्तम उपाय हो। रोग सारेपाइद मानिस्तने जे
प्रदृष्टिजनुसार विभिन्न उपचार पद्धति चयनको विकल्प छौंछै छ। आधुनिक चिकित्सा निम्न
प्रयोगका रूपमा माने गरिएसो एलोप्याथिक औषधीको जस्तो पाश्वर्वप्रभाव नहुने र रोग
रोगलाई पूँजत तिर्मुतीकरण गरिने आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतितप मानिसको आकरण बढाउ
। आफ्नो शरीरलाई स्वस्य राख शरीरमा रोग प्रतिरोधात्मक शमता अभियूढ गर्ने २ लि
जीबन सुखी जीवन को सपना साकार पाने आयुर्वेदिक चिकित्साको प्रयोग आजको आकार
र समयको माग बनेको छ।

व्याप्ति	शारीरिक रोग, व्याधा, वेदना
अनधिकृत	अधिकारप्रूवक नगरिएको, आधिकारिक नभएको
शमन	कुनै बाधा, विकार आदिलाई शान्त पार्ने क्षमा
प्राप्ति	प्राचीन, पहिलेको, पुरातन
आयुर्वेदान	आयुर्सम्बन्धी बस्तुगत ज्ञान
सदृश	उस्तै देखिने, एकान्से
वैकल्पिक	विकल्पमा आउने
पथ्याप्रय	सञ्जलैसंग प्रचने र नपचने
पाश्वर्वप्रभाव	संगसरी आउने असर
मूस्तर्ग	पृथ्वीमा रहेको सुन्दर ठाउँ
समुद्र	उल्लति वा सम्पन्न हुनाको भाव
जग्नु	जग्नाह, धेरै
सञ्जीवनी	प्रसिद्ध अमृत वा त्यस्तो क्षमता भएको बुटी विशेष
हक्कर	सामानको विज्ञापन गर्दै आफ्ना सामान बैच्ने मानिस
वैद्य	आयुर्वेद चिकित्सा विधियो जाता, कविराज

शब्द भण्डार

- दिष्टेका वर्ष बाउने शब्द 'चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निबन्धनाट लेख्नुहोस् :

 - स्नायुसम्बन्धी रोग
 - बात, पित र कफसम्बन्धी दोष
 - चिरपारावा पद्धतिले गरिने रोगको उपचार
 - हानि वा घात पुन्याउने
 - प्रतिरोधका लागि तयार पारिएको

उत्तर :

स्नायुसम्बन्धी रोग = काया चिकित्सा
बात, पित र कफसम्बन्धी दोष = विदोप
चिरपारावा पद्धतिले गरिने रोगको उपचार = पाश्वर्वप्रभाव = शालावय चिकित्सा
हानि वा घात पुन्याउने = घातक
प्रतिरोधका लागि तयार पारिएको = प्रतिरोधात्मक

२. दिष्टेका शब्द र तिनका अर्थविच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	वर्ष
प्रादुभाव	शरीरमा हुने बात, पित र कफको प्रकोपवाट हुने रोग
अत्युत्ति	प्रतिवन्ध वा रोक लगाउने काम
अचाराधिक	कुनै बस्तु वा विषयको उल्लंघन वा उद्भव
विदोप	आजनमामको अवस्था, विगतदेखि हालनम्म
निरोध	प्रतिवन्ध वा रोक लगाउने काम
अधीरता	अनुशासनमा रहेको
	द्वेरां नभएको अवस्था, अस्थार

उत्तर :

प्रादुभाव	कुनै बस्तु वा विषयको उल्लंघन वा उद्भव
अत्युत्ति	विद्युतचाहुडाई गरिने बर्पन वा कथन
अचाराधिक	आजनमामको अवस्था, विगतदेखि हालनम्म
विदोप	शरीरमा हुने बात, पित र कफको प्रकोपवाट हुने रोग
निरोध	प्रतिवन्ध वा रोक लगाउने काम
अधीरता	द्वेरां नभएको अवस्था, अस्थार

३. चिकित्सा क्षेत्रमा प्रयोग हुन्ने दिष्टेका प्रारिधिक पारिमाणिक शब्द पर्नुहोस् र शब्दकोशका सहायताले तिनको अर्थ लेख्नुहोस् :

उत्तर:	आयुर्वेद, = चरक मुश्रुत वागभट आदिदाय अर्णीत पूर्वी चिकित्सा पद्धति
	एलोप्याथिक, = पाश्वर्वप्रभाव चिकित्सा पद्धति
	वैकल्पिक चिकित्सा, = विकल्पमा गरिने उपचार
	हालियोप्राधिक चिकित्सा, = रोगमा उस्तै लक्षण उच्चाउने प्रवार्द्धाग कुनै रोगको निदान गर्ने चिकित्सामा आधारित एक पाश्वात्य चिकित्सा प्रणाली
	शल्यकिया, = शल्याचिकित्सा
	प्रभावात, = शरीरको दायां वा बायां अदृश चेतनाली हुने एक क्रियमाला वातारोग।
	आकास्मिक उपचार, = आचानक गरिएको उपचार
	निर्भूतीकरण, = रोगहरूलाई हटाउने काम
४.	चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निवन्धमा प्रयोग भएका कुनै पाचबोटा पारिमाणिक र प्रारिधिक शब्द टिप्पी बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।
उत्तर:	शल्यकिया, = भेरो बाचाको गत्वरीहो शल्यकिया राम्रीती सम्बन्ध भयो।
	अनधिकृत, = अस्त्रीले कहिने पनि अनधिकृत अपरी प्रयोग गर्न हैन।
	वैद्य, = आजामोलि बास्तविक वैद्यमन्दा वही नाममात्रका वैद्य होइ भैट्टिन्दू।
	चिकित्सा, = चिकित्सा विज्ञानका अनेक शाखामध्ये एक आयुर्वेद पनि हो।
	प्रभावात, = भेरो मामा प्रभावात भएर थला परेको एक महिना भईनम्मो।

बोध र अभिव्यक्ति

- दिष्टेका शब्दको गुदू उच्चारण गर्नुहोस् :
- रोगव्याधि, अनधिकृत, प्रत्याकमण, विरुद्ध, पद्धति, अतीतीय, अर्थात्तन, अष्टार, कीमारभूता, पाश्वर्वप्रभाव, अगदतन्त्र
- चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निवन्ध पालैपालो स्स्वर पठन गर्नुहोस् ।
- चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निवन्धको तेसी बन्दुखेद रिप्रकाट सुनेर लेख्नुहोस् ।

४. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- (क) चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निबन्ध करि बनुच्छेदमा संरचित हो ?
उत्तर पाठ्याचार गर्नेर नेव
(ख) वाल्य तहखाका दृष्टिने सबैभन्दा छोटो र लामो अनुच्छेद कुन हो ?
उत्तर पाठ्याचार गर्नेर नेव
(ग) निबन्धमा आयुर्वेद चिकित्साका शाखाको चर्चा गरिएको विषयवस्तु कुन अनुच्छेदमा रहेको हो ?

उत्तर पाचौ

- (घ) निबन्धको बन्तिम अनुच्छेदको आशय के हो ?

उत्तर निबन्धमा अन्तिम अनुच्छेदको आशय रोग लार्गिंसकेपछि गरिने एलोपार्स्यद्वय उच्चार भन्दा रोग लानै नदिनका लागि अपनाइने रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र निरीरी जीवन मृत्ती जीवन को सपना साकार गर्न आयुर्वेदिक चिकित्सा जाङ्को आवश्यकता रहेको हो भन्ने हो ।

५. दिइएको निबन्धांश मौन भठन गरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

चिकित्साका निरोधात्मक प्रवर्णनात्मक उपचारात्मक पद्धति हुन् । र रोग नियन्त्रणका लागि रोग लान्नुपर्व नै प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवा निरोधात्मक चिकित्सा हो । स्वास्थ्यान्वयिति सुधार गर्ने प्रदान गरिने पोषण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, बालावर्गाल सरसफाई कार्यक्रम जस्ता सेवा प्रवर्णनात्मक स्वास्थ्य सेवा हुन् । रोग लाग्नपछि निकै पानका लागि प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाई उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा भनिन्दू । उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाका रूप आधुनिक चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिविहिकका होमियोप्यार्थी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग चिकित्सा, मनो चिकित्सा, जक्षन्यात्मक, युनानी चिकित्सा जस्ता अनेकी उपचार पद्धति रूप रहेको हुन् । तीमध्ये युनानी, एलोपार्स्य, होमियोप्यार्थिक र आयुर्वेदिक गरी चार चिकित्सा पद्धति प्रचलित हुन् । युनानी चिकित्सा पद्धति प्रत्येका प्रचलित प्राचीन चिकित्सा पद्धति हो । अरथ सुनका मानिस र इतनीद्वारा ११ औ वातावर्दीतिर यो पद्धति भारतमा प्रचलनमा त्याइँको थिए । भारतमा चिट्ठिश शासनका समयमा एलोपार्स्यिक प्रणाली सुरु भएपछि युनानी प्रणालीको औपर्याप्ति शिक्षा, अनुसन्धान र अन्वास प्रक्रियामा कर्मी आयो । होमियोप्यार्थिक शास्त्रो अथ सदृश रोग चिकित्सा भन्ने हुन्दू । यसअनुसार रोगका सदृश वा समून लधार उच्चारात्मक अपर्याप्ति पद्धतिद्वारा नै कर्ते रोगको निदान भन्ने बुझिन्दू । कोडासार्ट कोडासे किन्तुपछि भनेको औपर्याप्ति विषय नै हो भन्ने यसको मान्यता हो । यो सिदान समानताले समानताको उपचार' को मान्यतामा आधारित हो ।

प्रश्नहरू

- (क) निबन्धाशामा चिकित्सा विज्ञानका कुन कुन शाखाको चर्चा गरिएको हो ?
(ख) प्रवर्णनात्मक उपचार पद्धति कस्तो हुन्दू ?
(ग) उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवामा कुन कुन पद्धति पर्दैन् ?
(घ) तपाईंहाँडू कुन उपचार पद्धति मन पर्छ, किन ?

उत्तर

- (क) निबन्धाशामा चिकित्सा विज्ञानका युनानी, एलोपार्स्य, होमियोप्यार्थिक र आयुर्वेद शाखाको चर्चा गरिएको हो ।
(ख) स्वास्थ्य विवरिति सुधार गर्ने प्रदान गरिने पोषण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, बालावर्गाल कार्यक्रम जस्ता सेवा प्रवर्णनात्मक उपचार पद्धति हो ।

(ग) उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवामा रोग लाग्नपछि निकै बानेका नाम उपचार गर्नने स्वास्थ्य मेवा पद्धति पहुँच ।

(घ) भन्नाई आयुर्वेदिक उपचार पद्धति मनपछि छिनार्क यस पद्धतिवाट उपचार गर्दा लामो शरीरमा नकारात्मक असर कम हुन्दू । यस पद्धतिमा रोग लार्गिंसकेपछि भन्दा रोग लाम अगाडि नै सनकर रहन लिकाउने गदछ ।

६. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् ।

- (क) चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निबन्धका आधारमा चर्तमान चिकित्सा विज्ञानका बारेमा वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निबन्धका एक परम्परागत र आधुनिक चिकित्सा पद्धतिको बारेमा चाचा परिचय गर्नेको आधारपरक निबन्ध हो । यस निबन्धमा परम्परागत चिकित्सा पद्धति भन्नरगत पनि आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति र चर्तमान अवस्थामा सवार्थिक लोकप्रिय रहेको एलोपार्स्य चिकित्सा पद्धतिको बारेमा विशेष चाचा गरिएको हो ।

चर्तमान अवस्थामा सवार्थिक लोकप्रिय चिकित्सा पद्धतिमा सुन्नमे रोग निकैपानै अधिकारी रोग घटाउने ओपर्पी टिट्टन्दू । विशेषज्ञ डाक्टर अधिकारी औपर्याप्त चिकित्सा उपलब्ध हुने र रोग पनि छिटै निकै हुने भएकाले यो पद्धति स्वार्थिक लोकप्रिय छ । रोग लाग्निसकेपछि अस्पनाल गएर तुरन्ते दुखाई कम गर्ने अधिकारी निकैहुने ओपर्पी चलाउन्दू । अप्रसन गन्तव्य पान तत्काले गरीहाँलिन्दू । जस्तामुकी शालक रोगको पान उपचार प्रक्रिया हु । रोग निर्मल नभएपनि केही कम गर्ने अधिकारी दुखाई कम गर्ने ओपर्पी टिट्टर भए पनि चिरार्थीलाई राहत दिनेकाम गरिन्दू । छिटो छाँस्तो तरिकाले उपचार दिनु नै यस उपचार पद्धतिको मुख्य कार्य हो ।

छिटो छाँस्तो तरिकाले उपचार हुने एलोपार्स्य चिकित्सा एक उत्कृष्ट उपचार पद्धति हो । यस पद्धतिमा रार्गाले दुखाई सहर बसिरहनु पर्दैन । ओपर्पी टिट्टर तत्कालै दुखाई कम गर्ने लाकिन्दू । उपचारका लाई चिशेपजहार्नेपनि भनि माज तरिकाले सम्भन्न गर्न नकिन्दू ।

- (ख) किन आयुर्वेद चिकित्साको लोकप्रियता बढाउने गर्दै ?

उत्तर चिकित्सा पद्धतिको तीन प्रकार मध्येको पुरानो आयुर्वेद चिकित्सा सवैभन्दा प्राचीन चिकित्सा पद्धति हो । यस पद्धतिको भस्त्रापक धन्वन्तरि हुन भने मुख्य प्रचारक पतञ्जलीलाई मान्य सकिन्दू । आयुर्वेद चिकित्सा पद्धतिवाट उपचार गर्दा लामो शरीरमा नकारात्मक असर कम हुन्दू । यस पद्धतिले रोग लार्गिंसकेपछि भन्दा रोग लाम अगाडि नै सतर्क रहन लिकाउने गर्दै ।

प्राचीन चिकित्सा पद्धतिको रूपमा रहेको आयुर्वेदिक चिकित्साको महत्त्व चर्तमान समयमा पनि उत्तिकै देखिन्दू । अब भानी चर्तमान समयमा यसको प्राचार घटन्को माझो बढाउने गएको हो । यसो हुनुको मूल्य कारण मान्दैले रोग लाग्ने धनापने भन्दा रोग लाग्ने नदिनु उचित छाँन्दू । यस पद्धतिमा चिशेप गरेर पूर्व साक्षात्कारात्मक हुन अत्यन्ते कम रहेको । यो पद्धति लाई दैनिक आहारच्याहारसंग पनि सम्बन्धित हुने भएकाले पनि धेरैने रुचाएको पाइन्दू । त्यतिमात्र नभएर यस पद्धतिमा पनि एलोपार्स्य पद्धतिमा जस्तै औपर्याप्ति र शालकायाको पनि प्रबोग गरिन्दू ।

समयमा यस पद्धतिले रोग लार्गिंसकेपछि भन्दा रोग लाम अगाडि नै सतर्क रहन लिकाउने, यसको प्रयोगले हामीलाई नकारात्मक असर कम गर्ने, ओपर्पी र अप्रसन दुखाईको व्यवस्था भएको जस्ता अनेक कारणले गर्दा आयुर्वेद चिकित्साको लोकप्रियता बढाउने गएको हो ।

(ग) उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाबन्नतर्गत कस्ता उपचारात्मक पद्धति पहुँचने ?

उत्तर: चिकित्साका क्षेत्रमा मूलतया निरोधात्मक, प्रवर्धनात्मक र उपचारात्मक गरी होने का पद्धतिहरू प्रबलनमा छन् । रोग नियन्त्रणका लागि रोग लाग्नुपूर्व नै प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवा निरोधात्मक चिकित्सा हो । स्वास्थ्य स्थिति सुधार गर्ने प्रदान गरिने पोषण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, बातावरणीय सरलफाइ कार्यक्रम जस्ता सेवा प्रवर्धनात्मक स्वास्थ्य नै छन् । रोग लाग्नेपछि निको पार्नका लागि प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवालाई उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा मनिन्दा ।

उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवाका पर्न आधुनिक चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा पद्धति विशेष चरमांहार हो । त्वरत याहेक होमियोपाथारी, प्राकृतिक चिकित्सा, योग चिकित्सा, घरेलू चिकित्सा, अब्जुलेट, युनानी चिकित्सा जस्ता अनेको उपचार पद्धति पर्न रोगो हो । तीमध्ये युनानी, एलोप्यारिक, हीमियोपाथिक र आयुर्वेदिक गरी चार चिकित्सा पद्धति बढी प्रचलित होन् । आयुर्वेदिक रोग लाग्नु अगाडि शरीरमा रोगसंग लइने प्रतिरोधात्मक क्षमताको विकास गर्नु पहुँ भन्ने मान्यता राख्ने पद्धति हो । युनानी चिकित्सा पद्धति प्रयोगमा प्रचलित प्राचीन चिकित्सा पद्धति हो । अरब मूलका मानिस र इरानीडारा ११ शताब्दीतर यो पद्धति भारतमा प्रचलनमा ल्याइएको थिए । भारतमा विटस शासनका समयमा एलोप्यारिक प्रणाली तुरु भएपछि युनानी औपर्याय स्वास्थ्य पद्धतिमा कमी आयो एलोप्यारिक चिकित्सामा रोग निको पार्नका लागि सुरुमै रोग घटाउने औपर्याय दिनदै योगियोपाथिकले स्वदेश रोग चिकित्सा भन्ने बुकाउँछ । यसअनुसार रोगका सदृश चमनान सक्षण उच्चाउने औपर्याय पदार्थदारा नै कृनै रोगको निवान गर्नु पहुँ भन्ने मान्यता राख्न । कॉडालाई कॉडाले फिल्मपूँछ भनेमै विषको औपर्याय विष नै हो भन्ने पहुँ भन्ने मान्यता हो ।

(घ) आयुर्वेद चिकित्सा पद्धति र आधुनिक चिकित्सा पद्धतिका मुख्य फरक के के हुन् ?

उत्तर: चिकित्सा क्षेत्रमा आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति र आधुनिक चिकित्सा पद्धति दुवै महत्वपूर्ण चिकित्सा पद्धति भएपनि यी दुइको उपचार पक्षियामा धेरै भिन्नता पाइन्दछ ।

आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति	आधुनिक चिकित्सा पद्धति
सर्वभन्दा प्राचीन पद्धति हो ।	सर्वभन्दा नवीनतम पद्धति हो ।
रोग लाग्नु अगाडि देखिने उपचार गरिन्दछ ।	रोग लागिसकेपछि मात्र उपचार गरिन्दछ ।
रोग लाग्ने सम्बन्ध हुन समय लाग्दै	छिटो सम्बन्ध हुन्दै
भरपूरौ विशेषज्ञ पाउन गाहो हुन्दै ।	विशेषज्ञ समिलै उपलब्ध हुन्दै ।
आपत्त्यर्थीन अवस्थामा त्वाति उपयोगी हुन्दै ।	आपत्त्यर्थीन अवस्थामा धैर्य उपयोगी हुन्दै ।
शरीरमा रोगप्रार्थनेधात्मक क्षमताको विकास गर्ने प्राकृतिक उपायहरू सिफाइन्दै ।	शरीरमा रोगप्रार्थनेधात्मक क्षमताको विकास गर्ने क्रीतम चिटामिनहाल दिन्दै ।
औपर्यायको प्रयोगमा नकरात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना कम हुन्दै ।	औपर्यायको प्रयोगमा नकरात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना बढी हुन्दै ।
नियामक निकाय कमजोर छ	नियामक निकाय बेलियो छ ।

व्याख्या गर्नुहोस् :

आयुर्वेदिक चिकित्सा आधुनिक चिकित्सा पद्धतिभन्दा भिन्न र समारकै सर्वप्राचीन उपचार पद्धति हो ।

उत्तर: आयुर्वेदिक पद्धति हो ।

माधिको हरफ कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तको पाठ तीनमा समावेश चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा शीर्षको निवन्धवाट लिइएको हो । यस पाठमा विज्ञान समयमा प्रचलित विभिन्न चिकित्सा पद्धतिको बारेमा चर्चा गरिएको भाल्पनि विशेष गरी आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतिको चर्चा गरिएको छ । आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतिनाडि विनाउने क्रममा माधिको वाक्य आएको हो ।

उपर्युक्त नियन्त्रणमा हात बढी प्रचलनमा रहेको आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति भन्दा आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति भिन्न र सर्वप्राचीन रहेको कुरा उल्लेख गरिएको छ । विज्ञान सम्बन्धी उपचार पद्धति अनेको आयुर्वेदिक उपचार पद्धति हो । यो पद्धति निवन्धवाट चर्चाले अगाडि बढिरहेको छ । विज्ञान कोई ओझेलमा परेको यो पद्धति आज आएर कोई फस्टाउन्दै गएको छ । यो पद्धतिमा आयुर्वेदिक पद्धतिमा जस्तो तरुनका तरुन्नी कर्ने पर्न रोग निको हुन्दै । यसमा रोग लागिसकेपछि भन्न्या रोग लाग्नु अगाडि योगियोधात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्ने उपायहरू अपनाइन्दै । आधुनिक चिकित्सा पद्धतिमा द्रुतेक रोगका विशेषज्ञहरू सजिली उपचार गर्ने सकिन्दै भन्ने आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतिमा विशेषज्ञहरू ल्याति सजिलोसित पाउन सकिन्दै ।

माधिको हरफमा आयुर्वेदिक र आधुनिक चिकित्सा दुवै उपचारात्मक पद्धति भए पनि आयुर्वेदिक चिकित्सा आधुनिक चिकित्सा पद्धतिभन्दा भिन्न र समारकै सर्वप्राचीन र भरपूरौ उपचार पद्धति हो ।

आयुर्वेदिक औपर्यायका लागि नेपाल मूल्यमानिन्दा ।

उत्तर: आयुर्वेदिक मानिन्दा ।

माधिको हरफ कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तको पाठ तीनमा समावेश चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा शीर्षको निवन्धवाट लिइएको हो । यस पाठमा विज्ञान समयमा प्रचलित विभिन्न चिकित्सा पद्धतिको बारेमा चर्चा गरिएको भाल्पनि विशेष गरी आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतिको प्रयोग गर्दै आइएको हो । नेपालमा प्राचीनकालदेवी नै आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिको प्रयोग गर्दै आइएको हो । नेपालमा रोग लागिसकेपछि मात्र उपचार गरिन्दछ । आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धतिमा जस्तो तरुनका तरुन्नी कर्ने पर्न रोग निको हुन्दै ।

उपर्युक्त हरफमा आयुर्वेदिक औपर्यायका लागि नेपाल अत्यन्तै उपयोग ढार्दै हो भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपाल एक प्राकृतिक विविधता भएको देश हो । नेपालमा पाइने आयुर्वेदिक महत्वका जडीबुटीले नेपालको ढोका खोल्न सम्भव नेपाल विभिन्न क्षितिजमा घाटक रोग निकोपार्न बहमूल्य जडीबुटीको अवसर भज्ञार हो । रामायण कथानुसार लक्ष्मणका लागि सर्वायामी बुटी लिन हुनुमान नेपालको हिमालय क्षेत्रमा आएको थिए । हिमाल पहाड र तराइमा विभाजित भएकाने नेपालमा सबै प्रकारको लागिपार्नी पाइन्दै र हावायामी अनुसार नै नेपालमा धेरै प्रकारका जडीबुटीहरू पाइन्दै । अहिसे हामो देशमा सही प्रशोधन हुन नसमदा कौडीको भाउमा करोडीको जडीबुटीहरू विवरिएका छन् । यदि सही उपयोग गर्न सक्ने हो भन्ने नेपालले आयुर्वेदिक औपर्याय उत्पादनको लागि विश्वमा पहिलो स्थान हासिल गर्न सक्छ ।

माधिको वाक्यमा प्राकृतिक विविधता भएको नेपाल आयुर्वेदिक औपर्यायको कच्चा पदार्थ उत्पादनको लागि अति उपयुक्त स्थान हो भन्ने उल्लेख गरिएको छ । नेपाल आयुर्वेदिक औपर्याय उत्पादनका लागि अत्यन्तै उपयुक्त स्थल हो । यहाँको प्रत्येक विश्वमा औपर्याय

गल पाइने भएको हुनाले नेपाललाई आयुर्वेदिक औषधीको उत्पादन स्वतंत्र
स्वतंत्रमान मानिन्छ । नेपाललाई आयुर्वेदिक औषधीक नागि भूम्बर्ग भान्जुको योग्य
नहीं हो ।

८. आधुनिक चिकित्सा पद्धतिक सकारात्मक र नकारात्मक पश्चात्रे सभीका गर्नुहोस् ।
उत्तर: यहाँ प्रचलनमा रहेको आधुनिक चिकित्सा पद्धतिलाई एलोप्याथिक चिकित्सा
वा पश्च चिकित्सा पद्धति पाने भनिन्छ । औषधीपचारक लेत्रामा निकै प्रभावकारी
यस पद्धतिको लाई सकारात्मक पश्च छन् भने केही नकारात्मक पश्च छन् ।

आधुनिक चिकित्सा पद्धतिक सकारात्मक पश्च	आधुनिक चिकित्सा पद्धतिका नकारात्मक पश्च
स्वेच्छा सहन हुन्	औषधीक नकारात्मक असर देखिन सक्नु
विशेषज्ञ डाक्टर र औषधी मार्जने उपचार हुन्	औषधी महोगी पाने हुदा गरिबको पहुँचभन्दा बाहिर हुन्
आपन्तरीय उपचारमा छुटे प्रभावकारी मार्जने हुन्	औषधीको दुरुपयोग हुने सम्भावना हुन्
सार्वजनिक हुन् र अन्यकामाट रास्तामा रोग निको हुन्	मेंडिकल कार्डिनल र औषधी अवस्था चिकित्सा व्यवस्था काउकुर्ति लिएर मात्र उपचार गर्ने पाइने हुदा फर्न हुने
कानांसँग मुला सही रोग निको पार्ने उपचारकारी हुन्	
दुलो रोग मान्यतालाई रोक्न आवश्यक नाही	

९. रोग नियन्त्रण गर्न र पार्श्व प्रभावकाट बचाउन आयुर्वेद चिकित्सा पद्धति प्रभाव मानिन्छ, पुष्टि गर्नुहोस् ।

उत्तर: रोग नियन्त्रण गर्न र पार्श्व प्रभावकाट बचाउन आयुर्वेद चिकित्सा पद्धति प्रभाव मानिन्छ, क्लिनिक रोग लाम्नुभन्दा रोग लाग्न बदिनु सर्वोत्तम उपाय हो । लाग्निकोपर्याङ्क मानिन्तरे त्यस रोगको प्रकृतिअनुसार विभिन्न उपचार पद्धति चयन उपचार गर्ने विकल्प त छैं छ तर रोग लाम्नु अगाडि देखि नै आफ्नो शरीरमा प्रीगांग्राहक भ्रमण अधिकृदि गर्ने र त्वाही अनुकूलको जीवन पद्धति अपनाएर ग्रिन्चार्यां अगाडि बढाउंदा शरीरमा रोग लाने सम्भावना कम हुन्छ । केही गरी रोग लाम्नो भने पनि उपचारको क्रममा प्रयोग गरिएका औषधीले हासो शरीरमा नकार प्रभाव लाई नपर्ने भएकाले आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति आधुनिक चिकित्सा पद्धति प्रभावकारी मानिन्छ ।

समयमा बन्धुपर्दा हाल अर्थात्क प्रयोग गरिएको आधुनिक चिकित्सा विज्ञानको द्वा
रा प्रभाव भान्ने गणितको एलोप्याथिक चिकित्सालाई पार्श्व चिकित्सा (पार्श्वचात्प
क्षे चिकित्सा) भान्नो हुनाले वस्तुलाई पार्श्व चिकित्सा मानिन्दै हो ॥) को अत्यधिक प्रयोग
बचाउन आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति उपयुक्त मानिन्छ । आयुर्वेदिक चिकित्सामा त
प्रयोगको नकारात्मक प्रभाव नहुने र भएपनि अत्यन्त कम हुने गर्दछ । त्वाही
पद्धतिमा आफ्नो शरीरलाई स्वस्थ राख्न शरीरमा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता अधिकृदि
र निरंगी जीवन सही जीवन को सघना भाकार पार्ने आयुर्वेदिक चिकित्सा पद्धति
प्रभावकारी हुन्छ ।

१०. 'स्वस्थ खानपान' शीर्षकमा एउटा बस्तुपरक बन्धुप्रेत लक्षण गर्नुहोस् ।

उत्तर: मानिसको ज्यननम आवश्यकता भित्र राम्र राम्र र स्वस्थ यसे कला हार्मी
स्वैच्छार्दु थाला नै छ । ज्यननम आवश्यकता भित्र राम्र राम्र र स्वस्थ यसे कला हार्मी
आवश्यक छ, ज्याले साने आवश्यक छ । स्वस्थ खाना खाइनु ज्यननम आवश्यक भित्र
प्रकारका रोग लाग्नुहुन् त्यसको कारण मानिसको लाई पर्न जान सबै नयाले स्वस्थ
खाना हास्यो शरीरको लाई अन्यथा महिन्द्रांग दहन । 'ज्यनन स्वाधा, नयाल जाना' ज्यनन
नेपाली भनाइ नै पनि छ । स्वस्थ र स्वीकृती जीवनका लागि हार्मीले इन्डियाइज अन्यथा
छोडिनु पर्छ र हार्मी स्थायी स्थानमा स्वस्थ गर्नु पर्छ । ज्यनका लाई ज्यामैले इन्डियाइज
आवश्यक खानिजहरू, भिटामिन र अन्य पोषक नस्त्रहरू पाने गर्नु र हार्मी इन्डियाइज
स्वस्थ रहनका लाई आवश्यक काइबर पर्न ग्राहन गर्नु । ज्याको नानाजानको क्षमताम
मानसिक रोगको समस्याहरू, लगायत अन्य रोगहरू पर्न दुख्न्यन गर्नु । उपचारम
हार्मीले स्वस्थ खाना खाने गर्नु पर्छ ।

११. चिकित्सा विज्ञान र आयुर्वेद चिकित्सा' निवन्धको पहिलो अनुच्छेदबाट चारोंठा चुना टिपोट गरी सारांश लेख्नुहोस् ।

उत्तर :

- (क) मानिसले आफै असावधानिका कारण स्वस्थ नन र स्वीकृती मन गुमाउन
- (ख) मानव शरीर र मनमात्रिक आकमण गर्ने रोगको प्रत्याकमय गर्ने चिकित्सा विज्ञानको प्रादुर्भाव भएको,
- (ग) चिकित्सा विज्ञानका एलोप्याथिक र आयुर्वेदिक चिकित्सा मध्यमन्दा चुनी इन्डियाइज रहेको,
- (घ) पार्श्वचात्प विज्ञानको परिणाम एलोप्याथिक चिकित्सा हो भने पर्वीच विज्ञानको उपज,

सारांश : स्वस्थ तनलाई खुसी मनको आधार मानेपनि मान्दे आफै असावधानिका कारण रहे
गुमाउन पुर्वद्ध । विभिन्न किसिमको रोगको उपचारका लाई चिकित्सा विज्ञानको
प्रादुर्भाव भएको हो । स्वैच्छार्दु प्रचलित चिकित्सा विज्ञानको एलोप्याथिक राश्वकाल्य
विज्ञानको परिणाम हो भने आयुर्वेदिक चिकित्सा पूर्वीक विज्ञानको ।

१२. 'आधुनिक चिकित्सा पद्धति सुई छैन' अनुच्छेद पढनुहोस् अनि विवेदनलुको पहिचान, अनुमान र निर्णयसंसार सम्बन्धित एक एकाऊ बोध प्रश्न निर्माण गर्नुहोस् ।

उत्तर: (क) चिकित्सा शब्दले केलाई जनाउँदछ ?

- (ख) आयुर्वेदको साराका रूपमा केलाई निइन्दू ?
- (ग) चिकित्सा शब्दको सामान्य अर्थ लेख्नुहोस् ?

१३. दिघएको अनुच्छेद पढनुहोस् र सोसिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

उत्तर: कृपी बजारीकरणमा उत्पादन भएका बस्तु सइकलकमार्कल भएकाले भान्नुहोस्
र बजारसम्म पुऱ्याइन्दू । बजारमा पुऱ्येका बस्तु उपभोक्ताले बजार मुख्यमा लाई राखे
उपभोग गर्दछ । यसरी हुने बजारीकरण र उत्पादनको बजारी दबालाले कृपीको
व्यवस्थापन प्रणालीगत डिग्गल हुन्छ । कृपी बजारीकरण प्राकियमा लाइकानाहु आवश्यक
मल, बिड, अनुदान र कम आवश्यकता भएकाले उत्पादन गरिन्दू । उत्पादनमा नकारात्मक
मलभन्दा प्राइगारिक मलको उपभोगमा गोड दिने, लिचाहु लाई २ बन्धारको उचित
व्यवस्था कृपीकलाई सरकारले मिलाइदिने काम हुन्छ । कृपीकरण भएको उत्पादन
सइकलक मद्दगाठन वा सम्भासाफल भण्डारण गरी कृपीकलाई बस्तुको उचित मूल्य लाग्न

गरिन्द्र। कृषकने आपने उत्पादन भण्डारकर्ता पठाउने चाही थम्हि। भण्डारकर्ता आवश्यक मल, वित्र कृषकलाई पठाउने, उत्पादनको बजार मूल्य, लागत, मास, अपूर्वान्तर आदि सम्बन्धी क्रियान्वयनरूप कार्य चाहे गर्नुहोस्। सइकलकले सइकलने, शर बल बजारमा पठाउदा भानो नाकायो अथ तासी शुरुदित रूपमा पठाउने गर्नुहोस्। सइकलकर्ता र बजारीकर्ताको सम्बन्ध क्रियान्वयनमत हनु आवश्यक छानिन्दू। यस्तो व्यवस्था हिंदू उपभोक्तासम्म बुन दरमा पर्नु भन्ने करा सइकलकले निरीक्षण गरिरहन बच्छ। चाहे हुन एकअकारिकाम अधिक नाकायो स्थिति हदैन। सबैले उचित मूल्यमा वस्त्र धार्य चाहने भूदास्तीति हदैन। बजारमा अधार सिर्जना हदैन। यसले आयमा कुले उत्पादनका बजार दिईन।

प्रश्नहरू

- (अ) कृषि उत्पादन कसरी उपभोक्तासम्म पर्नु ?
 (आ) अनुच्छेदमा सूचना प्रवाह र नाकासम्बन्धी कस्तो व्यवस्था उल्लेख भएको छ ?
 (इ) कृषि बजारीकर्ताको प्रक्रियावारे लेख्नुहोस्।
 (इ) भरकार्ने कृषकलाई बुन कुरामा सहयोग गर्नुपर्दै ?

उत्तर :

- (अ) उत्पादन भएका बस्तु सइकलकर्माफत भण्डारण गरी बजारसम्म पुऱ्याइन्दू। बजारमा पुरोका बन्नु नै उपभोक्तासम्म पुर्याइन्दू।
 (आ) अनुच्छेदमा सूचना प्रवाहकर्ता उचित व्यवस्था सरकारले गर्ने र सइकलकले बस्तु बजारमा पठाउदा भानो नाकायो अथ मात्र राखी सुरक्षित रूपमा पठाउने यस्ता उल्लेख भएको छ।
 (इ) कृषि बजारीकरण प्रक्रियामा कृषकलाई आवश्यक मल, वित्र, अनुदान रकम आवश्यकताजनुबारी प्रदान गरी उत्पादन भएका बस्तु सइकलकर्माफत भण्डारण गर्नुहोस् र बजारसम्म पुऱ्याइन्दू। बजारमा पुरोका बस्तु उपभोक्ताले बजार मूल्यमा खाँड गर्नु उपयोग गर्नुहोस्।
 (इ) भरकार्ने कृषकलाई रासायनिक मलभन्दा प्राइगारिक मलको उपयोगमा जोड दिने निचाहे, बाटो र सन्तारको उचित व्यवस्था मिलाउने जस्ता कुरामा सहयोग गर्नुपर्दै।

(ब) मार्पिक संरक्षण र वर्णीयन्यास पहिचान गर्नुहोस् :

- (अ) अनुच्छेदबाट उप, सम, आ उपसर्ग लागेका एक एकओटा शब्द खोजेर लेख्नुहोस्।
 उत्तर: उप + भाग = उपभोग, आ+पूर्ति = आपूर्ति, सम+गठन = सङ्गठन
 (आ) अनुच्छेदबाट दुइओटा कदम शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस्।

उत्तर : भएका, गरिन्दू

- (इ) अनुच्छेदबाट शब्दको मूल, विच र अन्तिममा हस्त उकार प्रयोग भएका दुइ दुइओटा शब्द टिपोट गर्नुहोस्।

उत्तर सुन : पुऱ्याइन्दू, सुरक्षित, विच : अनुदान, अनुरूप अन्तिम हुन बस्तु

१४. दिइएको सन्दर्भ पह्नुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

हावा, पानी, माटो आदि जैविक वस्तुयो अस्तित्वका लागि बातावरण संरक्षण अति आवश्यक हुन्दू। यी जैविक वस्तुमा भएको बातावरण विनाशको मात्राले पीन बातावरणमा बहुत प्रभाव पाल्दै। बनजइगल र जलमा पाइने प्राणी तथा बनस्पति मानिसको अस्तित्वका लाग आवश्यक हुन्दून। बनजइगल, जल आदिको अस्तित्व सहिकटमा पर्नु भनेको मानव जीवन नै पूऱ्य सहिकटमा पर्नु हो। अनियन्त्रित रूपमा होजेर

चलाई प्राकृतिक ग्रानाइटको ढोडन, होडन, जावाज नसा हने, कार्बनानाको छर्नि, शिरेन्ट, पिटटी उचांग, हुटा उचांग आदिने चानावरण विनाश पर्नुहोस् र भन चर्चानालाई ग्रानाइटको ग्रानाइट पाल्दै। कालारीसा जावावरणका लागि उचित ल्यान्डफाइल्ड साइड भएन भन्ने पीन चानावरण विनाश हन्दै। बगायरी प्रवाहन, कार्बनाल, अस्तानाल, सहेगलका बस्तु आदिवाद लाईकार्क लाईकार्क लाईकार्क विनाशको उचित व्यवस्थापनबाट मानव स्वास्थ्यमा अन्तर्काल पाल्दै। तपाईं बातावरणीय विनाशबाट उत्पन्न भएको कैफीयतमा ननुभाक्का छ वा वस्त्र प्रकापवारे चुन्नुभएको छ, कक्षामा उक्त प्रकोपका कारण र द्रुमावरारे आफ्नो ब्रन्चब अस्तु गर्नुहोस्।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ३ सुन्नुहोस् र दिइएका विकल्पमध्ये उत्तम विकल्प भन्नुहोस् :
 (क) लुप्त हुने लागेको जातीय अस्तित्वलाई कसरी पुनर्जागृत गर्न सकिन्दै ?
 (अ) भाषा संस्कृतिको छोज अनुसन्धान गरेर।
 (आ) भाषा संस्कृतिका बक्ताको छोंजी गरेर।
 (इ) जातिको भाषा साहित्यको विकास गरेर।
 (ई) भाषा संस्कृतिसम्बन्धी पुस्तक लेखेर।

उत्तर:

- (अ) भाषा संस्कृतिको छोज अनुसन्धान गरेर।
 (ख) इमानासिंह चैमजोडलाई जन्म कहिले भएको थियो ?
 (अ) सन् १९०४ जनवरी ११ तारिखका दिन
 (आ) सन् १९०४ मार्च २१ तारिखका दिन
 (इ) सन् १९०४ जनवरी १ तारिखका दिन
 (ई) सन् १९१४ जनवरी ११ तारिखका दिन
 (उत्तर) (इ) सन् १९०४ जनवरी १ तारिखका दिन
 (ग) इमानासिंह चैमजोडलाई किरीत भाषा संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्न कुर कराले आकर्षित गय्यो ?
 (अ) आफ्नो जातिको जातीय गैरिको प्रचार नहुन
 (आ) आफ्नो जाति र भाषा विकासको गतिमा पर्छि पर्नु
 (इ) नेपालका विभिन्न भाषा लोप हुन पुनु
 (ई) नेपालीहरूका विभिन्न संस्कार र संस्कृत हराउदै जानु

उत्तर: (अ) आफ्नो जाति र भाषा विकासको गतिमा पर्छि पर्नु

- (घ) चैमजोडलको नामबाट के प्रकाशन गरिएको छ ?
 (अ) पुस्तक
 (आ) पत्रपत्रिका
 (इ) हुलाक टिकट
 (ई) चिट्ठीपत्र

उत्तर: (इ) हुलाक टिकट

२. सुनाइ पाठ ३ सुनुहोस् र दिष्टएका प्रश्नको उत्तर मनुहोस् :

(क) काठमाडौं आउदा इमानसिंह चेमजोडले किरात भाषा र संस्कृतसम्बन्धी थाएँ पाठ

उत्तर काठमाडौं आउदा इमानसिंह चेमजोडले किरात भाषा र संस्कृतसम्बन्धी थाएँ पाठ

सामग्रीको सङ्कलन ल्याएका थिए ?

(ख) चेमजोडले आप्ना बुवावाट भाषा संस्कृतिवारे के जानकारी पाएका थिए ?

उत्तर चेमजोडले आप्ना बुवावाट भाषा तस्कृतिवारे किरातीहाल्को गीरवासाली अनीता

आफूले भाषा, लिपि र संस्कृतिमा हुक्किएको भए पनि पछि किरात भाषा सङ्कृति

स्थितिमा पुँचो कुरा जानकारी पाएका थिए ?

(ग) इमानसिंह चेमजोडको मृत्यु कहिले भएको थिए ?

उत्तर इमानसिंह चेमजोडको मृत्यु सन् १९७५ मा भएको थिए ?

(घ) चेमजोडले कुन भाषा र तस्कृतिको विकासमा योगदान दिएका थिए ?

उत्तर चेमजोडले किरात भाषा र संस्कृतिको विकासमा योगदान दिएका थिए ?

भाषिक संरचना र वर्णाविन्यास

१. दिष्टएको अनुच्छेदबाट उपर्याह र प्रत्यय लागेका पाँच पाँचजोटा शब्द पहिचान उत्तर:

तिनको निर्माण प्रक्रिया देखाउनुहोस् :

आपूर्वविक उपचार गर्न भर्नी हिडेका प्रज्ञनले अस्तित्वलाई अस्ति

गरे। उनले पर्विन्दिलो एक हप्ताद्वारा प्रतिदिन आफूलाई अस्तिय हुने गरी पेट ढुँके

कर्ने बताए। डाक्टरले राम्ररी जाओर अत्यधिक दुखा मात्र नदुल्ने औपचारी सानु त

औपचारी खाए आरम गर्नु भने। डाक्टरले स्वास्थ्यलाई बोकाइद्या हुने पिरो, त

चिल्लो नदान सुक्कव दिए।

उत्तर उपर्याह : उप + चार = उपचार, अभिवादन = अभिवादन,

ये + फाइदा = फेफाइदा, अ + स्त्री = अस्त्री,

प्रति + दिन = प्रतिदिन

प्रत्यय : हिड + एका = हिडेका, पुर + एर = पुरेर,

जाच + एर = जाचेर, खा + एर = खाएर, गर + एर = उत्तरभुत + अकाउ = भुलक्कड ,

अ + अन्त = अनन्त, यि + सन्धो = विसन्धो,

कु + शक्तार = कुरंशक्तार, चद + नाम = चदनाम,

गैर + नागरिक = गैरनागरिक, अधि + ग्रहण = अधिग्रहण,

ना + लायक = नानायक, अभि + सन्दिध = अभिसन्दिध,

अनु + हार = अनुहार,

अति + आचार = अत्याचार,

अप + मान = अपमान,

उप + कार = उपकार,

दुर + आत्मा = दुरात्मा,

नि + यम = नियम,

परा + पूर्व = परापूर्व,

अन + अन्त = अनन्त,

यि + सन्धो = विसन्धो,

चद + नाम = चदनाम,

गैर + नागरिक = गैरनागरिक,

अ + अन्त = अनन्त,

जव + गाल = अवगाल,

आ + कृति = आकृति,

उत + कर्प = उत्कर्प,

दुस + साहस = दुसाहस,

निर + जन = निजन,

परि + भाषा = परिभाषा ,

प + हार = पहार,

वि + कट = विकट,

तु + कर्म = सुकर्म

दिष्टएको अनुच्छेद पढनुहोस् । सात सातबोटा कृदन्त र तद्वितान्त शब्दको पहिचान गरी

निर्माण प्रक्रिया देखाउनुहोस् :

बुद्धिमान दडाली भान्डेले प्रवालान् याजुरेली बटुवालाई देखेछन् र सोधेछन्, "हातु यता

कतै गूम्ली आपूर्वविक चिकित्सक बसाई बनेको छ र नि" उनले भनेछन्, "यहाँ

याजुरेली र धन्कुटू चिकित्सक पनि बस्नुहुन्छ । हुम्ली र फापाली चीदिक र क्विच्च

प्रतिभा भएका व्यक्तित्व पनि हुनुहुन्छ । उहाँहरूकहाँ गाउँले र सहरिया मान्दै पनि

उहाँचार गर्न आउछन् । गीत र कविता सुन्न पनि आउछन् । स्मरणीय कुरो के छ मने

उहाँहरू सबै भाषाको कर्तव्यास्ति सचेत व्यक्तित्व हुनुहुन्छ ।" धन्वान् याजुरालीले बुद्धिमान्

दडालीलाई भनेछन्, "पर्सी हो कोहीकोही बुद्धिमान् मान्दै पनि भुलक्कड हुन्छन्

मने सुनेको थिए ।"

कृदन्त:

सोध + एर्छन = सोधेछन्,

उप + चार = उपचार,

भन् + एर्छन = भनेछन्,

आउ + एको = आएको

तद्वितान्त :

बाटो + उचाँ = बटुवा,

भुल + अल्कड = भुलक्कड,

स्मरण + हुँय = स्मरणीय,

आपूर्ववेद + इक = आपूर्वविक

२. दिष्टएको उपर्याह लगाई एक एकबोटा शब्द निर्माण गर्नुहोस् :

अफू + अन्त = आफन्त,

काज + आइ = कजाइ,

चच + अत चचत,

पदु + आसु = पदासु,

मिच + आहा = मिचाहा,

सहर + इया = सहरिया,

नेपाल + ई = नेपाली,

ओठ + ए = ओठे,

धुम + ती = धुम्ती,

आन + ओट = छनोटे,

गाउँ + से = गाउँसे,

भुल + अन = भोजन,

समाज + इक = समाजिक,

गुण + ईन = गुणीन,

गम + तव्य = गन्तव्य,

सत् + त्व = सत्त्व,

प्रति + एक = प्रत्येक,

मम + शाद = मम्पाद,

सुन + एका = सुनेका,

देख + एर्छन = देखेछन,

हुन + एका = भएका,

सहर + इया = सहरिया,

दाढ + आली = दडाली,

धन + बान् = धन्वान्,

आफू + अन्त = आफन्त,

काज + आइ = कजाइ,

चच + अत चचत,

पदु + आसु = पदासु,

मिच + आहा = मिचाहा,

सहर + इया = सहरिया,

नेपाल + ई = नेपाली,

ओठ + ए = ओठे,

धुम + ती = धुम्ती,

आन + ओट = छनोटे,

गाउँ + से = गाउँसे,

भुल + अन = भोजन,

समाज + इक = समाजिक,

गुण + ईन = गुणीन,

गम + तव्य = गन्तव्य,

सत् + त्व = सत्त्व,

जन + मय = जनमय,
दृढ़ + मान = दृढ़मान,
चिकित्सा विज्ञान र आपुर्वद चिकित्सा' निबन्धको पहिलो अनुच्छेदबाट उपर्याहे ।
५. लागेका शब्दको बताग अलग सूची बनाइ तिनको नियमण प्रक्रियासमेत देखाउनुहोस् ।

उत्तर (कैही उदाहरण भाग)

उपर्याह:
अन + अधिकृत अनाधिकृत,
उप + तार उपहार

प्रत्यय:
शरीर + इक शारीरिक
दिनु + एको दिनपाँच
६. दिइएको बनुच्छेद पछी शब्दको सुह, विच र अन्तिममा हस्त उकार प्रयोग भएका
परिचान गरी दिष्टोट गर्नुहोस् ।

हक्कमानका बुवा पाको उमरको हुनहुन्छ । हक्कमानका दिदी भिनाजु गाउँ
आउनुपर्याहको छ । हक्कमानका चार जना दाजुको नाम राजु, श्याम, वायुमान र यु
हो शुकुमार आपुर्वदिक उपचारक हुनहुन्छ । श्यामको उखुवारी छ । गाउँमा श्याम
र गहु रिस्ते उचाग छ । वायुमान मुकुन्दपुर नगरपालकामा सुखा हुनहुन्छ । देख
विहिनिको नाम मधु करुणा र जमुरा हो । मधुको विहेविष्णुपुरका सिपातु कलाह
गुरुगाईसंग भएको छ । करुणाको विहेविष्णुदेवका बुलन्द विष्णुहानि भएको
जमुराको विहेविष्णुदेवका गुरुजमान गुरुडसंग भएको छ । सबै सन्तानको सु
हक्कमान खुसी हुनहुन्छ ।

उत्तर (कैही उदाहरण भाग)

	मध्य	अन्त्य
सुह	दाजुहो	राजु
बुवा	वायुमान	मधु
बुसी	पूरुषकमार	गहु
हुनहुन्छ	करुणा	गुरु
उचाग		
७. शब्दको सुह, विच र अन्तिममा हस्त उकार प्रयोग भएका पाँच पाँचबोटा शब्द चोबेर लेख्नुहोस् ।		
उत्तर सुह	मध्य	अन्त्य
लुदन	प्रादुमांव	लाग्न
हुन्हन्	आपुर्वद	गरिनु
बुराक	अनुसार	चाहिनु
गुणस्तर	आधुनिक	पाइनु

सिर्जना र परियोजना कार्य

- नेपालको प्राकृतिक विविधता' शीर्षकमा बस्तुपरक निबन्ध लेख्नुहोस् ।
उत्तर: नेपाल दक्षिण एशियामा अवस्थित प्राकृतिक सुन्दरताले भारिपूर्ण एक भूपरिवेदन
देखा हो । हिमाल पहाड र तराइ गरी तीन प्रदेशमा विभाजित यस देशमा विभिन्न
धर्म, मर्स्कृति, जाति, उपजाति र जातीय विविधता पाइन्छ । त्यसैले नेपालको एक
एकता भएको देख भरिन्छ ।

नेपाललाई प्रकृतिले दिइएको सुन्दर वरदानको रूपमा लिइन्छ । विभिन्नको सर्वान्वय गीतर
सर्वान्वयादेखि लिएर समृद्ध सतह लेखिमात्र ५९ फिटको उचाइमा धनुषाको भस्तरीनिया
मन्दे ठाउँ रहेको छ । यसरी नेपालमा विश्वको संवैभन्दा अस्त्रो स्थानमा पाइने हावापानी
र समुद्री सतहको आनापासमा पाइने हावापानी पाइन्छ ।

नेपालमा पाइने बनजइगल, नदीनाला, हिमाल पहाड र तराइको सन्तानित व्यवस्थापन ।
स्थान अनुसार बतोबास गरेका जातजातिहरू, प्राचेक जातजातिका आ आफै भन्दार र
संस्कृतिहरू । स्थान अनुसार उत्पादन हुने दाय र नगदेवालीहरूको संवैन्य नेपालमा भएका
प्रकृतिको विविधता देखाउँदै ।

नेपाल हिमालय पर्वत शृंखलाले घिराइको एक प्राकृतिक आञ्चलिक रूपमा जानिने देश हो ।
यहाँ समृद्ध विविधमा पाइने हावापानी पाइने मण्डिलको विविधमा पाइने अधिकाम प्राकृतिक
बस्तुहरू नेपालमा पाइन्दैन् । नेपाल तराइयाट हिमालयसम्मको विविधतावान परिदृश्यहरू
समावेश गर्ने एक अद्भुत स्थान हो प्रकृति र सम्पदहरूको विविधताले नेपाललाई उसको
एक विशेषताले रूपमा चिनाउँदै ।

समग्रमा भन्दा नेपाल दक्षिण एशियामा अवस्थित एक प्राकृतिक द्व्यजानको देश हो ।
हिमालयमा जमेको हिउँ विहानको भूलक्षण दृश्य हेतू त्यसै मन चून्डीग
भएर आउँदै । पहाडमा महिलाले सारी बेरे जस्ती विरिएको बनजइगल र नदीनालाहरूको
त के कुरा गरी चराहरूको विरिविर आवाज करनाको कलकल आवाज । तराइको फाटुमा
लटरम्म फलेका धानका भूपाहरू । यो मौसैलाई हेर्दा नेपालको प्राकृतिक विविधता प्रस्तु
देखिन्छ ।

रेहियो, टेलिमिजन वा प्रवाचिकाबाट कुनै समाचार सुनेर वा पठेर त्यसको विषयबस्तुकारे
कजामा छलफल गर्नुहोस् ।

उत्तर शिक्षकको सल्लाह अनुसार सार्वान्वयित छलफल गर्ने ।

यस्तो कहिल्यै नहोस्

पाठ : शुभमान
स्थान : बोहोराटार, काठमाडौं

समय : रात्रि १० बजे

जीवनमा आपैलाई दुख पर्वा पढेका र जानेका कुण पनि अवशारमा पूछोग गर्ने नमकिने रहेछ । (मोबाइल ओल्टाइल्टाउड हेने थान्छन् । मोबाइलमित्रको संसार को कल्पनामा दृच्छन्) सोच्चै यो मोबाइलमित्र त यास र संसार पी अटाएको रहेछ । यसमा के छैन ? नौच यही रहेछ, गाना यही रहेछ, धर्म यही रहेछ, अधर्म पनि यही नै रहेछ, अर्थ नक्कल जे भनी सैव यसैषा रहेछ । जानको भण्डार पनि यही रहेछ । यसु पनि यही रहेछ । युक्तमै देखाउने बाटो पनि यही रहेछ । कुक्मीतिर लाने कुवाटो पनि यही रहेछ । (टाउकामा हात राखै, जब मान्छेले यही छर्नीमा नै नक्क भोग्नु पदारहेछ । भलाई धिक्कार छ भेरा यी श्रीला त्यो दिन किन त्यो प्रामेज विच्छ पैरे होलान् । (बुद्धिय सुस्केरा छाइदै । लोहोराले विच्छी जस्तो लान्छ यी श्रीलालाई । २५ लात्त वाडाने लोभमा फसाएर त्यस दुष्टले भेरो सैवै वैदूङ खानालगायन अकिगन विवरण मार्यो । एक शुक्लमा बही बद्द गरेर सुतेको आधा घण्टा भईसक्यो । उनलाई पटकहै निढा, परेको है । मनले त शब्दका लागोको पियो 'आ होस् ठग होल, विवरणमित्रण कही नाइङ्कु कि भन्ने पनि रुक्मान बही बद्द गरेर सुतेको आधा घण्टा भईसक्यो । उनलाई पटकहै निढा, परेको है । तर के गर्नु अर्को मनले भन्नो, "हेर शुकु । यो नेग भाष्य चन्केको हो । लाइब्रेर उपराप्र बडेका कारण आफु र थुप्रै मानिसले पाउनुसम्म दुख पाएको समझेर जेन नलागेको कहाही हो र ? तर के गर्नु अर्को मनले भन्नो, "हेर शुकु । यो नेग भाष्य चन्केको हो । सामाजिक सञ्जालमा छएका विकृतिले गर्दा आज उनको मन अमिलो भएको है । तेरो तालुमा आलु फल्देछ, तालु पल्टेर यसलाई विकारिन्य भने नेग वैदूङका खानामा आउने २५ दिनमा छन् । सामाजिक सञ्जालमा तुनेको एक घण्टा हुँदा पनि उनलाई निढा लागेको छैन । बेला बेला लाई लाल्ला आउने छैन ।" (लामो सास-फैदै) अनि त्यसपछि त मेरो मन २५ लात्तको लोभको बाकूँ खालामा फसी त हाल्यो । त्यस अपरिचित दुष्टले कक्षका खानामा कठिन कठिन ऐका भाइलाकियो भन्ने कुराको विभिन्न वैदूङका जम्मा गरेका यौवरत्समेतका कोटा विच्छ पनि न्यासेजमा पठायो । भलाई यो त त्यस्तो अपराधी होइन होला कि भन्ने पनि लाय्यो । (कोट्टे कार्किन्छन्) उसले मारेजितिको मेरो नाम, विवरण, वैदूङ खाता सैवै खुल्खुल त्यसी नेसेजमा लेखेका पठाए । हैन, सैधै कैन महत्वपूर्ण काम गर्दा त म कसै न कसैलाई सोंजे गर्दै नि । झाहेमे शारीरलाई सोंध्ये, काहिले परिवारलाई सोंध्ये गर्दै । के गर्नु मेरो दशा जागेको दुर्दग्ध भन्ने छर्न आउन आलेपैद्य त चुक्कुल लगाएर सुतेको कोठामा पनि लोककथामा बायाएँच्छी ब्रोडा चारू राकास आए के सुरु सुरु आउने रहेछ ब्यारे (दलिनातिर एकटकले हेँदैन) ।

तपाईलाई, चिठ्ठा परेको छ यो चिठ्ठा तपाईले लिनुमान भने अर्कैलाई दिँदौँ भन्ने फोन खबारमा लहानी भएको विए । निधारमा दाहिने हात राख्दै थुक्क तेरो बृद्धि पसिंपट वैदूङको खालामा रेसा नैक आएको वियो । निधारमा दाहिने हात राख्दै थुक्क तेरो बृद्धि पसिंपट वैदूङको खालामा रेसा नैक गर्न जान्छु भनेको त... मेरी आम्मी नि । त्यस दुष्टले त उल्टे मेरो खालाको पाच लाच पी याहारी हुँदाका कुरा सम्भन्द्हन् । त्यो बेला साइबर अपराधबाटे गज्जबसंग भन्नुभएको वियो । यायब चारेहो यसिंह सिरैमा धनको लोलो फर्कार्दू भन्ना पसिना बगाएर संगालेको छन् पी चारेहो यसी भाइलाम शाखाका सब इन्सपेक्टरले । बास्तवमा यी सारा कुरा मैले त्यात बेला सुनेहरै वारै । लोभले लाभ लाभले विलाप भन्दूँ भेरो त लोभले साभ नहुँदै एकैचोटि विलापैविलाप मात्र ब्याले ज्ञानको ज्ञानमे नउडाएको भए । (उद्धरन्, बती बाल्दू र पानी पिउँछन्) त्यस दिन आम्मी भयो । (फेरि कोल्टी फर्कर भित्तातिर एकटकले हेँदै) बुद्धि नपुँचाउदा मोबाइलमित्रको साइबर न्यो प्रामेजलाई मैसे तुम्हारै हटाइदिनु पर्नेहोहेछ, के गर्नु, के रहेहो भनेर हेरि त जालैन् । हेरि त्यस सासाराबाट दुनियाले कति दुख पाएका होलान् (पोहोराको एउटा घटना सम्भन्द्हन्) । पोहोर साल यस्तो नाचेनेको व्यक्ति र नम्बरबाट आएको म्यासेज त शब्दले पनि नहोरोस् । "तपाईलाई पैरि एउटा अपरिचित व्यक्तिले फेक आइडी हो कि स्या हो ? त्यसबाट पठाएको म्यासेज भेरा नाल नपियोको प्रस्तुकार परेको छ ब्याई । भन्ने आशयको सन्देश मोबाइलमा पठाएको यो गोंका काकाको छोरी पानमतीने एसेप्ट गरिरहन् । त्यसपछि त त्यसले उनीसंग तारन्तात न्यासेज गर्न । न्यो बद्देश देखनासाथ म त खुसीले उम्मेहु । अब सिसैको धन पाइने भौं भनेर म नम्बर त्यो यालेहु । आफूलाई हडकडको लाहुरे हुँ काठमाडौंमा विहे गर्न आएको भनी गुही हाँकेहु पहेर के आज मैले यो गर्त भोग्नुपन्यो । (बुद्धिय सुस्केरा हाल्दै) अभ मैले धर परिवारलाई भनेकै है । गाईयी नानी पढे । पनि पैसा चाहिन्छ ब्यारे, अखिर पैसा कमाउने नै हो, देशविदेश धुम्प पनि सर्वेत बाहा पाए भने ? कसरी मुख देखाउने होला ! यो सङ्कटको भुमिकाट जस्ती उम्ह पाइन्दै भनेर फकाएहु । त्यसको केही दिनपात्रि त्यसैसंग विहे गरिरह विन्नी हुँदै हडकड लान्छ होला ।

भनेर सुनीली पुन्यापैद्य । कति छिठ्ठै उसका कुरामा विश्वास गरेकी होली, आलकाति त विचार हेर । जानातै साइबर अपराधको बाही पाए जस्तो छ त । सामाजिक सञ्जालमा जे गर्नुपछि नि । उसको ढाँडै ढेगाना त बुन्हुपछि त्यो पनि कुनै कागजात र पासपोर्टेविना नै व्यक्तिको नाम तथा ताम्र धन्याले गर्नाहेहन् । (गम्भीर हुँदै) धन्य, अहिलेसम्म आफू त्यात लाचिहु । उसले सुनीलीको नाका पास गराउन खोजेका बेला एक सामाजिक सञ्चारका कम्पचारीले परिएको छैन र यो । विभिन्न किंवितका तस्विरमा अरुको टाउको जोइने तथा आफनाले देखेहन् । "तिमी कहाँबाट आएकी हो र कहाँ जान लागेकी ? "भनेरसानमतीसंग सोधपुऱ्ह गर्न पठाउने, सामाजिक सञ्जालमा राखेको कार्य पनि गर्दारहेहन् । के गर्न, साइबर सञ्चेतना ज्ञानाले सालोपुल्लो उडेह । यसरी जेलमा जाकिने भए भनेर सञ्चेतको आधा छली त्याहाराट सुइकुच्छा लेखिका कुरा मात्र पढन वानी परेको म वाहिरी प्रविधिमय संसारसंग अपरिचित पी गोंग फेर्दैन् ।

तौरे त १२ पी बजिसकेवेह। (धडी है) अब त निदाउनुप्पांचो। 'नने तार दैव भट्टार' पाँच लाख हज्जो भनेर अब भैले लासैमा चिन्ता निएर मेरो ज्यान सुखाउँ आत्मविरक्षासाका उजाले ज्यान बचाउनतिर नाम्नपहाँ। दुई वधे अरबको खाईमा कमाएको धन गोलखाडीमा गयो त के गर्ने? आफ्नै बुद्धिले गयो। मरुमूमिमा परिना कमाएको धन भूस्काएर लाने त्यस्ता दृष्टलाई भगवान्ले पनि सजाय त बेलाल भगवान्। अलि दृष्ट दुई निदाउनका लागि ओखा चिम्म गर्छन् सेरी भगवान्ले पनि कै भगवान्। अलि दृष्ट विशेषति दृष्टिनेतिर कोल्टो फकेर हातका पन्जालाई टाउकाको सिरानी कै सुत्तम्। अ. अस्ति एउटा समाचार पढेको थिए। साइबर अपराधका बारेमा लेखेको थियो। जानी नजानी बस्तो लेसारमा पसेका छन्, फसेका छन्, त्यस्ताट उभिकने उपाय खोल्न त्यस्तामा अब पाँच कोही नफतोस् भने चाहन्छन् भने प्रहरीको साइबर अपराध खोल्न त्यस्तामा सम्झौता भनी त्यसमा पनि लेखेको थियो। (अलि आश्वस्त हुँदै) म त फक्त फैलै दैसा त हुँस्तो हुँस्यो। अब अब कोही पनि नफसुन् र नहुकुन् भन्नका लागि अब ल अपराध शास्त्रामा जान्नु।

(पढेका कहा सम्झौतै) साइबर अपराधको सिकारबाट जोगिन, आफ्नो कम्प्युटर, लाग्न मोबाइलमा चलाइने सामाजिक सञ्जाललगायतका पासवर्ड कसैलाई दिनहुँदैन। समय लेन पालबाट घरितन गरिरहनुपर्छ। अपरिचित व्यक्ति वा संस्थाबाट आएका इमेल खोल्नुपर्छ इमेलमा काम गरिसकेपछि साइन आउट वा लग आउट गर्नुपर्छ। इमेल तथा साथ सञ्जालमा जाउन सबै आकर्षक उपहार वा चिठ्ठाको भ्रममा पर्नुहुँदैन। यस्ता इमेल म्यासेन्जर शब्दका लागेमा नजिकको प्रहरी कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुपर्छ। (आफु लुटिएका कैरि सम्झन्दै) अ साउची भैले पुलिसलाई फोन गरेको भए त म यसरी फस्ने नै विजन के गर्नु: कैन पनि भेल वा म्यासेन्जरमा लिङ्ग राएमा पहिला लिङ्ग सही हो वा होइन लगाए भाइ निकमा निलक गर्ने गर्नुपर्छ। त्यसैगरी गैरकानुनी रूपमा अरुको चाइफाई नगर्ने, बोचाइल हराएमा नजिकको दूरसञ्चार सेवा प्रदायकलाई जानकारी गराइ आजो अल्क यसाउन लगाउनुपर्छ।

कम्तुरीने आजो नाभिमा भएको गन्ध खोज्दै जाँदा सिकारीका फेला पर्दै रे। (आफु चिक्किंदै) म पाँच फेला परे, पाँच लाख लुट्टै सिकारीका फेला। अब धेरै सुर्ता लिएर के आँ जेम्बूकै होस्। साइबर अपराध शाखामा जान्नु। मलाई कुन नम्बरबाट त्यस्तो मा आयो सबै बताउँदूँ, सके पैसा भेटाइदेला नन्ह त्यो बदमासलाई पक्कन सक्यो। भने पनि म अब त नफस्तान नि। (धडी हेँदै) ओहो! एक पो बजिसकेवेह। अब विहानै साइबर कोण गर्दै। साइबर अपराधमा कसीरी फसिंदोरहेछ, त्यसमा नफस्त के के गर्नुपर्नेहुँ निक्छु र सामाजिक चेतना जगाउने काममा पनि लाग्नु। (फेरि पाँची पिएर जाफूते आफु आउबस्त पाँचै) मेरो जीवनमा २ काकाकी छोरीका जीवनमा परे जस्तै धट्टना कैत भै भोग्नुपर्यो होला। कैत धट्टना गुपचुप होलान्। (अलिक विश्वस्त हुँदै) समाजमा यस्तो कैम्ले पनि बेहार्नु नपर्योस् र कोही पनि यसरी अनाहकमा फस्नु नपर्योस्। अब हा अपराधीको सातो उडाउनुपर्छ, तिनलाई पकाउनुपर्छ, किनकि अब कसैको जीवनमा जैस्ता धट्टना नघट्नु। कसैलाई पनि कहिल्यै यस्तो नहोस्। (सोच्दै ओछ्यानमा पट्ट्या भुसुक निदाउँदूँ)।

विचित्र	अनीठो, विलक्षण
भूमी	हात्ता, पानी आदि धुमेर बनेको चक्राकार ठाउँ
गैरकानुनी	कानुन विरुद्ध, अवैधानिक
कुर्कम	खराप काम
दुष्ट	बर्कोलाई दुख दिने स्वभाव भएको
दुर्दशा	दुर्गति

गायब	वेपता, हराउने काम
नाक	प्रवेण स्वान
प्रवायक	प्रदान गर्ने
अनाहक	विनासित, विनाकाममा

शब्दभण्डार

१. दिइएका शब्द र तिनका अर्थबिच जोडा मिलाउनुहोस्

शब्द	अर्थ
सङ्कट	होस
विलाप	सिलौटामा भसला आदि पिठ ध्रयोग गरिने कलाम वा दुइगाले नाम्बा
लोहोरो	सन्देह
शङ्का	वेपता
अपरिचित	चिलौना
सातो	आपत्तिपत्
	चिनजान नभएको
	सावधानी

उत्तर :

शब्द	अर्थ
सङ्कट	आपत्तिपत्
विलाप	सिलौटामा भसला आदि पिठ ध्रयोग गरिने कलाम वा दुइगाले नाम्बा
लोहोरो	सिलौटामा भसला आदि पिठ ध्रयोग गरिने कलाम वा दुइगाले नाम्बा
शङ्का	सन्देह
अपरिचित	चिनजान नभएको
सातो	होस

२. दिइएको अनुच्छेदबाट तीन तीनबोटा लघुतावाची र समूहवाची शब्द पहिचान गर्नुहोस्: कमिलाको ताती मौरीको धारमा पसेको देखेर कागको बधान कराउदै आयो। काग कराउदा कागको मुख्यमा रहेको भातको सितो खास्यो। बाँदर केराको कोसो मुख्यमा च्यापेर रुख्यामा छब्यो। बाँदर चहेको देखेर कागको बधान उँयो। बाँदर त्यहाँबाट कुदेर बाँसधारीतर गयो। रुख्याट उडेको तिर्थाएको कागले पानिको थोपो पनि खान पाएन। कमिलाले भने चिनिका दानाभन्दा महका थोपा मिठो मानी खाए।

उत्तर :

लघुतावाची	समूहवाची
सितो	बधान
कोसो	ताती
थोपो	बाँसधारी
३.	पौँच पौचबोटा लघुतावाची र समूहवाची शब्द पर्ने गरी अनुच्छेद लेख्नुहोस्। टाटनामा एक हुल चाँचा बधिको छ। धोसको एक त्यान्दौ छैन। आजै कमिलाको ताती निस्केको छन्। पाठालाई टोपलान् भन्ने डर। चाँचालाई दिने पानिको थोपो पनि छैन।

परों पनि जानुपने। शास्त्रीया गएर घाँस ल्याउनु पल्छौ। भोक पनि लागेको छ। आमले एक काइयो केरा दिनभएको बियो अब एक कोसो चाहिं खानुपलाई। एक आमलको दानो हैँ मिलमा पनि जानुपने। आमा समूहको वैठक पनि छ सुखो हैँ। दिनहरू कि त्वाह पनि जानु पर्ने।

विद्याका पद, प्रश्नालाई अर्थ खुल्ने गरी बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्:

हे ! सञ्जात, विवरण, सुइकुच्चा ठोक्नु हुने हार दैव नटार, लोभले लाम लामले किम्बा हे ! सञ्जात, विवरण, सुइकुच्चा ठोक्नु हुने हार दैव नटार, लोभले लाम लामले किम्बा हे !

हे ! खुरुक कार्यालय नगएर के गर्न थालेको होला यसले पनि।

सञ्जात : सामाजिक सञ्जात सदुपयोग गर्न जाने उपलब्धिमूलक नै हुन्दू तरु यसले सर्वस्व नै सक्छ।

विवरण : सही विवरण दिन नसकदा प्रहरीले चोर पक्कन सकेन। सुइकुच्चा ठोक्नु : आज हरिलाई यतै राखुपर्ला भनेको करिखेर करिखेर सुइकुच्चा ठोक्केको।

हुने हार दैव नटार : नराङ्गी सपना देखें भनेर मैले छोरालाई घरमै राखेकी। ट्वाइलेटमा लडेर उसको खुटा भाचियो, यसेलाई 'भन्दू' हुने हार। नटार।

लोभले लाम लाभसे विलाप : इदू प्रतिशत व्याज लिने भनेर पैसा व्याजमा लाग्न राहिदासको साउं पनि किंतु निवाई साहु बेपत्ता भएछ। लोभले लाम का विलाप भनेको यही हो।

बोध र अभिव्यक्ति

१. विद्याका शब्दको मूँद उच्चारण गर्नुहोस् :

झल्दायस्स, गञ्जाव, शशु, खुल्खुल, बुद्धि, अत्तोपत्तो, पन्जा, दूरसन्दार, आश्वस्त।

२. 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवाद हाउभाउसहित सस्वरवाचन गर्नुहोस्।

३. विद्याका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवाद कुन पात्रको घटनासंग सम्बन्धित छ ?

उत्तर: 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवाद शुक्रमान भन्ने पात्रको घटनासंग सम्बन्धित छ।

(द) मनोवादमा 'नगद पुरस्कारसहित व्याई दिएको सन्देश' भन्दा अगाडि र छ कुन कुन प्रबढ्दृग आएको छन् ?

उत्तर: मनोवादमा 'नगद पुरस्कारसहित व्याई दिएको सन्देश' भन्दा अगाडि आफूले गर्न गर्नीया पछुतो मानेको बवस्त्वा र पछाडि आफू अत्यन्तै खुसी भएको प्रभाव आएको छन्।

(ग) परिका मनमनै पठेको वर्णन मनोवादको कुन अनुच्छेदमा छ ?

उत्तर: परिका मनमनै पठेको वर्णन मनोवादको छैटौं अनुच्छेदमा छ।

(घ) मनोवादमा कुन पुरुषीय कथनशीली उपयोग गरिएको छ ?

उत्तर: मनोवादमा प्रथम पुरुषीय कथनशीली उपयोग गरिएको छ।

४. विद्याको मनोवादको लोक पहिं सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

लो हेर त, १२ थां बोजलकेछ ! (द्रष्टा देवै) अब त निदाउनुपन्नो। 'हुने हार दैव भन्दून। पाँच लाख दृश्यो भनेर अब मैले त्यस्मै चिन्ता लिएर मेरो ज्यान सुकावूल आत्मवशवासका ऊजाले ज्यान वचाउनिर लाग्नपछ्य। दुई वर्ष अरबको खाडीमा रुक्मिणीको धन गोक्खार्डीमा गयो त के गने ? आफै बुद्धिले गयो। रुक्मिणी

बगाएर कमाएको त्यो मेरो धन भुक्ताएर लाने त्यस्मा दुट्टलाई भगवान्ते पनि सज्जाय न देलान नि। हे भगवान्। (अलि दुक्क हूँदै निदाउनका लागि आङ्गा चिम्म गछंन) वै भगवान्ते पनि के गर्नु र आङ्गै बुद्धि विशेषिति। (दाहर्नानिर काल्पा कर्केर हातका पत्तालाई टाउकाको सिरानी बनाएर सुन्दरू)। अँ, अस्ति एउटा समाचार पढेको थिए। साइबर अपराधका बारेमा लेखेको थियो 'कांस्ता जारी नजारी यस्तो बयानमा पर्मेका छन्, फर्सेका छन्, त्यसवाट डम्पिने उपाय खोज्दून र त्यस्मामा अरु पनि कोही नाकोयू भन्ने आहन्दून भने नेपाल प्रहरीको साइबर अपराध शाखामा तुरन्त सम्बर्क गर्न' भर्नी त्यस्मा पनि लेखेको थियो। (अलि आश्वस्त हुँदै) म त फसे फसे, मेरो पैसा त दुख्यो दुख्यो ! अब अरु कोही पनि नाकसुन् र नडुवन् भन्नका लागि अब साइबर अपराध शाखामा जान्दू।

प्रश्नहरू :

(क) मनोवादको अंशमा पात्र निदाउन नसकनुको कारण के हो ?

उत्तर: मनोवादको अंशमा पात्र निदाउन नसकनुको कारण साइबर अपराधमा परेर पात्र लाख दुख्य हो।

(ख) पात्रले कहा गएर धन कमाएको थियो ?

उत्तर: पात्रले खाडीमा गएर धन कमाएको थियो।

(ग) पात्रले समाचारमा के कुरा पढेको थियो ?

उत्तर: पात्रले समाचारमा साइबर अपराधको बारेमा पढेको थियो।

(घ) पात्रले समाचारमा पढेका कुरा व्यवहारमा उतार्न नसकदा कस्ता समस्या भोग्नुपन्नो ? लेख्नुहोस्।

उत्तर: पात्रले समाचारमा पढेका करा व्यवहारमा उतार्न नसकदा पैसा गुमाउनुका साधसाधै मानसिक तनाव, अनिद्रा जस्ता समस्या भोग्नुपन्नो।

५. 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवादका पात्रले मनमा खेलाएका मुख्य मुख्य घटना टिपोट गर्नुहोस्।

उत्तर: 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवादका पात्रले मनमा खेलाएका मुख्य मुख्य घटना यसप्रकार छन्।

(क) सामाजिक सञ्जालका कारण जीवनमा आएका उतारचडावहरू

(ख) लोभले गर्दा खाडीमा गएर कमाएको पाँच लाख गुमाउनु परेको घटना

(ग) जानकारी हुँदा हुँदै पनि त्यसलाई नजर अन्दाज गर्नासे पाएको दुख

(घ) सामाजिक सञ्जालको कारण काकाकी छोरी झण्डै बैचिएको घटना

(ङ) प्रहरीले पत्रिकामार्फत साइबर अपराधका बारेमा जनतामा जानकारी गराएर सतक गराएको

(च) अन्तिममा आफू फसे पनि अरुलाई फस्नबाट बचाउन प्रहरीसम्म जाने अठोट

६. 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवादबाट कस्तो सन्देश पाइन्दू, लेख्नुहोस्।

उत्तर: 'यस्तो कहिल्यै नहोस्' मनोवादमा वर्तमान अवस्थामा सामाजिक सञ्जालको प्रयोगसम्बन्धी बढ्दो आपराधिक क्रियाकलापको चर्चा गरिएको छ। त्यको नियन्त्रणका लागि नेपाल सरकारले साइबर अपराध शाखाको स्थापना पनि गरेको छ। हामीले सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गर्दा विचार पर्याएर मात्र गर्नुपर्छ। जधाभावी गरिएको सञ्जालको प्रयोगले दुलो दुर्घटना पनि हुनसक्छ।

हेरेक कराको सकरात्मक र नकारात्मक दुई पाठा हुन्दून। त्यस्तै सामाजिक सञ्जालका पनि दुई पक्ष नै छन्। हामीले यसको प्रयोग गर्दा विचार पूऱ्याएर गर्नुपर्दछ। एक गलत प्रयोगले दुलो द्वितीय पर्ने पनि हुन सक्छ। हामीले कैने पनि कुरा गर्नु अधि सत्य तथा के हो राम्री बुझेर मात्र गर्नुपर्दछ। यदि आफैले बुझ्न सकिएन भने साथीभाइ

आफलाई सहायता पनि लिन सकिन्दू । सञ्जालबाट सम्पर्कमा आएका साथी
अन्यक्रियास गर्नु हैन ।

त्यसै कर्तृने कोई प्रत्येक देखाए भन्दैमा आफ्नो सम्पूर्ण विवरण सामाजिक सञ्जाल
शाल हैन । यीत हुँदा हुँदै पनि केही गरी हामी ठिगिन पुग्यो भने नेपाल सरकार
तन्त्रालनमा ल्याएको साइबर अपराध साखामा उजुरी दिइएर अखलाई ठिगिन ।

जोगाउन पहल गनुपर्दछ भने सन्देश पाइन्दू ।

५. मनोवादमा उल्लेख भएको साइबर अपराधको प्रसङ्ग पढेपछि तपाईंने कस्तो महत्व
गर्नुपर्यो, उल्लेख गर्नुहोस् ।

उत्तर: यस्तो कीहाल्न नहोस् मनोवाद सामाजिक सञ्जालमार्फत हुने आपराधिक क्रियाकलाप
आधारित भएर तयार परिएको मनोवाद हो । यसमा वर्तमान सम्यमा बढै गए
साइबर अपराध र त्यसको नियन्त्रण गर्नका लागि गरिए गरेका प्रयोगहरूको बाबू
उल्लेख गरिएको छ । मनोवादमा विशेष गरी साइबर अपराधका क्रियाघटनाको छ । मनोवादमा उल्लेख गरिएको छ । मनोवादमा उल्लेख गरिएको अपराधले म आफू
पनि सोच्च बाध्य बनाएको छ ।

हामी जीतमुक्तै जाने बुकेको भएपनि लोभमा फसिहाल्ने रहेछौं । जान्दा जाँचै कृष्ण
अपराधीको भुग्तो आशासनमा हराएर पीडित बनिदो रहेछ । शुकमान जस्तो बुझेहुँ
व्यक्तिलाई पनि लुटन सक्नेले आम सर्वसाधारणलाई त के गर्ने हुन् । हुन त लुटिने भने
जाने बुकेका नै हुन् त नियन्त्रणमार्फत लगाउँदू ।

आफलाई नपरन्जेल कुनै पनि कुरालाई गम्भीरताका साथ निलिने हाम्रो बानीले करिए
लगाउँदू । सचेत्या जान्दा जाँचै पनि गम्भीर नहुनाले आफूसित भएको सबै पैसा तुम्हा
। हाम्रो बुझी सधैँ काम विश्रितकोपछि मात्र आउँदू ।

केही हुनु छ भने भएर छाड्ने रहेछ हैनभने सधैँ अरुसित सल्लाह गर्ने शुकमानले ;
नाखु चिट्ठा पयो भनेको सुन्दैमा कसैसित केही सल्लाह नै नगरी आफ्नो व्यक्ति
विवरण बुझ्नु अर्कालाई दियो । जब आफूसित भएको पैसा खाताबाट रितिएको पा
पाचो तब उसलाई महशुस भयो कि उसले कसैसित सल्लाह नगरेर करि दुलो गर
गर्नेछ । साइबर अपराध सम्बन्धी जानकारी मूलक तालिम लिइएको पियो भरखरै र
सम्बन्धी जानकारी गराइएको लेख पनि पढेको पियो । उंसलाई शाइका लागेमा प्रहोँ
सम्पर्क गर्नु भने पनि याहा पियो तर उसले त्यसो गर्दैन । लोभमा परेर कसैसित सल्ल
नगरी एक अपरिचितलाई आफ्नो बैद्युको सम्पूर्ण विवरण दियो र ठिगियो ।

६. दिइएका शीर्षकमा छोटी मनोवाद लेख्नुहोस् :

(क) नीतिज्ञ प्रकाशनको व्याख्याली दिन

उत्तर: पात्र : श्रीमिति

स्थान : काठ्ठाशारी, काठमाडौं

समय : दिनमध्ये १ बजे

(परीक्षा सकिएको हुनाले विद्यालय बन्द पियो । त्यसैले गाईवस्तु चराउन आफू
जडगलमा गएको पियो । बन्दु चारितरेको पियो । उँ दुइगामा बसेर भोलि निस्क्नेले पी
फलको कल्पनामा हानाएको पियो)

हेदै हैदै हुना दिन भद्रम्बयो परीक्षा सकिएको पनि । भोलि त रिजल्ट छ । के हुने हो
प्रथम द्वितीय र तृतीय पित्र परिएन भने घरमा मार्गुहुँदू । बावाले यस पटक तृतीयको
भईनस भने मताई बाबा नमन्तु भनेर अस्ति थकाइसक्नु भएको छ । आमाको पीति जु
कुरा । चौथो पाँचौ त भाइकै हुँदू फेरि किन यस्तो भन्नहुँदू भैले बुझ्नै सकिन
यताउती हैदै । जे होस आज बस्तु चाहिं राम्री चरे । मलाई भोलिको रिजल्ट लाग्न छ ।

काम गर्ने भने लागेको थिएन । भैले त म गोठालो जान्न पनि भनेको पियो । तर आउनै
पन्चौ ।

सबै अधिभावकलाई किन आफ्ना छोराछोरीमात्र प्रथम इनपर्दू भन्ने जान्छ जीना ? तेहा
विद्यार्थी सबै कर्तृक छोराछोरी नै न हुन नि । सबैका छोराछोरी प्रथम रुने त कुरा
भएन नि । ही के ही के म त बुझ्नी सकिन । सबैजना सबै विषयमा जान्ने त हुँदैन नि ।
त्यसै दिमाख पनि त सबैको एक प्रकारको कर्तृको लेज हुँदू कर्तृको कमजोर हुँदू ।
अभिभावकलाई चाहिं पहुँचिनु मात्र पर्छ पहुँचेर मात्र पनि हुँदैन प्रथम नै हुँदूपर्दू । त्य
भोलि के हुने हो ही ? (ला बस्तु कता गए ? सोच्ना मोच्ने भम्बकै त्रिमैचु ; कर्तृको
बाली खाइदै भने फेरी अर्को आपत आइपर्दू । दौडन्दू)

(ख) पुरस्कृत हुँदूको क्षण

उत्तर: पात्र : श्रीमिति

स्थान : सल्लाधारी, भक्तपुर

समय : रातको १० बजे

(आज अनुस्काले जिल्लाकी उत्कृष्ट छात्राको उपाधिसंगी नगद पुरस्कार पनि पाएकी तुँदा
उत्तरको आँखामा नीद आएको पियो । उसका मनमा विभिन्न कुरा छालिनहोका पियो ।

त्यो मेरो जीवनको सबैभन्दा खुसीको क्षण पियो । मेरो बा आमा काटि खुम्भी हुनुभएको
पियो ? भैले पुरस्कार थाप्ना उहाँहरूलाई हेरेको पियो । माना र खादा नाउन गाउँदा भ
आफै दिग्ग । पुरस्कार पाउनु मेरो सपना पनि हो । मेरो सपना पूरा भएको छ । सपना
पूरा भयो भनेर बस्ते त म छुँडन भैले त अर्को यो भन्दा पनि तुला पुरस्कार हासिल गर्नु
छ । जिल्ला स्तरको पुरस्कार 'पाउँदा त बा आमा याति धेरै खुसी हुनुभएको छ । गाउँद्य
स्तरको पाएं भने त 'काटि खुम्भी हुनुहोला ? (कोल्टे 'कर्किन्दू) मान्द्यलाई दुँड पर्दा मात्र
निद्रा लाउन्दै भनेको त खुसी हुदा पनि पो नलाख्न्दो रहेछ आज बत्त बाहा पाए ।

छोरीलाई पढाएर के गर्नु भोलि अर्काको घर गडाहाल्दू भने हाम्रा गाउँका केही जान्ने
सुन्ने भनाउँदाहरूको पनि आज मुखमा बुझो लागेको छ । भन्दू पिय "छोराछोरी न यस्तो
पी हुनुपर्दू त, आज धर्मको शिर उचो पारी छोरीले जेतोस ।" यो सुन्दा मनाई खुम्भी पनि
लागेको पियो अनि आज धर्मे भनेले भोलि धर्मेन्द्र भने बनाउँदू भन्ने अडोट पनि पियो ।
(फेरी अर्को कोल्टे 'फर्किन्दू)

आज मलाई अलि डर पनि लागेको पियो । आज सम्म त्यस्तो कार्यक्रममा गएकी
पिइनै त्यही भए छोला । भित्र भित्र खुसीले भन प्रफुल्लत भईरहेको पियो । जिल्ला कै
सबैभन्दा तुला नेता अनि जिल्ला विद्या अधिकारी पनि आउनु भएको पियो । त्यसैले पनि
म डराएकी पियै होला । तर पुरस्कार थाप्ना भने म खुसीले रोएकी पियै । (ओ हो ! ११
बजी सकेछ अब सुल्नुपर्दू । सिरक तानेर जबर्जस्ती आसा चिम्लिन्दू ।)

७. दिइएको विज्ञापनको नमुना पढ्नुहोस् र तपाईंको विद्यालयले प्रकाशन गरेको बालसाहित्य
परिकाका लागि विज्ञापन तयार गर्नुहोस् :

कम्प्युटर तालिमको सुर्वार्थ अवसर

विगत पाँच वर्षदेखि कम्प्युटर तालिम दिई आएको यस 'जनहित कम्प्युटर तालिम केन्द्र'
मा विशेष छुटका, साथ कम्प्युटरसम्बन्धी विभिन्न तालिममा भनाका लागि आहवान
गरिन्दू ।

(क) कम्प्युटर आधारभूत पाठ्यबस्तु (वैसिक कोसे) तीन महिने शुल्क रु. ३०००

(ख) कम्प्युटर एक्सेल पूरा कोसे शुल्क रु. ३०००

(ग) कम्प्युटर माथिल्लो पाठ्यबस्तु (एडमान्ट कोसे) तीन महिने शुल्क रु. ४०००

पुनरावृत्ति : सुरुमा भर्ना हुने ३० विद्यार्थीका लागि ४० प्रतिशत छुट दिइने छ ।

स्थान : 'जनहित ग्राम्युटर तालिम केन्द्र', कलैया उपनगरपालिका ५, बारा

भर्ती समय : २०७९ वैशाख २० देखि जेठ ५ गतेसम्म

तालिम : २०७९ जेठ १० घण्टे

उत्तर: साहित्यिक रचनाहरू प्रकाशन गर्ने सुवर्ण अबसर

उत्तर: साहित्यिक रचनाहरू प्रकाशन गर्ने सुवर्ण अबसर

विवरण दस वर्षदेखि बालबालिकामा साहित्यिक चेतना उजागर गर्ने उद्देश्यको विचालयमे विभिन्न किसिमका बाल साहित्यहरू प्रकाशन गर्दै आएकोमा अब विचालयका भाइयाहीनों पाइन भौक पाउन भन्ने उद्देश्यका साथ अधि बढेको हुनाले इच्छा बालबालिकाहरूले आफ्ना तिर्जनाहरूलाई हाम्रो विचालयको हातामित्र रहेको यस तरिका द्वारा साहित्यिको कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुहुन अनुरोध गर्दछौं।

पुस्तक : लेख रचनाहरू बहीमा ५०० शब्दसम्मको हुनुपर्ने छ।

स्थान : अध्योदय मा.थि. चरणी मैतापोखरी ५, दोलखा

लेख रचना बुकाउनुपर्ने समय : विहान १० बजे देखि ४ बजे सम्म

रचना पठाउने बान्तिम मिति : प्रत्येक महिनाको १५ गतेसम्म

११. दिइएको बनुच्छेद पद्मुहोस् र सोषिएका प्रश्नको उत्तर लेखुहोस् :

प्रोविधिको प्रयोगले सिकाइ प्रणालीलाई सरल, प्रायोगिक, मनोरञ्जक र चिरस्थायी बनाउँ। विचालयको कथाकोठाको चौधेराले वा एक दिनमा हुने प्रतिविषय एक घण्टाको पहाड़ नाई विचारीमा सिकाइको भोक तिर्था र तलतल मेट्न सक्दैन। प्रविधिले कथाकोठा शिक्षण सिकाइलाई सहज र चाखलादो बनाउँछ। यसले विचारीमा अनुसन्धान र खोगरेन नयो कुरा सिक्के बानिको समेत विकास गर्दै। प्रविधिले विचारीका लाई चर्चाहीजना कार्य गर्नसक्त सहज बनाउँदै। यसका लागि विचारीले इन्टरनेट तथा अन्य क्रियाकारीको दुलो फोलाको सदृष्टा एउटा ल्यापटप भए पुने भएको छ। औंकिताबाकारीको दुलो फोलाको सदृष्टा एउटा ल्यापटप भए पुने भएको छ। औंकिताबाकारी इमेलदारा नै विभिन्न कार्य दिने र विचारीले पनि इमेलबाटै शिक्षाका दुकाउने पनि गरेको छन्। त्यसैले त आजभोलि विचारीमा प्रविधि मोह बढै र यसले यसको छ कम्प्युटर, ल्यापटप र मोबाइल उनीहरूका अनिवार्य आवश्यकता बनाउँदै। त्यही प्रविधिलाई नै पदाइसंग जोडिदिवा विचारीको पढाइ नै रुचाएँ। यो जम्मनक बन्दै जान यालेको छ। यसैलाई मध्यानजर गर्दै पाठ्यक्रम विकास केन्द्र पाठ्यपुस्तकका एस र पाठ्यपुस्तकका पिडिएक लिङ्ग सार्वजनिक गरेकोछ। विचारीले एउटा मोबाइलमा नै सम्पूर्ण विषयका पाठ्यपुस्तक अद्दने भएको छन्। मन लायेका बेन्दूहरूले मोबाइल र ल्यापटपमा कुनै पनि विषयका पुस्तक पढ्न सक्ने भएका छन्। यसले हामी सिकाइ प्रणालीलाई प्रविधिमैत्री बनाउँदै लगेको छ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) प्रविधिको प्रयोगले सिकाइमा कस्तो सुविधा पुऱ्याएको छ ?

(ब) तपाइले सिकाइका लागि कुन कुन एस प्रयोग गर्नुभएको छ, नाम लेखुहोस् ?

(द) विचारीमा प्रविधिप्रति मोह बढूनको कारण के हो ?

उत्तर :

(अ) प्रविधिको प्रयोगले सिकाइमा कस्तो सुविधा पुऱ्याएको छ ?

जस्ता सुविधा पुऱ्याएको छ, सरलता, मनोरञ्जनात्मक र चिरस्थायी बनाउँ।

(आ) मैरो सिकाइका लागि मिदाल, ई पाठशाला, बाइजुस, खान एकेडेमी आदि एक

प्रयोग गरेकी छु।

(इ) विचारीमा प्रविधिप्रति मोह बढूनको कारण यिकाड शहज नवा सर्व द्रु अवश्य भोवाहिल तथा ल्यापटमा खोजेको मध्ये कुन घडन छो।

(ई) विचारीलाई परियोजना कार्य गर्ने प्रविधिले इन्टरनेट तथा अन्य क्रेत्रबाट नया नया विषयबन्दु खोजेर बढ्योग गर्दै।

(क) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास पहिचान गर्नुहोस् :

(अ) अनुच्छेदबाट दुईओटा वर्मल शब्द साझी निनको विषय गर्नुहोस्।

उत्तर: चौधेरा : चारओटा धेरा भएको = चौधेरा

आजभोलि : आज + भोलि = आजभोलि

(आ) 'ठुलो' र 'पढाइ' शब्दलाई द्वित्य प्रक्रियाचाट तया शब्द बनाउन्होस्।

उत्तर: ठुलो = ठुल्लो, पढाइ = पढाइस्ताइ

(इ) अनुच्छेदबाट सुनु. र विचमा दीर्घ उकार प्रयोग भएका एक छक्कोटा जब्द टिप्पुहोस्।

उत्तर: अनुच्छेदमा एउटा पनि दीर्घ उकार छैन।

१२. दिइएको सन्वर्त पद्मुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

निकिता प्रबचन भईरहेका ठाउँमा पुगिन्। त्याहाँ एक जना सन्त बिद्वान् प्रबचन दिइरहेका थिए। उनी भन्नै थिए, "अहिलेको भ्रमण्डलीकरणले यो वसाहलाई एडैट गाउँ चनाउनको छ। यो भ्रमण्डलीकरणको प्रभावमा परेर बालबालिकाले आफ्नो सम्पादन र सन्धूनि तुम्हारै मुले हुन् कि भन्ने भय छ। त्यसैले सबै अभिभावकले आजाना बालबालिकालाई सचेतासाथ विशेष ध्यान दिनुपर्छ। हामीले जन्मदिनमा आफ्नो सम्पादन त्रिमुक्तपका कम गर्न बालबालिकालाई उपर्युक्त गर्नुपर्छ। बालबालिकालाई यो भ्रमण्डलीकरणको जस्तो बालवर्ण प्रदान गर्न्यो त्यसै बन्दून्। त्यसैले उनीहरूलाई अभिभावकले जस्तो बालवर्ण प्रदान गर्न्यो त्यसै बन्दून्। यिद्धान्को प्रबचनबाट आफ्नो सम्पादन र सन्धूनि भुल्नुहुन भन्ने अनुभूति निकितालाई भयो।

माथिको अनुच्छेदमा विद्वान्को प्रबचनबाट आफ्नो सम्पादन र सन्धूनि भन्ने कुराको अनुभूति निकितालाई भएजस्तै तपाइ एकै पनि कुनै विषयमा कैसीको प्रबचनबाट प्रमाणित भएको अनुभूति कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

नोट : टेलिमिजनको कुनै धार्मिक कार्यक्रमबाट लिइएको भए पनि हुन्दै।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ४ सुन्नुहोस् र दिइएका बाब्य ठिक भए ठिक र बेठिक भए बेठिक भन्नुहोस् :

(अ) एक दिन उनले पातालबाट आगो चोरी पूऱ्यीमा ल्याए अनि मान्डेलाई दिए।

(ब) उज्यालाको जान विज्ञानको विकास गरी मान्डे देवताभन्दा शक्तिशाली भए।

(ग) अन्धकारमा सबै मान्डे बाच्च सफल भए।

(घ) आगाले उज्यालो भात्र दिदो रहेनदै, पोल्दो पनि रहेदै।

उत्तर :

(अ) एक दिन उनले पातालबाट आगो चोरी पूऱ्यीमा ल्याए अनि मान्डेलाई दिए।

(बेठिक)

(ब) उज्यालाको जान विज्ञानको विकास गरी मान्डे देवताभन्दा शक्तिशाली भए। (ठिक)

(ग) अन्धकारमा सबै मान्डे बाच्च सफल भए। (बेठिक)

(घ) आगाले उज्यालो भात्र दिदो रहेनदै, पोल्दो पनि रहेदै। (ठिक)

सुनाइ पाठ ४ का आधारमा दिहएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस्।

(क) स्वगंबाट आगो चोरी कसले त्यायो ?

उत्तर स्वगंबाट आगो चोरी प्रभियसले ल्याए ।

(ख) प्रभियसलाई लज्जामरी पीडाको सजाय किन दिइयो ?

उत्तर प्रभियसलाई लज्जामरी पीडाको सजाय आगो चोरेर पृथ्वीमा ल्याएको हुनाले दिइयो ।

(ग) ओहारीतर भाग्ने को हुन् ?

उत्तर ओहारीतर भाग्ने आपसमा लडेर चोचेका मान्छे हुन् ।

(घ) यो सुनाइ शाठको सन्देश के हो ?

उत्तर कृन् पनि शुराको उपयोग गर्न जाने अमृत र उपयोग गर्न नजाने विष हुने यो शाठको सन्देश हो ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. दिहएको अनुच्छेदबाट तीनबोटा समस्त शब्द र तीनबोटा विग्रह पदावली पहिचान गरी लेख्नुहोस् :

शुक्रमानले घरपरिवारको क्षण तिर्न दिवसात नभनी खाडीमा गएर पैसा कमायो । महाठगाङ्का फेला परेर आज ऊ रुन् न हास्नु भएको छ । ऊ घरको जेठोबाटो थियो । ऊ गाडीका निमुखालाई आपत र विपत् पर्दा सहयोग पनि गर्यो । तर के गर्नु । गहकी सङ्घीये समेत के भान्निन् भन्ने पिरिले ऊ आजभोलि इन्तु न चिन्तु भएर बसेको छ ।

उत्तर :

समस्त शब्द : जेठोबाटो, आजभोलि घरपरिवार

विग्रह पदावली : गहकी लक्ष्मी, इन्तु न चिन्तु रुन् न हास्न .

२. यस्तो कहिल्ये नहोस् मनोचादबाट पाँचबोटा समस्त शब्द पहिचान गरी तिनको विग्रह गर्नुहोस् ।

उत्तर :

समस्यागम्भीर : समस्याले ग्रस्त

शायुषाङ्की : वायरी पद्धति भएको ।

गैरकानुनी : गैर + कानुनी ।

पञ्जा : पांच बीमाको समूह

गोलखाडी : गोलकी खाडी

३. दिहएका समस्त शब्दको विग्रह गर्नुहोस् :

प्रतिविदिन : प्रत्येक + दिन

भरपेट : पेट + भरी

पकेटमार : पकेटलाई मार

कलाप्रवीण : कलाले प्रवीण

चरणकम्भल : चरणकर्णी कमल

जेठोबाटो : जेठो + आठो

त्रिभुज : तीन भुजाको समूह

नवरनन : नी रन्नको समूह

रोधाकृष्ण : रोधा + कृष्ण

लाम्बुट्टे : लामा थुट्टा भएको

साताप : सात आर्पको समूह

४. दिहएका द्वित शब्दलाई द्वित हुने तरिकाका आधारमा जलग अलग बनाउनुहोस् : आआण्नो, घर घर, बनेबन, भान्नात, जो जो, कालोकालो, आनीवानी, गैंचारीचा, दुन्दुलो, काटकूट, कृटकाट, पिठारियांगो, निलो निलो

उत्तर :

पूर्ण द्वित्व

घर घर

जो जो

कालोकालो

निलोनिलो

आरिक द्वित्व

आआण्नो

बनेबन

दुन्दुलो

आपैरिवर्तित द्वित्व

भान्नात

आनीवानी

काटकूट

गैंचारीचा

नुन्सुन

लुगालुगा

आनीवानी

कृटकाट

पिठारियांगो

५. दिहएको अनुच्छेदबाट दुई दुईबोटा समस्त र द्वित शब्द पहिचान गरी निमोन प्रक्रिया देखाउनुहोस् :

म-आज भातसात केही खान्नै भन्दै ढाँडाघरे सान्कान्छा मावेसइकान्तमा नहाउन भन्ने गण्डकीतिर हिंडे । ढोराले तिनलाई बाटामा भेट्यो र भन्न्यो “आ ! कारीमापौ” । किनेको पैसा पसलमा तिनु छ, के गर्नु ?” उनले ढोरालाई भने, “जाऊ बाबू आजलाई सरमापट गरेर काम चलाऊ । भोलिपर्सितर म आएर तिर्चु ।”

उत्तर :

समस्त शब्द :

ढाँडाघरे : ढाँडामा घर भएको,

द्वित शब्द :

भातसात : भात-भात,

सरसापट : सापट सापट

सान्कान्छा : सानो कान्छा

६. दिहएको अनुच्छेदबाट शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ऊकार प्रयोग भएका शब्दपहिचान गर्नुहोस् :

पूर्णवाहादुर ऊण्ठ ठाउंमा बस्ता रहेछन् । उनले त्यहाँ मयूर पानि पालेका रहेछन् । उनका एक बधु एक पुत्र र एक पुत्री रहेछन् । पुत्रीले नेपालमा भएका फलफुलको विशेषमा विद्यावारिधि गरिछन् । हिंडो उनी राष्ट्रपतिबाट मानपदवी र विभूषण प्रशान गर्ने कार्यक्रममा ‘नेपाल विद्याभूषण’ बाट सम्मानित भईछन् ।

उत्तर सुरु

पूर्ण

मध्य

मयूर

विच

विभूषण

बधु

विचाभूषण

७. शब्दकोशको सहायताले शब्दको सुरु, विच र अन्तिममा दीर्घ ऊकार प्रयोग भएका पाँच शब्दबोटा शब्द लेख्नुहोस् र सार्थीसंग छलफल गर्नुहोस् ।

उत्तर: गुरुसित शब्दकोश हैन सिकाइमाने ।

सिंहासन र परियोजना कार्य

१. इद्दु जना साधीविषय पठाइका बारेमा भएको संबाद लेख्नुहोस्।

उत्तर: राम र श्याम मिले साथी हुन् । विचालय छट्टी भएपछि राम र श्याम बाटोमा आइरहेका थिए । पठाइलाई राम्री ध्यान दिन नसकेको हुनाले श्याम एकदमै चिनित थियो । श्यामलाई चिनित देखेर रामले कारण सोध्यो र उनीहरू विचको कुराकानी यसको दृष्टिभयो ।

राम: राम र श्याम मिले साथी हुन् । विचालय छट्टी भएपछि राम र श्याम बाटोमा आइरहेका थिए । पठाइलाई राम्री ध्यान दिन नसकेको हुनाले श्याम एकदमै चिनित थियो । श्यामलाई चिनित देखेर रामले कारण सोध्यो र उनीहरू विचको कुराकानी यसको दृष्टिभयो ।

श्याम: के थियो श्याम ? तिमीलाई ! किन चिनित देखिन्दै थिए ।

श्याम: राम्मीर भएर हेर न परीक्षा आउनलाई गम्भीर सक्षमो तर मैले अहिले सम्म कैरै तपारी गरेको छैन । यही पारा हो भन्ने म यसपाली अवश्य असफल हुन्दू । जाँ फूल अँधारो हुन्दू ।

राम: तिमी चिन्ता नगर । यसरी चिन्ता गरेर समस्या समझान हुदैन । बरू तिमी मेरो घर हिँद । म सकेसम्म तिमीलाई सहायता गर्नुहुँ ।

श्याम: अच्छावाद राम ! मलाई तिमीखाट यही आशा थियो ।

राम: दुँच घर पूरोपछि पढाइ सुन् गछ्नु ।

श्याम: अब तामी पैहिले मैले तथार पारेको प्रश्न र उत्तर पढ्हौं र त्यसलाई नहोरीकर लेउने प्रयास गरी । यसरी पढावा हामीलाई चाहै याद हुन्दू ।

श्याम: लल्लू त्यसै गरी न त । (यसरी पढापछै दुई ध्यान वित्यो ।)

श्याम: खुर्चा हुँदै । अब त मलाई धेरे आजाने थियो । यसैगरी पढ्है घने त म पाँि राम्री परीक्षा दिन सक्छु । अन्यवाद राम तिमीलाई । तिमीले सहयोग नगरेको भए ।

राम: तथारी त भायो श्याम । अधिको तिमी अवरस्था देखेर मैले तिमीलाई सहयोगिको हो तर हामीले यसरी परीक्षाको लागि मात्र भनेर पढ्हनु हुदैन । हामीले त झंगक दिन परीक्षा जस्तै मानेर सबै विषयको समय अनुसार पढ्नुपर्छ ।

श्याम: हो गोचू राम अब म यस्तो गलिक कहिले पनि परीक्षालाई लिएर तनाव हुदै हुदैन ति ।

श्याम: दिन मन लगाएर पढ्हनु । परीक्षाको सम्पर्कनामा बस्दिन ।

२. शिक्षकको सहयोगमा रजिस्ट्रेसन फाराम भएर कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

गोट: शिक्षकसंघ कार्यालय मागरे कक्षामै भनें ।

凶凶

४६

लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा

विराट प्रतिभाशाली र महान् कवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली साहित्यका अनुलनीय योगदान दिने चिरस्मरणीय सम्मान दिने देवकोटा नेपाली साहित्यका अनुलनीय योगदान हुन् । नेपालको प्रकृति, नेपाली धर्मी, नेपाली भाषा साहित्यलाई मुद्रोरूप नै मात्रा गर्दै ताहित्य सिंजान गर्ने देवकोटा नेपाली साहित्यका अनुलनीय योगदान हुन् । शिक्षित र पठित परिवारमा जन्मेका, जीवनमा दुख र सुखका अनेको उकाली र ओगाली भोगका देवकोटाले, किशोरावस्थादेखि नै स्तरीय कृति रचना गर्ने । विज्ञानी वेगमा अनवरन साहित्य रचना गर्ने देवकोटाले सङ्ख्यात्मक र गणात्मक रूपले सर्वाधिक कृति रचना गर्ने नेपाली साहित्यलाई समृद्ध तुल्याएका छन् । नेपाली साहित्यका शिखरपूर्व लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म वि.सं. १९६५ कार्तिक २७ गते भएको हो । त्यस दिन लक्ष्मीप्रसादको दिन परेकाले घर घरमा दीपावलीको उमड छाएको थियो । हरेक घरमा धनसम्पन्नको अशिष्टाचारी महालक्ष्मीको भव्य पूजा, आराधना भईरहेको हर्षद अवसर परियो । डिल्लीबाट आँखीधार्मिको तिलमाथ्वा देवकोटाको हाँ दीपावलीको उम्मालो मुकुराइरहेको थियो । न्यूयार्कमध्ये तिलमाथ्वकी धर्मपत्नी अमरराज्यलक्ष्मी देविको कोखबाट सन्नातोको जन्म भएको थियो । नवजात शिशुको जन्म नथातअनुसारको नाम रीर्धमाथ्व भए तापनि मतालधीनीको प्रजाका दिन लक्ष्मीको प्रसादस्वरूप प्राप्त भएको सुपुत्र ठारेर त्यस शिशुको नाम लक्ष्मीप्रसाद गरियो । उक्ती पूजाका दिन जन्मका देवकोटाको नाम लक्ष्मीप्रसाद राखिए पनि पर्छ उनी सरन्वनीका बरद पुर्व बने ।

शिक्षित परिवारमा जन्मेका र बाल्यकाल निकै स्नेहभय बातावरणमा विताएका देवकोटा आमावृद्धा, दाजु र दिदी सबैका मुटुको धुक्कुको थिए । देवकोटा स्वयम्भे आफ्नो बाल्यकालको स्मरण गर्दै 'कैव हुने धुनमा' भन्ने निवन्धनमा आफु शान्त, साँगील, आजाकारी र नन्होपी स्वभावको रहेको कुरा व्यक्त गरेको छन् । पठित र शिक्षित परिवार भएकाले उनमे अन्वराई पठानपाठनको रामो बातावरण पाए । संस्कृतका विद्वान् एवम् कवि बुवा तिलमाथ्व देवकोटासंग उनले घरमै संस्कृतको अध्ययन गरे । बुवाले कागज वा स्लेटमा लेखेर दिएका मन्त्र र श्लोकलाई एक घटक पढेपछि नहिरिकन दोहोर्याएर मुख्याण सुनाउये । उनको यस्तो स्मरणशक्तिका प्रतिसक बुवा तिलमाथ्व उनलाई सरस्वतीका अवतार मान्न्ये । उनका बुवाको दृच्छा उनलाई पणिडत बनाउने थियो तर आफुना दाजु र आमाको प्रेरणाबाट उनमा अझैरीनी पहुने रहर मलायो अनि ११ वर्षको उमेरमा वि.सं. १९७३ मा देवार हाइस्कूलमा पञ्चम श्वेती शर्यात अहिलेको छैटी कक्षामा भर्ना भए । त्यही अवस्थामा देवकोटा बाल्यकालको धुक्का देखार र अति शिष्ट व्यक्तिका रूपमा चिनिन्थ्ये । तीन दुखी मानिसलाई भेटे भने सर्वस्व दिनसमेत पर्छ नपर्ने उनको हृदय अत्यन्ती कोमल थियो । मानिसले मानिसलाई दुख दिएको देखा वा मानिसले दुख पाएको देखा उनको हृदय दिखा दिखा हुन्यो । जातपातका दुखले होस् था धनी गरिवका दुखले होस् कसीलाई हेजुहुन भन्ने देवकोटा 'मानिसको सेवा रै ईश्वरको सेवा सेवा र पावन पूजा हो' भन्ने ढान्ये ।

देवकार हाइस्कूल पढ्दाइरैथि नै कविता लेखन सुन गरेका देवकोटाले त्यसै बेला अझैरीनी कविता लेखेर समस्त शिक्षक र साथीलाई चकित पारिदेएका थिए । उनका कैतिपय साथी देवकोटालाई आफ्ना बाजुलाई कविता लेखन लगाएर आफैले लेखे जसरी सुनाउने भन्ने

५७

आरोप लगाउँदे। उन्ने सापीहरूकी सामूने धड़ाधड कविता लेखी सुनाउँदे आरोप लगाउनेलाई आजबाक शारीरिक थारीप होइयो। हन पनि हो, करीने आजबाक गयो भने त्यसको जबाक कुराले होइना जाजबाक पारिदिवयो। बाईहरूकी अगाड १५, भिनेटमा दरबारा स्क्रिप्ट शीर्षकको कविता रचना कामले दिन सबूपहुँ। बाईहरूकी अगाड १५, भिनेटमा दरबारा स्क्रिप्ट शीर्षकको कविता रचना गयी सुनाएपहिले त सापीहरू उनके सम्बंधको पो बत्न पुँ। तिनै सापीहरूको अनुरोधमा शिक्षकले यसी त्यो कविता हेरे। कविता पहिले दृष्टि शिक्षकले देवकोटालाई अद्वैतीभासा बढेन पोइँ यसी त्यो कविता हेरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे। त्यसी त देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा अचान्त 'कोपिला करि' भासी हिप्पी गरे।

देवकोटाले शिक्षित र पूर्व युवाबचको एउटै दुखामा पारिवारिक जीवन, कलेज जीवन देवकोटाले शिक्षित र पूर्व युवाबचको एउटै दुखामा पारिवारिक जीवन, कलेज जीवन अनुशैश्य र माहितीका याचालाई निरन्तर खियाइरहे। वि.स. १९८१ मा १५ वर्षको उमेरमा कामाडाईको चालिसे परिवारको मनदेवी चालिसेसंग यिनको विवाह भयो। वि.स. १९८२ मा १६ वर्षको उमेरमा उन्ने म्याटिक्सेसन परीक्षा उत्तीर्ण गरे। जीवन दिएपछि फुस्तरका सम्बन्ध अद्यैर्यो अच्छावाचारी कर्म बहुत्वर्थ र सेतीका कविता संविधूक पहन थाले। वि.स. १९८३ मा उनी त्यति बेलाको चिच्न ब्याप्समा आइएस्टीमा भर्ना भए। पढाई पनि गर्नुपर्छ कम्हाउँदै पीडी गर्नुपर्छ भन्ने घरपरिवारको आग्नेयतन्त्रमा उन्ने अनुशिष्टण सुन गरे। यही पेसेन काम्हाउँदै उनी कठाला नियमित उपस्थित हुन् पाएनन्। यस बेला उन्नाई कलेज जीवन र विज्ञानालाई भन्ना लेलो, बाइडन र म्याट्रियु आर्सेन्टका कविताले लायो। वि.स. १९८४ मा उक्त आइएस्टी परीक्षा उत्तीर्ण गरेपछि उनी त्यसबाट्या माधिल्लो कठामा विज्ञान वर्षाई अद्यैर्यो अच्छावाचार र गणित चिह्न लिएर चिच्नले कलेजमै मानविकीतर्फको स्नातक तहमा भर्ना भए उन्ने वि.स. १९८५ मा ची. ए. उत्तीर्ण गरे। त्यस बेलासम्म १२ वर्ष अन्ते अनुशिष्टणसंग जुधेर न पानि कही गीत र कविता रचना गरिरकमको थिए।

देवकोटाले जीवनमा पारिवारिक विवोगको असह्य पीडा बन्नुपर्यो। उनी २५ वर्षको हुँदा वि.स. १९९१ असान २४ गते उन्ने आमा अमर राजमहलमैदेवीलाई गुमाउनुपर्यो। त्यसको एक वर्षपछि वि.स. १९९२ जेठ २५ गते त्यु तिलमाघव देवकोटाले पनि देलावसान भयो। वि.स. १९९२ मै जन्मेको तम्भीप्रसाद देवकोटाको माहिली ढोरीको जन्मेको दुई महिनामै मूल्य भयो यस्तै देवकोटाले ५५ / २८ वर्षको उमेरमा दुखा, आमा र ढोरी गुमाउनु पदो उनको हुँ कों छिया छिया यसी होला। उनको जीवनमा आइपरेका वस्ता कहाली लाग्ना पीडाले उन्ना विहबल बनायो तर पनि उन्ने साहित्य लिङ्गना याचालाई अधि बडाइरहे। त्यस बेला उन्ने यस्तै कठाला राक्कान्तमा आक्कान्तमा मूल्यवाट नियित बेदनका साथै प्रकृतिको स्वच्छन्त्र र मानव

स्थानी अद्यैर्यो कविताको विज्ञानी वेगमा कविता लेखे देवकोटा नेपाली भाषा साहित्य अच्छावाचारी साहित्यकार हुन्। उन्ने विभिन्न साहित्यिक विद्यामा कलम चलाएका छैन उनको शाकुन्तल, 'भूताचान', 'महाराणा प्रताप' 'प्रमिथस' आदि प्रसिद्ध महाकाव्य हुन्। उनको 'मूलामूल', 'भूतिनी' र 'लूपी' जस्ता दर्जनी खण्डकाव्य लेखे। उन्ने 'यादी', 'पागल', 'कलमलाई लौमित गरेनन्। उन्ने लेखेका साहै गाँडिकिल निवन्ध लक्ष्मी निवन्ध सहाय उपन्यासमध्ये प्रकृतित छ। बालबाचा उन्ने लगातार चार दशकसम्म विभिन्न विद्याको दर्जनी मार्गित्यक कृति रचना गरी नेपाली साहित्यलाई सम्पूर्ण तुल्याणी जीत बेला ताते गर्दै नेपाली साहित्यकै जादूमय स्वर्ण यायो। त्यसपछि नेपाली साहित्यले विभव साहित्यकै हाराहारीको प्रौढताको विभाग छैन पुँ। उनी कुरु गदागदै कविता लेख सबैये। अम्भ भर्नी, उनी कवितै कवितामा

कवितानी भर्न सबै त्यसी नहुदो हो त तीन मित्रानामा 'जाक्कन्तल' महाकाव्य, १० दिनभित्रका ६० घण्टामा 'सुवोचना' महाकाव्य र एक यसमा 'कृचिन्नी' लाइटकाव्य लेन्नु जोखकैका लागि राम्रम हुने कुरा कहाँ थियो र साहित्यमा देवकोटाका लागि भने ज्येष्ठमय कैही थिएन। अरु कवितको नजरबाट ओझेल परेको भयाउँ छन् त्रिवान् लाक्माकालाई 'मुनामद्दन' मार्केत देवकोटाले थै शिखरमा पूऱ्याको थिए। आफ्नो जीवन अवधिमा उन्ने कविताको श्रेष्ठमा ३०० जीत फुटकर कविताका साथै आदा दर्जन महाकाव्य रचना गरे। यिनै योगदानका कारण उनी नेपाली भाषा साहित्यमा सर्वोत्कृष्ट कविका रूपमा प्रश्नावाल छन्। प्रश्नावल र गाहकिला कविता, साण्डकाव्य, महाकाव्य जस्ता रचनाको गाँडै उनी महाकविका रूपमा सम्मानिन छन्।

देवकोटाको जागिरे जीवनयात्रा पनि नदी भई एकनाले करिन्दै ब्रेगेन। उनको जीवनमा काहिलेकाही कहाली लामा दुखेदुख नियमित। देवकोटा ३४ वर्षको उमेरमै वि.स. २००० भद्री ११ गते नेपाली भाषानुवाद परिषदमा नेपाली पुस्तक लेखकका रूपमा जाइरेन भए। यो जाइरे अवधित उनको लेखन यात्राको स्वर्णकाल रह्यो यसै समयमा नै उन्ने उत्कृष्ट चालकका महाकाव्य र खण्डकाव्यका साथै धैर्यै कविता, गीत, बालकविता, कवा र निवन्ध रचना गरेका छन्। देवकोटाको महासागर जस्तो प्रातिमा राजाहरूको निरझक्षणाको सांघर्षी सुन्दरान्तर कहिरी ब्रह्म सक्षमो र? सूत्रकमा जीत बेला प्रजातान्त्रिकालाई चालिको आगो सञ्चकै थियो, न्यायी ब्रह्म उन्ने पनि विद्रोहको बाटो समाते। उनी वि.स. २००४ मा प्रजातान्त्रिक आन्दोलनमा संलग्न भए। उनी धरपरिवार कसैलाई बाहा नदिई बनारसतर्फ प्रवासीए। न्यायावाट नियमित्यै 'युवाचारी' परिवर्मापूर्ति निरझक्षणा विरुद्ध युगले चाहेको विद्रोहको बाणी फुके। यहाँ उनी सिकिस्त विद्रोही परे। शारीरिक अवस्था फैन् फैन् विद्रोहो बोलन पनि नस्तने ब्रवस्यामा पुँ। असक भई प्राण जोगाउन मुस्तिकल परेपछि उन्ने विद्रोहमा ब्रह्म मनुभन्दा आमै देवमा ब्रह्म सबै सेवा गर्ने विचार लिए र काठमाडौ आए। उनी चिन्नन्दै कलेजका प्राज्ञापक पनि भए। उनी २०१३ सालमा आ के आइ सिंहको मन्त्रिमण्डलमा शिआधारी बने। ब्रह्मी उन्ने नेपालको उच्चपदस्थ शिआमन्दी जस्तो गहन नदिई ब्रह्म गरेका थिए। उनी नेपाल एकडेमीको प्राज्ञ र निम्बुक विश्वविद्यालयको कमिसन सदस्य बहन बने। पदको विश्वमा प्रदान ब्रह्म ब्रह्म होस् बा पदमा नरहंदा होस् उनको साहित्यकार व्यक्तिकल्प कहिल्यै सुखान्दैन, जहिलेसुर्क फारकरह्यो, पुनिरह्यो। कविता, गीत, निवन्ध, नाटक, उपन्यासलगायत धैर्यै रचनाका रुप उनको सिंजनाको बारीमा निरन्तर पुरीरह्यो।

देवकोटाको साहित्यिक यात्रा चिचार र सिर्जनालम्पक प्रतिक्तिका दृष्टिले पनि आरोहपर्ण रह्यो। सुरुमा सेसारलाई धनधर दुखसागर दान्ने देवकोटाले मानव सेवालाई धर्म र कमलाई धैर्यै वर्षको पूजा ठान्दै भियारी कवितामा जानवतावाद र कर्मवादको शाहुमनाद गरे। यसै 'जहर संसारी म पागल' भन्ने 'पागल' कविताका देवकोटा 'प्रभुजी मलाई भेडो बनाउ' भन्ने कवितामा विद्रोही कविका रूपमा देविन्दैन्दू। खारेरै भई गडगडाएर स्वच्छन्त्र वर्गेको 'शाकुन्तल' को देवकोटा प्रेम, मानवता र उदारता प्रकृत यसै 'मुनामद्दन' को देवकोटाको भूमध्य र उदात रूप नेपाली साहित्यमा परिचित छ। कुनै बेला उन्ने 'उद्देश्य के लिए?' उठाउ छनु चब्द एक कविता लेखा धैर्यै उनलाई तरहाँी र लहाँी भने तर त्यो लहड नभई दुर्दशीता थियो। जुन कुरा उनी दिवहात दुनभन्दा कहीं समयाधिक रुस्को रकेट चन्द्रलोक पुण्यपूर्वि प्रमाणित भयो। देवकोटाले जीवनभोगाइक कममा जे देखे, जे भोगे र जे अनुभूत गरे त्यसलाई आफ्ना कृतिमा उतारेको देखिन्छ। जीवन भोगाइका कममा देखेभोगा यावत विषयवक्तुलाई विभिन्न सिर्जनामाकार प्रस्तुत गर्नु नै उनको सिर्जना यात्रामा देखापरेको विविता हो।

देवकोटाले जे लेखे र जुन जुन जिम्मेवारी पाए, प्राप्त ती सबैमा उन्ने राष्ट्रको हितमा काम गरेर आफ्नो अवलम्बन प्रदर्शन गरे। देवकोटा आफूले हात हालेको हरेक क्षेत्रमा एक असल व्यक्तिकल्पका रूपमा थिनिए। उनका चेला आज पनि उनी जस्तो शिक्षक प्राच्यापकसंग तुलनीय व्यक्ति भेटन नसकेको कुरा गछत्। शिक्षामन्दी हुरा नेपाली भाषालाई पठनपाउनमा अनिवार्य

विषयका स्थान याएं गर्ने गर्गडने कार्यमा उनीको विशेष प्रबलकदर्शी गर्न्दै । तत्कालीन नेपाल राजसीध प्रभा प्रतिष्ठानको स्थापनामा सक्रिय भवन भएर सम्भागत रूपमा बाहित । विषयका विवरणको विकासको होका खोल्ने कार्यमा उनको शोभादान चिरस्मरणीय रहेकै छ । हिमुप विषयका विवरणालय कहा रहने भन्ने स्थान चबन पनि उनीबाट भयो उनी एक वस्ता भोली हुँ।

जस्तै जन सेवनाले स्थान गर्ने त्वान लेखनाइ फैन फैन चम्काइदै । उनले पाएको त्यो अवक देवकोटालाई चिरमिति मम्बायमा देशविदेश धूमे अवसर मिल्दै । उनले पाएको त्यो अवक मिहुगो देशाल, नेपाली जनना र नेपाली माहित्यको गौरव कीदैको अवसर बन्न्दै । उनी जहा चाहा पुष्टे त्वान त्वान ओजकी भाषणदारा मन्त्रवलाई मन्त्रमुद्ध पार्ने । आस्तै रचना तत्त्वाल अझौरीमा अनुवाद गरी सुनाएर नवलाई मन्त्रमुद्ध पार्ने धमताको प्रयोग पनि उनी गर्ने । यसको उनले विषयका विवरणालय कार्यमा त्वान त्वान त्वान ओजकी भाषण उच्च उच्च पारेका थिए । वि.स. २०१५ नं तत्कालीन नोडिङ्टन स्कूलमा भएको 'अफ्को एसियाली लेखक सम्मेलन' मा भाग लिए उनको निम्न आयो । त्वान विम्लनमा उनले नेपाली भाषा साहित्यालाई विषयसामु भ्रमिकारी ढाक्कारे चिनाए । भ्रन्ति, शारीरिक अस्वस्थाका कारण त्वान त्वान त्वान भाषण गर्नुअघि देवकोटाला चिरस्मरणको भल्लाहाले राशन पान चढाइको दियो । उनले त्वान भाषणको अन्त्यमा नेपाल भाषाहरू विषय साहित्यसम्मी हातेमाला गरेर अघि बढाए छ भन्ने कुरा सहभागीको हृदय हल्लाहाले गरी भास्त्राहितु पानाले यसको गर्नको छ । 'हिंडुको माझमा जन्मेको हास्तो साहित्य कीडै पान लहडै पर्वतशिखलाको भूलभूलायाम लिएउन्हो छैन । हास्तो माझित्य पनि एउटै प्रवाल लम्हालाल भएर एसिया त्वान अफिकालाई परिवेष्टि गर्ने साहित्यको अभीम महाभागरमा लिले पुनर्न छ । यस भास्त्राहितु पान अप्रिकोलाई चिरस्मरण त्यो माहित्य पहिलेभन्दा अझ बहाउ सुन्दर र सम्पन्न जस्तै जन्मेकोलाई अस्तु भए ।'

कार्यक्रममध्ये नेपाली भाषा र साहित्यको सेवा गरेका देवकोटालाई क्यान्सर गेले चलान्तरक हमला गर्न्दै । एकानिर कान्चनरको सहायी नसिहते पीडा र अकानिर उपचारक अप्रिकोलाई देवकोटालाई प्रताडिन गर्न्दै । उनी लक्ष्मीपूजाका दिन जन्मे पानी जीवनमा उनलाई लक्ष्मीले भन्ना सरस्वतीले हैरानी भाषण गरिन् । केही पैसा सरकारपट गरेर उनी २०१५ विषय २२ गते त्याति बेलाको शान्तभवन अस्तालामा भन्ना भए । उनलाई थप उपचारका लाई कलकाता लानपने भयो । उनलाई वि.स. मा उपचारका लागि कलकाता लागियो । कलकातालाई उनलाई निको नहुने भए पछि कठामाडी फकाईदै । समुद्रपारिका देशमा उपचार गर्ने बाट उनीले चिनाए । उनलाई अस्तालाई पीडा भएपछि पुन. २०१६ भद्रो ५ गते २०१६ असार ६ री दिन बन्दा पनि भास्त्राभवन अस्तालामा भन्ना गरियो । उनले पीडा नै पीडाका विषय त्वान अस्तालामा भद्रो ६ गते 'प्रलय बेदना' कविता रचे । सोही महिनाको १५ गते ग्रेटी जयतालाई दिन 'मृदुकल्प भाष्य कलोस' कविता रचे । त्यही महिनाको भद्रो १७ गते देवकोटालाई अझ कीनको मूल्याङ्कारे भोज्ञा अरु स्वनाभन्दा 'भूनाभद्र' लाई सवैभन्दा उत्तमृष्ट रचना भन्ने सन्दुग्धिभाषा छाटपटाउँडा पनि उनले साहित्य सिर्जना गर्न छोडेन्दै । चिकित्सकले समेत उनको जीवनको आल भोज्नको भाषा पाएपछि देवकोटाकै इच्छावामोजिम उनलाई आर्थार्थ लागियो । उनी वि.स. २०१६ साल भद्रो २९ मा यो बिसाराटा सदाका लागि विदा भए ।

देवकोटाको कवित्व प्रतिमा, कविलालोको गुणात्मक भूल्य र सङ्घर्षात्मक योगदान आजी अद्वितीय रहेको छ । नेपाली कविलालोको अहिलेभन्दाको यात्रामा प्रतिमा, रचना परिमाण र उल्लेख ग्रन्थालयका द्वाटाले देवकोटाला रचनाच्च कविलालोको भाषणको छ । देवकोटाको देवावसानपछि वि.स. २०१६ मा नेपाल प्रभा प्रतिष्ठानले देवकोटालाई मरणोपरालय विभुवन पुस्कार' प्रदान गरी सम्मानित गर्न्दै । वि.स. २०१५ मा चिमुलि निकेतनको संयोजनमा नेपाल सरकारले देवकोटाले निवालाई नेपाल सरकारले देवकोटा सङ्घरात्मक बनाएर वि.स. २०७९, असोज १४ त्रिपुरा कालान्तरनमा ल्लाइसेंसको छ । देवकोटाका कृति र उनको कृतित्व विषयमा दर्जनी विद्यावाही

अनुसन्धान भईसकेको छन् । महान् कवि एवम् विलक्षण प्रतिमाणाली देवकोटाले जनस्वरबाट भ्राताकथिको पदबी पाए । उनको पार्थिव शरीर यस दर्तामा नरहे पनि उनी आफ्ना अमूल्य जीतामा अनवरत बोधेका छन् र अमर बनेका छन् ।

विषयसम्म विम्लनयोग्य	प्रियनाथक
पुगापुरुष	युगानाथक
अनवरत	निरन्तर, लगानार
समृद्ध	उन्नतिशील, उन्नत
अधिष्ठात्री	देवतामध्ये सवैभन्दा बही मानिएको देवी
हर्षद	खुसियालीको दाण
वरद	आशीर्वाद दिने, वरदाता
मुखाय	कण्ठ भएको कण्ठस्व
पावन	पवित्र पान, शुद्ध गर्ने
समृद्ध	उन्नत, धनधान्य, आदिते सम्पन्न
समालोचक	साहित्यिक कृति वा अन्य प्रकारका रचनाको समीक्षा गर्ने व्याकि, टिप्पणी कर्ता
घनघोर	भईद्वारा, ज्यादै घना, डर लाग्दो
अनुशिष्टण	अतिरिक्त अध्यापन
शहस्रनार	भद्रकारक साथे उच्चारित अन्ति
उदात्त	उदार, महान, फुक्का भनको
पहलकदमी	अग्रसरता
विषयसम्मान्य	लाग्नो समयसम्म सम्पन्न योग्य
ओजस्वी	ओज भएको, प्रभावशाली
मन्त्रमुद्ध	मोहित पारिएको
परिवेष्टि	चारीतरबाट घेरिएको
जलधिन्दु	पानिको योग्य
अनवरत	निरन्तर

सम्बद्धभण्डार

१. दिवाएका शब्द र तिनका वर्णनीय जोडा भित्ताउनुहोस् :

शब्द	जर्म
युगापुरुष	हालको एसइहु सरहको परीका
नेकात्र	चारीतरबाट घेरिएको
जीवन	मान, सम्मान प्राप्त
धडाधड	कुनै निश्चित समयसीमामित महान् अस्तित्व स्पायित गर्न सफल व्यक्ति
स्पार्टिकुलेसन	चाडो चाडो काम सिद्धाउने गरी सरासर, धमाधम
प्रज्वलित	हार्दिकतापूर्वक घेरिएको सहयोग
परिवेष्टि	ज्योतिष प्राप्त अनुसन्धान भासिसका असल बताव अवस्थाका स्थापक शरीरमा प्राप्त रहेसम्भको अवस्था

एकदम बलेको, दर्केको

उत्तरः
शब्द
युगपुरुष

अर्थ
कुनै निरिचत समयसीमाभित्र महान् व्यक्तित्व स्थापित के
सफल व्यक्ति

महान्
जीवन
धृष्टिधृष्ट
मानिसका
व्यक्तित्व शास्त्रभूम्यार मानिसका असल खराव अवस्थाका स्थापक
शरीरमा प्राण रहेसम्मको अवस्था
चाहो चाहो काम रिश्याउने गरी सरासर, धमाधम

सामाजिक सम्मको अवस्था

हालको एसइई सरहको परीक्षा

एकदम बलेको, दबेको

चारैतिरबाट घेरेको

२. अनुच्छेदमा रेखाखन चरिएका संक्षिप्त शब्दका पूरा रूप लेखी पुनर्लेखन गर्नुहोस्।
रासनका पत्रकर मोहन प्रभुको अन्तर्चाली लिएर धर गए। उनकी श्रीमती रमा जन्मादिमप्रथा विद्यन्। विव्यस्को बैठक सकेर निस्कोदा उनलाई हिलो भएछौं। चाहूँ विव्यस्का उपाधानामा र प्राचीब रमेशसंग रमाको भेट भएछौं। उनीहरू एकै कुराकानी गरेर आफ्नामा धरितर लागेछन्। रमा धर पुदा पत्रकर मोहन गोपनीयताका समाचार पढेर बलेका रहेछन्।

उत्तर रासनः गोपनीय तमचार समिति प्रभु : प्रधानमन्त्री
मार्गिः माध्यमिक विद्यालय प्रभु : प्रधान अध्यापक
विव्यस्क : विद्यालय व्यवस्थापन समिति विविः विभूतन विश्वविद्यालय
उपाधा : उप प्राचीब अध्यापक प्रिजितः प्रमुख जिल्ला विधायकी
गोप : गोपनीयता

३. दिइएका अनुच्छेदबाट कुनै तीनबोटा सिद्धो शब्द पहिचान गरी तिनबाई वाक्यमा प्रकृति गर्नुहोस्:
देवकोटाने जे लेखे र जुन जुन जिम्मेवारी पाएँ प्रायः ती सबैमा उनले राष्ट्रको हितमा
लाम गरेर आफ्नो अवलम्बन प्रदर्शन गरे। देवकोटा आफूले हात हालेका हरेक लेङ्गाल
असल व्यक्तित्वका रूपमा चिनीए उनका चेला आज पनि उनी जस्तो शिक्षक।
प्राचीबका संग तुलनीय व्यक्ति भेटन नसकेको कुरा गर्दैन्। शिक्षामन्त्री हुँदा नेपाल
माणसाठै पठनपाठनमा अनिवार्य विषयका रूपमा लागू गर्ने गराउने कायमा उन्हें
विशेष पहचानको रूप्यो। तत्कालीन नेपाल राजकीय प्रजा प्रतिष्ठानको स्थानान्व
साक्षय संलग्न भएर सम्बागत रूपमा साहित्य र संस्कृतिको विकासको ढोका तीन
कार्यमा उनको चोगदान चिरस्मरणीय रहेकै छ। विभूतन विश्वविद्यालय कहाँ रहने गर्ने
स्थान चलन थिन दर्नावाई भयो। उनी एक यस्ता मोती हुन् जसल जुन क्षेत्रलाई सर्व
गर्न ल्यस दीक्षिताई भन्न भन्न चक्रवर्तीदै।

उत्तर प्रदर्शनः लामीले गरेका हरेक काम यसरी दुनियाका साम्ने प्रदर्शन गर्न आवश्यक हैं
मन्त्री वाचाले मलाई सम्मकाउनुभयो।
असल : हामीसे सबै असल मान्दैको सहजत गर्नुपर्दै।
अनिवार्यः विद्यालय अनिवार्य रूपमा गृहकार्य गर्नुपर्दै।
४. दिइएका पद पदावलीलाई वाचाय खुल्ने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्:
पठनपाठन, देवावसान हुन् मन्त्रमुख पार्न् स्वर्णकाल, भुलभुलैया, नवजात शिशु
उत्तर पठनपाठन : सबैले आफ्नो वालवच्चाको पठनपाठनमा अनिवार्य ध्यान दिनुपर्दै।
देवावसान हुन् : मैंग हनुवच्चाको देवावसान पोहोर भएको हो।

मन्त्रमुख पार्न् : त्यो सानो वच्चाको भद्रनले त मन्त्राङ्क वन्नमध्य ने पान्यो।
स्वर्णकाल : नगालको इन्तजाममा निल्लिङ्गकाल्लाई स्वर्णकालको रूपमा जानिन्दै।
भुलभुलैया : हासी घरमा आएका एकजना महान्याले यो जीवन भनेको एक
भलभलैया मात्र ही भनेर प्रत्यक्ष दिनुभागको विद्यो।
नवजात शिशु : आमाले नवजात शिशुको विशेष व्यान गर्नुपर्दै।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस्:
भानवतावादी, वरपत्र, शर्मिचन्तक, दुरदर्शिता, उच्च पदम्ब, स्पर्शगर्जन, डैम्जन,
सारामर्भित, शुख्खा, प्राच्यापक, नक्षत्र, प्रताडित
२. 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा' जीवनी पालैपालो सस्वरबाचन गर्नुहोस्।
३. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस्:
(क) 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा' जीवनीमा देवकोटाको वाल्यकालको वर्णन कुन अनुच्छेदमा
गरिएको छ ?

उत्तर: दोस्रो
(ख) जीवनिको अन्तिम अनुच्छेदको तार चाक्य कुन हो ?
उत्तर: उनको पार्धिव शरीर यस धर्तीमा नरडे पनि उनी आफ्ना अमूल्य कूलिमा अनवरन्त जाएका
छन् र अमर बनेका छन्।
(ग) जीवनीमा देवकोटाको जीवनका कठिन क्षणको वर्णन कुन सन्दर्भपर्दि आएको छ ?
उत्तर: देवकोटालाई केन्सर लागेको सन्दर्भपर्दि आएको छ।
(घ) देवकोटाका कृतिसम्बन्धी वर्णन जीवनिको कठिनौ अनुच्छेदमा छ ?
उत्तर: पार्चीं

४. दिइएको अनुच्छेद भौम पठन गर्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस्:
छोगो छद्धडाए कै विजुली वेगमा कविता लेख्न देवकोटा नेपाली मात्रा साहित्यका
स्वच्छन्तवादी साहित्यकार हुन्। उनले विभिन्न साहित्यिक विधामा कलम चलाएका
छन्। उनका 'शाकुन्तल', 'सुलीचना', 'महाराणा प्रताप' 'प्रीमित्र' आदि प्राचीद महाकाव्य
हुन्। उनले 'मुनमदन', 'कुञ्जनी' र 'लुनी' जस्ता दर्जनी खण्डकाव्य लेखें। उनले
'याची', 'पागल', र 'प्रभुजी मताई भेडो बनाउ' जस्ता सभी कविता लेखे। उनले कविता
विधामा मात्र आफ्नो कलमलाई सीमित गरेनन्। उनले लेखेका साडै गहाकिला निवन्ध
'दक्षभी निवन्ध सद्ग्रह' 'दाढिमको रूपनेन' मा सङ्कलित छन्। उनको एउटा लादिती
सत्यवान् भन्ने नाटक र 'चम्पा' उपन्याससमेत प्रकाशित छ। वास्तवमा उनले लगातार
चार दशकसम्म विभिन्न विधामा दर्जनी साहित्यका कृति रचना गरी नेपाली साहित्यलाई
सम्मृ तुल्याए। जीति बेला ताते गर्दै नेपाली साहित्य क्रमशः किशोर बयान चढै रियो।
ठिक त्यक्ति बेला नेपाली साहित्यले उनको कलमको जादुमय स्पृश पायो। त्यसपछि
नेपाली साहित्यले विष्वसाहित्यकै हाराहारीको प्रौढताको विश्वर छुन पुग्यो। उनी करा
गदांगर्भी कविता लेख्न सक्यो। अफ भन्नै, उनी कवितै कवितामा क्षराकानी गर्न सक्ये।
त्यसो नहुंदो हो त तीन महिनामा 'शाकुन्तल' महाकाव्य, १० दिवानैभवका ५० थण्टामा
'सुलीचना' महाकाव्य र एकै रातमा 'कुञ्जनी' खण्डकाव्य लेख्न जोखैका लागि सम्भव
हुने करा कहाँ थियो र साहित्यमा देवकोटाका लागि भने असम्भव केही थिएन। प्रकृ
कविको नजरबाट ओझेल परेको भयाउरे छन्द अर्थात् लोकभाकालाई 'मुनामदन' माफत
देवकोटाले नै शिखरमा पुऱ्याएका थिए। जाप्नौ जीवन अवधिमा उनले कविताका क्षेत्रमा

३०० जित फुटकर कविताका साथै आधा दर्जन महाकाव्य रचना गरे । पिने योगदानले कारण उनी नेपाली भाषा साहित्यमा सर्वोत्कृष्ट कविका रूपमा प्रख्यात छन् । प्रगल्प, नहकिला कविता, खण्डकाव्य, महाकाव्य जस्ता रचनाले गर्दा उनी महाकविका रूपमा सम्मानित छन् ।

प्रश्नहरू

- देवकोटाको निवन्ध सङ्घरको नाम के हो ?
उत्तर: देवकोटाको निवन्ध सङ्घरको नाम 'लक्ष्मी निवन्ध सङ्घर' र 'दाढिमको रुखनेर' ।
- देवकोटा प्रसिद्ध महाकाव्य कुन कुन हुन ?
उत्तर: देवकोटा प्रसिद्ध महाकाव्य 'शाकुन्तल', 'सुलोचना', 'महाराणा प्रताप' 'प्रैमेश आदि हुन् ।
- देवकोटाले कुन कृतिमार्फत लोकभाकालाई शिखरमा पुऱ्याए ?
उत्तर: देवकोटाले 'मुनामदन' कृतिमार्फत लोकभाकालाई शिखरमा पुऱ्याए ।
- देवकोटा किन सर्वोत्कृष्ट नेपाली साहित्यकारका रूपमा परिचित छन् ?
उत्तर: कविताका लेखमा ३०० जित फुटकर कविताका साथै आधा दर्जन महाकाव्य रुपरूपका लेखकोटा सर्वोत्कृष्ट नेपाली साहित्यकारका रूपमा परिचित छन् ।
- दिइएका घटना सन्दर्भ कुन कुन सालमा भएका हुन् जीवनिका आधारमा लेख्नुहोस् ?
 - लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म :
 - मनदेवी चालिसेसंग विवाह :
 - म्याट्रिक्युलेसन परीक्षा उत्तीर्ण :
 - जाइएस्टी परीक्षा उत्तीर्ण :
 - जहारेजी पढन दरबार हाइस्कुलमा भर्ना :
 - जहारेजी एसियाली लेखक सम्मेलनमा सहभागी :
 - डा. के. आई. सिंहको मन्त्रिमण्डलमा शिक्षामन्त्रीमा नियुक्त :

उत्तर:

- लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म : वि.स. १९६६ कार्तिक २७ गते
- मनदेवी चालिसेसंग विवाह : वि.स. १९८१ म १५ वर्षको उमेरमा
- म्याट्रिक्युलेसन परीक्षा उत्तीर्ण : वि.स. १९८२ मा १६ वर्षको उमेरमा
- जाइएस्टी परीक्षा उत्तीर्ण : वि.स. १९८५
- जहारेजी पढन दरबार हाइस्कुलमा भर्ना : ११ वर्षको उमेरमा वि.स. २०१७
- जहारेजी एसियाली लेखक सम्मेलनमा सहभागी : वि.स. २०१५
- डा. के. आई. सिंहको मन्त्रिमण्डलमा शिक्षामन्त्रीमा नियुक्त : वि.स. २०१३

६. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

- लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको व्यक्तिगत जीवनमा कस्ता कस्ता कस्ता उतारचढाव आए, उनके जीवनिका आधारमा लेख्नुहोस् ।
उत्तर: नेपाली साहित्यमा महाकवि उपाधि प्राप्त लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा कहिलै नमेटिने नाम हो । विशेष गरी कविताका क्षेत्रमा कलम चलाउने देवकोटाका दुई निवन्ध सङ्घर, एउटा नाटक र एउटा उपन्यास पनि प्रकाशित छन् । नेपाली साहित्यका 'सिद्धहस्त लक्ष्मीप्रसाद' देवकोटाको जीवनमा भर्ने अनेक उतारचढाव आएका थिए जुन यस प्रकारका छन् । उनको जीवनमा कठिनाइको सुरुवात २५ वर्षको हुंदा आमा गुमाएबाट भएको हो । परिवारिक वियोगको मिलमिला त्यतिमा व्यामिन आमाको मृत्यु भएको एक वर्ष २४ बाबुले पनि सखार छाडे । त्यति मात्र होइन उनकी दुई महिनाकी छोरी पनि त्यो समयमा बित्तन् । यसरी देवकोटाले एक डेढ वर्षको अवधिमा आमा वा २ छोरी ही गुमाएका थिए ।

देवकोटा ३४ वर्षको उमेरमा नेपाली भाषानवाट परिवदमा नेपाली पुस्तक लेखकका रूपमा जागिरे भए । यो जागिरे ब्रवर्डि उनको लेखन यापाको स्वरूपका रूपमा । यसै समयमा नै उनले उत्कृष्ट खालका महाकाव्य र खण्डकाव्यका गायै थाएँ लेखन, गीत, वालकविता, कथा र निवन्ध रचना गरेका छन् । भाषानवाट परिवदमा नेपाली लेखकको रूपमा काम गर्न थाले । आफ्नो जागिरे जीवन गर्मै चलन्दैको भए पनि यस जामन विरुद्ध भ्रुवहेको आन्दोलनमा लागेक घरपरिवार कमैनाई थाला तै नर्दिई बनान्नमानिर हाँचिए । त्यही गएर युगावाणी प्रविकाराकर्त निरइकृणा विरुद्ध कलम चलाउन थाले । त्यही उनी सिफिस्ट विरामी भए । विदेशमा मनुभन्दा नेपालमै भर्ने जाति मर्दै नेपाल कर्के । नेपाल फक्केपछिदू उनले विचन्द्र कलेजमा प्राध्यापन पाइन गरे । उत्तरानन्द प्राइनिर्चु २०१३ सालमा शिक्षामन्त्री पनि बने ।

नेपाली साहित्यका धराहर देवकोटा केन्द्रवाट पीडित भए । उच्चको प्रमाणिने उनको उचित उपचार हुन सकेन र अल्पआयु मै ज्यान गुमाउन पाए । यसै एकपटक शिक्षामन्त्रीसम्म बनेका देवकोटा अन्तिममो उपचार खाँचेको ज्ञावले प्रस्ताव ।

- देवकोटामा रहेको देशप्रेम र कार्यित चेतनाको वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली साहित्यका बहुमूल्य प्राप्तिमा हुन् । भ्राताकै उपाधि प्राप्त देवकोटा नेपाली साहित्यमा कहिलै नमेटिन अव्यक्तित्व हुन् । नेपालको प्रकाश, नेपाली धर्ती, नेपाली संस्कृति र नेपाली भाषा साहित्यलाई मुद्रनेहि नै नाया मर्दै साहित्य सिजेना गर्ने देवकोटा नेपाली साहित्यका युगपुरूप हुन् । तत्कालीन समयका नेपाली साहित्यका प्रज्ञविल तारा देवकोटा भाव भासित्यकार नसाएर देशभक्त र कान्तिकारी व्यक्तित्व थिए । उनले नेपाली भाषानवाट परिवदको जागेर छोडेर राणाहरूको निरइकृणा शासन विरुद्ध लइने अठोट गरेर घरपरिवारलाई समेत बवर नगरी बनारस गएका थिए । बनारसवाट युगावाणी नामक पत्रिकामा कालिकारी रचनाहरू प्रकाशन गरेर राणा विरुद्ध जनजेताना फैलाउने काम गरेका थिए । नेपाल फर्कैर विचन्द्र कलेजमा प्राध्यापक हुंदा पनि उनको निरइकृणा विरुद्धको आवाज देखेको थिएन । कानिन गर्न छातियार नै उठाउनु पर्छ भन्ने छैन कलमको सहायताले पनि नै सकिन्दै भन्ने मान्यता राखे देवकोटाका प्राय सबै कृतिहरू देशप्रेमले ओलेप्राप्त भएका छन् । सबैभन्दा प्राख्यात रचना मुनामदनमा उनले सरल भाषा र कर्ती शैली अपनाएर आफ्नो देशप्रतिको स्नेहलाई सबैले बुझ्ने गरी प्रस्तुत गरेका छन् । देवकोटाको कानिन र देशप्रेमलाई जान्न यही एउटा कृति नै काफी छ भन्ने अन्यत्रित नहोला ।

- देवकोटालाई आशुकविकर रूपमा चिनाउनुहोस् ।

उत्तर: महाकवि उपाधि प्राप्त लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली साहित्यमा कहिलै नमेटिने नाम हो । विशेष गरी कविताका क्षेत्रमा कलम चलाउने देवकोटाका दुइ निवन्ध सङ्घर, एउटा नाटक र एउटा उपन्यास पनि प्रकाशित छन् । यसलोकै कहिन परीक्षितिमा पनि कविता लेख सक्ने देवकोटालाई आशुकविभन्दा फरक पैदैन । महाकविको उपाधि हासिल गरेका भएपनि देवकोटा आशुकवि हुन् । उनले चालकालदेखि यसै कविता लेखने र अद्वैती दुवै भाषामा कविता लेखेको कविता कोडामा तै १५ मिनेट लगाएर दरबार स्कूल शीर्षकको कविता लेखेको थिए । देवकोटाको रचना गर्ने अभ्यास देखाएका थिए । देवकोटाको रचना गर्ने अभ्यास देखाएका थिए । देवकोटाका १२ ओटा महाकाव्य, उनीनै खण्डकाव्य र ३०० उपमा समेत दिइएका थिए । देवकोटाका १२ ओटा महाकाव्य, उनीनै खण्डकाव्य र ३०० उपमा भर्ने फुटकर कविता प्रकाशित रहेका छन् । भन्ने अन्तिमिति रचनाहरू प्रकाशनमा आउने सकेनन् ।

कवितामा कूराकोनी गर्न सक्ने उनी गफ गदा गदै पनि कविता लेख्न सक्ये । उनको रुप अभिनवार्द्ध त्रै तीन महिनामा 'शाकुन्तल' जस्तो उत्कृष्ट महाकाव्य, १० दिन भित्रका ६४ छटामा सुलोचना महाकाव्य र एकै रातमा 'कुञ्जनी' जस्तो खण्डकाव्य तयार पारेको थिए । यस्ती प्रारंपराह कविता रचना गर्न सक्ने सर्जक भएकाले देवकोटालाई आम्बुजन भन्न लकिन्दै ।

(८) 'लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा' को जीवनीबाट कस्तो सन्देश पाइन्छ, लेख्नुहोस् ।

उत्तर: नेपाली साहित्यमा महाकवि उपाधि प्राप्त लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको कहिलै-नमेटिने नाम हो । विशेष गरी कविताका क्षेत्रमा कलम चलाउने देवकोटाको दुई निवन्ध सङ्घर्ष, एक नाटक र एउटा उपन्यास पनि प्रकाशित छन् । नेपाली साहित्यका सिद्धहस्त लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जीवनमा भने अनेक उत्तरचढाव आएका थिए । देवकोटाको जीवनीबाट पाउने पहिलो शिक्षा भनेको कोही व्यक्ति कैनै दिन विशेष जन्मेको र त्यही अनुसारको नाम राखेको भद्रौमा उसको व्यक्तित्व पनि त्यही अनुसार हुन्दै भन्ने छैन । लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जन्म लक्ष्मीपुजाको दिन भएको र वल्लीप्रसाद भनी नाम साथेकोमा उपी सरस्वतीको प्रसाद बन्न, पुगे र सम्पत्तिको बाराह अल्पायै मृत्युबरन गर्न पुगे । यस जीवनीबाट पाउने अर्का सन्देश भनेको मानिएको जीवन एकनासले चल्दैन शिक्षित र सम्पन्न परिवारमा जन्मेका देवकोटा विज्ञानीकाम पनि बन्न पुगे तर उनको मृत्यु गरिबीका कारण भयो ।

देवकोटाको जीवनीबाट पाइने सैवेन्द्रना महत्त्वान्वय सन्देश आहिँ मानिसले रामो क्षम र सक्तो भने उसको पारिवर्त शरीर र वस धर्तीमा नहो पनि उसको कार्यले ऊ सधै जल अमर रहन्छ अथवा भनी रामो काम गर्न मान्छे भरेर पनि मर्दैन भन्ने हो ।

५. व्याख्या गर्नुहोस् :

(९) देवकोटाको महासागर जस्तो प्रतिभा राणाहरूको निरद्वकुशाताको सौधुरो सुरुजीभन्न कही बन्न सक्यो र ?

उत्तर: देवकोटा सक्यो र ?

माथिको हरफ हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ पाँच अन्तर्गत लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जीवनी माफत लिइएको हो । यस जीवनीमा देवकोटाको साहित्यक शासक अतिरिक्त नामाजिक सद्धर्षको वारेमा पनि चर्चा गरिएको छ । देवकोटाले आफ्नो जाई नेपालमन्दा राण्डिय स्वतन्त्रतालाई सर्वोपरी ठानेर जागिरबाट राजिनामा दिएर भाल गएको प्रस्तुग उल्लेख गर्ने क्रममा माथिको जीवनीक्षण आएको हो ।

आगान्न उल्लेख गर्न आएको हो । देवकोटा नेपाली भाषापाली परिषदमा एक लेखकको रूपमा तत्कालीन परिवेशमा कूनेपनि सिर्जना स्वतन्त्र रूपमा लेख्न पाइदैन थियो । सिर्जनाको निर्देशन र स्वीकृति अनिवार्य थियो । देवकोटा एक सिर्जनाको भाषा, महासागर भन्न गरिन्दै । महासागरलाई केहीले छेन नसके जसरी नै देवकोटालाई भी कर्तृत निर्देशन र नियन्त्रणमा राखेर साहित्य रचना गराउन सक्ने कल्पना पनि गर्न चाहिन्दैन थियो । कर्तृको नियन्त्रणमा नबस्ने भएकाले उनी जागिर छोडेर बनारस गाल ठानेका थिए । विदेश पलायन भएर पनि उनले देशकै लागि अर्वात राणा शासकको विरोधमा कलम चलाएका थिए ।

दिइएर उनीहरूको निर्देशानुसार कृति सिर्जना गर्न लगाउने ठानेका थिए तर देवकोटा

जागिरमा अल्फेर आफ्नो स्वतन्त्र लेखनलाई निलाज्जनी दिने व्यक्ति होइनन् भन्ने बुझाउनलाई माथिको प्रसङ्ग आएको हो ।

(१०) हिउंको माफमा जन्मेको हाम्रो साहित्य कहिलै पनि एउटै पर्वत गृह्वनाको मुलमुलैयामा विलाउने छैन ।

उत्तर: हिउं..... विलाउने छैन ।

माथिको हरफ हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ पाँच अन्तर्गत लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको जीवनी माफत लिइएको हो । यस जीवनीमा देवकोटाको साहित्यक यात्राका अतिरिक्त सामाजिक सद्धर्ष र देश विदेशमा उनका माध्यमबाट नेपाली साहित्यको प्रचारको वारेमा पनि चर्चा गरिएको छ । देवकोटाले वि.स. २०१५ भा. भएको 'अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनमा' नेपाली साहित्यलाई चिनाउने क्रममा माथिको विचार व्यक्त गरेका हुन् ।

माथिको बाब्य २०१५मा अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनमा भाग लिन गएको बेलामा नेपाली साहित्यको परिचय दिने क्रममा देवकोटाले लेखक माफ दिइएको अभिव्यक्ति हो । उनले त्यस सम्मेलनमा नेपाली भाषा साहित्यलाई प्रभावकारी ढिगले चिनाएका थिए । उनको त्यो अभिव्यक्ति पछि नेपाली साहित्यलाई विश्वका अन्य साहित्यसँग हानेमानो गर्ने हितैन सम्मे कुरा चर्चा गरेका थिए । उनले नेपाली साहित्य हिमाली नुलुक नेपालमा सिजना भएर नेपालमै हराउने छैन यो त एसिया र अफ्रिका भाषाहेना कैलिइएका विभिन्न देशमा गएर फस्टाउने र त्यहीका साहित्यसँग र पाठकसंग मिल्ने कुरा उल्लेख गरेका थिए । त्यस्तै उनले नेपाली साहित्य त्यस क्षेत्रमा पुगिसकेपछि पहिलेमन्दा सुन्दर र मनमोहक हुने कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

बल्यामा अफ्रो एसियाली लेखक सम्मेलनमा नेपाली लेखको प्रतिनिधित्व गर्दै गएका लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाले नेपाली साहित्य कुनै एक भूलुकमा सीमित नहरने यो एसिया अफ्रिका हुँदै विश्वभर फैलने छ भने अभिव्यक्ति प्रभावकारी ढिगले दिने क्रममा माथिको प्रसङ्ग आएको हो ।

६. लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको साहित्यिक योगदानको समीक्षा गर्नुहोस् ।

उत्तर: बहु प्रतिभाका धनी महाकवि उपाधि प्राप्त लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा नेपाली साहित्यमा कहिलै नमेटिने नाम हो । कविताका क्षेत्रमा विशेष कलम चलाउने देवकोटाको दुई निवन्ध सङ्घर्ष, एउटा नाटक र एउटा उपन्यास पनि प्रकाशित छन् । स्वच्छन्दनतावादी सर्जक देवकोटाको सबैभन्दा प्रव्याप्ति कृति भाषाउर छहरूमा लेखिएको मुनामदन खण्डकाव्य हो ।

गद्य र पद्य दुवै विधामा कलम चलाउने देवकोटा बाल्यकाल देखिनै कवितालेखनमा सार्वेका हुन् । देवकोटाले १५ विनेटमा 'दरबार स्कूल' शीर्षकको कविता लेखेर स्कूलमा सार्वीहरूलाई सुनाएका थिए । उनका सार्वीहरूले त्यो कविता गुरुलाई देखाएका थिए र गुरुले देवकोटालाई कोपिला कविको उपाधि दिइएका थिए । त्यसपरिधि उनका कृति सिर्जना नरोक्की अगाडि बढिरहे अबबा भनी दीर्घिरहे । देवकोटाले तीन महिनामा शाकुन्तल भाषाकाव्य लेखेर सकेको भन्ना तत्कालीन शासक बर्गले पत्ताएनन् । पछि आफैले सुलोचना शीर्षक र विधयवस्तु दिइएर दुई महिनामा सियाउन चुनौती विहएका थिए । सुलोचना शीर्षक र विधयवस्तु दिइएर त्यही भाषामा शासक चुनौती विहएका थिए । देवकोटाले पनि उनीहरूको चुनौतीलाई स्वीकार्दै १० दिनका ६० छटामा नै आफ्नो चुनौती पूरा गरेका थिए ।

नेपाली र अझैरीजी दुवै भाषामा कलम चलाउने देवकोटा नेपाली साहित्यका चम्पिका तारा हुन । उनका दर्जन महाकाव्य, दर्जनी खण्डकाव्य, सर्वी फुटकर कविता, केही

विजय, एउटा नाटक र एउटा उपन्यास प्रकाशित छैन। समग्रमा भन्नुपराहे नैराम्य साहित्यका विरस्तरीय व्यक्तित्व मध्येका एक देवकोटा हुन्।

दिइएको बनुच्छेदबाट मूल्य मुख्य चारबोटा बुँदा टिप्पी सारोश लेख्नुहोस्:

भाषाले भाषिक सम्बाधको संस्कृति र जीवनपद्धतिलाई प्रतिविम्बित गर्दछ। भाषाले भाषम समाजको तथा व्यक्तिको आवश्यकता पूर्ति गर्नु हो। नेपाली भाषामा भाषिक अभिव्यक्ति क्षमता छ अनि अत्याधुनिक आविकारका साथै विविध भाषामा प्रेरणाले भाषाको रक्षणार्थी बनाउन चाहन्दै आवश्यक गर्ने र सहज रूपमा पचाउनेक्षमता पनि। देशको भाषिक मौलिकताको रक्षा राष्ट्रको असिमातासंग गासिसएको हुन्दै। मौलिक भेषज शब्दले भाष सम्प्रेषण गर्न सक्ने अवस्था रहेसम्म सञ्जिलाका लागि अल्ल भाषाको इयोग नगर्ने प्रतिवद्धता यसका बत्तामा रहनुपर्दछ। अन्यथा भाषिक प्रयोगका क्रियाकलाप नेपाली भाषाको मौलिकता विलीन हुन्ने जैने र मिश्रित भाषाका रूपमा नेपाली का रूपान्तरित हुने अवस्था आउन सक्छ। नेपाली पत्रकारितामा भाषिक प्रयोग नेपाली मौलिक पाठ्याचानसंग गासिसएको सवाल हो। यसका निमित्त भाषिक आत्मनिर्भरतातिर हाचो साच र प्रयास आगाड बद्नुपर्दछ।

उत्तर :

- भाषिक सम्बाधको संस्कृति र जीवनपद्धतिलाई प्रतिविम्बित गर्ने भाषाले मूल्य क्षमता तथा व्यक्तिको आवश्यकता पूर्ति गर्ने,
- प्रचल अभिव्यक्ति क्षमता र लक्षक रेको नेपाली भाषाले समयको माग अनुकूल भाषाबाट आएको शब्दलाई पनि स्वीकारेर तहाजनक्षममा पचाइदिने,
- नेपाली भाषालाई बचाइदाख्न अतिआवश्यक पर्दा मात्र आगान्तुक शब्दको प्रयोग गर्ने,
- प्रत्यक्षारितामा भाषिक प्रयोग मौलिक पाठ्याचानसंग गासिसे हुदा नेपाली पत्रकाले विशेष ध्यान दिने।

संस्कृत : सनात तथा व्यक्तिको आवश्यकता पूर्ति गर्नु मुख्यकाम रहेको भाषाले समुदायको संस्कृत र जीवनपद्धतिको प्रतिविम्बित गर्दछ। नेपाली भाषा प्रखर अभिव्यक्ति क्षमता र लक्षक रहेको हुनाले सजिले अन्य भाषाका शब्दलाई पनि पचाइदिने भएकाले अवश्यक नपरी अन्य भाषाका शब्दलाई मिसाउनु हुन्दैन। भाषालाई जोगाउन पत्रकारिता विशेष घूमिका रहेको हुन्दै।

१०. व्यक्तिबृत्तको छाँचाचारे दिइएको बनुच्छेद विवरण गर्नुहोस् र माध्यमिक तहमा शिक्षा हुनाका लागि आवश्यक हुने विवरण समावेश गरी व्यक्तिकृत बनाउनुहोस्।
व्यक्तिबृत्तमा व्यक्तिका व्यक्तिका जानकारी प्रस्तुत गरिन्दै। यसमा व्यक्तिको नाम जन्मान्वयन, आमावासको नाम, स्थायी अस्थायी ठेगाना, शिक्षावीदा, पेसा व्यवसाय आदि लेख, भाषाको अनुच्छेद, तात्त्विक, विशेष दक्षता, सम्पर्क नम्बर, दमेल जस्ता सूचना बाजारिका गरिन्दैन। जागरित ध्यान, पेसा व्यवसाय गर्ने, विदेश जान आदि प्रयोजनका तरीका विवरण प्रस्तुत गरिन्दै। व्यक्तिगत विवरणको अन्त्यमा सम्बन्धित व्यक्तिको दस्तावेज अनिवार्य हुन्दै।

उत्तर :

नाम : ब्रह्मी शर्मा

दूजाको नाम : गौतम शर्मा

स्थायी ठेगाना : पाठ्याचान ७ केगाधारी भोजपुर नेपाल

अस्थायी ठेगाना : कागेश्वरी ७ काठमाडौं

सेविका धोकाका विवरण : नियमित विषयमा स्नातक तह उर्नीण, स्नातकोत्तर जारी

प्राप्ति : आदर्श मा वि कोडाधारीमा नियमावधि तहमा अध्यापनरत

जन्ममिति : २०५५ असार ३०

आमाको नाम : रेणुका शर्मा

पेसा

लिखि : शिशाण

अनुभव : विगत ५ वर्षावधि निरन्तरक्षमा विभिन्न विद्यालयहरूमा शिक्षण,

तालिम : कम्प्युटरमा डिल्नोमा,

विशेष दक्षता : नेपाली विषयमा स्नातक तह उर्नीण र स्नातकोत्तर तहमा निरन्तरता

सम्पर्क नम्बर : ९८०४०४३४९

ईमेल : Tjira123@gmail.com

लाम्हा प्रसाद देवकोटाको जीवनी पढेपछि तपाईंलाई भविष्यमा कहरो व्यक्ति बन्ने जस्तो।

११. लाम्हा प्रसाद देवकोटाको जीवनी पढीसकेपछि मलाई भेमाजाले सफ्टक्रम योग्य काम गरेको भूम्य पर्शक्तात पनि वाधिरहने व्यक्ति बन्न मन लाग्यो। जस्तै आवश्यक लगावग ६२ वर्षे अगाडि मूल्य भईसकेका देवकोटा आगामि एक डेउसय वर्षमध्ये बाजे रप्का छ, भविष्यमरी अगाडि भूम्य भईसकेका देवकोटा दुर्दृशी तीन सयवर्ष सम्म अचिरहने व्यक्ति बन्ने छ। तर मलाई म पनि मरो भूम्य पर्शक्तात दुर्दृशी तीन सयवर्ष सम्म अचिरहने व्यक्ति बन्ने छ। तर मलाई आफुलाई आवश्यक राख्ने काम गरेर बाँच भन्न लाग्यो भन्नी देवकोटाले जस्तै आफुलाई आवश्यक राख्ने काम गर्न वार्ता भन्न लाग्यो। देवकोटाले जारी भएका लागि जित्नु राख्ने हो तर आफुलाई विर्सनु राख्ने होइन। देवकोटाले आफुले अरुका लागि जित्नु राख्ने हो तर आफुलाई विर्सनु राख्ने होइन। देवकोटाले आफुले कमाएको सम्पति दुखी गरिबलाई दिई सक्ने तर परेको बेलामा आफुलाई दिने कोही भएन। सबैलाई धाहा छ माल्लेको जन्मेपछि एकपटक अवश्य भन्नुपर्दछ तर मन्ने अगाडि उचित उपचारको व्यवस्था गर्ने नसकेर पीडामा छटपटाएर आङ्गु भनि त ढिक होइन। त्यसैले मलाई बौच्चेजेल राख्नो काम गरेर कमाएको सम्पति सबै दान नगरेको भूम्यपापीदृ दान दिने व्यवस्था गरेर मन्ने भन्न लाग्यो।

१२. जीवनमा यस्तो काम गर्न मनलाग्यो जुन कामबाट नाम र दाम दुवै कमाउन लक्षियोन : जीवनमा यस्तो काम गर्न मनलाग्यो जुन कामबाट नाम र दाम दुवै कमाउन लक्षियोन : दुनियामा सवैभन्ना दुली अपराध आत्महत्यालाई मानिन्छ। उपचार गर्ने पैसा भन्न नसाङ्गी दान गर्नु भएको भनि त आत्महत्या गर्नु तै हो। त्यसैले म आङ्गु सहजलाप्ना बाजे र अरुलाई यसि वार्ता सिकाउने सावधानको कार्य गर्ने व्यक्ति बन्ने जस्तो लाग्यो।

१३. देवकोटा छाँगो छ्लछल्लाए भै कविता लेख्ने कवि हुन् भन्ने भन्नाइप्रति सहमति प्रकट गर्दै पाठ्क प्रतिक्रिया लेख्नुहोस्।
उत्तर : नेपाली साहित्यमा महाकावि उपाधि प्राप्ति लाभमीप्रसाद देवकोटा कहिल्यै नभोट्नै नाम हो। विशेष गरी कवितालाई क्षेत्रमा कलम चलाउने देवकोटाको दुइ नियन्त्र सदृश, एउटा नाटक र एउटा उपचार गर्ने प्रकाशित छैन। स्वच्छन्तावादी सर्जक देवकोटाको सवैभन्ना प्रज्ञात कृति भयाउंर छान्मले लेखिएको मनामदन बाँधकाल्य हो। 'देवकोटा छाँगो छ्लछल्लाए भै कविता लेख्ने कवि हुन्' उनले कविता लेखिले बेलन सबैये। उनलाई कविता लेख्न केहीले छेष्वैनय्यो। महाकविको उपाधि हालिले गरेको भएपनि देवकोटा आशुकरि हुन्। उनले आवश्यकालमा नै सार्वाहरूले दाजुले लेखेको कविता ल्याएर सुनाउँछ भने भवेर १५ मिनेटमा 'इरवार स्कल' शोधको कोनता लेखेको धिए। जस्ता कारण यसूले उनलाई कोपिला कोषेको समैत उपमा दिइएका धिए। देवकोटाको अनेकौ महाकाल्य, दर्जनी झण्डकाल्य र ७०० भन्ना बडी फुटकर कविता प्रकाशित रहेको छैन भने अनेकौ तर स्नातकोत्तर प्रकाशनमा आउने सकेनन्। कवितामा कुराकानी गर्न सक्ने उठी गफ गर्दा गर्दै पनि कविता लेख्न सक्ने। उनको त्यही कवितामा कुराकानी गर्न सक्ने उठी गफ गर्दा गर्दै पनि कविता लेख्न सक्ने।

१३. दिइएको बनुच्छेद पद्मनुहोस् र सोधिएको प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

समुद्र सतहबन्दा १५ हजार देखि २५ हजार फिटमार्थ आकाशमा उत्पन्न विद्युतको प्रयोग से चट्याड। जल बादलमा भएका कण आवेशित भएर धन र चृण आवेशमा परिवर्तित हुन्नु तर विद्युत् उत्पन्न हुन्छ। यो करेन्टले क्षीरलेकाही पृथ्वीको सतहमा उच्च भोल्टेजले ठक्क खान्छ। यसैलाई हामी आकाशमा विजुली चम्केको वा चट्याड प्रयोग भोल्टेजले ठक्क खान्छ। यसैलाई हामी आकाशमा विजुली चम्केको वा चट्याड प्रयोग भन्नाई। और र सामान्य बचाउको प्रयोग गर्दा चट्याडबाट हुने क्षतिबाट जोगिन सुकै भन्नाई। चट्याड पर्न लाग्दा फलामे पदावेमन्दा टाढै बस्नुपर्छ। यस्तो क्षणमासको सम्मविद्युती। उपकरणको प्रयोग नगर्ने, विजुलीको पोल छेउमा नवस्ने, सकेसम्म मोबाइल र टेलिफोनको उपयोग नगर्ने, चट्याड पर्न लाग्दा योडिरहेको भए समतल भूमिमा निर्खोर र तुरीखित स्थानमा आध्यय लिने गर्नुपर्छ। यस्तो बेला अल्लो बस्तु, रुख, झन्डा वा र तुरीखित स्थानमा आध्यय लिने गर्नुपर्छ। यस्तो बेला अल्लो बस्तु, रुख, झन्डा वा र योडिरहेको उपयोग नगर्ने, चट्याड पर्न लाग्दा योडिरहेको भए समतल भूमिमा निर्खोर र तुरीखित आध्यय लिने गर्नुपर्छ। यस्तो बेला कम्प्युटर, टेलिफोन जस्ता विद्युतीय सुचालक बस्तुबाट टाढा बस्तु। यस्तो बेला कम्प्युटर, आधारज आइहेक बेला तारबाला फोन उपयोग गर्नुहुन्दैन। आकाशमा बाले चट्याडको आधारज आइहेक बेला तारबाला फोन उपयोग गर्नुपर्छ। बर्धाको बस्नुपर्छ तीव्रताका साथ योडिरहेको छ भने पर्कही भवनमा आध्यय लिनुपर्छ। बर्धाको बस्नुपर्छ चट्याड केही समय मात्र हुने भएकाले धरवाहिर परियो भने एकछिन पर्वनु राशी हुन्छ। चट्याड कुनै व्याप्ति चट्याडको प्रभावित भएको भए तुरुन्त असमताल लानुपर्छ। चट्याड प्रभावितको शरीरमा विद्युतीय भड्का रहेदै तरसैले यस्ता व्यक्तिलाई छुदा कुनै अपैदन।

(क) प्रश्नहरू

- (अ) चट्याड भनेको के हो ?
- (आ) चट्याड कसरी पर्छ ?
- (इ) चट्याड परेका बेला गर्न नहुने काम के के हन् ?
- (इ) चट्याडबाट हुने दुर्घटनाबाट कसरी बच्न सकिन्दै ?

उत्तर:

- (अ) चट्याड भनेको समुद्र सतहबन्दा १५ हजार देखि २५ हजार फिटमार्थ आकाशमा उत्पन्न विद्युतको प्रयोग हो।
- (आ) बादलमा भएका कण आवेशित भएर धन र चृण आवेशमा परिवर्तित हुँदा विद्युत् उत्पन्न हुने र क्षीरलेकाही विद्युत् पृथ्वीको सतहमा उच्च भोल्टेजले ठक्कर खाए पर्छ।
- (इ) चट्याड परेका बेला गर्न नहुने काम विद्युतीय उपकरणको प्रयोग नगर्ने, विजुलीको पोल छेउमा नवस्ने, मोबाइल वा टेलिफोनको उपयोग नगर्ने, चट्याड पर्न लाग्दा योडिरहेको भए समतल भूमिमा निर्खोर नगर्ने, अग्लो बस्तु, रुख, झन्डा बाज्ञे पाइन र आधारजिक जानहुन्दैन। खुला धउर, खुला संरचना तथा गाडीमा पनि जानहुन्दैन।
- (इ) चट्याडबाट हुने दुर्घटनाबाट फलामे बस्तुबाट टाढा बसेर, विद्युतीय उपकरणको प्रयोग नगर्ने, अग्लो रुखादिको छेउमा नगर्ने प्रभावित भएमा अस्पताल लागेर बाँच गर्किन्दै ?
- (इ) आधिक संरचना र बर्णविद्यास पहिचान गर्नुहोस् :

 - (अ) 'पर्कही भवनमा आध्यय लिनुपर्छ' वाक्यमा प्रयोग भएको कारक र विशेष लेख्नुहोस्।
 - उत्तर: अधिकरण कारक र सतही विपक्ष
 - (आ) अनुच्छेदबाट सरल र नियंत्रक कारक जनाउने दुई दुईओटा वाक्य टिपोट गर्नुहोस्।

उत्तर: सरल कारक : खला चढौ, खला खरबना नया गाडीमा पर्न जानुहुन्दैन। आकाशमा बाइल नीडिनाको माझ गरिएको छ, भने एकही भवनमा आश्रय लिनुपर्छ।

तियांक कारक : कुनै व्यानिक चट्याडको प्रभावित भएको बा तरन अस्पताल जानुपर्छ। चट्याड प्रभावित व्यानिको गरीबमा विद्युतीय कहड्का गर्दैन त्यसैले यस्ता व्यानिकाई छुदा कुनै अस्पतालमा नेल्नुपर्छ।

(इ) अनुच्छेदबाट 'अ' प्रयोग भएका दुईओटा वाक्य पहिचान गर्न लेख्नुहोस्।

उत्तर: क्षतिबाट, धरनमा

१४. दिइएको सन्दर्भ पद्मनुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

अभिप्रेरणा भनेको कुनै काम गर्ने इच्छा करी चम्किलाट जान्नु र कर्मैले जगाउनु हो। बाराको सदरमुकाम कल्याणमा सवारी माझैनको पाट्टपूजा, बज्ञानमहित विक्रीवितरण गरिरहेको 'लक्ष्मी इन्जिनियरिङ' जी बन्दालक्ष्मज्ञन रंगको गीराया मिश्र उच्चमशीलताका क्षेत्रमा सक्रिय छिन्। यो कुनै प्रकृति महिलालाई अभिप्रेरणाको विधय देनेको छ। 'एक महिलाको सरलताको अर्को महिलालाई डेश्यो' नामक प्राचीनपूर्वामा बारावाट उनी सिकारिममा देको छुन्। दुनीआट युँदै महिलालाई स्वरोजगारीमार्कत आध्यार्जन गर्न अभिप्रेरणा प्राप्त भएको छ। बाट उद्योग वाणिज्य सङ्गठनरूपक भाइल उच्चम विकास समर्मितकी कार्यमार्पित मदम्बम्बेन रहेकी मिश्रले आफ्नो उद्योगवाट १३ जनालाई गेजगारीबनेन खालीको छिन्। उनी नेपाल सरकार उद्योग मन्त्रालयबाट समेत सम्मानित भएकी छिन्। भैंगे मदधर्ये नै सफलता हो, अर्थ व्यवसाय गर्न चुनौती छ भन्नेलाई चुनौती सामान गर्न सक्षम छौं भने देखाउन सबै महिलालाई यस्तो कार्य गर्ने डेश्यो दिनेन प्रयास गरिरहेको छु उनले भनिन्।

माधिको अनुच्छेदमा जस्तै जामिरका लागि सहर पन्न लागेकी एक महिलाले राधिका मिश्रको उच्चमशीलताको यो घटना सुनेन अभिप्रेरित भइ आफैले साइकल मर्मत केन्द्र खोलेको कुराको अभिनय गर्दै काहामा प्रस्तुति दिनुहोस्।

टिपोट: साधी साथीविच मिलेर गर्ने।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ५ सुन्नुहोस् र दिइएको प्रश्नको उत्तर गर्नुहोस् :

(क) सर्वप्रथम कलिदासले के कुनै मार्गेका थिए ?

उत्तर: सर्वप्रथम कलिदासले पानी मार्गेका थिए।

(ख) युवतीले पाहुना करि प्रकारका हुने जलाएको छन् ?

उत्तर: युवतीले पाहुना दुई प्रकारका हुने जलाएको छन्।

(ग) पृथ्वी र बुद्धालाई किन सहनशील मानिएको छ ?

उत्तर: पृथ्वीले अध्यर्थी र धरान्तमा सौन्दर्य देख्ने र द्याती चिरेर वितु रोपेलाई पनि कल

दिने भएकीले र बुद्धाले दुखालाई दानेपाई कल दिने भएकाले।

(घ) नडै र कृष्णल किन हाँडी मानिए ?

उत्तर: जाति काटेपानि पटक पटक आउने भएकाले हाँडी मानिए।

२. कलिदास र बुद्धीको संवादबाट के सन्देश पाउनुपर्यो, भन्नुहोस्।

उत्तर: शिशा जानले हाँसिल हुन्दै, शिशाको माध्यमबाट प्राप्त भएको मान प्रतिष्ठाप्रति घमण्ड

गर्नुहुन्दैन।

भाषिक संरचना र वर्णविज्ञास

१. दिव्यएको अनुच्छेद पद्मुहोस् र कक्षामा छलफल गर्नुहोस् :
 व्याकरणपुरबो एउटा ठोलमा कारकको परिवार बस्यो । करकका छ सन्तान यिए, काम कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान र अधिकरण । यी सबैको काम आवश्यकता अनुसार वाक्यमा आएका पदलाई क्रियासंग-त्वसको अर्थका आधारमा करक फरक सम्बन्धसँग वाक्यलाई अनुशासनमा राख्नुपर्ने थियो । उनले कर्तालाई वालाएर भने, “हेर कर्ता, तिमी क्रियालाई अहाएको काम गर्नु । तिमीलाई चाहियो भने ‘ले’ को साहयोग परिन लिन सक्छ ।”
 “त्वस दिनदेवि कर्ताले क्रियाको काम सम्पन्न गर्न थाल्यो । उनले कर्मालाई भने, “हेर कर्म, कर्म तिमीलाई क्रियाले काम गर्दा अलि असर वा प्रभाव पर्न सक्छ, यसरी छाल गर्न । तिमीलाई चाहिदा ‘लाई’ ले सधाउन ।” त्वसपछि करणलाई वालाएर भने, “हेर कर्ण तिमी चाहि कर्ताले गर्ने कामका लागि क्रियाको साधन वन है, तिमीसंग ‘ले’, ‘चाट’ को संगे आउँदैन । ” त्वसपछि करमा सम्प्रदानलाई क्रियाले दिएको पाउने अध्यमा वाक्य लिन अहाएर र यससंग ‘लाई’ का लागि निर्भय आउन सक्छनु भने । अपादानलाई ऐसे ‘चाट’ जस्ता सङ्केतका साथ छुटिने अर्थात प्रयोग हुनु भनी खाटए । अधिकरणका चाहि कामको सम्बन्ध र स्थानगत आधार दिनु भनी आदेश दिए र त्वसमा कहिलेको मा से महयोग गर्दै परिन भने । त्वसपछि सबैले आधापालो जिम्माको काम गर्ने कारकलाई व्याकरणपुरबो अनाधी अनुशासित परिवार भन्नेछन् भनी उनले सुनाए । एउटा कुरा ख्याल गर । को, का, कौ जस्ता चिन्हले लागेका शब्द कारक होइनन । उनले त निकालको पदबोग मात्र सम्बन्ध जानाउँदैन ।
२. दिव्यएको रेखांकितशब्दको अर्थका आधारमा कारक चिनाउनुहोस् :
 इरिले सिकाउने कान कोट्यापो । उसको कल्प दुखो । उ घरबाटअस्पतालमा पुणे डाम्परले उसलाई ओपरी दिए । डाम्परले उसलाई भने, “आजदेखि सिन्कले यस नकोट्याउनु नि ।”

उत्तर :

हरिले : कर्ता कारक

कल : कर्म

घरबाट अपादान कारक

डाम्परले : कर्ता कारक

ओपरी : कर्ता कारक

सिन्कले : करण कारक

कल : कर्ता कारक

अस्पतालमा : अधिकरण कारक

उसलाई : कर्म कारक

आजदेखि : अपादान कारक

३. दिव्यएको अनुच्छेदमा रहेका रेखांकितकारक सरल वा विर्यक के हुन पहिचान गरे करमा छलफल गर्नुहोस् :
 मनिनाले अर्ननालाई भावन, म र तै भएर पुस्तकालय जाओ । मलाई मनामदनपूर्ति पुस्तकालयमा दुकान छ । यो किताब साहै राखो रहेछ । यसकिताबमामना र मदनी कथा रहेछ । तैल देवकोटाको कुञ्जनी खण्डकाल्य ल्पाएर पढ । त्यो किताब परि नी छ अरे ।

उत्तर :

सरल कारक : म तै पुस्तकालयमामदनपूर्ति किताबमामना कथा र खण्डकाल्य तैल देवकोटाको कुञ्जनी खण्डकाल्य ल्पाएर पढ ।

विर्यक : मनिनाले अर्ननालाई मलाई पुस्तकालयमामिताबमामदनकोतैले देवकोटाको,

४. सरल र विर्यक कारक प्रयोग यसका तीन तीनओटा वाक्य ‘जीवनीयाद देवकोटा’ जीवनीयाट खोजेर लेङ्गुहोस् ।

उत्तर: विर्यक कारक प्रयोग भएका : यजपात्री वारीलाई चर्किन यारिशाङ्का थिए । देवकोटाले १० वर्षको उमेरमा नै कर्विनामात्राको वाल्सी गरेका हुन् यसाले उपर्युक्त व्यक्तिगत छुट्टी उन । उनले म्याट्टिकुलेशन परीक्षा उनीले गरे ।

सरल कारक प्रयोग भएका : उनी कुरा गर्दागाई कर्विना लेजल मज्जे । उनी कर्विने करितामा कर्गकारी गर्न गरेको । उनी कर्विन्न छुट्टाउनुहोस् ।

५. अनुच्छेदबाट विमर्श लागेका चारओटा शब्द टिपोट गरी तिनको कारक अनुच्छेदबाट :
 हरिनाथ जनता कलेजमा प्रायापान गरेका हुन् । उनी घरबाट कलेजमा दिँदै जान्छन । उनी विद्यार्थीलाई नेपाली साहित्यको गिता दिँदैन । उनी विद्यार्थीलाई पद्माउंडा माझैर्ये शैक्षणिक पाठीमा लेङ्गुन । उनी विद्यार्थीलाई कक्षाकोटामा पद्माउँडैन । उनी विद्यार्थीलाई कक्षाकोटामध्ये वाहिरको अउरामा पनि पढाउँदैन ।

उत्तर :
 कलेजमा : अधिकरण कारक सम्बन्धी विमर्श
 घरबाट : अपादान कारक र पञ्चमी विमर्श
 कक्षाकोटादेखि : अपादान कारक र पञ्चमी विमर्श

६. सबै प्रकारका विमर्श लागेका शब्द पर्ने गरी कुनै एक सहगीतकारक कारेना लेङ्गुहोस् ।

उत्तर: अस्वर गुरुङ नेपालका एक प्रसिद्ध सहगीतकार छन् । नेपालको नायनजीवा जिम्माको जन्मेका गुरुङको मूल निवायस्थान भारतको दार्जिलिङ्ग हो । उनले नेपाली मझगोल धरेमा लगभग चार दशक भन्ना वढी समय सम्म काम गरेका थिए । उनले मझगोलको सूख्वाल १९७० को दशकदाट भएको हो । सर्वप्रथम उनलाई “दिलल बाजार” नामक फिल्मका लागि सहगीत भने अबसर आएको थियो । अस्वर गुरुङले कुल मिलाएर ५०० बन्दा वढी फिल्महरूका लागि सहगीत भरेका छन् । उनले नेपाली सिनमा झग्नैका निर्मान सबैभन्दा लोकिय र प्रभावशाली फिल्महरूका सहगीत भरेका थिए । अस्वर गुरुङलाई नेपालरन्न पुरस्कारबाट समेत पुरस्कृत परिएको छ ।

७. ‘लम्बीप्रसाद देवकोटा’ जीवनीयाट ‘द्यूस’ र ‘का’ प्रयोग भएका चार चारोटा शब्द टिपोट गरी लेङ्गुहोस् ।

उत्तर: पाठबाट खोजेर लेले

८. दिव्यएको ‘द्यूस’ र ‘का’ प्रयोग भएका शब्द पर्ने गरी छोटो अनुच्छेद लेङ्गुहोस् ।

पछ्यारी, द्यूसाणु जाइयू, कथा, शिखा, शिक्षित, जण, दश, रक्ता

उत्तर: हिजो भाइले पापी द्यूपेको थियो । त्यही भएर मलाई हाइयु आयो । न पछ्यारी ओडेर विद्यालय गए । कक्षामा बसेर गुरुहरूले दिव्यएको शिखाइ आसिल गरे । मलाई भोजन गरेर एक शिक्षित व्यक्ति बन्नु छ । त्यसैले मैले हरेक धणको सदुपयोग गन्पेहुँ । समयको सदुपयोग गरेर भने म दक्ष नायारिक बल्चैर र आफ्नो रक्ता गर्नेहुँ ।

९. दिव्यएको अनुच्छेदलाई शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् :

ग्रन्थालयमा आएर नेपाली भाषा र शाहित्य पढाउनुभयो । उहाले पिकाउने तरिका गजबकै छ । उहाले पढाएको त भाइ चुकिन्छ । दिनेस उमेष र रिसिलाई पनि उहाले पढाएको साहै मन पर्छै र ।

उत्तर: जावाली सरले कक्षामा आएर नेपाली भाषा र शाहित्य पढाउनुभयो । उहाले सिकाउने तरिका गजबकै छ । उहाले पढाएको त द्यूपाई चुकिन्छ दिनेस उमेष र रहिताई पनि उहाले पढाएको साहै मन पर्छै ।

जिल्हा र परियोजना कार्य

१. दिएका दुशका जापानमा हिन्द्रा प्रसाईको जीवनी तथार पार्नुहोस् :
नम	हिन्द्रा प्रसाई
जन्म	वि.स. २०१४ फागुन ३, दार्जिनिड
ठेगाना	काठमाडौं महानगरपालिका, अनामनगर
मतापेता	दुगादेवी नेपाल गणेशप्रसाद शर्मा
शिक्षा	एम.बी.ए. (त्रिवित)
साहित्यिक विद्या	कथा, कविता, निबन्ध, उपन्यास, खण्डकाव्य, समीक्षात्मक जीवनीयूलक निबन्ध
साहित्यिक विशेषता	नारीवादी साहित्यकार, सामाजिक कथाकार, मतोवैज्ञानिक कथाकार, जीवन र विज्ञानको समन्वय गरी साहित्य लेख साहित्यकार
सम्मान पुरस्कार	व्यवर्प भोले पुरस्कार, मैनाली कथा पुरस्कार, याई प्रतिभा पुरस्कार, राष्ट्रिय गौरव युवासम्मान, दीपञ्चं पुरस्कारलगायत थुप्रे पुरस्कारलगायत सम्मानित
- द्वारा पिता गणेशप्रसाद शर्मा र माता दुगादेवी नेपालको क्षेत्रवाट वि.स. २०१४ फागुन ३, तो भारतको द्राजिनिडमा जन्मेकी हिन्द्रा प्रसाईको हालको ठेगाना काठमाडौं महानगरपालिका, जन्मनगर हो।
- वि.वि.वि. मार्केत बाणिज्यसङ्करणमा स्नातकोत्तर गरेको प्रसाई सामाजिक तथा सार्वजनिक कथाकार, नारीवादी, जीवन र विज्ञानको समन्वय गरी साहित्य निर्जना गरी साहित्यकर्ता कथा, कविता, निबन्ध, उपन्यास, खण्डकाव्य, समीक्षात्मक जीवनीयूलक निबन्ध जीवित पर्वत्तम्।
- नेपाली साहित्यमा पुन्याएको योगदानको कदम गर्दै प्रसाईलाई निम्न सम्मान तथा पुरस्कार प्रदान गरिएको छ। युवावर्प भोले पुरस्कार, मैनाली कथा पुरस्कार, याई प्रतिभा पुरस्कार, राष्ट्रिय गौरव युवासम्मान, दीपञ्चं पुरस्कारलगायत थुप्रे पुरस्कारलगायत सम्मानित गरिएको छ।
२. तपाईंको समाजका लागी योगदान दिने व्यक्तिको जीवनी परिवारका सदस्यसंग लेखें लेख्नुहोस्।
- द्वारा पिता द्वारा उपाध्याय तथा माता यमुना उपाध्यायका कोखाटाट वि.स. २०२० ज्ञा १५ गते जन्मेका कमलशरण उपाध्यायको जन्म पाल्या जिल्लाको जरायोटार भन्ने ढार्ता भएको हो। यावुआमाका रीत सन्तान मध्ये कान्छा सन्तान हुन् उनी।
- वि.वि.वि. वाट समाजवादित्रमा स्नातकोत्तर गरेको कमलको आफ्नो अध्ययन पश्चात गाउँको बेबाम लाग्ने उद्देश्यले गाउँ फकिंएका थिए। गाउँमा रहेर उनले विज्ञा, स्वास्थ्य, ज्ञानेपारी, बाटोंघाटो आदिको विस्तारमा उल्लेख योगदान पुन्याएका थिए। उल्लेखकदमीमा सहकार गाउँसम्म खडक यातायात पुगेको हो। खानेपारी लिन रहे घटाको बाटो हिइनपर्नेमा गाउँमै पानी ल्याउने व्यवस्था मिलाएका छन्। उनले गाउँमै पर्नाई शिक्षा नवाचे बगाउन सफल भए। जिल्लाका विधायकसंग समन्वय गरेर गाउँमै पुरस्कारलगायत सम्मानित गरिएको छ।

□□

७४

पाठ

६

अधिकार ठुलो कि कर्तव्य ठुलो ?

त्रिविती प्रदेशको कपिलबत्तु जिल्लास्थित श्री गण्डिय मा. वि. चक्रवर्तुरामा जिल्ला न्यौप बादिविवाद प्रतियोगिता आयोजना गरिएको छ। कार्यक्रम विद्यालयको प्राचोनायाक रमेश कुमारको अध्यक्षतामा हुदैछ। कार्यक्रमका प्रमुख अधिकारीको भूमिकामा बड्दमान नगरपालिका प्रमुख रहनुभएको छ भने अधिभावक संघर्ष क्षेत्रमा जीवनीयूलक जीवन युवासम्मान गर्नुभएको छ। विद्यालयका शिक्षक तथा कर्मचारी मञ्चमा विद्यालयको आमन युवासम्मान गर्नुभएको छ। विभिन्न विद्यालयबाट प्रतियोगिता लागि छानोट भई आएका विद्यार्थी पालि विद्यालयको छन्। विभिन्न रामब्राह्म राय, हरिकला खनाल र सुमन परियारले निर्णयक नमूदलका नाममा आमन युवासम्मान गरिसक्नुभएको छ। समयालयको भूमिकामा १० कक्षाकी छात्रा आमन पन्ची र उद्योगको भूमिकामा सोहो कक्षाकी छात्रा रमा परियार छन्।

उद्योगक नमूदलका जान्नदृश्य।

दृष्टिकोण

यस कार्यक्रमका समाधानक्षम्य, प्रमुख अतिविज्ञु, अन्य अतिविज्ञु, प्रारंभिको। तथा सम्पूर्ण विद्यार्थी भित्रहरू। आजको बादिविवाद प्रतियोगिताको विषय रहेको छ अधिकार ठुलो कि कर्तव्य ठुलो? ' कर्तव्य ठुलो' भने विषय बादिविवादको पथ रहने छ भने अधिकार ठुलो' भन्ने विषय विपक्ष रहने छ। सहभागी बताउने आजापाना मन्त्रवाका। कममा पालना गरनुपर्ने केही नियम छन्। सभाध्यक्षको अनुभवितमा तिनलाई कमशः यहाँ प्रस्तुत गर्दछु।

(क) प्रत्येक बत्ताका लागि पाँच भिन्नेटको समय निर्धारण गरिएको छ। चार मिनेटमा जनाउ चार्नी बज्ञे छ र पाँच भिन्नेटमा अन्तिम घन्टी बज्ञे छ। अन्तिम घन्टीपछि बत्ताको समय अमावास्याहरू छन्।

(ख) कुनै जाति, वर्ग, धर्म, समृद्धाय, देश, लिङ्ग, अपाङ्गताप्रति भेदभाव हुने र आप्नो लगाउने खालका विचार व्यक्त गर्न पाइने छैन।

(ग) विपक्षका भनाइ खण्डन गर्दा आजापाना तर्क सम्यमित र शिष्ट दइगाले गाल्पुन्नै।

(घ) बत्ताले कुनै विवित टिप्पेट हेरेर बोल्न पाइने छैन।

(ङ) निर्णयक मान्डलको निर्णय नै अन्तिम हुने छ।

अब म यस बादिविवाद प्रतियोगिताको विषयको पश्चामा आपाना तर्क राजनका लागि विदानन्द चौधरीलाई आमन्त्रण गर्दछु।

विद्यानन्द चौधरी भज्ञतार जान्नदृश्य र माइक समातेर बोल्न यान्नदृश्य।

आदरणीय सभाध्यक्षज्ञु, प्रमुख अतिविज्ञु, निर्णयको भूमिकामा रहनुभएका निर्णयक मण्डल, गुरु, गुरुमा तथा मेरा भूतियोगी साधीहरू र उपस्थित सम्पूर्ण विद्यार्थी भित्रहरू।

म जनज्योति माध्यमिक विद्यालय, चन्द्रोटाको १० कक्षाको विद्यार्थी विद्यानन्द चौधरी विषयको पक्ष अध्यार्थी, कर्तव्य ठुलो भन्ने विषयमा आपाना तर्क प्रस्तुत गर्ने छ।

सभाध्यक्ष-महोदय ! कर्तव्य शब्दले गर्नुपर्ने काम, गर्ने लायक रायो आचरण वा कियाकलाप आदिनाई बकाउद्ध। कानुनी सन्दर्भमा कर्तव्य शब्दले विधिन्न प्रक्रिया वा कायलाई जनाउद्ध।

त्यसैले व्यास्त स्वयम्भूते गर्नुपर्ने असल काय भन्ने अवमा प्रयुक्त हुने कर्तव्यलाई अधिकारभन्दा दुली र महान् डानेको छु।

७५

कृत्य अधिकाराभन्दा महान् है। हाला पूरीय मन्त्रमा कर्तव्यका वारेमा यसके भागों में
किसानों समेत उम कुशलाहु शीट गहरा है। नीतिशोकमा भविष्यको छ, "न्यायमें इन
कृत्यम् पार्वतीकिंकम्" अचान् न्यायपूर्ण क्रममा आजन गंगों धनवाट पार्वतीक्रम कृत्
मन्त्रम् हैन्दीय न् कर्तव्यको रक्त मार्गार्थित करा छ वस्तकवनम्। इच्छा वा धन न्योग
नीतिको वा जापनी तरिकोंने आजन गंगापूर्ण र व्यापरी आजन गंगों धनले नै अचल कर्म गंगा
नीतिको वा जापनी तरिकोंने आजन गंगों गंगापूर्ण व्यापरी आजन गंगों धनको धनमंको त कल ५
। नीतिशोकी नियाकलारवाट आजन गंगों गंगापूर्ण व्यापरी आजन गंगों धनको धनमंको त कल ५
जान लहने शीट। वस्तवाट कर्तव्यको पावत्ता र पावनताको महानता प्रष्ट हुदैन ३ : ५
उचितवदों साव मालिने गीतामा भविष्यको छ, "कर्मयेवा धिकाराने..." अधिकार आफना शक्ति
कृत्यम् गने लहन अधिकार त्यन्वाट इमानदारीपूर्वक पूरा गंगापूर्ण। कर्तव्यपूर्णता निष्ठा कृत्य
कृत्यम् गने लहन अधिकार त्यन्वाट कर्तव्यात् वै पूरा महान्। व्यस्ती पाश्चाय
का उपभानोंको स्वावलं रूप है भले विवेकानन्द कर्तव्यात् वै पूरा महान्। व्यस्ती पाश्चाय
विज्ञकले पनि कर्तव्यको महानतालाई उद्दीप्ताट गरेका छन्। एउटा कर्तव्यको इनामवाट कृत्य
कृत्यम् पूरा गने शक्ति आपन हुन्दै भले जर्ज इलियटका कथनअनुसार कर्तव्यपालन गर्हे हैं
अस्ति तर्वय गने ऊजाओं मार्गितालाई यप उत्प्राप्त गंगा र त्यस्तवक दीडिन ऊजाओं भहे
साथी अस्ति भले हो भेत्र कर्तव्यको नै मार्गितालाई जीवनवादी बन मनमा सक्तिगतक हो
पैदा गने उत्प्राप्त गंगा। जब म सूत्रे अति यसपानों जीवन सुन्दर छ भले देखे, जब म कृत्य
त्य भेत्र जीवन कर्तव्य हो भानी वहाँ भले लहु बायरनको कथन पनि वहाँ रम्यराणी छ। कृत्य
कर्तव्यको प्राकृतिक कूल हो भले फिलिय रूप्यको कथनअनुसार कर्तव्य खुमीको फूल है
हुन्दैगंगा, भले पूर्ण हुन्दै। कर्तव्य बेवाना गरेमा सूधि अवकाल भइन्दै भले रोकट बहुत।
कर्तव्य पावन गदां सूधि सफलताको अनुभूति हुन्दै भले पावलं यसेत कर्तव्यको महानता
साव्य प्रस्तुत गरेका छन्। यी महान् व्यक्तिको कथन आओपनो भइपूर्ण जीवन भोगाई
कमान अनुभव गंगाको कुरा हुन्। व्यस्ती महान् कर्तव्यमित्र कर्तव्य के हो २ त्यो करिको गहन
भले स्वतः पूर्ण हुन्दै।

अः अर्थो कुरा कर्तव्यपालन गदां हरेक अन्त जो जुन ठाउंदा हु त्यहीं विन्दुवाट गर्न सकिन्द
कर्तव्यपालन पद वा आहारामा रहर वा नरहर पनि गने सकिन्दै। राष्ट्रप्रतिको सम्म
स्वतन्त्रता त्या आका साम्यनिक व्यष्टिको व्यक्तिगत धार्मिक सहित्यात् र भाष्यिक विविधात्
सम्मान जन्मा करिय भीमिक कर्तव्य हुन्दै। व्यापारको कैदों आदाश व्यक्ति आओपो घास
हो वै कर्तव्य पालनको अधिनपरीकामा खारिए खुरो ऊंठे उंठे र महान लनेका अनेकी शुद्ध
पाइन्दैन। नपाहै तामी स्वैलाई खाहा भाएकै थोरो हो, पिताप्राप्तिको कर्तव्य पालनको सदर्ह
जब गम बनावा जान लायर भए २ र गए, ऊंठे मर्यादापूर्णोहोतम बने २ र भगवानाका रूप
पाइजाम। समामा दुख के हो २ यस्ताट मानव जातिले कलाई मुक्ति पाउंछ, भले हुन्वाई
जीजसम्भन्नी कर्तव्य निवांग गदा गीतम बुढ पारिवारिक माया र मोहको धेरा नाधर भिन्नु हो
वी सुग व्यक्तिको महानता कर्तव्यके आओकमा प्रज्ञवित भएको तथ्य प्रस्तु हुन्दै।

व्यस्ती कायाकाट प्राप्त हुने दुर्दुला परियामले पनि कर्तव्यको महानता भक्तिहुन्दै। त्यो
तापार्थिको गंगापूर्ण आओपनो कर्तव्यका दायरा हुन्। आओपना ठाउंदा स्वैले आओपो ऊंठे
निवांग गंगों यमाज यहूं हुन्दै २ सुन्दर्यूल हुन्दै। ससाना कुरा मात्र होरी न। नारायण
आओपना धर अर्थार्थ यको गरे भले मिहिगो गाउं वा नहर सफा हुन्दै। कूपकले भक्ती, शाल
नभानी गंगों मिहिनेताले स्वैले खाने अनु उत्पादन हुन्दै। समाजमा वस्ते नारायण
एकत्रिकोंसे अनुस्त्रिको सम्मान २ भाइर २ गई आफो दायित्व निवांग गरेको समान आय
समाज हुन्दै। पित्राले येसाप्राप्तिको निष्ठा सम्भांदा २ सोअनुसाराको आचरण गर्दा शिक्षाही
कर्तव्य पूरा हुन्दै। सरकारी कायाकाटमा येवागाईले मुस्कानसहितको सेवा पाउंदा कर्तव्याई
कर्तव्य पूरा मापको छल्दै। व्यस्ती एकअकांक्षे आओपनो स्थानवाट कर्तव्य निवांग गदा साव
वाई २ व्यवस्थित हुन्दै। व्यस्ती कर्तव्यपालन अधिकारप्राप्तिको लक्ष्यभन्दा विशिष्ट है।

(जनाउ धनी बज्जु)

अन्यथा म भन्दै अधिकाराभन्दा कर्तव्य नै दुलो हो। कर्तव्यको कलीमा चोटिता भाव हिन्दे
ज्याको अधिकाराभन्दा कर्तव्यको यक्षम यीकात्त त्यन्दै। अधिकाराभन्दा कर्तव्यको यक्षम यीकात्त
मिजाउन कर्तव्यही रम जस्ती हुन्दै। चुम्पीको जातव यान कर्तव्य जापाने अधिकाराभन्दा कर्तव्य
नै दुलो हो भई आफना भनाउ यही विमाउँ बन्दै।

उद्घोषक, अब म विषयको निष्ठा त्रिउंह अधिकार दुलो हो भले विषयमा आज्ञा नहे प्रमाण

भरन भएडारी व्यवधान जान्दैन।

एस भान्दीहाजा श्वेत यसायत्यन्य, कार्यक्रमका इमुन्द अनीय एवज नगर इमुन्द्य, अनीयिगण,
निष्ठा निष्ठायक मण्डल, सम्पूर्ण विद्यार्थी मित्रहक !

गौतमबुद्ध मावि गोलिहारोको १० कलाङ्को विद्यार्थी न भरन भण्डारी कर्तव्यभन्दा अधिकार दुलो
भले विषयमा आफना तर्क पेस गर्दैछु।

कर्तव्यभन्दा अधिकार नै दुलो हो। यसप्रयम म अधिकार भनेको के हो ? भले युवकमा लेन्दून
हुई आफना भनाउ प्रस्तुत गर्दैछु। कानुनी, परम्परागत वा भैनिक क्षमा याप्य याप्योपिन दावी,
स्वतन्त्र वा हक्कलाई अधिकार मनिन्दै। मानिसको अधिकारका बोक्के चैरै जस्ता व्यक्तिने
आओपना विकार अधि सरेका छन्। वास्तवमा प्राप्त गंगापूर्ण नैकाउंक एक वै भावव
जातिले प्राप्त गंगापूर्ण अधिकार हुन्। यी स्वाभाविक रूपमा कर्तव्यभन्दा भवन हुन्दै।

मानिसले आउनुपर्यं मानवीय अधिकार नै सदैभन्दा दुलो कुन हो ? यो अधिकार भान्देको
स्वतन्त्रता र न्यायसंग एउटे सिक्काको दुई पाटा भै गामिएरहको हुन्दै। यस्ताका लैजे बाँ र
सम्भायक मानिसले न्यायको अनुभव गंगापूर्ण र सभान अधिकार पाउनुपर्यं। विजयेचरुवालाद
कोइराला भन्दैन, "राष्ट्र॑ र राष्ट्रियताको मजबुत जग बसाल हरेक वर्षका मानिसले व्यायायको
जन्मभूति गर्ने अवस्था आउनुहुन्दै।" यस्ताट मानिसका लावी अधिकार नै दुलो हो भले पौटि
हुन्दै। नेवास मन्डेला अधिकार र स्वतन्त्रताका लागि २७ यस्तम्भ कान्देर कान्दाकाल तिन बाटे ?
अधिकार प्राप्तिका लागि सकलता पैसाले होइन स्वतन्त्रताले माव मिन्दू भले नैवास मन्डेलाको
विचार छ। स्वतन्त्रतालाई आत्माको अकिलम भाने भोये डायन होइन वा मानिसका
आवश्यकता पूरा गर्न चाहिने शर्किलाई अधिकार नै दुलो हो भले पौटि गर्दैछन्।

अधिकार प्राप्तिका लागि सकलता पैसाले होइन स्वतन्त्रताले माव मिन्दू भले नैवास मन्डेलाको
विचार छ। साणा शासनद्वारा कुण्ठित गरिएका जनताका हक र अधिकार भाउन नैयास भन्देलाको
धर्मभक्त मायेमा, गङ्गालाल थेण्ठु र शुक्रारज शास्त्रीले मून्दुवडु भोये नर स्वतन्त्रता र
अधिकारका विरुद्ध सम्भिता गरेन्दैन। विस २००७ २०४३ २०५२ ६३ वा डाकाउन्द र
लोकतन्त्र प्राप्तिका लागि भएका सङ्घर्ष अधिकार प्राप्तिका लागि भएका होइन्दै। यो त्यो सम्भूक
र जनताको हक तथा अधिकार प्राप्तिका लागि गरिएको विषयो त ? जिनी लाभका लागि गरिएको विषयो त ? त्यो त मूलक र
जनताको हक तथा अधिकार प्राप्तिका लागि गरिएको त्याग विएक ?

समाजका महोदय, तामी स्वैलाई धाहा छ, अधिकारको क्षेत्र व्यापक छ। यसाप्रेत यावअधिकार,
अधिक अधिकार, महिला अधिकार आदि युप्री अधिकारका कुन पौटि छ। भयुक राष्ट्रसदृष्टको
मानव अधिकार र बाल अधिकारसम्बन्धी अन्तराधिष्य महासमितिले अधिकारका बारेमा उपर
उल्लेख गरेकै छ। बालबालिकाले जन्मनासाथ शिक्षा र सुरक्षाका अधिकार पाउनुपर्यं भयुकल
न्यूनतम ज्याला र सामाजिक सुरक्षाको अधिकार पाउनुपर्यं। आओपना अधिकार प्राप्तिका लागि
श्रीमिकले गरेको ऐतिहासिक विद्वाहोको सम्मानामा सासारभर मे १ तारिखका दिन 'मजुर दिवाह'
मनाइन्दै। किसानलाई पैसि राज्यवाट विजयेजान र भले जस्ता वस्तुमा सहिलयत पाउने
अधिकार छ। अधिकार नै नभएमा मानिसले कसरी कर्तव्य पूरा गर्न सक्छैन्। त्यसैले म भन्दै

कर्तव्यभन्दा अधिकार वै दुली ही । अधिकार विनामो कर्तव्य तुम्हिनाको तरफ़ ।

पूर्वस्त्री विषये अधिकारभन्दा कर्तव्य दुलो भवेत आफ्ना तर्के सहजमध्ये । उहाँचे गमनाप "कर्तव्यवाचिकरणस्ते" शब्दात् कामथा रिथो अधिकार छ । यहाँ कर्तव्यभन्दा अगाडि विवाहक दुलो लोडिएर आएकाले कर्तव्यभन्दा अधिकार नै दुलो भएन र ? तसर्य मान्देलाई अधिकार नैरहे कर्तव्य थाप पूरा गर भल्य विना हतियार लडाइभा पठाउनु जस्तै हो । खुटटापा के विवाहर हिँद खलू जस्तै हो । हातमा हल्काही लिंगाएर काम गर भन्तु जस्तै हो । तो अधिकारिता कर्तव्य पूरा गर्ने कदापि सकिन्दैन ।

उत्तराधि एडटा बालक जन्मनासाथ उसलाई कर्तव्यभन्दा अधिकारको हक्क हुन्दू । तर्क अधिकार जन्मदिनहरू हुन्दू भन्ने कर्तव्य पौङ्का मात्र जोडिने विषय भएकाले कर्तव्यभन्दा अधिकार उत्तराधि र उत्तराधि कर्तव्यको पश्चात तपकाट आफ्ना तर्क प्रस्तुत गर्न पदम गुप्ताम्बूलाई ले रहन्दू ।

उत्तराधि युक्त जान्दून ।

यह कर्तव्यभन्दा क्षेत्र सभाध्यक्षम्य, प्रमुख अतिधिक्य, निर्णायक मण्डल, शिक्षक चारि, अधिकारी शासी र अन्य विचारी भित्रहरू । अधिकारी शासीको पक्षमा म श्री बुद्धपत्र माध्यमिक विद्यालय, तौलिहालामा कल्याण कल्याणदरत विद्यार्थी पदम गुप्ता पक्षका तपकाट आफ्ना तर्क प्रस्तुत गर्दै छु । अधिकारभन्दा कर्तव्य महान् छ । कर्तव्यभन्दा दुलो अर्को कुनै वस्तु हुन सम्भवैन । त्यसैले त तर्क उत्तराधि र उत्तराधिका कर्तव्यको महिमा र सर्वोच्चताको चर्चा छ । हात्या मात्र होइन संसार कर्तव्यस्ते दुलो चन्द्रमा तपकाट भान्न, ठानिएको पाइन्दू । आफ्ना माता, पिता र गुरुलाई दुलो चन्द्रमा तपकाट भान्न, देवी भव, पितृ देवो भव, आचार्य देवो भव' भनेर उल्लेख गरेर छ । माता पिता र गुरुलाई देवता समान मानेर कर्तव्यपालनाको गहान सन्देश प्रवाह गर्दै कर्तव्य दुलो संसारमा त्यही व्यक्ति आदर्श व्यक्तिका रूपमा विनिन्दू जो कर्तव्य पालनको व्यक्तिको हुन्दू ।

उत्तराधि योदेव, म कर्तव्यपरायणताको केही सन्दर्भसहित अधिकारभन्दा कर्तव्य महान् अन्ते भने सन्दर्भमा आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्दछु । आफ्ना दीर्घिवीहीन मातापिताको तीर्थप्रसाद के चलनालाई पूरा गर्न श्रवणकमारले खपनमा एकातिर माता र अर्कातिर पितालाई गोलीदेवकी यस्ताको कर्तव्यपरायणताको त्यो विद्योगान्त कथा नसुन्ने हामी को पो होला । यस्ताको कर्तव्यपरायणताको युद्ध सुन हुन्मन्दा अगाडि दुर्योधनले युद्धमा विजय प्राप्तिको आशीर्वाद मात्रान्ति आमा गान्धारीको गरेक्छन् । गान्धारीले भनिन्दू "तिमी मेरा पुत्र हो । त्यसैले तिमीले न स्मृत दिन्दू तर विजयको आशीर्वाद चाहि सत्य र न्यायको पक्षमा जो छ त्यसलाई मात्र विदिन्दू र सन्त्यार्थिको आफ्नो कर्तव्य पूरा गरिन । कर्तव्यवाट पलायन हुँदै गरेको हुँदा तर्क उत्तराधिका समेत समर्वन गरिन्दू । भनिन्दू, जिरौ द्वारा योधिष्ठिर र उनको सुन्न लाई कुद्रु मात्र अर्नाम विन्दुमा पुगेक्छन् । स्वर्वगाट युधिष्ठिरलाई लिन विमान आएन । युधिष्ठिरलाई मात्र लान भनिएछ । उनले आफूलाई याकामा साथ दिने त्यस कुकुरको तर्क आकूले समेत स्वर्गको परित्याग गरेको कथा हामीले सुनेकै छौं । यी सबै प्रसङ्गले कर्तव्य की कर्तव्यका महादेव, कर्तव्यको दायरा पनि निकै फराकिलो छ र यसका अनेकै प्रकार है ।

कर्तव्यलाई व्यक्तिगत, परिवारिक, सामाजिक, कानुनी गरी विविध रूपमा वर्गीकरण गर्न गरिए

। मूलतः कर्तव्य दुई प्रकारका हुन्दून, नैनिक र वैधानिक कर्तव्य । नैनिक कर्तव्यको आधार वित्तिको नैनिक वा गमाजसेवा वा बानव कल्याणका निम्न चेतना हो । पञ्चोपकार गर्ने नैनिक बनाउदूच भने त्यो पनि नैनिक कर्तव्य हो । यी कर्तव्य पालन गर्ने र गमाउन कर्तव्य वाच्य पार्दैन । विवाह गर्नुपर्ने कुरा हो । मध्य टेरेसाको गमाजसेवा निर्माताको कर्तव्यपरायणताको विधिग्राम विधियो पाटीपौया र धर्मशाला जजसले बनाएका छन् ती यसै कर्तव्यपालनाको ब्रन्चप्रणालीको प्रैनिकाल

मेरा पूर्ववक्ता भित्रले अर्को स्वरमा अधिकारको बाकालत गर्नुपर्यो । अधिकाराले मात्र जानव जीवन कस्तो होला । सुनको यालीमा चितृ रोदैन विरुद्ध । बाल्वभा जीवनलाई अर्योग्य राजाउन तर्क उत्तराधि अपरिहार्य हुन्दू । म उहाँलाई यालीमा हात राख्नु भन्न गर्ने अप्रिय गर्दैयू । राज्यले कानुन बनाएर वाच्य पार्न सबै वैधानिक कर्तव्यको महान्त भन् तुलो छ । यस्ता कर्तव्य कर्तव्य नै नागरिकका लागि वाच्यकारी हुन्दू । अधिकार प्राप्तिका नाममा आप्सो कर्तव्य र हड्डाल गराउदा राज्यले हस्तक्षेप गर्दै किम्बने कर्तव्यको मात्र पूरा गर्ने हक्क जान गर्ने गमाउने यस्ता आन्दोलनले धेरैको हक्क हनन भएको हुन्दू । यस्ता आन्दोलनमा कर्तव्यपरायणताको विद्यार्थी जान पाउदैन्दू । अमिकले अम गरेर बाल्य पाउदैन्दू, देशको अर्थनेतालाई उक्त पुर्याउने पर्यटक देशमा भ्रमण गर्न आउदैन्दू । एडटाले अधिकार प्रयोग गर्दै अर्क कोन जनाको अधिकार हनन भयो ? यसरी अधिकार प्राप्त व्यक्तिले रायझी कर्तव्य पालन गरेका भए पी समस्या आउने विदेन्दू । यसवाट पनि अधिकारनान्दा कर्तव्य नै दुलो रोदू भन्ने पर्दै हुन्दू । वैधानिक कर्तव्य पालना नगर्ने यस्ता व्यक्ति र सम्बुद्धालाई सजाय गर्ने गाल्ले सुरक्षा विवाह परिचालन गर्ने पनि सक्षम र कर्तव्यपालन गर्ने वाच्य पार्ने सक्षम । यसै गरी सार्वजनिक सम्पर्किको सरकारण गर्ने, राज्य सन्वालनका लागि कर तिनै, बालावरण सरकारण गर्ने अदि कुरा यसअन्तर्गत पर्दैन् । सरकारी नियम कानुनको पालना गराउने, शानिन र सुव्यवस्था कायम राख्ने जस्ता संविधान र कानुनले निर्दिष्ट गरेका कुरा परमाम समीटन्दू । तसर्य यी लाई तथ्याले अधिकारभन्दा कर्तव्य नै दुलो भन्ने साक्ष प्रस्तुत गर्दून ।

सभाध्यका सहोदरी, सम्पूर्ण प्रकृति र चाराचर जगत्ते पनि कर्तव्यको उत्कृष्ट दृष्टान छन् । प्रस्तुत गरेका छन् । हामी बसावास गर्दै आएको यस जगत्मा पनि नदी, वृक्ष, सूर्य, चन्द्र लाई कसीलाई कही न केही दिवाएर पर्याप्तकारी कार्य गरेर कर्तव्य पूरा गरेका छन् । नदीले जल दिवाएर, बुधले फलकूल दिवाएर, सूर्यले ताप दिवाएर र अन्दमाले शीतलता दिवाएर आप्सो कर्तव्य पूरा गरेका छन् । यसवाट कर्तव्यपालन प्राकृतिक, नैसर्पिक र महान कुरा गो भन्ने पुर्दै हुन्दू । अधिकारको मोलतोल त कमजोरको भुँड्मा मात्र हुन्दू । कमजोल समाजमा त कर्तव्यको तेलविना त विकासको रेल चल्दैन, कर्तव्यको चक्रकालिन अधिकारको गाडी गुदैदैन । (जनाउ घन्टी बन्दू)

अन्यथा एडटा पक्षले आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्दै अर्को पक्षले बुली र लन्तुपैट पाल गरेको हुन्दू । यसरी आफ्ने कर्तव्य पालन गर्दा अरुलाई बुली मिल्ने कर्तव्य महान् छ । त्यसैले अधिकारभन्दा कर्तव्य नै दुलो हो भद्रै भ आफ्ना भनाइ यही दुड्याउन्दू व्यवाह ।

उद्योगक, अब भ कर्तव्यभन्दा अधिकार दुलो भन्ने विषयका तपकाट आफ्ना तर्क प्रस्तुत गर्न शुति सालाई आमन्द गर्दैह । (शुति साह मञ्चमा जान्दैन् ।)

समावरणीय सभाध्यक्षम्य, प्रमुख अतिथिको आसनमा विशेषान्वय नगर प्रमुखम्य, उपस्थित अतिथियुहरू, निर्णायक, मण्डल र सम्पूर्ण विवाही भित्रहरू । म स्विद्वार्य मारि भेलाई,

कृपित्वस्तु मा तौ कक्षाम सम्बन्धित छांचा है। म यस वादविवाद प्रतियोगिताको अधिक दुन्हो भने विविधमा आफ्ना तर्क राख्दै छु। अतिको व्यक्तिगत विकास र जीवनयोगिताको लागि अधिक कर्तव्यभन्दा अधिकार नै भएनाछ छ। अतिको व्यक्तिगत विकास र जीवनयोगिताको स्वतन्त्रताको रक्षा र नितान लानिबाबाकू छुरा हो। हेको राखी, अधिकारले मात्र मानिसको स्वतन्त्रताको रक्षा र नितान होइन। अधिकारको बैज्ञानिक भाष्ट्र व्यक्तिको व्यक्तित्वको फल कुनै। अतिको कर्तव्यसे होइन। अधिकारको बैज्ञानिक भाष्ट्र व्यक्तिको व्यक्तित्वको फल कुनै। अतिको व्यक्तिगत विकास र समाज र सञ्चार प्राप्त गर्ने अधिकार पाउनुपर्यंत र मात्र त्यो अतिको व्यक्तित्वको फल कुनै। अतिको व्यक्तिगत विकास र समाज र सञ्चार प्राप्त गर्ने अधिकार पाउनुपर्यंत उसले व्यवसाय, अनिक इकै जांच विद्या र स्वास्थ्यको अधिकारपाउनुपर्यंत। पछिसकेपछि उसले व्यवसाय, अनिक इकै जांच प्राप्तिस्थानमा सहभागी हुने अधिकार पाउनुपर्यंत। यसो भयो भने मात्र अतिको व्यक्तित्वको विकास हुन सक्छ। हरेक व्यक्तिको विकास हुनु तै त्यो परिवार, समाज र राष्ट्रको विकास हुनु हो।

समाधान भावित्य, अधिकार कर्तव्यभन्दा दुलो कुरा हो। अधिकार पाउनका लागि गरिएका छु दुलो लहर्यां र आन्दोलन यसका प्रमाण हुन्। जेताको अधिकार कुण्ठित गर्न स्थोन्डा हिल्ल दुलो लहर्यां र आन्दोलन पर्ने व्यक्तिगत नै छ। नेपालमा पनि पटक पटक अधिकार प्राप्त होइनपरेको दृष्टान्त पनि व्यक्तिगत नै छ। अधिकार आवश्यक नहुदै हो। अतिको आन्दोलन र कल्पना यसका साथी छन्। अधिकार आवश्यक नहुदै हो। अतिको आन्दोलन किन जरूरी थिए अनि खुल्खुल सबैले आआफ्नो कर्तव्यपालना गरेर वसेको हुँदैनस्थी तः अर्को कुरा अधिकारको लडाइले मूल्यकलाई समृद्ध बनाउँदै। हामीलाई यस दृष्टान्तमा अन्य र अधिकार प्राप्त गर्ने अमेरिकी स्वतन्त्रतासँझेगम्बाले लडाइले अमेरिकाले बैनियो बनायो त्यसै रहनेदेविरहदै दशाको लामो सङ्घर्षने गदा दिग्निका रहेको मूल्यक बन्दी। मानव अधिकार, चाल अधिकार, प्रशु अधिकार जस्ता अधिकार प्राप्तिका ओ नडाइये देश र समाजमा परिवर्तन लायो। यसले अधिकार र अधिकार प्राप्तिका लागि तर्फ आन्दोलनले मूल्यको कायापलट घरेको हुँदै। तसर्थ अधिकार नै संघर्षन्दृष्टि कुरा हो।

अधिकार अनिकार्य भएकै हुँदा त्यसलाई हरेक सोकतानिक देशका सविधानमा निकै भइले जाव योग्यएको हो। नागरिकला अधिकारलाई सङ्गीय लोकतानिक गणतन्त्र नेपाली सविधानमा मौलिक अधिकारका लूपमा विभिन्न हक्को व्यवस्था गरिएको छ। नागरिक भाइ कर्तव्याट प्राप्त गर्न अधिकार सम्झूल नेपालीले विना भेदभाव प्रयोग गर्ने पाएका छन्। राज्य नागरिक भाइ हरेक मानिसले प्राप्त गर्ने मौलिक मानव अधिकारका सम्बन्धमा भाइ अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्रले पनि परिमाणित गरेको छ। नेपालको सविधानको भाइ का धारा १६ देखि ४७ सम्म ३२ ओटा धारा मौलिक हक्को व्यवस्था गरिएको छ। कर्तव्याधार गरिएका ३२ ओटा मौलिक हक्कमध्ये चारोंतो हक्क पहिले पटक व्यवस्था गरिएको हो। यसले वट गरिएको हक्कमध्ये चारोंतो हक्क (धारा २१), दसितको हक्क (धारा ४०) जस्तै नागरिकको हक्क (धारा ४१) र उपभोक्ताको हक्क (धारा ४४) रहेको छन्। स्वास्थ्यसम्बन्धी हक्को पनि विशेष वस्तुत दिइएको छ। संविधानमा हक्क बा अधिकारका वारेमा ३२ ओटा धारा उल्लेख गरिनुपर्ने यसन अधिकारको थेष्टताको पृष्ठि हुँदै। म भेरा प्राप्तिस्थीर्थी भित्रको भानाइ स्तर गराउँदै। उहामै प्रकृतिल आपानो ढाँडवाटा कर्तव्य पालना गरेको कुरा गर्नुभयो, प्रकृतिरूप सम्झूल अधिकार छ र त कर्तव्य पूरा-गरिरहेको छ। प्रकृतिको अधिकार छोरस्ते ताकात कृतैर्थै, कैसैरे प्रकृतिको अधिकार छोसीमा तः त्यसपछि प्रकृतिको ताण्डव, याहा हुने छ। (जनाउ धन्ती वज्र)

व्यवस्था मानिसले जन्मस्थिति कर्तव्याट प्राप्त मानिसको समग्र व्यक्तित्व विकास तथा सम्मानपूर्ण नीतिक जीवनयोगिताको समग्र व्यक्तित्वको समाप्ति गर्नुपर्यंत योग्यमा रहेको, अधिकार, कर्तव्यभन्दा विशिष्ट हो जान्ना भनाइ यसी समाप्ति गर्नुपर्यंत धर्मविवाद।।

उद्धोषक, आजको वादविवाद प्रतियोगिता यही सकिन्दै। नियायक भण्डलले नियाय सुनाउँदै र समाधानसे सभा विसर्जन गरेपछि यो कायेकम समाप्त हुने छ। पुरस्कार वितरण लाभहर्ता

जानकारी गराउने छ। कायेकम सम्बन्धी गृहना सम्बन्धित विद्यालयलाई

वालदिवसका दिन आयोजना गरिने छ।	कायेकम सम्बन्धी गृहना सम्बन्धित विद्यालयलाई
जानकारी गराउने छ।	जानकारी गराउने छ।
पारस्लोकिक	लोकमन्दा परको, परस्लोकर्से व्यवस्थापन
दृष्टान्त	प्रस्तुति गरिने उदाहरण
निष्ठा	आस्था, भक्ति भाव, विश्वास
त्वायोग्यता	नायाय सुनाउँदै, नीतिमन्दन
स्वत्व	स्वामित्व, कुनै पनि विपर्यस्तुर्जातिको स्वामित्व वा अधिकार
महिमा	महत्व, गरिमा, प्रशान्ति
उद्भुत	राम्राई जान पाएको, बुझेको, जानेको
अन्त्येरण	मनमा आफै उच्चेको प्रेक्षण भावना वा विचार
वाल्यकारी	नगरी नहुन
निर्विष्ट	निर्देश गरिएको, तोकिएको
साक्षम	साक्षी बस्ने काम
ध्रेष्टता	उच्चता, उत्कृष्टता, विशिष्टता
ताण्डव	उफ्राइ कुदाउ बैसी हुने शिवको

शब्दभण्डार

१. दिइएका शब्द र अर्थिवच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	अर्थ
प्रतियोगिता	कुनै पनि संस्था वा व्यक्तिको वचनबद्धता ओपित गर्ने वर्त्तनुको स्तर निर्धारण भन्न साधन
वक्ता	राज्यमा न्यायिक व्यवस्था कायम राख्न बनाइएको नियमको समाप्ति रूप
कायापलट	स्वामित्व, प्राकृतिक
अभिमत	प्रतिस्थिर्था वा होडवाजी
कसी	गतिशील
कानून	बोल्ने व्यक्ति
नीतोर्गिक	मनको विचार, राय
घोषणापत्र	मूलो परिवर्तन
	परिणाम

२. उच्चर :

शब्द	अर्थ
प्रतिस्थिर्था वा होडवाजी	प्रतियोगिता
बोल्ने व्यक्ति	वक्ता
मूलो परिवर्तन	कायापलट
मनको विचार, राय	अभिमत
वस्तुको स्तर नियायण गर्ने साधन	कसी
राज्यमा न्यायिक व्यवस्था कायम राख्न बनाइएको नियमको समाप्ति रूप गतिशील	कानून
स्वामित्व, प्राकृतिक	नीतोर्गिक
कुनै पनि संस्था वा व्यक्तिको वचनबद्धता घोषित गर्ने वर्त्तनु	घोषणापत्र

३. दिइएका शब्द प्रयोग गरी एउटा बन्दुच्चे लेख्नुहोस् :

कर्तव्यपालन, सविधान, सङ्घर्षपूर्ण, मानव, कल्पाच, प्रजातन्त्र, अधिकार

उत्तर: नेपालीमा गीतामा उनीहो संजयको भएको छूटन। यो नेचुवायम्प हे
लम्भामारीमा जापानी वार्तालाईका कममा ख्याल रख्याएका थिए। आम मानवह
लाल लम्भामारीमा निराकार भित्रको थिए। प्रजातन्त्रले आम जनताको कल्पना गर्ने रुप
भएर उपीकारी बोलाका प्रारंभिक जीव भएको अस्तातनको वर्णनम् दो।

१. दिशाएका भृत्यगीतालाई यस्तु योजन लेन्दुलोऽ:

तीर्थामा पाल बालाई प्राति यस्तियाक चूर्ण एकलान गर्ने सातमा विडन। उनी छु
पिन होइ र कोइ न कोइ विषयबद्ध बोल्न। उनले आकृति लेखको चिह्नकम्लाई लक्ष
परापराका जावामा विभाइले यस्तीको शिफू। उनको युनिमा दीन्दुर्खीका याचासारै रु
लै तीप, तीन, तीव्र अधिको बजेले यस्तामाको थिए। उनीमले नीजका भाइका नार्थको
यस्तामारी गम्भीर धीप प्रव्यालन गर्ने रुचि विज्ञान गर्ने सातमा छूटन। अज
कोहो समाजमा फैलाए स्पीको उनी यस्तु शिफू।

उत्तर: तीप, तीन, तीव्र, तीन, तीप, तीन, तीन, तीन, तीन, तीन,

२. दिशाएका शास्त्राको अर्थ सुन्ने गरी अलग अलग बास्तमा प्रयोग गर्नुहोस्:

(क) बाली भाजे

भाजे: बलाउ जावामा बाजो भाज डर लाग्दछ।
भाजे: रेतै कोरी बाजेले लोकसेवाको परीक्षा थिए। तर नाम निकाल्न सार्वत्रिक्त।

(ख) अवधि

अवधि: नेपालका विभिन्न भाषामा मध्य अवधि भाषामा भारीन्दृष्टि रचना चहो हो
दूष।

अवधि: लोकसेवामा नाम निकाल्ने भनेको अवधि रामायणको वर्णन सार्वत्रिक्त।

(ग) तिन तीन

तिन: रेते फन आफ्नो सारी भनेन नोट्टकाय यिङ्गको निनाले त असाउं रामायणको विड्दूँ।

तीन: बाबाले तीन लाख आनामा किनेको घडेरी आहेन दचाम लालू आना भयो।

(घ) पूरा पूरा

पूरा: हामीले यालेको काम पूरा गरेस छूटन बाजो चलाउन वर्च

पूरा: अकाको पूरा खानुभन्ना त चोंकै असेको बाजान

(ङ) फेरि फेरी

फेरि: यसपटक राखो नम्यर आएन भनेन धीर नगर त फेरि पान्नी आडाउन्दू ति।

फेरी: प्रायजसो कार्तिकमा जोगीहरू फेरी लगाउन आउँदूहो।

(ज) शूरु सुर

शूरु: नेपालीहरू विदवामा शूरीरका नामले प्रसिद्ध छूटन।

सुरु: हिमालय परवतालाई सुरहरूको चामन्नान मानाउन्दू।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिशाएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस्:

विश्वव्यापी, लहागाम, उत्पीरत, प्रज्ञवित, प्रतिस्पद्धी, ज्वलन, दुटान्त, कुर्जित उद्घाट
कर्तव्यपरायण

२. 'अधिकार दुलो कि कर्तव्य दुलो?' वादविवादमा रचनामारी भएका वक्ताको भूमिका निरो

गर्दै हाउडमाउसहित वादविवाद सत्वरवाचन गर्नुहोस्।

३. दिशाएका ध्रुनको उत्तर भन्नुहोस्:

(क) 'अधिकार दुलो कि कर्तव्य दुलो?' वादविवादमा वक्ताले पालना मर्माउने निर्दे
भन्नुहोस्।

उत्तर: (अ) प्रत्येक वक्ताका लागि पाँच विनेटको समय निर्धारण गरिएको छ। चार
विनेटमा जनाउ बाटी बज्ने छ र पाँच विनेटमा अन्तिम बन्टी बज्ने छ।
अन्तिम बन्टीपछि वक्ताको समय बमाल दुर्बै छ।

(आ) कुनै जाति, बर्ग, वर्ष, समुदाय, लेख, निराग, अपासनाप्रति भेदभाव हुने र^१
आधेप लगाउने खालका विचार अब गर्ने चाइने छैन।

(इ) विवरका भनाड खुडन गदा आआला तर्क संयमित र गिट डिगले राल्पुर्ने
द्धु।

(ई) वक्ताले कुनै लिखित टिपोट हेरें बोल्न पाइने छैन।

(ड) निराणयको मण्डलको निराणय नै अन्तिम हुने छ।

(ख) वादविवाद पाठमा ४ जना वाको प्रत्यक्ष महामानिता रहेको छ।

उत्तर: वादविवाद पाठमा ४ जना वाको प्रत्यक्ष महामानिता रहेका छन्?

(ग) वादविवादको पहिलो बक्ता को हुन र उनले कर्कलाई सम्बोधन गरेका छन्?
उत्तर: वादविवादको पहिलो बक्ता जो हुन र उनले कर्कलाई सम्बोधन गरेका छन्? प्रमुख
उत्तर: वादविवादको पहिलो बक्ता चिह्ननम्न चीधरी हुन र उनले सम्बोधन गरेका
अतिविज्ञ, निराणयको भूमिकामा रहनुभएका निराणयक मण्डल, गुरु, गुरुना तथा
उनका प्रतिविज्ञी साथीहरू र उपनित सम्पूर्ण विद्यार्थी विचारलाई सम्बोधन
गरेका छन्।

(घ) वादविवादमा युधिष्ठिरको प्रस्तुता कुन वक्ताको भनाइना आएको छ?

उत्तर: वादविवादमा युधिष्ठिरको प्रस्तुता पदम गुरुले भनाइना आएको छ।

४. दिशाएका वादविवादको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेन्दुलोऽ:

दिशाएका वादविवादको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेन्दुलोऽ:

विश्वात्मक कर्तव्यपालन गदा हरेक व्यक्ति जो ज्ञ ठाउँना छ त्वाही विन्दुबाट गर्ने
जी, अर्को कुरा कर्तव्यपालन गदा हरेक व्यक्ति जो ज्ञ ठाउँना छ त्वाही विन्दुबाट गर्ने
सम्भव्य। कर्तव्यपालन तथा साक्षात्कारक सम्बन्धको सरब्रव, आर्थिक साहिष्यता र
सम्मान, स्वतन्त्रता तथा साक्षात्कारक सम्भालन जस्ता कर्तपय मौलिक कर्तव्यहुन्नेत। सम्बन्धका कैयो आदर्श
भाष्यक विविधताको सम्मान जस्ता कर्तपय मौलिक कर्तव्यहुन्नेत। सम्बन्धका कैयो कर्तव्य
व्यक्ति आफ्नो ठाउँमा रहेन तै कर्तव्य पालनको अनिवारीजामा बारिएर खरो उत्तेका र
महान बनेको अनेको दृष्टान्त पाइन्दून। तपाईँ हामी चैनैलाई बाहा भएकै करो हो,
पिताप्रतिको कर्तव्य पालनाका सम्बन्धमा ज्ञात राम बनवाय जान त्यार भए र गए, उनी
महायापुरुषीलम बने र भगवानका रूपमा पूजिए। सुकरातले पनि सत्यप्रतिको निष्ठा र
कर्तव्यपरायणका लागि हेमलक जस्तो विविडन्तु पर्न्तु। भगवानमा दुख के हो र यसबाट
मानव जातिले कसरी मुक्ति पाउँछ भन्ने रहस्यको खोजमध्यनी कर्तव्य निर्वाह गर्दा
गौतम बुद्ध पारिवारिक माया र मोहको धेरा नाशेर मिझु क्कने। यी साग व्यक्तिको
महानता कर्तव्यकै आलोकना प्रज्ञवित भएको त्वय प्रस्तु हुन्दै।

(क) सुकरातले सत्यप्रतिको निष्ठा र कर्तव्यपरायणका लागि कै गरे?

उत्तर: सुकरातले सत्यप्रतिको निष्ठा र कर्तव्यपरायणका लागि हेमलक जस्तो विविडन्तु पर्न्तु।

(ख) युद्धले कस्तो रहस्यको खोजी गरे?

उत्तर: युद्धले भानव जातिले कसरी मुक्ति पाउँछ भन्ने रहस्यको खोजी गरे।

(ग) हामीले कसरी कर्तव्य पालन गर्ने समझी?

उत्तर: हामीले पद वा ओहदामा रहेन वा नरहर धनि गर्ने समझी।

(घ) वादविवादको अधामा कसरा कसरा भौलिक कर्तव्यको कुरा गरिएको छ?

उत्तर: वादविवादको अधामा राष्ट्रराष्ट्रप्रतिको सम्भान, स्वतन्त्रता तथा साक्षात्कारक सम्पदाको संरक्षण, आर्थिक सहिष्णुता र भाष्यक विविधताको सम्भान जस्ता मौलिक

५. एक भनाइक दला पहिचान गर्नुहोस् र उत्तम भनाइको आशयबाटे कवामा छल्ला

गर्नुहोस् :

(क) नियांयक भण्डलको नियंय नै अन्तिम हुने छ ।

उत्तर: उद्घोषक, नियांयक भण्डललाई चित बुकाउन सक्नुपर्छ ।

(ख) परोपकार ननु नैतिक कर्तव्य हो ।

उत्तर: पदम गुप्ताको भनाइ हो र यस भनाइको आशय नि: स्वार्थ भावले कर्सैलाई गोप्य परोपकार एक नैतिक कर्तव्य हो ।

(ग) नागरिक शक्ति कारणबाट प्राप्त गर्ने अधिकार सम्पूर्ण नेपालीले विना भेदभाव प्रयोग गर्न पाएका छन् ।

उत्तर: श्रुति शाहको भनाइ हो र यसको आशय नेपाली नागरिक भएकै नाताले कोइपनि अधिकारहरू स्वतः उपयोग गर्न पाइन्छ ।

(घ) खुसीको अनुस सोत कर्तव्य भएकाले अधिकारभन्दा कर्तव्य नै ढुलो हो ।

उत्तर: चिदानन्द चौधरीको भनाइ हो । यसको आशय आफूले कर्तव्यपालन गर्दै पाइन्छ निरन्तर खुसी सबै रहने हुनाले यो अधिकारबाट प्राप्त खुसीभन्दा ढुलो हुन्छ ।

(ज) राष्ट्र र राष्ट्रियताको मजबूत जग बसाल हरेक वर्गका मानिसले अन्याके अनुभूति गर्ने अवस्था आड्नुपैदेन ।

उत्तर: भरत भण्डारीको भनाइ हो र यसको आशय निमुखालाई अधिकार बचित गराए राष्ट्र र राष्ट्रियताको खालीयो हुन्दैन भन्ने हो ।

(क) कर्तव्यप्रतिको निष्ठा भक्ति वा उपासानाको सबैच्च रूप हो ।

उत्तर: सामाजिक विकासनन्द को भनाइलाई चिदानन्द चौधरीले प्रस्तुत गरेको र यसमें आशय भक्ति तथा उपासानाको सबैभन्दा उत्कृष्ट कार्य कर्तव्य निर्वाह हो ।

(ख) प्रकृतिको अधिकार खासने ताकत कसैसंग छैन, कसैले प्रकृतिको अधिकार खोसेहुन त ।

उत्तर: श्रुति शाहको भनाइ हो र यसको आशय मानिसले मानिसका अधिकार खोस्न सहै धैन प्रकृतिको अधिकार खोस्न सबैदेन भन्ने हो ।

(क) 'अधिकार ढुलो कि कर्तव्य' ढुलो ? बादबिवादका चिदानन्द चौधरीले कर्तव्यपालनबाटे चल्ला उत्तर लेख्नुहोस् :

मनेका मुख्य मुख्य तीनबोटा भनाइ लेख्नुहोस् ।

गर्नुपर्छ । गैरिकानुनी क्रियाकलापबाट आजन गरेको धनले असल कम कायांसे कुनै कल दिईन ।

प्रएकाले कर्तव्यले बेवास्ता सोच पैदा गर्न उत्तेरित गर्न सफलता हासिल गर्न सकिन्दू ।

ओहादाम रहेर वा नहाए पनि गर्न सकिन्दू । कर्तव्यपालन पढे वा राष्ट्रप्रतिको सम्मान, स्वतन्त्रता तथा साफा सास्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, धार्मिक

(ख) कर्तव्यको विद्यवालाई हात्ता पौराणिक प्रचन्दमा कसरी उल्लेख गरिएको छ बादबिवादका बाधारमा लेख्नुहोस् ।

उत्तर: 'अधिकार ढुलो कि कर्तव्य ढुलो ?' बादबिवादमा वक्ताहरूले आफ्ना गहकिला तर्क राखेर आआकूलो विचारको शुष्टि गर्न सोजेका छन् । सबै वक्ताहरूको तर्क उदाहरणीय छ ।

वक्ताहरूले हात्ता पौराणिक प्रचन्दमा गरिएका कर्तव्यका विवरनाई यसी प्रस्तुत गरिएको छ । जुन यसप्रकार छन् ।

नीतिश्लोकमा भनिएको छ, "न्यायालाई द्रव्यज कर्तव्यम् पारलौकिकम्" अर्थात् न्यायपूर्ण रूपमा आजन गरेको धनबाट पारलौकिक कर्तव्य गर्नुपर्छ । गीतामा भनिएको छ, "कर्मण्येवाऽधिकारास्ते..." अर्थात् आफ्ना हातमा कर्तव्य गर्न जनु अधिकार छ त्यसलाई इमानदारीपूर्वक पूरा गर्नुपर्छ । कर्तव्यप्रतिको निष्ठा भक्ति वा उद्यायनको सबैच्च रूप हो भन्ने विवेकानन्द कर्तव्यलाई देखि पूजा मान्दैन् । पितामहिको कर्तव्य यालनाका सन्दर्भमा जब राम बनवास जान तयार भए र गए, उनी रम्यादापुरुषोलाई बनेर र भगवान्का उपमा पुजिए । गीतम बढ वारिवारिक माया र भोक्ताको द्वारा नाथ्ये भिक्षु बने । यी मात्र अक्तको महानाता कर्तव्यकै आलोकमा प्रज्वलित भएको तत्त्व प्रस्तुत हुन्छ । आफ्ना माता, पिता र गुरुप्रतिको कर्तव्यलाई हामा प्रत्येक 'मातृ देवो भव, पितृ देवा भव, आचार्य देवो भव' भनेर उल्लेख गरेका छन् । दुर्योधनले युद्धमा विजय प्राप्तिको अप्णीबाँद मात्र आफ्नी आफ्ना गान्धारीले गाएछन् । गान्धारीले भनिछन् "तिमी मेरा पुत्र है । त्यसैसे तिमीलाई मस्तेह दिन्छु तर विजयको असीबाँद चाहिँ सत्य र न्यायको पञ्चमा जो छ त्यसलाई मात्र दिन्छु ।" जिउदै स्वर्ग जाने बेला युधिष्ठिर र उनको सायमान गएको कुकुर मात्र अन्तम गन्तव्यमा पुरोहित । स्वर्गबाट युधिष्ठिरलाई लिन विमान आएछ र युधिष्ठिरलाई मात्र आप्ने भनिएछु । उनले आफूलाई यात्रामा साथ दिने त्यस कुकुरको साथ नक्षेहरैने बन न्याए । नजाने बताएछन् ।

(ग) अधिकारका सन्दर्भमा भरत भण्डारीका भनाइको सार लेख्नुहोस् ।

उत्तर: भरत भण्डारीले अधिकार ढुलो कि कर्तव्य ढुलो भन्ने विषयमा आफ्ना तर्क राख्ने कममा केही महत्वपूर्ण भनाइलाई प्रस्तुत गरेका छन् । जसको सार यस प्रकार छ ।

कर्तव्य एक स्वैक्षिक गण हो भने अधिकार एक स्वतः प्राप्त हुने अवधार भन्नै जन्मनासाथ प्राप्त हुने गण हो । एक बच्चले जन्मनासाथ खानपाउने र न्यानोला बन याउने अधिकार लिएर आएको हुन्छ । हामीले आफ्नो अधिकार नपाइकन कर्तव्य निभाउन सबैदैनी । मान्दैका विभिन्न अधिकारको व्यवस्था नेपालको सविधानमा नै गरिएको छ ।

मानिसको न्यूनतम आवश्यकता पूर्ति गर्न अधिकारको आवश्यकता हुन्छ । तै आफ्नो कर्तव्य निर्वाह गर अधिकारको कुरा पछि गर्दै गरीबाला भनेर त भएन ति खादि मानाइकन त कसैले काम गर्न सबैदैन । अधिकार भनेको खान हो भने कर्तव्य भनेको काम हो ।

आफ्नो र गरिब जनताको अधिकारका लागि भन्दै विश्वमा विभिन्न आदोलन भएका छन् । नेपालमै पनि वि.स. २००७, २०४७, २०६२/६३ मा प्रजातान्त्र र लोकतन्त्र प्राप्तिका लागि भएका आदोलन त्यसितै त भएका हाइन्दू । अवश्य ती आदोलनहरू देश र जनताका अधिकार प्राप्तिका लागि भएका हाइन्दू संयुक्तराष्ट्रसंघको मानव अधिकार र बाल अधिकारसम्बन्धी महासंघीले जन्मनासाथ यालकले अधिकार पाउनुपैन कुरा उठाएको छ ।

समग्राम भन्दा भरत भण्डारीले कर्तव्य भनेको अधिकार प्राप्त गरेपछि निभाउने कुरामात्र हो भनेका छन् ।

(घ) श्रुति शाहको भनाइको सार लेख्नुहोस् ।

उत्तर: श्रुति साहले अधिकार ढुलो कि कर्तव्य ढुलो भन्ने वादबिवादको विषय अर्थात् कर्तव्य भन्दा अधिकार ढुलो हो भन्ने विषयमा आफ्ना तर्क राख्ने कममा केही महत्वपूर्ण भनाइहरू प्रस्तुत गरेकी छन् । जसको सार यस प्रकार छ ।

कर्तव्यभन्दा अधिकार सहै अधिकार सधै ढुलो हुन्छ । व्यक्तिको व्यक्तित्व विकास र जीवनसाधनका लागि अधिकार नितान्त अनिवार्य कुरा हो । मानिसको स्वतन्त्रताको रक्षा कर्तव्यले नभएर

अधिकारते हैं गहरा। परिवार सभाज र राज्यबाट पाउने अधिकार पाएको व्यक्तिको
अफ्नो उद्देश्य भविष्य निर्धारण गर्न सक्छ।
अकोको अधिकार हनुम गरेर कोही पनि विजेता बन्न सक्दैन। हिटलरले बन्न
अधिकार लोसेको हुनाले हार बेहोन्युप्रेरको सबैलाई थाहा नै छ। अधिकारका लाई को
अन्दोलनले मूलको बतापालट गरेको उदाहरण दासत्व अन्त्य गर्ने अमेरिकी संघर्ष
सहजाम होस् वा रहन्यामेद विरुद्धको दसकौं लामो अफिकी आन्दोलन अधिकार पाइन।
लाई भएका हुन्। अधिकार मानिसको अनिवार्य आवश्यकता हो। कुनै पनि व्यक्ति
अनिवार्य आवश्यकता भएकाले वै प्रत्येक लोकतान्त्रिक राज्यहरूले आफ्नो रेखा
संविधानमा वै विभिन्न किसिमका अधिकारको कुरा गरेर तिनको सबैले उपयोग गर्नुपर्दै
हुनीविचित्रता गरेको हुन्छ।

अन्त्यमा मानिसले जन्मासिद्धरूपमा पाउनुपर्ने अधिकार प्राप्त गरेमा मात्र व्यक्तिको सम्भव
व्यक्तिले विकास हुने र भविष्यमा उसल सम्मानपूर्वक र नैतिकवान कार्य गरेर वैष्ण
विदाउन सक्छ भन्ने निचोड श्रुति साहको तकमा भीटन्छ।

५. व्याख्या गर्नुपर्दैः

(क) कर्तव्यको कसीमा घोटाई मात्र हरेक व्यक्तिको व्यक्तित्वको सफल परीक्षण हुन्दै।

उत्तर: कर्तव्य परीक्षण हुन्दै।

मायिको भनाइ हाँको कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ छ अन्तरगतको अधिकार
हुले कि कर्तव्य हुले भन्ने बादिवादावाट लिइएको हो। यस पाठमा बताहरूले लाईका
र र कर्तव्यको बारेमा बताहरूले आआफ्नो तर्कहरू प्रस्तुत गरेका छन्। एकत्री
मान्दूको द्वारीको आधार नै कर्तव्यमा टिकेको हुन्दै भनेका छन् भन्ने अकोघरीले अधिका
रिका कर्तव्य निभाउन कसीले तसक्ने तक्क गरेका छन्। चिदानन्द चौधरीले आफ्नो
तकमा निचोड दिने कममा उक्त विचार आएको हो।

मायिको वाच्य बादिवादका पहिला वक्ता चिदानन्द चौधरीले अधिकारभन्ना कर्तव्य हुन्
हो भन्ने विषयको पक्षमा) आफ्नो तर्क राख्ने कममा आएको हो। व्यक्तिले अधिकार
प्राप्त गर्दैमा सफलता हासिल गर्न सक्दैन अधिकार भन्नै सबै अधिकार प्राप्त व्यक्ति सफल
हुईन्न। तर कर्तव्यनिष्ठ व्यक्ति अवश्य सफल हुन्दैन्। जसका उदाहरण राम, गौतमपूर्ण
मुकुरान, अदिलाई तिन सक्छै। रामले बाबुले इच्छा पूर्ति गर्नु आफ्नो कर्तव्य तापो
बनावास गए। बुद्ध विश्वमा शास्त्रित ल्याउनु कर्तव्य ठानेर घरबार त्याग्न पुगे। सुक्रातले
पनि सत्यप्रीतिको निर्दार र कर्तव्यपरायणका लागि नै हेमलक जस्तो विष पिएका गए।
समाजका सबै व्यक्ति कर्तव्य निष्ठ हुने हो भन्ने हास्तो समाज कीति रासो हुने पिए।
उदाहरणको लागि शिक्षकको कर्तव्य रामराम-पढाउनु हो, फोहोर उठाउनेले हाम्पम
फोहोर उठाउने, छोराछोरीले बाबुआमा प्रति निभाउनुपर्ने कर्तव्य निभाउने आदि यसी
मर्दिले आफ्नो कर्तव्य निभाउने हो भन्ने सबै सफल भइन्दै।

(ब) अधिकार नदिई कर्तव्य मात्र पूरा गर भन्नु विना हतियार लडाईमा पठाउन जस्तै हो।
उत्तर: अधिकार चुट्टाउन तेल लगाएर हिंद मनु जस्तै हो।

मर्दिले जस्तै हो।

मायिको भनाइ हाँको कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ छ अन्तरगतको अधिकार
हुलो कि कर्तव्य हुलो भन्ने बादिवादावाट लिइएको हो। यस पाठमा बताहरूले

र कर्तव्यका लाईमा बताहरूले आआफ्ना नक्काहरू प्रयत्न गर्ने कममा भरन आपारीले
कर्तव्य भन्ना अधिकार दुलो तरी भन्ने आफ्ना नक्काहरू प्रयत्न गर्ने कममा मायिको
बास्तु आएको हो।

मायिको बाबावादावाटका विषयको विषयमा बोन्ने भग्न भाङ्डागिले कर्तव्य भन्ना
अधिकार दुलो तो भन्ने प्रयत्न गर्न आफ्ना नक्क गन्ने कममा जाएको हो। कर्तव्य
निभाउन पनि अधिकार चाहिन्दू। आफ्नो मोक्ष बर्ये अन्तर्माउँ दुवाउने भन्ने मात्र
कथामा हुन्दू। बास्तविक जीवनमा आफ्नु अन्तर्माउँ मात्र अकोको पिण्डो न्याय गरिन्दू।
अधिकार विनाको कर्तव्य कल्पना पनि नापे हुन्दू। बाबुआमा पान्ने व्यक्तिको कर्तव्य हो तर
बाबुआमाले आफ्नो बत्तालाई बेलामा गाँव, बाय, कागम, गिरा, स्वास्थ्य आदि कोकिलो
पनि खाल गरेन्न, बत्ताले अकोको बाहान्मा जीव विनाउँ रोके छ भन्ने अन्तर्माउँ
सम्पर्क पनि अकोलाई दियो भन्ने त्यो बत्ताले दुलो बापार्किं बाजानाउँहुँ बेच्न छलायी देईन
। त्यस्तै राष्ट्रले जनताकाट कर्तव्य चाहिन्दू भन्ने परीक्षे जनतालाउँ अधिकार दिन सम्पूर्ण।
पहिले अधिकार अनिमात्र कर्तव्य।

मायिको वाच्यमा अधिकार विना कर्तव्य खोज्ने भनेको ल्यमलाउँ मिठि कम्पोजेर बनाउनु हो
भन्ने सनेह दिन खोजिएको छ। हामीलाई बाहा छ युद्धना कम्पेलाउँ पठाउदा विना
हतियार पठाइयो भन्ने त्यो फर्केर आउने सम्भावना कम भए, जब्ती नै अधिकार विना
कर्तव्य पाउने सम्भावना कम हुन्छ। त्यस्तै तुट्टामा तेल लगाएर लिंगुना गन्तव्यमा पुनर
नसकिए जसरी नै अधिकार नदिई कर्तव्य खोज्ना त्यो पाउने सम्भावना कम हुन्छ।

६. 'अधिकार दुलो कि कर्तव्य ?' बादिवादावाट कम्पामध्ये तपाईंलाई कसको भनाइ मन न
पर्यो, किन ?

उत्तर: 'अधिकार दुलो कि कर्तव्य ?' बादिवादावाट बत्ताहरूले आफ्नो गहाइकिला तर्क राखेर
आफ्नो विचारको पूर्णित गर्न खोजेका छन्। सबै बत्ताहरूले तक उदाहरणीय छन्।

मलाई बत्ताहरू मध्ये चिदानन्दको तर्क बडी मन पर्यो।

चिदानन्दले दिशेका तर्क मध्ये कर्तव्य निभाउन कुनै ओहोदा पुनर दर्दैन आफ्नो जहाँ
त्यहीबाट निभाउन सकिए भनेको मलाई बडी चित्त बुझ्यो। हुन पनि हो तामोले हामी
आफैबाट आफ्नो कर्तव्य निभाउने हो भन्ने लाखी विद्यार्थीको अधिकार उज्ज्वल हुन्दू।
आफ्नो कर्तव्य रामोले निभाउने हो भन्ने लाखी विद्यार्थीको अधिकार उज्ज्वल हुन्दू।
किसानले आफ्नो कर्तव्य निभाउने हो भन्ने लाखी तरकारी उत्पादन गर्न हो भन्ने देखुदाको
निको हुन्छ। छोराले आफ्नो बाबुआमा प्रतिको कर्तव्य रामरी निभाउने हो विचली हुन्दू।
आभावाबुले पनि द्योराशोरी प्रांतको आफ्नो कर्तव्य रामरी निभाउने हो
भन्ने कैनै पनि वच्चा ढारब-सङ्गतमा पर्दैन। ऐउटा कम्पामध्ये आफ्नो कर्तव्य
इमान्दारिताका साथ निभाउने हो भन्ने देशमा बाप्टामाचार बहुदैन। आम नागरिकले आफ्नो
कारणबाट उत्पन्न हुने फोहोरलाई जताले नकाले र सफाई कम्पचारीले इमान्दारिताका
साथ फोहोर उठाउने हो भन्ने हामीले कहिने पनि फोहोरमा बस्तु पर्दैन।
उनको अक्षेत्र भनाई कर्तव्य परायण व्यक्तिको सधै कर र हुन्दू भन्ने मान्यता पनि मलाई
मन पर्यो। सबै अधिकार उपयोग गर्ने व्यक्तिको कर र हुन्दू भन्ने म सविदन तर कर्तव्य
परायण व्यक्तिको अवस्थ कर र हुन्दू।

७. 'कर्तव्यपरायणताका.....पूर्ण हुन्दू' बादिवादावाटको अथ शिक्षकबाट सुनेर लेखोहेस्।

८. 'कर्तव्यपरायणताका.....पूर्णित हुन्दू' बादिवादावाट कर्तव्य र अधिकारको बारेमा फरक फरक तक पूर्नुपर्यो। कर्तव्य
तपाईंले बादिवादावाट कर्तव्य र अधिकारको बारेमा फरक फरक तक पूर्नुपर्यो।

९. तपाईंले बादिवादावाट कर्तव्य र अधिकारको बारेमा फरक फरक तक पूर्नुपर्यो।

१०. अधिकारको सम्बन्ध कस्तो हुन्दू होना, साथीबाट छलफल गरी निकर्ष कम्पामा

सुनाउनुपर्दैस्।

लोट : कम्पाकोठामा गुरुको सहयोगमा साथीहरूसंग भित्रेर गर्ने।

११. वादविवादको कर्तव्यभन्दा दुलोपूर्ण हुन्न विचाराट मुख्य मुद्द चाहे
बैद्यतिशोट गर्नुहोस् ।

(क) उत्तर:

- ✓ स्वभाविक रूपमा कर्तव्यभन्दा अधिकार दुलो हुने,
- ✓ कानूनी प्रस्तरागत वा नैतिक रूपमा प्राप्य व्यायोचित दाबी, स्वत्व वा के अधिकार हुने,
- ✓ मानिसको अधिकारका बारेमा धृपै महान् व्यक्तिले आआफ्ना विचार अधि कार्यको
- ✓ बास्तवमा मान्योले प्राप्त गर्नुपर्ने नैसर्गिक हक कै मानव जातिले प्राप्त गर्नुपर्ने अधिकार हुने,

१२. हेरेक आमादुकाले आफ्ना सन्तानका लागि सम्पति जोडिएने कि स्तरीय शिक्षा दिने ? भन्ने भनाइको पछ र विषयमा विभाजित भई कक्षामा छलफल गर्नुहोस् ।

(क) उत्तर:

कक्षामा डुइ समूह हुने र एक समूहले शिक्षा दिनुपर्ने कारण प्रस्तापार्ने खालका तर्क राखे अङ्गको पछाले सम्पति जोडिएनुपर्ने कारण प्रस्तापार्ने खालका तर्क राख्ने,

१३. 'अधिकार दुलो कि कर्तव्य दुलो ?' वादविवादको प्रस्तुति ढाँचा अनुकरण गरी थाले पहिलो बक्ताका भनाइको बछन गर्नुहोस् ।

(क) उत्तर:

आदरणीय समाजशक्ति प्रमुख अधिकारी निर्णयको भूमिकामा रहनुपर्नेका निर्णयहरू बण्डल, गुरु, गुरुमा तथा मेरा प्रतियोगी साथीहरू र उपरिषद तथा सम्पूर्ण विद्यार्थी मित्रहरू। म जनकस्याण माध्यमिक विद्यालय, दोलखाको १० कक्षाको विद्यार्थी धिनस्याम पैदे विषयको विषय अधिकार दुलो भन्ने विषयमा आफ्ना तर्क प्रस्तुत गर्दै हो ।

सम्भाषण महोदय ! अधिकार भन्ने वित्तकै कुनै पनि कुहामा आफ्नो स्वामित्व भन्ने कुर्किन्छ । अधिकार भन्नेको त्वयस्तो विज हो जुन बच्चाले जन्मनासाथ, लिएर आएको हुन् । अम अन्नी कीतिपय परीस्तितिमा त आमाको पेटमा हृदैदेखि लिइएर आएको हुन्दू भन्ने हुन्छ । गर्भवती महिलालाई गरिने विशेष हेरचाहलाई बच्चाले आमाको पेटमा हृदैदेखि लिइएर आएको अधिकार भन्ने सकिन्छ । मान्देले अधिकार विना कर्तव्य निभाउन संभव हैन ।

पूर्व वर्त साथीले अधिकार भन्दा कर्तव्य दुलो हो भनेर विभिन्न तर्क राख्नु भयो उहाँसि सन्धारितको निष्ठा र कर्तव्य परायणका लागि नभएर आफ्नो स्वतन्त्रताको अधिकार प्रयोग गर्ना सरकारको न्यून धूमधारा साथीले भन्नु भयो हामी सबैले आआफ्नो ठाउंचाट कर्तव्य निभाउने हो छ त यसैले कर्तव्य पालना गर्नेलाई अधिकार पनि दिइनु पर्छ । उहाँले भन्नु भएको भन्नु भयो हो तर यदि एक जना व्यक्तिले आफूले पहुन् पाउने अधिकार नै नपाउने हो अन्यथा कसैले पनि कर्तव्य पूरा गर्नकां लागि पहिले अधिकार नै पाउनु पर्ने हुन्च ।

१४. दिइएको बनुच्छेद पढ्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

आफ्नो झीवन निवाह गर्नका लागि आवश्यक पनै गाँस, चास, कृपाससमेत परिपुर्ति गर्न चल्चको अवस्था नै गरिबी हो । गरिबीले नाशिकको आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक हुया जीवनशापनमा कठिनाई सिजन्ना गरेको हुन्छ । गरिबीको कारण व्यक्ति राष्ट्रको सबै खालका अवस्था सहभागी हुन नपाउदा विकासको मूल प्रवाहावाट बच्चित हितुपर्ने

अवस्था आउँछ । विचारमा दिनप्रातिविन गरिबीको समस्या बढाई गएको छ । मानव विकास गृहकाइका आधारमा डेढी शिक्षा, स्वास्थ्य उम्मा देवता गरिबीको ब्रह्मव अन्तर्भुक्त विश्वाने गरेको छ । गरिबी बढ़नाका कारणमा अजिता, जनसदून्या बैद्यतरको उच्चना, विरोजगारी, न्यून आर्थिक नृदिन द्वन । न्यून विविधता, उम्मान्तिविन विकास कमिको व्यावसायीकरणमा अभाव, जनसानना, विश्वाता, जातिन जीवको जनसन्मानिन जिनमा आदि कारणले गरिबी बढाउन महत पूर्याउँछ । नेपालमा यनि लिए कारणले गर्दा गरिबीको समस्या अवलन बोको देखिन्दू । गरिबी निवारणका लागि विवरणम बैद्यतरामात्रक हित गरिबीको समस्या अवलन बोको देखिन्दू । न्यूनजात भाव गरिबी निवारण लक्षित कार्यकम तर्जुमा गर्नु उपयुक्त हुन्छ । गोविगाय नया स्वर्गजागरनमूलक यिव विकास लालिम तथा शिक्षा कार्यकम सन्वालनवाट यनि गरिबी निवारण गर्ने यस्तै । गरिबी न्यूनीकरण भौगोलिक, लैडिक, सामाजिक सम्भवित अन्तर्भुक्त जातिये यसका लागि सरकारी, सहकारी, सामुदायिक, निजी र गैरसरकारी लेच एवम् विकास यानेकारको एकीकृत समन्वयात्मक भूमिका अपरिहार्य हुन्छ ।

(क) प्रश्नहरू:

(अ) गरिबी भनाले के बाबिकन्दू ?

उत्तर: आम्नो जीवन निवाह गर्नका लागि आवश्यक पर्ने गाँस, चास, कृपाससमेत परिपुर्ति गर्ने नसकेको अवस्था नै गरिबी हो ।

(आ) गरिबी किन बद्ध ?

उत्तर: गरिबी अशिशा, जनसङ्ख्या बैद्यतरको उच्चता, विरोजगारी, न्यून आर्थिक बैद्यतर आविका कारण बद्ध ।

(इ) गरिबी निवारणका लागि कस्ता कार्य गर्न सकिन्दू ?

उत्तर: सर्वप्रथम स्वेक्षणमार्फत गरिब घरपरिवार पहिचान गरी विवरण अद्यावैष्टक गर्नुपर्ने । तत्प्रथात् गरिबी निवारण लक्षित कार्यकम तर्जुमा गर्नुपर्ने । गोविगाय नया स्वरोजगारमूलक सिप विकास लालिम तथा शिक्षा कार्यकम सन्वालनवाट यनि गरिबी निवारण गर्ने सकिन्दू ।

(ई) नेपालमा गरिबी निवारणमा कक्षाको भूमिका अपरिहार्य छ ?

उत्तर: नेपालमा गरिबी निवारणमा सरकारी, सहकारी, सामुदायिक, निजी र गैरसरकारी लेच एवम् विकास साफेदारको एकीकृत समन्वयात्मक भूमिका अपरिहार्य हुन्छ ।

(क) आधिक संरचना र व्यविन्यास पहिचान गर्नुहोस् :

(अ) अनुच्छेदवाट वर्तमान कालको एउटा वाक्य टिप्पी त्यसलाई जस्तात पञ्च करिवत्तन गर्नुहोस् ।

उत्तर: गरिबी न्यूनीकरण भौगोलिक, लैडिक, सामाजिक सम्भवित अन्तर्भुक्त भएकाले यसका लागि सरकारी, सहकारी, सामुदायिक, निजी र गैरसरकारी लेच एवम् विकास साफेदारको एकीकृत समन्वयात्मक भूमिका अपरिहार्य भएछ ।

(आ) अनुच्छेदवाट वर्तमान कालको एउटा वाक्य टिप्पी त्यसलाई जस्तात पञ्चमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।

उत्तर: तत्प्रथात् माव गरिबी निवारण लक्षितकार्यकम तर्जुमा गर्नु उपयुक्त हुन्यो ।

(इ) 'मानव विकास सूचकाइक' का आधार मा हेदा शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता लेचमा गरिबी को प्रभाव अत्यधिक देखिने गरेको छ ।' भन्ने वाक्यमा बुट भएका स्थानमा पदयोग गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् ।

उत्तर: 'मानव विकास सूचकाइक आधारमा हेदा शिक्षा, स्वास्थ्य जस्ता लेचमा गरिबीको प्रभाव अत्यधिक देखिने गरेको छ ।'

१५. दिइएको सन्दर्भ पहुँचोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :
कुनै सदैश शीघ्रता रूपमा पेचल गरिन्दू भने बसलाई मौखिक सम्प्रेषण भनिन्दू । सम्प्रेषण भाषण, वैठक, समृद्ध ललफल, सम्प्रेलन, टैलिफोन कुराकानी आदि यसै तरिका सहज । यो सन्तारको एक प्रभावकारी र सहज माथ्यम हो । यो सामान्यतया आनंदिक, बायक तनावारक लाजी प्रौढ गरिन्दू । यानी, दुई जना विद्यार्थी कक्षामा आपसमा कुनै बात नहै लेण । उडीको कक्षामा रामो उत्तर लेखेर, रामो ग्रेड ल्याई सफल भएर कुनै दुइन, तिकेको कुरालाई अवहारमा पाइ उत्तरानुपर्छ भनी आपसी सञ्चार गर्दै छन् । कक्षामा एक जना शिक्षक र अब्दी विद्यार्थी बन्नुहोस् । ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान गर्नुहोस् अन्न चाठ पढाएको अभियूपर्वक कुराकानी गर्नुहोस् र त्यसपछिं विद्यार्थी बनेको लाई विद्यालयाट घर जाए बसमा एउटा ज्येष्ठ नागरिकलाई विद्या छाडेर बस्न अनुयाय गर्ने र ज्येष्ठ नागरिकले धन्यवाद दिइएको भाषिक सम्प्रेषणमेत कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

उत्तर: तोकिए अनुसार गर्ने

सुनाइ र बोलाइ

- सुनाइ पाठ ६ सुन्नुहोस् र दिइएका कार्य ठिक भए ठिक र बोलिक भए बोलिक भन्नुहोस् :
(क) उडीली पर्वलाई उडीली साकेला पानि भनिन्दू । (ठिक)
(ख) बाली लगाउने बेसमा भने किरात जातिमा उडीली पर्व मनाइने प्रचलन छ । (ठिक)
(ग) किरात समूदायक याक्खाले फोलस्यादर मनाउद्धन् । (विचिक)
(घ) पर्व र रीतिवाज एउटै भए पानि आआफ्नो भाषणअनुसार पर्वलाई पुकार्ने अन्न एउटै छ । (ठिक)
- सुनाइ पाठ ६ का आष्ट्ररमा दिइएको प्रसन्नको उत्तर भन्नुहोस् :
(क) उडीली र उडीली पर्व कहिले मनाइन्छ ?
उत्तर: मझीमर पूर्णिमाका दिन उडीली र वैशाख पूर्णिमाका दिन उडीली पर्व मनाइन्छ ।
(ख) उडीली पर्व किन मनाइन्छ ?
उत्तर: उडीली पर्व खेतीपाती रामो भएमा साकेला तथा भूमेलाई धन्यवाद दिन मनाइन्छ ।
(ग) किरात समूदायका मानिस च्याबुड बाजाको तालमा नाल्ने नाच कुन हो ?
उत्तर: किरात समूदायका मानिस च्याबुड बाजाको तालमा नाल्ने नाच धाननाच हो ।
(घ) कुन कुन समूदायका कन कुन पर्वको भाव एउटै छ ?
उत्तर: याखाले चासुवा, सुनुवारले फोलस्यादर, राईले उडीली साकेला र लिम्बूले चासुवा जाइनाम को भाव एउटै हो ।

भाषिक संरचना र वर्णविवरण

- दिइएको अनुच्छेद पहुँचोस् र भूत, बर्तमान र भविष्यत, कालका वाक्यको अलग अलग सूची बनाउनुहोस् :
विशालयको लाजा धरका अवस्थापक उदित हुनुहुन्दू । एकछिनपछि प्रधानाध्यापक आएर उदितलाई झोल्नभयो, “भन्नुहोस् त उदित आधि यहाँ कुन कुन शिक्षकले के क्याजा लानुभयो ?” उदितले भन्नुभयो, “शिक्षक उमाले रोटी खानुभयो । शिक्षक शरणले अहै लानुभयो । अहै खै शिक्षकले धना र चितुरा खानुभयो ।” एकछिनपछि उदितले भन्नुभयो, “प्रधानाध्यापकल्यू, अब बाजा सकियो । म चिया पकाउद्यु । अलिकाति भट्टमान भाष्टारे खाजा बढो भयो भने बासी रहने छ । बासी खानेकरा रस्यो भने त मलाई धाटा पर्ने छ । पर्ने त म पकीडा बनाउने छु । खिरु पकाउने छु । पुरी तरकारी पानि बनाउने छु । “आगामी दिनमा पानि पिठो खुवाउनुहुन्दू छ भने आश छ ।”

पर्ने छ । पर्ने त म पकीडा बनाउने छु । चिया पकाउने छु । पर्नी नम्जानि गर्न बनाउने छु । “उदितका कुरा सुनेर प्रधानाध्यापकले भन्नुभयो, “उदितना नमार्हो तिजो मिठो लाजा सुवाउनुभयो । आज पनि मिठो सुवाउनुहन्दू । आगामी दिनमा पानि मिठो लाजा उदितले भन्नुभयो आशा छ ।”

उत्तर: भूत एकछिनपछि प्रधानाध्यापक आएर उदितलाई झोल्नभयो, “भन्नुहोस् त उदित आधि कुन कुन शिक्षकले के क्याजा लानुभयो ?” उदितले भन्नुभयो, “शिक्षक उमाले रोटी खानुभयो । शिक्षक शरणले अहै लानुभयो, “प्रधानाध्यापकल्यू, अब बाजा सकियो । म चिया पकाउद्यु । अलिकाति भट्टमान भाष्टारे खाजा बढो भयो भने बासी रहने छ । बासी खानेकरा रस्यो भने त मलाई धाटा पर्ने छ । पर्ने त म पकीडा बनाउने छु । खिरु पकाउने छु । पुरी तरकारी पानि बनाउने छु । “आगामी दिनमा पानि पिठो खुवाउनुहुन्दू छ भने आश छ ।”

विद्यालयको लाजा धरका अवस्थापक उदित हुनुहुन्दू । म चिया पकाउद्यु । अलिकाति भट्टमान पानि छ । पसलबाट चितुरा ल्याउद्यु । आजलाई यसी काम चलाउद्यु । आज पानि मिठो लाजा उदित हुनुहुन्दू ।

उत्तर: भविष्यत भोली तिनलाई बाक्कम प्रयोग गर्नुहोस् । रामले पिताको आज्ञा मानेन बनावास गएका हनाले उनी आइंग दुखको रूपमा चिनिए र सबैबाट पुजिए पानि ।

उत्तर: पुजिए गर्नुभयो म धरावाट भागेको धिएं सबैले गाली गर्नुहुन्दू होला भनेको त कन्त माया पी गर्नुभयो । हरि र इयाम भागेर इन्दिया पुरोचन । म सधी भाइलाई गृहकार्य गराउद्यु । बनाउद्यु हरिले कस्तो रामी चित्र बनाउद्यु । सकिदैन हामीले पढेर कहिले पानि सकिदैन ।

उत्तर: दिइएको अनुच्छेदबाट अपूर्ण, पूर्ण, असात र अस्यस्त पक्षका कियापद अलग-अलग टिपोट गर्नुहोस् : भरतले काठमाडौंबाट भरतपुरका लागि टिकट काटेछ । पाहिले ऊ लडै चिराटनगरको टिकट काट्दैयो । जनककुमारीले चाहिँ जनकपुरको टिकट काट्दैन् । पाहिले उनी सधै आपाले कारमा जान्निन् । भरत अपरोपोट पुरेको छ । जनककुमारी अपरोपोट जाई छिन् । उनी अहिले उनी बानेश्वर पुरेकी छन् रे । भरत अहिले जहाज चाईने बोकेंडपास लिदै छ । उनी जनाले मलाई फोल गरेका थिए । भरतको भरतपुरको जहाज एकैखेतमा उडेको हुने छ । जनककुमारीको जनकपुरको जहाज दुई घण्टापछि उहने छ ।

उत्तर:	अपूर्ण	पूर्ण	असात	अस्यस्त
जाई छिन्	पुरेको छ	काटेछ	काटेछ	काट्दैयो
तिवै छ	पुरेकी छ	काट्काटिदैन	जान्निन्	
गरेका थिए	पिठो	लिदै	लिदै	

- ४. विद्यार्थी को सहकैतका आधारमा बाब्य परिवर्तन गर्नुहोस् :**
- क. लामीहरु एठां सानो समूह बनाएर गाउँ गएका थिएँ। लामीहरु मैलाहारुमा बोह लगाएका थिएँ। जाडो महिना भएकाले तामी सैको होन लोपैने टोपैने हाकेको थिएँ। गाउँलेहरु हामीलाई एकोहोरो होये। लामीहरु लामीहरुलाई पहिले पटक भेटेका थिएँ। (अपूर्ण पक्ष)
- दहर: लामीहरु एठां सानो समूह बनाएर गाउँ जाए थिएँ। हामीहरु सैको दैगाल्लाहरु ? कोट नगाहै थिएँ। जाडो महिना भएकाले हामी सैको शिर जान कोपैने हाकै थिएँ। गाउँलेहरु हामीलाई एकोहोरो होई थिए। लामीहरु लामीहरुलाई पहिलो पटक भेदै थिएँ।
- ख. सम्झौत प्रकृति र चराचर जगतले कर्तव्य पालनाको उत्कृष्ट दृष्टान्त दिई छ। हामी बसोबास गर्दै आएको यस चराचर जगतमा नदी, वृक्ष, सूर्य, चन्द्र, तरै, छान्तीलाई कही न केती दिई छन्। परोपकारी कार्य गरेर कर्तव्य पूरा गर्दै छन्। यसबाट कर्तव्यपालन प्राकृतिक, नैसर्गिक र महान्, कुरो हो भन्ने पुर्ण हुइ दै पूर्ण पक्ष।
- दहर: सम्झौत प्रकृति र चराचर जगतले कर्तव्य पालनाको उत्कृष्ट दृष्टान्त दिएकाहै। हामी बसोबास गर्दै आएको यस चराचर जगतमा नदी, वृक्ष, सूर्य, चन्द्र, तरै, छान्तीलाई कही न केती दिएकाहै। परोपकारी कार्य गरेर कर्तव्य पूरा गरेका छन्। यसबाट कर्तव्यपालन प्राकृतिक, नैसर्गिक र महान्, कुरो हो भन्ने पुर्ण भएको छ।
- ग. सम्झौतलाई कृपि व्यवसाय गर्ने रहर रहेछ। यसका लागि उनले प्राचीयरमा पाइए छाम लाने जग्गा किनिन्। गाई, भैसी र बाढा पनि किनेर ल्याइन्। लैंच व्यवसायबाट उनले प्राप्त आमदानी गरिन्। उनले गाउँका १५ जनालाई रोजगार पाइ दिइन्। (अपूर्ण पक्ष)
- दहर: सम्झौतलाई कृपि व्यवसाय गर्ने रहर रहेछ। यसका लागि उनले पांचरमा पाइए छाम लाने जग्गा किनिन्। गाई, भैसी र बाढा पनि किनेर ल्याइन्छ। लैंच व्यवसायबाट उनले प्राप्त आमदानी गरिन्। उनले गाउँका १५ जनालाई रोजगार पाइ दिइन्।
- घ. विद्यार्थी दिनहरु पुनर्जालय जान्छन्। आफुलाई आवश्यक पर्ने सामग्री खोजी छोडी पढ्दछन्। पहिला सामग्रीबाटे सबै साथीसंग छलफल गर्दछन्। थप अध्ययन गर्नुपर्ने कलाकार लाग्ने शिक्षाकोषी पर्ने सहयोग लिन्दैन्। (अपूर्ण पक्ष)
- दहर: विद्यार्थी दिनहरु पुनर्जालय जान्छन्। आफुलाई आवश्यक पर्ने सामग्री खोजी छोडी पढ्दैन्। पहिला सामग्रीबाटे सबै साथीसंग छलफल गर्दैन्। थप अध्ययन गर्नुपर्ने कलाकार लाग्ने शिक्षाकोषी पर्ने सहयोग लिन्दै।
- क. विद्यार्थी को सहकैतका आधारमा खाली ठाउँ भर्नुहोस्।
- क. विद्यार्थी सहीनरु पानी(पर. ब्रजात भूत)
- उत्तर: विद्यार्थी सहीनरु पानी पान्नै।
- ख. विक्रम यस चाहेर विराटनगर(जा: पूर्ण बर्तमान)
- उत्तर: विक्रम यस चाहेर विराटनगर गएको छ।
- ग. अको बाह्य यसी बन्ति तिरी परीका, .. (दि: अपूर्ण भविष्यत)
- उत्तर: अको बाह्य यसी बन्ति तिरी परीका दिई हुनेछ।
- घ. उमीहरु कलामा पहाड्का बाँध्या छलफल (गरु: अपूर्ण भूत)
- उत्तर: उमीहरु कलामा पहाड्का बाँध्या छलफल गर्ये।
- ङ. ताहु गाउँमा गाउँ कृपि संसामा स्ललमाहुः ब्रजात भूत।
- उत्तर: ताहु गाउँमा गाउँ कृपि संसामा स्ललमाहुः ब्रजात भूत।

- (च) विद्यार्थी पहाड्का साथै बैन्कहरुमा पनि रुपि राख बर्नेकाहै।
- उत्तर: विद्यार्थी पहाड्का साथै बैन्कहरुमा पनि रुपि राख्नाले।
५. अलात र अव्याहर प्रभावा कियाहरुको प्रयोग गर्ने वारीको बालीजानिको बर्नन गरी अनुच्छेद लेख्नुहोस्।
- उत्तर: भैरो बालीजानिको भिन्ने साथै अनोज कम्प्युटर इन्टर्नेशनल लालू। कू बालामा कम्प्युटरमा मात्र बैन्ने गर्न्न्याः। औगाहो रैन गैरीगा इन्टर्नेशनल भैरो बालामा कम्प्युटर इन्टर्नेशनल लालू त भैरो बोल्न भालू। इन्टर्नेशनल कौन लालू भने जस्तै भएछु। कू धेरै बोल्नैन थिएँ। साथैरीन उर्मि इन्टर्नेशनलको प्रयोगको उत्तर बाहिरै सबै दिन्योः। अद्विने त कू धेरै बोल्नै भालू।
६. विद्यार्थीको अनुच्छेद प्रवन्धन र रेकाक्टन गरीएका तात्र पदवीयोग बिन बरक्क हुँदै कलामा छलफल गर्नुहोस्:
- उत्तर: घर घरमा सरसफाई गरीएन भने घरमानामलुट्टे लाग्न बन्दै। नामबुट्टोंको दोलाइजानु घर घरमा सरसफाई गरीएन भने घरमानामलुट्टे लाग्न बन्दै। नामबुट्टोंको नटोकोमा भन्ने अन्तिम र मलेशिया, डेल्गु जस्ता घातक गोन लाग्न मल्कान। नामबुट्टोंको नटोकोमा भन्ने अन्तिम र मलेशिया घरबाहिर कोहोर पानी जान दिनुहाइन। घरको भालान्डोकामा साथै नालै कल्को इयोग घरबाहिर पानीहोर पानी जान दिनुहाइन। घरको भालान्डोकामा साथै नालै कल्को इयोग घरबाहिर कोहोर पानी जान दिनुहाइन। घरको भालान्डोकामा दोलाइजान भैरी गर्ने र लामा बाहुला भएका क्यापडा लगाउने हो भने नामबुट्टोंको दोलाइजान भैरी गर्ना बच्न सकिन्नै।
७. उत्तर:
सरसफाई	: समास भएर (संयुक्त बाब्य भएर)
घरमा	: विभिन्न लागोको भएर।
लामबुट्टे	: समास भएर (संयुक्त बाब्य भएर)
लामबुट्टोंको	: समासमा विभिन्न लागोको भएर।
टोकाइजाट	: विभिन्न लागोको भएर।
नटोकोमा	: धुब्बीय शब्द बनाइएको।
घरभित्र	: समास भएर (संयुक्त बाब्य भएर)
घरबाहिर	: समास भएर (संयुक्त बाब्य भएर)
भालान्डोकामा	: विभिन्न लागोको भएर।
झलको	: विभिन्न लागोको भएर।
मालामा	: विभिन्न लागोको भएर।
८. विद्यार्थीको अनुच्छेदलाई पदवोग र पदवियोग विलाई पुलबेलन गर्नुहोस् :
- उत्तर: प्रकृतिले आ-आपानो ठाउँ बाट कर्तव्य पालना गरेकोका उहालेगान्तर्याः। प्रकृतिले कर्तव्य पालना गरेकोका उहालेगान्तर्याः। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ। प्रकृतिले अधिकार बोनेताकल तस्मै सम्पूर्ण अधिकार छर त कर्तव्य पूरा गरिरहेको छ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. विद्यार्थीको उद्योगको नमूना पर्नुहोस् : नमूनाका आधारमा विकास प्रोत्योगितामा उद्योगको नमूना सेवी कलामा प्रस्तुत गर्नुहोस् :
- उद्योगको नमूना
- विद्यार्थीको नमूना
- मिति २०८० साल असोज ५ गते यस हिमालय माछामीक विद्यालयको प्राइजामा भित्री स्तरीय नृत्य प्रतियोगिताका लागि उपस्थित सम्पूर्ण यहानुभावलाई हारिक पालिका स्तरीय नृत्य प्रतियोगिताका लागि उपस्थित सम्पूर्ण यहानुभावलाई हारिक

अभिवादन र स्वागत गर्दछु । अब ढिला नगरिकन कार्यक्रमको औपचारिकतातिर गणठक ।
संबृद्धम यस नृत्य प्रतियोगिता कार्यक्रमको सभाध्यक्षको भूमिका निर्वाह गरिएको विचालयको प्राज्ञानाध्यापक इशमसुन्दर तामाकोरज्यूलाई अनुरोध गर्दछु । सभाध्यक्ष अनुसन्धि पाएसर्गे अब कार्यक्रममा अतिथिलाई आसन ग्रहण गराउदै छु । सभाध्यक्ष हासो आमन्यज्ञलाई प्रमुख अतिथिको आसन ग्रहणका लागि हार्दिक अनुरोध गर्दछु । उल्लेख जोडाउन तालीने स्वागत गरी ।

त्वस्तीर्णी यस बढाका अध्यक्ष श्री उन्नति विकलाई अतिथिको आसन ग्रहण लागि अनुरोध गर्दछु । यो प्रतिस्पृष्ठात्मक नृत्य भएकाले यसको निर्णायकका लागि सानुमैया गौचन, काजी र हितमान चाम्लिङ्गलाई अनुरोध गर्दछु ।

त्वस्तीर्णी सम्पूर्ण शिक्षक, नृत्य प्रतियोगितामा सहभागी विद्यार्थी र अन्य विद्यार्थीहरू उपस्थित सम्पूर्ण मान्यज्ञलाई आजाप्नो स्थानमा आसन ग्रहण गरिएकूहुन बन्नु गर्दछु ।

अब कार्यक्रममा उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावलाई स्वागत गरिएकूहुन यस विचालयको अतिरिक्त कार्यक्रमाप संयोजक विजय फ्लाई अनुरोध गर्दछु । हार्दिक धन्यवाद, विजय फ्लाई ।

अब एकल र सामूहिक नृत्यलाई क्रमशः प्रस्तुत गरिने छ ।

नृत्य प्रतियोगितामा उल्टूट नृत्यको निर्णय सुनाइदिनहुन निर्णायक मण्डलका सदर सानुमैया गौचनलाई अनुरोध गर्दछु ।

अब पुरस्कार वितरणको कार्यक्रम रहेको छ । पुरस्कृत विद्यार्थीलाई टीका, सम्मान र नक्ष चुनिमित उदान गरिएकूहुन यस कार्यक्रमका सभाध्यक्ष, प्रमुख अतिथि र अतिथिलाई अनुरोध गर्दछु । पुरस्कृत विद्यार्थीलाई बधाई जापन गर्दै यस कार्यक्रमको अन्त गरिएकूहुन कार्यक्रमका सभाध्यक्षलाई हार्दिक अनुरोध गर्दै म उद्घोषक सफल शार्झी फिर्दा हुन्छ, नमस्कार ।

छठर मिति २०७९ साल अक्टोबर ५ गते यस सञ्चिवनी माध्यमिक विचालयको प्राइग्राम पालिका स्तरीय निवन्ध प्रतियोगिताका लागि उपस्थित सम्पूर्ण महानुभावलाई हार्दिक अभिवादन र स्वागत गर्दछु । अब ढिला नगरिकन कार्यक्रमको औपचारिकतातिर प्रवेश गणठकहुन्छ ।

संबृद्धम यस निवन्ध प्रतियोगिता कार्यक्रमको सभाध्यक्षको भूमिका निर्वाह गरिएकूहुन विचालयका प्राज्ञानाध्यापक हरिसुन्दर तामाकोरज्यूलाई अनुरोध गर्दछु । सभाध्यक्ष अनुसन्धि पाएसर्गे अब कार्यक्रममा अतिथिलाई आसन ग्रहण गराउदै छु । सभाध्यक्ष हासो आमन्यज्ञलाई सहर्ष स्वीकार गरी आउनुभएका पालिकाका अध्यक्ष श्री कमल दुमागाईलाई प्रमुख अतिथिको आसन ग्रहणका लागि हार्दिक अनुरोध गर्दछु । उल्लेख जोडाउन तालीने स्वागत गरी ।

त्वस्तीर्णी यस बढाका अध्यक्ष श्री सतिस विकलाई अतिथिको आसन ग्रहणका लागि अनुरोध गर्दछु ।

यो प्रतिस्पृष्ठात्मक निवन्ध प्रतियोगिता भएकाले यसको निर्णायकका लागि विजय गर्दै सन्तोष सापकोटा र सुरेन्द्र विकलाई हार्दिक अनुरोध गर्दछु । त्वस्तीर्णी सम्पूर्ण शिक्षक, निवन्ध प्रतियोगितामा सहभागी विद्यार्थी र अन्य विद्यार्थीहरू उपस्थित सम्पूर्ण मान्यज्ञलाई आजाप्नो स्थानमा आसन ग्रहण गरिएकूहुन अनुरोध गर्दछु ।

अब कार्यक्रममा उपायित सम्पूर्ण महानुभावलाई स्वागत गरिएकूहुन यस विचालयका अतिरिक्त कार्यक्रमाप संयोजक अजग फ्लाई अनुरोध गर्दछु । हार्दिक धन्यवाद, अजग फ्लाई ।

अब निवन्ध प्रतियोगिता सुरु हुन्छ । यसे प्रतियोगितामा नोकियाको स्थानमा गार्ज महामारी हुन अनुरोध गर्दछु ।

निवन्ध प्रतियोगितामा उत्कृष्ट निवन्धको निर्णय सुनाइदिनहुन निर्णायक मण्डलका मदम्य सुरेन्द्र विकलाई अनुरोध गर्दछु ।

अब पुरस्कार प्रतियोगिताका कार्यक्रम रहेको छ । पुरस्कृत विद्यार्थीलाई टीका, बम्पान र नक्ष पुरस्कार प्रदान गरिएकूहुन यस कार्यक्रमका सभाध्यक्ष, प्रमुख अतिथि र अतिथिलाई अनुरोध गर्दछु । पुरस्कृत विद्यार्थीलाई बधाई जापन गर्दै यस कार्यक्रमको अन्त गरिएकूहुन कार्यक्रमका सभाध्यक्षलाई हार्दिक अनुरोध गर्दै म उद्घोषक ज्याँनि जम्मा पनि विदा हुन्छ, नमस्कार ।

२. “रोजगार ठिक कि स्वरोजगार ठिक कि विद्यार्थीको रोजगार ठिक वा स्वरोजगार ठिक भन्ने कैनै एक पक्षमा सार्थीको सहायताले एउटा अनुच्छेद लेन्नुहोस् । उक्त अनुच्छेदमा अक्त विचारको खण्डन गरी विपक्षमा अर्को अनुच्छेद लेन्नुहोस् ।

उत्तर: स्वरोजगार आत्मनिर्भर हुनुको सबैभन्दा उत्तम विकल्प हो । अल्को निर्देशनमा रहेका काम गर्नु भन्दा आफ्नै नेतृत्वमा कामगारी हामीहरू बढी स्वतन्त्र भएर काम गर्दछौं । स्वरोजगारको कारण हामी स्वावलम्बी र स्वतन्त्र अनुभव हुन्छ । स्वरोजगारीमा हामी अक्त स्वयम् आफ्नो उत्पादन विकीवितरण गर्ने र आफ्नो सामान तथा कामहरू प्राप्तप्राप्त गर्ने अधिकार पाउँछौं । यसले अक्तिलाई स्वयम् आफ्नो उत्पादको व्यवसायिक प्रबन्धन गर्ने र आफ्नो कामको विस्तार गर्ने सक्षम अवसर प्रदान गर्दछ । स्वरोजगार अक्तिलाई आफ्नो क्षमता र अनुभव बढाउन सक्छन, आफ्नो समय र आफ्नूले काम गर्ने स्थान नियन्य आफ्लाई सजिलो हुने गरी गर्न सक्छन, जसले अक्तिलाई हामी पारिवारिक जीवनमा साथ पुर्याउँ । स्वरोजगार अक्तिलाई कामको अवसर तथा बाधाहरूको अधिक जानकारी हुन्छ, जसले हामी सफलताको सम्भावना पनि बढाउँछ ।

स्वरोजगार भन्दा रोजगार नै ठिक हो । सुरुमा त अन्य ठाउमा रोजगार भद्रो अक्तिले लगानी गर्न भनेर थेरै पैसा पनि गुमाउनु पर्दैन । रोजगारीमा हामी अक्तिलाई अरुको सहायताले आफ्नो देस वा कम्पनिको उत्पादन विकीवितरण गर्ने र आफ्नो सामान तथा कामहरू प्रचारप्रसार गर्ने पाउँछौं । यसले अक्तिलाई काम गर्ने पनि थेरै सजिलो हुन्छ । रोजगारले अक्तिलाई स्वायी हुन्छ, यसले हुदा जीविकोपर्जन गर्ने पनि थेरै सजिलो हुन्छ । रोजगारीमा जाने व्यक्तिलाई पैसा पनि थेरै धारा नाप्दैन । स्वरोजगारमा जसले आफ्नो समयर पैसा दुने हो कि? आफ्लै गरेको कामले बजार नपाउने हो कि? भन्ने जस्ता तनाव हुदैन जसको हामो सफलताको सम्भावना पनि बढाउँछ ।

ए

५ विश्वेश्वरप्रसाद कोणा

‘भाषामा राखे पाणे नविभाउने’ भन्ने उखान कसैको निमित्त उपयुक्त हुन्यो भन्ने कृष्ण गाय निर्दिष्ट हुन्यो। ४५ वर्षका कृष्ण राय गाउँका सबभन्दा भद्र मानिस थिए। तिनले यता १०/१ बाल्हेशी गाउँभन्दा बाहिर पाइले सखेका थिएनन्। यसैबाट तिनको शान्त स्वभावको पौरुष हुन्छ। कसैलाई कतौं दिन तिनी आफ्नो सिद्धान्तको विरुद्ध ढार्थे। तिनका मतभित्रुसार कहि गायको स्थिति आफु आउदा भगडा बोकी ल्पाउँदै। तर दुख परेको बख्तमा ‘राजाहारे राम च’ तिनी गाउँको सहायतामा प्रस्तुत रहन्थ्ये। जनकुमारीको एको छोरो मर्दा जनकलाई दिएन्दा तिनको सान्तचानले त्वाही भएका मान्देको अखिमा असु ल्पायो। गाउँले भज्य पर्यो भने तिनी भै मध्यस्थ हुव्ये। तिनले गरेको फैसलाले कोही पनि असन्तुष्ट भन्न देविन्दैन्यो। आफ्नो घरबाट तिनी कम निर्दिष्ट र निर्देको दिन कि त यसैकहां मूल्य भन्न कि भगडा भएछ भनी ढाल्न पर्यो, सङ्कमा सबै जना अद्वसंग तिनको अधिकादन गर्दै। कृष्ण रायलाई सबै प्रकारको सुख थियो, धनको, यसको र सम्मानको। तिनका सन्तान थिएन तर यस अभावलाई तिनके आफ्नो एउटा टाढाको भतिजीलाई पाली भूति गरेका थिए। एक रात तिनी खाइपिर्छ सुले यसै गरिरहेका थिए। जिनका मनमा भैरे प्रकारका विचार भल थाले। तिनको जीवन कसैले असफल भन्न सक्दैन। सानोतिनो पुर्जी पनि कमाइ हालेका भै संयोग जम्मा गर्दा अर्थ कसैलाई पिर पनि पारेनन्। तिनको कोही वैरी थिएन, यही लिहै कलापको दूलो कारण थियो। ४५ वर्षको यसो लामो जीवनमा तिनले कसैलाई आफ्नो त्रु बनाएनन्। यस कल्पनाले तिनको तन्माको सुख बढाइरहेको वैलामा तिनीमाथि लदूटीको प्राप्ति संयोगबाट लदूटीको मूल्य चोट तिनीमाथि परेत। प्रहारकर्ताले तिनीमाथि प्रहार गरेको कि तिनीमाथि थी छुट्याउन गाहो थिए।

कृष्ण राय जरमुरिए उठे, त्वसम्म आकरणकारी भागिसकेको थियो। “मलाई कहले कसै आकरण गयो होला?” तिनी विचार गर्न थाले। “यस जीवनमा मैले कसैलाई आफ्नो गा बनाइन, भगडा फसादमा रीहन।” कृष्ण रायलाई पर्हिजे त कसैले आक्रमण गरेको हो भन्न कुरामा विचारो भएन। सब तन्दा अवस्थामा भ्रम जस्तो लाम्यो तर भित्तामा लागेत, भावित्वे भद्रीको ढुका त सम हुन सक्दैन। कृष्ण रायले विछ्यौनाबाट निहुरीकन त्यस दुकालाई दिए भैरे अंगिरा तिनलाई यस रहस्यको सुइको पाएको जस्तो लाग्यो। आजे विहान एउटा ज्ञानलिक्नाई हाल्न लिह्यो होला। नोकरको के ठागान, झोक उद्योग। उनलाई के थाल, रिस्ले गर्ने भएको रहेछ। ऊ कोही बचावली गरी रिसाएको थिएन। यसो पुरानो नोकरले त्वर्ति हात्की पाउदा मारिकलाई मार्न नाहिनुपर्ने। रामले योभन्दा दुलो दुले गायी सहेले थियो र आजको भट्टीले त्यसको धैर्यको अन्त नगर्नुपर्ने। मनुष्यको स्वभाव कहले जान सक्छ र? ऊ नभए अस्तु को मेरो यात्रु होला? हो न हो, यो रामको काम हैन, बलभद्रको काम हो। काण, अस्तु हिचाव गोलमाल गरेर ठान खोज्दा कृष्ण रायले तिनलाई हुँदूर लम्जित परेका थिए। अखिर बलभद्रको समाजमा आदर थियो, गाउँलेहरूले तिनलाई हुँदूर गर्यै। कृष्ण रायले तिनलाई वेद्यमानी गरेको तिनले सहन सकेनन् होला र आज राती बहाना

लिन आएका होनान। कृष्ण रायले विचार गर्दै थिए। अस्तिको नोकरी खोल्ने आएको युद्धको छान तिनलाई आउन थाल्यो। विचार सान नपाएर निनकहो आएको थियो। काममा नाउन छोडेर तिनले उसलाई उपदेश दिन वालो कुरामा कुरा चन्दा कला गर्नले उसलाई अस्तिय प्रज्ञ भन्न, त्यस युवकले यो निवचय नै भन्न परामान होन्न। यो बढी स्वामिमाती होना जस्ती थियो, त्यसलाई कठोर शब्द असाधी विचार र छैरे तिनसम्म दुवृ लिङ्गदण्डन। कृष्ण यसको एउटा अत्यन्त नरामी थानी दृष्टि आफुलाई अकर्तुषित र दर्शाएँहिन जसी छाने कृष्ण रायलाई आफ्नो अत्यन्त नरामी थानी दृष्टि आफुलाई गुण ठानेर अझाल गरिन्दैका थिए।

नाहक कृष्ण राय यस दुर्णालाई गुण ठानेर अझाल गरिन्दैका थिए।

यो बढी गर्वको कुरा हो गाउँले निनीमाथि नै कृष्ण राय धेरै भगडामा मध्यस्थ त्वाहुँदैये। यसैले पनि तिनको नाउमा हैरै सम्मान दिएन्दा भगडामा गरी तिनलाई उपदेश दिनको बनाए तिनको उदाहरणस्थलप लिनको सामुन्ने आउन थाल्यो। गोविन्द पाण्डित र गोरु जमदारको लेनको उदाहरणस्थलप लिनको चलिआएको थियो तर त्यस दिनको जस्तो कुटामारी कतिल्ली आफ्नो थिएन भगडा धेरै दिनदीर्घी चलिआएको थियो तर त्यस दिनको यसैले प्रेरित भए भई भी भगडायालाई भगडाको दुर्घटिणाम बुझाउन थाले। हेर गोविन्द चण्डित, हेर गोरु जमदार, भगडा गर्न के लाम दुर्घटिणाम बुझाउन थाले। हेर गोविन्द चण्डित, हेर गोरु जमदार, भगडा गर्न आपासतमा भिल, खाउ, पिज र ईश्वरको भजन गर। यसी उपदेशमै तिनीहाल भगडा गर्न आपासतमा भिल, खाउ, पिज र ईश्वरको भजन गर। यसी उपदेशमै पनि भगडा गर्न थिएनन्। तिनीहाल मिल्न मोनेनन् र विचार मध्यस्थलाई कर लागेर गोरु जमदारको पक्षमा न्याय दिनुपर्न्यो। यस भगडामा मध्यस्थ भएर तिनले निवचय वै गोविन्द चण्डितलाई आफ्नो शास्त्र बनाए तालान्। फेरि एउटा मास्टर कैफाको भगडामा न्याय कैयैको पक्षमा हुँदा मास्टरले रिसाएर भनेको थियो, “हेन्दीन्दूम् कृष्ण रायजी, पीसलालाई त मआफ्नो धिरामा राख्यु तर कैयो कैयो नै हुन, काम लाग्न छैनन्।” एउटा भगडामा सबभन्दा निर्दोष काम हो, त्यो भगडाको मध्यस्थ हुन तर कुनै पनि मध्यस्थ दुवै पक्षको समर्थक हुन सक्दैन। मध्यस्थले एउटाको भावु हुँनैफर्दै कृष्ण रायले चित्तमे भै यो जान आज्ञन गरे।

विचार गर्दागर्दै कृष्ण रायले रेलको ढब्बामा भएको भगडा सम्भो, हाटमा तिनीहाल भक्ता खाइ लडेको एउटा माल्हेलाई सम्भो, तिनले निकालिदिएका नोकरहरूलाई सम्भो, गरिव तर ईर्घ्याल दाङ्गभाइलाई सम्भो जो तिनको उन्नति देविसाहैदैनये। भस्तुको त के कुरा, आफ्नै पोर्यु पुरामायि पनि उनलाई भरोसा थिए।

घटनालाई विसर्न धूपत्वां गर्दै कृष्ण रायले रेलको ढब्बामा भएको भगडा सम्भो, हाटमा तिनीहाल भक्ता खाइ लडेको एउटा माल्हेलाई सम्भो, तिनले निकालिदिएका नोकरहरूलाई सम्भो, गरिव तर ईर्घ्याल दाङ्गभाइलाई सम्भो जो तिनको उन्नति देविसाहैदैनये। भस्तुको त के कुरा, आफ्नै पोर्यु पुरामायि पनि उनलाई भरोसा थिए।

घटनालाई विसर्न धूपत्वां गर्दै कृष्ण रायले विचार गर्दै विछ्यौनामा बडूल लडे। शत्रुलाको पनि कस्तो व्यापक सम्भन्द रहेछ? दुनियामा कोही पनि चित्र हुँदैनन् सबै भावु, सबै वैरी नै हुँदैनन्।

कस्तो भन्दू अकारण वै कोही शावु हुँदैन? माने अकारण कोही कस्तो को शावु हुँदैन तर भगडाको निहु वाति साझिले पाइन्दैन? कृष्ण रायले धेरैसंग सङ्गति गरेनन्, तर जातेसंग गरे सबैलाई तिनीसंग ‘धापवैरी साझे’ कुनै न कुनै निहु दिए। कस्तो अचम्म, निर्दोष कुरामा पनि विचार लापै जस्तो वैरी बनाउने साधन लुकिरेको देखिन्दै। भोनिलट यो घटनाले जावु हुँदा पुलिसको इन्स्पेक्टरले तिनलाई सीध्यो, “तपाईंलाई कैसीमायि शावुका छ?”

कृष्ण रायले गम्भीर भएर उत्तर दिए, “रामे, केदार, युवक, गोविन्द पाण्डित, फनैषा, मास्टर, चुप, लीला, पुष्पराज, रामचन्द्र पराजुली”

कर्जा : निविचय अवधिमा व्याजसहित वा बिनाव्याज फक्काउने गरी लिइएको रकम,

भ्रण मध्यस्थ : कसैको पक्षमा नलाने, टटस्थ

अदब : आफुभन्दा दुला बडा वा मान्यजनप्रतिको आदर भाव, मध्याद्यायुक्त शिष्ट एवम्

नम्भ आचरण

पत्न : प्रयास, जमक, कोसिस

वैरी : शावु, विरोधी

तन्दा	निदा लानु अगाड़िको आखाको लद्याई, निदाको पहिलो अवस्था
फसाद	असाधिलो अवस्था, कमेला
बचाकरी	धैरे, हनुपूर्णेभन्दा बडी
इच्छा	प्रतिशोधको आवानाले भन्मा उठने देख, रिस
नहाक	हुने प्रयोजनाविना, बिनसिति
दुर्जीरणाम्	खराप नीति
आपत्ति	आफन्ट
पोष्य	पालन पोषण गर्न योग्य

शब्दभण्डार

१. दिष्टएक शब्दको अर्थ लेखुहोस् :
- उत्तर: यस : रामो याम गर्नेल पाउने इज्जत
 ईती : अरुको जग्या कमाउने व्यक्ति
- अकल्पित : सफा हृदयको
- भरोला : आश्रय
- जमदार : जमादार
- गर्व : मैं जान्ने सुन्ने हुँ भन्ने घमण्ड
- झट्टी : धान झोटेन काम
- अधिष्ठय : मन नपरेको
- दुर्गुण : कुनै पदार्थमा विकार उत्पन्न गराउने देख
- आजन : आमदानी
- घ्यापक : व्यापक
२. दिष्टएको अनुच्छेदबाट अनेकार्थी शब्द खोजी तिनले दिने कम्तीमा दुई दुर्देही ल लेखुहोस् :
- पुजा तिज पर्व भनाउन हिराको हार लगाएर आफै सुरमा माइत हिडिन्। आमाले क साल जन्मी भए अग्नि आउन कर गर्नुभएको थियो तर मामाको घरमा दर कापाहम भएकाले जान पाइन्। दुई वर्षअगाडि उत्ता, जाँदा उपी वरको रुखको छेउँया बाटु जुनको रस पिउँयो गएको यिदून्। तिजको दिन रातो टीका लगाएर छमछाम नाच उनको रहर दसपालि पूरा हुने भएको छ।
- उत्तर: पूजा, हार, कर, सुर, साल, तर, दर, वर, रस, टीका, पूरा
३. दिष्टएको अनुच्छेद पहनुहोस् र अनुच्छेदबाट अनुकरणात्मक शब्द पहिचान गर्नुहोस् :
- चन्द्राम गजलक परेर वसेका बेला कुनैन कसले व्याटट हिकोएछ। चन्द्राम धुख्युक ल आलेछन्। उनी रोएको उनका छोराल टलुटुलु हेरेछन्। ठुँो छोरो हर्कवहादुर कटापृष्ठ शैलस चौकी गालाङ्गन्। रात्यात्य गर्दै हर्कवहादुर आएको देखिए हर्कवहादुरसंग पुलस गुल दाँडिए चन्द्रामकला पुरोहित।
- उत्तर: गजलक, व्याटट, धुख्युक, टलुटुलु, गुल, स्पास्या
४. 'शानु' कथाको कृष्ण राय जुरमुरिए शानु हुन सक्छ' अशको उपयुक्त अर्जुन अनुकरणात्मक शब्द राखी पुग्नेखन गर्नुहोस्।
- उत्तर: कृष्ण नाम जुरमुरिए जन्मकरु उठे, त्वसम्म आकमणकारी कृतै भागिसकेको थियो। "माताई कलैले यस्तरी अचानक आकमण गर्यो होला ?" तिनी एककोहोरो विचार गर्ने थाले। "यस जीवनमा मैले कृष्णलाई आफानो कृदृट शानु बनाइन, भगदा फसादमा रहिन।" कृष्ण रायलाई पाइले त कसैले आकमण गरिएको हो भन्ने कुरामा पटककै विश्वास भएन। यस तन्दा अवस्थामा प्रम जस्तो लाग्यो तर भित्तामा लाग्ये ठनककै भाचिएको लद्दीजो

ठनका त घम हन गर्नैन। कृष्ण सग्ने विच्छयीनावाट विहीनकै नाम दुकालाई टपकक दिए, हेरेग गाव्य बाले "को मेरो शब्द हन नसक्कु ?"

५. दिष्टएका शब्दलाई बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :
- सान्त्वना, निदान, पूरी, मध्यस्थ, फैसला, अङ्गमान, स्वार्थियान, बम्बरक, धैर्य
- उत्तर: सान्त्वना : मैले वरीदामा रात्रो नम्बर ल्याउन नम्बर गेडरहेको थिए बाजामै आएर सान्त्वना दिए भन्मायो यसपटक जस नम्बर आएर के ओ त अस्त्र पटक आइहाल्य नि।
- निदान : नेपालका राजनैतिक पार्टी कुनैले पनि आँनो सिद्धान्त भन्माग्न काम गरिएको पाइदैन।
- पूरी : नेपालको बर्तामान पूरीदैनरात्र औडालो लाग्नेको छ।
- मध्यस्थ : मध्यस्थ हुन् पनि रात्रो काम चाहिँ होइन। कोणटिया इन्डियाल बहुतमात्र बहुत।
- फैसला : यसपालिका तिहारमा टीका नवागाउने बाबाको फैसलामै तारी भवेलाई दुखी बनायो।
- अङ्गमान : आजका युवालाई के भएको छ कॉनिं जापानीयो त्यसी अङ्गमान गर्ने दिइदून।
- स्वार्थियान : बरु भ भोक्के बस्तु तर आफूलो स्वार्थियान गिर्ने काम गर्नैन।
- समर्थक : यी नेतालाई के आनन्द लागेको होला ब्रानावउयक समर्थकको भाइ जस्ता गर्न।
- धैर्य : हामीले कुनै पाइन कार्य दैर्घ्य पूर्वक गर्न्यो भने अवश्य यसि अन्तर्लाला झालेल गर्छौ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिष्टएक शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
- तन्दा, आकमण, अकल्पित, दुर्गुण, मध्यस्थ, कृष्ण, विच्छयीना, इन्स्प्रेक्टर, निर्दोष
२. लेखाइमा दिन र उच्चारणमा दिन् हुने जस्तै लेखाई र उच्चारण करक फरक हुने बन्द
- कुनै १० ओटा शब्द पाठबाट खोजेर लेखुहोस्।
- उत्तर: तिनको, तिनले, प्रकार, मन, रात, कारण, यस, सम्मान, प्रहार, काम
३. 'शानु' कथा गरित, यसि भिलाई सस्तराचान गर्नुहोस्।
४. दिष्टएको प्रश्नको उत्तर भन्माहोस् :
- (क) 'शानु' कथाको कृष्ण रायले रेलको डिभामा भएको भगदा सम्प्रेक्षण बढाना कैसी अनुच्छेदमा छ ?
- उत्तर: आठौ
- (क) कथामा कृष्ण रायको सोचाई परिवर्तन गराउने मुख्य सन्दर्भ कुनैलाई मानिन्दै ?
- उत्तर: उनीमाथि भएको लादूही प्रहारलाई
- (ग) कथाको पाँचौ अनुच्छेदको शीर्ष बास्थ कैन हो ?
- उत्तर: नाहक कृष्ण राय यस दुर्गुणलाई गुण ढानेर अङ्गमाल गरिरहेका थिए।
- (घ) कथाको समापन कू घटनाबाट भएको छ ?
- उत्तर: प्रहरीले शाङ्का लागेको अस्ति भन्नु भन्दा लगभग आफ्नो सम्पर्कमा आएजित सबैको नाम भनेवाट।
५. 'शानु' कथाको पहिलो जन्मच्छेत्र प्राप्तिकाबाट सुनेर लेखुहोस्।
६. दिष्टएको कथाश पही सोधिएका प्रश्नको उत्तर बिनुहोस्।
- उत्तर: कथामा राय धेरै भगदा भगदा मध्यस्थ भएका थिए। यो बडो गवको करा हो। गाउँमे कथामा राय धेरै भगदा भगदा मध्यस्थ भएका थिए। यसैले पाइ तिनको तिनीमाथि नै विश्वास गरी तिनलाई भगदा भगदा मध्यस्थ तुयाउये। यसैले पाइ तिनको तिनीमाथि नै यो कामप्ले तिनलाई धेरैको मन नपरेको बनायो गाउँमा धेरै सम्मान थियो। निरचय नै यो कामप्ले तिनलाई धेरैको मन नपरेको बनायो

होता। एक दिनको घटना उदाहरणस्वरूप तिनको सामूने आउन थाल्यो। गोविन्द पण्डित र गोरे जमदारको खेतको भगडा धैरै दिनदेखि चलिआएको थियो तर उन दिनको जस्तो कुटामारी कहिलै भएको थिएन। कृष्ण राय सदाको जस्तै मध्यस्थ भए बाँसीले भैरेट भए के ती झगडियालाई भगडाको दुखरिणाम बुझाउन थाले। गोविन्द पण्डित, हेर गोरे जमदार, झगडा गरेर के लाभ? आपस्तमा मिल, खाऊ, र इंवरको भजन गर। यीत उपदेशमै तिनीहरू झगडा गर्न छोड्ने भए तिनीहरू कहिलै पनि झगडा गर्न थिएनन्। तिनीहरू मिल मानेन् र विचरा मध्यस्थलाई कर लागेको जमदारको पक्षमा न्याय विपुल्यो। यस झगडामा मध्यस्थ भएर तिनले निर्विपन्न गोविन्द पण्डितलाई आफानो शात्रु बनाए होलान्। फैरि एउटा मास्टर र कैयाँको कालाजाम न्याय कैयाँको पक्षमा हुँदा मास्टरले रिसाएर भनेको थियो, "हेनुहोस्, कृष्ण रायले फैसलालाई त म आफ्नो शिरमा राख्यु तर कैयाँ कैयाँ नै हुन, काम लाग्ने छैनन्।" एउटे झगडामा सबभन्दा निर्दोष काम हो, त्यो झगडाको मध्यस्थ हुनु तर कुनै पनि मध्यस्थ ती पक्षको हमर्दक हुन सक्दैन। मध्यस्थले एउटा न एउटाको शात्रु हुनैपर्द, कृष्ण रायले विनेदि भई यो ज्ञान आजन गरे।

प्रश्नहरू

(क) कृष्ण रायले गर्व गर्ने कुरा के थियो?

उत्तर: कृष्ण राय धैरै झगडामा मध्यस्थ भएका थिए यही नै उनको गर्व गर्ने कुरा थियो।

(ख) कृष्ण रायले गोविन्द पण्डितमार्थि बिन शाइका गरे?

उत्तर: कृष्ण रायले जमदार र पण्डितविचको झगडामा जमदारको पक्षमा कैल्य सुनाएको हुनाले गोविन्द पण्डितमार्थि शाइका गरे।

(ग) कृष्ण रायलाई गाउँमा सम्मान गर्नुको कारण के हो?

उत्तर: कृष्ण राय निर्विक भएर मध्यस्थता गर्ने भएकोले।

(घ) मध्यस्थ दुवै पक्षको समर्थक हुन सक्दैन। भन्नुको तात्पर्य के हो?

उत्तर: झगडा गर्ने दुवै पक्ष आफू निर्दोष भएको ठान्छन् र मध्यस्थतामा कुनै एक पक्षलाई जिताउन पनि हुँदा हार्ने पक्ष समर्थक हुन सक्दैन।

५. कृष्ण राय धैरे..... आजन गरे कथाखाट छोटो उत्तरात्मक प्रश्न निर्माण गरी उक्त प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस्।

उत्तर: कृष्ण राय धैरे झगडामा मध्यस्थ भएका थिए। यो बढो गर्वको करा हो। गाउँले तिनीमार्थि नै विचास गरी तिनलाई झगडामा मध्यस्थ तुन्याउंदै। यसैले पनि तिनी गाउँमा धैरे सम्मान थियो। निर्विक नै यो कामले तिनलाई धैरेको मन नपरेको बनाए रोप्ता एक दिनको घटना उदाहरणस्वरूप तिनको सामूने आउन थाल्यो। गोविन्द पण्डित र गोरे जमदारको खेतको झगडा धैरे दिनदेखि चलिआएको थियो तर त्यस दिनको जस्ती कुटामारी कहिलै भएको थिएन। कृष्ण राय सदाको जस्तै मध्यस्थ भएर बाँसीले भैरेट भए ती झगडियालाई झगडाको दुखरिणाम बुझाउन थाले। हेर गोविन्द पण्डित, हेर गोरे जमदार, झगडा गरेर के लाभ? आपस्तमा मिल, खाऊ, पिंजु र इंवरको भजन गर। यीत उपदेशमै तिनीहरू झगडा गर्न छोड्ने भए तिनीहरू कहिलै पनि झगडा गर्ने पक्षमा न्याय दिनुपन्नो। यस झगडामा मध्यस्थ भएर तिनले निर्विक नै गोविन्द पण्डितलाई आफ्नो शात्रु बनाए होलान्। फैरि एउटा मास्टर र कैयाँको झगडामा न्याय कैयाँको पक्षमा हुँदा मास्टरले रिसाएर भनेको थियो, "हेनुहोस्, कृष्ण रायजी, फैसलालाई त सबभन्दा निर्दोष काम हो, त्यो झगडाको मध्यस्थ हुनु तर कुनै पनि मध्यस्थ दुवै पक्षको

मध्यस्थक हुन सक्दैन। मध्यस्थले एउटा न एउटाको शात्रु हुनैपर्द, कृष्ण रायले विनेदि भई यो ज्ञान आजन गरे।

प्रश्न:

(क) कृष्ण रायले कस्तो ज्ञान आजन गरे?

उत्तर: विचोश्वरप्रसाद कोइरालाडार लेखिएको शात्रु कथा एक भनेवैज्ञानिक कथा हो। यसमा मान्देले अर्काको झगडाको विचामा पनि भनेको शात्रुलाई डाक्न् हो। मेग शात्रु हुँदैन् भनेर बरनु भनेको स्तरै कल्पना गर्नु गर्ने। मान्दै यामार्जिक गाउँ भएको हुनाले समाजमा गहाना बस्ता अवस्था शात्रु बनाएको हुन्दै भन्ने शात्रु कथा देखिन्दू।

कृष्ण राय एक भलादमी व्याक्ति थिए। उनले कैमीको पनि नगाहो जिनाङ्का विएनन्। उनीमार्थिको विचासले गर्दा गाउँका होरेक विवादमा स्वैच्छ त्रैनेलाई मध्यस्थ बनाउँदै। उनले गरेको फैसलालामा भेदभाव हुँदै भन्ने स्वैच्छ त्रैन्यै। तर मान्देले सोचेजस्तो हुँदैन थियो। झगडामा दुइ पक्ष हुने तर एउटा मास्टर र गोविन्द पण्डितको हार भएजो थियो र कैयाँको जितमा भास्टरको हार। जसको परिणाम मास्टर र गोविन्द पण्डित कलाशको शात्रु बन्ने सम्भावना थियो। कसैलाई दिएको उपदेशको पनि उसले गलत अर्थ लगाउन सक्दू।

कृष्णराय त जसलाई पनि उपदेश दिन थालिहाल्ने।

अल्पमा एउटा झगडामा सबभन्दा निर्दोष काम हो, त्यो झगडाको मध्यस्थ हुन तर कुनै पनि मध्यस्थ दुवै पक्षको समर्थक हुन सक्दैन। मध्यस्थले एउटा न एउटाको शात्रु हुनैपर्द। मैले मेरा शात्रु हुँदैन भन्ने मेरो मुख्यतामात्र हो। मेरो कामले नै मेरा धैरै शात्रु बनेका छन्।

कृष्ण रायले विनेदि भई यो ज्ञान आजन गरे।

६. 'शात्रु' कथाको जीर्णो अनुच्छेद भौत पठन गरी मुख्य मुख्य चारोंटा बुँदा टिपोट गर्नुहोस्।

उत्तर:

- ✓ कृष्ण राय उदाह आकमणकारी भागिसकोको हुनु।
- ✓ आफूले जीवनमा कसैलाई पनि शात्रु नभनाको र झगडा र फसादमा नफसेकाले यो एक भ्रम मैरी भएको छानु।
- ✓ लट्ठीको टुक्रा भेटेपछि आकण भएको निश्चित भान्नु।
- ✓ आफ्नाको को शात्रु हुनसावलान भनेर सोचा थाल्नु।

७. दिइएका बृद्धाका बाधरमा कृष्ण रायको चरित्र चित्रण गर्नुहोस्:

(क) भद्र, शान्त र सहयोगी पात्र

(ख) गाउँको झगडामा मध्यस्थको भूमिका निर्वाह गर्ने पात्र

(ग) स्वैच्छ कुराले सम्पन्न भएको पात्र

(घ) आफ्नो कोही शात्रु नभएको ठान्ने पात्र

(ङ) लट्ठी प्रहारपछि धैर्यमार्थि शाइक व्यक्ति गर्ने पात्र

(ज) आफ्ना विगतका प्रत्येक कार्याचार शात्रु जन्मिएका हुन सक्ने छानी भनमनै विचालित हुने पात्र

(ञ) शात्रु सबैका हुने रहेद्दून भन्ने तत्त्वोद्ध गर्ने पात्र

उत्तर: शात्रु कथाका प्रमुख पात्र कृष्ण राय समाजमा भद्र, शान्त र सहयोगी पात्र रूपमा चिनिएका व्यक्ति थिए। उनको मुख्य कार्य गाउँको झगडामा मध्यस्थको भूमिका निर्वाह गर्ने गर्दैथे। सबै कुराले सम्पन्न भएको पात्र भएकाले उनी आफ्नो कोही शात्रु नभएको ठान्दैथे। एक रात उनी भारी भएको एक लट्ठी प्रहार पछि लट्ठैमार्थि शाइक गर्न थाले परिणाम तह: उनले आफ्ना विगतका प्रत्येक कार्याचार शात्रु जन्मिएका हुन सक्ने छानी भनमनै विचालित हुन्ने विचालित हुन थाले। अल्पमा उनले शात्रु सबैका हुने रहेद्दून भन्ने तत्त्वोद्ध गरे।

समयमा भव्य कृष्ण राय एक असिधर चरित्रका पात्र हुन्। अनुच्छेदको सुरुमा आफुलाई सबैगुण सम्मान कोही शत्रु नभएन्ते ताने कृष्ण राय अनुच्छेदको अन्त्यसम्म आशुपूर्व आफ्ना औं शत्रु हुनसक्ने निष्कर्षमा पुग्नकाट उनको असिधर चरित्र पूर्णि हुन्छ। कृष्ण रायलाई हिँटै जान आजन गर्न सबै व्यक्तिका रूपमा पनि लिन सकिन्दै। आफ्ना औं शत्रु नभएको ताने उनको आफू मात्रै भएको लद्दू प्रहारले शत्रु सबैका हुने रोक्न भने छौकै। कृष्ण राय हिँटै विचित्रत हुने पात्र पनि हुन यति लामो जीवनकाहान्ड विताइमध्येका उन्ते भितामा भएको लद्दू प्रहारकाट धेरै विचित्रत भएर आफू धारणा नै परिवर्त गरे।

१०. दिश्यक घटनालाई कथामा आधारमा क्रम भिताएँ लेखुन्नेथैः

- (क) काम विगद्व रामे नोकरमाधि रिसाएँको घटना सम्भन्नु
- (ख) इन्स्प्रेक्टरसे सेवा धेरैमाधि शहका व्यक्ति गर्नु
- (ग) एक दिन लद्दू प्रहार हुनु
- (घ) कृष्ण राय आद्यामा राखे पनि नविभक्ताउने खालका हुनु
- (इ) तिनका भनमा धेरै प्रकारका विचार आउनु
- (झ) सम्बन्धितोको भूमिका निर्वाह गर्दा जमदारको पक्षमा न्याय दिनु
- (ञ) ४५ वर्षसम्म शत्रु नहुनु
- (ञ) लहुले आक्रमण गर्ने व्यक्तिको पहिचान नहुनु
- (क) करामा करा चल्दा कृष्ण रायले उसलाई आप्रिय शब्द भन्नु
- उत्तर (ग) कृष्ण राय आद्यामा राखे पनि नविभक्ताउने खालका हुनु
- (ख) तिनका भनमा धेरै प्रकारका विचार आउनु
- (ड) ४५ वर्षसम्म शत्रु नहुनु
- (ग) एक दिन लद्दू प्रहार हुनु
- (घ) लहुले आक्रमण गर्ने व्यक्तिको पहिचान नहुनु
- (क) काम विगद्व रामे नोकरमाधि रिसाएँको घटना सम्भन्नु
- (ख) कृतामा करा चल्दा कृष्ण रायले उसलाई अप्रिय शब्द भन्नु
- (झ) कृतामा करा चल्दा कृष्ण रायले उसलाई अप्रिय शब्द भन्नु
- (ञ) इन्स्प्रेक्टरले मोडा धेरैमाधि शहका व्यक्ति गर्नु

११. दिश्यक प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) शत्रु कथाका कृष्ण रायको व्यक्तित्व कस्तो थिए ?

उत्तर स्वार्थार्थिवरप्रसाद कोइतालाद्वारा लेखिएको शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो। यसमा कथाको मुख्य पात्र कृष्णरायको मनोविज्ञानको चर्चा गरिएको छ। मान्देको मन पाठ्यक्रममा उल्लिखित एउटा सानो घटना नै पर्याप्त हुन्छ, भन्ने कुरा कृष्णरायको जीवनमा घटेको एउटा सानो घटना। लद्दू प्रहार। याट थाहा हुन्छ।

कथाका मुख्यपात्र कृष्ण राय समाजमा भद्र, शाल र सहयोगी पात्र रूपमा चिनिएका व्यक्त हुन। काम नपरी धरा वाहिन नजाने र परेको बेलामा आर्थिक रूपमा सहयोग नारे पनि भान्दनामा गढ्दबहरले नै मान्देलाई मञ्जु पार्न सबैने धमता भएका व्यक्त हुन कृष्णराय। आफुलाई शत्रु विहीन ताने उनले भितामा लद्दू प्रहार भएको एउटा घटना विँदू आद्यामा सम्भवमा आपानीन सवैताई शत्रु ताने पुग्दछन्। आफुसँग सम्भक्तमा आएका जीव व्यक्तिसँग नर्कितकै गरेको सम्भन्दहरू। भगदाङको सम्भस्ता भएर काम गर्न उनको जाप्ति सहै एक पत्र शत्रु हुने कुरा कथाको अन्त्यसम्म आइपुदा थाहा पाए। उनले यो पनि थाहा पाए कि सबैका शत्रु हुन्दून।

अन्त्यसम्म कृष्ण नयज्ञे व्यक्तिसँग एक गाउँधराहो आलिक सम्मान परिवारको नेतृत्वकालाले जस्तो छ। जस्ती गाउँधरामा एक सम्मान व्यक्तिलाई कस्तैलाई सहयोग गरेपनि नगरे पनि सबैने मन्दून व्यसेगरी कथामा पनि कृष्ण रायलाई सबैले मान्ने गरेको देखिन्दै।

गाउँधरमा होके कुरामी दिनोकानो गर्न सम्मान परिवारको मूल्यानालाई दिम्बा लगाएँ जस्तै कथामा कृष्ण रायलाई दिम्बा लगाइएको छ। त्यस्तै ताँडमा सम्मान परिवारले गाउँलाई विश्वास नगरे जस्तै कृष्ण रायले भी कर्णलाई विश्वास नगरेको देखिन्दै।

(ख) कृष्ण रायले दिन आफुलाई शत्रुविहीन तान्ये, वर्णन गर्नुहोस्।

उत्तर: शत्रु कथा स्वर्गीय विश्ववरप्रसाद कोइतालाद्वारा लेखिएको एक मनोवैज्ञानिक कथा हो। यस कथामा कथाको मुख्य पात्र कृष्णरायको विश्वासापाको मनोविज्ञानको चर्चा गरिएको छ। यसी आफुलाई शत्रुविहीन तान्ये कृष्ण रायले आकूनामि भाग्ने लद्दू लाई लाई त्यसैले गाउँमा राखेको कुरा देखाइएको छ।

उत्तर: शत्रु कथा स्वर्गीय विश्ववरप्रसाद कृष्ण राय आद्यामा भद्र, शाल र सहयोगी पात्र कथामा चिनिएका कथाका मुख्यपात्र कृष्ण राय समाजमा भद्र, शाल र सहयोगी पात्र कथामा चिनिएका व्यक्तियोगी विश्ववरप्रसादको शब्दहरूले नै मान्देलाई मञ्जु पार्न सबैना धमता भएका व्यक्ति पनि चिए उनी। समाजमा सबैले उनलाई आद्र समान गर्ने। उनले मनेको मन्दैन जान्ने। त्यसैले यसैले गाउँमा केही विवाद भयो भने उनेलाई मध्यस्थकर्ता बनाइन्थ्यो। उनको न्याय त्यसैले गाउँमा त्यसैले गाउँमा राखेको कुरा देखाइएको छ। यसैले गाउँमा आकूनाई राखेको दुख दिएका विश्वास। यिनै विविध कारणले कृष्ण राय आकूनाई शत्रुविहीन थान्ने।

(ग) यस कथाकाल के सन्देश पाइन्दै ?

उत्तर: विश्ववरप्रसाद कोइतालाद्वारा लेखिएको शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो। यसमा कथाको मुख्य पात्र कृष्णरायको मनोविज्ञानको चर्चा गरिएको छ। मान्देको मन पाठ्यक्रममा हुनशाई एउटा सानो घटना नै पर्याप्त हुन्छ। कोही पनि मान्द्ये शत्रु विहीन हुन्दैन। कोही त जस्तै कैसी कैसी न कैसी न कैसी न कैसी गर्दा शत्रु बनेका हुन्दून, भन्ने सन्देश दिनु नै यस कथाको मुख्य आशय देखिन्दै।

कथाका मुख्यपात्र कृष्ण राय आफुना कोही शत्रु नभएको ढाँचे। उनी आफुलाई मनेको सम्मान गर्ने गरेकोमा मक्कल चिए। तर एकरात उनी सुन्ने कोठामा भएको लद्दू प्रहारमा उनको विश्वास दुर्दृश्य आनि उनले आफुले गरेको निर्णयले र जावहल्लाले बन्न भन्ने शत्रुविहीनको पहिचान गर्न राखी र परिणमतः उनको सम्भक्तमा आउने लग्दैन चर्ची सम्भावित हुन्दैन।

यस कथाको बाँकी सन्देश भनेको शत्रु विहीन मान्द्ये हुन्दैन। मान्देले आफुना कारबाही चाहेको नपाई दोस्रोलाई शत्रु बनाइ सकेको हुन्छ। त्यसमा पनि कृष्ण राय त मध्यस्तकर्ता चिए। मध्यस्तकर्ता भनेको यस्तो कार्य हो जसाउने धमता लुकिरहेको हुन्छ। विशेष गरेर भगदाङको मध्यस्तागर्ने कृष्ण रायलाई आफू मध्यस्तमा एउटा न एउटाको शत्रु हुन्पैर्छ, भन्ने जान आजन गरेको कुरा बनाइ शत्रु विहीन मान्द्ये नहुन राखेको देखिए।

(घ) प्रत्येक व्यक्तिका कृष्ण रायका जस्तै नदेखिने शत्रु होलान् त कथाका आधारमा बन्नुपर्न गर्नुहोस्।

उत्तर: स्वर्गीय विश्ववरप्रसाद कोइताला एक मनोवैज्ञानिक कथाकार हुन। उनका कथामा मान्देको मनोविज्ञानलाई विशेष गरी खोलाइएको हुन्छ। शत्रु कथा पनि एक मनोवैज्ञानिक कथा हो। यस कथाका मुख्य पात्र कृष्ण राय नायकाजमा शत्रु बनेका हुन्दून। तर एकरात उनको निर्णयले र जावहल्लाले बन्न भन्ने शत्रुविहीन हुन्दैन। नरेहिको निचिनेको भएपनि प्रत्येक व्यक्तिका कौटी न कोटी शत्रु मान्द्ये शत्रु विहीन हुन्दैन।

मानिस एक सामाजिक प्राणी भएको हुनाले प्रत्येक व्यक्तिका कृष्ण रायका भी नदेखिने शत्रु हुन्छ। समाजमा रहेको बस्ता धेरैसंग व्यवहार मनुपाने हुन्छ। यसी व्यवहार गर्न रामीले कस्तैको पनि चित नदुखाई गर्न सकिन्दै भन्ने हुन्छ। प्ररमा वाजामासिन दानभाई

दिवीवाहिनीसित पनि कहिलेकाही झगड़ा हुन्छ । कृष्ण रायले आफैले धर्मपूजाको कथा पालेको युक्तमायि पनि शाइको देखदा बाआमा, दोनुभाइ, दिवीवाहिनी पनि तो बन्न सबै देखिन्छ । विचालयमा साथीहरूसित पनि कहिलेकाही भनाभन हुन्छ ती तो दूल्ह रायको शाडुजस्ता शत्रु बन्न सक्छन् ।

अन्त्यमा सामाजिक प्राणी भएकाले समाजमा बस्दा गरिने हरेक क्रियाकला एकझलकाले गम्भीर हुन्छन् र जानेर वा नजानेर एक अकांको चित दुखाउन पूछ त्यसैले कृष्ण रायको जस्ता शत्रु हामी सबैका हुन्छन् ।

१२. अच्छा गर्नुहोस् : (क) दुई पनि मध्यस्थ दुई पक्षको समर्थक हुन सक्दैन ।

उत्तर: कृने पनि मध्यस्थ सबैन ।

माधिको कथामा हास्य कल १० को पाठ सात अन्तर्गत शत्रु कथाबाट लिइएको हो । स्वर्गीय विश्वेश्वरप्रशाद कोइरालाद्वारा लिखित शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो । आकूमायि लट्ठी प्रहार भद्रस्केपिंदि शत्रु सम्भन्ने क्रममा आफूता शत्रु बन्ने मध्य कारण त्रै आफूले काम रहेको थाहा पाउँछन् । आफूलो काम तै शत्रु भएको थाहा प्राप्तिको दृष्टिकोणमा चित चुकाउने क्रममा उक्त कथाओ आएको हो ।

माधिको हारक कृष्ण रायमायि लट्ठी आकूमण भएपछि उनको मनमा कुरा खेल्ने क्रममा आफूले मध्यस्थ भएर झगडा भिलाउदा हाँहे व्यक्ति आफूलो समर्थक नभएर शत्रु भएपछि हुन्नको प्रसङ्गमा आएको हो । आफूले करैको चित पनि नदुखाएको र कमाएको सम्भाल पनि कसैलाई थोका दिइएर अवया दुख दिइएर नकमाएको हुनाले आफूलाई शत्रुवीहीन ठानेर बसेको कृष्ण रायलाई एक रात एककासि लट्ठी आकूमण भएपछि आफाना कार्यको बाबमा समीक्षा गर्न वाले र आफाना हुनसक्ने शत्रु सम्भन्न वाले । आफू चायस्थ भए गरेका न्यायमा सधै एकपक्ष दुस्मन भएको सम्भन्न । उनले आफूसँग आएका छन्या भान्दैको पनि सूची बनाए अनि मान्दै शत्रु विहीन हुन्नैन भन्ने निष्कर्षमा पुगे ।

माधिको बाब्यको मूल आशय झगडाको मध्यस्थले स्वस्फूरू रूपमा शत्रु कमाउँदै, किनकि झगडाका दुवैपक्ष फैसलाको समर्थक बन्न सक्दैन । एक पक्षको अवश्य चित दुख । चित दुहेन पक्षले सधै मध्यस्थलाई आफूलो शत्रु ठान्छ ।

(द) कस्तो बचम्म, निर्दोष कुरामा पनि विषालु साँप जस्तो वैरी बनाउने साधन लुकिरहेको देखिन्छ ।

उत्तर: कस्तो बचम्म देखिन्छ ।

माधिको कथामा हास्य कल १० को पाठ सात अन्तर्गत शत्रु कथाबाट लिइएको हो । स्वर्गीय विश्वेश्वरप्रशाद कोइरालाद्वारा लिखित शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो । कथाको मूल्य पात्र कृष्ण रायले आफूले निष्पक्ष रहेर गर्ने गरेको मध्यस्थताको अर्थ बुझे क्रममा माधिको कथामा आएको हो ।

माधिको हारक कृष्ण रायले आकूमायि लट्ठी आकूमण भएपछि आफूला विश्वासको निष्पक्षको स्वप्नमा आएको हो । कथाको मूल्यपात्र कृष्ण रायले मूल्य काम झगडाको मध्यस्थ बन्न हो । मध्यस्थ बन्न भनेको एक निर्दोष कार्य हो तर पनि निर्दोष कार्यान्वयन विषालु साँप जस्तो वैरी बनाउने साधन लुकिरहेको हुन्छ भन्ने पता लगाए । कृष्ण रायले गर्ने कार्यहरू सधै निर्दोष नै थिए तर कुन कामले कसैलाई चित दुखको विषालु पहिं पाउन सकेन्न । जसरी हरियों घोसमा लुकेको विषालु साँपलाई सविलै देख्न सकिन्नैन । एककासि आकूमण गरेपछि मात्र साँप रहेछ भन्ने थाहा हुन्छ त्यसैरी हामीले गरेका द्वन् कार्यको कहिले शत्रु जन्माएको हुन्छ र त्यो शत्रुले कुन मौकाको वाहा हुन्नैन भन्ने कुराको चर्चा माधिको बाब्यमा भएको छ ।

माधिको बाब्यको मूल आशय मान्दै शत्रुवीहीन देखिन्न । शापा कार्यमे अद्यमाने लघमा शत्रु कमाउँदै जन शारीराउँ वाहा नै बालो देखिन । अज्ञाति कारीमा निर्दिष्ट होले आकूमण गरे भै आकूमायि आकूमण भएपछि शत्रु शारीराउँ जाहना प्राप्ति कुरा थाहा हुन्छ । भन मध्यस्थकर्ताका त तै विपालु मार्गाद्वारा शत्रु देखिन गर्नेहुन ।

१३. 'शत्रु' कथाका कृष्ण रायमायि लट्ठी प्रहार भएपछि पनि उनले तिन शत्रु किटान गर्न सकेन्न, तर्क दिइएर पुष्टि गर्नुहोस् ।

उत्तर: विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाद्वारा लेखिएको शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो । यस कथामा कथाका मुख्यपात्र कृष्णरायले आकूमायि लट्ठी प्रहार हुन्नम्बाट त्रगाउँ र पञ्चाउँ मनमा खेलाएका कुराहरू समेटिएको छ । आफूले कमैलाई दुख निर्दिष्ट होले ताणे गर्नलाई नै कसैले आकूमण गरेपछि उनी अच्छिमत भाका छन् । प्रियंवदेम्ब शत्रुवीहीन ठाउँका रायसे आफूला कार्यहरू सम्भन्ना कुनै त कृने समर्थमा त्रैको तिन दुखालाई मध्यस्थले र शत्रु विन्न सक्दैन ।

कृष्ण राय आफूला कोही शत्रु नभएको ठाण्ये । उनी आकूलाई खैले सम्भाल गर्ने गरेकोमा भक्ति दिए । तर एकरात उनी सुन्ने कोइमा भालो लट्ठी प्रहारले उनको विश्वास दुख्यो आनि उनले आफूले गरेको निष्पक्षले र कायदालाई उन्न सम्भले गरेको परिणामत । उनको सम्भन्नमा आउने चापान भै बन्धितिन हमलाकारीको रूपमा शाइकाको धेरामा आए । योै मान्दैसित बहुतानामै कृष्ण गर्न्ने जातिसित सङ्गत गरे त्यातिलाई नै आफूलो शत्रु बन्ने ठाउँ दिए ।

कृष्ण रायले काम विशेषले मात्र मान्दैसित सङ्गत गर्ने गरेका र प्राप्तेक बहुतानमा क्लैन कसैको चित दुखाउने काम गरेको देखिन्छ । चाहै त्यो काम गर्न नोकरलाई वकालाई थोक्यो दोम्या काम खोज्न आएको युवकलाई उपदेश दिदा होस्त । झगडाको मध्यस्थला गर्नो त चाहै एक पक्ष रिसाउने भईहाल्यो । रेलको डुच्चामा पनि उनसे झगडा भएका थिए । तटमा पनि उनको धक्का खाएर एक जना लडेको थियो । यसरी कृष्ण रायले आफूलो सम्भन्नमा आएको प्राप्तसैरेसग सानो तिनो गल्ती गरेको हुनाले शत्रु किटान गर्ने खफेन्न ।

१४. कृष्ण रायका मनमा उत्क्षितका मानसिक उत्तरचालालाई 'शत्रु' कथाका आधारमा समीजा गर्नुहोस् ।

उत्तर: विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाद्वारा लेखिएको शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो । यसमा कथाका मुख्य पात्र कृष्णरायको मनोवैज्ञानिको चर्चा गरिएको छ । चाहै आकूलाई शत्रुवीहीन ठाउँका कथा रायले आकूमायि भएको लट्ठी प्रहारबाट सबैलाई शत्रुको धेरामा शत्रुवीहीन ठाउँका कथा रायले आकूलाई लट्ठी प्रहार गरेपछि उनको भक्ति देख्न दोम्यो र एउटा झगडामा सबैलाई निर्दीप काम त्यो राखेको छ । कृने पनि मध्यस्थ दुई पक्षको समर्थक हुन सक्दैन । मध्यस्थले झगडाको मध्यस्थता को त्रुटी भएको हुन्नै । एउटा न एउटाको शत्रु हुनैपर्द्ध, भन्ने जान कृष्ण रायले आज्ञान गरे भन्ने कृष्ण कथामा उल्लेख गरिएको छ ।

आफूले कसैलाई चित दुखाउएको, रुपियाँ कमाउँदा ज्रलाई दीर नपारेको आफूसित आफूले कसैलाई चित दुखाउएको सधै शत्रु नभएको सम्भकेर भक्ति परेर भूतेको बेलामा कसैले सधैयोकी भएको लट्ठी प्रहार गरेपछि उनको भक्ति दुख दुख्य । जनि उनले आफूला कायदाको चारेमा आकूमायि लट्ठी प्रहार गरेपछि उनको भक्ति दुख्य । आफू मध्यस्थ भएर सम्भाला गर्न बाल्दू, र आफूला हुनसक्ने शत्रु सम्भन्न बाल्दून । आफू मध्यस्थ भएर गरेका न्यायमा सधै एकपक्ष दुस्मन भएको सम्भक्ति चाहे हो त गोपेवन्द परिष्ठित हुन् त भाल्दूर । आफूले जान कृष्ण रायले आप्यसैरेसग सानो तिनो गल्ती गरेको हुनाले शत्रु किटान गर्ने खफेन्न ।

लद्धी प्रहार अग्निहोसम्म आकूलाई शत्रुघ्नीन ठाने कर्ण रायने घटनाको छानविकास
लागि आठने हन्तेकरण सम्भावित शत्रुका अनुग्रन्थी सूची विप्रवाट कृष्ण राजा

मनमा उच्चित्तका मानिक उत्तर चहावलाई प्रस्त्रयाउन सकिन्द्र।

१५. शत्रुं कथाका मुख्य मुख्य घटना नखुट्टे गरी कथासार लेख्नुहोस् ।
उत्तर: विष्वेशवरप्रसाद कोइरलाहारा लेखिएको शत्रु कथा एक मनोवैज्ञानिक कथा हो । अन्य कथामा कथाका मुख्यात्राव कल्पनायने आफू माथि लद्धी प्रहार हुनुभन्दा अगाहि १ पछाडी
मनमा खेलाएका लुहरहरु समेटएका छन् ।

कर्ण राय शान्त स्वभावका गाउँभरिका सबैभन्दा भद्र मानिस थिए । कसैलाई कर्ता रिसु
भनेको झगडा निम्बाउनु हो भन्ने ठाने कर्ण राय जनतालाई पीर परेको बेलापा
सान्त्वना दिइए र सबैलाई चित बुझाउये । कसैको मृत्युमा २ झगडामा बाहेक ही
घटनाको बाहिर निस्कदैनश्य । धन, यश र सम्मान सबै यिथो उतीसेगा ।

आकूले कसैलाई चित नदुखाउएको, रूपांयां कमाउँदा अरुलाई पीर नपारेको आफूहित
सबैबोक भएको सबैभन्दा दुलो शत्रु नभएको सम्फेर मक्खपरेर सुतेको बेलामा कहैने
आफूमाथि लद्दी प्रहार गरेपछि उनको भ्रम दुदछ । अनि उनले आफ्ना कार्यको बोधना
सम्भाजा गर्न थाले र आफ्ना हुनसल्ने शत्रु सम्भन्न थाले । आफू मध्यस्थ भएर गर्नु
न्यायमा सधै एकपक्ष दुस्मन भएको सम्फेर चाहे ती गोविन्द पण्डित हुन् वा मास्टर ।
त्यसतै काम गर्ने नोकरलाई पनि त उनले धर्काएका थिए । रेलमा पनि झगडा भएको
यिथो । नोकरी छोर्जे आउनेलाई नोकरी नदिईएर उपदेश दिइएका थिए आदि घटना
सम्भन्न पुगे ।

जन्त्यमा आफूले धेरे शत्रु कमाउने काम गरेको र मध्यस्थ बन्ने आफ्नो काम नै बैरी
बन्नाउने मुख्य काम भएको ठाने र शत्रुविहीन मान्द्रे नहुने निष्कर्षमा एउे अनि इन्स्प्रेक्टरले
सम्भावित आक्रमणकारीको नाम भन्न लगाउंदा यसि लामो सूची तयार पारे ।

१६. दिइएको अनुच्छेद पहुन्होस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

नेपाल कलाका दृष्टिले उर्वर भूमि हो । नेपाली कलालाई विशेषतः चार भागमा वर्गीकरण
गर्न सकिन्द्र, बास्तुकला, चित्रकला, मौर्तिकला र काष्ठकला । बास्तुस्थानसम्बन्धी कलालाई
बास्तुकला भनिन्द्र । बास्तुकलाका दृष्टिले नेपालमा प्यागोडा शैली, शिखर शैली, स्तु
शैली, मिश्रित शैली आदि विभिन्न शैलीका मनिदर पाइन्छन् ।

मनिदरको विकासको भाग खोको-च्छाई तह तह परेका छाना बनाई निर्माण गरिएका
मनिदरलाई प्यागोडा शैलीका मनिदर भनिन्द्र । यस्ता मनिदरका प्राइग्राममा कलात्मक वर्तु
हुन्दैन् भने दृष्टिले र तीरणको प्रयोग गरिएको हुन्दै । पश्चिमताथ मनिदर, चागुनारायण
मनिदर, न्यातपोल आदि प्यागोडा शैलीका मनिदर हुन् । सुलुत घेरेर माथि चुलिदै गएक,
कलबक हर्दा शिखर जस्तो देखिने अनि छाना नवनाईकून मनिदर निर्माण गर्ने कारबाई
बास्तुकलामा शिखर शैली भन्ने गरिन्द्र । यस शैलीका मनिदर ब्रह्मा मनिदर, पाटनको थी
कृष्ण मनिदर, पाटनको महादेव मनिदर, मिश्रितनाथ आदि हुन् । औढ परम्पराभन्दासार
उल कुकोको २ माथि सांधुरो हुई गएको शैलीलाई स्तुपा शैली भनिन्द्र । स्तुपा शैलीमा
एउटा मातृ गन्त्र रहेको हुन्दै, जस्तै बैदुनाथ र स्वयम्भनाथ बास्तुकलाका विभिन्न
शैलीको मिश्रण गरी निर्माण गरिएको शैलीलाई मिश्रित शैली भनिन्द्र । जनकपुरको
जानकी मनिदर मिश्रित बास्तु शैलीको उदाहरण हो । यसमा शिखर र गुम्बज शैलीको
मिश्रण पाइन्दै ।

नेपाली धर्मी चित्रकलाका दृष्टिले सम्भद छ । यहाँको चित्रकला निकै पुरानो छ । तो तो
वर्षात्मम पुराना प्राचीन बीढ ग्रन्थमा चित्रित बीढ चित्र नै नेपालका चित्रकलाका प्राचीन
नमुना हुन् । नेपाली चित्रकलालाई तीन प्रकारले अध्ययन गर्न सकिन्द्र, ग्रन्थचित्र
भित्रचित्र र पौभाचित्र । छापावानाको आविष्कार हुनुभन्दा पहिले आफू लाई आवश्यकपने पुस्तक र ग्रन्थ
हातै ले लेखेर तथारपार्ने गरिन्थ्यो । वाक्पलाई पदवोगे पदविषयो भित्राई पुनर्लेखन

पुस्तक र धन्य जानेले लेखेर तथार गार्ने गरिन्थ्यो । यस्ता इस्ताविनिवाल ग्रन्थमा नेपालका
विप्रयत्नम सम्बन्धित चित्र पनि ती धन्यमा बनाउने चनन तथा बन्ना यिथो । यिनै
चित्रलाई ग्रन्थचित्र भनिन्द्र । ग्रन्थचित्र दुई उक्ताङ्का उन्नत, गानाचित्र र पाचित्र ।
ग्रन्थलाई नाराधित रूपमा दान्तलका लागि नव र बालि गणिताङ्को काठका चित्रला
कल्पाकमा भित्री, बाहिरी भागमा वा दुवैतर्क कोणिग्रामा चित्र गानाचित्र लैन भने यस
गाठको दार्या बायां बन्ने का वा भूल पाठनाई दार्या बायां भारी कलावस्तुबाट भित्र गरी
बनाइएका चित्र पाचित्रहरु हन् ।

धर, मनिदर, गुम्बा आदिको भित्रामा बनाइएका चित्रलाई भित्रचित्र भनिन्द्र । भल्कुपर्नको
५५ भयाले दरबारमा रहेका रामायण, महाभाग्म, नवदेवतानी ल्याकूलकूप
र रासलीलाका आकर्षक चित्र यसका उदाहरण हुन् । भित्रिला चित्रलाई नगाई देवता
प्रचलित भित्रचित्रको सबैभन्दा उत्कृष्ट नमुना हो । विशेष प्रतिविका मात्र काष्ठामा
बनाइएको चित्रलाई पौभाचित्र भनिन्द्र । पट र मण्डल गरी पौभाचित्र दुइप्रकारका उन्नत
पट विधिमा मुख्य देवीदेवताका चित्रलाई चित्रमा राती अन्य वाहायक देवीदेवतालाई
विरिपरि राखिन्दै । 'मण्डल' विधिमा ज्यानभास्यको चित्र दण्डमा तानिक वा माझकोनिक
चित्रहरु राखिन्दै ।

नेपाल मूर्तिकला र काष्ठकलाका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण छ । विभिन्न प्रकारका दुइगा, नाटो
काठ, सिसा, धातु आदिका विभिन्न आकृति बनाउने कलालाई मूर्तिकला भनिन्द्र । नेपाली
मूर्तिकलालाई विकास लिच्छिविकालदेखि सुरु भएको पाइन्दै । मल्लकालमा नेपालको
मूर्तिकलालाई निकै फटाटाएको यिथो काढको प्रयोग गरी विभिन्न मूर्ति, भाडा, भ्याल, डोका,
फनिचर आदि निर्माणसम्बन्धी कलालाई काष्ठकला भनिन्द्र ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) नेपाली कलालाई कति भागमा वर्गीकरण गरिएको छ?

उत्तर: नेपाली कलालाई ४ भागमा वर्गीकरण गरिएको छ ।

(आ) कस्ता चित्रलाई ग्रन्थचित्र भनिन्द्र?

उत्तर: हस्तालिखित ग्रन्थमा लेखिएको विप्रयत्नम सम्बन्धित चित्रलाई ग्रन्थचित्र भनिन्द्र ।
गाताचित्र र पाचित्र गरी ग्रन्थचित्र दुई प्रकारका हुन्दैन् ।

(इ) पौभाचित्र भनेको कस्तो चित्र हो?

उत्तर: विशेष प्रतिविका साथ कपडामा बनाइएको चित्रलाई पौभाचित्र भनिन्द्र । पट र

मण्डल गरी पौभाचित्र दुइप्रकारका हुन्दैन् ।

(ई) मूर्तिकलाको विकास कहिलेकाल भुल भएको पाइन्दै?

उत्तर: मूर्तिकलाको विकासलिच्छिविकालदेखि सुरु भएको पाइन्दै ।

(क्ष) माधिक संरचना र वर्षावन्यास पहिचान गर्नहोस्:

(अ) भल्कुपर्नको पाइन्दैमा रहेको नेपाली मूर्तिकलाको विकास लिच्छिविकालदेखि सुरु

भएको पाइन्दै । वास्तुलाई सम्भावनार्थमा परिवर्तन गर्नहोस् ।

उत्तर: नेपाली मूर्तिकलाको विकास लिच्छिविकालदेखि सुरु भएको रहेला ।

(आ) माधिको अनुच्छेदमा रहेको विशेष प्रतिविका साथ कपडामा बनाइएकोचित्रलाई

पौभाचित्र भनिन्द्र । वास्तुलाई इच्छार्थमा परिवर्तन गर्नहोस् ।

उत्तर: विशेष प्रतिविका साथ कपडामा बनाइएकोचित्रलाई पौभाचित्र भनिन्द्र ।

(इ) ध्यापावानाको आविष्कार हुनु भन्दा पहिले आफू लाई आवश्यकपने पुस्तक र ग्रन्थ

हातै ले लेखेर तथारपार्ने गरिन्थ्यो । वाक्पलाई पदवोगे पदविषयो भित्राई पुनर्लेखन

गर्नहोस् ।

उत्तर: यापालानाको आविष्कार हमें भन्दा पहिले आफूलाई आवश्यक पनि नुस्खा है। हालौले लेखेर तयारपाने गरिन्थ्यो। वाक्यलाई पदयोग पदवियोग मिलाई पुगेहोस्।

गर्नुहोस्।

१५. दिइएको सन्दर्भ पहुङ्को र तोकिएको कार्य गर्नुहोस्:

केही गर्न बा पाप गर्ने तीव्र इच्छा भएको अवस्थामा मानिसको मन धेरै जट्ठीर हुन्ने मानिसले गर्न चाहेका कुरा र भेटन खोजेका व्यक्तिलाई एकछिन पनि पर्खन दें दृढ़। उत्सुकता भनेको नै कसैलाई भेटनु, कसैलाई केही भन्नु वा कसैरीय कुरे का जान वा हामीसे आफ्नो मनले गर्न चाहेको कुरा गर्न निकै व्यग्रता साथ पर्खिनु पाइन हो। उत्सुकताका लागि धेरै वर्षदेखि विदेश बसेका दाइले घर जाने जहाजको टिकट करेत छन्। उनी घर जान आतुर छन् र उनी भन्नै छन्, 'कसि वर्षपछि बस्त अभ आमावृद्धालाई भेटन र देखा पाउँछु।' मेरा विद्यालयका साथीको को कोही पुगे होला। कपडाको भक्कुन्डो साथीसंग खुब खेलिन्थ्यो। बैलुकी लखतरान परेर घर फर्क्का खिल दिन गर्नुहोस् भनेर आमावृद्धाको गाली खाइन्थ्यो। कस्ता रमाइला थिए ती दिन यी विगतका हर साथीसंय वरेर छलफल गर्दा आहा। क्रति रमाइलो हुन्दू होला।'

माधिको अनुच्छेदमा दाइ आफ्ना आमावृद्ध र साथीभाइ भेटन आतुर भए फै तपाईं पनि लामो समयपछि घर फर्क्काको कल्पना गरी तपाईंका मनमा जागेका उत्सुकताका साथीसंय अभिनयात्मक प्रस्तुति गर्नुहोस्।

उत्तर: नाथीहरू मिलेर समूहमा विभाजित भएर छलफल गर्ने।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ७ सुन्नुहोस् र दिइएका प्रश्न ठिक भए ठिक र बेठिक भए बेठिक भन्नुहोस्:

उत्तर: (क) नरेशका आमावृद्धाले छोरालाई पहुन सहर पठाए। (ठिक)

(ख) नरेशले आमावृद्धाले आफू विदेश नजाने कुरा गन्धो। (बेठिक)

(ग) नरेशका विदेश गएको पाँच वर्षसम्म पाइन घर फर्किएन। (ठिक)

(घ) नरेशका आमावृद्धालाई आधिक अभाव थिएन। (बेठिक)

२. सुनाइ पाठ ७ का बाधारामा दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस्:

(क) नरेशले कर्ति क्षाक्षासम्मको अध्ययन पूरा गरेको थियो?

उत्तर: नरेशले १२ क्षाक्षासम्मको अध्ययन पूरा गरेको थियो।

(ख) दुदावृद्धीलाई कन कुरामा विश्वास लाग्न छोड्यो?

उत्तर: दुदावृद्धीलाई नरेश स्वेदेश फर्केने कुरामा विश्वास लाग्न छोड्यो।

(ग) दुदावृद्धीलाई के कुराको अभाव भयो?

उत्तर: दुदावृद्धीलाई आधिक र मायको अभाव भयो।

(घ) नरेशका टाडेमा तपाईं हुनुपाएको भए के गर्नुहन्द्यो?

उत्तर: नरेशको टाडेमा म भएको भए पहिले जे भएपनि वा विरामी भएको सुनेपछि घर फैलेर गर्ने।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

३. दिइएको अनुच्छेद परी बाजार्य र इच्छार्य जनाउने क्रियापदको अलग अलग हुनी बनाउनुहोस्।

आमाले भन्नुभयो, "आज के तरकारी पकाउँ?" "धिरौलाको तरकारी पकाउनुहोस् त न तिरप ल्याउँँ?" ऐसे भने। आमाले भन्नुभयो, "बाबू तैले टिपेर ले। दिरीले तरकारी भएको गर्नी पकाउन्। पकाएर्थु तैले पिरोलाको तरकारीसंग भात खाएस् है। बाहीले तै

पनि लाओस्। दिरीले त बाडले पनि लाउन।" आजी नानिको लाल समाउदै जामाले कोरि भन्नुभयो, "तिमीले पनि लाए है।"

उत्तर: बाजार्य

ले

इच्छार्य

पकाउनुहोस्

पकाउ

ल्याउँ

पकाउन

बाग्न

लाओस

लाए

दिइएको अनुच्छेद परी रेखाल्हैकिसम्बाबनार्य र सङ्केतार्य जनाउने क्रियापदको अलग-अलग सूची बनाउनुहोस्:

हिमालले बयर टिपेर ल्याउँला र खाउला भनेर लिमाग कर्दै थियो। दिमाल छिटो आए हुन्द्यो अनि धेरै बयर टिपेर ल्याए हुन्द्यो भन्ने उसको आजा थियो। हिमालले बयर टिपेर ल्यायो भने धनपति बाका नातिलाई पनि दिउँला भनेर मनमने खोखेको थियो। ल्याये बेला विद्यु आइन् र भनिन, "हिमाल फुटवल ढेव्नै लोला।" तिमीले जानी मान्द्यै भने म बयर दिउल क्यारे!

उत्तर: सम्भाबनार्य

ल्याउँला

सङ्केतार्य

आए हुन्द्यो

लेलै होल

ल्याए हुन्द्यो

दिउँला

ल्याये भने

मान्द्यै भने

कोष्ठकमा दिइएका सङ्केतका बाधारामा खाली ठारै भन्नुहोस्:

(क) हामी सबैको भलो (हु इच्छार्य)

उत्तर: हामी सबैको भलो हाओस्।

(ख) तिमी कविताको लयबद्ध बाचन (गरै बाजार्य)

उत्तर: तिमी कविताको लयबद्ध बाचन गर।

(ग) उनीहरू विद्यालय (जा सम्भाबनार्य)

उत्तर: उनीहरू विद्यालय जालान्।

(घ) उसले मिहिनेत परीक्षामा सफल हुन्दू। (गरै सङ्केतार्य)

उत्तर: उसले मिहिनेत गन्धो भने परीक्षामा सफल हुन्दू।

(ङ) तपाईं कथा (लेख : सामान्यार्य)

उत्तर: तपाईं कथा लेख्नुहुन्दू।

५. दिइएको अनुच्छेदलाई सम्भाबनार्यमा परिवर्तन गर्नुहोस्:

म हिउदै बिदामा इलाम धुम जाल्नु। म कन्यामको चियाकारी धुम्लु। ल्वेशमा इच्छात र विदेशमा नियांत हुने नेपाली चियाका बारेमा जानकारी लिन्दू। ल्वाहाका मार्गसर्वसंग चिया खेती गर्ने तरिका सिन्दू। म पानि कूपि विचय पढेर गाउँधारी चियाखेती गर्दू।

उत्तर: म हिउदै बिदामा इलाम धुम्ला जाउँला। म कन्यामको चियाकारी धुम्ला। ल्वेशमा प्रच्छात र विदेशमा नियांत हुने नेपाली चियाका बारेमा जानकारी लिउँला। ल्वाहाका मानिससंग चिया खेती गर्ने तरिका सिन्दू। म पानि कूपि विचय पढेर गाउँधारी चियाखेती गर्नुला।

६. दिइएको अनुच्छेदलाई दुईओटा सङ्केतार्य बाधारामा परिवर्तन गर्नुहोस्।

आज पानी पने छ, मकै बारी भिज्ने छ। मझैका खोट सपने छून, धोता झुला हाल्ने छन्। मकैबाली राशी हुने छ, मकै बजारमा लोर बेचिने छ। मकै बेचेर पैसा कमाउने छ,

त्यसले घरखुच चलाउने छ।

उत्तर: (क) आज पानी पन्यो भने मकै राशी फल्ने छ।

(६) मैं रामरी कल्पो भने लेचेर धरखर्च चलाहने छौ।
ब्राजार्य, हृष्टार्य, सम्भादनार्य र सहकेतार्य जनाउने दुई दुईगोटा कियापद पैरै लैन् ।
अनुच्छेद लेखुहोस् ।

उत्तर बुवाले दाइलाई ते स्थाप्स जा भन्नु भयो । आमाले दूध पिई भन्नु भयो । मताहै तैने पनि रामरी पढेत भन्नु भयो । परीक्षामा राम्पो नम्वर ल्याउने गरी लेखेत भन्नु आमाले आशिष दिनभयो । मैले मेहेनत राम्पै गेरको हुनाले म प्रथम हुन्छ होसा । तो पनि राम नम्वर ल्याउनुहोला । म प्रथम भए भने बाबाले साइकेल ल्याइदैनु हुन्छ । तो बाहनुभयो भने जागिर खान्दै ।

७. शिक्षक र रसायिच भर्हाइहोको कुराकानी पदनुहोस् र पदयोग पदवियोग विग्रहा अर्थात् हुने कुै दुई उत्तरारण लेखुहोस् :
शिक्षक : ऐ रमा, हरि के गँडै नि? लेखेर बताऊ त ।

रमा : हरि प्रसाद खान्दै, गुरुं यी लेखै ।

शिक्षक : (रमाले लेखेको पढेपछि) हरि केको प्रसाद खान्दै नि?

रमा : हैन क्या, खान्दै मात्र भनेको, प्रसाद कहाँ हुन् नि?

शिक्षक : त्यसो भए हरिप्रसाद खान्दै । पो लेखु पथ्या त । हरि र प्रसाद दुइदाएर भै म भुकिए नि ।

रमा : हो गुरु, मैले बल्ल बुझौं । डिको ठिकसंग नदिदा त अर्थमा पैनि करप, पढौरहेछ ।

शिक्षक : त भन अरु त्यस्ता डिको दिनुपर्ने ठाउँमा नदिदा वा डिको नदिनु पने याते डिको दिदा अर्थ उल्टो हुने बाक्य लेख र अर्थ कसरी फरक भयो मलाई बतात ।

रमा : मैले त बल्ल कुरा बुझौं । ल हेन्स त गुरु, राम बहादुर छ, लेख्यो भने त निकै बहादुर रहेछ भन्ने बुकिदोरहेछ । रामबहादुर छ, लेख्यो भने त रामबहादुर भन्ने बुकिदोरहेछ ।

शिक्षक : अरु पनि लेखेर देखाऊ न ।
रमा : किताब टेवल माथि छन्, लेख्यो भने किताब र टेवल दूसै माथितर भाल बुझ्ने र किताब टेवलमाथि छन्, लेख्यो भने अर्थ अकै पो हुन्दोरहेछ । तर राम लालमोहनलाई हेँ र रामलाल मोहनलाई हेँ भन्नेमा एउटामा गाँधी खाने लालमोहनलाई हेने र अर्कामा 'रामलाल' मोहनलाई हेने भने त्रै बुकिदोरहेछ ।

शिक्षक : तिमीले दिईं कुरा बुझ्यो, त्यावास रमा ।

उत्तर : लुगा दराज माथि छन् । लुगा दराजमाथि छन् । पहिलोले लुगा र दराज तै माथितर भन्ने बुकाउछ भने दोसो बाक्यले दराजमाथि लुगा छ भने त्रै जनाउदैछ ।

हरि प्रसाद खान्दै । हरिप्रसाद खान्दै । पहिलो बाक्यले हरिले प्रसाद खान्दै भन्ने अर्थ दिन्छ ।

८. दिक्षको अनुच्छेदमा रहेका पदयोग र पदवियोगसम्बन्धी त्रुटि पहिचान गरी पुनर्वैधूत्यात् :

मेरा निष्पत्र भेरो देशमै महान् छ भने शीर्षकमा एक जना युवाले निवन्ध लेखेदै । निवन्ध प्रीत योगितामा त्यो निवन्ध प्रथम भए छ । मेरा साथीलेपनि त्यो निवन्ध पहेङ्छ रहेदैन । उसलाई निकै मनपरेदै । बास्तवमा निवन्ध न लेख्ने गरे लेखन सकिदैन । निवन्ध लेखेगयो भने रामा निवन्ध लेखिन्दै ।

निवन्ध प्रतियोगितामा त्यो निवन्ध प्रथम भएछ । मेरा साथीले पनि त्यो निवन्ध

पहेकारहेदैन । उनलाई निकै मन परेदै । बास्तवमा निवन्ध नलेन्ने तर लेखन गर्किदैन । निवन्ध लेख्ने गयो भने रामा निवन्ध लेखिन्दै ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

दिहाएको सन्दर्भलाई आधार मानी थप घटना निर्माण गर्दै १०० ग्रन्डमा नवटाई एउटा कथा लेखुहोस् :

(क) शिक्षा र दीक्षा नामको दुई साथीर्थीक फगडा हुन उनीहरूको बोलचाल बन्द हुन्

(ख) शिक्षाका बुवा सडक दुर्घटनामा घाइते हुन्

(ग) शिक्षाले अरु कसैबाट यो समाचार सुन्

(घ) अस्पतालको आकर्सिमक कक्षमा पुग्दा दीक्षालाई त्यहाँ देल्न

(ङ) दीक्षाले अस्पतालमा ल्याएर बुवालाई उपचार गरेको कुनू शिक्षाले बाहा पाउन

उत्तर: धेरै समय अगाडिको कुरा हो । शिक्षा र दीक्षा नाम गरेका दुई जना माती थिए । दीक्षाले उपचार भएकाले एक अकार्सित मिल्ये पनि । तर एक दिन नेव्वो बायीको कुरा सुन्ने उनीहरूले बनाभन भयो । बनाभन पाँचौ उनीहरूका विचाल बन्द भयो । त्रिव एकले अर्काको कुरा पाँचौ सुन्न छाडै ।

एकदिन बुवा अफिसबाट धेरै फक्दै गर्दा सडक दुर्घटनामा परेन घाइते भएको बब्राले पाइन् । बुवाको दुर्घटना भएको सुन्नासाथ उनी हास्पिटल दैडिन् । उनका बब्राले शिक्षाले पाइन् । बुवाको दुर्घटना भएको सुन्नासाथ उनी हास्पिटल दैडिन् । उनका बब्राले उपचार आकर्सिमक कक्षमा हाँडै भन्ने जानकारी लिएर त्यहाँ पुग्दा उनले दीक्षालाई देखिन् । हास्पिटलमा दिक्षालाई देखा शिक्षा बोल्न न नबोल्न भइन् । पुग्दानी मार्यानाई देखिन् । हास्पिटलमा दिक्षालाई देखा शिक्षा बोल्न न नबोल्न भइन् । देखा उनलाई सर्वेक्ष भेटेजस्तो पनि भएको थिए र शक्तिलाई देखा रिम उठेको थिए । देखा उनलाई सरासर बुवा भएको ठाउँमा गइन् । बुवाले आज म दिक्षाको कारणले मात्र जिउदी उनी सरासर बुवा भएको ठाउँमा गइन् । बुवाले आज म दिक्षाको कारणले मात्र जिउदी छु । यदि उनले समयमा भलाई यहाँ नल्याएकी भए जे पनि हनसक्यो भन्न भयो । बुवाको कुरा सुन्नासाथ उनले आफूलाई रोकन सकिनन् र दौडेर गएर दिक्षाको गला लागेर लन थालिन ।

२. तपाईंको गाउँ समाजमा प्रचलित कौै एउटा लोककथा खोजेर कसामा सुनाउनुहोस् ।

उत्तर: तिमीलाई वा आमाले सुनाएको कुनै कथा सुनाउनु ।

नेपाली हास्त्रो अम र सिप

मुकुन्दराम उपाधी

नेपाल बाचे नेपाली हास्त्रो गौरव बाँचे छ
नेपाली भाषा संस्कृत कला साहित्य सांच्चे छ
दहैले आउ नेपालसाई वरियो बनाऊँ
नेपाली हास्त्रो अम र सिप स्वदेशमै लगाऊँ।

नेपाल भोजे रहन्दै सितो एउटैले नखाए
नेपाल नाहो रहन्दै टालो एउटैले नलाए
दहैले आऊ खाना र नाना सबैलाई पुन्याऊँ
नेपाली हास्त्रो अम र सिप स्वदेशमै लगाऊँ।

पहाड भन्दै परिना पाए म स्वर्ग भुलाउयै
तराइ भन्दै सिंचाइ पाए म तुन कफलाउयै
के छ र गाडो होस्टेम हिसे सबैले मिलाए
सबैले चोखो अम र सिप स्वदेशमै लगाए।

यो कस्तो देश सुषिटकै बेला विजान पाएको
देवता शृणि मनुष्य मिली बेदान्त गाएको
मुन्द्रम भान् थम्पद महान् सम्पदा महान
विश्वमै छैत धरती महान् यो देश समान।

पुर्णले दियो विश्वकै लागि रहस्य विश्वाल
अर्प्पन गिरोगुकूट हास्त्रो सबैच विहार
आवैले सुन रहस्य यही चुम्केर सहार
हे ! धन्य पुर्णो प्रकाशपूज्जन वन्दना हजार।

नेपाल आमा यो दिव्य आमा जगाऊँ कसरी ?
आलस्य निरा हीनता सारा भगाऊँ कसरी ?
आर्थिय देउ एकै र कोरे परिना बगाऊँ
नेपाली हास्त्रो अम र सिप स्वदेशमै लगाऊँ।

भौतिक
टालो : इज्जत, सम्मान, प्रतिष्ठा-
विचार : कण्डाको साथो दुक्क, वस्त्र
सूषिट : जीमनमा कलो वा अन्य कितिम लरिकाले पानी लगाउने काम
बेदान्त : बेदान्त वा पैदा गर्ने काम, विजेना
थम्पद : बेदमा विजित विद्वान्तको विवेचना गर्ने सिद्धान्त वा दर्शन
बप्तृ : अद्वितीय, अनुपम
सखार : विजान सबैरै किसिमिसिमा

प्रकाशपूज्जन
आमा : एकै ठाउँमा जम्मा भएको प्रकाश
कुनै बर्सै आदिमा देखा गर्ने चमक, फलक

शब्दभण्डार

- दिव्यएका शब्दको वर्ष लेख्नुहोस् :
कला, धम, सितो, आलस्य, रहस्य, सम्पदा, चोखो, स्वर्ग
उत्तर कला : कुनै काम रामोसंग गर्ने सिप
धम : कुनै कामका निमित्तको मानवीय चेष्टा
सितो : पाकेको आमलको दानो
आलस्य : काम गर्ने जग्गर नभएको अवस्था
रहस्य : भित्री आशाय
सम्पदा : प्राकृतिक देन
चोखो : शुद्ध, पवित्र
स्वर्ग : सुन्दर ठाउँ
२. 'नेपाली हास्त्रो अम र सिप' कविताबाट पाँच जोडी लय मिल्दा शब्द पहिचान गरी
लेख्नुहोस् ।

उत्तर बाँचे छ : साँचे छ, गाएको : पाएको, नबाए : नबाए, सखार : हजार, बगाऊँ : लगाऊँ ।

- दिव्यएको अनुच्छेदबाट समान संरचनायुक्त शब्द पहिचान गरी वर्ष पहिल्याउनुहोस् :
३. हास्तो विचालयका १०कक्षाका सारा विचारी वस चडेर वारा घुम्न लिइयो । विचाराम विचो
। वेगसंग भेद गाँयो । रातो माटो र चिप्पो बाटो विचो । बाटामा वस गुड्हु गुड्हु विचो
। यामी दर दर दक्षी विचो । बरर जसिना वसदै विचो । हास्तो वस टक्क अड्डोयो । बसबाट
सट्ट भरियो । हामीले कुन ठाउँ हो भन्ने भेत नपाए पनि एउटा होटलको छेउना वस
रोकिएको रहेछ । हामी गएपछि होटल उचाउच भयो । केलीलाई होटलका बुदामान्नो
मुद्दा दिए । हामी मुदामा वस्तै ।

उत्तर गुड्हु, दर, चर, टक्क, सट्ट, चुचाउच

अर्थ : सबै अनुकरणात्मक शब्द ।

४. दिव्यएका शब्दलाई बास्त्वमा प्रयोग गर्नुहोस् :

स्वदेश, परिना, सिप, पुर्वा, भाषा, सितो, विज्ञान

- उत्तर स्वदेश : विदेशमा गाएर करेडो कमाउनु भन्दा स्वदेशमा सामान्य जीवन विताउन नै
आनन्द लाप्छ ।

परिना : आफ्नो परिना परेको चिनको सबैलाई माया लाग्छ ।

सिप : हातमा सिप भएको मानेको करिल्यै भोको बस्तु पर्दैन ।

पुर्वा : हात्ता पुर्वाको देन नै हास्त्रो पहिचान हो ।

भाषा : सबैलाई आफ्नो मातभाषा मन पार्दै ।

सितो : आमाले सधै एक सितो भात पनि काल्नु हुन्न भल्हुन्दै ।

विज्ञान : आजको युग भनेको विज्ञानको युग हो ।

५. तपाईंको समाजमा प्रचलित चाडपर्वसंग सम्बन्धित छओटा शब्द टिपोट गरी बास्त्वमा
प्रयोग गर्नुहोस् ।

उत्तर टीका : दशैको टीका धाप भनेर टाहा टाहा भएका आफन्त पनि आउँछन् ।

बत : हिन्दू महिलाहरू तीजको दिन पानी पन नवाई बत बस्तैन् ।

होली : काल्युङ शुक्ल पूर्णिमाको दिन मनाइने होली पर्व रद्गको तिहारको रूपमा
चिनिन्दै ।

जबता : दौड़को टीकालाई भनेर घटस्थापनाका दिन सबैको घरघरमा जमरा गर्ने हुँ।
कथा : भेरी हजुरआमा प्रत्येक एकादशीको दिन कथा सुन्ने गर्नुहोस्।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको उच्चारण गरी कविता पद्माको उच्चारण र तिनको स्वतन्त्र उच्चारण हुन्दै भिन्नता पहिचान गर्नुहोस् :
२. नेपाली हास्य थम र सिप कवितालाई गति, याति, लय भिलाई बाचन गर्नुहोस् ।
३. दिइएका प्ररनको उत्तर भन्नुहोस् :
 - (अ) 'नेपाली हास्य थम र सिप' कविताको अन्तिम श्लोक बाचन गर्नुहोस् । उत्तर शब्दका हरेक पद्मिकमा कर्ति करिआठा शब्द छन्, भन्नुहोस् ।
 - (ब) उक्त शब्दका हरफहरूको अन्त्यमा समान ध्वनि भएका दुई जोडी शब्द भन्नुहोस् । उत्तर बाँचे छ : साँचे छ, बनाके लगाउँ ।
 - (ग) आशिष्य दिने प्रस्तुत्या कविताको कुन पद्मोकको कुन पद्मिकमा आएको छ ? उत्तर अन्तिम श्लोकको तेथो पद्मिकमा
 - (घ) 'नेपाली हास्य थम र सिप स्वदेशमै लगाउँ' भन्ने पद्मिक कवितामा करिआठा उत्तर तीनपटक
४. दिइएको कवितामा पढी सोधिएका प्ररनको उत्तर दिनुहोस् ।
पहाड भन्दै परिसना पाए म स्वर्ग भुलाउँये
तराई भन्दै सिचाइ पाए म सुन भुलाउँये
के छ र गाहो होस्तुमा हैसे सबैले भिलाए
सबैले चाँडो थम र सिप स्वदेशमै लगाए ।
प्ररनहरू
 - (अ) पहाडले परिसना खोल्नुको आशय खुलाउनुहोस् । उत्तर पहाडले परिसना खोल्नुको आशय आफूलाई अत्यन्त रमणीय स्थान बनाउन हो ।
 - (ब) तराईलाई सिचाइ किन चाहिएको हो ? उत्तर तराईलाई सिचाइ धेरै धान फलाउनलाई चाहिएको हो ।
 - (ग) होस्तुमा हैम गद्दो देशलाई कस्तो फाइदा पुग्दै ? उत्तर होस्तुमा हैम गद्दो देशका सबै समस्याहरू समाधान गर्न सजिलो हुन्दै ।
 - (घ) 'थम र सिपाहाउँ स्वदेशमै लगाउनुपर्छ' भन्ने भनाइलाई पुष्टि गर्नुहोस् ।
५. दिइएका प्ररनको उत्तर लेनुहोस् :
 - (अ) नेपाली धरती विश्वमै महान् छ भन्ने भनाइलाई कविताका आधारमा वर्णन गर्नुहोस् । उत्तर धर्ता मुकुन्दशरण उपाध्यायाङ्का भ्याउरे छन्दमा लेखिएको राष्ट्रिय भावनाले भरिएको कविता हो । यस कवितामा नेपालको बास्तविकतालाई उजागर गरिएको छ । हामी नेपाली भनेर चिनिनलाई नेपाल देश रहनुपर्छ भनेर कवितामा देशप्रिय, भूत्कालाई छ । नेपाललाई बचाउन आफ्नो थम र सिप स्वदेशमै खच गर्नु पर्दछ भन्ने मूल सन्देश कवितामा दिइएका छ । कवितामा नेपालमा प्रवालित धार्मिक विश्वितालाई पर्ने उल्लेख गरिएको छ ।

नेपाली धरती विश्वमै महान् छ । यहाँ सबैभन्ना पहिले विज्ञानको विज्ञान माझ्यो विद्यो । जसको उदाहरण धार्मिक ग्रन्थमा उल्लिखित वायुपद्मी धोडालाई लिन लाईन्दू । वेद आफैमा विज्ञान हो । नेपाल एक वेदभूमि नै हो । यहाँ देवता भाँग्मनुप्रय मिलेर देवान्त गाएको पाइन्दू । यहाँ पाइने मुख्यमा आफैमुह महान् छ । यहाँ प्रवालित धम्मपद विश्वमा नै प्रव्याप्त छ । यसको सम्मानहरूको बूँदै तपारी । विश्वसम्मा तूर्चीया नै १० सम्मानहरू नूचीकृत छन् । भने सूचीकृत हुन सम्भावना बोकेका अय धेरै सम्मानहरू रहेकालै । विश्वको अग्नों सगरभामा यहाँ छ, जुन नेपालको एक पहिचान पनि हो । यसरी नेपालमा विश्वमा चिनिने धेरै कुराहरू भएकोले नेपाली धरती विश्वमै महान् छ भनिएको हो ।

(ब) कवितामा धार्मिक विश्वितालाई कविते कसरी चिनाएका छन् ?

उत्तर : नेपाली हास्य थम र सिप भन्ने कविता कवि मुकुन्दशरण उपाध्यायाङ्का भ्याउरे छन्दमा लेखिएको लेखिएको राष्ट्रिय भावनाले भरिएको कविता हो । यस कवितामा नेपालको बास्तविकतालाई उजागर गरिएको छ । हामी नेपाली भनेर चिनिनलाई नेपाल देश रहनुपर्छ भनेर कवितामा देशप्रिय, भूत्कालाई छ । नेपाललाई बचाउन आफ्नो थम र सिप स्वदेशमै खच गर्नु पर्दछ भन्ने मूल सन्देश कवितामा दिइएका छ । कवितामा नेपालमा प्रवालित धार्मिक विश्वितालाई पर्ने उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालमा धार्मिक विश्विता रहेको करा कवितामा उल्लेख गरिएको छ । यहाँ बेदको बरा गरिएको छ । देवता ऋषि भनुप्रय मिलेर देवान्त गाउँने कुरा उल्लेख गरिएको छ । बेद हिन्दू धर्मको प्रमुख धार्मिक ग्रन्थ मध्यमध्यको एक हो । त्यसीपे कवितामा मुख्यमध्यको पर्ने उल्लेख पाइन्दू जुन किरात समुदायको प्रमुख धार्मिक कृति हो । कवितामा उल्लेखित धम्मपद बौद्ध दर्शनसँग सम्बन्धित छ ।

यसरी कवितामा हिन्दू बौद्ध, किरात धर्मको प्रमुख धार्मिक ग्रन्थहरूको उल्लेख गरेर तिनीहरूले महानता उल्लेख गरेर नेपालमा धार्मिक विश्वितालाई चिनाएका छन् ।

(ग) कविताको दोस्रो श्लोकको विवरबस्तु वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर : राष्ट्रिय भावना बोकेको 'नेपाली हास्य थम र सिप' भन्ने कविता भ्याउरे छन्दमा लेखिएको छ । यस कविताका माध्यमचाट उजागर गरिएको छ । कवितामा हामी नेपाली बोचाइलाई नेपाल पाँचू पाँचू भन्ने कुरामा विशेष जोड दिइएको छ । नेपाललाई बोचाइलाई नेपाल आफ्नो थम र सिप स्वदेशमै लगाउनु पर्ने कुरालाई रिशेप ल्यान गरिएको छ । यस कविताको बोचाइ बोचाइ श्लोकमा नेपालिहरूकालाई गाँस र बासको व्यावस्था गर्नुपर्ने करा गरिएको छ । एक जना नेपालीले खान नपाउन भोको सम्पूर्ण नेपालीले खान नपाए समान हो । एक जना नेपालीले लुगा साउन नपाउन भोको पर्ने सम्पूर्ण नेपालीले खाउन नपाउन जस्ती हो । त्यसीले हामी सबै जुटे खाना नहुनेलाई खाना र नाना नहुने लाई नाना दिन तयार हुनुपर्छ भन्ने कराको वर्णन पाइन्दू ।

हामी नेपालीहरूले जागा वरिपरि रहेका गरिए दुखी दाकुभाइ दिईबाहीनीलाई सकेसम्म सहयोग गर्नुपर्छ ।

(घ) नेपाली हास्य थम र सिप कविताको मूल भाव को हो ?

उत्तर : नेपाली हास्य थम र सिप भ्याउरे छन्दमा लेखिएको राष्ट्रिय भावनाले ओतप्रोत भएको विवरता हो । यस कविताका रचनाकार थी मुकुन्दशरण उपाध्याय हुनुपर्छ । कवितामा हामी नेपालको यथार्थतालाई कविताको माध्यमचाट उजागर गरिएको छ । यस कवितामा हामी नेपाल लाई बाँच लाई नेपाल नै बाँचू पाँचू । नेपाललाई बचाउन आफ्नो थम र सिप स्वदेशमै खच गर्नु पर्दछ भन्ने मूल सन्देश दिइएका छ ।

व्यक्ति की होइन जे हो नेपाल हो र त्यहाँ वस्ने सम्पूर्ण नेपाली हुन् । एक नेपाली वा गरिब भएर कीही हुईन । देश बलियो हुनपर्छै । देश बलियो बनाउन बाटौ हातेमालै चल्नपर्छै । पहाडभाइ हासी श्रम खाचिन सके यो स्वर्गजस्तै सुन्दर बचा, लिंचाइको अभावले बाँझो रहेका तराइका फाटहरुमा रिंचाइ पुच्चाउन सके, भण्डार खडा गर्ने सकिने छ । विश्वमा महान पहिचान बनाउन सफल पहर त्यस्तिकालमा नै विजानको विकास भएको थियो । यहाँका वेद मुन्द्युम, धम्मापद गर्ने हुन्न हुन् जुन विश्वविहारात छन् । विश्वको संबोध्य शीखर सगरमाथा पाने यसी हो । यस कविताको मूल भाव हासी नेपाली बाँच्चा लाई नेपाल नै बाँच्चु पर्छै । नेपाल आफ्नो श्रम र सिप स्वदेशमै खच्च गर्नु पर्दछ । श्रम र सिप स्वदेशमा गरियो भने नेपाल एक बलियो राख्न बन्ने छ भन्ने हो ।

६. नेपाली हासी श्रम र सिप कविताको पहिलो शब्द शिक्षकाला सुनेर लेख्नुहोस् ।

७. दिइएका कविताको पहिलाई व्याकरणिक कम मिलाएर लेख्नुहोस् ।

(क) युवाले दियो विश्वकै लागि रहस्य विश्वल पुर्वले दियो ।

(ख) विश्वमै हैन धरती महान् यो देश समान उत्तर यो देश समान महान् धरती विश्वमै हैन ।

(ग) नेपाल आमा यो दिव्य आमा जगाऊ कसरी उत्तर: नेपाल आमा यो दिव्य आमा कसरीजगाऊ ।

(घ) आलस्य निदा हीनता सारा भगाऊ कसरी उत्तर: आलस्य निदा हीनता सारा कसरी भगाऊ ।

(क) माघ विस्तार गर्नुहोस् :

नेपाल बाँचे नेपाली हासी गौरव बाँच्ने छ
नेपाली भाषा संस्कृत कला साहित्य सांच्ने छ ।

८. नेपाल सञ्चने छ ।

माधिका हरफहरकाला १० को नेपाली पाठ्यपूस्तकको पाठ आठ समावेश गरिएको हो । राम्प्रेमी कविले भयाउद्दे छन्दमा लेखिएको वस्तु कवितामा हासी नेपाली बाँच नै बाँच्नु पर्छै । नेपाललाई बचाउन आफ्नो श्रम र सिप स्वदेशमै खच्च गर्नु सहभागिका हरफहरमा नेपाललाई हासीले बचाउनु पर्छै भनिएको छ । बचाउन भनेको लोक भाष्य क्षमताको उपयोग गर्नुपर्छै । हासी भाषा, संस्कृत, कला, साहित्यलाई विश्व हासी श्रम खाचिनको यो स्वर्गजस्तै सुन्दर बच्छ भने सिचाइको अभावले बाँझो रेह देखिएको उत्पत्तिकालमा नै विजानको विकास भएको थियो । यहाँका वेद मुन्द्युम, धम्मापद गर्नी छ । विश्वको संबोध्य शीखर सगरमाथा गरिएको हो ।

माधिका हरफहरकाला १० को नेपाली पाठ्यपूस्तकको पाठ आठ समावेश गरिएको हो । राम्प्रेमी कविले भयाउद्दे छन्दमा लेखिएको वस्तु कवितामा हासी नेपाली बाँच नै बाँच्नु पर्छै । यस कविताले हासी नेपाली बाँच लाई नेपाल नै बाँच्चु यथायता उजागर गरिएको छ । यस कविताले हासी नेपाललाई बचाउन आफ्नो श्रम र सिप स्वदेशमै खच्च गर्नु पर्दछ भन्ने आपिश देउ भनेर युवार गरिएको उपयोग गरेर देखिएको उत्पादनमा योगदान गर्नसक्छु भन्ने आपिश देउ भनेर युवार गरिएको

(ब) आविष्य देउ एकै र कोहि पसिना बगाऊ नेपाली हासी श्रम र सिप स्वदेशमै लगाऊ ।

उत्तर: माधिका हरफहरकाला १० को नेपाली पाठ्यपूस्तकको पाठ आठ ज्ञानर्गत मध्याविष्ट कवि भुक्तन्दशरण उपाध्यायद्वारा रचित नेपाली हासी श्रम र सिप भन्ने कवितालाई लिङ्गार्थी हो । राम्प्रेमी कविले नेपाल आमासंग आहू मन्त्र बच्चा नेपाली भएर आँच्च भन्ने आविष्य माने प्रसाङ्गमा माधिको पाठ्यांश आएको हो । भयाउद्दे छन्दमा लेखिएको वस्तु कविताले हासी नेपाली बाँच लाई नेपाल नै बाँच्चु पर्छै । नेपाललाई बचाउन आकूनो श्रम र सिप स्वदेशमै खच्च गर्नु पर्दछ भन्ने आशय राख्ने छन् ।

माधिका पहिलाई कविले नेपाल आमासंग आकूना लोकी कमजोरीहाल त्रटाएर ज्ञन भूमिका निम्न आफ्नो सम्पूर्ण उर्जा खच्च गर्न सक्छै । जाति धन्यानी बचाउन राख्ने नेपालमा नै बचाउन पार्दै । आफ्नो श्रम र सिप विदेशी भूमिमा खच्च गर्ने त्यस देखिएको उत्पत्तिकालमा योगदान दिनु नपर्न्दै । विश्वमा बहान पहिचान बचाउन सफल पहर त्यस देखिएको उत्पत्तिकालमा नै विजानको विकास भएको थियो । यहाँका वेद मुन्द्युम, धम्मापद भव्य महान दर्शन हुन् जुन विश्वविहारात छन् । जसले नै आफ्नो श्रममार्ग आङ्गासम्म उपयोग गरेर देखिएको उत्पादनमा योगदान गर्नसक्छु भन्ने आपिश देउ भनेर युवार गरिएको

९. श्रम र सिपलाई स्वदेशमै कसरी उपयोग गर्न सकिन्दै, कविताका जावारमा तमीजा गर्नुहोस् ।

उत्तर: कवि भुक्तन्दशरण उपाध्यायद्वारा 'नेपाली हासी' श्रम र सिप' भयाउद्दे छन्दमा लेखिएको राम्प्रेमी भावनामा डुबेको कविता हो । यस कवितामा नेपालको ब्रह्मवान अवस्थाको व्याप्तिय भावनामा लाई नेपाली बाँच लाई नेपाल नै बाँच्चु यथायता उजागर गरिएको छ । यस कविताले हासी नेपाललाई बचाउन आफ्नो श्रम र सिप स्वदेशमै खच्च गर्नु पर्दछ भन्ने मूल सन्देश देखिएको छ ।

प्रत्येक व्यक्तिसंग कुनै कुनै क्षमता हुन्छ । कसैसित अत्यन्त प्रखर दिमाल्ह हुन्न भने कसैसित धेरै शारीरिक तागत हुन्छ । कोही सामान्य हुन्छन् । प्रखर दिमाल्हको अदिलाई तागत्वर शरीर सम्म पठाउन सकियो भने धेरै काम बन्न सक्छ । नेपालमा जीले पठाडी देखिएका जग्गाहरू बाँझा वसिरहेका छन् । तिनको उपयोग गर्ने तकर हावापानी स्फाउनी खेती गर्ने हो भने नेपाललाई कृपिमा आत्मनिर्भर बन्न सहयोग पुर्छ । पठाडमा भएको प्रकृतिसंग रमाउने बालावरण बचाउनलाई हासी श्रम र सिप खच्च गर्ने सज्जो भने हासी धम्मापद पर्यटक प्रवृत्याउन सक्छ । लाराइका सबै ढाउंमा सिचाइको व्यवस्था मिलाउन र खेती गर्नेमा आफ्नो योगदान दिन सक्छ । हासीले हासीसित भएको प्रत्येक सिपलाई आफुअनुकूल हने यसी खच्च गर्न सकिन्दै । पढन सिपालुले भीति विमान र योजनाहरू बचाउनमा श्रम लगाउन सकिन्दै भने शारीरिक रूपमा जलियो र समान्यले बनेका योजनालाई मूल रूप दिनमा खच्च गर्न सकिन्दै ।

१०. दिइएको अनुच्छेद र गजलको नमुना पढ्नुहोस् अवै गजलको संरचनावारे कामां छलफल गर्नुहोस् :

कविताका विभिन्न रूपमध्ये लघु रूप यजल हो । गजलको शारीरिक अर्थ 'नारीसंगको विपरीत' भन्ने हुन्छ । यसले अहिले आफ्नो शारीरिक अवैलाई व्यापक गरी प्रेमपूर्ण 'वातचित' भन्ने हुन्छ । यसले अहिले आफ्नो शारीरिक अवैलाई व्यापक गरी जुनसुको विषयवस्तुलाई संपर्क रूपमा प्रस्तुत गर्ने गर्दै । काव्यको अर्थ विधान्तर्गत पने

गजलमा सहायताको पनि उपयोग गरिन्दै। गजल लेखनको बरचना छट्टे प्राप्तिको असमा जल्ले २ पाँडमा निहिचता हैन तथापि यसको लेखनका क्रममा लेही असमा ध्यान पूऱ्याउनुपर्छ। एउटै तय वा छन्दबाट निर्मित दुई पत्तिको योगबाट से निष्ठा हैन्छ। तेहि निर्माण गर्ने पहिलाई भिसरा भनिन्दै। गजलको हरेक सेरमा दुई पत्तिको योगबाट निष्ठा हैन्छ। गजलको पहिलो सेरलाई मतला भनिन्दै। यसमा विषयवस्तुको 'अन्याय' उठान गरिएको हैन्छ। मतलाको पाँडमा अन्यायान्त्रास मिलेको हुनुपर्छ। दुवैमा तस्म प्राप्तिको अन्यायान्त्रास भएको बाट, पद वा पदावलीलाई रदफ भनिन्दै। रदफ पत्तिको सेरको दुवै पहिला र अन्य सेरका दोस्रो पहिलका अन्यायमा दाहोरिने शब्द वा पदावलीलाई। रदफ का अन्यायान्त्रासभन्ना झण्डिङका शब्दमा हुने अनुप्रासलाई कार्यक्रम भनिन्दै। यसलाई पूऱ्यबन्दना रदफमन्ना अगाडि आउँदै। यसबाट रदफमन्ना अगाडि आउने एक वा एकमह बढी शब्दपूऱ्य अनुप्रासलाई कार्यक्रम भनिन्दै। यसलाई गजलको अनिवार्य अझ भानिन्दै। रचनाकर्ताको उपनाम दिइएको अनितम सेरलाई मकता भनिन्दै। त्यसरी गणितो उपनामलाई तख्लुस भनिन्दै। यसलाई अनिवार्य मानिन्दै।

किन चाहियो ?

दुई आकिर्ती त तयार हुन, तरबार पो किन चाहियो
तियो आफू मानिक मै याँही, सरकार पो किन चाहियो।
पहरा कडा छ कटाथाको द्वारमै तयार मुहारमा
घर भन्न भारि महाल न हो, दरबार पो किन चाहियो।
किन चाहिको छ हसाइको, हिसिमा किरन् पनि दातको
माणिमांति नीर जुहार न हो, अरु हार पो किन चाहियो।

११. कविताका सुरुका चार पत्तिबाट कुनै दुईबोटा बोध प्रश्न निर्माण गरी तिनको ज्ञानहार्ता:

प्रश्नहरू :

- (क) नेपालीहालको गौरव कसरी बाँच्ने छ ?
- (ख) हामी यम र सिप किन स्वदेश मै लगाउनुपर्छ।
- उत्तर: (क) नेपाल बाँच्ने नेपालीहालको गौरव बाँच्ने छ।
- (ख) हामी यम र सिप देखा बिलियो बनाउन स्वदेशमै लगाउनुपर्छ।

१२. दिइएको बनुच्छेद पहल्होस् र सोधिएको प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

मानव समाजमा विपति तथा जोखिमका पर्याप्त सम्भावना छन्। व्यक्तिगत जीवन, जीजगी, व्यावसायिक कारोबार अदि शबैमा जोखिम व्याप्त रहेको छ। विमालाई अनिपूर्ण गर्ने माथ्यम नै विमा हो। विमितले एक निहिचत रकम विमकलाई दिने विमा एक प्रकारको सम्भावना हो। यसरी विमकलाई आकस्मिक सङ्कट उत्पन्न भएमा एक निहिचत रकम दिने वा अनिपूर्ण दिने भनी गरिने प्रतिज्ञा नै विमा हो। विमा व्यवसायी जीवनमा आइपर्ने खतरा वा विपति रोकन सक्दैन। विमाले विपति रोकन सक्दैन। विमाले विपतिबाट हुने आर्थिक क्षतिबाट एक हास्तान्तरण गर्ने उपायका रूपमा निहिचत।

(आ) अनुच्छेदबाट 'श', 'ष' र 'स' प्रयोग भएका एक एकोटा शब्द दिचोट गरी तिनको गर्नुहोस्।

विमामा अधिन विमा, गार्मिङक विमा, आर्कायिक विमा यद्यन्। त्यस्तै गरी सरकारी विमालाई पनि सार्वानिक विमा र अन्य सरकारी विमामा विमाजन गर्ने सकिन्दै। सामाजिक विमाअन्तर्गत बुद्धावस्था, आर्थिन नका त्रयकला विमा, स्वास्थ्य विमा, देवाजगारी विमा, कामदार वा मुआव्या विमा, अनिचार्य अस्थायी अन्यकला विमा आदि पहिलै। अन्य सरकारी विमाअन्तर्गत उपायान भारीन विमा, मद्यार्थी आही परिग्रे विमा, सङ्घीय बाली विमालगायतका युगे कार्यक्रम पर्छन्। विमाले शानि वा नोक्सानिको अनिपूर्ण, कम चिन्ता र तास, लगानीयोग्य कोषको आंश, शानि नियन्त्रण तका गोक्याम, साख्यको बृद्ध आदिमा फाइदा पूऱ्याउँदै। हिजोजात यसकालाले स्वास्थ्य विमालाई पनि उच्च ग्रामीकरणमा राखेको छ। गुणस्तरीय स्वास्थ्य मैत्रा विमाजागलाई उचाह गर्ने र स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने उद्देश्यले स्वास्थ्य विमालाई उपयोगमा ल्याइएको हो।

प्रश्नहरू :

- (अ) विमा भनेको के हो ?
- उत्तर: अनिहिचत जोखिम हस्तान्तरण गरी क्षतिपूर्ण गर्ने माथ्यम नै विमा हो।
- (आ) विमालाई एक प्रकारको सम्भावना मानिनुको कारण लेख्नुहोस्।
- उत्तर: विमालाई आकस्मिकसङ्कट आइपरेमा एक निहिचत रकम विमालालाई दिन भरी विमकलाले सम्भावना गर्ने भएकाले विमालाई एक प्रकारको सम्भावना मानिनुको हो।
- (इ) सामाजिक विमाअन्तर्गत के के पहिलै ?
- उत्तर: सामाजिक विमाअन्तर्गत बुद्धावस्था, आर्थित तथा अशक्तता विमा, स्वास्थ्य विमा, देवाजगारी विमा, कामदार वा मुआव्या विमा, अनिचार्य अस्थायी अन्यकला विमा आदि पर्छन्।
- (ई) विमावाट के के फाइदा हैन्छ ?
- उत्तर: विमाले हामी वा नोक्सानिको अनिपूर्ण, कम चिन्ता र तास, लगानीयोग्य कोषको आंश, शानि नियन्त्रण तथा रोक्याम, साख्यको बृद्ध आदिमा फाइदा पूऱ्याउँदै।
- (ख) मार्पिक संरचना र बण्धिविनास पहिचान गर्नुहोस् :
- (अ) अनुच्छेदबाट एक एकोटा उद्देश्य र विधेय विस्तारक बाब्ल पहिचान गर्नुहोस्।
- उत्तर: उद्देश्य विस्तार अन्य सरकारी विमाअन्तर्गत उपायान भारीन विमा, मद्यार्थी आही पहिरो विमा, सङ्घीय बाली विमालगायतका युगे कार्यक्रम पर्छन्।
- विधेय विस्तार: विमालाई जोखिम हस्तान्तरण गर्ने उपायका रूपमा निहिचत।
- (आ) अनुच्छेदबाट एउटा जटिल बाब्ल पहिचान गरी विमालाई सर्व बाक्यमा चाहेकर्तन गर्नुहोस्।
- उत्तर: विमा व्यवसायले जीवनमा आइपर्ने खतरा वा विपति नोक्से नहरै नह यस्ता विपतिबाट हुने आर्थिक क्षतिबाट एक हास्तान्तरण राहन दिन्छ। विमाले विपति रोकन सक्दैन। विमा व्यवसायले जीवनमा आइपर्ने खतरा रोकन सक्दैन। विमाले विपति रोकन सक्दैन।
- (इ) अनुच्छेदबाट 'श', 'ष' र 'स' प्रयोग भएका एक एकोटा शब्द दिचोट गरी तिनको अर्थ लेख्नुहोस्।
- उत्तर: अशक्त: कमजोर सम्पति : धन कोष : बृकटी
- १३. दिइएको सन्दर्भ पहल्होस् र लोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

यसका लागि दुखमा परेका मानिस अरुल्लाई सम्भान पाउन मान्छे दयालु हुनुपर्छे रहेछ। यसका लागि दुखमा परेका मानिस अरुल्लाई सम्भान पाउन मान्छे दयालु हुनुपर्छे रहेछ। यसका लागि दुखमा परेका मानिस अरुल्लाई सम्भान पाउन मान्छे दयालु हुनुपर्छे रहेछ। अरुल्लाई सहयोग गर्ने जानीबाट उनीहरूको सम्भान पाउन मान्छे दयालु हुनुपर्छे रहेछ। आफूलाई सम्भान दिनुपर्छे रहेछ। आफूलाई सम्भान पाउन मान्छे दयालु हुनुपर्छे रहेछ।

मावा र ठुलानाहै आदर गन्ह हासो संस्कारको एक विस्ता पनि हो । अरुवाट माझ पाडन अरुको कुरा रामोसंग सुनू पनि पदोरहेछ । जब तपाईं मानिसको कुरा घाल्ने तुन्हाहै त्यात्खेर मात्र उनीहरूको नजरमा तपाईंप्रतिको सम्मान बढेछ । सम्मान पाइ सामाजिक पनि बन्धुपदोरहेछ । यसका ताणि आफ्नो जनसम्पर्कलाई रामो बढाए पदोरहेछ । नरिसाउने, खुसी रहने र अरुसंग हासेर कुरा गर्ने व्यक्ति पनि सम्मान बढाएक हुँयोहोइन् ।

तपाईंका कक्षामा एक जना लोकप्रिय समाजसेवी आउनुभयो । कक्षाका विशाखी पालेगाँ ओलेर ती व्यक्तिका विशेषता वताउदै तिनको सम्मान कसरी गर्नुहुन्छ, अभिनय गर्नुपर्ने ।

उत्तर: कक्षामा आफै अभिनय गर्ने ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ द सुन्नुहोस् र विद्याएका प्रथनको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) सर्वीव तत्त्व भन्नाले के बुझिन्छ ?

उत्तर: सर्वीव तत्त्व भन्नाले सुधम जीवाणुदेखि ठुला ठुला जनावरका साथै घोटाकिन्न जस्ता पृथ्वीका सम्पूर्ण पाणी तथा बनस्पतिलाई बुझिन्छ ।

(ख) पृथ्वीको बातावरणलाई कैसि किसिममा विभाजन गरिएको छ ?

उत्तर: पृथ्वीको बातावरणलाई जल, स्थल र वायु गरी प्रमुख तीन किसिमले विभाज गरिएको छ ।

(ग) महासागरको पानी नुनिलो हुनाको कारण के हो ?

उत्तर: महासागरको पानी नुनिलो हुनाको कारण लबण तत्त्व बढी हुनु हो ।

(घ) वायु पारिस्थितिक प्रणालीको सिर्जना कसरी हुन्छ ?

उत्तर: वायु बातावरणमा चराचरहुँदै तथा कीटपतझगको बातावरण पछ्द र विभावणामा वायु पारिस्थितिक प्रणालीको सिर्जना हुन्छ ।

२. पारिस्थितिक प्रणालीको सन्तुलनका लागि के के कुरामा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ, सुनाइ पाठ द का आधारमा भन्नुहोस् ।

उत्तर: सर्वीव र उसको बरपरको बातावरण वा निर्वीव तत्त्वविच हुने अदृश्य वा जडात्मक किसिमको अनिष्ट अन्तरसम्बन्धलाई पारिस्थितिक प्रणाली भनिन्छ । जलीय पारिस्थितिक प्रणाली, वायु पारिस्थितिक प्रणाली र स्थलीय पारिस्थितिक प्रणाली गरी पारिस्थितिक प्रणाली तीन किसिमकः छन् ।

पारिस्थितिक प्रणाली सन्तुलनका लागि हामीले जल, वायु तथा स्थल तीनै क्षेत्रले सञ्चालनमा ब्याल गर्नु पर्छ । स्वच्छ बातावरण भयो भने पारिस्थितिक प्रणाली सन्तुलित हुन्न ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. विद्याएक वाक्य पर्छी उद्देश्य, विधेय तथा तिनको विस्तार पहिचान गर्नुहोस् :

(क) (अ) उद्देश्य हिँद्यो :

उत्तर: उद्देश्य हिँद्यो : विधेय

(आ) कर्ता भनिने वाक्यको उद्देश्य किया भनिने विधेय खोजन हिँद्यो ।

कर्ता भनिने वाक्यको उद्देश्य किया भनिने विधेय खोजन हिँद्यो :

(इ) किया भनिने विधेय खोजन : विधेय विस्तार उद्देश्य :

आफ्ना वायापटिटका सबै पदलाई उद्देश्य विस्तार मान्ने वाक्यको कर्ता भनिने उद्देश्य खोजन हिँद्यो ।

उत्तर: आफ्ना वायापटिटका सबै पदलाई उद्देश्य विस्तार मान्ने वाक्यको कर्ता भनिने उद्देश्य विस्तार, उद्देश्य : उद्देश्य आफ्ना वायापटिटका सबै पदलाई विधेय विस्तार ताने वाक्यको किया भनिने विधेय खोजन विधेय विस्तार विधेय हिँद्यो ।

(क) माधिका तीनआठै वाक्यमा रेखाङ्कित उद्देश्य र विधेय उही छ । परिनो जाक्क उद्देश्य र विधेय वात्र भएको वाक्य हो । दोस्रो वाक्यमा उद्देश्यमन्दा अगार्ड तीनओटा पद भएको एउटा पदसमूह छ त्यो उद्देश्यको विस्तार हो ।

उत्तर: आफ्ना वायापटिटका सबै पदलाई उद्देश्य विस्तार मान्ने वाक्यको कर्ता भनिने उद्देश्य विस्तार,

आफ्ना वायापटिटका सबै पदलाई विधेय विस्तार ताने वाक्यको किया भनिने विधेय खोजन विधेय विस्तार :

२. दिद्धिएका वाक्यबाट उद्देश्य र विधेय खुद्याउनुहोस् :

(क) ४४ वर्षका कृष्ण राय गाउँका सबभन्दा भए मानिस थिए ।

(ख) माघ्या धरधी साहिली दिद्धी बासाई छिटो हिँडिन ।

(ग) विचार गर्दागाई कृष्ण रायले रेलको डब्बामा भएको क्लगडा सम्पै ।

उत्तर:

उद्देश्य	विधेय
(क) कृष्ण राय	थिए
(ख) साहिली दिद्धी	हिँडिन
(ग) कृष्ण रायले	सम्पै

३. दिद्धिएका अनुच्छेद परी सरल र जटिल वाक्य पहिचान गर्नुहोस् :

(क) श्रूपिले बेद लेखे । त्यो बेदमा जान छ । श्रूपि हिमाली पाखामा बसे । उनसे त्यही बेद लेखे । व्यासले पुराणका गाथा गाए व्यासले पुराण नेपाली भाकामा गाए । तामो हिमाल रामो छ । हामो पहाड रामो छ । हामो तराई रामो छ ।

(ख) श्रूपिले जुन बेद लेखे त्यो बेदमा जान छ । श्रूपि जुन हिमाली पाखामा बसे त्यही ब्रने बेद लेखे । व्यासले जुन पुराणका गाथा गाएका छन् ती सबै नेपाली भाकामा गाएका छन् । हामो हिमाल रामो छ भने हामो पहाड तराई रामो छ ।

(ग) श्रूपिले बेद लेखे र त्यो बेदमा जान छ । श्रूपि हिमाली पाखामा बसे अनि उनसे त्यही बेद लेखे । व्यासले पुराणका गाथा गाएका छन् र सबै नेपाली भाकामा गाएका छन् । हामो हिमाल रामो छ अनि हामो पहाड तराई रामो छ ।

उत्तर: माधिका 'क' को अनुच्छेदका वाक्य सरल वाक्य हुन् भने 'ख' अनुच्छेदका वाक्य जटिल वाक्य अन्तर्गतका 'ख' का मिथ वाक्य हुन् भने 'ग' का संयुक्त वाक्य हुन् ।

४. जुन - ती, जति त्यति, भने, भने जस्ता सापेक्ष संयोजक जोडेर पौच्छोटा मिथ वाक्यबनाउनुहोस् ।

उत्तर: बाधाले जुन आप किनेर ल्याउनुभयो ती विरोक्ति थिए । जति पद्धयो त्यति बहन भन लाग्दै । परिवास गन्धी भने सफलता हासिल हुन्छ । बुधा आमाको सेवा गन्पाई भन्ने इच्छामले आफ्ना वा आमालाई धरबाट निकाले । जब मैले भाइलाई बोलाए तब सीता आइपुगिन् ।

५. र, अनि, वा, अचवा, तर जस्ता निरपेक्ष संयोजक जोडेर पौच्छोटा संयुक्त वाक्य बनाउनुहोस् ।

उत्तर: म विद्यालय जन्म्य र तिमीलाई भेट्दछ । पहिले खाजा खान्दू अनि गहकार्य गर्दू । म पद्धय वा सेव्हु । म भात खान्दू अपाचा थीर खान्दू । म पास भए जर प्रथम भइन् ।

६. दिलाएका सहकेतका आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस्

- (क) जब गद्गडाएर पानी पर्याँ तब बाही आयो । (सरल वाक्य)
 उत्तर: गद्गडाएर पानी पर्याँ । बाही आयो ।
 (ख) कुकुर भुज्दै । कुकुरले टोक्दैन । (मिश्र वाक्य)
 उत्तर: जुन कुकुर भुज्दै त्यो कुकुरले टोक्दैन ।
 (ग) ऊ राप्चो पढ्दू र सफल हुन्दू । (सरल वाक्य)
 उत्तर: ऊ राप्चो पढ्दू । ऊसफल हुन्दू ।
 (घ) धाम लायो । न्यासो भयो । (संयुक्त वाक्य)
 उत्तर: धाम लायो । न्यासो भयो ।
 (ङ) म थेरै तिडो मेरा खुट्टा दुखै । (मिश्र वाक्य)
 उत्तर: म थेरै हिडोले मेरा खुट्टा दुखै ।
 (च) अभिकले श्रम गर्नुन । अभिकले जीविकोपाजन गर्नुन । (संयुक्त वाक्य)
 उत्तर: अभिकले श्रम गर्नुन र अभिकले जीविकोपाजन गर्नुन ।
 ५. आफ्नो परीचय १० औटो सरल वाक्यमा लेख्नुहोस् ।
 उत्तर: मेरो नाम अजय विठ्ठ हो । म कथा १० मा पढ्दू । मेरो बाबा एक कृपक हुनुहन्दू । को वायाले भैरी पालु भएको छ । मेरी आमा गृहणी हुनुहन्दू । मेरी आमाले घरको लिम्बेवारी लिनु भएको छ । म मिहिनेत गरेर पढ्दू । मलाई गुरुहरूले मायो गर्नुहन्दू । मलाई साहित्य पढ्नु मनपछ्दू । म कहिलेकाही कविता पनि लेख्दू ।
 ६. प्रश्न नं. ७ मा लेखिएको उत्तराई पाँचबोटा संयुक्त वाक्यमा रूपान्तरण गर्नुहोस् ।
 उत्तर: मेरो नाम अजय विठ्ठ हो ॥ म कथा १०मा पढ्दू । मेरो बाबा एक कृपक हुनुहन्दू डाले भैरी पनि पालु भएको छ । मेरी आमा गृहणी हुनुहन्दू ॥ उत्तराले घरको सबै लिम्बेवारी लिनु भएको छ । म मिहिनेत गरेर पढ्दू ॥ भलाई गुरुहरूले मायो गर्नुहन्दू । माया साहित्य पढ्नु मनपछ्दू ॥ कहिलेकाही कविता पनि लेख्दू ।

७. दिलाएको अनुच्छेद पढी 'शा', 'स' र 'व' प्रयोग भएका शब्द रेखाकृत गर्नुहोस् :
 उत्तर: शब्दग्रहमा आफल्को शब्द देखेर आएजाति सबका आँखा रसाए । पाँडश वर्षीय विष्णु सरसद्वासभा, सोलखन्न, पर्सा, लिराहा धुमेर हिजो मात्रै सबैत पूँगेका र आजै लेख वापसेवाको विमानवाट त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा भारेका थिए । कठै ! उन्नाई राती हुदयाथात भएछ । उन्नाई अद्वाजली दिन शम्भु मर, श्रीनिमिस, विष्णु मा ? सन्तेश्वर पनि आइपुगेका थिए ।

९०. 'नैपाली हासो श्रम र सिप' कविताबाट 'शा', 'स' र 'व' प्रयोग भएका तीन लीनबोटा शब्द लेख्नुहोस् ।
 उत्तर: विशाल, देश, शिरोमुकुट, सार्वात्म, सामिना, सम्पदा, भाषा, झाप्पि, आशिष

११. दिलाएको अनुच्छेदमा 'शा', 'स' र 'व' प्रयोगसम्बन्धी व्याप्ति सच्चाएर पुनर्लेखन गर्नुहोस् :
 उसा भनेको विहान हो र निशा भनेको थाक हो । हात्तो वशोबाश पहरमा छ । राती भयो भयो गाउँवाट पहरमा शृंजिलैपर्यग पुग्न शकिदैन । नव धेरै कष्टप्रहित अध्यारामा फर्कनुपर्दै ।

- उत्तर: उसा भनेको विहान हो र निशा भनेको साक हो । हात्तो वशोबाश सहरमा छ । राती भयो भयो गाउँवाट सहरमा शृंजिलैसंग पुग्न सकिदैन । नव धेरै कष्टसहित अध्यारामा फर्कनुपर्दै ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. दिलाएको गजल पढ्नुहोस् र एउटा मुकुक वा गजल तयार पानुहोस् :
 फरक छन् नजरको कुरा के गर्न ले ।
 म गाला अधरलाई कुरा के गर्न थै ।
 कलेटी परेको छ बुन्दै छ लाली

नमिठो खावरको कुरा के गर्न थै ।
 लिदै दिन केही दिए चोट दिन्दै
 निठुरी सहरको कुरा गर्न थै ।
 बदर नै सदर छ सदर नै बदर छ
 सदरको बदरको कुरा गर्न थै ।
 उत्तर: तिमी फूलजस्तै सधै मुस्काऊ
 म बोज्ञेचु सारा लुकाएर घाउ ।

(बुद्ध रात)

खुसी ही तिमी हेर संसार रामो
 सधै दुख छाँचे । म हेनेचु दाउ ।

तिमी बार्दलीमा बिताऊ असार
 हिलोमा म चोपल्तु थी हात पाउ ।

भद्रौरे फरी भेलमा ढुक्क सुलू
 संभाल्ने छु जम्मी म पाठा र माउ ।

तिमी मूल्यबान् स्वर्ण मानून् सबैले
 खुसी हुन्दू 'आत्मा' लिराएर भाउ ।

२. (आत्माराम न्यौपाने)
 रेहियो, टेलिमिजन वा विचुलीय सामयीबाट बाफूलाई-मन पर्न गीति कविता टिपोट गरेर
 कझामा सुनाउनुहोस् ।

उत्तर: मत्युचिन्तन, सर्वाई छन्दमा

सोचै मैले आज राति बसी निकैबेर
 जन्मे मान्दै किन यहाँ मर्छन् क्षतिलेर
 हिजोसम्म थियो सास आज लैन भन्दन
 लासनिमित मुर्दाघाट कि त खाल्डो खन्दन । १

लासनिभ आस थियो साससैगै भार्यो
 योटा मान्दै मरेपछि अको आस जार्यो
 आशा आफै परा हुन खाटनुपछं चको
 खाने ज्यान खोज थाल्दू ज्यो आसले अको । २

पिण्डादान यता गर्छन् पकाएर चिर
 उतापादिट सुरु हुन्दू बन अको चिर
 यसैक्रम दिनदिनै अन्न पानी खाइ
 भौतारिन्दू दीडी हिंदू प्रेत रूप पाई । ३

सूर्योसित जान खोज्दू चन्दमाले छेष्व
 फर्की फर्की सयी दुख यतैतर खेष्व
 पाप कर्म बाँकी रहे फेरि जन्म हुन्दू
 धर्मकर्म धेरै भए दिव्य धाम हुन्दू । ४

(आत्माराम न्यौपाने)

४४

१२३

मेरो देशको शिक्षा

शिक्षालाई मानव जातिको तेसो आँखा मानिन्छ । यसलाई हास्तो भित्री हृदयको नयन की भनिन्छ । यो हास्या बांहिरी आँखा अबद्वा चर्मचुभन्दा पृथक, महान् र तेजबान छ । हासीको भाटो यही जानचुभाट हासीले शिक्षा आजन गर्छौं अधार्त, कुनै कुरा सुन्छौं र सिक्कौं, साहार, प्रकृतिमार्फत सैद्धान्तिक र व्यावहारिक ज्ञान निरन्तर आजन गरिरहन्छौं । प्रकृति, संस्कृति, सभ्यताका दृष्टिको उपाकालदेखि सुसम्पन्न मेरो देश आज शिक्षाका दृष्टिको बोक्तव्य प्रगतिपूर्वक लम्भादै छ । शिक्षाले नै मानवलाई सम्मान, खुसी र सुखपूर्वक जितने ज्ञान र त्रिप्रदान गर्दै । यसले समाज र राष्ट्रमा प्रचलित मान्यता र व्यवसायलाई मानवताका आँखाले नै र तिनका आरे समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने सोच प्रदान गर्दै । यसले सकारात्मक र मूल्यवान् विषयलाई ग्रहण गर्ने र कठितय असान्निकित कुराबारे आलोचनात्मक दृष्टि राख्ने चेतन प्रदान गर्दै । विज्ञान र सूचना प्राविधिलगायत युग सुहाउदा जे जित नबीन प्रयोग र मान्यता स्थापित भएक छन् तिनलाई आत्मसात् गर्दै समानानुकूल परिष्कृत गर्दै लैजाने काम शिक्षाले गर्दै । अन्तीमान्देखि शिक्षाको उर्वर भूमि रहेकोमेरो देशको शिक्षाले सुगानानुकूलका विशेषता ग्रहण गर्दै तै देशलाई समृद्ध बताउने दिशामा प्रवृत्त छ ।

प्राचीन चृष्णमिन्ले अनेकी सभ्यता, संस्कृत, पूर्वीय दर्शन र ज्ञानको ज्योति संसारभर किएजाएँ । मेरो देशको शिक्षालाई आलोकित गरे । वेदव्यासमा ज्ञानको स्फुरण यहीं भयो र उनले अग्र पुराणको रचना गरे । राजा जनकको दरबारमा याज्ञवल्म्य, गार्गी, मैत्रीयी जस्ता विद्वान् विद्वानी शास्त्रार्थ गरेकर जीवन र जगतका यथार्थ र रहस्यका पाठा उजागर गरे । ज्ञानको तिहाँले आकुलचाकुल भएर घरपरिवार त्यागेका सिद्धार्थ गौतमले बुद्धत्व प्राप्त गरे । काल्गुन्दनले किरात समुद्रायमा आफ्नो संस्कृतिको उत्पान र संवर्धन गर्ने प्रेरणा दिने अनि समाजमा चेतना र जागरण फैलाउने 'मुन्त्रुम' जस्तो ग्रन्थ रचना गरे । यसरी मेरो देशको शिक्षाको प्रवृत्तिमा परापूर्व कालदेखि विभिन्न चृष्णमहार्पि र विद्वान्ले विशिष्ट योगिदान दिएका छन् । ज्ञानको मूलशोतका त्वयमा रहेको र श्रुति परम्परामा आधारित अपैरुक्त रचना मानिने आरबेदको शिक्षालमेत मेरो देशको शिक्षाको गौरवमय मुहान हो । वेदमा निहित ज्ञान र शिक्षालाई विभिन्न अधिनिरुद्धा कैरी उपनिषद् र सर्वो ग्रन्थमा व्याख्या गरिएको मेरो देशको शिक्षाले विश्वलाई नै प्रज्ञातित पारेको छ ।

मेरो देशको शिक्षाले अनेकी संस्कृति र तिनका मूल्य मान्यता डकममक फुलाउन समयकाम्पे कृपमा ददन अहम् भूमिका खेलको छ । यसले पूर्वीय ज्ञान र चेतनाको किरण विश्वमा किजाएको छ । मेरो देशको शिक्षा आज आफ्नो वास्तविक परिवान जीवन्त राख्ने युगानुकूलको विज्ञान र प्रविधियुक्त शिक्षालाई आत्मसात् गर्दै अधिक बढन आतुर छ । बौद्धिक विकास, सम्बन्धात्मक परिकल्पना र स्तरीय जीविकोपार्जनका लागि शिक्षा नितान्त आवश्यक छ । त्वारीहाल तनातन पूर्वीय सभ्यता र अनेकौं भौतिक संस्कृति भएको मेरो देशलाई पूर्वीय ज्ञान तप्त पाश्चात्य विज्ञान र प्रविधिसंग हालेमालो गर्दै अझै अधिक बढाउनु जसरी छ । मेरो देशको शिक्षालाई सिपले सुसम्पन्न बनाउने अहिलेको चुनौतीलाई अवसरका रूपमा बदल्नु छ । आज हासीले विभिन्न माध्यमबाट समयसापेक्ष सिप प्राप्त यन्तु छ । पुस्तक, सूचना र प्रविधि, इतिहास, प्रयोग र व्यवहारका माध्यमबाट जीवनोपयोगी सिपयुक्त धर्प शिक्षा प्राप्त गर्नु छ । म बढाउने युगसंग आफ्कलाई समायोजन गर्न सबै शिक्षा चाहन्छु । शिक्षालाई सिपसंग, सिपलाई असम्भा

अनि अमलाई आधुनिक प्रविधिसंग जोड्ने शिक्षा आजको आवश्यकता हो भन्ने मैले अनुभूत मरिरहेछु ।

भगांल र पर्यावरण अनुकूल व्यवसायमूलक शिक्षाका रूपमा विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता मैले देखेको छ । यसो गर्दा देशमा रोजगारी सिवानामा थप बल पूर्णो भन्ने मनाई लाग्छ । कफी र चिया खेती हुने ढाउका विचालयमा निवाको उन्मादन र प्रजोग्यनव्यवस्थाकी लासिम दिन वाङ्गलीय हुन्छ । त्यसैगरी स्पाइ खेती हुने ढाउका विचालयमा स्पाइ खेतीनामायन स्पाइबाट जुस, जाम र जेली उत्पादन गर्ने व्यवसायिक ज्ञान र सिपयुक्त शिक्षा आवश्यक हुन्छ । कणालीका किसानलाई जडीखटी पहिचान र प्रश्नावानको शिक्षा दिन सान्दर्भिक हुन्छ । ढोरपाटन, खप्टाड र लुम्बिनिका विचार्यालाई पर्वतकीय ज्ञान, सिपका सार्व होटल व्यवस्थापनको शिक्षा विद्वार स्वरोजगारका अनन्त सम्भावना खोल्न सकिन्छ । जुम्ला, डोल्पा, मुस्ताङ ज्ञान जिल्लामा स्पाइ खेती, धनकुटा, सिन्धुली, गोखाला जस्ता जिल्लामा जनाउ तबा मुन्नला खेतीको प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा विचालय तहमै समावेश गर्न उपयुक्त देख्नु । यस्तै काया, सुनसरी, सिराहा, चित्तवन, रूपन्देही, बाँके, कैलाली जस्ता सम्भावना भूमान भएका जिल्लामा सुनसरी र तरकारी उत्पादनको प्राविधिक शिक्षा दिन सान्दर्भिक छान्छ । यसो भन्ने भाज आजसो शिक्षालाई प्रायामिकतासाथ अधिक बढाउनेपछि भन्ने मलाई लाग्छ । यसो भन्ने भाज आजसो सिपअनुकूलको व्यवसाय भरेर आफै देशमा स्वरोजगारका ब्रवमरको सदृश्योग गर्दै विचार्याले यो देशमा परिवाना बगाउने अवसर पाउने छन् ।

व्यवसायमूलक शिक्षाका लाग्नि हास्तो परम्परागत र आधुनिक प्राविधिलाई संगसंगे भ्रगाडि नैजान बही सान्दर्भिक देख्नु । कृपिमा आधुनिक प्रविधि तथा अत्याधुनिक औजारको प्रयोग भन्ने व्यावसायिक शिक्षा विचालय तहमा नै प्रदान गर्न आवश्यक छ । यसका सार्व परम्परागत कृपि औजारका वारेमा पनि ज्ञान र सिप उत्तिकै आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्राविधिक ज्ञान र सिप प्राप्त गरेका विचार्या व्यवसाय सन्धानल गर्न सक्ने गरी आत्मनिर्भर हुन उत्प्रेरित हुन्छन् भन्ने मलाई लाग्छ । शिक्षाको मूल उद्देश्य आत्मनिर्भर शिक्षामा जोड दिनु हो भन्ने आत्मनिर्भरताको सक्षम स्वरोजगार बन्नु हो ।

मलाई मेरो देशको शिक्षामा सर्वसुख रूपमा सूचना प्राविधिको पहर्च प्रोग्राम भन्ने लाग्नु । मेरो देशमा विज्ञान र प्राविधियुक्त शिक्षाको थप खाँचो छ । विज्ञान र प्राविधियुक्त शिक्षा नयुगेका गाड ठाउँमा त्यसको पहर्च सर्वसुख रूपमा हुन जरूरी छ । ज्ञानको युग सूचना र प्रविधिको युग हो । विकासमा सूचना र प्रविधिले युगान्तकारी परिवर्तन ल्याइदिएको छ । ती परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न सक्ने नागरिक उत्पादनमा जोड दिने शिक्षाको खाँचो छ । आज हामी मोबाइल एसबाट गाडी रोकन, चबूल र भाडा तिर्न सक्छौ । जहाजको टिकट काट्न र तीव्राटन गर्न, रेलको टिकट काट्न, सक्छौ । अनलाइन कारोबार गर्न सक्छौ, अनलाइनबाट बैडक खाला खोल्न र घरमै सामान भगाउन सक्छौ । आज जागिरका विज्ञापन अनलाइनबाट खुन्दून् । व्यापार व्यवसाय अनलाइनबाट गरिन्दून् । घरमा उत्पादन गरेका व्यवित्तन वस्तु अनलाइनबाट ब्राजीरीकरण गरी आय बढिमा सघाउ सकिन्छ । चिठीपन विशुलीय माध्यमबाट देख्न गरिन्छ । विश्वभरिको सूचना र जानकारीको अजस्र स्रोत इन्टरनेटप्रियोग छ । मेरो देशको शिक्षाले हास्या विचार्यालाई यी र यस्ता करामा दक्ष बनाउदै युगीन आवश्यकता र आविष्कारसंग जौड नैसम्भावन सकिन्छ । यस्ति हुदाहुदै पौनि प्रविधिले हामीलाई दिएका सूचना सबै आधिकारिक, तथ्यपूर्ण र स्वस्थकर नहुन सम्भद्धन् त्यतीतिर सचेत हुन र प्रविधिको दुरुपयोग हुन नैदिन सचेतनासमेत आधुनिक शिक्षाले दिन आवश्यक छ । अतः आजका विशिष्ट विचार्या सूचना प्राविधिसंग पूर्ण रूपमा परिचित, पोहल र दक्ष हुनुपर्छ ।

मेरो देशको शिक्षा ज्ञान र विज्ञानको सहजगम बन्नुपर्छ । यस्तो शिक्षाबाट पाइने ज्ञान वा चेतनामे मानिसलाई कर्तव्य, दायित्व, सद्गुण आदि सिकाउदै । यानीय स्वभाव र कर्माई सही मार्गमा लाग्न फेरित गर्दै कुराका काइदा र बेफाइदाको व्याख्या गर्न सिकाउदै । यसले मानिसलाई

नीतिक्वान्, सहिष्यु, दक्ष र विवेकशील बनाउन आवश्यक पर्ने नीतिक, सास्कृतिक पर्ने नीतिक, सांस्कृतिक र वैज्ञानिक शिक्षाको सन्तुलनमा जोड दिन्छ । जान र विज्ञानले युक्त शिक्षा आर्जन गर्ने आजका विचारना व्यक्तिगत जीवन र सामाजिक जीवनकावारेमा गहिरो जान हुने छ । यस्ता विचारीयोंको व्यक्तिगत विकासमा समेत यसले देवा पुण्याउद्ध । मेरो देशको शिक्षाले उत्पादन गरेका व्यक्तिगत कारबाट गुण भरिएरूप हुनुपर्छ । त्यसले शिक्षित व्यक्तिमा शिष्टाचार, प्रतिव्रद्धता, सांस्कृतिक सद्व्यवहारका क्षमता हुनु जरूरी छ । त्यस्ता व्यक्तिगत प्रतिकल परिस्थितिमा शान्त रहने, सबैर र भावनाका विभिन्न अवस्थालाई आफै व्यवस्थापने र परिस्थितिलाई ऐष्ट्रेपर्वक सामग्रा गर्ने विशेषता हुनु जरूरी छ । साथै नेतृत्व र जनुरासन, सत्त्व र त्रुटि बुझ्ने क्षमता, निरन्तर सुधार गर्ने क्षमता शिक्षित व्यक्तिमा देखिनु कर्त्ता

मेरो देशको शिक्षावाट शिक्षित व्यक्ति समालोचनात्मक सोचयक नयाँ नयाँ जान निर्भाव ले समेत हुनुपर्छ भन्ने मलाई लाग्दछ । बास्तवमा समालोचनात्मक चिन्तनले कुनै पनि विचार, पठन वा परिवेशलाई जीवा चिन्नेर समर्थन गर्ने कुरालाई गर्ही ढान्दैन । यो हरेक कुरालाई पूँजी नराहेर अल्लका भरमा मात्र नपरी आफै विवेकका आखाले हेनुपर्ने स्वस्य चिन्तन हो । आब समय वैज्ञानिक अधिकार पनि यस्तै समालोचनात्मक चिन्तनकै उपज हुन् । यस्तो चिन्तन नहुदो हो त न राइट दाजुभाइले हवाइजहाज आविष्कार गर्यै, त त न्युटनको गुरुत्वाकार्यका शक्ति नै पत्ता लाग्यो । समालोचनात्मक चेत भएको विचारीयोंले शिक्षकको मतमा पनि शिक्षक वास्तव गरेको हुन्दै । गुरुका मतमा फरक मत पनि राखेको हुन्दै । यसरी आफ्ना विचारीयोंको शक्तिसँग तर्क गर्दा गुरु गौरवान्वित भएको हुन्दैन । त्यस्तिमात्रै होइन यस मन्त्रवात्रमा कुसलाना बालबालिकाले सस्कृतिका नाममा जरो गाडेर वसेका अन्याविश्वासमाथि वैज्ञानिक पूँजी गर्न सक्छन् । ती प्रश्न युग सुहाउंदा छन् कि छैनन् भनेर तर्क गर्न याउने समालोचनात्मक चिन्तन पनि शिक्षाकै एउटा पाटो हो । यस्ता कलिपय विश्वास अन्यविश्वास रहेहुन र नामालोचनात्मक चेतनाको बोध गर्ने शिक्षा मेरो देशको शिक्षाको मूल मर्म हो भन्ने मेरो शाल हु ।

शिक्षाका केत्रमा हिनोभन्दा आज कैसै सकारात्मक कार्य भएको छन् । माध्यमिक शिक्षासम निश्चिक शिक्षाको व्यवस्था हुनु, युवै विश्वविद्यालय खोलिनु चानचुने कुरा होइन । उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने खर्च बोकेर सहर पस्ते वातावरणको अन्त्य हुनु अर्थात् गाउँ गाउँमा क्षमापन खोलिनु र उच्च शिक्षा सुलभ हुनु मेरो देशको शिक्षाका लागि गर्व गर्न लायक कुरा हो न्यायम र विचालयमा इन्टरनेट सेवा जोडिनु, सुचना र प्रविधिमा विचालयका विचारीयोंको सञ्चय पहुँच हुनुले मेरो देशको विचारीयोंको जान प्राप्त गर्ने सूचनाको खितिज फराकिलो भएको हु । आज दृश्यमान विचारीयोंको जानको खानी रहेको मेरो देशको शिक्षाका जगमा राज्यको आधिक, भौतिक, प्राचीनिक लगानी र दक्ष जनशक्तिका सम्बन्ध ठिडिएका छन् । मेरो देशको शिक्षा सम्प्रदायतर्फ यात्रार छ । मेरो देशको शिक्षा व्यावसायिक सिप र समालोचनात्मक चिन्तनले युक्त जनरात्क तयार पार्न ताल्लीन छ । परापूर्व कालदेखि यस परिव्रत भूमिमा रहेको जानलाई आधुनिक विज्ञानसँग हातेमाले गर्दै मेरो देशको शिक्षाले सुन्दर यात्रा गरेरकै छ । नेपाली माटामा सुन फलाउन यसरी प्राचीन कालदेखि जानको खानी रहेको मेरो देशको शिक्षा आज आधुनिक वैज्ञानिक शिक्षा प्रदान गर्न आतुर छ । त्यसो त मेरो देशले आफूमा परापूर्व कालदेखि रहेको जानलाई आधुनिक विज्ञानसँग एकैसाथ सहयोग गरेरकै छ । नेपाली माटामा सुन फलाउने गरी व्यावसायिक र आधुनिक कृषि शिक्षा दिन मेरो देशको शिक्षामा अर्कै लगानी र पहुँच विस्तारमा जोड दिनुपर्छ । भूलक्का उत्पादनलाई विश्वविद्यालयमा परस्करे गरी हास्ता विचारीयों उत्पादनलाई

समारमा चिनाउन सक्षम हुने परिस्थिति पैदा गर्ने जरूरी छ । यदूर विगतदेखि भोजपत्र, झलौटे पाटी, खरी, चक, डस्टर र माकर युगबाट गुजेको मेरो देशको शिक्षामा सुचना र प्रार्थितको सहज पहुँच पुर्दै छ । यसो भएमा मेरो देशको शिक्षाले आप्सो मार्गिकतार्थाहितको युग मुहुर्मुहुर वैज्ञानिक युगमा थप फड्को मार्ने छ । यसरी मेरो देशमा प्राचीन जान र आधुनिक विज्ञानसहितको शिक्षा र जानको नयाँ संगरमाया छडा हुने छ ।

आस्ता, नयन

आदि वा सुरु याहा नभएको

विद्वान महिला

शास्त्रविद्यालयमा गरिने छलफल वा तर्क वितर्क

किरातको धर्मशास्त्र

कुनै खास व्यक्तिले नवानाएको, अलैकिक

आर्यहरूको दार्शनिक विचारले भरिएको आत्मा परात्माको निरूपण गर्न शान्त

जिउंदै वा जीवित

धेरै पहिलेदेखि चलिआएको

कुनै वस्तु वा कुरालाई राख्ने खानै, दोष वा त्रुटि हटाउने काम

कहिल्यै नाश नहुने, जनिङल्ली

काम गर्न साधन, हतियार

हीसला प्राप्त, उत्साहित

एउटा युग्मले अन्त गरी अको युग ल्याउने

कुनै काम गर्न दक्ष सिपाल

पाँडा सहन सबैने, सहनील

बचनबढ भएको अवस्था, कुनै विचार, सिद्धान्त वा बाचा बन्दनबाट बोधिएको

अवस्था

दीक्षा वा मन्त्र प्राप्त गरेको

प्राणशारा सम्पन्न गरिने, दक्षतासम्बन्धी

प्राचीन कालमा लेलका निम्नि प्रयोग गरिने पातलो कागज जस्तो पैरेपत्र भएको एक जातको रुखको बोका

शब्दभण्डार

१. विद्वेषक जर्च बुझाउने शब्द 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धबाट खोजेर लेख्नुहोस् :

(क) नयाँ कराको खोजी

(ख) खास विषयको गुण दोष आदिको मूल्याइकन

(ग) जीवन निर्वाहका लागि गरिने काम

(घ) महत्वपूर्ण मानिएका तुला आकारको पठनीय सामग्री

(ङ) शिष्ट वा सम्य मानिसको आचरण

उत्तर: नयाँ कराको खोजी

खास विषयको गुण दोष आदिको मूल्याइकन

जीवन निर्वाहका लागि गरिने काम : समालोचनात्मक

महत्वपूर्ण मानिएका तुला आकारको पठनीय सामग्री : जीविकोपार्जन

शिष्ट वा सम्य मानिसको आचरण : शिष्टाचार

२. विद्वेषक जर्च शब्द र अर्थविच जोडा भिलाउनुहोस् :

शब्द अर्थ

मुहान परिश्रम गर्दा शरीरबाट निस्कने पानी

तीर्थाटन	पुरातन
पासिना	उद्गमस्थल
मार्ग	पुराण
कुटि	प्रस्तन
खानी	तीर्थयात्रा
प्राचीन	गलती
	धेरै चिज उत्पन्न भएको ठाउँ बाटो
उत्तर मुहान	: उद्गमस्थल
तीर्थाटन	: तीर्थयात्रा
पासिना	: परिश्रम गर्दा शरीरबाट निस्कने पानी
मार्ग	: बाटो
कुटि	: गलती
खानी	: धेरै चिज उत्पन्न भएको ठाउँ
प्राचीन	: पुरातन

३. दिइएको अनुच्छेद पढनुहोस् र प्राविधिक, पारिमाधिक शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् :
 शिक्षण सिकाइको महत्वपूर्ण पक्ष शिक्षक हो । शिक्षकले पाठ्यक्रम अनुसार विषयवस्तु आधारित भएर शिक्षण गर्नु अपारिहार्य हुन्छ । शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाऊन पाठ्यालय बनाउनसमेत अनिवार्य हुन्छ । पाठ्योजनाभित्र विशिष्ट उद्देश्य, पाठ्यवस्तु, शिक्षण सामग्री, सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप, मूल्याङ्कन र गृहकार्य रहन्छन् ।
 उत्तर: पाठ्यक्रम, शिक्षण, पाठ्योजना, गृहकार्य, मूल्याङ्कन, शिक्षणिक सामग्री, सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलाप
 ४. 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धबाट कुनै पाँचबोटा पारिमाधिक शब्द खोजी बाब्यमा एपो गर्नुहोस् ।
 उत्तर: प्राचीन : नेपालमा जडिवुटि प्रशीघ्रन केन्द्र खोल्न आवश्यक छ ।
 अनादि : भगवान् प्रतिको आस्था अनादिकालदेखि चलिआएको हो ।
 जाग्रात : हामीले कहिलेकाही शास्त्रार्थमा सहभागी हुनु रामो हुन्छ ।
 सनातन : सबैमन्दा पुरानो धर्म हिन्दू सनातन धर्म हो ।
 परिष्करण : हेरेक कुटाको परिष्करण गरेर माझ प्रयोगमा ल्याउंदा रामो हुन्छ ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
 शानचक्र, सम्भूति, सूर्य, सरगम, आकृत्याकृत, सिद्धार्थ, ओतप्रोत, चौक्ति
 २. 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्ध संस्करबाचन गर्नुहोस् ।
 ३. दिइएका प्रश्नको उत्तर मनुहोस् :
 (क) 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्ध आत्मप्रकर वा, वस्तुप्रकर कुन हो ?
 उत्तर: आत्मप्रकर
 (ख) 'अवसायमूलक शिक्षाका बन्नु हो' अनुच्छेदको शीर्ष बाब्य कुन हो ?
 उत्तर: शिक्षाको मूल उद्देश्य आत्मनिर्भर शिक्षामा जोड दिनु हो भने आत्मनिर्भरताको सम्बन्ध बन्नु हो ।
 (ग) बाब्य संरचनाका दृष्टिले सबैमन्दा लामो अनुच्छेद कुन हो ?
 उत्तर: प्रत्येक अनुच्छेदका बाब्य गनेर सबैमन्दा यही बाब्य भएको अनुच्छेद छान्ने ।
 (घ) प्राचीन सम्बन्ध र संस्कृतिसँग सम्बन्धित कुरा कुन अनुच्छेदमा आएको छ ?

उत्तर: दोशो र तेयो अनुच्छेदमा

दिइएको निबन्धांग पही सोधिएका प्रश्नको उत्तर लिनुहोस्

मेरो देशको शिक्षाबाट दीक्षित व्याकुल समालोचनात्मक शोचयुक्त नया ज्ञान निर्माण गर्ने सक्षम हुनुपर्छ भने मलाई लाग्दछ । आल्लावा समालोचनात्मक चिन्तनको कुनै पनि विचार, घटना वा परिवेशलाई आखो विवेर यसर्वत गर्ने कठगलाई भी छान्ने । यो हेरेक कुरालाई पूर्वाधार नराएर अस्का भरमा माझ नारी आफ्नै विवेकका अनुच्छेद देनुपर्न स्वस्य चिन्तन हो । आजका समय वैज्ञानिक आविष्कार पनि यस्तै समालोचनात्मक चिन्तनकै उपज हुन् । यस्तो चिन्तन नहुदै हो त न चाइ त्राज्ञाहाइँ इवाडुन्ताज आविष्कार / न त न्युटनको गूरुत्वाकर्पणको प्रातिक चिन्तन पता लाग्द्यो । समालोचनात्मक चेतन भएको विचारीले शिक्षाको मतमा पनि प्राप्तिक वहस गर्नेको हुन्छ । युनका मनमा करक मत पनि राखेको हुन्छ । यस्तै आफ्ना विचारीले आफैर्यो नवार्द्ध गर्न गैरियानिन भएका हुन्छन् । त्यसमाचै होइन यस मान्यताअनुसार सक्षमा आल्लालिकाले सम्झूल्यका नाममा जरो गाडेर बसेका अन्यविश्वासमार्थी वैज्ञानिक प्रश्न गर्ने सक्छन् ती । प्रश्न यस सुहाउदेबा छ्यन कि छैनन् भनेर तर्क गर्ने पाठ्य समालोचनात्मक प्रश्न गर्ने सक्छन् ती । प्रश्न यस्तै एउटा पाटो हो । यस्तो कठितप्रय विश्वास अन्यविश्वास रहेहुन्, भन्ने आलोचनात्मक चेतनाको बोध गर्ने शिक्षा मेरो देशको शिक्षाको भूल मम्ब हो भन्ने मेरो आराम छ ।

प्रश्नहरू:

(क) दीक्षित व्यक्तिमा कस्तो क्षमता हुनुपर्छ ?

उत्तर: दीक्षित व्यक्तिमा समालोचनात्मक सोचयुक्त नया नया ज्ञान निर्माण गर्न सक्षमता हुनुपर्छ ।

(ख) स्वस्य चिन्तनमा कुन कुरा पाई ?

उत्तर: हेरेक कुरालाई पूर्वाधार नराएर अस्का भरमा माझ नारी आफ्नै विवेकका आँखाले हुनुपर्ने कुरा स्वस्य चिन्तन पाई ।

(ग) 'समालोचनात्मक चिन्तन शिक्षाकै एउटा पाटो हो' भन्नको आशय के हो ?

उत्तर: सम्झूल्यका नाममा जरो गाडेर बसेका अन्यविश्वासमार्थी वैज्ञानिक प्रश्न गर्ने ती प्रश्न युग सुहाउदेबा छ्यन कि छैनन् भनेर तर्क गर्नु भन्ने हो ।

(घ) निवन्ध्यको अंशको भनाइप्रति तपाईं सहमत वा असहमत के हुनुहुन्छ, तर्क दिनुहोस् ।

उत्तर: म यस भनाइप्रति सहमत छु किनाकि समालोचनाका माध्यमबाट सबै पक्षको रामो नरामो राम आहा पाठ्यमा लिन सकिन्दै ।

५. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धमा कस्तो व्यवसायमूलक शिक्षाको अपेक्षा गरिएको छ ?

उत्तर: 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धको उत्तर लेख्ने सम्भव नहो यसमा म पात्रले देशमा प्राचीनकालदेखि हाल सम्मको शिक्षाको अवस्थाको वर्णनका साथै आगामी दिनामा नेपालले शिक्षाका क्षेत्रमा अपनाउनपर्ने सिद्धान्तको उल्लेख गरिएको छ ।

यस निवन्धमा व्यवसायमूलक शिक्षाका लागि हामो परम्परागत । त्रिकाल प्राचीनिक व्यवस्थासम्बन्धी अगाडि लैजानु बढी सान्दर्भिक हुने उल्लेख गरिएको छ । कोणमा आधुनिक व्यवस्था चैताल्य नहेदैबा तै प्रदान तथा अव्याधिमूलिक औजारको प्रयोग गर्ने व्यावसायिक शिक्षा विचालन रहेदैबा तै ज्ञान र तिप गर्ने आवश्यक छ । यसका साथै परम्परागत कृषि औजाल्य तर्फै यस्तो व्यवसाय जीतकै आवश्यक हुन्छ । यस्तो प्राविधिक ज्ञान र त्रिप पापल गर्ने त्रिपाई व्यवसाय सन्तालन गर्ने सक्षमता गरी आत्मनिर्भरहुन उपयोगित छ । मूल उद्देश्य स्वरोजगार बन्नु हो । त्रिपाई लैजानतम् र प्राविधिक गिपापूल शिक्षाका ऐपाई गरिएको छ ।

यस निबन्धमा स्थान विशेष शिक्षालाई बही जोड़ दिएको छ । मनाड मुस्ताडमा उत्पन्न हुने स्याउ खेतिको बारेमा जानकारी तराइका विद्यार्थीलाई दिएर केही फाइदा नहुने स्थानाड मुस्ताडका विद्यार्थीलाई मात्रा पालन सिकाएर केही उपलब्धि हासिल नहुने स्थानीय उत्पादनको लागि उपयुक्त हुने खालको शिक्षा दिएर नेपालको घोषणा सम्पर्को अन्त्य हुने विसिमको शिक्षा दिनुपर्छ ।

(८) शिक्षाले मानव जीवनका कुन कुन कुरामा सुधार ल्याउँछ ?
उत्तर. मेरो देशको शिक्षा निबन्ध एक आत्मपरक निबन्ध हो यसमा म पात्रले देशमा प्रवृत्ति घोचीनकालदेखि हाल सम्भवो शिक्षाको अवस्थाको वर्णन गरेका छन् । साथै आगामी दिनमा नेपालले शिक्षाको क्षेत्रमा अपनाउनुपर्ने पढाईको परिणाम उल्लेख गरेका छन् । शिक्षालाई मानव जीविको तेजो औंखा मानिन्छ । यसलाई हामी भित्री हृदयको नयन हो भीन्नैन्छ । यो हामा बाहिरी औंखाभन्दा पृथक, महान् र तेव्वान् हुन्छ । शिक्षालाई माझमध्यमाट नै हामीले कुनै कुरा सुन्नी र सिक्कै, समाज र प्रकृतीमाफत सैदानिक व्यावाहारिक ज्ञान निरन्तर आज्ञान गरिरहन्छै । प्रकृति, स्वस्ति र ताम्यताका हाल स्टैटक उपचालको सूसम्पन्न मेरो देश आज शिक्षाको दृष्टिले समेत प्रगतिशीलको तम्को छ । शिक्षाले नै मानवलाई सम्मान, खुसी र सुखपूर्वक जिउने ज्ञान र सिप पछ गर्छ । यसले समाज र राष्ट्रमा प्रचलित मान्यता र विश्वासलाई मानवताको जीवाले र तिनका बारे समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने सोच प्रदान गर्छ । यसले समाजात्मक मूल्यबान् विषयलाई ग्रहण गर्ने र केन्त्रिय असाधार्भिक कुराबोरे औलोडारात्मक रूप रहने चेत प्रदान गर्छ । विज्ञान र सूचना प्रविधिलगायत युग सुहाउंदा जे जीत रो प्रयोग र मान्यता स्पायित भएको छन् तिनलाई आत्मसात् गर्दै समयानुकूल परिष्कृत हो जीजाने काम शिक्षाले गर्छ ।

(९) विज्ञान र प्रविधिमा आधारित शिक्षाको महत्त्व लेख्नुहोस् ।

उत्तर. आजको युग भनेको विज्ञान र प्रविधिको वरिपरि धुमेको युग हो । आज हामी विज्ञान प्रविधिकाट टाढा बस्तै भनेर कल्पना परिणामको रूपमा दर्शाउँदै । अस्ति भरभर आएको माझल कोन आजको यस्तो आवश्यकता बनी सकेको छ कि मान्द्रेन्द्रियका न्युनतम आवश्यक चित्र यो पर्न थालिसकेको छ । त्यसैले शिक्षामा विज्ञान र प्रविधिको विशेष महत्त्व लेन्दै ।

प्रविधिको प्रयोग सिकाइमा आमूल परिवर्तन ल्याउन र वृहत्तर राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल र प्रमात्रकारी सिद्ध भएको छ । वर्तमान परिवर्तित सन्दर्भमा विश्वका हरेक मुहुर्का आकृताई सूचना तथा सन्चारको क्षेत्रमा अफ परिष्कृत बनाउदै गएका छन् । रैर्डो चाटाईद्वारा जीवनयात्रा र जीवनपद्धतिसँग समायोजन हुन प्रत्येक मूलुकले बाफ्नो शिक्षा लेत्रमा सूचना तथा सन्चार प्रविधिलाई विशेष स्थान दिइएका छन् । प्रविधिको प्रयोग सिकाइ, शिक्षकको श्रमता विकास र विद्यालयको व्यवस्थापन प्रक्रियालय सहज र प्रभावकारी बनाएको छ । रेडियो, टेलिभिजन, इमेल, इन्टरनेट, डिजिटल क्यामेराजस्ता सूचना सञ्चार प्रविधिको उपकरण शिक्षण सामग्रीका रूपमा परमाणुका अनु विज्ञमा आवाहक कृप्ता फैलाएका अवसरलाई आत्मसात नगर्न हो भने शीघ्र उत्पादन ईश्विक बैंगनजारमा परिणाम हुन सक्छन् । यही अवस्थाले गर्दा सिकाइको बेश विद्यालय लहर्दै उच्च तहसम्म सूचना तथा सन्चार प्रविधिको भविष्यलाई सुनिश्चित गर्दै वर्तमान नेपाली रूपितर्नाको भएर रहने छ ।

(१०) निबन्धको मुख्य सन्देश के हो ?

उत्तर. मेरो देशको शिक्षा निवन्ध एक आन्यपक्ष निबन्ध हो । यस निवन्धमा जिज्ञासाई कमी व्यावसायमूलक बनाउन साकिन्दू भन्ने कुराको विशेष चर्चा बोलेको छ । म गतेसे प्राचीनकालदेखि हाल तम्भको नेपालको शिक्षाको अवस्थाको वर्णन गर्नका मात्रै आगामी दिनमा नेपालले शिक्षाका क्षेत्रमा खल्नुपर्ने भूमिकाको बाबमा पनि निवन्धमा उल्लेख गर्नका छन् ।

मेरो देशको शिक्षा निबन्धको सन्देश शिक्षा ज्ञान र विज्ञानको बहानम बन्नुपर्छ भन्ने छ । यस्तो शिक्षाकाट पाइने ज्ञान वा जेतनाले मानिसलाई कर्तव्य, दायित्व, बदलाइ प्राप्ति विकारउँदै । मानवीय स्वभाव र कर्माई सही मार्गमा लाग्न प्रेरित गर्दै कैनै क्षणका फाइदा र वेपाइदाको व्याख्या गर्न सिकाउदै । यसले मानिसलाई नैनिकान्न, भविज्ञ, इति र विवेकशील बनाउन आवश्यक पर्ने नैनिक, सांस्कृतिक वैज्ञानिक शिक्षाको बन्नलाभमा जोड दिन्छ । शिक्षाले व्यक्तिमा सकारात्मक गुण सिकाउदै । नैनिक व्यक्तिमा जोड दिन्छ । शिक्षाले व्यक्तिमा सकारात्मक गुण सिकाउदै । नैनिक व्यक्तिमा प्रतिकल परिस्थितिमा शान्त रहने, संवेग र भावानाका विभिन्न अवस्थालाई प्राप्ति व्यवस्थापन गर्ने र परिस्थितिलाई धैर्यपूर्वक सामान गर्ने विशेष क्षमता तुन्नु । मात्रै नैनिक व्यक्तिमा पर्ने सत्य र कुटि दुभने क्षमता, निरन्तर सुझार गर्ने भ्रमता विन तन्दू । गर्ने अनुशासन, सत्य र कुटि दुभने क्षमता, निरन्तर सुझार गर्ने भ्रमता विन तन्दू । व्याख्या देशको वैज्ञानिक शिक्षा प्रदान गर्नु पर्छ । व्याख्या देशको वैज्ञानिक शिक्षा प्रदान गर्नु पर्छ । रहेको जानलाई आधुनिक विज्ञानसंग एक अर्काका पर्यायका रूपमा दाइन रक्कम्भ । रहेको जानलाई आधुनिक विज्ञानसंग एक अर्काका पर्यायका रूपमा दाइन रक्कम्भ । रहेको जानलाई आधुनिक विज्ञानसंग एक अर्काका कृपै शिक्षा दिने शिक्षामा नेपाली माटोमा सुन फलाउने गरी व्यावसायिक र आधुनिक कृपै शिक्षा दिने शिक्षामा अभै लगानी र पहुच विस्तारमा जोड दिनुपर्छ । मूलुकका उत्पादनलाई विक्रबजारमा अभै पस्कने गरी हामा विद्यार्थी उत्पादनलाई संसारमा चिनाउन सञ्जन हुने परिस्थिति मैदा गर्ने पस्कने गरी हामा विद्यार्थी उत्पादनलाई संसारमा चिनाउन सञ्जन हुने परिस्थिति मैदा गर्ने जारी रहनी छ । भोजपत्र, धूलीटे पाटी, छरी, चक, डस्टर र माकेर पुऱ्याट गुडेङ्गे जामो देशको शिक्षामा सूचना र प्रविधिको संहज पहुच पुर्दै छ । आज नेपालको शिक्षाले आप्नो देशको शिक्षामा सूचना र प्रविधिको संहज पहुच पुर्दै छ । आज नेपालको शिक्षाले आप्नो भौलिकतासहितको युग सुहाउदौ वैज्ञानिक युगमा यप फडिको माई छ । यसरी नैनिक व्यक्तिमा ज्ञान र आधुनिक विज्ञानसहित ज्ञानको नया संसरमात्मा बढा रहने छ । भन्ने सन्देश यस निवन्धले दिइएको छ ।

६. व्याख्या गर्नुलाई:

(११) आत्मनिर्भरताको लक्ष्य स्वरोजगार बन्नु हो ।

उत्तर. माथिको वाक्य हामो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तको पाठ २ मा समाजेण गरिएको 'मेरो देशको शिक्षा' शीर्षकको निवन्धाट लिइएको हो । मेरो देशको शिक्षा निवन्ध एक आत्मपरक निबन्ध हो यसमा म पात्रले देशमा प्रचलित प्राचीनकालदेखि हाल सम्भवो शिक्षाको अवस्थाको वर्णनका साथै आगामी दिनमा नेपालले शिक्षाका क्षेत्रमा अपनाउनुपर्ने शिक्षाको अवस्थाको वर्णनका असाधार्भिक वैज्ञानिक विज्ञानसहित ज्ञानको नया संसरमात्मा बढा रहने छ । भन्ने करार विज्ञानसहित ज्ञानको नया संसरमात्मा बढा रहने छ । भन्ने सन्देश यस निवन्धले दिइएको छ ।

उपर्युक्त वाक्य म पात्रले ठाड़ अनुकूल शिक्षा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउन सीधै। मात्र आफ्नो सीधे अनुकूलको व्यवसाय गरेर व्यक्ति आफ्नै देशमा आकूरित भएको।

प्रयोग गरी स्वरोजगार बन्न सम्भव भन्ने प्रसङ्गमा आएको हो।

(ब) शिक्षित व्यक्तिमा शिष्टाचार, प्रतिबद्धता, सांस्कृतिक सद्भाव, सामाजिक सदृश्यवहारकाममता हुनु जर्नी छ।

उत्तर: शिक्षित जर्नी छ।

शिक्षिको वाक्य हास्तो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ ९ मा समावेश गोपनीय भेगो देशको शिक्षा शीर्षकको निबन्धबाट लिइएको हो। मेरो देशको शिक्षा निबन्ध आत्मपरक निबन्ध हो यसमा म पात्रले देशमा प्रचलित प्राचीनकालदेखि हाल सम्पर्क शिक्षाको अवस्थाको बर्णनका साथै आगामी दिनमा नेपालले शिक्षाका क्षेत्रमा अपनाउनुपर्ने पढाईको उल्लेख गरिएको छ। शिक्षाले सकरात्मक गुणको विकास गर्नमा सहयोग भएकोले शिक्षित व्यक्तिमा शिष्टाचार, प्रतिबद्धता, सांस्कृतिक सद्भाव, सामाजिक सदृश्यवहार जस्ता धमता हुनु पर्छ भन्ने प्रसङ्गमा शिक्षिको निबन्धांशमा उल्लेख गरिएको छ।

शिक्षा एक त्यस्तो सम्पत्ति हो जुन जति खच्चे गरे पनि सकिन्दैन र जसले जीवन कील सम्पूर्ण कला सिकाउदछ। जस्तो सुकै परिस्थितिबाट पनि सहजरूपमा बाहिर आउन रूप बनाउनु नै शिक्षाको मुख्य काम हो। शिक्षाले व्यक्तिको सम्पूर्ण व्यवहारमा पारिवर्त ल्याउँदछ। शिक्षाले एक अकारमा गर्नुपर्ने शिष्टाचार सिकाउदछ। आफ्नो जिम्मेवारी खींदै हुन सिकाउने काम पनि शिक्षाले गर्दछ। हास्तो जस्तो सांस्कृतिक विविधता भएको देश शिक्षाले समाजमा सांस्कृतिक सद्भाव कायम राख्न प्रोत्साहन गर्दछ। मान्दै सामाजिक प्राणी भएकाले समाजमा कसरी सामाजिक सदृश्यवहार प्रस्तुत गर्ने भन्ने कुरा भी शिक्षाले सिकाउदछ। समग्रमा शिक्षाले हास्तो जीवनको सम्पूर्ण मार्गनिर्देशन गर्ने जग गर्दछ।

मिथिको प्रसङ्ग शिक्षा हास्तो दैनिक वियाकलापमा कर्तिको महात्म्यपूर्ण छ भन्ने प्रस्तावने कर्ममा आएको हो। शिक्षाले नै हास्तीले अरुसित गर्ने व्यवहारमा मिठास ल्याउन सहयोग गर्दछ।

५. 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धको अन्तिम अनुच्छेद शिक्षकबाट सुनेर लेख्नुहोस्।

उत्तर: कक्षामा जन्मायस गर्ने।

६. तब दिइएको चित्र बर्णन गर्नुहोस्।

उत्तर: दिइएको चित्रमा सिकाइ उपलब्धि अथवा शिक्षा सम्बन्धी अन्य कुनै कार्यका लागि अभिभावक भेला हुँदैछ। आमाले छोरीको पठाइबारे बुझन छोरीलाई पनि बोकेर आएकी छन्। यहाँ कक्षाकोटीको दृश्य देखाइएको छ।

७. शिक्षालाई भूमोल पाने छ निबन्धको ब्रश मौन पठन गर्नुहोस् र चारबोटा बुँदा उत्तर: (क) शिक्षालाई भूमोल लेख्नुहोस्।

(ख) मिलाउनु पर्ने, (ग) सिपुर्युक्त शिक्षालाई प्राथमिकतासाथ अधि बढाउनु पर्ने,

(घ) शिक्षाको मूल उद्देश्य आत्मनिर्भर बन्ने भएकाले आत्मनिर्भरताको लक्ष्य स्वरोजगार

(ङ) विद्यार्थीले यो देशमा पसिना बगाउने अवसर पाउने खालको शिक्षाको व्यवस्था गर्ने, प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्ने। त्यसो भयो भन्ने आफ्नो गाउँधरमा स्थानीय बातावरण अनुकूलको शिक्षा दिइएर त्यही अनुसारको उत्पादन गर्ने सकिन्दै। जस्तो मुस्ताडमा

स्थान उत्पादनका साथै त्यस्तबाट बन्ने जाम, जूँथ र जेनी उत्पादन गर्ने सम्बन्धी शिक्षा दिनुपर्ने। विषयक शिक्षालाई अधि विद्यालय समेतलाई आत्मनिर्भर बन्ने खाटो देखाउनु पर्ने। आत्मनिर्भर स्वरोजगार बन्ने पर्छ भइन्दू जसको लागि यो देशको जित्रा विद्यार्थीले भानि गएर यही देशमा पसिना बगाउने अवसर पाउने खालको हुनुपर्ने।

१०. तपाईंलाई नेपालको भावी शिक्षा कस्तो हुनुपर्ने भन्ने लाई, 'मेरो देशको शिक्षा' निबन्धका आधारमा समीक्षात्मक उत्तर लेख्नुहोस्।

उत्तर: नेपालको शिक्षा आज पनि पराने शैलीमा थार्मालको छ। जिनिमैकै अवधारित शिक्षा दिने भनेर नारा लगाए पनि सैदाहैन्तक शिक्षा नै अधि बढी गरेको छ। आजको युग सचना र सन्धार प्रविधिको युग हो। विषयले प्रविधिमा कत्रो कड्को मार्गिकोको छ। संवदनशील रोबर्ट बनिसकेको वर्तमान परिप्रेक्षमा हामी भने खालो जोनेर अल्प कलाई रहेको छो। काम गरेर आफ्नो घड बढि गरिरहेको विषयमा हामी किनार थाँकेर कक्षा चाँडिङेको छी त्यसैले अब नेपालको भावी शिक्षा पनि प्रविधिमैरी हुनुपर्ने।

शिक्षालाई विषयसंग, सिपलाई अमरसंग अनि अमलाई आधारित प्रविधिमैरी गोडने खालको हुनुपर्ने। हास्तो देशको शिक्षा सीपमूलक भन्ना पनि जानमलक छ जूँ आरित्यको हुनुपर्नी समयमा उत्पुक्त हुँदैन। नेपाल एक कषि प्रधान देश भारकोसे यहालको शिक्षा प्रतिस्पृष्ठी समयमा उत्पुक्त हुँदैन। इलामका विद्यार्थीलाई चित्रा लाई डाउ पनि परिवलाई विस्तार गर्ने खालको हुनुपर्ने। इलामका विद्यार्थीलाई चित्रा लाई डाउ प्रशोधन सम्मको सम्पूर्ण जानकारी दिने किसिमको शिक्षा हुनुपर्ने भने लगाइका प्रविधिलाई अन्नबाली र तरकारी उत्पादनको प्राविधिक शिक्षा दिन सान्तानिक हुँदै।

विद्यार्थीलाई अन्नबाली र तरकारी उत्पादनको प्राविधिक शिक्षा दिन सान्तानिक हुँदै। आजको युग सचना र प्रविधिको युग हो। शिक्षामा सूचना र सचना प्राविधिक युगान्कारे आजको युग सचना र प्रविधिको युग हो। शिक्षामा सूचना र सचना प्राविधिक युगान्कारे परिवर्तन ल्याइदैको छ। ती परिवर्तनलाई आत्मसात् गर्न सक्ने जागरिक उत्पादनमा परिवर्तन ल्याइदैको छ। आज हामी मोवाइल एप्सबाट दैनिक जीवनमा जारुपैन घेरे जोड दिने शिक्षाको खालो छ। आज हामी मोवाइल एप्सबाट दैनिक जीवनमा जारुपैन घेरे जोड दिने शिक्षाको खालो छ। आज जाहाज, गाडी, रेल आदिको टिकट काढन, काम घरमै बसीबाटी गर्न सक्नी जस्तो जहाज, गाडी, रेल आदिको टिकट काढन, अनलाइनबाट बैंक खालो खाल र घरमै समान मगाउन आदि गर्न सकिन्दै। आज जागिरका विजापन अनलाइनबाट खुल्न। व्यापार व्यवसाय अनलाइनबाट गरिन्दैन। धरमा उत्पादन गरेका कृषिजन्य वस्तु अनलाइनबाट बजारीकरण गरी आय वृद्धिमा धरमा उत्पादन गरेका कृषिजन्य वस्तु अनलाइनबाट बजारीकरण गरी आय वृद्धिमा सधाउ पुऱ्याउन सकिन्दै। चिटीपत्र विचुलीय माध्यमबाट प्रेषण गरिन्दै। विद्यार्थीको सधाउ चुन्याउन सकिन्दै। भैरो देशको शिक्षाले हामा सूचना र जानकारीको अंजख सोत इन्टरनेटमै रहेको छ। जित्रा विद्यार्थीलाई यी र यस्ता कुरामा दक्ष बनाउदै युगीन आवश्यकता र आविष्कारसंग अभै जोडन सक्नुपर्ने।

११. 'भेसे सोच : भेसे भविष्य' शीर्षकमा आत्मपरक अनुच्छेद लेख्नुहोस्।

उत्तर: म जेहेन्दार विचारी हुँ। म बाबुआमाको आजारीको झोरो पाइन हुँ। भैले भेसे गुरु र उत्तर: म जेहेन्दार विचारी हुँ। म बाबुआमाको आजारीको उपाधि खेर कलाउ हुँदैन। त्यसैले अभिभावकमा परेको यो जेहेन्दार र आजारीको उपाधि खेर कलाउ हुँदैन। भेसे घर एक धेरेमेहनत गर्नु छ। म अरुले जस्तो डक्टर इन्जिनीयर बन्नु भीन्दैन। भेसे घर एक धेरेमेहनत गर्नु छ।

१२. उत्तर: म जेहेन्दार विचारी हुँ। म अरुले जस्तो डक्टर इन्जिनीयर बन्नु भीन्दैन। म राजनीति शास्त्र पढ्दूँलु। म राजनीति बुझेर राजनीतिज बन्नु। मलाई याहा बत्तमान परिपाटीलाई बदल चाहन्छु। म राजनीति बुझेर राजनीतिज बन्नु। मलाई याहा बत्तमान परिपाटीलाई बदल चाहन्छु। म राजनीति बुझेर राजनीतिज बन्नु। देशलाई खोको पाने प्रमुख छ। बुझेर बनेको राजनीतिजले देशको लागि धेरै गर्न सक्छ। देशलाई खोको पाने प्रमुख छ। बुझेर बनेको राजनीतिजले देशको लागि धेरै गर्न सक्छ। म स्वयं भूष्टाचारलाई म जैर देखिए कालम चाहन्छु। म स्वयं भूष्टाचारलाई जेल हाल्यू कारक तत्त्व भूष्टाचारलाई म जैर देखिए कालम चाहन्छु। म स्वयं भूष्टाचारलाई जेल हाल्यू कारक तत्त्व भूष्टाचारलाई म जैर देखिए कालम चाहन्छु। म यस्तो कानून ल्याउने छु कि जस्तो भूष्टाचार गर्न त्यसको नेपाली नागरिकता भीन्दैन। म यस्तो कानून ल्याउने छु कि जस्तो भूष्टाचार गर्न त्यसको नेपाली नागरिकता भीन्दैन। म यस्तो कानून सन्तानले पाँच वर्षसम्म नागरिकता जिहोन हुने अवस्थाको स्थिति रहन्छ। र उसका सन्तानले पाँच वर्षसम्म नागरिकता जिहोन हुने अवस्थाको स्थिति रहन्छ। और यो जिहोन भन्नुहोस्ता ? बाबुआमाको धाय सबै काम सिजाना गर्छु। और यो जिहोन भन्नुहोस्ता ? बाबुआमाको धाय सबै काम किन भन्नुहोस्ता ? बाबुआमाको धाय सबै काम किन भन्नुहोस्ता ?

१३. उत्तर: दिइएको अनुच्छेद पढ्दूँहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

कानुनको कानुनसम्बन्धी अपरिहार्य तत्त्व हो। सम्भ र सुसङ्कृत समाज निर्माण गर्ने कानुनको कानुन समाजको अपरिहार्य तत्त्व हो। सम्भ र सुसङ्कृत समाज निर्माणको आवश्यकता पर्छ। राज्यको शासन सन्धारालन गर्ने कार्य विधि, पद्धति एवम् नियमको समर्टिलाई कानुन मानिन्दै। सामाजिक हित र व्यापलाई केन्द्रमा राख्य निरिचत विधि र

प्रिक्षियामर्फत सबैलाई समान रूपमा लागु हुने सविधान, ऐन, नियम नियमावलीलागतका औपचारिक लिखित नै कानून हो। विधायन, नजिर, प्रवा क्लॅ परम्परा, संप्रतिज्ञा अन्तर्राष्ट्रिय अदालतबाट भएका फैसला, अन्तर्राष्ट्रिय समिति, सम्झौता कानुनिकद्विका राय र सहिताकरणलाई कानुनका स्रोत मानिन्छ। यसले मानवीय आचरण तथा व्यवहारलाई नीतिक, सामाजिक तथा कानुनी आयामबाट परिमाणित गर्दै के बाटै व नगर्ने विषयमा मार्ग निर्देश गर्दछ। यो व्यायकारी शक्ति हो। यसको अवज्ञा दण्डीय रहन्छ। यसले सत्य, न्याय, अधिकार र सुरक्षाको सुनिश्चितता सोजी गर्दछ। यसले व्यवस्थालाई निरङ्गुण हुन्वाट रोबन, तागारिकलाई अधिकार दिन, असीमित अधिकारमात्र नियन्त्रण गर्न, सामाजिक सदाचार र नीतिका कायम गर्न, समतामूलक समाज नियम गर्न, न्याय प्रशासनलाई अस्त र दुरुस्त बनाउन कानुन अनिवार्य हुन्छ। कानुन राज्यको सार्वभौम विधायिकबाट निर्माण हुन्छ भने यसको व्याख्या न्यायपालिकबाट हुन्छ। कानुनका प्रयोगमा लमान्तर हुन्पछ्य। यसले समाजमा शान्ति, सुव्यवस्था कायम रहे सुशासन र विधिको शासनलाई संसाधन गर्दछ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) कानून भनाले के बृक्षित ?

उत्तर: कानून भनाले राज्यको शासन संचालन गर्ने कार्य विधि, पढाइ एवम् नियमको समार्थनलाई बृक्षित।

(आ) कानुनका स्रोत के के हुन् ?

उत्तर: विधायन, नजिर, प्रवा तथा परम्परा, संप्रतिज्ञा अन्तर्राष्ट्रिय अदालतबाट भएका फैसला, अन्तर्राष्ट्रिय समिति, सम्झौता, कानुनिकद्विका राय र सहिताकरणलाई कानुनका स्रोत हुन्।

(इ) कानुनलाई किन व्यायकारी शक्ति मानिन्छ ?

उत्तर: कानुनको अवज्ञा दण्डीय हुने भएकाले कानुनलाई व्यायकारी शक्ति मानिन्छ।

(ई) कानुनको महत्त्व लेखुहोस्।

उत्तर: मानवीय आचरण तथा व्यवहारलाई नीतिक, सामाजिक तथा कानुनी आयामबाट परिमाणित गर्दै के गर्ने वा नगर्ने विषयमा मार्ग निर्देश गर्दछ।

(ब) सत्य र सुरक्षकृत समाज निर्माण गर्नु।

(द) भाष्यिक संरचना र वर्णनिवास पहिचान गर्नुहोस् :

(अ) कनुच्छेदबाट कर्तुवाच्यका दुईओटा बाब्य टिप्पनीहोस्।

उत्तर: यसले मानवीय आचरण तथा व्यवहारलाई नीतिक, सामाजिक तथा कानुनी आयामबाट परिमाणित गर्दै के गर्ने वा नगर्ने विषयमा मार्ग निर्देश गर्दछ।

(आ) यसले समाजमा शान्ति, सुव्यवस्था कायम गरी सुशासन र विधिको शासनलाई सुख्यागत गर्दै वाच्यलाई कर्मचार्यमा रूपान्तरण गर्नुहोस्।

उत्तर: यसलाई समाजमा शान्ति, सुव्यवस्था कायम गरी सुशासन र विधिको शासनलाई सुख्यागत गरिन्छ।

(इ) कनुच्छेदबाट 'य' प्रयोग भएका दुईओटा र 'ए' प्रयोग भएका दुईओटा शब्द पहिचान गरी बच्चे लेखुहोस्।

उत्तर: व्यायकारी, दण्डनीय, ऐन, एवम्

व्यायकारी : परीक्षामा यसी नम्बर ल्याएमात्र पास भईन्छ भने व्यायकारी नियम

दण्डनीय : हटाइएको छ।

ऐन : विषार्थीलाई गमरी पहेन भनेर कुट्टु दण्डनीय अपराध मानिन्छ।

एवम् : देश विकासको लागि कडा ऐन कानुन लागु गर्नुपर्छ।

व्यायकारी : देश विकासको लागि कडा ऐन कानुन एवम् नीति नियम लागु गर्नुपर्छ।

१३. विद्युपको सन्दर्भ पद्धतिहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

एक जना मान्छे विद्युपक कहा पूँछ्दछ। उनले आप्नो यानो ढोगालाई गुलियो कम खान भनिन्दू पाप्नो भनेर ती चिकित्सकलाई आगाह गरेक्छन। चिकित्सकले यस्तो भन्ने मान्छेलाई भोलि आडन भनेक्छन। भोलि ढोगालाई चिकित्सकलाई पूँछ्दछ चिकित्सकले तानो घालकलाई गुलियो कम खानका फाइदा बताउदै गुलियो कम खान भनेक्छन। यसले कुरा भन्ने किन भनी पहिँको त भनेर ती मान्छेले चिकित्सकलाई जिजामा गरेक्छ। चिकित्सकले भनेक्छन, "हिजोसम्म म आर्ह चिनी थेरे खान्ने। आर्हे गुलियो जर्दी खाने गरेको भैले अरुलाई कसरीगलियो कम खान सल्लाह दिन मक्कु र १० अरुलाई उपरेका दिन आर्कु उदाहरण द्वन्द्वपन्ते यो प्रेरक प्रसङ्गाले एउटा असल मानियमा द्वन्द्वपन्ते गुल देखाउदछ। हामी ती चिकित्सकले जस्तै हुन नसकिएता तर कम्मेकम त्यो मानियमा चल्ने प्रयोग गर्न सक्छौं। अरुलाई सल्लाह दिन पैदिला आफु दुष्टान्त चल्नुपर्छ।

चिकित्सकले दृष्टान्तबाट तपाईंले घनि अरुलाई कुनै विषयको सुवारकर जानी सल्लाह दिनपन्तो भने कसरी सल्लाह दिनपुँछ, आफ्नो दृष्टिकोण कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

उत्तर: आफैले भोगेको वा सुनेको कुनै अनुभव बताउने

सुनाइ र बोलाइ

सुनाइ पाठ ९ सुन्नुहोस् र दिइएका चिकित्समध्ये उपयुक्त चिकित्स भन्नुहोस् :

(क) इन्टरनेट बजारक लागि कुन कुरा आवश्यक हुन्छ ?

(अ) कम्प्युटर

(इ) पसल

(ई) बैंक

उत्तर: (अ) कम्प्युटर

(ब) नेटवर्क सञ्जालले केता र चिकित्साविच केहो काम गर्दै ?

(अ) इन्टरनेट

(आ) सन्चार माध्यम

(इ) आवतजावत

(ई) प्रबिधि

उत्तर: सञ्चार माध्यम

(ग) इन्टरनेट बजारमा कमिसन दिन नपर्ने कारण के हो ?

(अ) सामान थेरे सस्तो पाइनाले

(आ) चाहक आफै बजार जाने मएकोले

(इ) सामानलाई प्रशासन छानोट गरिनाले

(ई) मध्यस्थता कर्ता नम्बएकाले

उत्तर: मध्यस्थता कर्ता नम्बएकाले

(घ) इन्टरनेट बजारक मुख्य सीमा कुनलाई मानिन्छ ?

(अ) चहोटको अवसर

(आ) छानोटको अवसर

(इ) सीमित ग्राहक

(ई) अव्यवस्थित भण्डारण

उत्तर: सीमित ग्राहक

सुनाइ पाठ ९ का आधारमा विद्युपको प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) इन्टरनेट बजार भनेको के हो ?

उत्तर: इन्टरनेट बजार भनेको विचुलीय उपकरणबाट गरिने व्यवसाय हो।

(घ) इन्टरनेट व्यवसाय कसरी सञ्चालन गरिन्छ ?

उत्तर: विचुलीय उपकरण, प्रबिधि र सञ्चालक माध्यमद्वारा व्यवसाय सञ्चालन गरिन्छ।

(ग) इन्टरनेट बजारका कुनै दुई विषेषता भन्नुहोस्।

उत्तर: तथाईको व्यवसित भण्डारण हुन्,

ग्राहकसंग सोम्भा सम्बन्ध रहन्

(घ) इन्टरनेट बजारका मुख्य फाइदा भन्नुहोस्।

✓ उत्तर बहुत छानोटको अवसर

✓ प्रशासन सूचना पाउनु

✓ उपभोक्ताको लागि फाइदाजनक हुन्

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

- १. दिइएका अनुच्छेद पदनुहोस् र विषयवस्तुबाटे कक्षामा छलफल गर्नुहोस् :**
- (क) म निबन्ध लेख्नु । म कविता लेख्नु । म गजल पनि लेख्नु । म प्रजा प्रतीष्ठानमा केही साभा प्रकाशनमा पनि पुँछ । थप्रै किताब किनेर ल्याउँद्दु अनि ती किताब पढ्नु । लेखक बन्ने प्रयास गर्नु । रामो लेखक हुन्दू ।
- (ख) आफू त निबन्ध लेखिन्दू । कविता लेखिन्दू । गजल पनि लेखिन्दू । पुँछिन्दू । किनेर ल्याइन्दू अनि ती किताब पढिन्दू र रामो लेखक बन्नेप्रयास गरिन्दू ।
- (ग) प्रजा प्रतीष्ठान गइन्दू । साभा प्रकाशनमा पनि पुँछिन्दू । रामो लेखक भइन्दू । माथि क मा दिइएका वाच्य कर्तृवाच्यका क्रिया हुन् भने 'ख' को (अ) मा दिइएका वाच्यमा क्रियापद कर्मवाच्य र (आ) मा दिइएका वाच्यका क्रियापद भाववाच्यका कर्मवाच्य बन्नका लागि सकर्मक क्रिया र भाववाच्य बन्न अकर्मक क्रिया आवश्यक हुन् । सकर्मक र अकर्मक दुवै क्रियाबाट कर्तृवाच्य बन्न्दू । लेहनु ल्याउनु पदनु गर्नु र सकर्मक क्रियाबाट वाच्य परिवर्तन हुदा कर्मवाच्यका क्रियापद बन्न्दू । जान हुन कम उठ्नु, नाल्नु, रुनु जस्ता अकर्मक क्रियाबाट वाच्य परिवर्तन हुदा भाववाच्यका क्रिया बन्न ।
- २. दिइएका कर्तृवाच्यका वाक्यलाई कर्मवाच्यमा बदल्नुहोस् :**
- (क) विविध कम्प्युटर किनिन्दू ।
उत्तर: विविधारा कम्प्युटर किनिन्दू ।
(ख) दर्शन लेखाशास्त्र पढ्दै छन् ।
उत्तर: दर्शनद्वारा लेखाशास्त्र पढिदै छ ।
(ग) समीक्षाले गीत गाइन् ।
उत्तर: समीक्षाद्वारा गीत गाइयो ।
(घ) विचारीले शिक्षक भेटे ।
उत्तर: विचारीद्वारा शिक्षक भेटियो ।
(ड) भाइले फुटबल किन्नी ।
उत्तर: भाइद्वारा फुटबल किन्नी ।
(च) उसले थप्रै किताब खोजेको छ ।
उत्तर: ऊद्वारा थप्रै किताब खोजिएको छ ।
(छ) मामाले भान्चीलाई बोलाउनुभयो ।
उत्तर: मामाद्वारा भान्चीलाई बोलाउयो ।
- ३. दिइएका कर्मवाच्यका वाक्यलाई कर्तृवाच्यमा बदल्नुहोस् :**
- (क) मेनुकाद्वारा नेपाली पढाउन्दू ।
उत्तर: मेनुकाले नेपाली पढाउँदिन् ।
(ख) आफू त लेख लेखिए छ ।
उत्तर: म त लेख लेखिए छ ।
(ग) भोलि त गीत गाइएला ।
उत्तर: भोलि त गीत गाउँद्दौला ।
(घ) मद्दार ब्रनुस्का पुस्तकालयमा भेटिन्दू ।
उत्तर: थेले अनुस्कालाई पुस्तकालयमा भेटे ।
(ड) हामीद्वारा खेलकुदमा सहभागी भइयो ।
उत्तर: हामी खेलकुदमा सहभागी भईयो ।
(च) विश्वकाम फुटबल खेल होरियो ।
उत्तर: विश्वकाम फुटबल खेल होरे ।
(छ) म विहाने उद्द्दु ।
उत्तर: विहाने डिउन्दू ।

- (व) उनीहरू घरबाट हिँडेक्कन् ।
उत्तर: घरबाट हिँडाएँ ।
(ग) हामी पाखरातिर घुम जान्दै ।
उत्तर: पोखरातिर घुम गइन्दू ।
(घ) उनीहरू यही बसे ।
उत्तर: यही बसिन्दू ।
(ड) साथीहरू मस्तसंग हाँस्ये ।
उत्तर: मस्तसंग हाँसिन्दू ।
(च) म दिक्केल बजार घुम्ने छु ।
उत्तर: दिक्केल बजार घुमिने छ ।
४. दिइएका भाववाच्यका वाक्यलाई कर्तृवाच्यमा बदल्नुहोस् :
- (क) तिजामा मस्तसंग नाचिन्दू ।
उत्तर: हामीहरू तिजामा मस्तसंग नाच्छौ ।
(ख) कहाँबाट आइदै छ ?
उत्तर: तिमी कहाँबाट आइदै छौ ?
(ग) मैदानमा कुरियो ।
उत्तर: हामी मैदानमा कुर्दौ ।
(घ) सानो हँदा कुरै नवुभी रोइन्दू ।
उत्तर: म सानो हँदा कुरै नवुभी हुन्दै ।
(ड) पढ्दा पढ्दै निदाइएँ ।
उत्तर: म पढ्दा पढ्दै निदाएँ ।
(च) पर्सि साफेबगर पुँग्ने छु ।
उत्तर: म पर्सि साफेबगर पुँग्ने छु ।
५. 'भेरो देशको शिखा' निबन्धको पहिलो र दोस्रो ब्रनुच्छेदबाट पाँचबोटा क्रियापद टिनुहोस् र तिनको वाच्य परिवर्तन गरी पाठको मन्दा बलग वाच्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।
- उत्तर: पहिलो अनुच्छेद : मानिन्दू, भैनिन्दू, सुन्दू, गर्दू, सिक्कौ ।
हामी गुरुल भनेको मान्दौ ।
गुरुले असामान्दौ बन्नुपर्दै भन्नुहुन्दू ।
आफू त आज गीत सुनिन्दू ।
सिताद्वारा सधै गहकाय गरिन्दू ।
हामी परेर थेरै कुरा सिक्कौ ।
दोस्रो अनुच्छेद : पारेको छू, दिएका छू, गरे, त्यागेका, किंजाए
सामाजिक सञ्जालद्वारा हामो समाज प्रभावित पारिएको छू ।
लामीप्रासाद देवकोटाद्वारा नेपाली साहित्यमा दुलो योगदान दिइएको छू ।
आज खुब रमाइलो करिए द्यै आज बुहार सन्तानबाट त्यागिएका छू ।
रमालो वारेमा नानाभाली कुरा किंजाइएका छू ।
६. 'भेरो देशको शिखा' निबन्धबाट 'य' र 'ए' प्रयोग भएका तीन तीनबोटा पाँच टिप्पेर कक्षामा सुनाउनुहोस् ।
- उत्तर: युगान्तकारी, व्यापार, व्यवसायिक, भएका, एप्सबाट भएको
७. दिइएको अनुच्छेदका 'य' र 'ए' प्रयोगसम्बन्धी अनुद्दित सम्बाएर नेचुहोस् ।
यउटा विद्याली पढ्न विद्याली गएछ । उसलाई प्रशासनिक कायालाई खोल सम्भए नागेहू ।
एसरी खोले कम्मा साथीले सहयोग गरेक्कै । उसले साथीलाई भन्न्दू विद्याद दिएछ ।
उत्तर: एउटा विद्याली पढ्न गएछ । उसलाई प्रशासनिक कायालय खोल समय लागेहू । यसरी खोले कम्मा साथीले सहयोग गरेक्कै । उसले साथीलाई भन्न्दू विद्याद दिएछ ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. दिल्लीका हीर्षिकमा १५० शब्दसंख्यको निवन्ध सेल्जुहोस् :

(क) नेपालको आर्थिक विकासमा कृपिको भूमिका

उत्तर: नेपालको आर्थिक विकासमा कृपिको भूमिका महत्वपूर्ण छ । कुल ग्राहक उत्पादनमा कृपि क्षेत्रको योगदान एक तिहाइभन्दा बढी रहेको छ । नेपालको आर्थिक वृद्धिदरको निशारण मध्येत कृपि क्षेत्रको उत्पादनमा भरपर्ने गरेको छ । देशको कुल जनशक्तिको दुइ तिहाइभन्दा बढी अमादानन कृपि क्षेत्रमा नै खर्च हुने गरेको छ । नेपाली अर्थतन्त्रमा उद्योग क्षेत्रको योगदान धूँडै गएको छ भने सेवा क्षेत्रले कृपि र उच्च खेत्रको कम योगदानलाई समेत उद्धिनेको छ । तर रोजगारीको दृष्टिवाट होदाहाल सम्पादी कृपि क्षेत्रको उत्पादकत्वमा वृद्धि नहुन नहुन अंग-रोजगारी उच्चको मूल कारण हो ।

बहुल रिसोर्सज इन्डस्ट्रीजुको अनुसार, नेपालमा कृपि उपजको लागि एक हेक्टरमा खेती गर्न ३.४ कामदार आवश्यक भए प्रतिहेक्टर आवश्यक कामदारको सूचीमा नेपाल पाँच स्थानमा पर्छ । छिमेकी देश भारत भने प्रति हेक्टर १.६ कामदारका आधारमा तीन स्थानमा पर्छ । परम्परागत खेती प्रणालीले एकातिर धेरै अमरिकीको खपत गरेको छ भने कुन उत्पादन समेत बहुन सकेको छ । उच्चग क्षेत्रको अपेक्षित विकास नहुन र सेवा क्षेत्रमा आवश्यक मात्रामा रोजगारी सिर्जना तुन नसकानाले दैनिक सरदर १५ सय नेपाली क्षमताको द्वारा जिउको छ ।

नेपालको आर्थिक वृद्धिको तथ्याङ्क नियालादा भौमिकमा आधारित पाइएको छ । अर्थतन्त्रमा कृपि क्षेत्रको योगदान उच्च रहेवाट अनुकूल भौमिकम भएको बर्च देशले सन्तोषजनक आर्थिक वृद्धि हासिल गरेको छ भने प्रतिकूल भौमिकव कारण वृद्धिरमा उल्लेख छान आएको छ । विप्रवक्ता जयमूलकुलाई समेत होने हो भने अर्थतन्त्रमा उच्चग र सेवा क्षेत्रको तुलनामा कृपि क्षेत्र परिवर्तनशील हुनाले पनि यो क्षेत्र आर्थिक वृद्धि हासिल गरेका तारी बढी संवेदनशील हुने गर्दछ । नेपालमा खेडीरी परेमा एकातिर कृपि क्षेत्र नराघरी प्रभावित त हुन्दू नै अर्कातिर चलायमान नदीमा आधारित जलविद्युत नै देशको ऊर्जाको मूल खोल भएकाट विद्युत उत्पादन उल्लेख रूपमा धून सम्ने र उच्चग एवं सेवा क्षेत्राले समेत असर पानसक्ने निष्कर्ष निकालेको छ ।

कृपि क्षेत्रको आधारिकरण गरी कृपिमा उत्पादकत्व बढाउन मैसिनरी तथा उपकरणको आर्थिक प्रयोग, कृपि विशेषज्ञको विकास, किसानहारकलाई उल्लेख यात्रामा तालिम र कृपि सदृक, सिंचाइ, वाही-पहिरो नियन्त्रण जस्ता पूर्वाधार विकासमा जोड दिएमा नेपालले कैली चर्पीमध्ये दुई डिग्को आर्थिक वृद्धि हासिल नगरी भन्न सकिन ।

(द) अभिभावकप्रति मेरो जिम्मेवारी

उत्तर: अभिभावकप्रति मेरो जिम्मेवारी सबको जीवनमा जीवनको आदर्श-भए जस्तै मेरो जीवनको आदर्श मेरा अभिभावक हुन्दून्छ । मलाई आजको अवस्थासम्म ल्याउन उहाहरूले धेरै स्नेहले भरिएको दुख केट विताउन भएको छ । आफू भोकी वसरे मलाई अघाउनु भएको छ । उहाहरू दिनरात खट्टु मात्र भान मलाई पनि परिसाको मूल्य सिकाउनु भयो । डाहाहरूले मेरानीनि विगाएको परिसाको उपतार स्वरूप मेरा अभिभावकलाई खुसी र सुखी बनाएर राजो लक्ष्मा अधि बढाउन्छ । म उहाहरूले गर्व गर्न लायक बनेर देखाउने छ । मेरो अभिभावकको सपना पूरा गर्नु नै मेरो एक मात्र कर्तव्य हुनेछ । हामी खेले आआफ्नो कामप्रति गर्व गर्नु पर्छ । हामीले कामलाई अवसरका रूपमा लिनु पर्छ ।

अनि आन्तरिक्षास बोकेर कार्यक्रममा बाटिया भने हातमा सफलता मिल्नेछ । कामप्रति न्याय गर्न सकिनेछ ।

म आफूले पेसा र आपावानु प्रतिकूल कर्तव्य दुवै इमान्दारिताको साथ निभाउने छु । बाजारामाको आहनालाई नै आफूलो चाहाना यसेत विनाईभर उहाहरूको सेवामा समर्पित हुनेछु । भोलि विवाह भएपाई पनि म अर्काको कुण सुनर बाजारालाई गलत छुयाउने छुनु । दुवै पक्षको करा सुनर विचको बाटो अपावाउन छु र विजेता गरेर खाल सम्छुँ कि मेरो निष्णयसे मेरा अभिभावकको मन नदुवाया ।

(ग) सिकाइमा प्रविधिको उपयोग

उत्तर: सिकाइमा प्रविधिको उपयोग आजको युग हो । बर्तमान परिवर्तनमा प्रविधिविनामो जीवन कल्पना पनि गर्न सकिन्दैन । दिगो विकासका बुहान लव्य आम्बल गर्न अपनाउन्नाको रणनीतिको केन्द्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेद आगामो छ । विजवायारी रूपमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको बहावो प्रयोगले सामाजिक अन्तर्गतिका ताप्ति नै ब्राह्मण सहज र सरल भएका छन् । प्रविधिको प्रयोगले विकासका अन्य प्रयोगान्वय व्यवस्थापनमा समेत सहजता ल्याएको छ ।

प्रविधिको प्रयोग सिकाइमा आमूल परिवर्तन ल्याउन र बुहतर रान्दूल लव्य आम्बल गर्ने प्रभावकरी सिद्ध भएको छ । बर्तमान परिवर्तित सन्दर्भमा विचको हरेक भूक्तले आफुलाई सूचना तथा सञ्चारको थोप्ता अक परिष्कृत बनाउदै गएका छन् । रेडी आफुलाई सूचना तथा सञ्चारको थोप्ता अधिक प्रयोगले सामाजिक अन्तर्गतिका ताप्ति नै ब्राह्मण विद्यालीको सिकाइ, शिक्षाको भास्ता र जीवनपद्धतिसंग सम्बोधन हुन प्रत्येक भूक्तले आफूलो विचको सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विशेष ल्यान दिइएका छन् । प्रविधिको प्रयोगले थोप्ता अधिक प्रयोगले सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई विचको उपकरण शिक्षण सामग्रीको रूपमा परम्परागत काममेराजस्ता सूचना सञ्चार प्रविधिका उपकरण शिक्षण सामग्रीको रूपमा परम्परागत सामग्रीभन्ना बढी उपयोगी एवं प्रभावकारी भएका छन् ।

विचालय र माधिल्लो तहको विचाको प्रभावकरिताको लागि आवश्यक जीवक सामग्री जस्तै सफलतेयर, ई-युस्स, भिडियो, अडियोजस्ता शिक्षण सामग्री तथा प्रभावकरी रूपमा शिक्षण सिकाइमा प्रयोग गर्न सकिन्दू । विचालयको अवस्थालाई विचालयको उपकरण शिक्षण सामग्रीको रूपमा परम्परागत भूक्तको छ । अतः विचालय क्यापक रूपमा फैलाइका अवसरसाई आन्तरिक्षात नगर्ने हो भने शीर्जिक उत्पादन शीर्जिक बेरोजगारमा परिणत हुन सक्छन् । यही अवस्थाले यो विचाइको खेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोगको भविष्यतलाई सुनिश्चित हो र बर्तमान भूक्तलको विचालय तहदेखि उच्च तहसम्म सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई बढाउनुपर्ने देखिन्दू ।

२. पुस्तकालय वा विद्यालय सञ्चार माध्यमबाट कानुनसँग सम्बन्धित कुनै एटा लेख बोजी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

उत्तर: सामाजिक विषयबाट संविधान सम्बन्धी लेख पढ ।

मुक्त

पाठ

१०

व्यावसायिक विठी

श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्र
चाला नगरपालिका ४
मकबानपुर, बागमती प्रदेश

मिति २०८०/४/२०

प. स.
च. न.
श्री श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्र,
घरपकोड गाउँपालिका २,
मुन्डाड, गण्डकी प्रदेश।

विषय: वित्तविजन उपलब्ध गराइदिने सम्बन्धमा।

महोदय,

उपर्युक्त सम्बन्धमा तथा श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्रवाट हिमाली क्षेत्रका लागि उपर्युक्त वित्तविजन तथार गरी विकी वितरण हुई आएको करा जानकारी भयो । श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्रवाट उपलब्ध हुने फलफूल तथा सागपोतका वित्तविजनको मूल्यसंची केन्द्रको बेचाइट्टवाट प्राप्त भयो । दामन, टिस्टड र पालुड क्षेत्रका उच्च पहाडी भेकका किसानले मार्फावागवानी केन्द्रमा उत्पादन हुने त्यहाल्का मार्फा रायोको सागपो वित्त र अन्य वित्तविजनको मार्ग गरिरहेका छन् । यहाल्का किसानले तरकारी र फलफूल खेतीलाई नगदेवालीका रूपमा खेतीपाती गर्दै आएका छन् । नेपालको सङ्घीय राजधानी काठमाडौं उपत्यकामा यस क्षेत्रको उत्पादन अत्यधिक मात्रामा खप्त हुने गरेको छ । यस श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्रमा पनि विगत लामा समयदेखि यस क्षेत्रका उपर्युक्त तथा केन्द्रवाट विकी वितरणमा रोखेएका तपसिलबमोजिमजा वित्तविजन यस केन्द्रमा तपसिल

१. मार्फा रायोको वित्त	१ केजी
२. स्थानीय लम्बनको वित्त	१० केजी
३. स्थानीय धनियाको वित्त	३ केजी
४. बन्दाकी वित्त	७ केजी
५. चाउलाईको वित्त	५ केजी
६. सिमीको वित्त	६ केजी
७. दफ्ते	८ केजी

पुनराच: उल्लिखित वित्तविजन मुस्ताड टान्सपोर्टवाट उपलब्ध गराइदिनुहुन र सोको चिन भुक्तानिका लागि त्यस केन्द्रको नाममा रहेको वैदेह खाता नम्बरसहितको विवरण उपलब्ध गराइदिनुहुन अनुरोध छ ।

मवदीय
निर्देशक
उमाकान्त ठाकुर

१४०

पठाउने

पठाउने

टिक्का

श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्र
चाला नगरपालिका ४
मकबानपुर, बागमती प्रदेश

श्रीतोष्ण वागवानी केन्द्र
घरपकोड गाउँपालिका २
मुन्डाड, गण्डकी प्रदेश

श्रीतोष्ण : ठण्डा र गर्मी दुवै भित्रित

सङ्घीय भएको सम्बन्धी

वागवानी : फलफूल खेती कर्गेचा सम्बन्धी

१. शब्दकोशको साहायता लिई दिइएका शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् ।

भूक्तानी, अत्यधिक, उपत्यका, ढोकाउली, कृपक, नगदेवाली, तपसिल

लेनदेन चुक्त गर्नुपर्ने काम

ज्यादै बढी

बरिपरि पहाडले धेरेको (पहाडको फेदको) सम्बन्ध ढाँड

काउली जस्तै एक तरकारी विरोध

किसान

बेचिक्किखन गरेर नगदका रूपमा परिणत गर्ने साँझने बाली सेस्तामा तल लेखिएको वा खुलाइएको चिवरण

२. दिइएका अनुच्छेद पछी मौलिक र आगन्तुक शब्दबारे सार्वीतर्ग छलफल गर्नुहोस् । एक दिवाको कुरा हो । संस्कृत भाषाले नेपाली भाषालाई बोलाएर भनेछ, “ए नेपाली भाषा । मात्रात तिमीले अशु आपञ्चर्य, निडा, पक्षी जस्ता तत्सम शब्द लिएका छौं । तिमीले ती शब्दलाई अलिकाति फेरबदल गरेर आसु, अचम्म, निद, पन्दी जस्ता तद्भव शब्द बनाएका रहेछौं । तिमीले ऊ उनी जस्ता सर्वनाम, गर्नु, खानु जस्ता किमा, राचरी, आज, भोलि, फटाफट, गुद्गुमुद्गु आदि कियायोगी पानि बनाएका रहेछौं । त्यसैगरी ल, त, पी, ब्यारे आदि निपात, र, अनि संयोजक, आहा, हे आदि विस्मयादिनेष्वक जस्ता तद्भव शब्द पनि प्रयोग गरेको रहेछौं । यी तत्सम र तद्भव शब्दकी जस्तै वा मूल म हुन् । शब्द पनि प्रयोग गरेको रहेछौं । यी तत्सम र तद्भव शब्दकी जस्तै वा मूल म हुन् । त्यसैनै परम्परागत चलनजनन्तार आदि शब्द संस्कृत मूलबाट बनेका हुन्ता मौलिक भइ । त्यसैनै परम्परागत चलनजनन्तार तत्सम र तद्भव शब्द नेपालीका मौलिक शब्द मए ।”

उत्तर: कामा कोठामा छलफल गर्ने ।

३. अनुच्छेदबाट कोष्ठको निर्देशनबन्तुसार होकमा पुर्व दुईबोटा शब्द पाइनान् गरी लेख्नुहोस् ।

(क) भगडाको रासो फैसला गर्न सन्तो कृष्ण राय घरबाट बाहेर कम निस्क्यो । उन्हाई हुई मात्ते अदबसाप निरीक्ताले भने कहीं फगडा परेछ भन्ने डाइन्य्यो । उन्हाई हुई मात्ते अदबसाप अभिवादन गर्न्हो । तद्भव र आगन्तुक

उत्तर: तद्भव : भगडा, धर
आगन्तुक : अदब, फैसला

१४१

(ख) सवारी दृष्टिना किंतु रक्षणी दुन्द्र भन्ने कुरालाई गम्भीरता साथ सोञ्ज पाने यसमा वही विवेद छन् । (तत्सम र आगन्तुक)

उत्तर: तत्सम : गम्भीर, अत्यधिक

आगन्तुक : सडक, सवारी

(ग) नेपालमा परम्परागत सिंचाइका कुलो, इनार आदिका सहायताले खेती गर्ने चलनका तराई तथा भित्री मधेसमा बढी मात्रामा नहरबाट सिंचाइ गर्ने आधुनिक प्रक्रियाको विवर भएको छ । (तत्सम र तदभव)

उत्तर: तत्सम : परम्परागत, प्रक्रिया

तदभव : खेती, मधेस

(घ) चायमण्डल विभिन्न गाँसले बनेको छ । यसमा आयतनका हिसावले सबमध्यमा नाहिनेजन र अक्षिसजन छन् भने धुलोको कण, जलबाष्ण, मिथेन, ओजोन, और डाइओक्साइड, नाइट्रस आदि नगण्य मात्रामा छन् । (तत्सम र आगन्तुक)

उत्तर: तत्सम : जलबाष्ण, कण

आगन्तुक : ग्यांस, अक्षिसजन

४. दिइएका पत्र रचनासँग सम्बन्धित शब्दलाई बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

सम्बोधन, विषय, निवेदक, अभिवादन, प्रेषक, प्रापक, भवदीय

उत्तर: सम्बोधन : हामीले अल्लाई सम्बोधन गर्दा उसको सम्मानलाई ख्याल गर्नुपर्छ ।

विषय : व्यावसायिक पत्रमा विषयको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्नु ।

निवेदक : निवेदको अन्तिममा निवेदकको नाम लेख्नुपर्छ ।

अभिवादन : घरायसी पत्रमा अभिवादनको अंडी प्रयोग गरिन्न्छ ।

प्रेषक : खामको वायापटटी प्रेषकको नाम ठेगाना राखिन्न्छ ।

प्रापक : खामको वायापटटी प्रेषकको पूरा नाम ठेगाना राखिन्न्छ ।

भवदीय : पत्रका अन्त्यमा नामको माधिपटटी भवदीय लेखिन्न्छ ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :

उपर्युक्त, शीतोष्ण, टाङ्सपोर्ट, टिस्टुड, विगत, सामग्री, स्थानीय, पुनर्श्च

२. 'व्यावसायिक चिठी' पाठ पालैपालो सस्वरवाचन गर्नुहोस् ।

३. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) चिठी कैन विषयवस्तुमा लेखिएको छ ?

उत्तर: चिठी वित्तियाले वित्तियाले विषयवस्तुमा लेखिएको छ ।

(ख) चिठीमा यस्तो विषयवस्तुमा लेखिएको छ ?

उत्तर: चिठीमा सम्बोधनपछि चुन कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

(ग) चिठी कसले कसलाई लेखेको हो ?

उत्तर: शीतोष्ण वागवानी केन्द्र, याहा नगरपालिका ४, मकवानपुर, वामती प्रदेश ले थी

लेखेको हो ।

(घ) चिठीको अन्त्य कसरी भएको छ ?

उत्तर: चिठीको अन्त्य 'भवदीय' लेखेर भएको छ ।

५. घरपकोड गाउँपालिका मुस्ताडका तर्फबाट लेखेको माधिको चिठीको प्रत्युत्तर लेख्नुहोस् ।

मिति : २०८०/१/२०

उत्तर: शीतोष्ण वागवानी केन्द्र,
घरपकोड गाउँपालिका २,
मुस्ताड, गण्डकी प्रदेश ।

६. स.....

च. न.....
शीतोष्ण वागवानी केन्द्र
याहा नगरपालिका ४
मकवानपुर, वामती प्रदेश

विषय : माग वमोजिमको वित्तियिजन पाठाइको बन्धन्दा ।

मात्रावय,

उपर्युक्त सम्बन्धमा त्यस श्री शीतोष्ण वागवानी केन्द्र, घरपकोडबाट वित्तियिजन पाठाइदिन अनुरोध गरेर पठाउनु भएको पत्र हातलायो । ताहो यस मूस्ताड ट्रान्सपोर्टकाउत्पादनलाई यतिथेरै मन पराइदिनु भएकोमा बन्धवाद व्यक्त नदैछौ । तामीले यसको माग वमोजिम तपसिलका वित्तियिजन पठाएको जानकारी गराउदैछौ ।

तपसिल

क.स.

१. माप्ता रायोको वित्त

मूल्य

र. ४५० प्रति के जी

२. स्थानीय लसुनको वित्त

र. ५०० प्रति के जी

३. स्थानीय धनियोको वित्त

र. ५५० प्रति के जी

४. बन्दाको वित्त

र. ५५० प्रति के जी

५. काडलीको वित्त

र. २२५ प्रति के जी

६. द्रोकाउलीको वित्त

र. ५५० प्रति के जी

७. सिमीको वित्त

र. ४५५ प्रति के जी

उल्लिखित वित्तियिजनको भूक्तानिका लागि हामो कम्मिनिको नाममा रहेको शीतोष्ण वामिय वैद्यकको खाता नं. १९९९९९९९९९९९९३२ मा रकम जम्मा गरिदिनुहोला ।

पठाउने	सार्वजनिक	टिकट
शीतोष्ण वागवानी केन्द्र घरपकोड गाउँपालिका २ मुस्ताड, गण्डकी प्रदेश	शीतोष्ण वागवानी केन्द्र याहा नगरपालिका ४ मकवानपुर, वामती प्रदेश	

५. विद्यालय तहका अनिवार्य विषयका पाद्यपुस्तके उपलब्ध गराइदिन अनुरोध गर्दै पुस्तक संस्कृतका तर्फबाट जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड, सानोठिमी भक्तपुरलाई भेज्दै प्रवक्त्वे नमुना तथार पार्नुहोस्।

उत्तर
सोलुखुम्बु पुस्तक पसल
सल्लोरी ५, सल्लोरी
सगरमाथा अञ्चल, नेपाल

मिति : २०८०/०९/१०

पत्र सं...
च. न.

विषय : पुस्तक उपलब्ध गराइदिनेबारे।

श्रीमान् महाप्रबन्धक,
जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड,
सानोठिमी भक्तपुर,

महोदय,
उपर्युक्त सम्बन्धमा यस सोलुखुम्बु पुस्तक पसल, सल्लोरीले विगत लामो समयदेखि तपाईंको जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेडबाट पुस्तकहरू भिकाई विक्री वितरण गर्दै आएको कृपा श्रीमानुलाई अबगत नै छ। अहिल जया शैक्षिक शब्द सुरु हुन लाग्नेको हुनाले कक्ष एक भैंस दशसम्मका सम्पूर्ण अनिवार्य विषयका पुस्तकहरूको भाग भएकाले शीघ्रातिशीघ्र उपलब्ध गराइदिनुहुन अनुरोध गरिन्दू।

क्र.सं.	क्र.सं.
१. २० वान	२. ३५ वान
३. ३० वान	४. २३ वान
५. २८ वान	६. २५ वान
७. २४ वान	८. २९ वान
९. ३३ वान	१०. ३२ वान

उल्लिखित पुस्तकहरूको भुक्तानिका लागि त्यस विक्री कक्षको नाममा रहेको राइटिंग बाँधिन्दैको खाता नं. ९९९९९९९९९९९९९९ मा पेस्की स्वरूप रु. ५,०००। (अवधिरेपि पन्थ हजार सौपाँ मात्र) जम्मा गरेको बैडक भोचर यसै पत्रसाथ पठाइएको छ। वाँकी रकम पुस्तकहरूका साथै विल प्राप्त हुनासाथ भुक्तानी गरिने व्याहोरा अनुरोध गरिन्दू।

खालको नमुना

प्रियक
नेचेन्ड शिमिरश्रीमान् महाप्रबन्धक
सोलुखुम्बु पुस्तक पसल
सगरमाथा, नेपाल

प्रापक
जनकशिक्षा सामग्री केन्द्र लिमिटेड सानोठिमी भक्तपुर
विक्री कक्ष
सानोठिमी भक्तपुर,

टिकट

६. शैक्षिक भ्रमणको प्रबन्ध मिलाइदिन अनुरोध गर्दै विद्यालयका प्रधानाध्यापकसाई लेखिने निवेदनको नमुना तथार पार्नुहोस्।

उत्तर:

मिति : २०८०/२/४

श्रीमान् प्रधानाध्यापक ज्यू
श्री अरुणोदय मा. वि चरम्भी

विषय : शैक्षिक भ्रमणको प्रबन्ध मिलाइदिन हुन

उपर्युक्त सम्बन्धमा हामी कक्षा दशका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरू भ्रमणको नामि पूर्वका विभिन्न ठाउँमा जाने योजना बनाएको हुनाले हामीलाई भ्रमणको लागि न्यूनतम आवश्यक पर्ने सामग्रीहरू उपलब्ध गराउन र वस्ते ठाउँको प्रबन्ध मिलाइदिन हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछौं।

निवेदक

कक्ष दशका विद्यार्थी

७. दिवाइको इमेल लेखनको तरिका पढ्नुहोस् र समूहमा छलफल गर्नुहोस्:
इमेल वा इलेक्ट्रोनिक मेल इन्टरनेटमाफेत कम्प्युटर वा अन्य उपकरणबाट पत्र पठाउने एक विधि हो। यस्तो इमेल लेखनको संरचना सरल हुन्छ। कठितपक्ष इमेल नेवाको स्वरूप अलि फरक हुन सक्छ। सामान्यतया सबै खाले इमेलमा हेडर (शीर्ष) रबडी (मुख्य) उपजवात ज तुर्ने महत्वपूर्ण भाग हुन्छन्।

(क) हेडर (शीर्ष)

इमेल हेडर (शीर्ष) ले मेलको वारेमा आवश्यक जानकारी प्रदान गर्दछ। यस खण्डमा इमेल पठाउने र प्राप्त गर्ने व्यक्तिको इमेल ठेगानालागायतका कुरा समाचेश गरिन्दू।

फ्रम (बाट)

यस भागमा जसले मेल (सन्देश) पठाएको हो त्यस प्रेषकको इमेल ठेगाना आएको हुन्छ।

टु (लाई)

यस भागमा जसलाई मेल (सन्देश) पठाउने हो त्यस मेल प्राप्त कर्ताको इमेल ठेगाना लेख्नुपर्छ।

सिसी (कार्बन कपी)

यसको पूरा रूप कार्बन प्रतिलिपि हो। यो भाग ऐच्छिक हुन्छ। एक जनालाई पठाइएको इमेल सो एक जनावाहेक अल्लाई लाई भएको रहेको छ भने तै पठाइएको इमेल ठेगाना यस भागमा लेख्नुपर्छ। यसो गदा हरेक इमेल प्राप्त अलि व्यक्तिको इमेल ठेगाने यस भागमा लेख्नुपर्छ। यसो गदा हरेक इमेल प्राप्त कर्ताको तपाइले कस कसलाई मेल पठाउनु भएको रहेको भनेर वाहा पाउँदैन्। तर्वा कर्ताको तपाइले कस कसलाई रहेको भनेर सबै जनालाई कसकसलाई त्यो मेल प्रेषकले पठाएको रहेको भनेर वाहा हुन्छ।

विसिसी (स्काइन्ड कार्बन कपी)

यसको अर्थ ब्लाइन्ड कार्बन प्रतिलिपि हो। यो भाग पनि ऐच्छिक हो। विसिसीसंग यसको अर्थ ब्लाइन्ड कार्बन प्रतिलिपि हो। यो भाग पनि ऐच्छिक हो। विसिसीसंग सिसी उस्तै उस्तै हुन् तर यसले हरेक इमेल प्राप्त कर्ताले तपाइले पठाइएको मेलको प्रतिलिपि कसकसलाई पठाउनुभएको छ भनेर वाहा पाउँदैन्। १०० जनालाई एउटै

मेल पठाएको भने पनि एक ज्ञाने मात्र थाहा पाउँछ । यसकी ५० बजाइन्दू हुँदै
अर्थात् कसकसलाई मेल पठाएको हो थाहा हुँदैन ।

सञ्चेच (विषय)
यस भागमा तपाईंले इमेलको उद्देश्य वा विषय लेख्नुपर्दै अर्थात् मेल को
सम्बन्धित हो त्यो लेख्नुपर्दै ।

(ख) **बडी (मुख्य भाग)**
इमेलको यो भागमा वास्तविक सामग्री वा सन्देश समावेश गर्नुपर्दै । जे सबै
पठाउन चाहेको हो, त्यो यहाँ लेख्नुपर्दै यो हेडर भागको तल्लो छेउमा हुन्दै ।

बट्टाबैट (संलग्न)
संलग्नको विवरण पनि दिइएको छ । यसको प्रयोग गरेर हामीले मेलमा विविध
प्रकारका फाइल, फोटो, अडियो, भिडियो लिक आदि पठाउन सकिन्दै ।

८. प.न. ७ को इमेल लेख्न तरिकाका आधारमा शैक्षिक भ्रमणमा सहभागिताको अनुरोध तथा
आधारानुशापकलाई इमेल लेख्नुहोस् ।

उत्तर:

Headmaster@gmail.com

शैक्षिक भ्रमणमा सहभागिताको अनुरोध

श्रीमान प्रधानाध्यापक ज्यू

उपर्युक्त सम्बन्धमा हामी कक्षा दशका सम्पूर्ण विद्यार्थीहरू भिलेर एक दिने शीर्षक
भ्रमणको लागि यहाँ काठमाडौंको छाउनीसिथित शैक्षिक सङ्घालय जाने निर्णय भए
जानकारी यहाँलाई अवगत गराउँछौं । यस भ्रमणमा हामा सामाजिक विषयका गुरु जी
जानुहुने छ । यदि हजुर पनि हामीसँग गङ्गादिनु भएमा हामीलाई धैरै कुरा तिक्कन लायेको
पुनर्नियोग । त्यसैले हजुरलाई यस भ्रमणमा सहभागी भई हामीलाई हाँसला इर
गरिराइनु हुन हार्दिक अनुरोध गर्दछौं ।

कक्षा दशका विद्यार्थी सम्पूर्ण विद्यार्थी

९. दिइएका 'क' र 'ख' का सन्दर्भ पहनुहोस् र सम्झौता छलफल गर्नुहोस् :

(क) समाचार लेख्न

छाया र विद्युतीय माध्यममा समाचार लेख्न उन्हों पिरामिड शैलीको प्रयोग गरिन् । अर्थात् महत्त्वपूर्ण कुरा सुन्नमा लेखिन्दै । यसलाई आमुख भनिन्दै । त्यहाँ
क्रमशः आमुच्चमा लेखिएका कुरालाई पुष्टि गर्दै जाने सूचना वा विवर तेले
गरिन्दै ।

(ख) समाचार लेख्नको नमूना

पर्छिलो समय हुन्नाको सदरमुकाम सिमीकोटका किसान, परम्परागत थाली छेँ
आलुखेतीर्प आकर्षित भएका छन् । यहुँ जौ, उवा, फापर, चिनो र कोटीभन्न
सदरमुकामवासीका लागि आलुखेती मूल्य मानिन्दै । सदरमुकामवासी
आफाउड्यादनलाई बजारमा सहज विक्री गर्न सकिने भएपछि तरकारी खेतीमा
आकर्षित भएका हुन् ।

नेपालकै उच्च बातावरणमा उच्चेको जैविक आलु स्वादिनो र छिटो पाने भएको
खेतको माग बढ्दै गएपछि यहाँको किसान आकर्षित हुदै गएका हुन् । आलु जी
फलाण पनि विक्रीको चिन्ता नभएको यहाँका किसान बताउँछन् । आलु फलाणपछि
मौसीमीबन्दा वैमोसमीमा यसको भाउ बढी पाइने गरेको किसान बताउँछन् ।

सिमीकोटमा आलु मौसममा प्रतिकिलो ८० देखि १०० सम्म विक्री हुन्दै अर्थात्
वैमोसममा ८१०० देखि ११०० सम्म विक्री गर्ने गरेको किसान बताउँछन् । यसी
आलु उत्पादक किसानका लागि भण्डारण, बजारीकरण र नयाँ प्रविधि विस्तारामा

जिन्ता कृषि विकास कागान्तरको यसरोग गर्ने आवश्यक रूपको यहाँका किसान
बताउँछन् । (गोरखापत्र २०३८ चैन ३० बाट याभार याभार)

१०. तपाईंको विचालयले कुनै समाजसेवीलाई सम्मान गरेको कार्यक्रमको समाचार लेख्नुहोस्
र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

उत्तर समाजसेवी अर्थात् यापा विवाहित
जग्याटार निवासी अर्थात् यापा अर्थात् यापा अर्थात् यापा अर्थात् यापा अर्थात्
गाउँको विकासमा उल्लेखनीय योगदान पूऱ्याउने यस एक जनान्तराई यस एक जनान्तराई
माथि जैसुङ्गले वर्त्ती यो सम्मान दिइै आडुग्कोमा यस वा गाउँमा दिनल नया
महिलाको हक्क हितमा आवाज उठाए थापल यापालाई सम्मानिन गरेको छ ।
केही समय अगाडिसम्म छोरीलाई विद्यालय पठायो भने विद्यालय, दैलेखमी अर्थात्
यापाले यो उपलब्धिय प्राप्त गर्न सक्छ । यसलाई आमुख भनिन्दै । यसलाई आमुख यापाले
भने आफ्नो धर्म नष्ट हुन्दै भन्ने जग्याटार यापालाई छोरीलाई स्कूल पठाउँदा गर्ने गर्ने ।
त्यतिमात्र होइन दक्षिणसंग बसेर पढाए धर्म नष्ट भएको त्रान्न स्थानीय आज एक आडुमा
बसेर खाना खाउन्दै ।

गाउँमा यसरी आमूल परिवर्तन यापाको दिन रातको मेहनतको परिणाम हो । यापाले याम
पानी नभरी गाउँमा जनचेतना जगाउन खटोका थिए । यस कार्यमा कानिपटक उनको
सङ्घको बास पनि भएको थिए । विशेष गर्ने गाउँका महिलाको यसरोग गरेकाले
यापाले यो उपलब्धिय प्राप्त गर्न सक्छ ।

११. दिइएको 'क' को सन्दर्भ र 'ख' को नमूना पढी कविता प्रकाशन गर्ने अनुरोध गर्दै
सम्पादकलाई लेखिने चिठीको नमूना तयार पार्नुहोस् ।

(क) सम्पादकलाई चिठी
कुनै पत्रपत्रिकाका सम्पादकलाई विभिन्न समसामयिक समस्यामा केन्द्रित नहै लेखिने
पत्रलाई सम्पादकलाई पत्र भनिन्दै । यस्ता समस्या बाटम्बार चित्रुनी अवरुद्ध, पानीको
अनियमित आपूर्ति, सहरीकरणको समस्या आदि हुन सञ्चालन । यस्ता विविध विषयमा
सम्बन्धित निकायको व्याप आकृष्ट प्राप्त गर्न सक्छ । पत्र नै सम्पादकलाई पत्र
हुन् । पत्रिकामा प्रकाशित भएको समाचारबाट सहमति वा असहमति तथा राखिन्दै लेखिने
समाचारलाई पत्रि यसअन्तर्गत राखिन्दै ।

(ख) सम्पादकलाई चिठीको नमूना
श्री सम्पादकज्यू

गोरखापत्र राष्ट्रिय दैनिक
धर्मपत्र, काठमाडौं
हामी जनजागृति माथि सल्लेरी सोलुखुम्बुका १० कक्षाका विद्यार्थी काठमाडौं
शैक्षिक भ्रमणबाट फर्कदा सोलुखुम्बु साल्मेमा पहिराले बाटो अवरुद्ध थिए । करिव ४
घन्टासम्म हामी रोकिनुपस्थि । डोजर पनि आडुन खिलो भएर हामीले खैै दुख पाए । यो
पहिराले बसाईदेखि यस्तै दुख दिइरहेको छ । कि त यो आडुमा वैकल्पक बाटोको व्यवस्था
गर्नुपस्थि । कि त यसको दीर्घकालीन समाधान खोज्नुपस्थि । अतः म यस राष्ट्रिय
पत्रिकामाफत सम्बन्धित निकायको ध्यानाकरण गराउन चाहन्दू ।

मन्त्री
संसदीय प्राकृती

उत्तर: श्री समादकेन्जु
विविधीयी साहित्यिक पत्रिका,
विनायक गत्सी, काठमाडौं,

इस साहित्यिक पत्रिकाको नियमित पाठक हैं। यस पत्रिकामा विभिन्न नयाँ तथा साहित्यकारहरूले बड़सर पाठने गरेको मैले पएको छु। मलाईं पनि कविता लेखन न लग्न है। मैले लेखेहा कविता मेरा मित्र र गुरुहरूले भन पराइदिनु भएको र पत्रिकाएँ हुन्ने सल्लाह दिनुभएको हुनाले मैले मेरो कविताको प्रतिलिपि सहित यस पत्रिकाले हुनानामा यो पच पठाएको जानकारी गराउदैछु।

भवदीय
रचना तामाङ

१२. दिइका 'क' को सन्दर्भ र 'ब' को घटना पहुँचोस् र पत्रिकामा छाप्नका लागि तयारी

रिपोर्ट तयार गर्नुहोस् :

(क) घटना दिपोर्ट र रिपोर्ट

कुनै घटना भएपेंटि त्यसको विवरण टिप्पे र रिपोर्ट गर्ने कार्य नै घटना टिपोर्ट रिपोर्टहो। घटनास्थलको यथार्थ विवरण टिपोर्ट गरी त्यसको प्रत्यक्ष रिपोर्ट सञ्चार साध्यमावाट प्रवक्षार्थे गर्न्हन्। कुनै घटना घटेमा वा घटना घट्न सम्बन्धे आशङ्काका अस घटनास्थल बग्रपरेको अवस्था जोध गरी रिपोर्ट गर्ने काम प्रहरीबाट हुन्छ।

(ख) रुदक दुर्घटनाको घटना टिपोर्टका बुद्धि

(अ) राजनीतिक चोकमा मोटरसाइकल र कार ठक्कर खाएको

(आ) घटना दिउसो २ बजे घटेको

(इ) प्रत्यक्षदर्शीका अनुसार कार आन्मी गरिमा मुडिरहेको

(ई) पैदलयाचीलाई मोटरसाइकलले जोगाउन खोजेको

(ट) मोटरसाइकल कारमा ठोकिएर लडेको

(क) मोटरसाइकल चलाउने व्यक्तिको हेल्मेट नलगाएको

(क्ष) मोटरसाइकल पट्टर चालकको टाउकमा चोट लागेको

(ए) प्रहरीले तत्काल उझार गरी घाउतेलाई अस्पताल पुऱ्याएको

(ग) घाउतेको अवस्था खतरामुक्त रहेको

उत्तर: रुदक दुर्घटना

फायून १२. जुनेली संवाददाता।

अब युवानाम चोकमा भएको सदक दुर्घटनामा परी एक जना घाउते भएको छ। प्रश्नदर्शीया अनुसारीदिउसो २ बजे पैदल यार्चिलाई जोगोउन खोज्दा मोटरसाइकलको सम्बलन विग्रह आफैने गरिमा आइरहेको कारमा ठोकिको यो दुर्घटना भएको हो। मोटरसाइकल चालकले हेल्मेट नलगाएको हुदा चालकको टाउकमा चोट लागेको हो। प्रहरीले तत्काल उझार गरी घाउतेलाई अस्पताल पुऱ्याएको मा अहिले घाउतेको अवस्था बहानमात्र रहेको छ।

१३. दिइको बनुच्छेद पहुँचोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

याप गीत प्रवक्ष्यन्नरसग जोडिएको विश्वव्यापी रूपमा सङ्गीतको स्थापित विधा हो। येषांसी युवा पुस्तामा निकै लोकोप्रथ याप सङ्गीतको माध्यमावाट गाइने याप गीतभूत प्रवक्ष्यन्नमा छ। चालगारी सुन्नमा रेवतहरूले गरेको दमन र शापणको विरोध गर्ने उत्तीर्णहरूले आकृमावि भएको शोषणावरुद्ध आकोश व्यक्त गरेका थिए। यसरी रहेको

विरुद्धको अभिझानमा अद्वेत जानिका यमदायका विरोधका स्वर मुक्ता यापमार्फत प्रस्तुत भएको पाइन्छ। यापको झाँवायाम हर्ने त्रि भेन यसको जावरी मन १०३० को दशकमा 'स्टिट' कविताबाट भएको मार्फन्दू। इन्द्र, गर्जी जावना, आकोशका गम्भाट हिपहप म्युजिकका रूपमा युक्तिके उद्भव भएको मार्फन्दू। अहिले आएर सामाजिक, राजनीतिक अवस्था, समसामाजिक विकास प्रेम तम्ता चूँत नियमावाट याप गीतको लोकप्रियसमेत छ। यस्ता यापमार्फत युवा पुस्तालाई रुपान्तरण र परिवर्तनका गीत गाउन उत्तर्प्रति गर्न सकिन्दू। जै होस, अहिले पनि याप गीतका माध्यमकाट गायकले आकोश, चेतना, चिद्रोहको नयाँ बान्धी प्रस्तुत गरेकै छन्। यो नै याप गीतको अद्वितीयता हो।

प्रश्नहरू

(अ) याप गीतमा कस्तो भाव पाइन्छ?

उत्तर: याप गीतमा आकोश, चेतना र चिद्रोहको भाव पाइन्छ।

(आ) याप गीतको सुनुआउ करारी भएको विधा?

उत्तर: याप गीतको ऐवेतहरूले गरेको दमन र शोषणको विरोध गर्ने अवन्तरितको न्युनतमा र गलीबाट 'याप' नाएर सुनुआउ भएको विधा।

(इ) अहिले का याप गीतमा जन्ता विषयबस्तु पाइन्दू?

उत्तर: अहिले सामाजिक, राजनीतिक अवस्था, समसामाजिक विकास प्रेम जन्ता चूँत विषयबस्तु याप गीतमा पाइन्दू।

(ई) याप गीतमा उत्तर्प्रति गर्न सकिन्दू?

उत्तर: याप गीतमा उत्तर्प्रति युवालाई के कुरामा उत्तर्प्रति गर्न सकिन्दू।

(ए) याप गीतमा उत्तर्प्रति युवालाई रुपान्तरण र परिवर्तनका गीत गाउन उत्तर्प्रति गर्न सकिन्दू।

(ख) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास पहिचान गर्नुहोस्।

(अ) अनुच्छेदवाट कुनै चारओटा करण कियापद टिपोट गरी तिनलाई अकरण्यामा बदल्नुहोस्।

उत्तर: हो छाइन पाइन्दू : पाइन्दू

मानिन्दू : मानिन्दैन सकिन्दू : सकिन्दैन

(आ) अनुच्छेदको अन्तिम बाव्यलाई अकरणमा बदल्नुहोस्।

उत्तर: यो याप गीतको अहिले को मूल्य स्वर होइन।

(इ) अनुच्छेदवाट 'ब' लेहेर 'ब' उच्चारण हुने कुनै चारओटा शब्द टिपोट बन्नुहोस्।

उत्तर: युवा, चिद्रोह, विरोध, कविता।

१४. दिइएको सन्दर्भ पहुँचोस् र लोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

विद्यालयमा आफ्ना छोराछोरी पढाउदेमा आफ्नो सम्पूर्ण शावित्र पूरा हुन्छ भन्ने अभिभावकको विचार हुन सक्छ। कम्तीमा पनि विद्यालयमा आफ्ना बच्चाको जागी आवश्यक सामग्री छन् वा छैनन्? आफ्ना छोराछोरी विद्यालय कम्ती जान्दून कुन बेला, कफ्सरी घर आउँदून? गृहकार्य गर्न्हन वा गर्दैनन? विद्यालयमा नियमित छन् वा छैनन्? कफ्सरी घर आउँदून? गृहकार्य गर्न्हन वा गर्दैनन? सङ्केत कर्त्ता छ? कविता बेला सुन्नेन? कविता बेला उँच्छन् घरमा भित्रिनेत गर्न्हन गर्दैनन? जस्ता कुराको समेत खाल अभिभावकले गर्नुपर्दै। समय बधयमा विद्यालय जाने र आफ्ना बच्चाको अवस्था कर्त्ता छ? भनेन शिक्षकलग्न तुम्हा पनि जिम्मेवार अभिभावकको कर्त्तव्य हो। समय समयमा आफ्ना विद्यालयको सिक्काकामा जारीमा अभिभावकलाई जानकारी गराउन आव्हान गर्नु विद्यालयमा पनि जिम्मेवारी हो।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. गाउंघरको हालबाट उल्लेख गर्दै सहरमा पढन बसेको भाइलाई पठाउने चिठीको चाहू
तयार पार्नुपर्छ।

उत्तर:

मिति: २०८०/३/२

प्यासो भाइ,

न्यायो भाया,
तिमीले पठाएको पत्र पाएँ। गाउंमा नआएको थेरै भएकाले गाउंको हाल बताएर पत्र पठाए
भनेका रहेकै। यसरी गाउंको माया गरेको देखैर खुसी लाग्यो। गाउंमा सर्वैलाई सन्तै छ।
तल्लाघरे काषा अस्ति अलिक दिन विरामी हुनुभयो। हामी त डराएका पनि चियाँ तर अहो
छिक हुनुपर्छ। यसपाली आप राम्रारी फलेका छन्। बाँदर पहिले भन्दा बही आउन बालेका छ।
। भान्चू कम भएर होला। अहिले त गाउंमै धारो ल्याएको छ। पानी बोक्न च्याति रहे
चोलासम्म धाउनु पर्दैन। यताको छबर यस्तै हो। तिमीले राम्रारी पढनु गाउंको थेरै चिन्ना थो
पढाइ विपारीला। त त अहिलेनाई यति नै।

उही तिमी प्यारो शा
अन्न।

खागको जग्नुला

प्रेषक
उन्नत सापकोटा
चरम्भी पाच, भोजपुर

प्रापक

रविन सापकोटा
काङडाधारी चार, काठमाडौं

टिक्ट

२. तपाईं सहभागी भएको छनै सास्कृतिक कार्यक्रमका घटना टिक्ट गरी रिपोर्ट गरी
रीलीमा कल्पामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

उत्तर: सार्वजनिक समूह विभाजन गरेर तयार पारी सुनाउने

कर्तव्य

४ गुरुप्रसाद मैनानी

लगातार नी दिन ज्वरो आएर मुखिया गङ्गाधरते संसार ढूँढे। उनी एउटा महान् पुरुष थिए। आफ्नो विपुल सम्पत्तिलाई उनी सधै जनताको थाती 'भन्ने र आफुलाई त्यन् सम्भाल्नको केवल एउटा सञ्चालक मात्र सम्भन्न्यो। गरिबका चुलामा आगो नवलेको र सन्तर्क्षी भोको रहेको समाधार सुनेकिती बोलाएर चाहिलो अन्नपैसा दिई पठाउये। कसैले तिर्नै भाका बोझो भने सके तिर्नै नसके तिर्नै हल्कै हो' भन्ने जवाफ दिये। उनको जीवनकालमा कसैले विहारनन, किरियाश्राद, दर्शनिहार अड्केन। गाउंका दीनहीन गरिव विरामी परिको मूल्नासाथ शोबदीमुन्हो लिएर उसको भल्कोका भक्षणीमा पुरुषे। गाउंका गरिबलाई 'मुखिया वाको जिउ छुट्टेजेल हुन्नीले अन्नायमा मन्नपैदैन भन्ने दुरु विश्वास थियो। उनी आगेनमा आएर नउर्निर्वासनम् मानिस आफ्नो चाडवाड, काजकल्पाण अपर्ण सम्भन्न्यो। कसैले अन्नायां गर्यो भने वर्गपति डग गाउंका दुनिया उनैका ढोकामा किराद गर्न आइपुर्यो। उनको शासनकालमा कसैलाई सताउनु पाएन।

गाउंका तालुकादार भए पनि 'मुखिया वा' का नाउले प्रसिद्ध थिए। उनी गाउंतर फर्ने भने गाउंका सारा केटाकोटी 'मुखिया वा' भन्ने कोहोनो होन्दै आउये र कोही औला कोही सबेदाको फेर, कोही उनको लद्दी समाउद्धै। केटाकोटीले त्यसो गर्दा 'मुखिया वा' मुसुन्दूरु हासेर कसैको गाला धथपाउद्धै, कसैको चिरुङ्गो उंचालेर हास्ये। यसप्रकारले गाउंका युवावृद्धा, जालचन्ता सबैका निमित्त उनी अपार प्रिय थिए। उनलाई ग्रामिता भन्नु कर्ति अत्युक्त थिए।

उनको देहावसानले गर्दा विरपिरि दश गाउंको अपार आति भो। भोजानाङ्ग, दुखीयारीका चावु मरे। बडाबुढी र असहायको टेक्ने लहटी भाजियो। न्यायको वर्ती निम्ब्यो। जनाव, असहायको आशास्त्रम् ढम्बो। गाउंका 'धन्वन्तरि' अस्ताए।

विरामी कुनै बसेका दश गाउंका दुनिर्वाँ ढाँको ढोउेर रुन लागे एउटा दुलो जातनाद दिएरिगन्तमा च्याप्त भो। केही वेरपछि शब उठाएर खोलातिर लगे। मलामीको लक्षी गाउंडेचि तल खोलासम्म पुरुषो। मानिसले भने, "खसैको मरण होस् त यसप्रकारको होस्।" "गङ्गाप्रका दुई छैरा थिए, जेडा मुरलीधर र कान्छा श्रीधर। मुरलीधर पर्णिङ्गत थिए। सबैर न्याउये, आधा दिनसम्म पूजापाठ गर्दै उनी आफ्नो धर्म र संस्कृतिका उपर अवीम झट्टा राख्ये। आफ्ना पिताको भै उनी पनि अरुलाई सताउनु महापाप सम्भन्न्यो। मानिस उनलाई जिल्लाको टाङ्गा टाङ्गा गाउंमा बोलाएर सप्ताह, पुराण सुन्ने। उनी एउटा वास्तवमा सज्जा चाल्यापन थिए। धोरीमाथि लामो लवेदा, लवेदामाथि सेतो पटुका, शिरमा मखमलको रातो टोपी, कोधमा चादर, ललाटमा चन्दन, उनी सधै यही परिधानमा हिँड्ये। जिल्लामा 'मुखी परिषद' का नाउले विद्यात थिए। उनी चावुसंग अधी नै छुटिएर बर्ने बसेका थिए। उनका युइ जना छोरी थिए। यता भाइ श्रीधर चाहिँ राजनीतिक पार्टीका सदस्य र ग्राम विकासका प्रधान थिए। दसौंशेषीसम्म अद्योजी पढेका थिए धोको सुख्खाल र कुतां नाउये। दारीजुगा चौरेर लामो बुलबुल पालेका थिए कहिनेकाही बुलबुलको अधाभाग निधारितर भन्न्यो भने टाउको फड्कारेर पचाउडितर सार्थे आधा अहोजी, चौधाइ संस्कृत, चौधाइ नेपाली मिसाएर कुरा गर्यै। त्यसो हुनाले उनले गरेका कुरा अशिखित गामीन जनता चौधाइ मात्र बुझ्यो। पुजापाठ गर्ने,

टीकाचन्दन लगाउन शास्त्रको वित्त हो भन्ने । बीरगञ्जको अधिकेशनमा जाया गोरखपुर केलनर को होटलभित्र परेर के के खाए भनी उनका साथी भन्ने । उनीजाफूलाई जिल्लामार्ग प्रमुख प्रगतिशील समझन्ने । हातमा चन्द्रा चुक लिएर चन्द्र मार्गै हिँद्ये । वासले भन्ने या वास भन्ने जिल्लाका सानाकुला सबै मानिसमा उनको निकै धाक थियो । जिल्ला गाउँका मानिस उनबाट अद्योक्तमा भन्ना धनीहरूको अधियाँ थाली कब्जा गर्ने, अधीन गर्ने साहु वित्तावालकहरू ललहना, भारतवेताल हड्डने काममा विशेष सहायता पाउथे । जिल्लामा उनी 'शारीरी' जा नाउँ छ प्रश्नात थिए ।

स्त्रीहरू भिन्न हुँदा 'पिपवे' भन्ने सबै मुरी खेत बुढाङ्गे आफो जिउनी राखेका थिए घुण्ड पाली लान्ने, खोलापैराको डर नभएको, मानामुरी फले, ढोल परेको ताहि राशो खेत थियो । किया सिद्धिएको केही दिनपछि बाबुको जिउनी खेतको विषयमा मुरलीधर र श्रीधराविच विच उद्योग । बाबुविच बसेकाले ऐनसवालले एकलैटी हुने भन्ने श्रीधरको र मर्ने वेतामा येता नहुँ छोर वरावर हुन्, 'आधा आधा बाँडेर खानू' भनी वाले भनेर जानुभएकाले आधामा भेत्रो फे हक लान्ने भन्ने मुरलीधरको भनाइ थियो ।

काम सिद्धिएको ४५ दिनको भोलिपल्ट जिउनी खेतको निर्णयका निर्मित मुरलीधरले गर्ने भानिसलाई बोलाए । जुन आगिनमा, दश गाउँका दुनियाको होचीअर्थाती, न्याय अन्नालाई निरोपक हुन्न्यो, आज त्यही आगिनमा उनै न्यायाधीशका दुई सन्तानको निसाफ गर्न गर्ने गर्ने भानिस भेला भए । भानिसको दुई भत्त भो । उमेर पुरोका बुढापाकाले मुरलीधरको पक्ष तिथि श्रीधरको प्रभावमा परेका नयाँ ठिटाले चाहिएशीधरको सम्पत्तिका धनी बाबुले नै 'दूँकै छेले बाजा आधा खानू' भनेर गणपति त्यस महाआत्माको अन्तिम ओजा श्रीधरले भानैपछै भन्ने निर्णय बुढापाकाले गरे । आधा आधा खानू भन्ने लिखत पण्डित बाजेले देखाउन नसेपेहि अर्थ जुन छोरासंग वसेका हुन ऐनकानुले । जिउनी उसै छोराको एकलैटी हुन्दै भन्ने फैसला तिउ गरे । बुढापाकाले वर्षमात्र न्याय गरे, ठिटाले ऐनको । भोज सम्भेर गाउँका सारा कुकुर पनि लौ जम्मा भएका थिए परस्पर ठुलो विवाद भो । हुल्लडाबाज नयाँ ठिटाका अगाडि बुढापाकाको भी जोर चलेन आविर न्यायको केही दुहो नलागी सभा विसर्जन भो । भेला भएका थिए बुढापाकालाई छेड हाँगेर हाँस्ते धरतिर गए । बुढापाका पनि लाखापाखा लागे । गाम्भा विसर्जन भएको अलि दिनपछि बाबुको अन्तिम आजाको आधार लिएर मुरलीधरले अदालतमा नालिस दिए । बुगायामसंग भुदा चल्यो गाउँका बुढापाका, तरुणतन्त्री सालाले बकपत्र गर्नुपर्यो याकी बस्ता पनि गार्दै दुई भागमा विभक्त भो । 'मर्ने वेता दुवै छोराले आधा आधा बाँडेर छान भनी बुढापाकाले भनेको हामीले प्रत्यक्ष देखेसुनेका हैं' भनी बुढापाकाले बकपत्र गरे, ठिटार्हाई 'होइन' भने होइन भनेकै सहज्या बत्ता भो ।

जनकान्तर्देवि यता श्रीधरले अडाखानामा पनि आफो रोवराका प्रपास्त जमाइराखेको थिए । भने जस्तो भएन 'भने बजारमा दबाड फुकेर पर्चा बाँडै हिँद्ये । त्यसो हुनाले अदालतमा दिटूटाविचारी श्रीधरविच आलि भक्तकन्धे । उसमाथि अदालतमा मामिलाको निरोपण हुँ वाकितम्भाई भन्ना लिखितम्भाई बत्ता महत्त्व दिने रीति छ । हरैक विचारदमा ऐनकानुकै आज्ञा विचिन्दू । कानन श्रीधरका पक्षमा थियो अन्त्यमा दिटूटाविचारीले कानुनको आज्ञा पालन गरे । जिउनी श्रीधरले पाए मुरलीधरको हार भो ।

यसै वेतामा कुटुम्बले छोर श्रीधरसाई हुँगेरी दिन आए । कुटुम्ब धनीमारी थिए । जिल्लाउनको ठुलो ख्याल थियो अधिकारी तीनचार मौजा जिमिवारी छ भन्ने । सन्तानमा केवल तिए एउटा हुँगेरी भाव हुन् भन्ने गुनन्यां । श्रीधर भस्तुर १५ वर्ष मात्र लागेको थियो । ठिटो तरी र बहाने बेधावी थियो । छोराको गति यानै उमेरमा वित्त गर्न त श्रीधरको भन थिएना एउटो

हुँगेरी भाव भएका धनी कुटुम्बले घरे आग झाँगि दिव उनी बडा त्रयम्भनमा परे उता धरकाले धनि वित्त गर्नेपछि भनेर करकर गर्न थाले । काम्हारे चिरान्यो । बुबू मन कुकाएर विहावक मालसजाम तयार गर्न थाले ।

धनाखाको महिना थियो । मुरलीधर न्याय पूजाकोशामा परेका मात्र थिए, श्रीधरकावरमा बाजा बन्न लागेको सुनेर भ्यालाट हर्ने लागे । आगिनमा चीकाचीदामा गर्नको, आरेतर नारंग टारेको, मण्डप छजापतीकाले खिनापती, राखेको, निम्नामा आकाश नम्नानामा गम्भा लाग्ना लाग्ना वाहिरामित्र गरिरहेका अरु इष्टमित्र चाहिए दलान, दर्लेचा, चैन्कका डम्पाइमी मात्र चमेका, मण्डपमा यज्ञासामरी फिजिराखेका, पुरोहित वेदी अगाडि वर्षेर यज्ञाकिंषु गर्ने लागेका, बडा जप्त शोभा देखिन्न्यो । एक छिनपछि सकीनमारी मण्डपमा आण्डीदाम्पाले तुर्जाउँ कर्न गर्न थाले ।

घरगृहस्तीको यति ठुलो चाडउत्तमवमा दुँड कान्तामार्थ धर भाङ्का आग्न महोदय दाङ्गुभाउल्याई श्रीधरले बोलाएनन । अल्लाई नभए चाहौं दाङ्गुका दुँड तन छुर्गालाई त अवधय डाक्नुपर्यायो । तिनीहरूलाई पानि डाकेनन ।

मुरलीधरको मन एक तमासको भो । धोराएर आकाशपट्ट देह गर्न थाले । त्रिनेत्रा अनेक स्मृति उनका सामुन्ने साकार भएर आए एक पटक स्वर्गाय विताको नेत्रम्भको भ्रुमुखको धन बम्हना भो । केही धेरपछि वर्त आँसु भानेर आफो नित्य कर्न गर्न थाले ।

अपराह्नतिर दलाहा अन्माउन थाले मुरलीधर आफो पूजाकोटाको भ्यालन दाँभार रेसिनेका थिए । एक छिनपछि वाजावाला महालधून वजाउदै अधि आधि हिँदै । चूप्यापालू दुनाहाको तामदान चल्यो । श्रीधर विहाका रासा रासा पोसाक लाएर तामदानमार्ग चमेको थियो । निम्न जरीबाल गुलाफी पर्गरी, काँधमा रातो दोसल्ला, मलामा फूलको माला, निम्नमा यालो छाडी तिलक, कानमा उज्ज्वल टप लगाएको गम्भर्व जस्तो देखिन्न्यो । श्रीधरसाई दुमाहाका करमा तामदानमा बसेको देखेर हर्पले मुरलीधरको गहभी आँसु भो, मनमनमा यसे 'कुम्हको जेतो सालान, भेरो पिण्डपानिको दाता ।'

मुरलीधरले सबै वीरायातीलाई एक एक गरेर हेरो बुँदोपाको एउटा थिएन, मर्च जस्ताएर छिटा मर्च । श्रीधर चाहिए कलैचामा ओँच्यान लाएर पसिन्हेहेका थिए ।

मुरलीधरले भन मनमा भने, 'खोलामा बाको कत्रो नाम छ । आज याँ धन धरना जाँकैयस ' कैतिंको चर्चा हुन्दै । उसमाथि त्यस्ता धरानियाँ कुटुम्बका दैलामा बारियात जानु छ । यो ठिटा पुँज न पुच्छरोको उटपटाड गफ चुदन्तवाहेक अद्योक जान्दैनन । बाडु चाहौं ओँच्यानमा लम्बार परिरहेक । यिनले बाबुबाजेको नाउ इज्जत दयाल आटे । आँखा चिमेन चनु भन् भनेर मुरलीधर आफ्ना कोठामा पसे अनि लुपासुगा लाएर उनसे जानमरमा भने, 'कम्ता, मेरो दोसल्ला कफिकेकु ।' पसिलाई लुगासुगा लाएर हिँदै तम्भयार भएको देखेर कम्ताते भानन, 'यस्तो टद्यानपुर घाममा कता हिँदै लाग्नुमाको नि ।' 'जन्त ।'

'जन्त ।' नबोलाईकन त कुहुर पनि नजाओस ।'

'ठिक भन्नौ, कुकुर अजानी पशु हुनाले बोलाएरिया मात्र जान्दै, मानिस चाहौं जानबान हुनाले यस्तामैका विचार गरेर आफै पनि जानुपछै ।'

अं नबोलाईकन पनि जानुपछै । दाङ्गुलाई बाबुले मर्ने वेतामा विएको खेत पनि बोसेर्वाने त्यस्ता असलीको ।

'आउन, आविरमा त मेरो खाने पनि यिनै हुन, परेपछि बानुपर्यायो, चिउडैमा खाए त्यसको पाप धर्मे उनेलाई हु ।'

"भो, म त मारे पनि जान दिन्न । उनलाई दाङ्गुभाउज्य नचाहिएपरी तामीले माँचे किन अगानो जान्दै हिँदेने ?"

'भो, म त मारे पनि जान दिन्न । उनलाई दाङ्गुभाउज्य नचाहिएपरी तामीले माँचे किन अगानो जान्दै हिँदेने ?'

वरियाती लैजानु छै। बाबू आही कलैचामा ओऱ्यान लाएर लडिरहेछ। जन्मीमा वृत्तीक्षण रुद्राक्षाले रुद्रा लैन। लाले ओठ निचोदा कुध भनेअल्ले ठिटा माझ छन। धरगृहस्थीको गोंदी देखे कलमधा घरजो एक भाइ पनि नगए जोरीपारीते के भन्नान्? स्वर्गांमा वसेका गिरावे के भनिडान्नान्? कुलको मर्यादामा भनेको करो कुरो हो। त्यो तिमीलाई वाहा लैन। जेते वैसीमा पुरिलेके, चांडी दोसल्ला किकिडेजू।

कमलाते भक्तजै वाकमवाट दोसल्ला किकिर दिइन। दोसल्ला कोंधामा हालेर लौरो टेक्कै मुर्लीधर कृत छिंडे। उनलाई यस्तो टट्यानपुर घाममा एकै जोहालो लागेका देखेर गारुका मानिस ब्रह्मम नावेर भुख मुखमा होने लागे।

वरियात खोलापारि पुरिलेको वियो। मुर्लीधर पनि पर्छि पर्छि गए भक्तका साफे पर्याप्त दुलाहाईका घरमा पोरे सुनुक कलैचामा वसो मुर्लीधर पुर्या दुलहीका वाबु वरपी गर्ने लागेका रहेछन्। मानिसको खुल्यामा उनलाई कसैले चिनेनन्।

दरबु दिहिएको केही वेरपीहि यस्तमण्डपको कार्य आरम्भ भो। पुरोहित वैदीमा रेखी हाल लागे, निक्षयाट यस्तामण्डी आउन थाले। यज्ञ सम्पन्न भएपछि दुलहादुलहीलाई वसन पुने गरी आफ्न ओऱ्यापारि दुलाहान्नाई राखे। एक दिनपछि छोरी बोकर धरभित्रवाट दुलहीको वाबु निस्के। छोरीनाई दुलाहाका वायतक बसाए। दुलही, वसेपछि लाज माने जस्तो गरेर शशीधर असि गर्न्यो। शशीधरले लाज मानेको देखेर मुर्लीधर फलैचामा मुस्तुमसु हास्त लागे।

दुलहादुलही यज्ञमा वसेपछि दुलहीका वाबुले यताउति हेँरेर भने, "हे, सम्भी पाल्नुभएसो छै, अब भण्डपमा आएर वैसिद्धिनुभएन्न्यो।" दुलहीका पिताले वोलाएको सुनेर फलैचामा मुर्लीधरले भने, "ज्यु म यहीं छू आउनलागे।"

मुर्लीधर उठेर मण्डपमा गए। विनेका मानिसले ढोगिदिए। जेतावायुलाई अचानक आफौ उभिएको देखेर वाशीधरले पनि ढोगिदियो। मुर्लीधरले छोरालाई "नारी चिरञ्जीवी भए" भेरि प्राणीष दिए र उसको पाल्यादिपाट्ट वसी उसलाई आफ्लो काखनेर ताने।

बाबूको स्थानमा मुर्लीधर वसन गएको देखेर वरियातमा आएका ठिटा परस्पर कानेबुझी गर्न लागे।

मुर्लीधर जिल्लापरिका विळात पण्डित पिए। उनलाई कन्यापक्षका धेरे मानिस चिन्थे। शीथि र मुर्लीधरले विनानिका विययमा वर्ष दिनसम्म मुहु लहेको पनि धेरे जनालाई थाहा दियो। कन्यापक्षका वुद्योपाकाले भने, "यस्ता महापुरुषका सन्तान आफ्लो करिय किन छोड्ये। त्वं पे मानिस कुलधरान भन्न्यो।"

विळातीविळी आरम्भ भो। पुरोहितले मृत्यामन्त्र उच्चारण गर्दा अशुद्ध भएका मुर्लीधर स्वर्गादिदृष्टे। शीरीधर आही जेतावायुका छातीमा अडेस लागे आनन्द वसेको वियो। मुर्लीधर बखत बखतमा गर्नुपर्ने कर्म छोरालाई दिकाइदिन्न्यो। एवम् प्रकारले विळातीविळी समाप्त भो। नोखिपट्ट दिँडेसे दुलही अन्नादिए। मुर्लीधरले निहुर बुहारीको मुख हेरे, बुहारी माहात्म्य जस्ती रहिंदून। छोरालाईको रूप देखेर मुर्लीधर गद्यगद भए। दुलहादुलहीको डोसी अगाही आएर मुर्लीधर धरातिर कफ्के।

माझको पर्ने वेलामा वरियात गाउनेर पुर्यो पंथरामार्थिको चौतारामा रमिसा हेने मानिसको खुर्चे दियो। वरियात दोबाटोनेर पुरोपीहि "लो, धर भगेर भिर्याकु" भनेर मुर्लीधरआफ्ना घरातिर गए। दुलही भिर्याएपछि दाङ्गु विहेमा गएको, सबै कार्यविधि आफ्नो, कुलपरम्पराबन्सार गाई प्रकारको स्थान भएको ख्वर शीधरले सुनेर गहभरि आसु पारे र ठिटासुग सोधे। दुलहादुलहीको खानपिन ल गर्याई गराई छै?"

आज एकदर्ती भनेर पाण्डित वाजेले केही खानुभएन, भोकै आउनुभयो।"

विहेमा विहाराको एक मानिसापाल्को कुरा लागे। एक दिन विहेमा भुर्लीधर आफ्नो विवाहका

मुर्लीधरलाई ढोगिदियो र दलानको वाममा टार्मिएर भन्दो, "दुलाचा विडिनिको विनेले चेतमा हुँगरलाई जेतावाट मन पर्दै, नारेर आधावेत कमाउन्होम और, जाले भनेर पाल्नुभएनो।"

शीरीधरको कुरा सुनेर मुर्लीधरले उखाका मुखातिर हेँर मुलमसु हाँवै भने, "विडिनिकोआज्ञा चेतमा देवे क्रमाए तिमीहरु के खान्छ्यो निवार ?"

मुर्लीधर केही उत्तर नाहिईए छिटो छिटो आफ्नो घरातिर गयो। कमला आहिं दैनाको आडमा उभिएर जाऊधाराको कुरा सुनिरहेकी विडन्।

शीरीधरले खेत कमाउने कुरो सुनाएर गएको चौधारम्ब विवरण्डि एक दिन मुर्लीधर कर्तव्यमा वसेर नस सुधै विवार्यालाई रुद्धविशेषज्ञ पाठ धोकाठैर गर्ने लागेका दिए। भास्तीमा शीरीधरकी तानी छोरी रमाले आएर रुच्ये मुख लाएर भरी, "दुलाचा वालाई व्यवाले चायो। उड्हरलाई तानी पश्चुन पश्चुनभएको।"

शीरीधरको कुरा सुन्नेविचिकीके पढाउन थोडेर रमाको हात समाउदै मुर्लीधर माइका घरातिर गए। शीरीधर जाटामा कोल्टे परेर सुनिरहेका रहेछन्। दुलहादुलहीलाई देखेर गहभरि आसु भोरेर छाउपिदिए। भाइका आैचामा असु-छाउलिकहोको देखेर मुर्लीधरको पाँन गहभरि आसु भो।

चार वेरपीहोको यी दुइ दाजुभाइको पुनर्मिलन सारै दुखलाग्या दोहियो।

मुर्लीधरको गहभरि आसु भएको देखेर उनको गोडामा समाउदै शीरीधरले नस्वे दस्ते "दाजु अस्तिदेविं दम बहन थाल्यो। मलाई ज्वर धेरै दिन बाँचुता जस्तो लाईन।" दैनें बैजनया हुँगरीपी धेरै अत्याचार गरेको छ। यस ब्रजानिको सबै अपराध ज्ञामा गरेर यी नावालक छोरालाईको शरण लिएदिनुहोला।"

भाइका कुरा सुनेर मुर्लीधरले बई आसु भारे। मुर्लीधर गोएको देखेर शीरीधर कजान, छोरालाईरी पनि रुन लागे। एकाइनपछि मुर्लीधरले भाइका निआर, छती, हात, गोडा तकै अङ्ग लागे। उनको शारीरिक गति देखेर मुर्लीधरको हुद्यमा दुखको कोलाइल भाँचियो। केही दिन वेरपीहि छातीमा भक्तकानु पारर आसु भाई भने, "विलेक हुँल्ल वा हरेत नद्याउ।" जाने आफ्नो शीरीधरमा अनन्य धुण्य गर्नुभएको छ।" उहाँको त्यस महान तपस्याका प्राप्तवने लाजो अनेन्द्र कर्तव्यपी हुने छैन। बरू अब यहाँका भैंडको भर गरेर बल्नुभएन। तिमीलाई देशातिर भीड्यो गराउन लैजान्छु।"

गोति भनेर भाइका प्रधरेजाको व्यवस्था मिलाएर केही वेरपीहि मुर्लीधर आफ्नो घरातिर गए यो घटना भएको छ। सात दिनपछि भाइलाई लिएर आैची गयाउन मुर्लीधर देशातिर हेँडे नस्ते सुनियो।

विपुल : अति धेरै, प्रशास्त
फिराद : सम्बन्धित अद्याले वा अधिकारीमध्यक्ष न्याय पाउन गरीने उन्हु, नालेक

लक्ष्यदा : भयलापस दौरा
विवाहात : नाम चलेको, प्रसिद्ध

बुलबुल : अधिलीर लामा रौ राखेर कपाल बनाउने हाँचा
पिता : अविलुप्ति देखाएवापत वा चतिका लापि प्राप्त भएको सरकारालाई तिरो निर्वन्पने जग्गा

लरलहना : लैनदेनको व्यवहार, लगानी
निसाफ : कैने मुद्रामाधिलामा अद्यालतवाट दिइने न्याय, ब्रजाली निर्णय

सेवराकाप : लडकभडक, धाक
लप्ती : मन्द ज्वरो

मीजा : जग्गा, जमिन, गाउँ
भेदाची : शुद्ध भएको भेदाचान्

असामज्ज्यस : दोधारको अवस्था

जितनी	सन्तानलाई अशब्दन्डा गर्दा आभावुबाले आपना लागि छुट्याएको गम्भीर भाग भीजा
फलैथा	द्वेरे भानिसलाई अडेस लगाएर बस्न मिल्ने गरी बनाइएको काठ वा पालेको आसन
वेदी	धार्मिक कार्यका लागि अग्लो र सम्म पारी विभिन्न आकारमा बनाइएको वा चौकी
शम्भव	गाउडे बजाउने कलामा प्रवीण, गानबजान नै पेसा भएको व्यक्ति
तिलक	होम गर्दा उडेको चरुको कालो टीका
कूल	पितापुखार्दीषु एउटै थर, गोत्र, सम्बन्ध आदिको घराना, वश
असती	इमानजमान नभएको, सांचो व्यवहार नगर्ने, दुष्ट स्वभावको
जारीपारी	आफ्नो उन्नति प्रगतिमा ढाह गर्ने र हानिनोक्सानीमा खुसी मान्ने छारीपारीका व्यक्ति
बरजी	विवाहमा जन्ती आइपुगेवितिकै दुलाहा घरमा नलगी दुलहीका बाबुले कै पूजा
रघुवंश	रघु राजा प्रवर्तन भएको वंश परमपरा
बैद्य	आयुर्वेद उपचारको विधिअनुसार रोगको उपचार गर्ने व्यक्ति, कविराज
पशपत्रज	रोगीले खान हुने, नहुने वा गर्न हुने, नहुने कुरा आदिको अनुशासन, मुख रङ्ग काम

शब्दभण्डार

१. दिइएका अर्थ आउने पद पदावली 'कर्तव्य' कथाबाट खोजेर लेञ्जुहोस् :
- देह वा शरीरको अवसान वा अन्त्य
 - बहु वा कार्यालय रहेको भवन
 - आवाज निनिकाली सासले मात्र अरुका कानमा भनिने गोप्य कुरो
 - विवाहमा बेहुलाका साथ बेहुलीको घर जाने व्यक्तिको समूह
 - गाउँको मुखिया वा जिम्मावाल
 - राज्ञो काम गर्नेले पाउने इज्जत वा ख्याति
- उत्तर: देह वा शरीरको अवसान वा अन्त्य : देहावसान
बहु वा कार्यालय रहेको भवन : बदालत
आवाज निनिकाली सासले मात्र अरुका कानमा भनिने गोप्य कुरो : कानेखुसी
विवाहमा बेहुलाका साथ बेहुलीको घर जाने व्यक्तिको समूह : जन्ती
गाउँको मुखिया वा जिम्मावाल : तालुकदार
२. दिइएका शब्द र तिनले दिने व्यविच्च जोडा मिलाउनुहोस् :
शब्द	अर्थ
झौचा	छानविन, अन्वेषण
महालधन	इष्टमित्र, नातागोता, आफक्त
कट्टव्य	दिनदिनै गरिने काम, दैनिक कर्म
निरापत्ति	शुभ लक्षणले युक्त लयात्मक छविनि
कोलाहल	कविताका रूपमा लेखिएका वेदका मन्त्र
पितृ	पुनः अर्को पटक भेटधाट गर्ने काम
अनिष्ट	अत्यासलाई अवस्था, अत्तालिंदो होहल्ला
भरेका आफ्ना पुर्वा
हानिकारक, अशुभ

उत्तर: झौचा	कविताका रूपमा लेखिएका वेदका मन्त्र
महालधन	शुभ लक्षणले युक्त लयात्मक छविनि
कट्टव्य	इष्टमित्र, नातागोता, आफक्त
निरापत्ति	छानविन, अन्वेषण
कोलाहल	अत्यासलाई अवस्था, अत्तालिंदो होहल्ला
पितृ	भरेका आफ्ना पुर्वा
अनिष्ट	हानिकारक, अशुभ
३. दिइएको कथाबाट उत्थान र दुक्का पठिचान गरी लेञ्जुहोस् :	
गङ्गाधर कसीको आखामा राखे पनि नविकाउने खालका मानिम थिए। गाउँडुनलाई न्यायका प्रतिमूर्ति नै ढाढ्ये। उनी आफु भलो त जगैनै भलो भन्ने योचका भानिम थिए। उनको यो कृति एक कान मैदान हुई कान मैदान हुई दश गाउँ फैलियो। बर्वालिर उन्ने न्यायनिसाफ गर्दा कहिल्ये पनि चोरलाई चीतारो साथलाई शुली गर्दैनन् भन्नेका बच्चों विश्वास थियो। उनको जिबो चिप्लो मन कालो थिए। उनी मनमा एउटा कुरा र भन्ने अर्को कुरा गर्दैन्दै अथात् मनमा लागेका कुरा निर्दिष्टक भन्ने खुला किनाव तर्ने थिए।	
उत्तर: उत्थान : मनमा एउटा कुरा, मुखले थर्को कुरा, आफु भलो त जगैनै भलो, एक कान रुइ कान मैदान, चोरलाई चीतारो साथलाई शुली,	
दुक्का : दश गाउँ फैलिनु, जिबो चिप्लिनु, मन कालो हनु, अंखामा राखे पनि नाँचका डुन	
४. दिइएका उत्थान र दुक्कालाई अलग बलग वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :	
उत्थान: हुने विरुद्धको चिल्लो पात : हुने विरुद्धको चिल्लो पात भने खो रेख यस्ता	
उत्थान खाने मुसो चोट पाउने भ्याग्नुतो : मैले माटाको धैला कुटाएको विर्द्ध बाटाले भाइलाई किन फुटाइस भन्ने कुट्टु भयो। याँ-त धान खाने मुसो चोट पाउने भ्याग्नुतो भने जस्तै भयो।	
खाने मुखलाई जुगाले छेक्कैन : हारिको बुबाले पैसा ढैन भन्ने स्फुर जान दिनुभाइको विएन उसले विहान बेलुका अर्कोको काम गरेर आफै पैसा कमाएर पढेर छाइद्यो पर्मैलाई भिन्नून् खाने मुखलाई जुगाले छेक्कैन	
बोलेको पिठो विक्क नबोलेको चामल पनि विक्कैन : अनोज र भनोज किनाव चाहैएको पियो। अनोजले मनोजको काकाको छोरासित मागेर लोंगो भनोजले यस्तै पाएन। यसैलाई भन्नून् बोलेको पिठो विक्कैन नबोलेको चामल पनि विक्कैन।	
दुक्का : माया मार्नु, कम्मर कस्तु, कानमा तेल हाल्नु, सुइकुच्चा ठोक्नु, आगो हनु, चिसो पस्तु।	
उत्तर: माया मार्नु	रोग लागो भन्दैम यसरी माया माने गायो होइन।
कम्मर कस्तु	जीवनमा सफल हुनु छ भने आजैदैव कम्मर कस्तु पछ्य।
कानमा तेल हाल्नु	कोरोना फैरी फैलिन सम्भव सतर्क हुनु भन्दा भन्ने कानमा तेल हालेर बस्नाले धेरै अर्को बेहोन्नु पर्यो।
सुइकुच्चा ठोक्नु	सगै जानुपर्दै है भनेर त्यनो भनेको श्याम त कीत खेर कीत त्रेर
आगो हनु	सुइकुच्चा ठोक्नेछ।
चिसो पस्तु	हिजो सापीकोमा वसेको जाग त आमा रिक्तले आगो हुनुभएको दृष्टि हिहे गर्ने बेला भएकी ढ्यौरी धर नजाउंदा मनमा चिसो पस्तो।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको लेखाह र उच्चारणमा पाइने भिन्नता पहिचान गर्नुहोस् :

शब्द	उच्चारण
शीघ्रक	शिर्सक
अन्याय	अन्याय
उन	उन्
सञ्चार	सञ्चार
रक्षा	रक्ष्या
मन्दार	मन्दार्
स्थाप	रिसि

२. 'कर्तव्य' कथाबाट लेखाह र उच्चारण भिन्न हुने १० बोटा शब्द दिगोट गरी यु उच्चारण गर्नुहोस् ।

उत्तर: यिएन : थेन,	लाएर : लार,	मण्डप : मण्डप, पुरोहित : पुरै,
उनको : उन्को,	सुनिन्द्यो : सुनिन्द्यो,	जनताको : जन्ताको,
समाचार : सन्खार,	समाचार : समचार,	जवाफ : जवाफ

३. 'कर्तव्य' कथा पालैपालो संस्वरावाचन गर्नुहोस् ।

४. दिइएको प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) 'कर्तव्य' कथाको सुन र अन्य कुन कुन घटनाबाट भएको छ ?

उत्तर: कथाको सुन नी दिनको ज्वरोपांछि गङ्गाधरको मृत्युको प्रसङ्गबाट भएको छ अन्य मुरलीधरले श्रीधरलाई औपचिं गराउन सहर लगेको घटनामा भएको छ ।

(ख) कथामा कर्ति जना पात्र छन्, तिनको नाम भन्नुहोस् ।

उत्तर: कथामा छोजेर लेख्ने । (कमला, शशीधर, मरलीधर, श्रीधर, गङ्गाधर आदि)

(ग) कथामा ग्रामीण समाजको परिवेश कल्पकाउने तथ्य के के हुन् ?

उत्तर: गाउँका दीनहीन गरिव विरामी भएको सुनेर ओखातीमूलो लिएर झुपडीमा पुन दश गाउँका दुनिया उनैका ढोकामा फिराद गर्न आहुपन्नु, गाउँका तालुकदार ले पनि 'भूखिया वा' का नाडेले प्रसिद्ध हुनु, खोलामा बाको कठो नाम छ भन्नु आज पनि घर घरमा चाकै यश र कीर्तिको चर्चा हुन्दै भन्नु, उनलाई टट्यानपुर धाममा एकै ओडालो लागेका देखेर गाउँका मानिस अचम्म मानेर मूळ मुख्यमा हुनु, कमलका साँझ परेपछि दुलहीका घरमा पुगेर सुदूरक फलैचामा बर्नु । पर्यायमालिको चौतारामा रीमता हेनै मानिसको घुँड्चो हुनु आदि तथ्यले कथामा ग्रामीण समाजको परिवेश कल्पकाउन्नन् ।

(घ) कथामा प्रथम वा तृतीय पुरुषमध्ये कुन दुर्घटिविन्दु प्रयोग भएको छ ?

उत्तर: तृतीय पुरुष

दिइएको कथामा भौन पठन गरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

त्यस पाजीलाई ब्रिगालो हाल जान लागेको होइन कमला, यहाँ वायुवाजेको मानमर्यादा हुन्न लाग्यो । कलमा सबैमन्दा जेठो सन्तानको विहे, उसमाधि त्याका घरानियो कुटुम्बको बुढापाको एउटा छैन । बाबु चाहि फलैचामा ओछ्यान लाएर लडिरहेछ । जन्तीका घरगृहस्थीको यस्त दुलो काममा प्ररको एक भाइ पनि नगए जोरीपारीले के भन्नान् ।

प्रश्नहरू

(क) कथामाका आधारमा वकाहाह चारित्र चिकित्सा गर्नुहोस् ।

उत्तर: कथामाका वकाहाह धेरै बुद्धिमार्ती, पर्यावरणमा आरुनो कृनज्ञ निभाउने मान नखोन्न, परिपक्व, कुनका इन्जिनियर खाली आहु रात्रि नहर्दान चारित्रको अर्थको हुन् ।

(ख) कथामाका 'वायुवाजेको मानमर्यादा हुन्न लाग्यो' मन्त्रिका प्राण्य बुन्नाइन्द्रियम् ।

उत्तर: एक कहालिएको परिवारको जेठो सन्मावनको विहे कलिलाङ्को पर्यावरकी एकी छोरीको घरमा जन्नी जाँदा युद्धापाको काही नगार टिटार्क मात्र शाको र वाच पनि जान नसकेको अवस्थामा आहु परिवारको जेठा छाँगे भएको हुनापै आहु पैन नगए अर्काले कुराकादो यस्मावना भएको जसका कारण आकूना आआमाने कमाएको नाममा प्रश्न उठान सक्छ भन्न तो ।

६. दिइएको कथामा पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

मलाई अब धेरै दिन बाँचुला जस्तो लाईन । मैल जीवनमा हब्बका छाँन छैन त्रिप्याचार गरेको छु । यस अज्ञानिको सबै अपराध थामा गरेर यी नाचालक छोग्छोग्निको जग्ग लिह्वादिनहोला । भाइका कुरा सुनेर मुरलीधरले वर्त आमु जाँगे मुरलीधर नालो केवेन श्रीधरका जहान, छाँगाद्यारी पनि रुन लागे । एकदिनपाँचौ मुरलीधरले भाइका निवार, छाँती, हात, गोडा सबै अहंग छाँगे । उनको शारीरिक गति देखेर मुरलीधरको हुदयमा दुख्खको कोलाहल मच्चियो । केही वेरपहिं छाँगामा भक्तानु पारेय आमु लाई भने, "विसेक हुन्दै वा हरेस नखाउ । बरू अब यहाँका बैचाको भर गरेर बम्बुभाइन । निचालाई देशतिर औपेधी गाराउन लैजान्नु ।"

प्रश्नहरू

(क) कथामामा म पात्रले पश्चाताप गर्नुको कारण के हो ?

उत्तर: कथामामा म पात्रले पश्चाताप गर्नुको कारण दाइलाई अत्याचार गर्नु हो ।

(ख) मुरलीधरले भाइप्रति कस्तो व्यवहार देखाए ?

उत्तर: मुरलीधरले भाइप्रति स्नेही व्यवहार देखाए ।

(ग) सिकिस्त भएपछि मात्र उपचार गर्न लानु ठिक हो, तर्क गर्नुहोन ।

उत्तर: सिकिस्त भएपछि मात्र उपचार गर्न लानु ठिक होइन किनाकि गेग निकोहुन काउन हुन्न ।

(घ) 'हुदयमा दुख्खको कोलाहल मच्चिनु' को आशय खुलाउन्नेस् ।

उत्तर: 'हुदयमा दुख्खको कोलाहल मच्चिनु' को आशय माया र इन्हे आजीन्नु हो ।

७. 'कर्तव्य' कथा पढी दिइएका संबाद कसले कसलाई भनेका हुन्, भन्नुहोस् :

(क) मेरा दुखी छोरा बराबर हुन्, आदा आदा वाँडेर चानू ।

उत्तर: गङ्गाधरले छोराहस्तित

(ख) त्यस महाआत्माको अन्तिम आज्ञा श्रीधरले मान्नैपर्छ ।

उत्तर: बुढापाकले भेलामाश्रीधरलाई

(ग) कसैको मरण होस् त यसप्रकारको होस् ।

उत्तर: गाउँलैले गङ्गाधरलाई

(घ) त्यस्ता महापुरुषका सन्तान आफ्नो कर्तव्य किन छोइये ।

उत्तर: केटीपक्षका मान्द्येले मुरली धरलाई

(ङ) लौ, घर लगेर भित्राक ।

उत्तर: मुरलीधरले जन्नीलाई

(च) दान्यलाई खानपिन त रामरी गरायी के ?

उत्तर: श्रीधरले जन्न गएका केटाहरूलाई

(छ) ही, सम्भी पाल्नुभएको हैन, अब मण्डपमा आएर बोसिरेन्नमएहान्न्यो ।

उत्तर केटीवा वाले जन्मीलाई

(ज) यस अज्ञानिको सबै अपराध कमा गरेर यी नावालक छोराचोरीको लिए दिनहोला।

उत्तर श्रीधरले मुरलीधरलाई

८. 'कर्तव्य' कथाका मुख्य मुख्य घटना कमबद्ध रूपमा टिपोट गरी कथासार तयार पार्नुपर्नु।

उत्तर

- ✓ लगातार नौ दिनको ज्वरोपछि गद्गाधरको मृत्यु हुनु र उनका कामको प्रसंग भएको,
- ✓ गद्गाधरको मृत्युपछि पिले खेतलाई लिएर दाजुभाइविच भगडा मईबोलचाल क्षम भएको,
- ✓ श्रीधर बता परेको,
- ✓ शशीधरको विवाह निश्चित भएको,
- ✓ दाजुलाई छोराको विहेमा नबोलाएको,
- ✓ नबोलाए पनि मुरलीधर विहेमा गएको,
- ✓ सबैले प्रशंसा गरेको,
- ✓ शशीधरले पिले खेत आधा कमाइ खानु रे भन्न गएको,
- ✓ छोरी श्रीधरलाई विमारसे च्यायो भन्नै बोलाउन आएकी
- ✓ मुरलीधरले श्रीधरलाई उपचार गर्न सहर लगेको

लगातार नौ दिनको ज्वरोपछि गद्गाधरको मृत्युभयो । गद्गाधर गाउँका मधिया भए पनि तहयोगी व्यक्ति थिए । उनको जीवनकालमा गाउँका कसैले पनि भोक्कै मर्नु थिए । गाउँका बुडावुडादेखि केटाकेटीसम्म उनका प्रिय थिए । उनका दुइ भाइ छोरा थिए । जेसु मुरलीधर पहिले नै छुटौट बस्ये ।

गद्गाधरको मृत्यु पछि उनको जीउनिको सयमुरी धान फले पिले खेतलाई लिएर दाजुभाइविच भगडा भयो । भगडा गाउँमा निमिलेपछि अदालत गयो । अदालतमा मुरलीधरसँग लिखित प्रमाण नभएका कारण श्रीधरको जित भयो । त्यसपछि दाजुभाइविच बोलचाल बन्द भयो ।

श्रीधरलाई रोगले च्यापेर बता परे । उनका छोरा शशीधरलाई कुलघरानकी केटी दिन घरमै आए । विहेको दुइसो लाग्यो । मुरलीधरलाई बोलाउएन । आफूलाई नबोलाए पनि बायु बाजेको इन्जन फालु हुन्दै भनेर बेहलाको बाबुको प्रतिनिधित्व गर्दै मुरलीधर विहेमा गए । मुरलीधरलाई विहेमा देखेर सबैले कुलघरानका मान्छेले आफ्नो कर्तव्य के भन्ने भनेर सबैले प्रशंसा गरे ।

विहेमाको एक महिना पछि शशीधरले आएर जातावाट भन पर्छ आधा खेत कमाउनु रे भन्न आदेया मुरलीधरले मैले खेत कमाए तिमीहरूले के खान्दौ भनेर कर्काइपाए । त्यसको १५ दिनपछि बाबालाई विपारले च्यायो भन्नै श्रीधरकी छोरी बोलाउन आएपाई मुरलीधरले सबै विहेम आइलाई भेट्न गए र त्यसको ७ दिनपछि उपचारको लागि सहर लगे ।

९. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुपर्नु :

(क) 'कर्तव्य' कथाका मुरलीधर र श्रीधरका चारित्रिक विशेषता लेख्नुपर्नु ।

उत्तर गृहप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथा एक सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । यस कथामा जाप्ता समाजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडालाई वास्तविक रूपमा उतारिएको छ । यस कथाका मुख्य पात्र मुरलीधर र श्रीधर दाजुभाइ हुन् । दाजुभाइ विच जीतिगुर्ज मनमटाव भारपान आफ्नो कर्तव्य छाइनु हुन्दै भन्ने यस कथाले सन्देश दिइएको छ ।

मुरलीधर	श्रीधर
१. परम्परागत पात्रको प्रतिनिधित्व गरेका छन् ।	१. आधुनिक पात्रको प्रतिनिधित्व गरेका छन् ।
२. धर्म तथा पाप पूण्यको ख्याल गर्दैन् ।	२. धर्म नवा पाप पूण्यको पूण्य विवराम गर्दैन् ।
३. अरुवेला जे भए पनि परेको बेलामा दाजुभाइको नाता विसनु हुन्दै भन्ने सोच राख्दैन् ।	३. एकपटक नगाहो भडम्केसाँझ यस गतु यसले यापानि पाँढै दाजुलाई खोल्न् ।
४. वैयुनीलाई गुन्नले मार्नुपर्छ भन्ने सोच राख्दैन् ।	४. पञ्चानातप गर्न पर्छ दैनन्दन् ।
५. स्थिर पात्र	५. अस्थिर पात्र
६. पूजापाठमा रमाउने पात्र	६. राजनीतिमा न्याउने पात्र
७. विवेकी पात्र	७. अजानी तर पञ्चानातप गर्न चलने पात्र

(ब) कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्धलाई कुन रूपमा देखाइएको छ, लेख्नुपर्नु ।

उत्तर 'कर्तव्य' कथा गृहप्रसाद मैनालीद्वारा लेखिएको सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । यस कथामा हाप्तो समाजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडालाई वास्तविक कथमा उतारिएको छ । कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्ते देखाइएको छ । जीतिसुकै मनमटाव भएपनि मान्छेले आफ्नो कर्तव्य छाइनु हुन्दै भन्ने यस कथाले मूल सन्देश दिइएको छ ।

दाजुभाइ विचको सम्बन्ध सानातिना घटनाले तोहन नसम्ने कुरा यस कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथाका मुख्यपात्रको रूपमा रहेका दाजुभाइविच तुलो भगडा भएको भए पनि परेको बेलामा एक भएको उल्लेख गरेर आम नेपाली समाजको चित्र उतारिएको छ । दाजुभाइविच भगडा हुन् भनेको सामान्य कुरा हो । यो प्रत्येक नेपालीको वरमा देखिने घटना यस कथामा पनि देखिएको छ । प्रायः भगडा आफ्नै निर्माण हुने र यसमा पनि जीउनी सेतको निर्माण भएको भगडा देखाइएको छ ।

पहिले जीतिसुकै भगडा भएपनि छोराको विहेमा नबोलाउन्का जन्त गाएर मुरलीधरसे आफू घरको मूर्खिया भएको र घरका मुख्य कार्यकममा सहभागी हुन छस्तैले बोलाउन नपर्ने कुरा देखाइएको बाट मुरलीधर एक विवेकी पात्र बनेका छन् भने पात्रले रिसले दाजुलाई नबोलाए पनि दाजु जन्त गाएको बाह्य पाएपाई पछुतो गर्ने श्रीधर अजानी तर पञ्चानातप गर्न सक्ते पात्रको रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

दाजुभाइ भनेको एक अकाङ्का परिपूरक हुन् । एकको अभाभमा अकाङ्के त्यसको स्थान लिन सक्छ । श्रीधर विहारी भएर जल्त जान नसक्ता मुरलीधर गाएर सह्योकी मूर्खिका निर्माणको थिए । दाजुभाइको सम्बन्ध अटूट बन्नेहो जसको प्रमाण ४ बालम्ब बोलचाल बन्द भएका भाइको आवस्था नाजुक छ भन्ने सुन्नासाव मुरलीधर श्रीधरको धरमा पूरोको थिए । र उनलाई उपचारको लागि सहर पनि लागे । दाजुभाइको सम्बन्ध ताथमा विर्ते पनि दुखमा अवश्य सम्भिक्न्त । छोराको विहेमा दाजुलाई बोलाउन विसेका श्रीधरसे आफू विहारी हुन्दा उनैसित मुहार तगाएर आफ्ना छोराचोरीको बलाल गर्न आपह गर्दैन् ।

(ग) मुरलीधर र श्रीधरको विवाद नभएको र सम्बन्ध नविशेको भए के हुन्यो होला, जनुमान रानुहोस् ।

उत्तर गृहप्रसाद मैनालीद्वारा लेखिएको 'कर्तव्य' कथा एक सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । हाप्तो

समाजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडाको यथार्थवादी बालालाई कथमा उतारिएको छ । यो कथा

मुरलीधर र श्रीधरको सम्बन्धको वरिपरि घुसेको छ । यसमा दुई दाजुभाइको विवाह देखाइएको छ । जीतसुकै मनमुटाव भएपनि मान्देले आफ्नो कर्तव्यबाट पछि हट्टै हुँदै भन्ने सन्देश बस कयो दिएको छ ।

यदि मुरलीधर र श्रीधरीविच विवाह नभएको भए यो परिवार एक आदर्श परिवारको कहासिन्ध्यो र यो कथा पनि बन्ने थिएन । कथा आदर्श परिवारको बन्दैन त्यक्षमा ते कहगाडा चाहिन्दै । यो कथा नबनेर एक सम्पन्न समाजसेवी परिवारको रूपमा ते कहासिन्दै थिए । मुरलीधरको संस्कार र श्रीधरको चतुर्भाइसाई भिन्नरूप गर्व तथ परिवारको आर्थिक तथा सामाजिक उन्नतिको अंकितन गर्न सहजै सकिन्दै । मुरलीधरको परिवारले जिल्ला ढाकेको थियो भने श्रीधरको राजनीतिले । यदि यी दुवै भिन्नेको भए तै देखामा वी दाजुभाइसाई चिनिन्दै ।

दुहीराहुका छोराछोरीमा रासो सम्बन्ध हुन्यो शशीधरको विहेमा रासा रासा लुगा तगार मुरलीधरको छोरीहरूपनि भित्र बाहिर गरिरहेको हुये भने भितजोको विहेमा बढावा बडीआमा प्रफुल्ल मनले सहभागी हुन्ये । श्रीधर त्यति लामो समयसम्म अलिएर बने थिएन । उनलाई उपचारको लागि पहिले नै लगिन्दै । विवाह निलाउन भने गाउडेरीको मान्दै जम्मा हुनेथिएन । धरको भगडा अदालत सम्म पनि पुग्ने थिएन ।

(८) 'कर्तव्य' कथाको सन्देश के हो ?

उत्तर: गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथा सामाजिक यथार्थता बोकेको कथा हो । यस कथामा हासो समाजमा देखिने दाजुभाइको भगडालाई काल्पनिक बनाएर कथामा रूपमा उतारिएको छ । दाजुभाइ एक आपसमा जीतसुकै भगडा गरेपनि परेको बेलामा आफ्नो कर्तव्य निभाउन छोडै हुँदैन भन्ने यस कथाको मूल भाव रहेको छ ।

मानिस सामाजिक प्राणी हो । समाजमा रहेदा बस्ता चाहेर वा नचाहेर विभिन्न क्रियाकलापहरू गर्नुपर्दै । जुन क्रियाकलापबाट दोस्रो व्यक्तिको चित्र पनि दुख सज्ज ? आफन्त आफन्त विच नै बोलचाल बन्द हुन सक्छ । बोलचाल बन्द भयो भन्दैमा झार्ही हासो कर्तव्य छोडै हुँदैन । दाजुभाइ भनेको एउटै रगत हो । हासीमे हासो रगतको कहिँरै व्यपान गर्नु हुँदैन । आफूलाई आवश्यक परेको बेलामा आफूले रगत काम लाग्दै । श्रीधर सबू दुवा त्यागी समाजको साथ एका धिए तर विसन्चो हुदा दाइले मात्र साथ दिएका थिए । दाजुभाइ भनेको एक वर्काको परिपुरक हुन् । अप्यायारो पर्दा कल लाने भनेको दाजुभाइ नै हो । समाजले त दाजुभाइविच फट ल्याउने काम मात्र गर्न । भाइफूटे गवार लुटे भने नेपाली उखान त्यतिकै चलेको होइन । समाजी भनेको कहि होइन । सम्पादिताई लिइएर दाजुभाइविच भगडा गर्नु मुख्तिमा मात्र हो ।

दाजुभाइ भनेको एक वर्काको परिपुरक हुन् । वर्काको कुरामा होस् वा सम्पादितको निउमा होस् दाजुभाइविच भगडा गर्नुपर्दै । यसे भगडा परिहाल्यो भन्ने पनि त्यसैसाई आधाराने आकृता कर्तव्यबाट भने पछि हट्टै हुँदैन ।

(९) 'कर्तव्य' कथाको पहिलो बनुच्छेद रिकाकबाट सुनेर लेङ्गुहोस् ।

व्याख्या गर्नुपर्दै :

(क) उनको देहावसानसे न्यायको बती निष्ठो, अनायबशक्तको आवास्तम्भ दस गाउँका उत्तर उनको अस्ताए ।

माधिको कथामा हासो रूपा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ ११ मा समावेश गरिएको गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथाबाट लिइएको हो । कथा सामाजिक यथार्थवादी यस कथामा पर्दित गृहाधरको मूल्य परिष्कारो अवस्थाको चित्रण गर्ने क्रममा माधिको भनाउ आएको हो । गरिब दुखीको सेवामा समापित पर्दितको मूल्यले समाजले दुलो धनि बहानू परेको करा माधिको कथामा उल्लेख गरिएको छ ।

माधिको हरफमा समाजसुधारक गृहाधर पाँडित बाल्नवर्मी पर्दित भाइको उल्लेच गरिएको छ । भगवानलाई खुरी पाने तीर्थ जानुपर्दैन गरिब दुखीको बेला मैरे हुँदै भन्ने हामो धार्मिक गृहन्यको सन्देशलाई परिवले अरितार्थ गरेका थिए । त्यवैत व उनी बगाजमा सबैका प्रिय पात्र थिए । आफ्ना दौतरी भएकाले बुडापाकाले न मन पराउने नै भान तर बालबालिकाले पर्नि उनलाई मन पराउन्थे । गाउँमा नियमन्य न्याय गर्ने आकृता पर्दितको देहावसानले अबको दिनमा न्याय दिने व्यक्तिको अन्त्य भयो । गाउँमा छमैको ब्रह्मा पकाउने सामल छैन भनेको सुन्नासाथ धरमे गएर खाना व्यवस्था भिन्नाईसाई भिन्नाईले अबका दिनमा त्यसीरी खाना ल्याइदैने आशा राख्ने मात्युले अन्त्य भयो । कोई विदरामी भएको सुन्नासाथ आफैले औपचारी योंकेर व्यवस्था भुँडिमा जाने गर्नका पर्दितको निधननालै गाउँको एक ढाक्टरको मूल्य भयो ।

माधिको कथामा पर्दित गृहाधर गाउँलका लागि अन्न दाला पनि थिए, डट्टर पनि थिए र न्यायाधीश पनि थिए उनको मूल्युले गाउँमा यी बर्दे गुमाउन पन्यो भन्ने प्रसङ्गमा आएको हो ।

(ख) कुकुर अज्ञानी पशु हुनाले बोलाएपछि मात्र जान्द, मानिस चाहिँ जान्नावानहुनाले बहतमीका विचार गरेर आफै पर्नि जानुपर्दै ।

उत्तर: माधिको कथामा हासो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ ११ मा समावेश गरिएको गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथाबाट लिइएको हो । सामाजिक व्यवसंचारी पनि कथामा भितजो शशीधरको विचाहमा भाइले नबोलाए पनि सुन्नाको इज्जत बाल्नको लागि जन्त जान त्यार भएर श्रीमति कमलासिंह दालसल्ला मान्दा नबोलाई त कुकुर पनि बजाने कुरा गरेपाई भुल्लीधरले सम्भकाउने क्रममा उक्त विचार आएको हो ।

माछ्वे सामाजिक प्राणी भएकाले कलिपय कुराहरु आफूलाई मन तलान्दा नलान्दै पनि समाजको लागि रानुपर्दै । समाजमा रहेको आफू र आफूना पुखिङ्गको इज्जत बाल्नको लागि आफूभित्रको कृष्णालाई भुलेर अगाडि बहतु पर्दै । शशीधरको विहेमा नबोलाएको भए पनि भुल्लीधर जन्त जानु भनेको आफू र आफूना पुखिङ्गको इज्जत बाल्नको नै हो । भाइद्वान मान्द्युले विकेप पुन्याएर काम गर्नुपर्दै । आफूले गरेको कामले समाजमा कम्तो असर गर्दै भनेर राम्रीरी विचार पन्याउन अति आवश्यक छ । राम्रको काम गर्नको लागि अर्काको निर्वशन वा आग्रहलाई पर्खिरहनु पर्दैन । कथामा पनि भुल्लीधरले ओप्रते जन्त गङ्गादिन गरेको आग्रह पर्खेको छैनन् । भाइले नबोलाए पनि त्यसको बुझिले त्यसी देखि त्यसी गर्यो मेरा बुझिले जस्तो देख्छ त्यसी गङ्गा भन्ने जन्त गएका छन् र एक विचाहमा बाल्नुले गर्ने सबै कर्तव्य पूरा गरेका छन् । उनको त्यसी व्यवहारले त केटो पक्षमे केटा पक्षको सेसकारको प्रसंशा गरेका छन् ।

माछ्वे जान्नावन् प्राणी भएको हुनाले उसको हरेक क्रियाकलाप बुझिमानी यसको गरिएको हुनुपर्दै । समय परिस्थिति अनुसार आफूनो इज्जतभन्ना सार्व परिवार र पुखिङ्गको इज्जतालाई राम्रुपर्दै भन्ने कुराको शिक्षा आफूनी पत्ती कमलालाई दिने क्रममा मुरलीधरले भनेको बायक हो माधिको ।

१२. 'कर्तव्य' कथामा श्रीधर र मुरलीधरमध्ये तपाईँ कसको पश्च लिनुहुन्यो, किन ?

उत्तर: गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथा एक सामाजिक प्रयोगवादी कथा हो । यस कथामा हासो समाजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडालाई काल्पनिक रूपमा उतारिएको कथामा हासो समाजमा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको छ । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो । यस कथामा दाजुभाइविचको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको हो ।

जीतसुकै भन्नमुटाव भएपनि भान्द्येले आफूनो कर्तव्य पूर्ण भन्ने जन्त गएका छन् र एक विचाहमा बाल्नुले गर्ने सबै कर्तव्य पूरा गरेका छन् । उनको त्यसी व्यवहारले त केटो पक्षमे

केटा पक्षको सेसकारको प्रसंशा गरेका छन् ।

माछ्वे जान्नावन् प्राणी भएको हुनाले उसको हरेक क्रियाकलाप बुझिमानी यसको गरिएको हुनुपर्दै ।

समय परिस्थिति अनुसार आफूनो इज्जतभन्ना सार्व परिवार र पुखिङ्गको इज्जतालाई राम्रुपर्दै भन्ने कुराको शिक्षा आफूनी पत्ती कमलालाई दिने क्रममा मुरलीधरले भनेको बायक हो माधिको ।

मुख्यतया दाजुभाइको भगडालामा केन्द्रित यस कथामा मैते कसैको पश्च लिनु पर्व श्रीधरको

लिन्यै । विचार भुल्लीधरका ठिक भएपनि वास्तविकता श्रीधरको पक्षमा देखिन्दै । बोलेको

कुराले कुनै पनि प्रभाणको काम गरैन । प्रभाणको लागि लिखित दस्तावेज नै हुनुपर्छ । बोल त बोलेको हो कि होइन ति के था । यस कथामा गद्याधरले मर्ने अगाहि मेरो हो भाइ छोराहरू समान भएकाले जीउनीको खेत भिलेर खानु भनेको सुनेर मुरलीधरको पश्चिम लिने भन्दा कानुनी प्रकाशमा जानु नै ठिक समझने जमात धेरै देखिन्छ । कुनै पनि कुराले लिखित प्रभाण हैन भने जमात धेर छ । बहुमतको कदर त जहाँ पनि हुन्छ । भएकाले सबूत नहुंदा बहुमतको निर्णय मान्युको विकल्प नै हैन । यदि मैले प्रत्यक्ष गद्याधरले कुनै सुनेको भए भुलीधरको पक्षमा लाग्यै हैन भने मेरो मत श्रीधर कै पक्षमा जान्न्यो । कानुनी राज्यमा लिखित प्रभाणको कदर गर्नुपर्छ हैन भने समाजमा चल्दै आएको नियमको । यस कथामा लिखित प्रभाण नभएको हुनाले सामाजिक नियम कै आधारमा फैसला गर्नुपर्ने हुन्छ । समाजमा प्रचलित नियम अनुसार बाबु आमा जुन छोरासँग बस्तू उनीहरूको नाममा भएको जीउनीको सम्पति पाल्ने छोरा कै हुन्छ । यस अर्थमा पनि म श्रीधरको पक्षमा फैसला लिन्न्यै ।

१३. 'कर्तव्य' कथामा नेपाली समाजको वास्तविकतालाई कसरी दसाएको छ, विवेचना गर्नुहोस् ।

उत्तर: सामाजिक यथार्थता बोकेको गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित 'कर्तव्य' कथामा हाले समजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडालाई वास्तविक रूपमा उतारिएको छ । यस कथामा दाजुभाइको सम्बन्ध आम नेपाली परिवारमा हुने जस्तै देखाइएको छ । दाजुभाइक जीत नै कलह भएपनि परिवार र पर्खाको इन्जत बचाउनु पर्ने जलस्थ आमा आफ्नो कर्तव्य निभाउन्वाट पछि हट्नु हुन्दैन भन्ने यस कथाले सन्देश दिइएको छ ।

दाजुभाइ विचको सम्बन्ध सानातिना घटनाले तोहन नसक्ने कुरा यस कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथाका मुख्यपात्रको रूपमा रहेका मुरलीधर र श्रीधर दुई दाजुभाइविच ठुलो झगडा भएको पनि परेको बेलामा एक भएको उल्लेख गरेर आम नेपाली समाजको चित्र उतारिएको छ । दाजुभाइविच झगडा हुनु भनेको सामान्य कुरा हो । यो प्रत्येक नेपालीको धरमा देखिने घटना यस कथामा पनि देखिएको छ । प्रायः धर झगडा अंशकै निर्दमा हुने र त्यसमा पर्नि जीउनी कै निर्दमा हुने गर्दछन् । यस कथामा पनि जीउनी खेत कै निर्दमा झगडामएको देखाइएको छ ।

पहिने जीतसुकै झगडा भएपनि भविजाको विहेमा नबोलाईकन जन्त गएर मुरलीधरले आफ धरको मुख्यमा भएको र धरका मुख्य कार्यक्रममा सहभागी हुन कर्सैले बोलाउनु नपर्ने करा चताएका छन् । जन्त गएर बेलाको बाबुको भूमिका निभाएर मुरलीधर एक विवेकी पात्र बनेका छन् भने पहिले रिसले दाजुलाई नबोलाएं पनि दाजुङ् जन्त गएको थाहा परेपछि पछुतो गर्ने श्रीधर अजानी तर पश्चाताप गर्न सक्ने पात्रको रूपमा चित्रण गरिएको छ ।

दाजुभाइ भनेको एक बर्काको परिपूरक हुन् । एकको अभाभामा अर्कोले त्यसको स्थान लिन सक्छ । श्रीधर विरामी भएर जन्त जान नसक्दा मुरलीधर गएर सम्भीको मूरीका निमाणको थिए । दाजुभाइको सम्बन्ध अटूट बन्न्हन हो जसको प्रभाण ४ वर्षसम्म बोलचाल अन्द भएका भाइको बाबस्था नाजुक छ भने सुन्नासाथ मुरलीधर श्रीधरको धरमा पुगेका थिए । २ उनलाई उपचारको लागि सहर पनि लगेका थिए । दाजुभाइको सम्बन्ध सहमा विवेक पनि दुखमा अवश्य समिकन्दै । छोराको विहेमा दाजुलाई बोलाउन गर्न आयह गरेवाट त्यसको पूर्ण दुन्दू ।

१४. तपाईंलाई 'कर्तव्य' कथामा व्यक्त भएका कुन कुन कुरा भन पन्थो, भन पर्नुका कारणसहित आफ्नो प्रतिक्रिया दिनुहोस् ।

उत्तर: गुरुप्रसाद मैनालीद्वारा लिखित कर्तव्य कथा एक सामाजिक यथार्थवादी कथा हो । यस कथामा हामी समाजमा हुने गरेका दाजुभाइको भगडालाई कल्पनाको नाम दिइ जस्ताको तरनै उतारिएको छ । दाजुभाइविच जीतियसँगै लाडाई भारीैन परिवारमा आफूले गर्नुपर्ने कर्तव्य छोड्नु हुन्दैन भन्ने यस कथाको मूल भाव नहँको छ ।

मलाई कर्तव्य कथामा सबैभन्दा मन पर्ने कुरामा कमलाई नवालाई न कुराउ पाँन जीठिन भन्दा कुकुर एक अजानी पशु भएको हुनाले बोलाएपछि मात्र जान्न्दू यान्दू चाहिँ जानान् प्राणी भएका कारण बेलामैका विचारम आफै पनि जानपछि भन्ने मुरलीधरको भगडा सबैभन्दा बढी मनपन्थो । यस भनाईमा कर्ति बौद्धिको लुकेको छ । आहुना थैयै भनमुटावलाई भुलेर मान्दैजेल बेलामा बुद्धि पुन्याएर काम गर्न बस्तो भने उम्हेको मृदु कुराउने हुने पक्का हुन्छ । कथामा पनि मुरलीधरले बेलामा बुद्धि पुन्याएर जन्त गएको द्वारा उनको इन्जत बडेको छ । वर्षी देखि बोलचाल बन्द भएको भाइले आइने आज्ञा स्थीकारेर दाजुसित माफ मागेको छ ।

कथाको अजान भनपरेको अभिव्यक्ति श्रीधरले मुरलीधरसँग आफूले गर्नी गरेको स्मीकाई आफूना बालबच्चाको जिम्मा लिइदिनहोला भनेर गरेको आयह हो । मान्दू ढो गर्नी गर्न्हे तर आफूले गरेको 'गल्तीलाई खोले' मात्र स्वीकार्ण्हन । गर्नी स्वीकारन गर्ने भाइ भन्ने भनेको धेरै ठुलो कुरा हो । कथामा पनि श्रीधरले गर्नी स्वीकारका छन् । पश्चातापले ओसु भएको छ । जताको मन पर्छ त्यक्तिको आधा खेत कमाउनु रे भन्ने शशीप्रयोग दिइएको सन्देश पनि भलाई मन परेको हो । बल छुट्टजेल मान्दैजेल आहुलाई अजन्मयै सम्फेर तागतको भरमा अरुलाई द्वाराउन खोन्नु तर जब श्रीरामा तागत हुन्दैन जीन आफूले गरेको कार्यको सम्भाना आठाउँ र आफूनो कार्यपाति पश्चाताप जिज्ञाना हुन्छ । पश्चाताप कै परिणाम हो शशीधरले खेत कमाउने प्रस्ताव लग्नु ।

१५. दिइएको अनुच्छेद पहलुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर देखुहोस् :

भाषा कैनै पनि देशको अमूल्य सम्पदा हो । एउटा भाषा लोप हुन भनेको त्यो देशको एउटा सम्पदा नासिन्हु हो । त्यसैले आफ्नो देशको भाषिक सम्पदा जीगाउन राज्यले पनि पहल गर्नुपर्छ । विभिन्न मातृभाषाको प्रयोगबाट त्यस देशमा बहुनास्वरूप र बहुभाषिक सौन्दर्य भित्रिन्दू । भाषालाई जीवित बनाउन राज्यको पहल र उत्त भाषाका बत्तामा भाषाप्रतिक्रिया अवश्यक हुन्छ । यसको अशय भाषा भाषाप्रतिक्रिया सचेतता र प्रयोग गर्ने इच्छाशक्ति आवश्यक हुन्छ । यसको अशय भाषा भाषाप्रतिक्रिया जीवित हुन सम्बन्धित बत्ता वा समूदायले बोल्नैपूर्वक भन्ने हो । यसरी हरेक व्यक्तिले आआफ्नो मातृभाषा बोल्ना मात्र त्यो भाषा बाँच्नु । हरेक मातृभाषामा भाषाको बत्ताहरू जीर्ण आआफ्नो प्रभावमा परेर आफ्नो भाषा बोल छाडे भने त्यो भाषा कम्भार हराउ जान्न । भाषाको प्रभावमा भाषाको बोल छाडे भने त्यो भाषा कम्भार हराउ जान्न । लोप हुने खतरा रहन्छ । मातृभाषीले आफ्नो भाषा बोल छाडेर अकाँ भाषा बोल्दै जान्न । यसरी अधिकार सुनिश्चित गरेको छ ।

(क) प्रत्यक्ष

- (अ) मातृभाषालाई कलरी जोगाउन सकिन्दै ?
उत्तर: आजाफ्नो मातृभाषामा बोलेर, र साहित्य सिर्जना गरेर त्यस भाषालाई जोगाउन सकिन्दै।
- (आ) भाषा लोप हुनाको कारण के हो ?
उत्तर: मातृभाषीले आफ्नो भाषा बोल छाडेर अर्को भाषा बोल यालु भाषा लोप हुनाले नुस्खा कारण हो।
- (इ) भाषालाई विरकालसम्म जीवन्त राख्न र समृद्ध बनाउन के गर्नुपर्छ ?
उत्तर: भाषालाई विरकालसम्म जीवन्त राख्न र समृद्ध बनाउन त्यस भाषामा जाहिं सिर्जना गर्नुपर्छ।
- (ई) बालबालिकालाई मातृभाषामा प्रारम्भिक शिक्षा दिनु बढी प्रभावकारी र स्थायी हुँदू किन ?
उत्तर: बालबालिकालाई मातृभाषामा प्रारम्भिक शिक्षा दिनु बढी प्रभावकारी र स्थायी हुँदू किनकि यसो गरेमा मातृभाषाका प्रयोगकर्ता बद्धतर, र भाषा लोप हुने सम्भावना कम हुँदू।
- (ब) भाषिक संरचना र वर्णाविद्यास पहिचान गर्नुहोस्
(अ) अनुच्छेदमा रहेको 'नासिन्दू' कियापदको नामधातु पहिचान गर्नुहोस्।
उत्तर: अनुच्छेदमा रहेको 'नासिन्दू' कियापदको नामधातु नासिन्दू हो।
- (आ) 'भाषालाई विरकालसम्म जीवन्त राख्न र समृद्ध बनाउन त्यस भाषामा जाहिं सिर्जना पनि गर्नुपर्छ।' बालबालाई प्रेरणाधिक बाब्कामा बदल्नुहोस्।
उत्तर: सरकारले भाषालाई विरकालसम्म जीवन्त राख्न र समृद्ध बनाउन त्यस भाषाम सिर्जना पनि गर्न लगाउँदू।
- (इ) अनुच्छेदबाट 'इ' र 'ए' प्रयोग भएका एक एकओटा शब्द खोज्नुहोस्।
उत्तर: समृद्ध, मातृ, यसरी

१६. विद्यालयको सन्तर्म पहिं तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

- (विद्यालयको सानुका ढोन्ना र मिरा रामलखन कोनमा कुराकानी गर्दै छन्।
डोन्ना : हेलो ! रामलखनजूँ ! नमस्कार।
रामलखन : हेलु, नमस्करे।
डोन्ना : ओ, ओ, गर्दै हुनुहुन्दू ति रामलखनजूँ !
रामलखन : म त आपको बौखामा छु ! बौखामा आप पाकेका छन्। आपको व्याघ्र भ्रमाडम बनाइ बाजार पठाउने चाटारो छ छ हजुर मलाई त !
डोन्ना : खेर रात्रो कुरा ! त्यहाँ त आप खेती निकै हुन्दू हो ! ओ, अरु के के खेतीमै सम्भावना छ छ !
रामलखन : यहो निची खेतीको पनि सम्भावना छ ! अब एक बिगाहा खेतमा लिर्च लगाउँदू !
डोन्ना : ए, ब्र मैल नि यहो ९० रोपनी जग्गामा स्थाउ खेती गरेको छ ! हालाह स्थाउ खेतीको साई रासो सम्भावना छ ! म अहिले १०० ओटा स्थाउ तयाँ बोट साई छु ! हो नि, हासो देशका विभिन्न ढाँडैमा जस्तै जुन खेती ? व्यवसायको सम्भावना छ ! त्यही गरे कति रासो हुन्यो हो !
डोन्ना : हो नि, मित्र ! हलस, अविलेलाई विद्या ! भेरे फुस्दमा कुरा गरी हो !
रामलखन : हुन्दू, ल त नमस्करे ! (दुर्बैले फोन राख्न्दू।)

भाषिक उल्लेख भएका व्यावसायका सम्भावना जस्तै तराईका लेनमा कुन कुन अवसायको सम्भावना छ, मीथिक रूपमा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

उत्तर: तराईमा उख, केरा, तरकारी खेती, धान, महाराईको मुख्य अव्यायी व्यवसा खेती गर्न सकिन्दै।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ११ सुनी खाली ढाँडैमा उपयुक्त शब्द बन्दुहोस् :

- (क) खास गरी खेतमा महत्वपूर्ण खायबानका रूपमा बन्दुहोस् निउन्दू।
(घ) मकै खेतीमा मकै उम्रनका लागि डियो सैन्यसम्बन्धमा बन्दुहोस् निउन्दू।

- (ग) मकै खेतीका लागि उर्वर, दोमट र ढाँडै रातो हुन्दू।

- (घ) मकैबाट पोटासियम, फस्कोरस आदि प्रचुर मात्रामा बाइन्दू।

उत्तर:

- (क) खास गरी पहाडी खेतमा महत्वपूर्ण खायबानका रूपमा बन्दुहोस् निउन्दू।
(ख) मकै खेतीमा मकै उम्रनका लागि २०डियो सैन्यसम्बन्धमा बन्दुहोस् निउन्दू।
(ग) मकै खेतीका लागि उर्वर, दोमट र निरालो वा पानी नम्बने ढाँडै रातो हुन्दू।
(घ) मकैबाट भिटाइन 'झो' पोटासियम, फस्कोरस आदि प्रचुर मात्रामा बाइन्दू।

सुनाइ पाठ ११ आधारमा विद्याका प्रश्नको उत्तर बन्दुहोस् :

- (क) मकैबाट उत्पादन कम हुनुका कारण के हुन ?
उत्तर: मकैबाट उत्पादन कम हुनुका कारण जमिनको रातो तपारी नहुन, ग्राम्यस्तरीक विद्युको कमी, र प्राइगारिक तथा अन्य मलको कमी आदि हुन्।

- (ख) सामान्यतया कम समयमा मकै रोजन उपयुक्त हुन्दू ?
उत्तर: सामान्यतया चैतको अन्तिम हप्तादेखि वैशाखको पहिलो हप्तामध्ये मकै रोजन गर्न हुन्दू।

- (ग) मकै खेतीका लागि कहिंसो पूर्व तयारी आवश्यक हुन्दू ?
उत्तर: मकै खेतीका लागि मकै छाँदू अगाडि जमिनको रातो बहानोत गर्नुपर्छ। कम्पोस्ट मलको प्रयोग गर्नुपर्छ। त्यसपछि उपयुक्त वित्र छोट गेरेर छन् पाइँ।

- (घ) नेपालमा मकैका परिकार फस्करी तयार पारिन्दू ?
उत्तर: नेपालमा मकैका परिकार डासिनेर, भुटेर, पोलेर र विंडर तयार पारिन्दू।

भाषिक संरचना र वर्णाविद्यास

१. विद्यालयको अनुच्छेदमा नाम र विशेषज्ञता बनेका कियापद प्रयोग भएका छन् पहर्नुहोस् :
हरिशरण साई मोटाएका छन् तर रामशरण चाहिं विरामी परेर निकै दुखाएका छन्।
हरिशरण साई भोटाएर रोगाएका छन् भने रामशरण पनि दुखाएर रोगले प्रोटोएका छन्। रामशरणले चाहिं हरिशरणलाई 'मोटा छौ' नि भन्नो भने उपरी भुनभाउन्दू। रामशरणले चाहिं आकू रोगले दुखाएको कुरो सहजै स्विकार्त्तन।
यहो रेखाशुल्कितकियापदमा कमशा मोटाउ, दुखाउ, रोगाउ, चाहिं, बन्दुहोस् र त्विकार धातु प्रयोग भएका छन्। ती धातु कमश: मोटो दुखो विशेषण र वजा, भूनभून र दिस्कार नाम प्रबाल बनेको छन्। त्यसैले भाषिका रेखाशुल्कितकियापदमा प्रयोग भएको धातु नामिक शब्द वा नाम र विशेषज्ञता बनेका नाम धातु नन्।

सिर्जना र परियोजना कार्य

२. दिइएका कियामूलको बनोट प्रक्रिया देखाउनुहोस् :
 जिल्लितु, हत्याउन, लजाउन, रन्किन्तु, लत्याउन, रङ्गाउन, दोहोच्याउन, तातिन्, चिलि,
 चिलितु, गुटमूटिनु, डलिनु
 उत्तर: जिल्लि + नु, हत्याउ + नु, लजाउ + नु, लत्याउ + नु, रङ्ग्याउ + नु, दोहोच्याउ + नु,
 ताति + नु, चिलि + नु, चिलितु + नु, गुटमूटि + नु, डलिनु + नु
३. 'कर्तव्य' कथाबाट कुनै तीनबोटा कियामूल खोजेर तिनलाई पाठमा प्रयोग भएका भएका भएका
 फरक बास्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।
- उत्तर: सताउनु : हाथीले कमजोरलाई सताउनु हुँदैन ।
 लैजानु : परीक्षामा जाओ किलाब लैजानु हुँदैन ।
 लगाउनु : अभिभावकले छोरछोरीलाई आफ्नो काम आफै गर्न लगाउनु पछ ।
 ४. कुनै पाँच नाम शापु पर्ने गरी एउटा अनुच्छेद लेख्नुहोस् ।
 उत्तर: तिमी त केटीमान्दै जस्ती पर्ने छैनी अलि अलि त लजाउ न हो भन्नै रमालै
 जिजिस्याउन थाल्यो हरिले । रमाले पर्नि धेर नजिक्याउ वह तिमी साहै लुते भयी अलि
 माटाउ भन्नै । यसीले मेरो कमजोरीलाई लिएर नहोच्याउ । म गार्ए एकले रमालै वधु ।
 ५. दिइएको बनुच्छेदबाट सामान्यार्थक र प्रेरणार्थक कियापद छुट्याउनुहोस् :
 आमाले सारी नानीलाई सुताइन् र आफू पाति सुतिन् । सुताउनुभन्दा पाहिले आमाले सारी
 नानीलाई लिटो खुबाइन् र आफूले रोटी तरकारी खाइन् । विहान आमा सबैरै चार बडे
 जागिन् र खिया पिइन् । सात बजेरिर सारी नानीलाई जगाइन् र दुध पिलाइन् ।
 उत्तर: सामान्यार्थक : सुतिन् । खाइन्, जागिन्, पिइन्
 ६. दिइएको बनुच्छेदलाई प्रेरणार्थकमा परिवर्तन गर्नुहोस् :
 विनयले खाना खाए । उनी विचालय पुगे घर्टी लाल्योउनी कक्षामा पसे । उनले पहिले
 घट्टीमा नेपाली विचय पढे । उनले दिउसो खाना खाए । उनी बेलुकी घर फर्किए ।
 उत्तर: आमाले विनयलाई खाना खुबाउनुभयो । खुबाले उनलाई विचालय पुच्याउनु भयो । गुले
 उनीहरूलाई कक्षामा पसाउनु भयो । गुरुले उनीहरूलाई पहिलो घट्टीमा नेपाली विचय
 पढाउनुभयो । साथीहरूले उनलाई दिउसो खाजा ख्याए । काकाले उनलाई बेलुका भा
 फर्काउनु भयो ।
 ७. प्रेरणार्थक बास्यको प्रयोग गरी कुनै एक घटनाको वर्णन गर्नुहोस् ।
 उत्तर: चाचाले संसदलाई गाउँमा विचालय खाल लगाउनु भयो । गाउँलेलाई छोरछोरी विचालय
 पढाउन लगाउनु भयो । गा.पा. मा गएर नर्या शिक्षक भन्ना गर्न लगाउनु भयो ।
 ८. 'कर्तव्य' कथाबाट रि, रि प्रयोग भएका तीन तीनबोटा शब्द खोजेर लेख्नुहोस् ।
 उत्तर: संस्कृत, संस्कृत, हृदय
९. निम्नमध्ये, मानामुरी, शारीरिक
 दिइएको अनुच्छेदलाई शुदूर गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् :
 रिए दक्षमा चर्चे रियमलाग भन्नै थिए । भक्तिमा नहिँदैन, अस नगर्न् एउटा कानमा
 मात्र वृड होइन, दुईओटै कानमा लगाउन वृड किन्नु । वृत्ता माघे सङ्क्रान्ति मेलामा जान्
 र दिनभम्ब रमाइलो गर्न ।
- उत्तर: वृष्य दक्षिमा बर्चे अपमलाग भन्नै थिए, "भक्तिमा नहिँदैन, रिस नगर्न् एउटा कानमा
 मात्र रिड होइन, दुईओटै कानमा लगाउन रिड किन्नु । रीता माघे सङ्क्रान्ति मेलामा जान्
 र दिनभम्ब रमाइलो गर्न ।"

१. विद्याएका बुद्धिका आधारमा एउटा छोटो कथा लेख्नुहोस् :
 (क) प्रवीण धेरै धन कमाइने लोभले विदेश जानु
 (ख) विदेश स्वदेश जस्तो नहुनु
 (ग) दिनमा १४ घण्टासम्म काममा जोरिदासमेत गाएको झण तिने नमक
 (घ) ऊ देश र गाउँघरको सम्झनाले पिन्नोलिनु
 (ङ) तुरुन्त विदेश छोडेर आउन पनि नसक्नु
 (च) निकै वर्ष दुख गरेर केही धन आजन गर्नु
 (छ) देशमै फर्केर सानोतिनो लगानी गरी आमले खेत्कार्गमा पावुगा खियाउन नियो गर्नु
 (ज) अहिले आम्भै देशमा आधुनिक कृषि व्यवसाय अगाल्नु
 (झ) राम्रै आम्दानी गर्नु, सुखले जीवन चलाउनु
 (ञ) उसका आमाबुवा बुद्देसकालको साहारा पाएर अत्यन्त लुम्ही हुनु
- उत्तर: बुद्देसकालको सहारा
 नेपालको पहाडी जिल्लामा एक निम्न मध्यम वर्गीय परिवार बस्दथ्यो । गरीबारमा
 बाबुआमा र एक छोरो र एक छोरी थिए । छोरोको नाम प्रवीण थिए । गाउँमा ननेजस्तो
 सुख सुविधा भएन भनेर प्रवीण गुनासो गर्यो । एक दिन प्रवीण धेरै धन कमाउन लोभले
 विदेश विदेश गर्यो । विदेश स्वदेश जस्तो थिएन ।
 दिनमा १४ घण्टासम्म काममा जोरिदासमेत प्रवीणले विदेश गाएको झण तिने नमक । ऊ
 देश र गाउँघरको सम्झनाले पिन्नोलिन्द्यो । तुरुन्त विदेश छोडेर आउन पनि नमक । निकै
 वर्ष दुख गरेर केही धन आजन गर्न्यो । उसले देशमै फर्केर सानोतिनो लगानी गरी आम्भै
 खेत्कारीमा पावुरा खियाउने नियो गर्न्यो ।
 अहिले आम्भै देशमा आधुनिक कृषि व्यवसाय अगाल्को छ । यसबाट उसले गर्म आम्दानी
 गरेर सुखले जीवन चलाउदै छ । उसका आमाबुवा पनि बुद्देसकालको महानग पाएर
 अत्यन्त खुसी छन् ।
२. तपाईंले अध्ययन गर्नुभएको कुनै एउटा सामाजिक कथाको घटना, पात्र र परिवेशको
 समीक्षा गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् ।
- उत्तर: कथा : छिमेकी,
 पारिवेश : गाउँले,
 कथाको घटना : मिले साथीबिच सानो कुरामा दुलो कर्गडा परेर बोलचाल बन्द हुनु ।
 धनजिते खिरामी हुँदा गुमानेले सहयोग गर्नु, कोरि मिले साथी हुनु
 पात्र : मुख्य पात्र गुमाने, धनजिते, गाउँलेहरू आदि आकै कथा खोजेर साथीहरूलाई
 छलफल गर्ने ।

४४

पाल्लो पिकासो

मानवीय संवेदनाको युगीन लय पकेर कलाकृति सिर्जना गर्ने कलाकार संसारमा वित्ते जान्नहन् । कलाकार जान्नले विश्व जगतमा नयो नयो कीर्तिमान स्थापित गरेसँगै उन्नाहुले शताव्दीको उत्तराधित युरोपको स्पेनमा एउटा अद्भुत प्रतिभाशाली बालकको जन्म भयो । जिन शास्त्रकान्ते पहिं गएर परम्पराभन्दा पृथक् शैलीका सघन कलाकृति सिर्जना गरे । थारै रुद्धे पुर्योग गर्दै मानव भवित्वकमा धेरै फड्कार पैदा गरे । उन्नेल विसौ शताव्दीको आरम्भमै कलाकारिताको आगो ओकले । पाल्लो पिकासो नामक विलासेष प्रतिभाशाली तिनै बालक वित्ते शताव्दीका सबैभन्दा महान् र सर्वाधिक प्रभावशाली कलाकारको रूपमा विश्वविद्यात छन् । बहुन्दी भूतिमालाली पाल्लो पिकासो कलाकार, चित्रकार, मूर्तिकारका साथै मञ्ज सजावटका उम्हार अद्भुत वित्ते थिए । कलाकारिताको प्रतिभा विनका नसा नसामा जन्मजात प्रवहित थिए ।

सन् १८८१ अस्ट्रेलिया ३५ तारिखका दिन स्पेनको मलागामा मध्यमवर्षीय प्रकारमा पिकासोको जन्म भएको हो । जन्मदा औसत शिशुभन्दा सानो भएकाले नर्सले यो बालक जीवित हैन भने जान्नहन् । आमाको हेरचाह गर्न जाँदा उन्नेले पिकासोलाई मृत सम्प्रेर आमाको शैयानिकको देहलमा छोडिछन् । उनका काका इन साल्माडोरले त्यो बालक जीवित हुँ भनी नर्सलाई सुनित गर्दैछन् अैन चल पिकासोले जीवन प्राप्त गरेका रहेछन् । पिकासोका आमाव्यापाको नाम मारियो पिकासो लोपेज र जोसो-रुद्ध व्यासको थिए । पिकासोका बुवा जोसो रुद्ध एक स्थानीय चित्रालयमा कलाका कुशल शिक्षक थिए पिकासोले शैशवावस्थाको चुलचुले उमेरमा नै आफ्ना दुखाले सिर्जना गरेका मुन्द्र कला बालसुन्दर अस्तित्व देखे । यसेवाट प्रेरणा प्राप्त गरी पहिं हुँको जाँदा उनीभित्रको जन्मजात कलाकारिताले दुसाउने हुँको र भौलाउने अवसर पायो । उन्नेले आन्यकालदेखि चित्रकलाको प्रारम्भिक तालिम घरबाटै पाउन सुन् गरेका थिए । बाल्यकालमा उनी विभिन्न प्रकारका आकृति बनाएर आफ्ना साथीलाई अकित पार्थी आफ्ना व्याचाराट कलाका प्रारम्भिक शिक्षा निएका पिकासोले ५४ / ५५ वर्षको उमेरमै उत्कृष्ट चित्र बनाउन बालवक्तका थिए पिकासोले 'पिकाडोर' नामको आफ्नो पहिलो पेनिट नौ वर्षको हुँदा तयार पारेका थिए । सहिको लडाइमा थोडा चढिरहेको मान्देको यो चित्र निकै आकर्क थिए उनी ५५ वर्षका हुँदा उन्नेले कम्प्युनियन 'चित्र पूरा गरे । उनका आमा, बुवा र बहिनिको चित्रण गरिगाको यो अवसर्ने प्रसिद्ध चित्र थिए । पिकासोका बुवाले आफ्नो होरा आफूभन्दा रासो चित्रकार भाको महसुस गरे । आफुले चित्र बनाउन, तयार पारेको प्रयानभासमा । होराले अवसर्ने गरा चित्र बनाएको देखिर बुवा अकित भए । त्यसपछि उनका बुवाले होराको प्रतिभाकार प्रभावित भई आफ्नो चित्रकलाका सम्पूर्ण सरसामान उनैलाई सुमिए । पिकासो १३ वर्षका हुँदा उनका बुवाले चित्रकलावाट सन्धार लिने निर्णय गरे । त्यसपछि उन्नाई चित्रकलामा उच्च शिक्षाका लागि म्यादिह एकेडेमी पठाइयो । पिकासो त्यहाँको बालबालावाट विरासतीर उन्नेले आफ्नो औपचारिक पढाइ छोडे र पूर्णकालीन रूपमा कलाकारितामा नै आकूलाई समर्पित थेरे ।

आफ्ना बुवालावाट दुरू भएको कलाकारका क्रममा पिकासोले मलागादेखि बासिलोना, म्यादिह र युगेपनी कलाकार गजाधारी मानिने ऐतिहासिक आदृपादा महान् कृति जन्माइसकोंका थिए । कहि १८९८ मा उनको परिवार जा कोहनामा बसाई सच्चो । त्यसको एक वर्षपछि पिकासोलाई त्यही

लील र आवाहारिक कला अध्ययनका लागि विद्यालयमा जर्न गरियो । यन १८९९ को प्रारम्भमा १३ वर्षको उमेरमा उन्नेले आफ्नो परिवारको विवरणिक प्रारम्भिक भैत चित्रकला सिर्जना गरे । सन् १८९५ देखि उन्नेले आफ्ना चित्र प्रदर्शन गर्ने २ वर्ष बाटे । सोली वर्ष पिकासोकी सात वर्षकी बहिनी क्लोनिटाको मृत्यु भयो । यो जिज्ञासाको लीकलमा 'उडा कलाकारीतालाई घटना बन्न पुर्यो । बहिनिको मृत्युपछि उनको प्रियवार विभिन्नतामा भयो । यन १८९० लिएका उनका चित्रमा यथावत्याकी शैलीको प्रयोग हुँदैयो । उन्नेले बन्न तेही देखिट चित्र बनाए र लन् १८९७ मा सिर्जित उनका चित्रकलावाट चित्रकलाको प्रारम्भिक काल सूक्ष्म पाको भयोन्दै । पिकासो त्यसपछि सन् १९०० मा युरोपीयो कलाकारो सजाहानी भयोने पैरिसम्झूल्यमा तर्फे गरिन्दै । यहाँ उन्नेले प्रतिकार तथा कवि म्यास्क ज्याकबलाई पहिलो पैरिसम्झूल्यमा जारीको रूपमा जेटे ।

प्राप्त यज्ञाकाले पिकासोलाई पनि भाषा र साहित्य सिर्जन भइत गरे । स्पैनिश चित्रकला पिकासोका कलाकृति सिर्जना प्रतिसिंह दीर्घै विवरण द्वारा चित्रकारका छन् । स्पैनिश चित्रकला पिकासोले चित्रकलाकारीतालाई प्रतिभावित गर्ने 'अंडापिरियड' पदावली प्रयोग गरिन्दै । पारिवारिक तथा आर्थिकसङ्कटकृत बन्न परिवर्तितकारण उनमा एकप्रकारको मानसिक तनाव र असामाय अवस्था सिर्जना भयो । यसको उमेरबद्धतामा उन्नेले एकप्रकारको मानसिक तनाव र असामाय अवस्था अवस्था सिर्जना भयो । समाजका गरिव र बीख्कूका गाल र अग्न भानोकोमेटिक चित्रकला प्रस्तुत गरे । समाजका गरिव र बीख्कूका गाल र अग्न भानोकोमेटिक चित्रकला चित्रकला प्रस्तुत गर्ने । समाजका गरिव र बीख्कूका चित्र बनाए एकलोपन, गरीबी र चरम ब्राव भनिसितालाई ब्यु रुक्का साथ जोडेर चित्रकला चित्रकला विवरस्तु बन्ने । गरीबीले आकान्त महिला, ब्यु बालकलागका आमाका चित्र उनका चित्रकलाका चित्रवरस्तु बन्ने । यसलाई चित्रमा आकान्त महिला, ब्यु बालकलागका आमाका चित्र र दूसितिहीनका चित्रले उनका स्थानमासमा प्रारम्भित पाउन चाले । यसलाई चित्रमा आकान्त भैत चित्रले जेलमा भुनिएका मानिस हेन जान्ने । कहिले बाटामा चित्रमा मार्गिरहेका भित्तीनीलग कर्नी कहिले जेलमा भुनिएका गम्भीर अवसादसाई आफ्ना चित्रमा उत्तराय । जीवनका नियमा बरो, उनका आकृतिमा पोतिएको गम्भीर अवसादसाई उनका यस्ता चित्र नियम तर आनान्दमा बस्ता चित्र सम्पर्क भर्ने त्यागी भए । पिकासोको बैचाहिक जीवन अन्तमोल बनेका पिने चित्र करोडी मूल्यमा विकै भए । पिकासोको बैचाहिक र पारिवारिक जीवन एकान्सले भगाडि बढेन । उनका जीवनमा जुन जुन महिला आए तिन्मे उनको कलाकारीतालाई कैन न कैन रूपमा प्रभावित पारेको देखिन्दै ।

कलाकारीतालाई कैन न कैन रूपमा प्रभावित पारेको देखिन्दै । प्रभावित पारेको पिकासोले पिन्ड 'पिरियड' सन् १९०४ देखि १९०६ को सम्यावस्थि थो । यस पिरियडमा पिकासो आप्ने प्रेमिका कर्नान्डो ओलिम्परसंग सर्गी थिए चित्रका कलाले बजार पाइसकोका थिए । यसको आर्थिक अवस्था र प्रेम चित्रका प्रभाव यस पिरियडका कृतिमा देखि लालकिन्दै । पिकासोको चित्रकला चित्रमा अन्तर्मालाहो उन्नेले ब्यु काल त्यागेका ब्यु भन्ने भग्नाई भन्ने गरिन्दै । शान्त पृष्ठभूमि र ब्युसीपूर्ण बालावायमा सुन्नता र गुणाको रुप प्रयोग गरिएका उनका चित्रमा नायक र लेपिएका मानिस चित्रित हुँदै । यस पिरियडमा उनको ऐतिहासिक महत्वका कृति रचना गरे ।

उनको चित्रकलामा 'धनवाद' को सशक्त प्रयोग भएको पाइन्दै । धनवादका धनवादको प्रयोग भएको धनवादलाई 'नियो लाल' पिने भयोन्दै । धनवादी कलाकारीतालाई बस्तुलाई चित्रलेखन गरिन्दै । यसलाई कलाकारले दुका पारिन्दै । ती दुकालाई अमूर्त रूपमा पुन सोजेव र सेलेपण गरिन्दै । यसलाई कलाकारले बस्तुलाई एउटै दुकालाई अमूर्त रूपमा पुन सोजेव र सेलेपण गरिन्दै । यसलाई चित्रकलावाट चित्रण नगरी बृहतर सन्धेमा प्रतिवेधित गर्ने भएर दुकालाई चित्रकलालाई चित्रण गर्न्दै । यससी मूर्त बस्तुलाई भन्ने, दुकालाई अने जोडेर फैले बल्कु र चित्रकलालाई चित्रण गर्न्दै । यससी मूर्त बस्तुलाई भन्ने दुकालाई जीवनका रूपमा चित्रकलालाई चित्रण गर्न्दै । यससी मूर्त बस्तुलाई भन्ने दुकालाई जीवनका रूपमा चित्रकला र भौतिकता आए पिन जीवन्त द्यन् ।

पिकासोको बैचाहिक र पारिवारिक जीवन एकैनासले भगाडि बढेन । उनका जीवनमा जुन जुन महिला आए तिन्मे उनको कलाकारीतालाई कूने न कैन रूपमा प्रभावित पारेको देखिन्दै । उन्नेले महिला आए तिन्मे उनको कलाकारीतालाई कूने न कैन रूपमा प्रभावित पारेको देखिन्दै ।

आपना जीवनका सफल वा असफल प्रेम सम्बन्धलाई चित्र र मूर्तिया कीने गरेका छन्। ती चित्र निकै चर्चित र मूल्यवान् पनि बनेका देखिन्छन्। पिकासोले आफ्नो जीवनकालमा कलाकार बेबमा असाधारण रूपमा प्रशंसा कमाए उनका थेरै कलाकृतिनीकैरीचाहुँ र चर्चित बनो उनका १३५०० हाराहारीमा चित्र, १२२८ मूर्तिकला, २८८० सेरामिक कला लगभग १२००० रेखाचित्र रहेका छन्। पिकासोले आफ्नो सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण योगदान गरेको २ उनलाई चर्चाको शिखरमा पुन्याएको लेत्र भने चित्रकला बन्नो। आफ्ना चित्रमा पिकासोले रहलाई अधिव्याप्तिगत तत्त्वका रूपमा प्रयोग गरे। पिकासोका प्रारम्भिक मूर्तिकला काठपट्ट कोरिएका अनि माटाबाट बनाइएका थिए। उनका चर्चित र निकै मूल्यवान् चित्रकले पिकासोलाई अजर र अमर बनाएका छन्। उनको 'द गुरुर्निका चित्र' हिटलरको हमलापूर्वी युद्धको कूरात, अमानवीयताको पराकाष्ठाको जीवन्त साक्ष्य प्रस्तुत गरिएको एक चित्र हो। सन् १९३७ मा गुरुर्निका भने ढाउंको बास्तु सहरमा नाजीहरूले गरेको बिनाशकाली हबाई हमलापूर्वीको बातावरण चित्रित यस चित्रलाई हालसम्मके सबैभन्दा महान् युद्धको चित्र मानिन्छ। पिकासोले सन् १९५५ मा बनाएको तैल चित्र 'बुमन बफ अलियर्स' किरि १८० मिलियन डलरमा लिलाम बिक्की भएको थिए। यो चित्रले संसारको सबैभन्दा महंगाम बिक्की हुने चित्रका रूपमा विश्व कीर्तिमान कायम गरेको छ।

पाल्पो पिकासोका थुप्रे रमाइला र प्रेरणाप्रद प्रसङ्ग छन्। पिकासोका घरमा थुप्रे साथीको आडनेजाने कम चलिरहन्थ्यो। एक दिनको कुरा हो, पिकासोका घरका भित्तामा केही ससा र सामान्य खालका चित्र देखेर उनको एक जना साथीसे हाँसेहासोमा पिकासोलाई भनेक्छन्, "आप्नो घरका भित्तामा आपना चित्र किन नराखेको नि, के तेमीलाई आपाना चित्र मन पढेन?" पिकासोले जबाप दिएक्छन्, "हैन मित्र! मलाई मेरा चित्र निकै मन पछ्नै तर ती निकै महोगोमा बिक्कन्नै म ती महंगा चित्र किन्न साकिद्ना" यसरी उनी हाँसो र ठट्टामा सोधिएका प्रश्नको उत्तर पानि कलात्मक रूपमा नै दिन्ये। त्यसै अर्को पनि एउटा प्रसङ्ग छ, एक पटक पिकासोकी एक प्रश्नसम्बन्धीय महिलाले पाल्पोलाई भेटिन्छन्, अनि यिनले कसरी चित्र चित्र बनाउनहोस् न!" सुरुमा टान खोजे पीली महिलाको जिही हाने सकेन्दछन्। उनसे १० सेकेन्डभित्रै एउटा चित्र बनाएक्छन् र हातमा रेतै भनेक्छन्, "यो लैजाऊ, मिलियन डलर को चित्र!" महिला आश्चर्यमा परिच्छन् १० सेकेन्डमा बनाएको चित्र कसरी मिलियन डलरको हुन्छ। तै पीले उनी केही नभनी चित्रको मूल्य बुझ चित्र लिएर बजार गाइछन्। जब उनले बजारमा चित्रको मूल्य सुनिन् साँच्चे त्यो चित्र त मिलियन डलरको रहेछ। उनी फेरि फक्कर पिकासोर्यग आइच्छन् र भनिन्छन्, "१० सेकेन्डमा मिलियन डलरको चित्र कसरी बनाउनभयो? यो कला मलाई पनि सिकाइदिनहोस् न!" पाल्पोले मुस्कुराउदै भन्दैन्, "जुन चित्र मैले १० सेकेन्डमा बनाए, त्यसका पछाडि ३० दर्जीको कडा मिहिनेत लुकेको छ। आफ्नो जीवनका ३० वर्ष मैले आफो कला सिक्कन र त्यसमा पारिगत हुन खबू गरेको छु त्यसैने त १० सेकेन्डमा चित्र बनाउन सकेको हुन् तिमी पनि सिक्कनमा समय लगाउ अवश्य सिल्ले छौं।"

मानव बेदनाको जीवन्त चित्रण भएका कला सिजनामा पिकासोले आफ्नो सम्पूर्ण जीवन समर्पण गरे। उनले कलामार्फत बन्दुकमन्दा कलम र कच्ची बलियो हुन्छ भन्ने दसी प्रस्तुत गरे। कलामार्फत यहलाई खारे रूपमा व्यदृश्य गरे। त्यसैले त नाजीहरूले पिकासोलाई जर्मनीमा चित्र प्रदर्शन गर्न दिएनन्। उनले भिखारी, जेलमा थुनिएको, दुख पाएका, हेपिएका र सीमान्तकृत मान्दूका साथै गम्भीर मानसिक समस्या भएका व्यक्तिका चित्रसमेत बनाए। उनले महिलाको मार्मिक र प्रेमिल चित्र पनि बनाए। उनी केवल मान्दूको बाहिरी आवरण मात्र कहाँ हो र, ती व्यक्तिका भित्री बेदना, सबैदाना, संवेदन, संवेदन, सर्व, मर्म र सौन्दर्य मूर्त बनेर उनका अमृत चित्रमित्र चित्रित हुन्ने। जजसले ती चित्र हेयै ती व्यक्तिको हृदयमा करुणा, दया, माया, स्नेह, आकोशका, भाव सलबलाउये र हेदाहैं ती चित्रमा नै हराउये। उनका कलामा त्यस्तो जादु भएर नै उनका कला

आजस्रम पनि अनमोल भएका छन् र संसारका सबैभन्दा महंगा चित्रका रूपमा उनकै नेपोड छैर। आजपिकासोका कलाकृति संसारमारिका विष्यात कला नदृप्रदालयमा फेना याने यक्किन्द्र। सातो छंदा आमाले भनेका करा सम्फदै एक पटक पिकासोले भनेका छन्, "मेरी आपाले भन्नुभएको थियो, यदि तिमी सिपाही बन्नी भने जनरल हुने छौं, अमर्मुर बन्नी भने योप हुने छौं" तर म आमाले भन्नुभएका मान्दैजतिकै लगानशील भए र पिकासो बन्ने। उनले भनेकै होक यालबालिकामा विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभा हुन्दै, उचित अवसर पाण्णा र लगनशील भएमा जीवनलाई सारथक बनाएर संसारलाई चाहिको ज्योति द्वाने सज्ज।

पिने महान् प्रतिभाशाली कलाकारको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै उनलाई चन् १९५० र १९६१ गरी दुई पटक अन्तरालिद्य लेनिन पुरस्कारबाट सम्मान गरिएको थिए। मध्यमवर्गीय गरिबारमा जन्मेका पिकासो जीवनको पूर्वांशमा आर्थिक तथा पारिवारिक बमस्यामा परे पानी जीवनको उत्तरार्थमा आफ्ना कलाकृति थेरै प्रशस्त आर्थिक उपार्जन गरे। "म थेरै यसा कलाम गरिबको रूपमा बाँच चाहन्दू" भन्ने पिकासो आविरमा त्यस्ते साधारण जीवन अंचे। १९ वर्षको दीर्घ आयु बाँचेका विलक्षण प्रतिभाशाली कलाकार पिकासोको भौतिक गरिबको जङ्गमान १९५३ मा भयो तर पनि उनी आफ्ना अवनमोल कलामार्फत अजर र अमर बनेका थाएं।

मानिसका मनमा हुने मार्मिक अनुभूति	
बीणा, गितार आदि तारका बाजा बजाउदा, सुनिने सुमधुर झाँच	
भनकनाहट	
अनौठो, असाधारण	
पिकासोले बनाएको एक चित्रको नाम	
चित्रपट, चित्र बनाइने कपडा, पित्तो वा ढाउ	
मुहार चित्र	
ब्लु पिरियड भनेर चित्रिने पिकासोको चित्र निर्माणको एक कालखण्ड	
थेरै रड मिसाएर बनाएको एउटै रडयुक्त, एकरङ्गी	
व्याकुल, व्यवहल	
हमला गरिएको, धेराउमा परेको, पराजित	
मनमा पर्ने पछुताउ, उत्साह, आशा आदिको अभाव	
पिप्ल पिरियड भनेर चित्रिने पिकासोको चित्र निर्माणको एक कालखण्ड	
चित्रकला एवम् भूर्तिकलाका क्षेत्रमा खास गरी होक चित्रलाई गोलाकार वस्तुका रूपमा हेनै एक शैली	
माटाबाट बनाइएका शिल्प्युक्त भाँडा, माटाका भाँडा	
आफैले देलो, दर्शक, साथी बन्ने काम	
तेलरुद्वाट चित्र बनाउने कला	
सबैभन्दा बढी मोल दिनेलाई माल चिकी गर्ने काम	
सद्य, प्रमाण	
जर्मनिको एक प्रसिद्ध राजनीतिक दल	
इसाई धर्मका प्रधान गुरु	
लामो	

शब्दभण्डार

- दिएका वर्चस्वंग मिल्ने शब्द 'पाल्पो पिकासो' जीवनीबाट सोजेर लेन्नुहोस्।
 - सय वर्षको समय वा पिरियड
 - मूर्त नमएको

- (ग) अत्यन्त धैरे मोल पने
 (घ) कहिल्ये नमने
 (ङ) कलापूर्ण दृश्याले सजाइएको
 (च) प्राचीन महत्वका बस्तु राखिने ठाउं
 उत्तर: (क) सब वर्षको समय वा पिरियड : शताव्दी
 (ख) मूर्त नभएको : अमूर्त
 (ग) अत्यन्त धैरे मोल पने : अनमोल
 (घ) कहिल्ये नमने : अमर
 (ङ) कलापूर्ण दृश्याले सजाइएको : कलात्मक
 (च) प्राचीन महत्वका बस्तु राखिने ठाउं : सङ्ग्रालय
२. 'पात्रो पिकासो' जीवनिका आधारमा बाक्यको सन्दर्भ बोध गरी दिइएका शब्दको अर्थ लेख्नुहोस् :
- अद्यूत, शैशवावस्था, पूर्णकालीन, वहुमुखी, शिर्जना, मनस्थिति, आकृति, विसङ्गत, झूँड
 उत्तर: अद्यूत : अचम्माको
 शैशवावस्था : बालकबाल
 पूर्णकालीन : सदाकालीन
 वहुमुखी : धैरे कुरा जाने
 शिर्जना : रचना
 मनस्थिति : मनको अवस्था
 आकृति : तस्विर
 विसङ्गत : सङ्गाति भएको
 कृति : कुनै पुस्तक चित्र आदिको रचना
३. दिइएको बन्धुदेवाट आगान्तुक शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् :
- किताब, कल्पी, कलम बोकेर सधै विद्यालय जान हामी आज परियोजना कार्यका जाँच निर्दिक्कने भइँ। विहान करिव नौ बजे साथीको फोन आएपछि माइकोफोन चाहन र घरबाट निस्क्ने। गाडी चढापछि भयालनेरको सिटमा बसें। पेम्बाले बसमा रमाइलो गाउँ लागि डम्कु र मादल ल्याएको रहेछन्। हाकुमाध्याले खाजाक्क लागि समयबीजी, योगी बारा आद ल्याएकी रहिछन्। दिपसनले थर्मसमा चिया बांकेका रहेछन्। केहीवरमा तर्ने संती किनारको रक गाडेनमा पुर्याई र त्याहाका दृश्य ब्यामेरामा केँद गरी नास्ता ढाँच घर कफियाँ।
- उत्तर: फोन, माइकोफोन, भयाल, सिट, डम्कु, पेम्बा, हाकुमाध्या, समयबीजी, योगी, बारा, थर्मस, रक, गाडेन, ब्यामेरा, नास्ता
४. 'पात्रो पिकासो' जीवनीबाट कुनै पाँचबोटा आगान्तुक शब्द टिप्पी तिनलाई पाठ्ना भए पिन्न तरिकाले बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्।
- उत्तर: अट्टोबाट : मलाई अट्टोबाट महिनाको मौसम मन पढ्दै।
 टेव्हाल : आजबोरिखाना खान पनि टेव्हाल चाहिएछ।
 पेन्टड : एक कलाकारले पेन्टडबाट नै आफ्नो सम्पर्ण भाव भल्काउन सक्छ।
 ब्यानमास : मलाई ब्यानमासमा चित्र कोर्ने मन पढ्दै।
 सर्कस : सर्कसमा नाच देखाउन कटाकेटीको प्रयोग भएको मलाई मन पर्दैन।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
- महत्वपूर्ण, मर्तिकार, दैटिटकोण, चाहिएकृ, दृष्टिविहीन, प्रदर्शन, आकोश, शिर्कु, उत्तरां, उत्तरृट, प्रतिवेष, सीमान्तकृत

- 'पात्रो पिकासो' जीवनी पालैपालो सम्बरबाचन गर्नुहोस्।
- दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :
- (क) 'पात्रो पिकासो' जीवनिका पहिलो अनुच्छेदमा कति ओटा बाक्य गरेका छन् ?
 उत्तर: अनुच्छेद पहिरे बाक्य गर्ने।
 (ख) जीवनिको तेस्रो अनुच्छेदको शीर्षबाक्य भन्नुहोस्।
 उत्तर: सन् १८९७ मा सिजिंत उनका चित्रकलाबाट विश्वकलाको आधुनिक काल बहु भएको मनिन्द्र।
- (ग) जीवनिको 'पिकासोका कलाकृति विक्री भए।' अशको विषयबस्तु भन्नुहोस्।
 उत्तर: पिकासोले चित्र बनाउदा आफूले देखेको र भोगेको समाजको चित्र बनाए जून सम्मान परिवारमा भन्दा गरिब परिवारमा बढी रुचाइए।
 (घ) जीवनीको तेस्रो अनुच्छेदका घटना कमबढ रूपमा भन्नुहोस्।
 उत्तर: आमा बुद्धावाट कलायाचाको आरम्भ,
 सन् १८९२ मा उनको परिवार ला कोरुनामा बसाई सर्ने।
 लिलित र व्यावाहारिक कला अर्थ्यनका लागि विद्यालयमा भन्ना।
 सन् १८९४ को प्रारम्भमा १३ वर्षको उमेरमा प्रारम्भक तेल चित्रहरू सिजिन।
 सन् १८९५ देखि उनले आफ्ना चित्र प्रदर्शन गर्ने र बेच्न थाल्नु।
 सात वर्षकी विहीनी कोन्चिटाको मृत्यु हुनु।
 विहीनिको मृत्युपछि उनको परिवार बासिंसोनामा सर्ने।
 सन् १८९० तिरका उनका चित्रमा यथार्थवादी शैलीको प्रयोग हुनु।
 सन् १८९७ मा सिजिंत उनका चित्रकलाबाट विश्वकलाको आधुनिक काल बहु हुनु।
 १९०० मा पेरिस प्रस्थान गर्नु।
 स्पानिश ज्याक्यास्क भेट हुनु।
 स्पानिश ज्याक्यास्क भाषा र साहित्य सिक्क महेत गर्नु।
५. 'पात्रो पिकासो' जीवनी पहिरे दिइएका घटना कुन कुन भितिमा भएका हुन्, लेख्नुहोस् :
- (क) स्पेनको सामान्य मध्यमवर्गीय परिवारमा पिकासोको जन्म हुनु
- उत्तर: सन् १८८७ अप्रैल द१५
- (ख) पिकासोको 'बुमन अफ अल्जियर्स' से संसारको सबैभन्दा महांगो पेन्टडका रूपमा चित्रकैतिमान राख्नु
- उत्तर: सन् १९५५
- (ग) अन्तर्राष्ट्रिय लेनिन पुरुस्तारबाट पिकासो सम्मानित हुनु
- उत्तर: सन् १९५० र १९६१
- (घ) पिकासोको भौतिक शरीरको अवसान हुनु
- उत्तर: सन् १९७३ अप्रैल ८
- (ङ) पिकासोको परिवार ला कोरुनामा बसाई सर्ने
- उत्तर: सन् १९८२
- (च) पिकासोले आफ्ना चित्र प्रदर्शन गर्ने र बेच्न थाल्नु
- उत्तर: सन् १९९५
६. दिइएको जीवनिको अर्थ मौन पठन गर्नुहोस् र सोचिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :
- यिनै महान् प्रतिभाशाली कलाकारको योगशालको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै उनलाई सन् १९५० र १९६१ गरी दुई पटक अन्तर्राष्ट्रिय लेनिन पुरुस्तारबाट सम्मान गरिएको थिए।
 मध्यमवर्गीय परिवारमा जन्मेका पिकासो योगीभा आधिक तथा पारिवाहिक समस्यामा परे पनि जीवनिको उत्तराध्यान आफ्ना कलाकृति बेचैं प्रशस्त आधिक उत्तराध्यान गरे। 'मै धैरे पैसा कमाएर गरिबको रूपमा बाल्च बाहान्दू' भन्ने पिकासो आधिरामा ल्यस्तै

साधारण जीवन वाचे । ९१ वर्षको दीर्घ आग्र वाचेका विलक्षण प्रतिभाशाकी कला पिकासोलो भौतिक शरीरको अवसान द अप्रिल १९७३ मा भयो तर पनि उमे ग्रन्थ अनमोल कलामार्फत अजर र अमर बनेका छन् ।

- प्रश्नहरू :**
- पिकासोलो जीवनमा कस्ता कठिनाइको सामना गर्नुपरेको थिए ?
उत्तर: पिकासोलो जीवनमा आधिक तथा पारिवारिक कठिनाइको सामना गर्नुपरेको थिए ।
 - पिकासोलो जीवनमा आधिक तथा पारिवारिक कठिनाइको सामना गर्नुपरेको थिए ?
उत्तर: उन्होंने अनमोल कलाले अमर बनायो ।
 - अनुच्छेदमा कलाकारको जीवनबाटे कस्तो धारणा पाइन्छ ?
उत्तर: भौतिक शरीरको अवसान भएपनि आफ्ना अनमोल कलामार्फत अजर र लेन्डर्न भन्ने धारण पाइन्छ ।
 - पिकासो सादा जीवन उच्च विचारका अनुयायी थिए भन्ने कुरा पुष्टि गर्नुहोस् ।
उत्तर: 'म धेरै पैसा कमाएर गरिबको रूपमा बाँच चाहन्दू' भन्नु बाट नै पिकासो को जीवन उच्च विचारका अनुयायी थिएपन्ने कुरा पुष्टि हुन्छ ।

६. दिइएको जीवनिको बंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

मानव बेदनाको जीवन्त चित्रण भएका कला सिर्जनामा पिकासोले आफ्नो सम्पूर्ण जीवन्त गरे । उनले कलामार्फत बन्दुकभन्दा कलम र कुची वलियो हुन्छ भन्ने तर प्रस्तुत गरे र कलामार्फत युद्धलाई खरो रूपमा व्यङ्ग्य गरे । त्यसैले त जीवनिको पिकासोलाई जीवनीमा चित्र प्रदर्शन गर्न दिएनन् । उनले भिखारी, जेलमा थुनिएका, होपिएका र सीमान्तकृत मान्देका साथै गम्भीर मानसिक समस्या भएका व्यक्ति चित्रसमेत बनाए । उनले महिलाका मार्मिक र प्रेमिल चित्र पनि बनाए उनी सेक मान्देको वाहिरी आवरण मात्र कहाँ हो र, ती व्यक्तिका भित्री बेदना, सेवदना, भौमर सौन्दर्य मूर्त बनेर उनका अमूर्त चित्रभित्र चित्रित हुन्ये । जजसले ती चित्र हेरे व्यक्तिको हृदयमा करुणा, दया, माया, स्नेह, आकोशका भाव सलबलाउये र हेवाई चित्रमा नै हटाउये । उनको कलामा त्यस्तो जादु भएर नै उनको कला आजस म पनि अनमोल भएका छन् र सासारका सबैभन्दा महगा चित्रका रूपमा उत्तिकै बेजोह छ । आज पिकासोको कलाकृति सासारभरिका विच्छात कला सङ्ग्रहालयमा फैला पान दिए । सानो छुंदा आमाले भनेका कुरा सम्पर्कै एक पटक पिकासोले भनेका छन्, "मेरी जाफ भन्नुभएको थिए, यदि तिमी सिपाही बन्न्यै भन्ने छौं धर्मगुरु हुन्न्यै भन्ने हुन्ने छ" । र म आमाले भन्नुभएका मान्देहालिकै लगनशील भए र पिकासो बने । उनी भनेकै होरेक बालबालिकामा विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभा हुन्छ, उचित अवसर र लगनशील भएमा जीवनलाई सार्थक बनाएर संसारलाई चहकिलो ज्योति छर्न सक्ता ।

प्रश्नहरू

- पिकासोका कलाकृतिमा कस्ता विषयवस्तुले स्थान पाएका थिए ?

उत्तर: पिकासोका कलाकृतिमा भिखारी, जेलमा थुनिएका, दुख पाएका, होपिएका र सीमान्तकृत मान्देका साथै गम्भीर मानसिक समस्या भएका व्यक्ति र तिनीहरू चित्र रहेकोहोरे ।

- पिकासोका कलाकृतिमा पाइने विशेषता लेख्नुहोस् ।

उत्तर:

- ✓ मानव बेदनाको जीवन्त चित्रण,
- ✓ बन्दुकभन्दा कलम र कुची वलियो हुन्छ भन्ने दसी प्रस्तुत
- ✓ युद्धलाई खरो रूपमा व्यङ्ग्य

५. व्याख्या गर्नुहोस् :

- होरेक बालबालिकामा विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभा हुन्छ, उचित अवसर र लगनशीलता भए ऊ एउटा कलाकार बन्न सक्छ, जीवनलाई सार्थक बनाउन सक्छ ।

उत्तर: होरेक

ज्योति छर्न सक्छ ।

माधिका हरफहरू हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १२ मा समेटिङ्गको 'पाल्पो पिकासो' को जीवनीबाट लिइएको हो । पिकासोको जीवनी एक प्रेण्यादी जीवनी हो । माधिको प्रस्तुत पिकासोकी आमाले भौतिक गाए निर्मी विपाही बन्नी भन्ने जनरब हुनेछौं, धर्मगुरु बन्नी भन्ने पोप हुनेछौं भन्ने गरेको सम्झौतै आफु आमाले भन्नुभास्का मन्दै नबने पनि त्यस्तो लगनशील भए र पिकासो बन्ने भन्ने क्रममा आफ्नो हो ।

बालबालिका कुमालेले भांडा बनाउन मुख्य ठिक्क पारेको माटो जस्तै दुन । जस्तै होरेक बालबालिकामा विशेष शमता हुन्छ । कृतिले आफ्नो शमताको सदुपायग गर्नु भन्ने कृतिले गर्न सक्वैदैनन् । कृतिको शमता बालकालमै हराएर जान्नु करेको उम्बले शमताको बारेमा जानकारी पाउनै सक्वैदैन । यहाँ सम्मिक उसले आफैले पैन आफ्नो ज्ञान पहिचान गर्न सक्वैदैन । बालबालिकामा भएको विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभालाई प्रस्तुत गर्न उचित अवसर र लगनशीलता भयो भन्ने अवश्य सार्किन्छ । जीवनलाई सार्थक बनाउन आफूमा भएको शमतालाई पूर्ण लगनशीलताका साथ बाहिर निकाल्नु पर्दै । पिकासोको बाबा पनि एक कलाकार भएकोले पिकासोलाई कलाकारिता गर्न बातावरण राखो भिल्यो । उनले पाएको बातावरणलाई एकदम दित्तिचित भएर सुन्दर्योग गरे । उनको लगनशीलताले सफलता हासिल गन्यो । उनको जीवन सार्थक भयो र संसारलाई उक्त कलाहरू पस्कन सके ।

माधिको प्रस्तुतामाहरैक बालबालिकामा हुने विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभा कलाकार पिकासोमा पनि भएको र उनले अवसर जीवनशीलता दुवैको परिचामस्कृप्त उनी विश्वविद्यालय चित्रकारको बन्न सफल भए भन्ने बुझाउन आएको हो । समाजको बास्तविकता बोल्ने भएकाले उनको कलाकारिताले विश्वमा परिवर्तनको ज्योति फैलाउन सफल भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

- बन्दुकभन्दा कलम र कुची वलियो हुन्छ ।

उत्तर: बन्दुक हुन्छ ।

माधिको हरफ हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १२ मा समेटिङ्गको 'पाल्पो पिकासो' को जीवनीबाट लिइएको हो । पिकासोको जीवनी एक प्रेण्यादी जीवनी हो । माधिको प्रस्तुत पिकासोकी आमाले भौतिक गाए निर्मी विपाही बन्नी भन्ने जनरब पहिचान गर्न सक्वैदैन । पिकासोको बालबालिकामा विशेष शमता हुन्छ । कृतिले आफ्नो शमताको सदुपायग गर्नु भन्ने कृतिले गर्न सक्वैदैनन् । कृतिको शमता बालकालमै हराएर जान्नु करेको उम्बले शमताको बारेमा जानकारी पाउनै सक्वैदैन । यहाँ सम्मिक उसले आफैले पैन आफ्नो ज्ञान पहिचान गर्न सक्वैदैन । बालबालिकामा भएको विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभालाई प्रस्तुत गर्न उचित अवसर र लगनशीलता भयो भन्ने अवश्य सार्किन्छ । जीवनलाई सार्थक बनाउन आफूमा भएको शमतालाई पूर्ण लगनशीलताका साथ बाहिर निकाल्नु पर्दै । पिकासोको बाबा पनि एक कलाकार भएकोले पिकासोलाई कलाकारिता गर्न बातावरण राखो भिल्यो । उनले पाएको बातावरणलाई एकदम दित्तिचित भएर सुन्दर्योग गरे । उनको जीवन सार्थक भयो र संसारलाई उक्त कलाहरू पस्कन सके ।

माधिको प्रस्तुतामाहरैक बालबालिकामा विशिष्ट सिर्जना शक्ति र प्रतिभा कलाकार पिकासोमा पनि भएको र उनले अवसर जीवनशीलता दुवैको परिचामस्कृप्त उनी विश्वविद्यालय चित्रकारको बन्न सफल भए भन्ने बुझाउन आएको हो । समाजको बास्तविकता बोल्ने भएकाले उनको कलाकारिताले विश्वमा परिवर्तनको ज्योति फैलाउन सफल भएको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

- बन्दुकभन्दा कलम र कुची वलियो हुन्छ ।

उत्तर: बन्दुक हुन्छ ।

माधिको हरफ हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १२ मा समेटिङ्गको 'पाल्पो पिकासो' को जीवनीबाट लिइएको हो । पिकासोको जीवनी एक प्रेण्यादी जीवनी हो । माधिको प्रस्तुत पिकासोकी आमाले भौतिक गाए निर्मी विपाही बन्नी भन्ने जनरब हुनेछौं, धर्मगुरु बन्नी भन्ने पोप हुनेछौं भन्ने गरेको सम्झौतै आफु आमाले भन्नुभास्का मन्दै नबने पनि त्यस्तो लगनशील भए र पिकासो बन्ने भन्ने क्रममा आफ्नो हो ।

माधिको हरफ हाम्रो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १२ मा समेटिङ्गको 'पाल्पो पिकासो' को जीवनीबाट लिइएको हो । पिकासोको जीवनी एक प्रेण्यादी जीवनी हो । माधिको प्रस्तुत पिकासोकी आमाले भौतिक गाए निर्मी विपाही बन्नी भन्ने जनरब हुनेछौं, धर्मगुरु बन्नी भन्ने पोप हुनेछौं भन्ने गरेको सम्झौतै आफु आमाले भन्नुभास्का मन्दै नबने पनि त्यस्तो लगनशील भए र पिकासो बन्ने भन्ने क्रममा आफ्नो हो ।

पिकासोले बनाएका चित्र जबसले हेयें ती व्यक्तिको हवयमा करुणा, दया, मापा, से, आकृशक भाव संबोधाउंदै र हेयहैं ती चित्रमा नै हराउंदै। यसरी आफूले कुनौजेको कुरामा अङ्गलाई समर्पित गराउन सक्नु नै एउटा कानिन हो।

भाषिको प्रसङ्ग नाजी जस्तो शक्तिशाली व्यवस्थाले पिकासोको परिवर्तनकारी चित्रकला डाराएर जर्मनीमा प्रदर्शन गर्न भविष्यतको कुरा प्रस्तुत गर्ने क्रममा आएपने हो। कुनै भी शक्ति कलम र कुचीको शक्तिशब्द्या बलियो हुन सक्नैन।

d. पाल्पो पिकासो जीवनिको पाहिलो अनुच्छेद शिक्षकबाट सुनेर लेन्जुहोस्।

e. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेन्जुहोस् :

(क) पिकासोको बाल्यकाल कस्तो परिवेशमा वित्यो ?

उत्तर: प्रिव्विष्यात कलाकार पाल्पो पिकासोको जन्म सन् १८८१ अक्टोबर २५ का दिन स्पेनको मालागामा भैयम बर्गीय परिवारमा भएको थियो। पिकासोका पिता स्पानीय स्कूलमा कलाकार एक कुशल शिक्षक थिए। उनको बुवाले घरमा पनि चित्र बनाउने गर्ने। बाबुले चित्र बनाएको ध्यान दिइएर हेने पिकासोले बाबुको प्रेरणाबाट उनीभित्री कलाकारिताको परिचयन गर्ने भौका पाएको हुन्।

भैयम बर्गीय परिवारमा जन्मेका हुनाले पिकासोको बाल्यकाल गरियाई मै वित्यो। सानैदेखि चित्र बनाउने उनले सानैमा बनाएका चित्रले दर्शकलाई मोहित पाईथे। उनको चित्र आफ्ना भन्दा राम्रा भएपछि पिकासोको बाबुले चित्रकलाबाट सन्यास लिइएका थिए। छोरालाई रामो चित्रकार बनाउने उडेपछले चित्रकलामा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने पिकासोलाई भ्याङ्गाडूङ्ग एकेडेमीमा पठाइयो। तर उनलाई त्यहाँको बालावरण मन नस्तैर औपचारिक शिक्षा लिन नै छोडिए। सानैमा उनले बहिनिको विद्योग पनि सहनु भेले थियो। त्यस्तै उनले बसाई पनि सरिरहेको देखिन्दै।

पिकासोको बाल्यकाल परिवारिक तथा आर्थिक सङ्कटका कारण मानसिक तथा असम्बन्ध अवस्थाको पनि सिर्जना भएको थियो। उनमा देखिएको समस्याको चित्रण उनका चित्रमा पाइन्दै।

(ख) पिकासोले चित्रमा कुन कुन पक्ष समेटेका छन् ?

उत्तर: 'पाल्पो पिकासो' जीवनी विष्वविष्यात प्रेरणादायी कलाकार पाल्पो पिकासोको जीवनी हो। १८८१ अक्टोबर २५ का दिन स्पेनको मालागामा भैयम बर्गीय परिवारमा पिकासोले जन्म भएको थियो। पिकासोका पिता स्पानीय स्कूलमा कलाकार एक कुशल शिक्षक थिए। उनको प्रेरणाबाट उनीभित्री कलाकारिताले फस्टाउने भौका पाएको हो। पिकासोला निम्न तथा पिछडाइएका बर्गेको पीडा समेटिएको पाइन्दै।

पिकासोला बाल्यकालका चित्रमा विशेष गरी समाजका गरिव र बहिष्ठुतहरूका शान्त र व्यष्ट भनाईति, एकोपन, गरिबी र चरम अभाव, गरिबीले आकान्त महिला, दुधे बालकसंसद्या आमाका चित्र र दृष्टिविहीनका चित्र, आवाज विषयवस्तु अटाएको छ।

पिकासोका चित्रमा धनवादको पनि प्रचूर मात्रामा प्रयोग भएको पाइन्दै। धनवाद प्रयोग भएको कानलाई नियो काल भनिन्दै। त्यस्तै उनको चित्रमा उनले भिखारी, जेलमा चुनिएका, दुर्घ आएका, होपिएका र सीमान्तकृत मान्देका साथै गम्भीर मानसिक समस्य भएका व्यक्तिका चित्रहरूमेत बनाउये। उनले महिलाका मानिक र प्रेमिल चित्र पनि बनाएका थिए। उनी मान्देको बाहिरी आवरणको मात्र नभएर, व्यक्तिका भित्री देखा, संदेश, संवेदन, संवेदन र सौन्दर्यलाई पनि आफ्ना चित्रभित्र समेटेथे।

(ग) पिकासोले बाप्पो जीवनको लक्ष्य पूरा गर्न कस्तो सहर्ष गर्नुपरेको थियो ?

उत्तर: विष्वविष्यात प्रेरणादायी कलाकार पाल्पो पिकासोको जन्म १८८१ अक्टोबर २५ का दिन स्पेनको मालागामा भैयम बर्गीय परिवारमा जन्म भएको थियो। पिकासोका पिता स्पानीय स्कूलमा कलाकार एक कुशल शिक्षक थिए। बाबुले प्रेरणाबाट उनीभित्री

कलाकारिताले फस्टाउने भौका पाएको हो। यामान्य परिवारमा जन्मेका पिकासोको बाल्यकाल एकदै नै विद्यार्थी र ग्रन्तीहरू राख्ने।

जन्मदा नै ओसत शिशुभन्दा सानो भएकाले नर्मदे यो बालक जीवित छैन भन्ने छानेर आमाको जीवा नाजिकको देवलमा छोडिएकैन्। उनका काङ्का उन सालाङ्गाले जीवन प्राप्त गर्नेको राख्ने।

रामो चित्रकार बनाउने उडेपछले परिवारले उनलाई चित्रकलामा उच्च जिताउना लागि भ्याङ्गाडूङ्ग एकेडेमी पठाइयो। पिकासो त्याको बालावरणबाट जिताउनाले आमाको जीवितका पहाड़ छोडे र पूर्णकालीन रूपमा कलाकारितामा नै आकूलाई समर्पित गरिएको हो।

पिकासोकी सात वर्षकी बहिनी कोन्विटाको भूत्यु भयो जैन चित्रासोको जीवनमा पाइन्दै कलालालाग्दो घटना बन्न पुथ्यो। बहिनीको मृत्युपर्वकै उनको परिवार बालाङ्गालामा राख्ने।

परिवारिक तथा आर्थिक सङ्कटजन्य परिवर्तनिकाकारण उनमा एकाक्रान्तको मानसिक तमाव र असामान्य अवस्था सिर्जना भयो। यसैको प्रभावस्थलूप उनले भूत्यु स्वप्नमा जै र ल्लासैरी हरियो कठोर र डकल धक्काहकमा अन्य तेही हरियो र रुद्धसमेत नियन्त भोनाकान्टिक चित्रकला प्रस्तुत गरे।

समाजका गरिय र बहिष्कृतका शान्त र व्यष्ट मनस्तानिकालाई उन रुद्धका साथ जोडेर विचित्रका चित्र बनाए। एकोपन, गरिबी र चरम अभाव उनका चित्रकलाका विषयबस्तु बने। गरिबीले आकान्त महिला, दुधे बालकसंसद्या आमाका चित्र र दृष्टिविहीनका चित्रले उनका क्यानभासमा प्राथमिकता पाउन चाले। उनका चित्र संवेदनाधारणबाट निकै रुचाउए पनि सम्बन्ध वर्गीकै भने त्यात न्वाइन्दैन। जसका काङ्का उनका चित्र तत्काल विक्री भएन। तर कालान्तरमा अनमोल बनेका यिनै चित्र कर्णोडै भूम्यमा बिक्री भए।

यसरी पिकासोले आफ्नो लक्ष पूरा गर्न धेरे सहर्ष गर्न परेको पूर्ण हुन्दै।

(घ) पिकासोको जीवनबाट पाइने जीवनोपयोगी सन्देश लेन्दै गर्नुहोस्।

उत्तर: विष्वविष्यात प्रेरणादायी कलाकार पाल्पो पिकासोको जन्म १८८१ अक्टोबर २५ का दिन स्पेनको मालागामा भैयम बर्गीय परिवारमा भएको थियो। पिकासोका पिता स्पानीय स्कूलमा कलाकार एक कुशल शिक्षक थिए। उनको प्रेरणाबाट पिकासो चित्र र रेषेको कलाकारिता बाहिर आउने भौका पाएको हो। निरन्तरको अधक प्रयोग स्वप्नमालामा राख्ने सकिन्दै भन्ने सोच राख्ने पिकासोले आफ्नो सम्प्रितिको कहिवै प्रमाण गरेन्दैन्। कलम र कुची विषयक संवेदन्दा रुहा हतियार हुन् यी तित सबै डाराउन्दै भन्ने सन्देश उनको जीवनीमा पाइन्दै।

पिकासोको जीवनीमा पाइने जीवनोपयोगी सन्देश भनेको बालावालिका कुमविको माटो जस्तै हुन्दैन्। जसलाई जसी जता ढाल पनि सकिन्दै भन्ने हो। होको बालावालिकामा विशेष क्षमता हुन्दै। कातिपय बालावालिकाले उसको क्षमताको आरेमा जानकारी पाउने चित्रालाई र सकिन्दैन्। अभिवाकक तथा गुहरूले बालावालिकामा भएको चित्रालाई र तितजान शक्ति र प्रातिभालाई पहिचान गर्न गर्नुपर्दै। हामीले हामो जीवनबाट गर्नुपर्दै।

पिकासोको जीवनीमा पाइने जीवनोपयोगी सन्देश भनेको बालावालिका क्षमताको आरेमा जानकारी लाग्नालाई पूर्ण लगानशीलताका साथ बाहिर निकालु पर्दै। पिकासोको यामा पनि एक कलाकार भएकोले पिकासोलाई कलाकारिता गर्ने जातावरणमा गम्भीर यसै यिन्दै। उनले पाएको बालावरणलाई एकदम दर्तिपत्र भएर सदृश्योग गरे। उनको तगानीलाताले संदेश उपर्युक्त भौका भयो र संसारलाई उच्चारू कलाहरू पस्कन सके।

पिकासोको जीवनीबाट पाउने अर्को सन्देश सामाजिक परिवर्तनको लागि हुने आन्दोलनमा घातक हतियार भन्दा कलम र कुची दुर्घ भन्ने हो। कलम र कुचीसँग सबै डाराउने भएकाले नै नाजी जस्तो शक्तिशाली व्यवस्थाले पिकासोकी परिवर्तनकारी चित्रहरूलाई

हराएर जीवनीमा प्रदर्शन गर्न निर्देशको प्रसङ्गले पुर्ण हुन्दै। यसरी जीवनीमा संवैधानिक विलयो कुची र कलम हुने सद्देश पिकासोको जीवनीमा पाइन्दै।

१०. पाल्पो पिकासोले कलाकारिताको क्षेत्रमा पन्थाएका योगदानको चर्चा गर्नुहोस्।

उत्तर: पाल्पो पिकासो जीवनी विश्वविद्यालय प्रेरणादारी कलाकार पाल्पो पिकासोको जीवनी में पिकासोले यित्ता स्थानीय स्कूलमा कलाकार एक कुशल शिक्षक थिए। पिकासोले आफू चित्र बनाउने प्रेरणा बाबुलाटै पाएको बताउने गरेका थिए।

मानव वेदानाको जीवन्त विभ्रण भएका कलम सिर्जनामा पिकासोले आफ्नो सम्झौता जीवन्त चित्रकलामा समर्पण गरे। उन्होंने कलामार्फत बन्दुकभन्दा कलम र कुची बालियो द्वारा भन्ने प्रमाणित गरेर युद्धमधि खरो रूपमा व्यद्यय गरेका छन्। त्यसीले त नालोकहरू पिकासोलाई जीवनीमा चित्र प्रदर्शन गर्न दिएनन्। उन्होंने मिखारी, जेलमा अनुएका, दुष्याएका, हेपिएका र सीमान्तकृत मान्देका साथै गम्भीर मानसिक समस्या भएका व्यक्तियों चित्रसमेत बनाएका छन्। उन्होंने महिलाका मार्मिक र प्रेमिल चित्र पनि बनाएका छन्। उन्होंने मान्देको बाहिरी आवरणको भाव नभएर, व्यक्तिका चित्री वेदाना, सबेदान, संघर्ष भर्म र सौमन्दर्यलाई पनि आफून विश्रित समेटेका छन्। चित्र हेठोरुको हृदयमा कला, दया, माया, स्नेह, आकोशका भाव उत्पन्न हुन्दैन् र हेठोरु ती चित्रमा नै हराउँदैन्। उनका कलामा त्यसीले जादू भएर नै उनका कला आजसम्म पनि अनुमोदन भएका छन्। आज पिकासोका कलाकृति संसारभरिका विद्युतात कला सङ्ग्रहालयमा फेला गए सकिन्दै।

११. दिइएको अनुच्छेदबाट मुख्य मुख्य भारतोटा बुदा टिपी सारांश लेख्नुहोस्:

प्रेरक व्यक्तित्वका जीवनका महत्वपूर्ण घटना समेटेर तयार पारिने गच विद्या नै जीवनी हो। राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा ख्याति प्राप्त व्यक्तित्वको जीवनीबाट विद्यार्थीले संतोषरण प्राप्त गर्न्दै। जीवनीमा व्यक्तिका चारित्रिक विशेषतालाई तथ्यपरक रूपमा प्रस्तुत गरिन्दै। व्यक्तिका सहधर्ष वा जीवनका उतारचढाव तथा उल्लेख क्वायको वर्णन गरिएको हुन्दै। विद्यार्थीमा मनोवैज्ञानिक समेतका जीवनको लक्षण निर्धारण गर्न सहयोग गर्नु आदि यसका प्रयोजन रहन्दैन्। विद्यार्थीमा विभिन्न विषयको विद्यालयका शब्दभण्डार क्षमता विकास अनि भाषाका बोध र अभिव्यक्ति सिप विद्युत गर्नु चाहिए जीवनी शिक्षणको भाषिक प्रयोजन हो। जीवनी पठनबाट विद्यार्थीमा सकारात्मक सोच, इमानदारिता, सामाजिक व्यवहार, मानवीय भावना-आदिको समेत विकास हुन्दै। यसले असल व्यक्तित्व निर्माणका साथै सार्थक जीवनको मार्गमा अग्रसर हुन सहायता दिए।

उत्तर: प्रेरक व्यक्तित्वका जीवनका घटेका महत्वपूर्ण घटना समेटेर तयार पारिने गच विद्या, जीवनीमा व्यक्तिका सहधर्ष वा जीवनका उतारचढाव जस्ता चारित्रिक विशेषतालाई तथ्यपरक रूपमा प्रस्तुत विद्यार्थीको मनोवैज्ञानिक समेतका जीवनको लक्षण निर्धारण गर्न सहयोग, कंजीवनी भावना थादिको विकास हुने,

कुनै प्रेरक व्यक्तित्वका जीवनका घटेका महत्वपूर्ण घटना समेटेर तयार पारिने जीवनी व्यक्तिका सहधर्ष वा जीवनका उतारचढाव जस्ता चारित्रिक विशेषतालाई तथ्यपरक रूपमा प्रस्तुत गरिन्दै। जीवनी पठनबाट विद्यार्थीमा सकारात्मक सोच, इमानदारिता, सामाजिक व्यवहार, मानवीय भावना आदिको विकास गरी विद्यार्थीको मनोवैज्ञानिक सम्बन्धित

शब्दभण्डार क्षमता, भाषाका बोध र अभिव्यक्ति विषय आदिका विकास भई जीवनको लक्ष निर्धारण गर्न सहयोग गर्न्दै।

१२. कविताहरूको नमुनाको सूचकानुसारमा तापाईंले आफ्नो व्यक्तिकृत तयार गरी कलाम प्रस्तुत गर्नुहोस्:

नाम	अनु पाठक
जन्ममिति	वि.सं. २०५० मध्यमाह १०
जन्मस्थान	गाडडीको प्रदेश, पर्वत त्रिलोक, कुम्हा नगरनाम्बिका, बडा न. ५ अस्वार्या
ठेगाना	आगमली प्रदेश, काठमाडौं
आमावृद्धि	जागृति शार्मा र जगन्नाथ पाठक
राष्ट्रियता	नेपाली

मोदाइल न. ९८४१४१				
क्र.सं.	तह	संस्था	वर्ष	मुख्य विषय
१	एस.एल.सी	विश्वज्योति मार्गि पर्वत	२०६६	गीत
२	कक्षा १२	विश्वनिकेतन मार्गि, काठमाडौं	२०६६	जीवविज्ञान
३	स्नातक	अमृत साइन्स क्याम्पस, काठमाडौं	२०७२	जीवविज्ञान
४	स्नातकोत्तर	विश्वविद्यालय खाप्पाल, वि.वि. कीर्तिपुर	२०७५	मुख्य विज्ञान

तालिम तथा पुरस्कार

- (क) नेतृत्व विकाससम्बन्धी तीन महिने तालिम
(ख) जिल्लास्तरीय अन्तर्राष्ट्रिय वक्तृत्वकला प्रतियोगितामा प्रथम स्थान हासिल, २०६३

जन्मबृत: कुलेश्वर पिसिआर ल्यामा प्राविधिकका रूपमा कार्य गरेको दुई वर्षको जन्मबृत

उत्तर नाम: सन्तोष अर्याल

जन्ममिति वि.सं. २०५२ मध्यमाह २१

जन्मस्थान: कोशी प्रदेश, भोजपुर जिल्ला, अरुण गाउँपालिका, बडा न. ५

अस्थायी ठेगाना: आगमली प्रदेश, काठमाडौं

आमावृद्धि: अञ्जलीथापा र जगन्नाथ अर्याल

राष्ट्रियता: नेपाली

सम्पर्क: मोदाइल न. ९८४१४१

क्र.सं.	तह	संस्था	वर्ष	मुख्य विषय
१	एस.एल.सी	विश्वज्योति मार्गि चरन्दी	२०६६	गीत
२	कक्षा १२	विश्वनिकेतन मार्गि, काठमाडौं	२०६६	जीवविज्ञान
३	स्नातक	अमृत साइन्स क्याम्पस, काठमाडौं	२०७२	जीवविज्ञान
४	स्नातकोत्तर	विश्वविद्यालय क्याम्पस, वि.वि. कीर्तिपुर	२०७५	मुख्य विज्ञान

तालिम तथा पुरस्कार

- (क) नेतृत्व विकाससम्बन्धी तीन महिने तालिम

(ख) जिल्लास्तरीय अन्तर्राष्ट्रिय वक्तृत्वकला प्रतियोगितामा प्रथम स्थान हासिल, २०६३

जन्मबृत:

(क) कुलेश्वर पिसिआर ल्यामा प्राविधिकका रूपमा कार्य गरेको दुई वर्षको जन्मबृत

(ख) जिल्लास्तरीय अन्तर्राष्ट्रिय वक्तृत्वकला प्रतियोगितामा प्रथम स्थान हासिल, २०६३

१३. दिल्लीको बनुच्छेद पद्मनाभ र सोधिएका प्रहनको उत्तर लेख्नुहोस् :

समाजका सत्यतथ्य घटना र सूचना सम्प्रेषण गर्ने शासक माध्यम पत्रकारिता हो । यसमा समाजका रासा नराचार सबै घटनालाई समाचार बनाइन्दै । यसले राजनीतिक, अर्थीकरणीय विषयमा जनमत सिर्जना गर्ने काम गर्दै । पत्रकारिता आजको सूचना र जानकारी समग्रीसमेत हो र भेजिको इतिहास लेखनका लागि अभिलेख पनि हो । लोकतानिक व्यवस्थामा पत्रकारिताको भूमिका महत्वपूर्ण हुनुका साथै निर्णायक पनि हन्दै । लोकतानिक जनमतलाई जाँच्ने, जनमत तयार गर्ने र कुनै पनि सही वा गलत निर्णयमा जनताको अभिमतलाई प्रतिनिधित्व गर्ने माध्यम पत्रकारिता हो । लोकतानिक कार्यकरिणी, विधायिका र न्याय पालिकापद्धि प्रेस जगतले चौथो अड्डाको माध्यमा पाएको हुन्दै । सुधैयो नागरिक समाजको निर्माण गर्ने, त्यसलाई प्रभावकारी र समाजलाई योशीशील बनाएर कल्याणकारी राज्यको स्थापना गर्ने प्रेस जगतले भूमिका अपरिहार्य हन्दै । राज्य-व्यवस्थालाई प्रेस जगतले समय समयमा खबरदारी गर्ने गर्दै तर प्रजातानिक सरकार प्रायोजन सेवा प्रेस जगतले सहानुभूतिशील हुनुपर्ने वाचाधात्रक अवधारणा रहन्दै । जनताको प्रत्यक्ष मत पाएर सरकार चुनिएको हुन्दै, प्रेस जगतले पनि जिन जनतावाट शक्ति आजन गरेको हुन्दै । प्रेस जगतले खास खात विषयमा जनमतसँग विनाई गरेर छुटै र अभिमतलाई निरादर गर्ने सहैन । प्रजातानिक जनता र सरकारीविच प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्दै भने जनता र प्रेस जगतले विच प्रत्यक्ष सम्बन्धको सकिय माध्यमका रूपमा पनि प्रेस जगतले काम गरिरहेको हुन्दै ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) पत्रकारिता भनेको के हो ?

उत्तर: समाजका सत्यतथ्य घटना र सूचना सम्प्रेषण गर्ने शासक माध्यम नै पत्रकारिता हो ।

(आ) प्रेस जगतले कोवाटं शक्ति आजन गरेको हुन्दै ?

उत्तर: प्रेस जगतले जनतावाट शक्ति आजन गरेको हुन्दै ।

(इ) पत्रकारिताले के काम गर्दै ?

उत्तर: पत्रकारिताले कुनै पनि विषयको पत्र, विषयमा जनमत सिर्जना गर्ने काम गर्दै ।

(ई) प्रजातानिक राज्य व्यवस्थामा प्रेस जगतको भूमिका किने अपरिहार्य हुन्दै ?

उत्तर: जनताको मत पाएर सरकार चुनिने र जनतावाट प्रेस जगतले पनि शक्ति आजन गरेको हुन्दै । यसै प्रजातानिक जनता र सरकारीविच प्रत्यक्ष सम्बन्ध भए जस्तै जनता र प्रेस जगतले विच पनि सोभासे सम्बन्ध हुने भएकाले प्रजातानिक राज्य व्यवस्थामा प्रेस जगतको भूमिका अपरिहार्य हुन्दै ।

(ख) भाषिक संचना र वाचिकावास पाँहचान गर्नुहोस् :

(अ) लेखकले भने, "पत्रकारितालाई समाजको दर्पण भनिन्दै ।" यो बाब्य अप्रत्यक्ष कथनमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।

उत्तर: पत्रकारितालाई समाजको दर्पण भनिन्दै भनेर लेखकले भने ।

(आ) प्रजातानिक जनता र सरकारीविच प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्दै भनेर विज्ञले भने ।

बाब्यलाई प्रत्यक्ष कथनमा भरिवर्तन गर्नुहोस् ।

उत्तर: विज्ञले भने, "प्रजातानिक जनता र सरकारीविच प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्दै ।"

(इ) अनुच्छेदबाट 'अ' र 'ब' प्रयोग भएका एक एकोटा शब्द खोजी लेखनुहोस ।

उत्तर: सुयाम्य, जान

१४. दिल्लीको सन्दर्भ पद्मनाभ र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

निमाले नेपाली गृहकार्य कार्यालय 'देण्ड्रेम' शीर्षकमा कविता लेखेकी रहिछन्। शिक्षकले त्यो कविता देखेर निमालाई 'सोधुभाइ' 'निमा, यो कविता कम्ले लेखेको हो ?' निमाले भनिछन्, "मैले लेखेको हुँ ।" शिक्षकले भन्दूपाल, "बाहो र्क्ति गाहो कविता निया ! तिमीले त निकै रासो कविता लेखिछौ ।" तिमीने कविता लेखे गाही भने पछि कवि देखे हुँ ।" शिक्षकबाट वस्तो हासला पाएर निमा साईं खुसी भईछन् र रासा गाहो कविता लेखन थालिछन् ।

काजामा एक जना शिक्षक र विद्यार्थी वनेर शिक्षकले विद्यार्थीलाई गयो पढाइबाट हीसला दिएको मौखिक प्रस्तुति कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

सुनाइ र बोलाइ

सुनाइ पाठ १२ सुनुहोस् र दिल्लीका बाली ठार्ड मर्नुहोस् :

(क) दरौं आउनु कोही समयअधिदेखि नै लिङ्गे पिड झाले खेलिने चलन नेपालीको परम्परा हो ।

उत्तर: दरौं आउनु कोही समयअधिदेखि नै लिङ्गे पिड झाले खेलिने चलन नेपालीको सौलिकपरम्परा हो ।

(ख) यो संस्कृतिक परम्पराको जर्गेना रकायम राख्ने माध्यम हो ।

उत्तर: यो संस्कृतिक परम्पराको जर्गेना रसामाजिक सबद्धाब कायम राख्ने माध्यम हो ।

(ग) अहिलेका लाई आफ्ना परम्परागत मान्यता, सिप र प्राचितिर्क घप आज्ञापन गर्नुपर्दै ।

उत्तर: अहिलेका युवाप्रस्तालाई आफ्ना परम्परागत मान्यता, सिप र प्राचितिर्क घप आज्ञापन गर्नुपर्दै ।

(घ) आजभोलि विज्ञान र प्रविधिको युगसंगै पिडका लागि वाचियोको सद्टा नाइजन्ता साधनको प्रयोग गरी बनाउने चलन छ ।

उत्तर: आजभोलि विज्ञान र प्रविधिको युगसंगै पिडका लागि वाचियोको सद्टा नाइजन्ता साधनको प्रयोग गरी आधुनिक पिड बनाउने चलन छ ।

सुनाइ पाठ १२ सुनी दिल्लीका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) दरैका सन्दर्भमा कस्तो परम्परागत कथन छ ?

उत्तर: दरैका टीकाको दिन एकाइन भए पनि धर्ती छोइनुपर्दै अर्यांत, धर्तीमा टेन्टुइन्दै भन्ने परम्परागत कथन छ ।

(ख) नाइ पाठअनुसार पिड बनाउने प्रक्रिया के हुन् ?

उत्तर: खरारीमा गई वाचियो काटेर ल्याउने, वाचियोको नडा बाटने, काठ वा बसिका खाचालो र पिड बनाउने ।

(ग) पिडका कुनै तीनओटा फाइदा भन्नुहोस् ।

उत्तर:

- सारीहरूसँग रमाइलो गरिन्दै ।

- शरीरिक व्यायाम हुन्दै ।

- हातो संस्कृतियो संरक्षण हुन्दै ।

(घ) अहिलेका पुस्ताले पिडको परम्परालाई जीवन्त राख्न के गर्नुपर्दै ?

उत्तर: अहिलेका पुस्ताले पिडको परम्परालाई जीवन्त राख्नापिड बनाउने लिप सिमन र सधीहरूसँग खेल्ने वानिको विकास गर्नुपर्दै ।

अधिक संरचना र वर्णविन्यास

१. 'क' र 'ख' मा दिइएका जश पढी प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष कथनबाबे मनन गरी साथीलोग
झूँफल गर्नुहोस् :
- (क) एक जना साथीले हासेहासोमा पिकासोलाई भनेछन्, "आफ्नो घरका भित्तामा आफ्ना चित्र किन नराखेको नि, के तिमीलाई आप्ना चित्र मन पढेनन् ? चिकित्साले बाबाक दिएहन्, हैन मित्र भलाई भेरा चित्र निकै भन पर्दैन् तर ती निकै महेगामा विक्छन् म ती महेगा चित्र किन्न समिदिन् !"
- (ख) एक जना साथीले पाल्पो पिकासोलाई आप्ना चित्र मन नपरेर आप्ना घरको भित्तामा आफ्ना चित्र नराखेको हो र भनी प्रश्न गरेछन्। पिकासोले आफूलाई आफ्ना चित्र निकै भन परे पनि ती चित्र निकै महेगामा बिक्ने भएकाले आफूले किन्न नस्क्ने हुदा आफ्नो घरको भित्तामा नराखेको भनी जबाब दिएहन्।
- माथिको 'क' को अशामा बक्ताले भनेका वाक्यहाई उनले जस्तो भने त्यसी राखिएकाले ती प्रत्यक्ष कथनका वाक्य हुन् भने 'ख' को अशा अप्रत्यक्ष कथन हो। प्रत्यक्ष कथनबाट अप्रत्यक्ष कथनमा बदल्या बताको कथनलाई जस्ताको त्यसी राखिएन्। बताको कथनको आशय कुभने गरी केही शब्द फेरबदल पनि गन्न सकिएन्।
२. दिइएको बनुच्छेदबाट प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष कथनका वाक्य पहिचान गरी लेख्नुहोस् :
- चित्रमाया विज्ञान १० बजेतिर पवनप्रसादको पसलमा पुगिन्। उनले भनिन्, "शाइखधर साखाको यो तैलचित्रको मूल्य कीते हो ?" पवनप्रसादले भने, "यो चित्रको मूल्य ७५ हजार हो !" चित्रमायाले यो चित्र त निकै महेगो रहेछ भनिन्। पसले पवनले यो चित्र लैजाने भए निलाएर दिउला भने। चित्रमायाले भनिन्, "७० हजारमा दिनहुन्दू ?" पवनप्रसादले भने, "हुन्दू लैजानुहोस्, विज्ञानको पहिलो ग्राहक भएकाले यति रकममा पाउनुमयो !"
- उत्तर प्रत्यक्ष कथन : उनले भनिन्, "शाइखधर साखाको यो तैलचित्रको मूल्य कीते हो ?", पवनप्रसादले भने, "यो चित्रको मूल्य ७५ हजार हो !"
- चित्रमायाले भनिन्, "७० हजारमा दिनहुन्दू ?"
- पवनप्रसादले भने, "हुन्दू लैजानुहोस्, विज्ञानको पहिलो ग्राहक भएकाले यति रकममा पाउनुमयो !"
- अप्रत्यक्ष कथन : चित्रमायाले यो चित्र त निकै महेगो रहेछ भनिन्। पसले पवनले यो चित्र लैजाने भए मिलाएर दिउला भने।
३. प्रश्न नं. २ को बनुच्छेदका प्रत्यक्ष कथनका वाक्यहाई अप्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष कथनकावाक्यहाई प्रत्यक्ष कथनमा परिवर्तन गर्नुहोस्।
- उत्तर :
४. दिइएको मुगु र पाल्पाको फोनमा भएको कुराकानीलाई अप्रत्यक्ष कथनमा परिवर्तन गर्नुहोस् :
- मुगु : हेलो पाल्पाज्यु, सन्चै हुनुहुन्दू ।
पाल्पा : सन्चै छु, तपाईंलाई कस्तो छु ?
मुगु : मलाई सन्चै छु। अहिले के गर्दै हुनुहुन्दू ?
पाल्पा : म त पाल्पाली ढाका बुन्दै छु। तपाईं के-गर्दै हुनुहुन्दू नि ?
मुगु : अं म पनि गाडीपाखी बुन्दै छु।
पाल्पा : ए कर्ता यस्तो होलान् हैन मुगुका गाडीपाखी ?
मुगु : रासा छन्, यस धुन आउन् अनि गाडीपाखी लिएर जानू।

१८६

- पाल्पा : हुन्दू, म ढाकाका कपडा लिएर आउंदू। ढाकाको टोपी, पछ्याँग र चोकी लिएर आउंदू।
- मुगु : हुन्दू आउन्, मलाई पाल्पाका ढाकाका कपडा याहै भन पर्दैन्।
- पाल्पा : हुन्दू हजुर, भेटमा थप कुरा गरौला, अहिलेलाई फोन राख्नी है।
- मुगु : हबस नमस्ते ।
- उत्तर : मुगुले पाल्पालाई हेलो पाल्पाज्यु, सन्चै हुनुहुन्दू भनेर साथ्यो । पाल्पाले आफू सन्चै छु र तपाईंलाई कस्तो छु भनेर साथ्यो । मुगुले आफूलाई सन्चै छु भन्यो अनि अहिले के गर्दै हुनुहुन्दू भनेर साथ्यो । पाल्पाले आफू त पाल्पाली ढाका बुन्दै गरेको बतायो'र तपाईं के गर्दै हुनुहुन्दू नि भनेर साथ्यो ।
- मुगुले आफू पनि पाल्पाली बुन्दै गरेको बतायो । पाल्पाले कर्ता रासो होलान् है मुगुका राडीपाखी भनेर साथ्यो । मुगुले रासा छन्, रासा धुन आउन् अनि राडीपाखी लिएर जानू भनेर भन्यो । पाल्पाले आफू ढाकाका कपडा ढाकाको टोपी, पछ्याँग र चोकी लिएर आउंदू भन्ने जबाब दियो । मुगुले हुन्दू आउन्, आफूलाई पाल्पाका ढाकाका कपडा साहै भन पर्दैन् भन्ने उत्तर दियो । पाल्पाले हुन्दू हजुर, भेटमा थप कुरा गरौला, अहिलेलाई फोन राख्नी है भन्यो ।
५. दिइएको बनुच्छेदलाई शुद्ध गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस् :
- ग्यानप्रसाद ज्ञालेन लिएर विज्ञान ग्रन्थालीको पसलमा मटितेल लिन गएछन्। विज्ञान सर भने गाडीको एसीमा ज्ञास सकिएर जारेजमा गएका रहेछन्। उनले मिस्ट्रीलाई गाडीबाटे सोधेछन्। मिस्ट्रीले भनेछ, "गाडीमा ज्ञास सकिएछ । गाडीचलाउने मान्देया गाडीसम्बन्धी ग्यान पनि हुनुपर्दै । अग्यानी भईयो भने दुख्य पाइन्दू । त्यसैले ग्यानप्रसादको विज्ञान ग्रन्थालीसंग भेट भएन्दू ।"
६. 'प' र 'ज' प्रयोग भएका शब्द प्रयोग गरी एउटा बनुच्छेद लेख्नुहोस्।
- उत्तर : पर्जनाले ग्यासको सिलिंडर बोक्ने मान्द्ये अज हुन् किनैकि उनीहरूलाई विज्ञान विषय आउदैन भन्यो ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

दिइएका बृद्धाका आधारमा मोतिराम भट्टको छोटो जीवनी तथार पार्नुहोस् :

- (क) युवाकाविका रूपमा नेपाली साहित्यमा परिवर्तित
(ख) कवि, गजलकार, जीवनिकार, समालोचकका रूपमा परिवर्तित बहुभूमि व्यक्तित्व
(ग) वि.स. १९२३ भाइ, काठमाडौंमा जन्म
(घ) पितामाता दयाराम भट्ट र रिपुमिंदी देवी
(ङ) फारसी, उर्दू, अङ्ग्रेजी, हिन्दी र तस्कृत भाषाको ज्ञान
(च) वि.स. १९३७ मा विवाह
(छ) नेपालीमा गजल र समस्यापूर्ति कविताका आरम्भकर्ता
(ज) नेपालमा छापाखाना स्थापना, पत्रिका प्रकाशन

१८७

પરણોસ

પાર
૧૩

કેવળ બ્રાહ્મ

“એનોસ, એડટા લેખ દિઉલા !”

દરનોસ, તુહી ચિરપરિચિત શબ્દ ! તુહી પત્યારલાગ્ડો આશ્વાસન ! તુહી ફુલાએ ફૂલાડુને જાકે વહાલ !

તુહાઁનો કન્સિસી લાતેર આયો હોલ, હોઇન ? તર ડર નમાનુંહોસ, કન્સિસી જાતિનુકૈ જાને પણ તુહાઁનો જિડમા આગલાગી ભેહાલો છેન ! મિર્ડનામકા વૌદુ મિજુલે કે તથાડુંને જ્વાદુંને ડંડેર મર્નુંને છેન કિનમને નેપાલમા રક્તકાલી પ્રકટ ભેસકેકી છેન !

જે હોસુ લ, આંસે કુરા ગરું, ઘેરે પટક બિંબક્યો, એડટા લેખ તપાડુંને માલિત માન્નુંએકો તર

એપ્ટકેપિંચ્યે મેલે ‘પલોસ’ ભન્દે આએકો છુ, પવાએકો છુ ! સમ્યાદક જસ્તો માન્દેલે પણ જમિનદારકહો અણ માન્ન ગાએકો જેરે કાહિલો મૈં પટકેપિંચ્યે નુચે કાન લગાએર ફર્કનુંદી જડ ચલું સ્વામાવિકે હો ! જાંગિંગાજિંદે જહેવહાદુર બને પણ કે લાઘું રે અંકોનો હાતવાટ કેને કામ લિનું છુ. મને આફોનો બાબુ સાંઝે રાખેર તપાડુંને પર્ખનુંપર્ખ ! ચિલ્લો શર્વમા તપાડુંને કેંધ્ય ગર્ભનુંપર્ખ ! અફ મન્ન મને મુલનુંદ્ધે, ધાંઊનુંપર્ખ પર્ખનુંપર્ખ ! સમ્ય ચિંગિતહરુ ચિલ્લા શર્વ પ્રયોગ ગર્દું ! આખિર પદ્ધન સંચે પચ્છાંદુન, સંચે પચ્છાંદુન ! મન્નું મને, માન્દેલે રાખ્યારી જાનેકા કિયા ને પહુંચ રે પર્ખાંદુન હો ! યો કે વકાન્યાડ છીંદ્ધા લાયો મની તપાડી જિલ્લાનુંહોસ તર પદ્ધોસ, તપાડી આફ માત્ર પર્ખિરહેકો નથાનુંહોસ ! તપાડી અહિલે જુન વેલા માસિત નેલ પર્ખનુંભએકો છુ યાંદે વેલા યાંદેલે કહાં કહાં, કો કો, કે કે પર્ખિરહેકા હોલાન ત ! લો માનિટ ઘબાદેડે જાનોસ !

યસે વેલા યાંદેલે કપુરીકાન્ત કાર્કી કાન્સામારિથ બસેર માઇન ગાન્દ ગાંધી કાંઠનોલાંડ પર્ખદો યે ! બસ્યાંદુસું ખોલાબાટ સુબતાનંદ ખુલિલા ખાટમારિ પલેર સ્વાડસ્થાડ ખોટ્ટે ડાન્સર કુંકુરાન ખુશીલાંડ પર્ખદો હો ! ગાના સુન્ત ગાંધી ગીતાદેવી વેલા નમેસેકોલે ગજબક પરેર રોડ્યો માનિટ પર્ખદીલી હો ! ઘટસિંહ ઘલે ઘટટમા ધૈયાકો પિઠો પિંજ ગાંધો, પાંચો નપાએર તુંધી પર્ખદો હો ! જહેવહાદુર હોલેલાંડ સુશ્રી નાકદોષી મૈંચ ભન્નાડમુનિ ડિંજ સુચ લગાએર પર્ખદી હો ! ચસેલ વાબુ ચાંદી કિલ્ન પઠાએકો ચુંદુ ચાર ઘણ્ણા ભર્ડસેકો આએ મની પર્ખદા હુન ! છુંદુ છુંદા નહુનાલે છુંપાટીકો છુંધાપી પસલમા પાની રહલ ર હિંદુલા મની પર્ખદા હુન ! જર્સાહેવકા જાગિર માગન ગાએકો જગન્નાથ જૈસીદેવલકો દ્રીડીમા ઉન્કો વાટો કુરી પર્ખદો હો ! કાડા લાગેકો ભંસબીરે કી બુદ્ધારી, ફલપટસાથ ટંટુટી ગાંધી મિત્ર અંકે સાનિસ દેખે બાહિરાસેટ પર્ખદી હો ! ગોલાંદિંગે ‘અ’ જસ્તો લંઢુક ક્રાચાકો નાતિ સિડા વેચ્યે દેઉપાટન ગાંધો વનકાલોના વાંદર દેખેર ફર્કક ફકી ગીશાલાકો બસ પર્ખદો હો ! લ મન્નોસ, નામ, કામ ર ઢામકો પંદ્ર નલગેર જાબાફ જિનોસ, કે યી સંબ સમ્માન્ય પર્ખાંડી હોઇનન ? નેપાલકો માવ કુરા નિલંડ મને મનાનિટર અનિ ટાંક ટાંક ને પુચ્છાશદિનોસ !

યસ વેલા યાંદેલે તાનાવાનું પિરેર તાઝેપેહેમા જમ્મા ભાએ સિપાહી વિપકીકે તાજુમા તારો હાન પર્ખદા હુન ! શાંક્યાન્દ પુરોકા લાકદ્વીલાકા વકલી અમેરિકી સેનિનકો બ્રહ્મા રિઝિડ્યુકો આદેશ પર્ખદા હુન ! દલાંડ લામાકા માનિસ દાનાપુરમા દાના સિંગિએ દેવતાઓ નામ વા દામ કમાદુન વેશ ફકેન દાર હેદે દેવાધિવેદકો હૈલામા દંડવત ગરી ગરી પર્ખદા હુન !

ન, અથ કરત ખન્દુ નર્સોગો ભાએ ફેરિ મનમિટરલાંડ જતા જતા પણ, જતે જતે છોઝનોસ, યસ વેલા યાંદેલે પોલ્યાન્દ, જાન લાગેકા પાંડેની પાલમ એપરોટ્ટમા પાસપોટ જચાએર ‘ખાડુ’ પિર્ડે પેન પર્ખદા હુન ! ફર્સીજિંગ સુદ્ધા ફૈજાવાદકો જેનકાર્બમા ફાલેનુર જાને રેલ પર્ખદા હુન !

(ક) કાઠમાડૌ ર બનારસમા મોતી મણ્ડલીકો સ્થાપના
(લ) માનુભર્તીય રામાયણનો બાલકણ્ઠ પ્રકાશન

(ટ) વિ.સ. ૧૯૫૩ મા દેહાવસાન
દરદ મોતીરામ ભદ્રટકો જન્મ વિ.સ. ૧૯૨૩, ભાડ કુશેઔસીકા દિન, મોતીકો ટોલમા વિશ્વ દ્વારામ ભદ્રટ ર માતા રિપુર્મદીનેદેવીના કોખવાટ ભાએકો હો ! સાહિત્યકા વિશ્વમન વિશ્વમા કલમ જાતાએકા મોતીરામ ભદ્રટકવિ, ગજલકાર, જીવનિકાર, સમાનોચ્ચના રૂપમા પરીચિત બહુમુલી વ્યતિલુ હુન !

કાસી, ડરુ, અઝ્યેની, હિન્દી ર સસ્કૃત ભાષાકા જાતા મોતીરામ ભદ્રટકો વિવાહ વિ.સ. ૧૯૩૭ મા ભાએકો હો ! નેપાલીમા ગજલ ર સમસ્યાપૂર્બિત કોવિતાકા આરમ્ભકાંતા મોતીરામ ભદ્રટને નેપાલમા દ્વારાખાના સ્થાપના, પરીકા પ્રકાશન ગરેકા હેણે ! ઉનાંને કાઠમાડૌ માનુભર્તીય રામાયણનો બાલકણ્ઠ પ્રકાશન પણ ગરેકા હેણે !

ઉનાંને વિ.સ. ૧૯૫૩ મા દેહાવસાન ભાએકો હો !

૨. પુસ્તકાલયના રહેકા સામગ્રીકો સહયોગ લિંગ વા આફ્ટ્સે ચિને જાનેકા કુને એક બન ગીતકારકો જીવીની તથાર પાનુહોસ .

દરદ, નિતકાર સજ્યા રાઈકો હિલેપાની ભન્ને ઠાઉંમા ૨૦૫૦ ભાડ ૨૫ લે બબા ગોળું રાઈ આમ સિતા રાઈ કો માહિલો સન્નાનાકો રૂપમા ભાએકો હો ! સાંને જીવી ગીત સહ્યોગતમા રહે રહે રાઈ રાઈ રાઈ ગાએક પણ હુન ! સુરૂમા ગાયનવાટ સર્જાંગત કેનેના પ્રબેશ ગરેકા રાઈને વિસ્તારે ગીત લેખન તિં પણ આફ્લૂલાઈ સમાપિત ગરે !

વિરોધ ગરી ચ્યાપ ગીત લેખે રાઈ કાલેલે ઉત્સરેમા યુબા પુસ્તકામા નિકે ચિનિએકા વ્યકીલ હુન ! ઉનાંને ગીતમા બર્થમાન પરીચિતાનો તીખો વ્યદ્ધ્ય પાંદન્દ ! ઉનાંને ગીત રચનાની સ્થાપનીય સરરમા મુશ્ખ પુસ્તકાવહળ પણ પાઇસકેકા છેન !

ઉનાંને ડાંડાંડ જિલ્લાનુંહોસ નાતિ તપાડી હોઇનું હો ! તપાડી અહિલે જુન વેલા માસિત નેલ પર્ખનુંભએકો છુ યાંદે વેલા યાંદેલે કહાં કહાં, કો કો, કે કે પર્ખિરહેકા હોલાન ત ! લો માનિટ ઘબાદેડે જાનોસ ! યસે વેલા યાંદેલે કપુરીકાન્ત કાર્કી કાન્સામારિથ બસેર માઇન ગાન્દ ગાંધી કાંઠનોલાંડ પર્ખદો યે ! બસ્યાંદુસું ખોલાબાટ સુબતાનંદ ખુલિલા ખાટમારિ પલેર સ્વાડસ્થાડ ખોટ્ટે ડાન્સર કુંકુરાન ખુશીલાંડ પર્ખદો હો ! ગાના સુન્ત ગાંધી ગીતાદેવી વેલા નમેસેકોલે ગજબક પરેર રોડ્યો માનિટ પર્ખદીલી હો ! ઘટસિંહ ઘલે ઘટટમા ધૈયાકો પિઠો પિંજ ગાંધો, પાંચો નપાએર તુંધી પર્ખદો હો ! જહેવહાદુર હોલેલાંડ સુશ્રી નાકદોષી મૈંચ ભન્નાડમુનિ ડિંજ સુચ લગાએર પર્ખદી હો ! ચસેલ વાબુ ચાંદી કિલ્ન પઠાએકો ચુંદુ ચાર ઘણ્ણા ભર્ડસેકો આએ મની પર્ખદા હુન ! છુંદુ છુંદા નહુનાલે છુંપાટીકો છુંધાપી પસલમા પાની રહલ ર હિંદુલા મની પર્ખદા હુન ! જર્સાહેવકા જાગિર માગન ગાએકો જગન્નાથ જૈસીદેવલકો દ્રીડીમા ઉન્કો વાટો કુરી પર્ખદો હો ! કાડા લાગેકો ભંસબીરે કી બુદ્ધારી, ફલપટસાથ ટંટુટી ગાંધી મિત્ર અંકે સાનિસ દેખે બાહિરાસેટ પર્ખદી હો ! ગોલાંદિંગે ‘અ’ જસ્તો લંઢુક ક્રાચાકો નાતિ સિડા વેચ્યે દેઉપાટન ગાંધો વનકાલોના વાંદર દેખેર ફર્કક ફકી ગીશાલાકો બસ પર્ખદો હો ! લ મન્નોસ, નામ, કામ ર ઢામકો પંદ્ર નલગેર જાબાફ જિનોસ, કે યી સંબ સમ્માન્ય પર્ખાંડી હોઇનન ? નેપાલકો માવ કુરા નિલંડ મને મનાનિટર અનિ ટાંક ટાંક ને પુચ્છાશદિનોસ !

शादी बराली लाहूर गएको लोग्ने कहिले आइपुस्त्र भनी पखंडी थो। भाटभटेनी बर्ने भूतेको भ्रद्वाजीवीतर करौलाई पर्खंडी हो। मास्कोमा वैज्ञानिकहरू उडिरहेको स्पृतनिक मरुभूमिमा कैफे भो भनी आच्छा तानेर पर्खिरहेक होलान्।

ओहो! अब त भेरो एकोहोरे कृतफताइ अति नै भयो। तपाईँलाई कृति भक्तो लाग्यो होला होइः साहै नै भक्तो लाग्नेको भए त एक चूस्ती चिया पिउनुस्। तपाईँ नै भल्नोस्, को पर्खंडो हैः कहा पर्खाई बन्दैन : त्यसैले दार्शनिक जैति धोतिलइरहन्, वैज्ञानिक जैति धोटिटरहन्, मरुहाई त लाहू बाल्को पर्खाय नै पर्खन् हो। सोकै कुरा गर्न भने पनि हेनौस, दसौ महिना बायाका गर्भमा गुह्यीकृत नृष्ण तपाईले सूर्यदर्शनको साइत फैला पानुपर्यन्। यसरी नजन्मेवेति पर्खाई आउनुभएको तपाईले सायद किशोर भएपर्छि विद्यालयमा शिक्षकलाई कैयौं दिन-पर्खनुपर्यन्। बाटाको ढेहामा, बाटिको हिलमा या वियोको पाटीमा प्रतीक्षाका गीत गुणगुलाई दिनको वाही घट्टा पर्खनुपर्यन्यो होला, आफ्ना साथीको गुलियो भाकामा। यसरी पर्खाईवाटै सुनू भएको तपाईः हाचो जिन्दनी यानै र डना, यसलाई र उसलाई पर्खाई आज कतावाट यहाँ आइपुरोको छ, तपाईः पर्खने र म पर्खाउने हनुपरिहरेको छ। मानोस, भैले आज लेख दिए तर भोलिदेखि तपाईले चाँचका कीहले निस्क्ने हो भनी भैले पर्खनुपर्यन्। एक महिने भनेको चार महिनामा निरालै नेपाली पर्खिको बानी नजान्ने को छैन? भन्नु एक न एक दिन तपाईँको पर्खिको निरिक्षालाई तर भोलिपत्न्देखि पुरस्कर लिन आज आज भोलिभैलि भन्दाभन्दै कैयौं दिन तपाईँ भुलाउनुहुन्छ, पर्खाउनुहुन्छ। आफु जुगा जस्तो जुम्सो छ, अनि कामको सदटा कुराले ठान खोल्दै भनी तपाईँ गिर्याउनुहोला। मुख्यन्जेल नसके पनि पछाडि पर्खाई उडाउनुहुन्छ। तुन जीन हो, स जंचेन साहै जुम्सो भएको छ। बुल के तपाईँ पल्टाउनुहुन्छ? यो जुम्याईको जन्मदाता पर्खाई बन्तै जहवल्ला पर्खाई हुन्। सांचै भन् भने भेरो दुनियाँ भन्, लम्प्याडलुम्सुडको छ। भेरो जन्मदाता भन् जम्याडलुम्सुडको छ। भैले याहा पाएरेखि म पर्खाई छ। काममा गएको आहालाई, जारिगर्ना गएका बाबुलाई, पाठ दिने गुललाई, माया दिने मान्यजनलाई जागिर आउने दिने मालिकलाई, तब्ब तपाईले दिनलाई, ओखलती गर्ने उपचारकलाई, विद्या दिने निर्देशकलाई, पैसा

थी सबै पर्खाईको पर्खाईले भेरा सर्याँ सपना पर्खिरहेछन्, इच्छा र आकाश्या पर्खिरहेछन्। केही गर्क, केही बन्, केही दिन भन्दै तर यो विशेषित इष्टसिद्धका लागि यतै पर्खनुपर्यन्, उपनुपर्यन् यतै कल्पनुपर्यन्, उतै आउनुपर्यन्, दोप कसलाई? द्वेर कहा किन? सुरुदेखि (सत्य, सम्भात र शक्ति सांकेतिक, आर्थिक हाँतयारमा प्रत्यन्त लगाउने करामा) किन सबैको सम्पादलुम्सुड हो, भैतिक उन्नानि यान तीव्र भद्रस्त्रयो तैपनि दुई गज र दुई को निर्मित जिन्दगीभर पर्खनुपर्यन्। यो कल्पो जम्याडलुम्सुड हो।

अब तपाईँ मातै पर्खनुपर्यन्यो भनेर किन पट्टाउनुहुन्छ? जब तपाईँलाई नपर्खी सुखै छैन। त्यसैले नेपाईको अभाई छ्याउते छु भौमिक तपाईँ भेरा वागाडि आदनुहुन्छ। वास्तवमा तपाईँ पनि पर्खन करैसे कैमेलाई बुगले मातै टानै नस्काय्। भल्लाएर फुल्याउने, लर्काएर पर्खाउने यस्तो चाहना चाहनेवार्ताकै पूरा हुन्दै, पर्खनुपर्यन्। त्यसैले त म लस्याडलुम्सुड गरेर भए पनि धरी यता धाउद्यु धरी उता धाउद्यु धरी यता हुन्दै, धरी उता हुन्दै, जम्याडलुम्सुड गरेर भए पनि मेरो पर्खाई पुराण त अहिलैये के योक्त्वायो र तर अब कतिचर पर्खाऊ, तपाईँकी थीमतीम्बू दिन म पनि एउटा लेख लेखने प्रयास गर्नु, तपाईँको पर्खिकामा छाप्न दिउला। लौ त नमस्तो।

यही हाताको भाव बहुणन

मीमिक स्थाप्ता व्यान गर्न, वेहोरीमै कैने करा बन्न, कम्बगाउन काम्युटरको स्टिकन, मर्मियाको दृष्टि कुलामा ल्याप्को पानिको धाग्ले काठको पड्दा यमाउँ खाड्यो निजे दुलो तानको जाती जस्तो साधारण, पानीधट्ट पानी नलाने स्थेत्यारीमा गोपने एक किर्मसको धान पातलो र पहेलो बोका हुने, गुलियो गर्नियो स्नाद बाको फन्को तक दुल्लो, मरन्यासै वा लोसा इच्छा गरिएको काम सम्पन्न हुन तीन फट्ट या छातिस इच्छलम्बाइको नापा आफ्नो शिदाल्लमा स्थिर नरहने खालको, पलायन मिदाल्लको ब्रन्दावायी अविवेकी, कातर अबु

शब्दभण्डार

१. दिवाएका अनुकरणात्मक शब्द र कार्यविच जोडा मिलाउनुहोस् :

शब्द	वर्ण	उत्तर :	शब्द	वर्ण
खाडखाड	हास्तु	खाड	खाडखाड	खोलु
गजक	मुख	लगाउनु	गजक	पर्न
हिच्च	उफ्रनु	हिच्च	हान्	
लस्याडलुम्सुड	गर्नु	लस्याडलुम्सुड	गर्नु	
जम्याडलुम्सुड	खोक्नु	जम्याडलुम्सुड	हुन्	
	पर्नु			

२. 'पछोस' निबन्धवाट कुनै पाँचबोटा पारिमाधिक शब्द खोजी तिन्माई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्।

उत्तर: घट्ट, चाम्सी, इष्टसिद्ध, गज, पलायनबादी

घट्ट	हास्तो घरबाट पारी घट्ट पुग्न चार घट्टा लाम्छ।
चाम्सी	धर्माधिको चाम्सीको रुखमा दुकुरले गेंड लगाएछ।
इष्टसिद्ध	मेरो लेख कान्तिपुरमा प्रकाशन भएपर्छि मेरो इष्टसिद्ध भयो।
गज	एउटा सारीको लम्बाई न्यूनतम् ६ गज हुपर्छ।
पलायनबादी	हास्तो देशको बिकास नहुनुको एउटा कारण पलायनबादी मानसिकता पनि हो।

३. शब्दकोशकी प्रयोग गरी दिवाएका शिक्षा र वाणिज्य लेत्रका पारिमाधिक शब्दको वर्ष चूल्नेगरी वाक्य बनाउनुहोस् :

शिक्षा :	पाठ्यक्रम, मूल्याङ्कन, पुनर्वन, पुस्तकालय, शिक्षालय
उत्तर: पाठ्यक्रम	लोकसेवाको तारारी गर्वा पाठ्यक्रम केन्द्रित भएर गर्नु राशो हुन्छ।
मूल्याङ्कन	नेपालमा परीक्षाको मूल्याङ्कन पड्दातै सुधारिए आएको छ।
पुनर्वन	शिक्षकले विद्यार्थीलाई बेला बेलामा पुनर्वन प्रदान गर्नपर्दछ।
पुस्तकालय	प्रत्येक विद्यालयमा एउटा पुस्तकालय अनिवार्य हुनपर्छ।
शिक्षालय	विद्यालयलाई शिक्षालय पनि भविन्दछ।
	वासलात, भौचर, फस्टीट, आगवाय, बेर्नु, बजेट, नियेप

उत्तर: वासलात भीचर फस्ट आवश्यक बेन्जु बजेट निषेप	<p>: प्रत्येक कायांलयमा शाचिवरणको वासलात तयार पार्नुपर्छ । : अहिले मोबाइल ऐकिड प्रणाली लागू भएपछि पैसा किन भौंच छ ? : ताइन लागू धैन ।</p> <p>: जार्थिक बष्टको अन्त्यमा सबै कायांलयले आफ्नो खचंको विवार फस्टीट गरिबनु पर्छ ।</p> <p>: व्यापार गर्दा सधै आयव्यय हिसाब गर्नुपर्छ । : नेपालको विकास नहनको एउटा कारण अत्यधिक वेन्जु बहानु पनि हो । : नेपालको बजेट परिक्यात्यति धेरै मित्यव्ययी हुदैन ।</p> <p>: बैइकमा निषेपको मात्रा बढी भएकाले व्याजदर घटेको छ ।</p> <p>४. दिइएको अनुच्छेदबाट पौच्छोटा मौलिक शब्द पहिचान गरी लेखुहोस् :</p> <p>ओहो ! अब त मेरो एकोहोटो फतफताई अति नै भयो । तपाईंलाई कति भारको लाल्हे होल हाँक ? तर साई नै भर्को लागेको भए त एक चुस्की चिया चित्तनुस् । अनि तर्है नै भन्नोस्, को पर्खोको छैन ? कझा पर्खाई चल्दैन ? त्यसैले दार्शनिक जंति घोरीलाईहुँ बैज्ञानिक जंति घोरिटरहन् । मलाई त लाग्दै, बाच्नुको पर्याय नै पर्खानु हो । सो कुरा र भने पर्नि होन्नासू, दसौ महिना आमाको गर्भमा गुरुङ्काएर नपर्खी तपाईंले सूर्योदायोग साइत फेला पार्नुभएन । यसरी नजन्मेदेखि पर्खाई आउनुभएको तपाईंले सायद शिखे भएपछि विद्यालयमा शिक्षकलाई कैदै दिन पर्खानुभयो ।</p> <p>उत्तर: सूर्योदाय, किशोर, विद्यालय, गर्भमा, दार्शनिक</p> <p>५. 'पक्षोहृ' निबन्धमा व्याख्य गर्ने क्रममा आएका निम्नलिखित दुक्कालाई अर्थ बुले सौ बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :</p> <p>कर्त्त्वरी तालु, आगलागि हुनु, पानीमरुवा हुनु, जड चल्न, दाउ हेर्नु उत्तर: कर्त्त्वरी तालु : रामुका कुरा सुन्दा पनि कहिलेकाही त कर्त्त्वरी तालेर आउँदै । आगलागि हुनु : उनल छेउमा, आएर मायालु पाराले हेर्दा मेरो हृदयमा आगलागि हुन्नु । पानीमरुवा हुनु : यसरी पानीमरुवा भएर बाँच्नु भन्दा त नवाच्चे कै राखो । जड चल्न : जे गरे पनि भएन भनेको सुन्दा जड चलेर आउँदै । दाउ हेर्नु : कपित्तेहर घरबाट निस्कन्दै र चोर्स्ट भनेर दाउ हेरेर बसेको रहेद्दै ।</p>
---	--

बोध र अभिव्यक्ति

- दिइएको शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
- सम्मान्य, आश्वासन, अर्ण, दार्शनिक, जम्म्याड्जन्म्सुङ, बकन्याई, पर्खाई, आर्थिक, भन्याड, गिज्याउनु
- 'पक्षोहृ' निबन्ध पालैपालो सख्तरबाचन गर्नुहोस् ।
- दिइएको प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

 - (क) निबन्धमा सैवेमन्दा लामो अनुच्छेद कति वाक्यमा संरचित छ ?
 - उत्तर: नै वाक्य
 - (ख) पाठमा सैवेमन्दा वडी प्रश्नात्मक वाक्य भएको अनुच्छेद कुन हो ?
 - उत्तर: आठौं अनुच्छेद
 - (ग) निबन्धको कातिअ अनुच्छेद विस्मयसूचक शब्दबाट सुन भएको छ ?
 - उत्तर: आठौं अनुच्छेद
 - (घ) निबन्धका 'आउदै गर्नुहोसा', 'धाउदै गर्नुहोसा' पदावलीमा असमान संरचना भएको कुन हो ?
 - उत्तर: धा र आ

४. दिइएको निबन्धांश मैन पठन गरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

आफू जुमा जस्तो जम्मो छ अनि कामको सदटा कुगले टार्ने चाँड भनी तपाईं गिज्याउनुहोला । मुखिन्जेल नसके पनि पर्खाई पर्छै उडाउनुहोस् । हून पनि हो, म अचेल साझै जुम्सो भएको छु । बरु के तपाईं पत्त्याउनहुँदैन : यो जम्म्याड्जन्म्सुङको जम्मदाता पनि यस्तै जडचलदा पर्खाई हुन् । साँच्चे भन्नु भन्ने मेरो दुन्याय भन्न लम्म्याड्जन्म्सुङको छु । मेरो जमाना भन्न, जम्म्याड्जन्म्सुङको छु । मैले याहा पाएदेखि म पर्खाई छु । काममा गएको आमालाई, जागिरमा गएका बालुलाई, पाठ दिने गुलाई, साया दिने मान्यजनलाई जागिर पाउने आश्वासनलाई, तलव पाइने दिनलाई, ओखली भन्ने उपचारकलाई चिदा दिने निर्देशकलाई पैसा दिने मालिकलाई, तुगा सिउने सूचीकारकलाई, लागि पक्षाईको सामना गर्नुपरेको छु ।

(घ) जडचलदा पर्खाईलाई किन जम्म्याड्जन्मदाता भनिएको हो ?

उत्तर: आफूले थाहा पाएदेखि पर्खानुपर्ने वाय्यताका कारण जडचलदा पर्खाईलाई किन जम्म्याड्जन्मदातो जम्मदाता भनिएको हो ।

(ग) म पात्रले कुन कामका लागि पर्खाईको सामना गर्नुपरेको छु ।

उत्तर: म पात्रले काममा गएको आम, जागिरमा गएका बाबु, पाठ दिने गुरु, साया दिने मान्यजन, जागिर पाउने आश्वासन, तलव पाइने दिन, ओखली भन्ने उपचारक, चिदा दिने निर्देशक पैसा दिने मालिक, तुगा सिउने सूचीकारका लागि पक्षाईको सामना गर्नुपरेको छु ।

(घ) निबन्धांशमा भन्ने जस्तै सैवेलाई पर्खानुपर्ने अवस्थाको अन्त्य गर्ने को गर्नुपर्ना ?

उत्तर: निबन्धांशमा भन्ने जस्तै सैवेलाई पर्खानुपर्ने अवस्थाको अन्त्य गर्न समयको समुपर्योग र गर्न सिक्कनुपर्ना ।

५. दिइएको निबन्धांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेखुहोस् :

जे होस् ल, आफै ल, आफै ले कुरा गर्सू, धेरै पटक भैसक्यो, एउटा लेच तपाईंले मासित मान्यमालाको तर पटकैपिच्छै, मैले 'पस्तोस' भन्नै आएको छु पर्खाईको छु । सम्भारक जस्तो मान्डेले पनि जमिनदारकहाँ झार्न मासन गएको जैरे काहिलो भैं पटकैपिच्छै लुचे कान चनाएर फक्कनुपर्दा जड चल्न स्वाभाविकै हो । जिज्ञासाङ्गालाई जडबाहारु बने पनि के नालाह र ? अर्कोही हातबाट कैने काम लिनु छु भने आफ्नो बाबु साक्षी राखेर तपाईंले पर्खानुपर्छ । चिल्लो शब्दमा तपाईंले धैर्य गर्नुपर्छ । अभ भन्नु, भन्ने झल्लापाई धाउनुपर्छ, पर्खानुपर्छ सभ्य शिक्षित चिल्ला शब्द प्रयोग गर्दैन । आखिर पर्खानुपर्न्दै, सबै पर्खाउँदैन ।

(क) अनुच्छेदमा शिक्षित मानिसलाई कस्तो व्याख्य गरिएको छ ?

उत्तर: अनुच्छेदमा शिक्षित मानिसलाई चिल्ला कुरा मात्र गर्ने काम नगर्ने भनेर व्याख्य गरिएको छ ।

(ख) कस्तैसंग काम लिनका लागि पर्खानुपर्ने चलन हटाउन हामीले के गर्नुपर्ना ?

उत्तर: कस्तैसंग काम लिनका लागि पर्खानुपर्ने चलन हटाउन हामीले इमान्दारिताका साथ आफ्नो काम गर्नुपर्ना

६. दिइएको अनुच्छेदबाट तीनोटा बोध प्रश्न बनाई तिनको उत्तर लेखुहोस् :

मानिस र बनन्पत्तिविच गहिरो सम्बन्ध छ । मानिसको बाच्चे आधार बन्नस्थिति हो । आना, नाना जस्ता मानिसका आधारभूत आवध्यकताको प्रमुख स्रोत बनन्पर्छ । आजको विश्व उद्योगको लागि आवध्यक कच्चा पदार्थको मूल स्रोत बनन्पर्छ । आउनुपर्छ, अर्थात्तन्त्रको करिब ४० प्रतिशत अश प्रत्यक्ष वा पन्चोक्त रूपमा बनन्पत्तिलगायत्रका जैविक

स्रोतको उपयोगमा आधारित है। त्यति मात्र होइन, मानिसलाई सास केने र बोचन भए नहुने अस्त्वय तत्त्व अविसजनको स्रोत हरिया बनस्पति नै हन्। हरेक बनस्पति संबन्ध अन्त पर्यायको लागि उपयोगी नभए पनि पिनका सर्वे प्रजातिले मानिसका शिख अपरिहार्य अविसजन भने निरन्तर रूपमा उत्पादन गरिरहन्छन्। मानिसका लागि शिख नलाने बनस्पति चाहिए यस ससारमा कुनै पनि छैत। त्यसैले मानिसको अस्तित्वका कोई बनस्पति जगतको महत्वपूर्ण योगदान रहेको हुन्छ।

प्रश्नहरू:

(क) माना, छाना र नाना जस्ता मानिसका आधारभूत आवश्यकताको प्रमुख छोत के हैं? उत्तर: माना, छाना र नाना जस्ता मानिसका आधारभूत आवश्यकताको प्रमुख छोत बनस्पति हो।

(ख) अविसजनको उत्पादन कहाँवाट हुन्छ?

उत्तर: अविसजनको उत्पादन हरिया बनस्पतिवाट हुन्छ।

(ग) मानिसको अस्तित्वका लागि बनस्पति जगतको कस्तो योगदान रहेको हुन्छ?

उत्तर: मानिसको अस्तित्वका लागि बनस्पति जगतको महत्वपूर्ण योगदान रहेको हुन्छ।

३. 'पछोस्त' निवन्धको अन्तिम दुई अनुच्छेदको सारांश लेखुहोस्।

उत्तर: पछोस्त निवन्धको अन्तिमका दुई अनुच्छेदमा लेखकले सम्पादकीसित सबैले पर्खनु थां त्यसमा तपाइँले पनि पर्नुभयो, पर्खाइदैख डराउने मान्द्ये पलायनवादी र पानीमरवा हुन्। आज एउटाले भनेका कुराहरू भोलि अकाले भन्न याल्दै। पर्खन कसैले नचाहे पनि कोई पर्खन वाच्छ छैन र सबैले पर्खनु नपर्ने दुनियाँ चाहे पनि त्यसका लागि पनि पर्खनु थां बाच्यता हुन्छ। पर्खनको विकल्प छैन पर्खाइ पुराण कहिल्यै सकिदैन र पछि गरौला भएका राले काम पनि कहिल्यै सकिदैन।

४. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेखुहोस्:

(क) 'पछोस्त' निवन्धको विषयबन्धुमायि प्रकाश पानुहोस्।

उत्तर: हाँस्यव्याङ्यकार भैरव अर्यालद्वारा लिखित पछोस्त निवन्ध हाँस्यव्याङ्य निवन्ध हो। यस निवन्धमा मान्द्येले जन्मदेखि मृत्युसम्म पर्खिरहेको हुन्छ भन्ने यथायलाई व्याङ्यतमक छैन प्रस्तुत गरेका छैन।

यस निवन्धमा एकजाना लेखकले कर्यां पटक सम्पादकलाई केही दिन पर्खाऊस्, म तेह दिन्दू भनेको हुन्छ तर त्यो दिन कहिल्यै नाएको कुरावाट निवन्ध सुन भएको है। निवन्धमा लेखक आफूले जीवन पनि आफूले जान्नादेखि पर्खाइमै वितिरहेको बताउँछन्। कोही न कोही काही न काही कसैले न काही कसैलाई पर्खी नै रहेको हुन्छ।

मैर्खने पर्खनु पर्ख। पर्खाइदैख डराउने पलायनवादी र पानीमरवा हो। पर्खन नसले मान्द्ये अगाहि बहन सक्छैन। यहाँ हरेक कुरा पर्खेर भात्र हुन्छ। पर्खन कसैले चाहैन तर त्यसको कुनै विकल्प पनि छैन। सबैले पर्खनु नपर्ने दुनिया चाहन्छ। तर चाहरामात्र हुन्छ।

(ख) निवन्धको 'सत्य, समता र शान्ति' पर्खाइ बाटोको मानिस भन् विषमताको विषय बौलाहिरहेछ, बशान्त भईरहेछ'। भन्नुको तात्पर्य के हो?

उत्तर: हाँस्यव्याङ्यकार भैरव अर्यालद्वारा लिखित पछोस्त निवन्ध हाँस्यव्याङ्य निवन्ध हो। यस निवन्धमा मान्द्येले जन्मदेखि मृत्युसम्म पर्खिरहेको हुन्छ भन्ने यथायलाई व्याङ्यतमक छैन प्रस्तुत गरेका छैन। निवन्धको 'सत्य, समता र शान्ति' पर्खाइ आएको मानिस भन्ने विषमताको विषय बौलाहिरहेछ, बशान्त भईरहेछ भन्नुको तात्पर्य यसप्रकार रहेको है।

मानिसले सर्वै सत्य चाहन्छ। सर्वै सत्यले जिनोय बन्ने छान्दू। यो अहिनेमात्र होइन युगादेखि चाहेको हो। तर अहिनेमात्र होइन युगादेखि चाहेको हो। अक भनी अहिने आएर त भन असत्य भौलाउंदै छ। यस्यको द्याउंमा असत्यमै जिनिरहेको छ। जान मान्द्येले समताको भाग गरेन भाग पूरा गर्ने पर्खिरहेको छ र्याहान असमानताका चाइनदम बहाउहेको छ धनी र गरिबविविचको दुरी बढी जेतको छ। यस्मै जाङ्गेने जान्नि सर्वैको पनि जुगाँ भईसकेको छ तर दिनदिनै हत्या मीलाउंगेहो छ। यद्य बढी जेतको छ। मान्द्येले कैनै पनि कुरा सजिले हातपान सबैनै। यसको लागि त्यो भिन्निनै गर्नुपर्दै। त्यो समय कुनैपर्दै। अनिमात्र कुनै पनि कुरा हातपान सबैदूँ। त्यो समय कुनैपर्दै।

(ग) निवन्धमा मानिसका कस्ता कमी कमजोरीप्रति व्यङ्य गरिएको छ?

उत्तर: हाँस्यव्याङ्यकार भैरव अर्यालद्वारा लिखित पछोस्त निवन्ध त्रिभव्य व्यङ्य निवन्ध हो। यस निवन्धमा मान्द्येले जन्मदेखि मृत्युसम्म पर्खिरहेको हुन्छ भन्ने यथायलाई व्यङ्यतमक छैन प्रस्तुत गरेका छैन। निवन्धमा हरेक मान्द्येमा केही न केही कठी कमजोरीहालूँ द्यैनी मध्ये केही समान कमजोरीको बारेमा निवन्धमा व्यङ्य गर्नेको छ।

निवन्धमा मानिसले समयको सदृप्योग गर्न नसकेको कुरालाई त्रिभव्य व्यङ्य गर्नेको छ। मानिसलाई आफूसित क्षमता नभएको अवाचा गर्न नसक्ने कामलाई म गोरिन्दूँ केही दिन पर्खनुपर्दै। भनर आश्वासन मात्र दिन्दू। दिनेसे त आश्वासन दिन्दू विस्तृत न लिनेसे आसेआसमा दिन काट्न थाल्दै। यस्तै जागिर लोगिदिन्दूँ भन्ने मान्द्येले न मन्दै विस्तृत तर जागिर खोजिदिन अनुरोध गर्ने मान्द्येले कर्ता समय पर्खनुपर्दै दो दुइये हुन्दै। मान्द्येलाई आफूले पर्खनुपर्दै पर्खाउन दिन्दू उठाउन तर अर्कालाई पर्खाउन पार्खाउन आनन्द भान्ने प्रवृत्ति प्रति व्यङ्य गरिएको छ। मानिस आफूना बुसीले कसैलाई पर्खनुपर्दै बाच्यो भन्ने आनन्द मान्दू चाहे त्यो भाडिमा लुकेर बस्नु किन नपरोस्।

मान्द्येले काम भन्दा बही कुरा गर्ने गरेका आफूलाई जुम्मो बनाउदै गएको छ। आज गर्नुपर्ने काम भौलिलाई राढ्दै। काम त्यसै ढिलो हुन्छ। निवन्धमा पनि सम्पादक लेखकको वक्तव्यका सुन्न पर्खी रहेको छ भने उसको घरमा श्रीमान काठिवेर आडपुङ्गन् भन्ने ढोका हेदै उसकी श्रीमती पर्खीरहेकी छैन। लेखक पनि कसैलाई पर्खी रहेको छ र पर्खने कममा साथीको लागि सम्पादकलाई पर्खाउन सफल भएको छ। र छूटने बेलामा पनि पर्खनुपर्ने सल्लाह दिई छुटेको छ। नपर्खाएर पनि हुने काममा पर्खाउने पर्खाउनको लेखकले तीसो व्यङ्य गरेका छैन।

(घ) यस निवन्धबाट कस्तो सन्देश पाउन सकिन्दू?

उत्तर: हाँस्यव्याङ्यकार भैरव अर्यालद्वारा लिखित पछोस्त निवन्ध हाँस्यव्याङ्य निवन्ध हो। यस निवन्धमा मान्द्येले जन्मदेखि मृत्युसम्म पर्खिरहेको हुन्छ भन्ने यथायलाई व्यङ्यतमक छैन प्रस्तुत गरेका छैन। मान्द्येले पर्खनुपर्दै र पर्खाउन द्यौहुदैन। भोलि नरौला, पछि नगैला आदि भन्नु मान्द्येले कसैलाई सर्वमात्र गुण हो भन्ने सन्देश यस निवन्धते दिएकोहै।

हाँस्यव्याङ्यले भरिएको भए पनि यो एक यथार्थपरक निवन्ध हो। मान्द्येले आमालो पेटमा हुदादेखि पर्खनुपर्ने थाल्दै र त्यो पर्खाइ मृत्युमा गए दुइगांन्दू। मान्द्येले पाइला पाइलामा पर्खिरहेको हुन्छ। बच्चाले वा आमालाई पर्खनुपर्ने बढेले छोड्योरहीलाई। पर्खाउनेलाई याहा हुदैन भलाई कसैले पर्खीरहेको छ भनर। शक्तिम भएको मान्द्येले निम्बुलाई पर्खाउनेहै। लाचार र विवसलाई भन्ने पर्खाउनेर उसको हिम्मतलाई पनि तोझ्ने काम गरिन्दै।

। तर आफू पर्खनुपर्ने चाहैनै। मान्द्येलाई पर्खाउन आउँदै। उसको कारबाहे पर्खनुपरक निवन्ध हो। मान्द्येले जन्मदेखि भएलाई पर्खाउन आउँदैन। आफूले भर्कालाई पर्खाउन आउँदै भने उसले यानिसक तनाव भेर्लुपर्दै कसैलाई मतलब हुदैन। आफूले भर्कालाई पर्खाउन आउँदै यस्तै हो कहिलेकाही पर्खनुपर्दै। यहाँ लेखक सब्य सजिले भन्ने गर्दै पीर नगर्नुहोस् यस्तै हो कहिलेकाही पर्खनुपर्दै। यहाँ लेखक सब्य सजिले भन्ने गर्दै पीर नगर्नुहोस् यस्तै हो कहिलेकाही पर्खनुपर्दै। एउटा लेख नेविदिने आफूले बच्चैदेखि पर्खनुपर्ने परेकाले चिडिएको छ तर सम्पादकलाई एउटा लेख नेविदिने

जस्तो सानो कामको लागि जामो समयसेवि पर्खाई रहेको छ र भन्दू नरिसाउँगुँडू।
भनेर ।
मान्डेले पर्खन् नपर्ने दुनियाँ चाहन्दू । उ चाहन्दू त्यो दुनियामा कामी काम होस् कुरो जा
नहोस् । तर मान्डेले चाहने गरेको नपर्खाने दुनियाको निर्माण हुने सम्भावना हुँदैन भ
सन्देश यस निबन्धमा हास्यव्यङ्घातमक तरिकाले दिइएको छ ।

५. अध्याय गर्वहोस् :

(क) सबै पर्खाईको पर्खिलिट मेरा सबै सपना पर्खिरहेछन्, इच्छा र आकाङ्क्षा पर्खिरहेछन् ।
उत्तर: सबै पर्खाईको पर्खिरहेछन् ।

माथिको निबन्धांश हाम्रो कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १३ मा समाप्ति
भैरव अर्यालद्वारा लिखित हास्यव्यङ्घात निबन्ध 'पल्लोस' बाट लिइएको हो । एकले
लेखकका धेरै कामहरू सम्बन्धित मान्डेले पर्खि गरीला भनेर रोकिदिवा आफूलाई भेले
अप्युरारो सम्पादकलाई बताउने सिलसिलामा माथिको बाब्य आएको हो ।

मान्डेले आमाको पेटमा हुँदौदेखि पर्लन थाल्दू र त्यो पर्खाई मृत्युमा गएर दुइलाई ।
मान्डेले पाइला पाइलामा पर्खिरहेको हुँदू । बच्चाले वा आमालाई पर्खन्दू भनेर पर्खि
छोराहोरीलाई । पर्खाउनेलाई बाहा हुँदून मलाई कसैले पर्खिरहेको छ भनेर । तसी
पर्खाउन्दू पर्खने मान्डेलो कठि कठि भयो भनेर पर्खाउनेले बुझा खोज्दैन । शक्तिका
भएको मान्डेले निमुखालाई पर्खाउन्दू । लाचार र विवसलाई भन्न पर्खाएर उहाको
हिम्मतलाई पनि तोड्ने काम गर्दै । लेखक पनि त्यस्तै पर्खाइले पीडित बनेका छन् ।
उनका हेरेक इच्छा चाहानाहरू पूरा हुन सकेका छैनन् । यसको कारण उनी आई
अकालाई पर्खिरहेका छन् । लेखकका सबै सपना पर्खिरहेछन्, इच्छा र आकाङ्क्षा
पर्खिरहेछन् 'उनी केही बन्न चाहन्दून् । केही गर्न चाहन्दून् तर ज आफै पर्खाई
परेकाह्न । उनको पर्खाई बत्तम थाएका छैन ।

मान्डेका इच्छा आकाङ्क्षाहरू कसैको आसमा पर्खिरहेछन्, आफुसित भएको सील
सदृश्योग हुने ठाउंको खोजीमा पर्खिरहेछन् । लेखकले सम्पादकलाई पर्खाई रहेका भ
पनि क आफै पनि आफूना सपना परा हुने आसमा निर्माणको कर्तालाई पर्खिरहेका छ ।
(क) हामी दुवै चाहन्दै एउटा त्यस्तो दुनियाँ सिर्जना गर्दै जहाँ कसैले कसैलाई कुराले जा
टार्न नसकोस् ।

उत्तर: उत्तर: हामी दुवै टार्न नसकोस् ।

माथिको निबन्धांश हाम्रो कथा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १३ मा समाप्ति
गरिएको भैरव अर्यालद्वारा लिखित हास्यव्यङ्घात निबन्ध 'पल्लोस' बाट लिइएको हो । सबैै
पर्खन् नपर्ने दुनियाँ चाहेको हुँदू तर त्यस्तो दुनियाको निर्माणको लागि पनि पर्खन् पनै
बाध्यताको उल्लेख गर्ने कम्मा माथिको बाब्य आएको हो ।
माथिको प्रसङ्गमा सबैले कसैलाई नपर्खी काम गर्न चाहन्दू तर त्यो कल्पना हामी
गर्दै जहाँ कामी काम होस् । आफूलो जिम्मेवारी प्रति सबै सजाग रहनु करीले कसैलाई
कुराले मात्र टार्न नसकोस् । कराले टार्नेलाई कार्बही होस् । यस्तो समाज सबैको आहाना
हो । तर त्यस्तो हुन सजिलो छैन । त्यसको लागि पनि पर्खन् पर्ख । कहिलेसम्म हो याह
छैन । सायद सम्भव पनि नहोला । किनकि वर्तमान समयमा त हामी त्यस्तो समाजको
कल्पना गर्न सबैनै किनकि हामी त्यस्तो समाजमा छौं जहाँ जीवनको अन्तिम समयमा
अस्पताल पुगेको विरामीले समेत डक्टरलाई पर्खनुपर्ने बाध्यतामक हुँदू । यस्तो अवस्थामा
भने हामी पनि पर्खिन बाब्य हुँदू । जस्तै पर्खनु पर्दा यस्तै हो हिलो भयो नरिसाउँडू है ।

भनेर भन्न हामीलाई अफ्ट्रियारो लागैन भने अक्ले पर्खाउन्दू पनि त्यसी बामान्य रूपमा
जित सक्नपर्छ ।

हामी सबैले पूरा नहुने पर्खन नपर्ने दुनियाको कल्पना गरिरहेका हुँदू तर त्यो कल्पना
पूरा हुनलाई पनि समय लाग्दू । जसको मतलब यस्तो कल्पना पूरा गर्न चाहने पर्खने पर्ख
भने कुरा माथिको निबन्धमा हास्यव्यङ्घातमक तरिकाले प्रस्तुत गरिएको छ ।

१०. 'पल्लोस' निबन्धमा हाम्रा समाजका कस्ता पक्षमायि व्यङ्घात गरिएको छ, समीक्षालाईलै ।

उत्तर: हास्यव्यङ्घातकार भैरव अर्यालद्वारा लिखित पल्लोस् निबन्ध लाईलै । यस
निबन्धमा मान्डेले जन्मेदेवि भूल्यसम्म पर्खिरहेको हुँदू भन्ने बर्चावलाई व्यङ्घातमक डाई
प्रस्तुत गरेका छन् । हाम्रो समाजमा हेरेकले हेरेकलाई पर्खिरहेको हुँदू । तपर्खने र
नपर्खाउने कोही छैन । समयर अवस्था फरक पनैसक्छ तर पर्खाउन र पर्खन भाविस
करीले द्योइदैन ।

यस निबन्धले विशेष गरी हाम्रो समाजमा देखिएको डिला सुस्तीमायि व्यङ्घात नग्नो छ ।
डिलासुस्तीको मुख्यकारण भष्टाचार मायि पनि व्यङ्घात गरिएको छ । देखमा आज
चाल्याउँसी प्राचाको पनि व्यावर्य पाइन्दू । हाम्रो समाजमा समयको र आकाङ्क्षाको
कहर नापरिएको कुरालाई व्यङ्घातमक डाईले प्रस्तुत गरिएको छ ।

एउटा बच्चाले पूर्वीमा आउन नी महिनासम्म आमाकै काहामा पर्खन्दू भन्ने यसायलाई
हास्यरस दिइएर मान्डेलका पर्खाईको सिलसिल निबन्धमा हास्यव्यङ्घातमक तरिकाले प्रस्तुत
गरिएको छ । बच्चा जन्मेपछि दूधको लागि आमालाई पर्खन्दू । त्यसपछि ताना पर्खन्दू
हेले सारी पर्खन्दू । मिठाई तान यालेपछि कक्षामा गुरुलाई पर्खन्दू । परीधा पर्खन्दू परीकाफल पर्खन्दू ।
पहाइ सकेपछि जापिर पर्खन्दू । जापिर दिने आश्वासनहरू पर्खन्दू । तिरामी भएर
आस्ताल जादा नाम लेखाउन पर्खन्दू । निबन्धमा यिनै पर्खनुपर्ने बाध्यतामक कुरा ग्रन्ति
व्यङ्घात गरिएको छ ।

११. दिइएको चित्र बण्ठन गर्नुहोस् ।

उत्तर: यो चित्रमा एउटा सुन्दर गाउँ छ । यहाँका घरहरू २,३ तलाका पनि छन् । पछाडि स्वहरू
पनि थेरै छन् । गाउँलेरु अगाडिको चौतारामा भेला भएका छन् । त्यसी एक
स्वयम्भेविकाले पढाई राल्नुभएको छ । सरै उमेरका मानिसलाई बहाले भनुदायको चारेमा
भन्नभएको छ । यो गाउँ एकदमै सुन्दर छ ।

१२. 'पेटोलियम पदार्थको मूल्यवृद्धि' शीर्षकमा १५० राष्ट्र सम्मको टिप्पणी लेख्नुहोस् ।

उत्तर: नेपालको अर्थतन्त्र उकालो लान नसबतका विविध कारण मध्ये एउटा कारण पेटोलियम
पदार्थको मूल्यवृद्धि पनि हो । नेपालमा पेटोलियम पदार्थको उत्पादन हुँदैन । बाहेरबाट
आयात गर्नुपर्छ ।

हाम्रो बजेटको थेरै हिस्सा पेटोलियम पदार्थको आयत गर्नमा जान्दू । आजको
सुविधासम्मन र चलायमान समयमा मान्डेले सजिलो र चिठो खोज्न छ । त्यसीको लागि
आज प्रत्येक सहरवासी नेपालीको घरमा कैनै न कैनै सजारी साधन छ । जुन पेटोलियम
पदार्थका कारण चल्छ । थोरै आव हुने व्यक्तिले आफूलो कमाइको मुलो हिस्सा पेटोलियम
पदार्थका कारण चल्छ । थोरै आव हुने व्यक्तिले आफूलो कमाइको मुलो हिस्सा पेटोलियम
पदार्थका खाच गाढ्छ । जसको कारण उसमा अधिक भार बढी पर्दै । पेटोलियम पदार्थको
पदार्थमा खाच गाढ्छ । सबैको मूल्य बढ्छ ।

सबैरी साधन प्रयोगकर्ताहरू त पेटोलियम पदार्थको मूल्य बढिमा भन दोहीरो मारमा
पर्दै । समयमा पेटोलियम पदार्थको मूल्य बढि हुन भनेको देखामा गरिबी बढ्नु हो ।
गरिबी बढ्नु भनेको अर्थतन्त्र कमजोर हुनु हो ।

१३. दिइएको शीर्षकमा निबन्ध तयार पार्नुहोस् :

(क) आर्थिक सभूदिमा पर्यटन उच्चोग
उत्तर: आर्थिक सभूदिमा पर्यटन उच्चोग

पर्यटन भन्नाले एक छाउवाट अर्को छाउको भ्रमणमा सहायता गर्ने कार्यलाई जनाउँ। विभिन्न उद्देश्यका साथ एक रात देखि एक वर्षसम्म घर बाहिर बिताउन गिरने व्यक्तिलाई पर्यटक भनिन्छ। विभवमा नै एउटा प्रमुख उच्चोगको रूप लिई गएको पर्यटनको आर्थिक विकासका लागि ढुलो भूमिका खेल्दै आएको छ। विभिन्न देशहरूका उत्पादन तथा आयात निर्यात हुने पदार्थहरू वा सामाजिक सेवाको एउटा ढुलो भा पर्यटनको खेत्रमा खर्च हुने भएकाले पर्यटनबाट लालौ मानिसहरूलाई रोजगारी प्राप्त गरिरहेका छन्। यसले जनताको जीवन स्तरमा उकासनमा ढुलो भूमिका खेल्दै आएको।

पर्यटनमा पर्ने पर्यटनको कमशः विकास हुन्दै गढ्रहको छ। संसारका विकसित देशहरूमध्ये आम जनतालाई सालको केही समय अनिवार्य रूपले पर्यटनमा लगाउने गर्दछन् र त्वर समयावधिमा नेपालमा ढुलो सङ्घर्षामा विदेशी पर्यटकहरू आउने गर्दछन्। जस्तात हाले देशका पर्यटन व्यावसायीहरूले राखो फाइदा लिइरहेका हुन्दैन् भने नेपाल सरकारको भी कर सङ्गठनमा भईहोको हुन्दै।

हालो देशमा पर्यटनको त्वय हिसाबले विकास नभए पनि सरकारले निजाती कर्मचारीहरूलाई वर्षमा एक पटकलाई आन्तरिक भ्रमणको सुविधा भने दिइएको छ। यस्तो अवस्थामा एकातिर बाह्य पर्यटकहरूको नेपालमा आगमन र तिर्नीहरूको बसाई बढिए गर्न अधिकतम प्रयत्न गर्दै आन्तरिक पर्यटनलाई पर्ने विकसित र व्यवस्थित गर्न योजनाबद्द तरिकाले आगाडि बढेमा नेपालले पर्यटनबाट ढुलो आर्थिक उपलब्धि हासिल गर्न सक्ने छ।

(द) मेरो जीवनको लक्ष्य

उत्तर: मेरो जीवनको लक्ष्य

हारेक मानिसको जीवनमा कुनै न कुनै लक्ष्य हुन्दै। हामीमा भएको आन्तरिक क्षमतालाई विनेत्र हामीले आफ्नो लक्ष्य निर्धारण गर्न सक्नुपर्छ। लक्ष्य प्राप्त गर्दा आउने बाधाहरूबाट हार नयानी अगाडि बढेने मन्देहो जीवनमा केही गर्न सक्छन् र आफ्नो जीवनलाई परि अभर बनाई मन्द सक्छन्। उदाहरणको रूपमा अन्नाहम् लिहकन, पूर्वी नारायण शाह आदिलाई लिन सक्छौं। तिर्नीहरूले आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गर्न थेरै कठिनाइको सामना गर्न परेको विद्यो।

हामीले सामाजिक भएको क्षमता पर्हिचान गर्न नसक्ना आफ्नो लक्ष्य चुन गाहो हुन चक्क हामीले चिन्न पर्छ। हासो लक्ष्य ढुलो नभई सानो पर्ने हुनसक्छ, काम सानो ढुलो भए हुन्दै। हामीले आफ्नो मनलाई लक्ष्य पुरा गर्नमा लगाउनुपर्छ। समस्याहरूलाई पर्छाडि, धकेन्ट सम्पर्क र जीवनलाई एउटा रहमा लगाउनुपर्छ।

व्यक्तिहरूको हक्क हितमा केही गर्न मन छ। मलाई यो देशका गरिब निमुका व्यक्तिहरूको हक्क हितमा केही गर्न मन छ। म यो समाज र देशलाई केही न केही महत्त्व च्यामको लागि मैले आफ्नो पहाडिमा ध्यान दिइएर उच्च तहसम्मको शिक्षा हासिल गर्नुपर्छ।

म समाजशास्त्र विषय लिएर अध्ययन गर्नुहुँ र समाजलाई भित्रबाट चिन्ने प्रयास गर्नेच। पहाडिस्केयर्डि त्यहीं खेत्रमा आकृता पाइलो अगाडि बढाएर त्यसैमा दहो गरी टेबने छ। म समाजसेवा भनेन अर्कोलाई आर्थिक सहयोग गर्दिन। म पैसा दिन होइन पैसा कमाउनमा विश्वास गर्दूँ। म देशका कुनौकान्तारामा फलेका रोजगारलाई टिप्पे खाईंगे।

कोरिग गर्नेछु। भन्नाले देशमा भाग्का यस्तावित गोत्रगारीका अवधार परिचान गर्नेछु र स्थानीयलाई नै त्यसको यद्यपेक्षा गर्ने गिराउने छु। २ दैनिक गोत्रगारीको छोरीमा विभिन्न व्यावालाई देशमै स्टैटिस बनाउन छु।

(ग) नेपालको विकासमा जलस्रोतको भूमिका
उत्तर: नेपालको विकासमा जलस्रोतको भूमिका नेपालको जलस्रोतका क्षेत्रमा दोनो ढुलो भाँडी ढेग हो। नेपालको उत्तरगिरि भाँडीको विज्ञाल हिमशृङ्खलालाई निर्स्कर पसाडका छाँच र सम्पन्न तराईलाई मानवनिर्माण काने ६ हजारबन्दा धेरै ढुला-साना नदी, खोला, खहरेदरू नेपालका प्रमुख जलस्रोतका खेत दुर्भ भने हासानै ताल कुवा आदिले पर्नि नेपाललाई जलस्रोतको भाँडी बनाउन बद्रयोग गर्नेकालै। हिमालबाट सुरु हुने नदीमा सर्वैर्थारि नै पानिको प्रचुरता भन्न्दै।

देशको आर्थिक विकासमा जलस्रोतको विशेष भूमिका रहेको हुन्दै। सामाजिक नेपालमा जलस्रोत भनेको जलविद्युतमात्र हो भने आम बुझाड छ। तर, जलस्रोतमित्र विज्ञुलका अतिरिक्त, सिन्चाइ, खानेपानी, आदि विषय पर्ने पर्छन्। नेपालमा उपलब्ध जलस्रोतको सही उपयोग गर्न सकेमा नेपालले थेरै आर्थिक उपायमा गर्ने सज्ज। उत्पादन श्रमालाई उपयुक्त ४३००० मे.वा. विपुत उत्पादन क्षमता रहेकोमा न्यमको औद्योगिक विज्ञुल उत्पादन गर्नसक्ते हामी अरबौंको विद्युत निर्यात गर्न सक्ने छौं। विज्ञुलको उत्पादन यस्ता भएमा हामी प्रेटेलियम पदार्थको आयात घटाउन सक्छौं। पानीजडाङ, विज्ञुल-ज्येष्ठ, मोनोरेल सञ्चालनका संपर्का पूरा गर्न तरक्की देशको आर्थिक स्थितिले कायापलट गर्ने थियो।

यसका अतिरिक्त सिंचाइका अभावले वाजो वसेका तराईका काट्टहरूमा सिंचाइ सुनिधा पुन्नाउन सकेदेखि रासो आमदानी लिन सकिन्दूँ जस्तैको परिवारम नेपाल ब्रह्मना, तरकारीमा आत्मनिर्भर हुनसक्ने सम्भावना बढ्यो। माझ यानन गरेन पर्न गर्न आम्दानी लिन सकिन्छ।

१४. दिइएको अनुच्छेद पदनुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस्:

समीक्षात्मक सोच भनेको कुनै पर्ने विषयवस्तु वा कृतिका बारेमा गुण दोष छुट्टाउन गरिने विवेचनात्मक सोच हो। समीक्षात्मक सोच चिन्तनको एउटा त्वस्तो प्रक्रिया हो, जस्तमा आफ्नो मौलिकताको दावीसहित तिनलाई सकारण पुष्ट गरिन्दै। शिख्न सिकाइका क्रममा पर्ने यसको उपयोग गरिन्दै। विद्यार्थीले पढेका पाठको विवेचनासाहित मौखिक अध्यवा लिखित रूपमा पुष्ट गर्दा समीक्षात्मक सोचको सार्थक उपयोग हुन्दै। शिखक र साधीमाइले राखेका तक्को विश्लेषण गर्दा समीक्षात्मक सोचको उपयोग हुन्दै। समीक्षात्मक सोचले अनुसन्धानमा आधारित विश्लेषण विधिलाई अगाडि साझै। यसबाट विद्यार्थीलाई प्रतिविम्बात्मक रूपमा चिन्तन गर्ने, आफ्नो व्यक्तिगत सिकाइको विभिन्नताको लिन, तक्को सहायता बुझन, ध्यान दिशाएर सुन्न, आत्मविश्वासका साथ बहस गर्ने तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि आत्मनिर्भर बनाउँदै। समीक्षात्मक सोचले हामीलाई आफ्नो चिन्तनका बारेमा सोचन र आफ्ना सोच पछाडिका कारबाहेर सोचन पर्न बहस गर्ने। यसपाले अर्थ आफूले निर्णय लिने अध्यवा समस्या समाधान गर्ने तरिकाबाटे कर्त्तव्य हेतु हो। यसैले कक्षाकोठामा विद्यार्थीलाई कुनै पर्नि विषयमा आफैले सोच प्रोत्साहित गर्नुपर्छ र समीक्षात्मक सोचमा तल्लीन बनाउनुपर्छ। यसको उपयोग आधारभूत विज्ञादेखि उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने सबै विद्यार्थीमा हुन जरुरी छ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) समीक्षात्मक सोच भन्नाले के क्षमिन्छ?
उत्तर: समीक्षात्मक सोच भनेको कुनै पर्नि विषयवस्तु वा कृतिका बारेमा गुण दोष छुट्टाउन गरिने विवेचनात्मक सोचलाई बुकिन्छ।

(अ) समीक्षात्मक सोचले विद्यार्थीलाई के कुरामा आत्मनिर्भर बनाउँदू ?
उत्तर: समीक्षात्मक सोचले विद्यार्थीलाई अनुसन्धानमा आधारित शिक्षण विधिलाई जाने, प्रतिविभात्मक रूपमा चिन्तन गर्ने, आफ्नो व्यक्तिगत सिकाइयो विस्तृत लिन, तर्को सहजाति बुझन, ध्यान दिइएर सुन, आत्मविश्वासका साथ बहन का तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि आत्मनिर्भर बन्न आत्मनिर्भर बनाउँदू ।

(इ) समीक्षात्मक सोचको प्रयोग कसकसमा हुनु जरुरी छ ?
उत्तर: समीक्षात्मक सोचको प्रयोग आधारभूत शिक्षादेखि उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीमा हुन जरुरी छ ।

(ई) समीक्षात्मक सोचले के कुरामा फाइदा पुन्याउन सक्छ ?
उत्तर: समीक्षात्मक सोचले हामीलाई आफ्नो चिन्तनका वारेमा सोचने र आफ्ना पछाडिका कारणबाटे सोच फाइदा पुन्याउन सक्छ ।

(क) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास पहिचान गर्नुहोस् ।
(अ) विद्यार्थीलाई समीक्षात्मक सोचमा तल्लीन बनाउनुपर्छन् । वाक्यलाई पदशब्दमा मिलाई लेख्नुहोस् ।

उत्तर: विद्यार्थीलाई समीक्षात्मक सोचमा तल्लीन बनाउनुपर्छ ।
(आ) शिक्षक र साथीभाइले राखेका तर्को विश्लेषण गर्दा समीक्षात्मक सोचको उपयोग हुनुहोस् । वाक्यलाई पदशब्दगति मिलाई लेख्नुहोस् ।

उत्तर: शिक्षक र साथीभाइले राखेका तर्को विश्लेषण गर्दा समीक्षात्मक सोचको उपयोग हुन्छ ।

(इ) जिम्मेवारी लिन, समीक्षात्मक सोच र गण दोष छुट्याउन गरिने जस्ता पदाकारीहरू अनन्त प्रयोगसम्बन्धी ब्रुटि सच्चाई लेख्नुहोस् ।

उत्तर: जिम्मेवारी लिन, समीक्षात्मक सोच, गण दोष

१५. दिइएको सन्दर्भ पढनुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

खचाखच भिडले भरिएको बसमा रणवीर चहन खोजे । बसमित्रका यात्रुले भने, "याँ छैन, यस्तो कोचाकोच भएको बसमा नचहनुहोस, अर्को बसमा आउनुहोस ।" रणवीर भने, "के गर्नु हजुर हतार छ ।" यात्रुले आँखा तर्दार्दै रणवीरब बसमा अटेसमर्टेसमाथ था । एकैछिनमा अर्को यात्रु चहन खोजे । रणवीरले भने, "ठाउँ छैन, यस्तो कोचाकोच ह । अर्को बसमा चहनु" रणवीरको व्यवहार देखेर नजिकैको सिटमा बसेका यात्रु मुहुरमा हाँस्न्दै मनमनै भने । हैट, मान्द्यो ख्वभाव ।

तपाईं पनि कक्षामा अकाको लेख रचनाको नवकल गरी लेखक बन्न खोजे व्यक्तिगत व्यङ्ग्य गर्दै कक्षामा हास्यव्यङ्ग्यात्मक प्रस्तुति दिनुहोस् ।

उत्तर: गरेर देखाउन

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ १३ सुनी दिइएका वाक्य ठिक भए ठिक र बोलिक भए बोलिक भन्नुहोस् ।
उत्तर: (क) सबै मानिस एकै किसिमका हुैनन् । (ठिक)
(ख) मेरो छोरो जतातिर हुल छ त्यतीतर लाने प्रवृत्तिको नहोस । (ठिक)

(ग) कहिलकाही आखावाट आँसु भार्नु लाजमदौ कुरो हो । (बोलिक)
(घ) मेरो छोरो दुख र कष्टमा प्रकुल्न रहन सक्ने होस । (ठिक)

सुनाइ पाठ १३ का बाधारमा दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) समाजमा कस्ता कस्ता मानिस हन्दून ?
उत्तर: समाजमा सज्जन, दृष्ट र स्वार्थी, निष्ठावान् राजनेता, स्वार्थी राजनीतिज शब्द भित्र जस्ता मानिस हुन्दून ।

(ख) छोरलाई फूलको शारबत रहस्य बुझन केही समय दिनुहोस, भन्नुको आशय के हो ?

उत्तर: छोरलाई कूलको शारबत रहस्य बुझन केही समय दिनुहोस, भन्नुको आशय छोरलाई समाज चिन्ने केही समय दिनुहोस, भन्नु हो ।

(ग) आगामो लक्कावाट के लागिन्दू ?

उत्तर: आगामो लक्कावाट फलाम सागिन्दू ।

(घ) अनुच्छेदमा छोरलाई कस्तो बन्न प्रेरित गराउन चाँडाङ्गो छ ।

उत्तर: अनुच्छेदमा छोरलाई निर्भिक, मात्रमी र उन्नाई बन्न प्रेरित गराउन चाँडाङ्गो छ ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. दिइएको सन्दर्भ पढी पदसङ्गतिवारे साथीसाँग छलफल गर्नुहोस् :

उत्तर: किताबमा हेरेर छलफल गर्ने दिइएका वाक्य पढेर उदाहरणमोजिम तिनको बचन, पुल, लिङ्ग र आदर जानी कोठामा भन्नुहोस् :

उदाहरण

वाक्य	बचन	पुल	लिङ्ग	आदर
तैले पाठ पडिस ।	एक	द्वितीय	स्त्री, पौलिङ्ग	सामान्य
ऊ घर जान्छ ।	एक	तृतीय	पौलिङ्ग	सामान्य
रमा घर जान्छे ।	एक	तृतीय	स्त्री	सामान्य
उहाँ धनकटा जान्हन्दू ।	एक	तृतीय	स्त्री, पौलिङ्ग	उच्च आदर
म खेल खेल्दू ।	एक	प्रवर्म	स्त्री, पौलिङ्ग	सामान्य
हामीहरू रारा पूर्यौ	बहु	प्रवर्म	स्त्री, पौलिङ्ग	सामान्य

२. दिइएको अनुच्छेदका वाक्यको कियापद सच्चाएर पदसङ्गति मिलाई लेञ्जुहोस् :

कक्षाका साथीहरू बनभोज गएछ । सीता र रीता बनभोज गइन्दू । गीता चाहिँ गएछ । बुधाले सबैलाई बनभोज जान अनुमति दिएछ । आमाले पाइन सहमति जनाउन्दू । उहाले गीतालाई ढिलो नगर्न भनिन्दू । आमाले त चाडै आउ र बेलको पूळ जाओला भनेन्दू । आमाले मलाई ढिलो नगर्नु भनेको छ भने गीताले साथीलाई भन्दू । गीताले आमाको कुरा मान्नुभएछ र समयमा घर आउनुभएछ । गीता समयमा घर आएकामा आमा बुझी भइछ ।

उत्तर: कक्षाका साथीहरू बनभोज गएछन् । सीता र रीता बनभोज गएन्दून् । गीता चाहिँ गइछ । बुधाले सबैलाई बनभोज जान अनुमति दिएछ । आमाले पाइन सहमति जनाउन्दू । उहाले गीतालाई ढिलो नगर्नु भन्नुभएछ । आमाले त चाडै आउ र बेलको पूळ जाओला भन्नुभएछ । आमाले मलाई ढिलो नगर्नु भन्नुभएको छ भनेर गीताले साथीलाई भनिन्दू । गीताले आमाको कुरा मानिन्दू र समयमा घर आइछ । गीता समयमा घर आएकामा आमा बुझी हुन्नुभएछ ।

३. दिइएको सङ्केतबन्सार वर्दसङ्गति मिलाई कियापद भन्नुहोस् :

(क) पारस पाण्डे एयरपोर्ट पुगेक्छन् । (उच्च आदर)

उत्तर: पारस पाण्डे एयरपोर्ट पुग्नुभएछ ।

(ख) खटपटानन्द खालिङ्गा खेतातिर भरेक्छन् । (सामान्य आदर)

उत्तर: खटपटानन्द खालिङ्गा खेतातिर भरेक्छन् ।

(ग) ऊ घरातिर हिँडी । (मध्यम आदर)

उत्तर: उनी घरातिर हिँडीन् ।

(घ) उनी पाठ पढिन्दू । (द्वितीय पुरुष, सामान्य आदर)

उत्तर: उनले पाठ पढिन्दू ।

(ङ) ऊ भोलि आउने छु । (प्रथम पुरुष, स्त्रीलिङ्ग)

उत्तर: म भोलि आउने छु ।

घरको माया

पाठ
१४

मीमानसिंह तिवारी

- (८) उनीहरू भोजि आउने छन् । (सामान्य आदर)
 उत्तर: उनीहरू भोजि आउनेछन् ।
 (९) उनी भोजि आउने छन् । (स्वीलिङ्ग)
 उत्तर: उनी भोजि आउने छिन् ।
 ५. पश्चिम निवन्धबाट हल्त र अजन्त हुने पौच पाँचबोटा शब्द टिपोट गर्नुहोस् ।
 उत्तर: हल्त : पञ्चन्धन, जानोल, गहन, पुच्चाइविनुहोस, दण्डबत् ।
 अजन्त : गन्तव्य, जिन्दगीभर, तानेर, घिरेर, सब
 ६. हल्त र अजन्तको उपयुक्त प्रयोग गरी दिइएको अनुच्छेद पुनर्लेखन गर्नुहोस् ।
 तेस्रों के गरिस भनेर मलाई साथीले सोध्यो । मैले गृहकार्य गरेर भनेपछि उस्तैले मलाई
 भन्नो, अब म पनि गृहकार्य गर्दूँ । तै पनि गृहकार्य गर । उमेश, रमेश, यशमले भी
 गृहकार्य सकेछन् ।
 उत्तर: तेस्रों के गरिस भनेर मलाई साथीले सोध्यो । मैले गृहकार्य गरेर भनेपछि उस्तैले मलाई
 भन्नो, अब म पनि गृहकार्य गर्दूँ । तै पनि गृहकार्य गर । उमेश, रमेश, यशमले भी
 गृहकार्य सकेछन् ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. 'समाजमा देखिएका विकृति' शीर्षकमा हास्यव्याङ्य शैलीको छोटो निवन्ध लेख्नुहोस् ।

उत्तर: 'समाजमा देखिएका विकृति'

'समाजमा देखिएका विकृति' के हो विकृति भनेको ? वा आमा भन्नु हुन्दू च्यातिएका कपडा लगाउनु विकृति हो भनेर त्यसो हो भने त गाउँका गरिब परिवारका साथै समाजमा विकृत फैलाई रहेका रहेछन् नि । प्राय सबैको केही न केही च्यातिएको हुन्दू चाहेडा । कसीको गुंडा च्यातिएको हुन्दू भनेर कसीको ढाड । तल्लाघरे साहिलाको त सबैको च्यातिएको छ ।

चहवाडमा होहल्ला गरी रमाइलो गर्न विकृति हो भने भने चाडबाड भनेकै रमाइलो लाग्न त हो । अहिलेका युवा पुस्ताल पनि बुडाबुढाल जस्तो भेटघाट र दुख लुभा कुरालाई रमाइलो मान्ने । रमाइलो भनेको त रक्ती खाने, विपरित लिइलाई जिस्क्याउने, आफुभन्दा कमजोरलाई हेज्ञे, आदि पो हो त ।

वा आमा भन्नु हुन्दू तिजमा घेरै विकृति बढ्यो भनेर । मैले नयफोको तिज भनेले महिलाको चाड हा भनेर सबै भन्ने अनी महिलाले नै रमाइलो गर्दा विकृति भएको ताने छै के सुन्ने । महिलाको चाड भए वसारदेखि मनाउन् कि बैशाख दोस्रै अर्कोको लिटाडको दुलु पन्थो ? महिलाको चाड रे अनि पुरुषको लामो आयुको लागि पांती फै नलाईकर ब्रत वस्तुपर्ने । त्यो पो विकृति वियो त । आज त साल्लै रमाइलो गहल महिलाहरू । एक दिनलाई पञ्चदेवन् महिनों अधिदेखि मनाउन्दैन् । सारीसाथी भेला हुन्दू, रक्ती खान्दू, झण गरेरै भएरानि गहना किन्छन्, घरमा भोज दिन्छन्, अनि परिवारले भन्ना बाफुनो बढी ख्याल गर्दूँ ।

२. रीढियो, टैलीमिजन वा सामाजिक सञ्चालना प्रसारित कुनै एउटा हास्यव्याङ्यरचनामा विषयवस्तु र सन्देश लेखी कहामा सुनाउनुहोस् ।
 उत्तर: आफूले हँडका कुनै हास्यशुद्धलाको बारमा सुनाउने ।

मुक्त

२०२

जामानसिंह र लालबहादुर (दुई मिति)

द्रमझाना (विहार)

गाउँको केटो

अद्यबैसे आइमाई

(विसार महिनाको विहानी पछ भए तापनि प्रचेष्ट गर्नी छ । ज्वेटकमसा लालबहादुर र जामानसिंह लालारे छाँट्टे हिँडिरहेका छन् । दुर्वैको एकनास जिनको छट्टु र चिन्नामिनी कृष्णाकोकोबाटो कमिज छ । दुर्वै गधेपचिवसी पार नगरेका, दुल्ला दुल्ला, मर्काना कहडा, ज्वाना कुल्ता वर्षक छन् । लालबहादुरको सुख चेप्टो जामानसिंहको नाक नेपालमन्दा बड्दा विशेषता एक कोही छैन्नन् । दुर्वैका जुँगाका रेखी स्पष्ट देखिन्दून ।)

लालबहादुर: हैन त मितज्यु, पहाड विसाराखा भए यस्तो देल सुन कहाँबाट पाइन्न्यो ।

यतिकैमा नेपथ्यबाट कसिएको आवाजमा "गरम गरम चाव", "मुम्क्ली मुम्क्ली" कराएको सुनिन्द्ध छाँटो कछाड कस्तो, फाटेको ठूटे र भोटो लायो, मैसीको मकारो सोहोन्यो बस्यो ।

जामानसिंह: हो त नि मितज्यु, खुबै सोख गरियो भने फुत्रो गुन्डी, पिंडीमा बसेर पिच्चापच्च सुर्दीको चुक आँगनमा थुक्नु त्यक्ति न हो ।

लाल: म त सम्भन्न गाउँधर पनि, के सम्भन्न छ ? दुखै सम्भन्न त हो नि !

जामान: हो त नि, भेरा त भन्न आमा छैनन, बुवा छैनन, तपाईँ आमावूँ भएकालाई त त्यस्तो छ भने मलाई भन्न कस्तो ? के सम्भन्न !

लाल: आमा साखारै उठ्दी हुन, जाँतामा कोदो पिन्दी हुन्, बुवा रातमा मेलावाट आएर अगोनाको छेउमा बसेर काँचोपात भूटेको तमाखु सोतेमा खावाहुन्, त्यही त हो नि । त्यो गाउँ, त्यो ठाउँ, त्यो चाला, त्यो पालोलाई सम्भन्नम्बाँ विस्तु जाई । हैन त मितज्यु ?

जामान: हो त नि, जहाँ भए पनि काम नगरी खान पाइने हैन । देखाए बस्तु जाई नि । एउटा गर्नी भने चर्कों यहाँको तालु नै पोल्दोरहेछ । चिनानीपछि नै यस्तो । (परिसना पुऱ्डू) दिन छिपेपछि भन्न के चाहियो र ।

लाल: कुरी नगर्नास, उहाँ पनि उस्तै हो । बैशाखजेठो महिना, फाटमा काम गदा कस्तो पार्यो? काँधो मेवा करमकरम चपाउदा पनि आंत सुकेको सुखै हुन्यो । भारी बोकेर उकालो चहाड कस्तो पार्यो? विस्तु भो ?

जामान: त्यो त हो, जस्तै गर्नी भए पनि धाममा मात्रै हो नि । पानीचिसो, हाता चिसो, पहाँ चाहिँ घाम पनि तातो पानी पनि तातो हातापनि तातो तीन ताताले त के चाहियो, उखै पार्दोरहेछ ।

लाल: उसी भए मितज्युलाई घरको माया लाग्ने कि त ?
 जामान: को छ र माया लाग्नु ?

लाल: मलाई त मितज्यु, मरे पनि यसी देशमै मरे । पछि हस पनि त्यो पाखामा नजाओस, जस्तो लाम्छ । यतिकैमा मैलो धोती, गन्धी र थोतो चप्पल लाएको फेरीबाला

२०३

काठको तख्तामा भासतामान राखेर धौंटीमा त्यही भुन्द्याएर "ले पान मुम्फली" कराउदै आउँछ । मुखभित्र पानको बुजो छ । लालबहादुर र जमानी त्यतैतिर हेँदैन ।

फेरीचाला : ए साथी पान खाएगा ?

जमान : हाम पान नहीं खाएगा ।

लाल : लाडो पान (पैस विझएर पान खान्दै) । फेरीचाला उसै प्रकारले कराउदै जान्दै ।

मितज्यू देशमान त पान र पानी खुब खानुपर्छ ।

जमान : मलाई त भल्हुलो मितज्यू साँचो कुरा गर्न भने, देशको सबै कुरा मिठो लाल, पान र पानी खाहि रही । यहाँ त सबै जना पानै खाने, जसको मुखमा हेँजो पानी बुजो कहतो न होला जस्तो लाग्यो मलाई, कहिले पान मुखमा नपरेको मान्दै एक चित्रा किनेर कञ्जो रहले मुखमा हालेर के चपाएको मात्र यिए भेरो त वा जिञ्चो, चरचर, परपर परपर, भक्तमध्यम भक्तमध्यम, रमरम रमरम, पिरेको ला खाएको जस्तो, कौचो टिम्हर चपाएको जस्तो, के के भो के के भो । तैपनि यहाँ पछि मिठो स्वाद आउने पो हो कि भनेर चपाउदै गए । के सकिन्यो । घारी किसिलक घिसिलक पार्चा जस्तो पो भएर आउन थाल्यो र बलजफतैसित युवेल । जिझो त सबै पाढ्यै, त्यस दिनदेखि पान खाने दुरुहाई ।

अग्नि पानी पनि नमिठो । पानी अमलाको भोल पिएको जस्तो । स्वाद तै है, खल्लो । हाँझो उहाँ मूल रसाएर आएको कुवाको पानी । दुष्याराको पानी । ज्ञा कस्तो !!

लाल : मितज्यू तपाईं त फेरि पनि नेपाल सम्फन्न पो लाग्नुभो । कस्तो भायानगएऽो ।

जमान : कैक्यी सम्फन्नन्यै नाई । भाया लाने भए के भनेर छाडेर आउये र ? कुराषो छु चल्यो र कुरा गरेको सम्म पो ।

लाल : म त सप्तनामा पान सम्फन्न त्यो गाउँ, त्यो ठाउँ, ती गाउँले ।

जमान : म साँच्ची कुरा भनू त, मितज्यू ?

लाल : भन्नोस् न, के कुरा ? (जमानसिंह अलि दुविधामा पहुँ) किन अनकनाउनुभो ! भन्नोस् न !

जमान : फेरि तपाईँलाई मन नपर्ने हो कि ?

लाल : कुरै सुन्न नपाइकन ।

जमान : बहु, बतासेलाई भने बराबर सम्भिरहन्दू । किति विसन खाजो, विसन सकिनै ।

लाल : को नि बतासे भनेको ?

जमान : हाँझो गाउँको एउटी । उमेरमा त मधन्दा जेठी नै हुन् तर मुख हेदा मधन्दा कर्ने जस्ती देखिन्यन् । पैरिरामा जाँदा दुवै कर्के आखाले हेराहेर गर्याँ । उनीसित तरै परेको यिथो ।

लाल : त्यसै परेको भनेको के नि ?

जमान : अब आफै विचार गर्नोस् न, त्यसै परेको क्या, के भनूँ ! (हाँस्न्) । (लालकला पनि हाँस्न्, दुवै हाँस्न्) ।

लाल : उसो भए त बतासेको भायाले मितज्यूलाई घरमै फर्काउँदै कि ? मलाईत लाई लाग्यो ।

जमान : त्यस्तो के कुरा गर्नुभएको । छाडेपछि छाडें छाडें । एउटा सम्फन्नु भने कुलोप्र पो गरेको । (लालबहादुर नेपथ्यतिर टाढा हेँदै जमानसिंह पनि हेँदै) ।

जमान : के हेँनुभएको ?

लाल : (हेँदै) को हो त्यो ?

जमान : (हेँदै) को हो छ ?

लाल : (हेँदै) देख्नुभएन ?

जमान : (हेँदै) के हो र ?

लाल : (हेँदै) देख्नुभएन ?

जमान : (हेँदै) हैन के ?

लाल : (हेँदै) अक देख्नुभएन ? ऊ दौरा लाएको पहाडी केटो यतैतिर आउदै छ । देख्नुभयो

? हामीसितै भेदन आएको जस्तो छ ।

जमान : ए हो त नि । ए, त्यो त चिने चिने जस्तो पो लाग्नु । हाँचै कान्छा दैन ? ए हो, तै

कान्छा नै हो । कतावाट आइपेउद्ध, यहाँ ऊ द्योटो दौरा र कडाह, गरम भएर होका

गर्मी भएरै होला नि !

लाल : दुख्लाएँ चिरो ।

जमान : हेर, हामीलाई देखेर आधार पाएको जस्तो गरेर आएको । साँकमा माडुलाई देखेर

जसरी बाच्चो खुसी भएर नाचै नाचै आउदै । विचरो १५/१६ वर्षको केटो एज्जे

रहेछ, विचरानो ठार, आसियो होला । (कराएर) ए कान्छा । क्या हो ? कहावाट

आइपुगिस ? (दुवै जना उत्कण्ठाले उतैतिर होरिहेका हुन्दून् । योन्तैमा कान्छो

आइपुगेर तिनीहरूको अगाडि उमिन्दू र दौराको फेरले परिचना पुऱ्याइ ।)

दुख्लाइछस् कान्छा, तैलाई के भो ? त्यस्ता, मकुन्डे गाला त है । कहावाट

आइपुगिस ? किन गाउँ छाडेको ? एउटै छोरो, सारा खेतीपाती, घरघन्दा धान्यपन

छोरो लौ यसरी पो हिडेछ । उहाँ आमा किंत रैनी हुन् वालक छोरे, कहाँ नयो, के

भयो भनेर ।

बैसै गरिस् कान्छा, त्यो पाखामा वसेको भए पावे, चर्टीगाडि तुन्हिम, तुङ्ग तुन्हाइस्

बैलैमा । हाँझा उमेरमा त विजुली भईसक्छस् । भाय्यमा भए धन पनि कमाडलाई ।

कान्छो : जमान दाइ, म त भोकले भुतुक्क भाँको छु । दुँड दिन भो ब्यै खाननपाणको डीपन

पनि सकिनै ।

जमान : बिचार ! पछु है त, म बदाम किनेर ल्याउँछु । धन्दा नमान, जब त हामीलाई

भेटिहालिस् नि । हाँझो जे गत, तेरो त्यही गत । (जान्छ)

लाल : आइज उता वेन्चमा गएर वसौं (दुवै जना अलि पर याचीवेन्चमा गएर बल्स्न् ।

कान्छो : धरै जाँदी लाल दाइ, यस्तो ठाउँमा यो गर्मी खाएर किन बल्सु ?

लाल : के कुरा गर्नुस् कान्छा ? देश भनेको देशी हो । के छू र गाउँमा ? एक लाक मके,

एक छाक भोकै हुन जाने ?

कान्छो : दुवै छाक भोकै भएर भोकभोकै भर्नुपरे पनि आफै गाउँमा मर्नु जाती । यसै नभए

पनि चिसो बतास त छू कि । यो बर्खामास पन्चे बाजा बजार बादकला आलीमा

बस्ता हुन्, रोपारहरू धान, रोप्ता हुन्, लाठेहरू बाउमे गर्दा हुन्, मेरो त मनै उर्मी

पुगिराख्या छ । भलबक भलबक त्यहीको रमाइलो सम्फन्नु, बोल पाँग साल्लनै म

त लाल दाइ, भोकले पो हो कि दिन दिनमा धाँटी नै प्याकपाती लुकेर युक्को,

थोपासम्म पनि जिधामा छैन, सम्फन्नु रोज़ रोज़ जस्तो लाग्नु । के द्या नागेर

अकाको बहकाउमा पेरेर आँखु नि जस्तो लाग्नु ।

लाल : धतैरी ! कान्छा तेरा दुखका दिन सकिएह्दून् । सुदिनले तलाई डोच्याएर ल्यायो यही

। अब नोकीसोकरी खोजीला, दरवानमा त भलि सानो छाल, लिँडेनै, सके हाँमी

जस्तै कुल्ली होलास, मोटर धुनेमा कुलो होला, केही नभए पनि होटेलमा त पक्का

।

कान्छो : होटेलमा रे? यो साराका जुठा भाँडा माझेर बस्ने भैले? इच्छत कालेर वैसा किन

कमीनुपाय छू र ?

लाल : कलते देखने हो र यहाँ ? पैले पैले हाथीले पनि त त्यसै गरेका ही नि । पैले पैले कुल्ली हुन पायी ।
 कान्छे : जाँ ! (जमानसिंह बदाम निएर आउँदू र कान्छालाई दिन्छ) । क छोडाएर काल्ह तर निल नसकेर घाँटी किसिलकक किसिलकक पार्छ ।
 जमान : घाँटी त ज्यादै सुकेको पो रहेछ, निलौ सकेन विचराले । पछै है त, म पानी लेई आउँदू । (कान्छे)
 कान्छे : मलाई भोकले बोकैसमेत चपार निलै जस्तो भाँको छ ।
 लाल : ज्यादै भोकाइस् । नेपाल फर्क्ने भर्ति नलिएस् बाँच, उमो लान्ने छैनस् । पैले तेहुँ बैलैमा भनिदिएको छु । तं काँचो केटो, ऐले तेनाई भुटे पनि हाँच पिने पनि हुण्डै । भुटे फुल उदलाल, पिने रोटी बन्लास् । (जमानसिंह पानी ल्याएर कान्छालाई दिन्छ) । ऊ त्तो पानी एक सासमा पिइसक्छ ।
 कान्छे : पानी पनि के पिउनू छू र ? एक भल्को उमाल्या जस्तो । हास्तो घरको खोलाको क्ष पानी, दर्सनदुइगासित लडीबुडी लडीबुडी खेनेर आको पानी । (कान्छे कुरुमधुक बदाम खाइरहन्छ) । उनीहरू त्यसलाई के के भन्ने हेरिरहन्छन् ।
 जमान : त्याले नै अथाइस् त कान्छे ? आधा त राखिस् नि ।
 कान्छे : खाँख भने त दुई माना पनि खान सक्छु नाइ । मैले मात्र खाँर भनु तहाँ दिवी पैम म जर्तै भोकी छून् । उनलाई पनि त लगिदिनुपन्यो नि । (दिवी) शब्द सुनाशब्द जमानसिंह बसेको ठाउँबाट एक्सास उठेर अत्यन्त आश्चर्य, हर्ष र उत्सुकताने प्लावित हुन्छ ।
 जमान : दिवी पनि आएकी छिन्, कान्छे ? हो कान्छे ? बतासे दिवी पनि ?
 कान्छे : हो ।
 जमान : बतासे दिवी पनि ?
 कान्छे : हो ।
 लाल : कही छिन् त ?
 जमान : कही छू त कान्छे ? किन एक्सी छाडेर आइस् त ?
 कान्छे : उत्ता पर भुइमा सुतिराँकी छून् ।
 जमान : जाओ न त कान्छे, हामी पनि उहीं ।
 कान्छे : म ही ढाकेर ल्याइदिन्छु नि ।
 जमान : हामीले उहाँ जान दुईन र ?
 कान्छे : हीं आइहाइस्कून, उनी पनि आधार नपार बगरौ पर्य डुइगा जस्तैचलै सकैनै हैननु ।
 लाल : भैयो हामी यही बसौ न त । उसैले ढाकेर ल्याइहाल्छ नि ।
 जमान : जात जा, कान्छे, कफ्टै ढाकेर लो जा । (कान्छे जान्छ) । ऊ त्यसलाईटाङ्गाम हेरिरहन्छ ।
 लाल : के त मितज्यु, तपाईंलाई आफ्नो घरको भन्दा बढता माया बतासेको लागेको थिए, उसैलाई सम्पर्कहनुहुन्यो, सपनामा पनि देखिन्न्यो होला, अब त ऊ पाँ आइहाली । नेपाल त किन सम्पर्कहोला, किन फर्कन्होला र अब ?
 जमान : सोच्ची कुरा, अब त मभरिको सुन कसैले दिन्छ भने पनि त्यो पाखामाजान्न, गुड़क र ढिँडी खान्ने ।
 लाल : उसलाई पनि यही राख्नुपर्छ अब । कतै नोकरी लगाइदुला । बतासे, तथाईभी भन्नु कुन, मेरी भन्नु कुन, हामी हित्तिचित्त मिलेका मित हैन त मितज्यु ? जमानसिंह सुनेको नसुन्नै गर्छ र खल्लीबाट बाटुलो ऐना फिकेर आफ्नो मुख मर्नै घुमाई हेर्दै । त्यसै सानो कागियो फिकेर कपाल कोर्छ । खिट्टे चिम्टा फिकेर

त्यही ऐनामा हेरी हेरी आनन्दको गमेनीमा गीत गाई गाडीका काट्टाकृष्ण त्रिविक्रीलाई उखेल्न थाल्छ । लालबदाम भूमध्य दाँस्येर उग्गो बेहग दोर्गाहन्छ । क चाँडि छिन ऊ, ल्यायो कान्छालो आई बतासे भन्ने, कम्मी जाँली नि । (जमानसिंह पलुकक उत्तैतर हेरेर ऐना, काँगियो, चिम्टा खर्नार्निय गर्न्छ ।) जमानसिंह पलुकक आइमाई भएर मात्र अग्नी देखिएकी मान्दै त हामी जाँत्रै हुन ।
 जमान लाल : पातलो जिउले पनि अग्नी भएकी होली नाई ।
 भो, अब चुप लागी ।
 भोकाइकी भए पनि हास्तै हास्तै आएकी छ, आग्नो मान्दैलाई भेटटाल, धन्ने त्युमीले पो हो कि ।
 भो भो अब चुप लागी । (दुवै जना उत्तैतर होरिहन्छन् ।) बतासे र कान्छालाई उनीहरूको नजिकै उभिन्छन् ।
 सन्चै छ, बतासे दिवी ?
 जमान बतासे लाल : के दिवी भन्न्यो ? वैनी भन न ।
 हो त नि आफूमन्दा कान्छालाई केको दिवी भन्नु त नि ? अनुहारने नै बताउँ त्यस्तो किलिलो । वस्नोस, वस्न न भाइ ! (त्यही बेन्द्रमा जमानसिंह, लालबदाम कान्छे, बतासे लहरै बस्न्हन् । बेन्द्रको एक छेँडमा जमानसिंह र अग्नी छेँडमा बतासे हुन्छन् ।)
 जमान बतासे लाल : हैन, कताबाट आयो ? कैले आयो ? किन आयो ? कमरी आयो ? कलने ल्याउदियो ? त्यही भोरो पापी पौबचेले त हो नि । गाउँका सबै जना देश गडासके, हिँड जाँत्रै हामी पनि, यो पहाडमा दुख पाएर किन वसिरहने भनेर भलाई फक्कायो, बहाडायो । देश गए त के के न होला, सुनकै मान्दै होइला कि भनिटानेभाका गहकामान देचिखिबन गरर, उसेका साथ आयो । घाटाभरि पनि हाँची सामल रिच्चो, यहाँ आइपुगर त हामी दुवैलाई यसै छाडेर कही भाग्यो कहाँ । दुई दिन भी हामी दिवीमाई अलपत्र परेका । भर्न नसकेको मोरो (फरियाको सफाले पर्नेना पुङ्क्ले) । ऐले गाली गाल्यो ऊ बैले मलाईभन्दा बहाना माया गाल्यो ।
 वतासे लाल : (हप्काएर) चुप लाग ।
 घामीको छारो पोको अब । गाउँभरको छट्टु त्यो ।
 जमान लाल : के भो त जारी नै भो, हामी सबै एक ढाँच, एक ड्रामा बस्न यायो । दिवीमाईलाई नोकरी खोजीला, के भो त ?
 बतासे लाल : को बस्तु यस्तो ठाउँमा अधाइयो । मलाई त बहाँ जे पनि गहनाउने यो हुन लाय्यो । खान थाल्यो भुटन गनाउने, पिउन थाल्यो पानी गनाउने, रेल गनाउने, यो त ठाउँ नै गनाउने पो रहेछ । आफ्नो गाउँमा त भकारो कै छेँडमा मुन्नी हास्तेर सुता येन, गनाउदैनयो, मलकै भारी योक्ता पनि गनाउँलयो । फैर तातो पानी, तातो हाता, गस्तो दुख खाएर को बस्न सक्छ यहाँ ? भोकै परे पान बर आफ्ने देशमा कुकाको यस्तो यानी पिएर बरको चौतारीमा शीतल हाता खाएर सुतीला नि । जमानसिंह दाइ, हिँड तिनी पनि, जाओ आफै घर, आफै देश ।
 लाल : जाने भए किन आएको ? आइसकेपछि अब किन जाने ? अलि वर्च नोकरी गरी, तन कमाओ, अनि जानुपरे पनि त्यसै बेला जाउँता ।
 जमान : हो नि बतासे थैनी, बसौ न यही अलिक वर्च ।
 कान्छे : जाँची दिवी, जाँची, आफै गाउँ जाँची । म त त्याँ आएदेखि नै निसास्या छु ।
 बतासे : किन बस्ने यहाँ ? एक गांस खानाको निक्किन नोकरी शुन्परे आफै घर मा आयो । दाजुभाइहरूको गरौला । जाति पसिना बहाउनपरे पनि आफै घरवारीमा बहाउन्ना ।

संबद्धपत्र

विद्युएका शब्द र वर्णविच जोडा मिलाउनुहोस् :

	अर्थ
शब्द	तातो, गर्मी
सखैरे	बाटाका लागि बोकेको खाचवन, बाटाखर्च
युत्ती	मध्ये, विहानै
गरम	प्राण
आली	एक प्रकारको रुच
सामल	मुखमा टम्म राख्ने काम, विर्को
हँस	खेतको सिमाना छुट्याउन वा पानी अँडिने बनाउन चारीतर केही उठाइएको माटाको डिल नपाकेको
उत्तर, सखैरे	सखैरे, विहानै
दुजो	मुखमा टम्म राख्ने काम, विर्को
गरम	तातो, गर्मी
आली	खेतको सिमाना छुट्याउन वा पानी अँडिने बनाउन चारीतर केही उठाइएको
सामल	माटाको डिल
हँस	बाटाका लागि बोकेको खाचवन्तु, बाटाखर्च
प्राण	प्राण
२. 'धरको माया' एकाइकीमा गाउँधरमा मेलापात गर्दा प्रयोग गरिने शब्द प्रयोग भएका त्रै। । विस्तार शब्दको सूची बनाइ वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।	। विस्तार शब्दको सूची बनाइ वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।
उत्तर, काँचोपात	पाहिले पहिले तमाखु खान सुर्तिको काँचोपात प्रयोग गरिन्थ्यो ।
बाँकटे कमिज	कृषकहरू विशेषगरी असारामा रोपाई गर्दा बाँकटे कमिज लगाउने गर्नु ।
लाठे	खेतमा आली लाउन काम, लाठेको हुन्दू ।
पर्म	गाउँधरमा काम गर्न सजिलो होस भनेर छिरेकीमा पर्म लाउने चलन हुन्दू ।
आली	काम गर्दा खेतको आलीमा बसेर बाजा लाने गरिन्दू ।
उखुम	आज त गर्मीले उखुम पारेको छ ।
३. विद्युएका शब्दका विपरीतार्थी शब्द 'धरको माया' एकाइकीबाट ढोजेर लेनुहोस् :	वर, पछाडि, होची, उता, विपना, दुखी, उंधे, तातो, बस, टाँडि
उत्तर, वर	पछाडि : अगाडि
होची	उता : यता
विपना	दुखी : सुखी
उंधे	तातो : चिसो
बस	टाँडि : नाजिकै
४. 'धरको माया' एकाइकीबाट पाँच पाँचबोटा दुक्क्ष र जनुकरणात्मक शब्द टिपोट गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।	
उत्तर, दुक्क्ष	हेस जानु : उपचार गर्न भनेर हतार होताएको उसको त हेस पाहिले नै गइसकेहि । विजुली हुनु : पहान नपढे पनि सविता काम गर्न भनेपछि चाहिँ विजुली छे । चहकाउना पर्नु : आजभेलिका बच्चाहरू कर्ति खिलो अकाङ्को बहकाउना चरिहाल्दून । दृज्जत फाल्नु : जे भएपनि हामीले हामी गाउँको इन्जत फाल्नु हुँदैन ।

उभो लाग्नः मैते नपहेको देखेर भेरी आमा सधै यसको उभो लामे भवि धैन गवे ।
गन्हन्हन्ह ।

बहुक्रपालक शब्दः	पिच्च पिच्च	सैनी खाने भान्देले जहांपायो तथाँ पिच्च पिच्च थुकडून् ।
करम करम		जाडोमा मूलाको सागर्संग करम करम मर्कै खान पाए के चाहिन्दू ।
रमरम		तरकारी भिठो हुनलाई रमरम पिरो बनाउनु पर्छ ।
हिकिल्क		ज्याई भोक लागेको थिथो हतार हतार खाएकी किंविलकक तिकिल्क भयो ।
चाक्याती		हामो घर जाँदा उकालो बाटो पर्छ र पानी पनि पाइदैन त्यसैले तैयाँ प्याक्याती हुनुको अर्को विकल्प छैन ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुरु उच्चारण गर्नुहोस् :

- अल्लर, रोपाई, तखा, फलक, कागियो, दाही, घाँटी, अलपत्र, छट्ट, भूइ
२. 'घरको माया' एकाइकीमा बसिराख्या, 'भ'को जस्ता कथ्य स्वरूपका शब्द प्रयोग थाल्लु, यस्ता अन्य १० बोटा शब्द खोजी तिनको लेख्य स्वरूप लेख्नुहोस् ।

उत्तर: विसनुभो = विसनुभयो

पुगिराख्या = पुगिराख्यो

भ'न = भएन

ही = यही

ह्या = यहाँ

भ'को = भएको

३. शाथी साथी मिली 'घरको माया' एकाइकीका पात्रको हाउभाउसहित भूमिका प्रसंग गर्नुहोस् ।
- उत्तर: शिक्षकको निर्देशनमा कक्षामा गर्ने ।

४. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

- (क) 'घरको माया' एकाईको सुनु र अन्त्य कुन कुन घटनाखाट भएको छ ?
उत्तर: सुनु गाउँप्रतिको वितुम्याखाट र अन्त्य गाउँप्रतिको मायाखाट
(ख) एकाइकीका मुख्य र सहायक पात्र को को हुन ?
उत्तर: एकाइकीका मुख्य पात्र: लाल, जमानीसह, बतासे र कान्छो हुन ।
सहायक पात्र: मुख्यली बेच्ने मान्दो, फेरीवाला हुन ।
- (ग) एकाइकीमा सूचैमन्दा बढी पटक संवाद गर्ने पात्र को हो ?
उत्तर: जमानीसह
- (घ) जमानीसहमा आन्तरिक दुख बहनाको कारण के थियो ?
उत्तर: बतासे प्रतिको माया

५. दिइएका एकाइकीको बाँश गैन पठन गरी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :
किन बस्तु यहाँ ? एक गांस खानाको निमित्त नोकरी गर्नुपरे पानि आफ्ने घर मा जाँदा जुभाइको गरीबा । जिति पासिना बहाउनुपरे पानि आफ्ने घरबारीमा बहाउन्नै । ए गेडा मर्कै याए पनि आफै माटामा उब्जाउला । यसरी सबैको हेलाहासो भए मै त वस्तिन यहाँ । सागारे आफै देशमा काम पाएका छून्, हामीले यसरी देशमा कामारो भए वस्तुपर्छ, र ? उल्ल आफै चाडबाढ, पर्वमेला, तीर्थद्वात सब छाडेर अकाको कमारो भए वस्तु ? जाँदो हिंड जमान दाइ, मनुपरे पनि बरु आफै देशमा मरीला, आफै भूमि लम्पसार परीला, आफै खाँलाका बगरमा आफै बनका काठले जलौला । हाल्ला बायुवर्षे आफै आखिरी सब हिमालको बतासमा मिलाए, हामी पनि त्यसै गरीबा । आफै

पुर्खाको धर्म यामौ । जमान दाइ, जाँदो । आजै जाँदो । उठ, तेह्यै जाँदो । गङ्गालौ । नबर्गी ।

प्रश्नहाल

(क) माधिको भनाइ एकाइकीमा कुन पात्रले भनेको हो ?

उत्तर: माधिको भनाइ एकाइकीमा बताये भनेको हो ।

(ख) बताले व्यक्त गंगाको देशमातिको भावना कल्काउन दुई भनाइ नेतृत्वात्मा ।

उत्तर: हाल्ला बाबुबाजेले आफै आखिरी याम दिमालको बतासमा चिनाए, हामी पनि त्यसै गरीबै ।

जिति पासिना बहाउनुपरे पनि आफै यस्तारीमा बताजैना ।

(ग) 'आफै पुर्खाको धर्म यामौ भन्नको आशय के हो ?

उत्तर: 'आफै पुर्खाको धर्म यामौ भन्नको आशय हाउभाउसहित आफै आखिरी सासासम्म आफै नामै गाउँधरमा बसेकालै हामी पनि त्यसै गरीबै ।

(घ) 'एकाइकीको अशको मुख्य भावसंग तपाईं सहमत दुनुका जाग्न उन्मेन नेतृत्वात्मा ।

उत्तर: एकाइकीको अशको मुख्य भाव विदेशमा बगाउने पासिना आफै नामै गाउँधरमा चाहिन्दू पर्छ भन्ने हो । यो भावसंग म सहमत छ । पात्रो भैर भैर्न भैरेल आफै नामै गाउँधर लोडेर हिँडैने हो भने त केही वर्षमा हामी गाउँधरको अभिनन्दन दै द्वाराउँछ । तर विदेशमा बगाउने जिति पासिना आफै नामै गाउँधरमा बगाउने हो भने त्यसै नुच्चप्रकक बाँच सकिन्छ ।

६. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् ।

(क) 'घरको माया' एकाइकीमा नेपाली समाजको कस्ता विषयवस्तु देखाइएको हु वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: भीमनीषि तिवारीद्वारा लेखिएको 'घरको माया' एकाइकी देशप्रेमले भरिन्थन एकाइकी हो । विशेष गरी कान्छो र बतासेको मुख्यबाट आफैनो गाउँधरको गुणात्मक गराइएको छ । गाउँको दुखबाट विरक्तिएर हिँडेका दुई युवा भारतको कुनै एउटा लेटकमेल बसेर गाउँ छाइनु आफ्नालाई ठुलो उपलब्धिठानेर गफ गरिरहका बनामा उनीहकै गाउँधर आएका अरु दुई पात्रका कारण आफैनो मनस्याति परिवर्तन गर्न गाउँ फैलेको घटना यस एकाइकीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस एकाइकीमा नेपाली गाउँले समाजको विषयवस्तु उठाइएको छ । गाउँमा गरिने मेलापात अस्पर्म, बर्खामास पन्चे बाजा बजाएर रोपाई गदा तगाइने बेठी बाजा आदिको उल्लेख गरिएको छ । गाउँमा खानेकुरा नमापनि चिसो बतास र पात्रो भएको जसको सहायताले सजिलै बाँच सकिने कुरा गरिएको छ । गाउँमा झोटी कल्काउने कसेर काटेको रुटे भीटो लगाएर भकारो सोर्ने गरेको विषयवस्तु उठाइएको छ । सुती बाट रिच्च पिच्च आगानमा थुक्का आफू ठुलोमान्दे भएको मानसिकताको उल्लेख गरिएको छ । गाउँधरमा नेपाली माहलाले धरभित्रका काममा खाँटिने र परम्पराको उल्लेख गरिएको छ । नेपाली समाजमा चिंहितको चाडबाढ, मेलापर्म, तीर्थवत गरिने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

यस एकाइकीमा नेपाली गाउँले समाजको सम्पूर्ण विषयवस्तु समेटिएको छ । घराईका कामरेखि बाहिरका सबै कियाकलापको उल्लेख पाइन्छ ।

(ख) जमान र लालमा पाइने चारित्रिक विषयताको तुलना गर्नुहोस् ।
उत्तर: 'घरको माया' एकाइकी देशप्रेमले भरिन्थन एकाइकी हो । भीमनीषि तिवारीद्वारा लेखिएको यस एकाइकीमा झोटी भूमिकामा तर महत्वपूर्ण तक्को साव उपस्थित भएका कान्छो र बतासेको मुख्यबाट आफै नामै गाउँधरको गुणात्मक गराइएको छ । गाउँले दुखबाट विरक्तिएर हिँडेका दुई युवा भारतको कुनै एउटा लेटफर्मेसा बसेर गाउँ छोइनु आफैना

लागि तुलो उपलब्धि ठानेर गफ गरिरहेका बेजामा उनीहरूकै गाउँबाट आएका थे फक्को घटना पछि एकाइकीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस एकाइकीका मुख्य पात्र लालबहादुर र जामानसिंह एक अकालाई मितल्ल सम्बोधन गर्दछन् । यिनीहरूको चारित्रिक विशेषता उल्लेख गर्दा केही समानता भने केही भिन्नता । जसलाई यसरी देखाउन सक्छ ।

लालबहादुर		जमानसिंह	
(क) २५ वर्ष युवा जो कामकोलागि विदेश गएको छ ।	(क) २५ वर्ष युवा जो कामको लागि विदेश गएको छ ।	(क) २५ वर्ष युवा जो कामको लागि विदेश गएको छ ।	(क) २५ वर्ष युवा जो कामको लागि विदेश गएको छ ।
(ख) गाउँप्रति पूर्णरूपमा वितृष्णा बोकेको पात्र	(ख) गाउँप्रति को वितृष्णाका साथै रासा याद पनि बोकेको	(ख) गाउँप्रति को वितृष्णाका साथै रासा याद पनि बोकेको	(ख) गाउँप्रति को वितृष्णाका साथै रासा याद पनि बोकेको
(ग) महिलालाई शारीरिक सुखभोगको साधन सम्भन्ने	(ग) महिलाको भित्रदेखि इज्जत गर्ने	(ग) महिलाको भित्रदेखि इज्जत गर्ने	(ग) महिलाको भित्रदेखि इज्जत गर्ने
(घ) आफ्नो विचारमा अडिग रहने	(घ) आफ्नो विचारमा अडिग के नस्कने	(घ) आफ्नो विचारमा अडिग के नस्कने	(घ) आफ्नो विचारमा अडिग के नस्कने
(ङ) एको भएपछि बाय्यताले गाउँ फक्कन तयार भएको	(ङ) खुसी खुसी गाउँ फक्कन तयार भएको	(ङ) खुसी खुसी गाउँ फक्कन तयार भएको	(ङ) खुसी खुसी गाउँ फक्कन तयार भएको

(ग) एकाइकीमा कुन कुन गाउँको परिवेश देखाइएको छ, लेख्नहोस् ।

उत्तर: भीमनीधि तिवारीद्वारा लेखिएको 'धरको माया' एकाइकी देखप्रमले भरिपूर्ण एकाइकी हो । एकाइकीमा, पछि आएर मिसिएका पात्र कान्ढो र बतासेको मुख्यबाट आफ्नो गाउँबहादुर बाखान गाइएको छ । गाउँको दुखबाट विरक्तिएर हिँडेका दुई युवा भारतको कुनै एउटफर्ममा बसेर गाउँ छोड्नु आफ्ना लागि तुलो उपलब्धि ठानेर गफ गरिरहेका बताए उनीहरूकै गाउँबाट आएका अरु दुई पात्रका कारण आफ्नो मनस्तिथि परिवर्तन गाउँ फक्को घटना यस एकाइकीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

एकाइकीमा विशेष गरेर नेपालका पहाडी गाउँले परिवेशको चर्चा गरिएको छ जहाँ बताए जातारीमा सुनेतर शीतल हावा खाइन्छ । विसो पानी जुन खाएर रात कटाउन सकिन्दा। गाउँम रमाइ रमाइ भकारो सोहोरे गरेको, मेलापर्म गर्ने गरेको, असारमा पन्ने बहु बाटाएर खेतमा बेठी लगाएर धान रोप्ने गरेको परिवेशको चर्चा गरिएको छ । त्यस्तै एकाइकीमा इन्डियाको एलेटफर्मम्को वरिपरिको परिवेशको चर्चा पाइन्छ । त्वं तमतमाइयो पानी मात्र पाइने । हावा पनि तातो चल्ने, खानेकुरा पनि सबै गनाउने, ते पनि गनाउने गर्दछ । त्यहीं फेरीबालाले पान, मुम्कली बोकेर बेच्दै हिँडे गरेको, तीन दिनदेखि भोकभोकै बस्नु पर्दा पनि खानिदिने कोही नमेटिने अवस्थाको चर्चा गरिएको छ ।

(घ) 'धरको माया' एकाइकीबाट के सन्देश पाइन्छ ?

उत्तर: देखप्रमले भरिपूर्ण धरको माया' भीमनीधि तिवारीद्वारा लेखिएको यथार्थवादी एकाइकी हो । कान्ढो र बतासेको मुख्यबाट आफ्नो गाउँधरको महत्त्वबुझाइएको छ । गाउँको दुखबाट विरक्तिएर हिँडेका दुई युवा भारतको कुनै एउटा एलेटफर्ममा बसेर कुरा गरिरहेका हुन्ने उनीहरू एकाइकीसित गाउँछोड्नु आफ्ना लागि तुलो उपलब्धिभएको बताउँछन् । उनीहरूको त्यो सोच आफै गाउँबाट आएका अरु दुई पात्रका कारण परिवर्तन गाउँ फक्को घटना यस यस एकाइकीमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

मान्दैने केही समयको लागि आफ्नो गाउँ धरलाई भुले पनि समयाल्तरमा गाउँ फक्कन्छ । भोकभोकै मनुपरे पनि आफै गाउँम मर्नु जाती ठान्छ गाउँम छानेका नवारपान विसो बतास र पानिको भरमा रात कटाउनेछ । असारमा पन्ने बाजा बबाट खेतमा बेठी लगाएर धान रोप्छ । एक गाँस खानाको निर्मित नोकरी गर्नुपरे आफै धन आफै दाजुभाइहरूको गर्ने इच्छा रख्छ । जति पसिना बहाउनुपरे पनि आफै धरनाको

बहाउने, एक गेडा मकै भए पनि आफै माटामा फलाउने मनुपरे पनि आफै देशमा मने आफै स्तोलाका बगरमा आफै बनका काठले जल्ने, आफै बाबुवाजेले आफै आखिरी सास हिमालको बतासमा मिलाए भै हामी पनि आफै परेर पुर्वाको धर्म बाने हुन्ने राख्छ भन्ने सन्देश यस एकाइकीमा भनिएको छ ।

५. (क) म त सम्कलन गाउँधर पनि, के सम्पन्नु छ ।

उत्तर: लालबहादुर

उत्तर: लालबहादुर दुवै कर्के आखिले हेनहर गयाँ ।

(ख) यद्धेरामा जाँदा दुवै कर्के आखिले हेनहर गयाँ ।

(ग) म त भोकले भुतुक्क भाको छ । दुई दिन भी रै बान नपाएको

उत्तर: कान्ढो

(घ) यहाँ आइयुगेर त हामी दुवैलाई यसे छाडेर कहाँ भान्यो कहाँ

उत्तर: बतासे

(ङ) रोपाइको रमाइलाले मलाई विसिहाल्लान् ।

उत्तर: लालबहादुर

(च) जाऊ है त मितज्यू फेरि आइयो भने मेटौला नि ।

उत्तर: जमानसिंह

(छ) आफ्नो गाउँमा त भकारोकै छेउमा गुन्डी हालेर सुता पनि गनाउदैनब्यो ।

उत्तर: बतासे

(ज) उहाँ आमा कति रुदी हुन् बालक छोरो, कहाँ गयो, के भयो भनेर !

उत्तर: जमानसिंह

व्याख्या गर्नुहोस् :

(क) चुम्बकले फलामलाई तान्छ तर सुनलाई खिच्च सक्तैन ।

चुम्बकले सक्तैन

उत्तर: माथिको एकाइकीअंश हाथो कक्षा १० को पाठ १४ मा समेटिएको भीमनीधि तिवारीद्वारा लिखित धरको 'माया' भन्ने एकाइकीमात्र भारतको कुनै एक एलेटफर्मको परिवेश देखाइएको छ । पहिले गाउँ नफक्ने भन्ने मित गाउँका साथीसंग फर्कन लागेको बेलामा आफूलाई पनि जान आग्रह गद्दा लालबहादुरले मितलाई कलामसित र आफूलाई सुन सित तुलना गर्दै उत्त बाज्य बोलेको हो । गाउँमा धेरै दुख्य गनुपरेकाले सुख्को खोजीमा देश (भारत) पसेको र आफूले निर्णय थिए रास्तो भएको निर्जनका साथ बसेका थिए लालबहादुर र जमानसिंह । बतासे र कान्ढो आएर भोकभोकै मनुपरे पनि आफै गाउँमा मर्न जाती हुने, गाउँमा खानेकुरा नमा अपान विसो बतास र पानिको भरमा रात कटाउन यहाँको भन्ना रास्तो हुने, असारमा पन्ने जाना बजाएर खेतमा बेठी लगाउँदाको रमाइलो, एक गाँस खानाको निमत नोकरी गर्नुपरे आपै धरमा आपै दाजुभाइहरूको गर्ने, जति पसिना बहाउनुपरे पनि आफै बरवारीमा बहाउने, एक गेडा मकै भए पनि आफै माटामा फलाउने । मनुपरे पनि आफै देशमा मने आफै खोलाका बगरमा आपै बनका काठले जल्ने, आफै बाबुवाजेले आफै सास हिमालको बतासमा मिलाए भै हामी पनि आफै परेर पुर्वाको धर्म बाने जस्ता कुरा गरेपछि गाउँ फर्कन तयार भएको साथीलाई म फलाम होइन सुन्न तु हुन फलाम मध्य चुम्बकमा टासिन्छ तर सुन टोसिन्दैन भनेर बचाक दिने कममा माथिको भनाइ आएको हो ।

लालबहादुरलाई जमानसिंहले सगै गाउँ फर्कन भनेपछि लालबहादुरलाई खिच्च नबुझे आफू गाउँ नफक्ने आफूले निर्णय अडिग रहेको भन्ने बताउने कममा माथिको प्रसङ्ग

(६) आएको हो । कलाम जस्तो जाता चुम्कक छ त्यति नटासिने आफू त चुम्ककले हल्लाउन थिए नलमने सुन जस्तो भएकोहुनारे यसी वस्ते भन्ने वताउनलाई माधिको वाक्य आएको हो । जति पसिना बहाउनपरे पनि खासै घरबारीमा बहाँबौला एक गेडा मर्कै भए पनि वस्ते माटामा उभाउन्दा ।

उत्तर जति पसिनामाटामा उभाउन्दा ।

माधिको एकाइकीज्ञा हासा कक्षा १० को पाठ १४ मा समेटिइएको भीमनिधि तिवारीउन लिखित घरको माया भन्ने एकाइकीज्ञा लिइएको हो । यस एकाइकीमा भारतको कैनै एक प्लेटफर्मको परिवेश देखाइएको छ । सुख पाउने आसले देश (भारत) पसेका नेपाली सुख पुर्वतीहालचिच यहाँ बमेर दुख गर्नु भन्ना त आफूनै गाउँमा जाउं भनेर साथीहालचिच सम्भाउने कममा एकाइकीकी मुख्य नारी पात्र वतासेले उक्त वाक्य बोलेको हो । काम गरेपछि त जाहो पनि खान पाइहालिन्दू नि गाउँबाट यति टाढा अर्काको मूल्यम किन आडनु पन्यो ? किन वस्ते यहाँ ? एक गाँस खानाको निम्न नोकी गर्नुपरे आफू घर मा आफू दाजुभाइहरूको गरीबा । साराले आपै देशमा काम पाएका छन्, आपै यसरी विदेशमा हेषिएर किन वस्तु ? उहाँ आफौ चाढबाढ, पवर्मेला, तीर्वर्वत सब छाँझ अर्काको कमारो भएर नवसौ । मर्नुपरे पनि बरु आपै देशमा मरीबा, आफू भूमि लम्पसार परीला, आपै खोलाका बगरमा आपै बनका काठले जलीला । हासा वावधारेले आफौ आखिरी सास हिमालको वतासमा मिलाए, हामी पनि त्यसी गरीबा । आफू पुर्खाको धर्म थामी । भन्ने सम्भाउने कममा नै जाति पसिना बहाउनपरे पनि आफू घरबारीमा बहाँबौला । एक गेडा मर्कै भए पनि आफू माटामा उभाउन्दा भन्ने खासै आएको हो ।

विदेशमा गर्ने दुख आफूनै गाउँघरमा गर्नुपर्छ । अर्काको हेपाइ सहर यहाँ काम गर्नु भन्ना त आफूनै दाजुभाइकोमा काम गर्न धेरै रामो हुन्दू आदि भनेर गाउँ प्रतिको आफूनै कर्तव्य वताउने कममा माधिको प्रयोग आएको हो ।

९. 'घरको माया' एकाइकीका पात्रमा देखिएका सुख र दुख सन्दर्भ बोध गरी त्यसै संघ कफ्लने छोटो संवाद तयार गर्नुहोस् ।

उत्तर गाउँबाट काम गर्ने भनेर सहर पसेका दुइसाथीहालू आफूनै ज्यामी काम गर्दै गफ गर्दै ।

राम : तपाईँलाई गाउँ जान मन लागेको छैन श्यामजी ? मलाई त यतैको माहोल थे मन पर्न थाले हो ।

श्याम : मलाई पनि त्यस्तो धेरै जान मन त लागेको छैन तर गाउँको याद त आउँ । साथीहालूसंग विताएका दिनहरू मनमा सोच्ना त अहिले नै उडेर जाउं जस्तै लाग्दै ।

राम : साथीहालूसंग विताएको क्षण त मलाई पनि याद आउँदू तर त्यहाँ काम गर्ने पनि खान नपाउने अवस्था सम्झदा विसन्नु सबै ।

श्याम : यहाँ जाति दुख गर्नु हो भने त खान पाइहालिन्यो नि है ।

राम : हुन त हो है के कि जाँचौं त उतै गएर भारी बोकौला ।

श्याम : जाँचौं जाँचौं

१०. 'घरको माया' एकाइकीमा कसरी देश प्रेमको भावना प्रकट भएको छ, सभीका गर्नुहोस् ।

उत्तर 'घरको माया' भीमनिधि तिवारीहारा लेखिएको राष्ट्रियवादी एकाइकी हो । उहाँ देश अनेकार्थी भनिएको छ । कथाका मुख्य पुरुष पात्र लालबहादुर र जमानसिंहचिच जेटफर्ममा गाउँको विरोध र देशको समर्थनमा सुरु भएको बातालाप कान्धो र वतासेको आगमन पछि नेपाल फर्केको घटनामा दुर्दयाइएको छ । एकाइकीका सुरुमा गाउँघर प्रतिको उप्र विरोध देखिएको भए पनि अन्त्यमा गाउँघरलाई नै ठुलो मानेर फर्केको वर्णन पाइन्दू ।

यस एकाइकीमा कान्धो र वतासेका माघ्यमदाट देशप्रेमको भाववना देखाइएको छ । जुन वसप्रकार छ । एकाइकीमा कान्धाले भोक्मोको मर्नुपरे पनि आफू गाउँमा मर्नु जाती भनेको छ । उसको भनाइमा गाउँमा खानेकुरा नमाएरीन चिसों वतास र पानी त छ भन्ने कुरा गरेको छ । बर्खामास पन्चे वाजा वताएर खेतमा बेटी लगाएको फलकली सम्भको छ । भने वतासेको सोच पनि त्यस्ते देखिन्दू । उस्ते पनि एक योस खानाको निम्न नोकी गर्नुपरे आफू घरमा आपै दाजुभाइहरूको गरीबा । जति पसिना बहाउनपरे पनि आपै घरबारीमा बहाउने, एक गेडा मर्कै भए पनि आपै माटामा कलाउने। मर्नुपरे पनि आपै देशमा मर्ने आपै खोलाका बगरमा आपै बनका काठले जले, आफूना खोबाजाले आफौ आखिरी सास हिमालको वतासमा मिलाए कै हामी पनि आफू पनि त्यही मरेर पुखांको घरम थाम्ने इच्छा गरेकी छ ।

समग्रमा ध्वरको माया' एकाइकी देशप्रेमले ओपातो भएको एकाइकी हो । विदेशमा वसेर गाफ गर्ने क्रममा गाउँको भावाले सैबजना गाउँ फर्क्के निर्बन्ध गरेर एकाइकीसकिएको छ ।

११. विडाएको चित्र वर्णन गर्नुहोस् :

उत्तर यो चित्र एकदमै सुन्दर छ । बिहानीपस्तको धाम अलिकर्त देख पनि सकिन्दू । यहाँ एउटा ठुलो पीपलको बोट छ । बोटमुनि सिमेन्टको चौतारो छ । चौतारोमा गाउँभेला भइहेको ठुलो र सफा चउर छ । अझ पछाडि एउटा ठुलो र सफा चउर छ । अझ पछाडि गाउँका भाना चिर्टुक्र घरहरू देखिन्दू ।

१२. युवालाई विदेसिनबाट रोकन के गर्नुपर्ला, 'घरको माया' एकाइकीका बाधारमा प्रतीकिया दिनुहोस् ।

उत्तर युवालाई विदेसिनबाट रोकन युवामा देशप्रेमको भावना जगाउन सक्नुपर्छ । विदेश पताकन तुने युवालाई देशमा अवसर खोज सिकाउनु पर्छ । देशलाई पर्मिना बगाउन सिकाउनु पर्छ । गाउँघरमा बाने पानीको स्वादमा हराउन सक्ने बगाउनपर्छ । मेलापातमा रमाउन सिकाउन सक्नुपर्छ । विदेशमा खाएको मिठो खानेकुरा भन्ना गाउँघरको सिम्मो रासो हो भन्ने कुराको जानकारी गराउन सक्नुपर्छ ।

गाउँको युवालाई गोबर गहनाउने नभाएर बसाउने बनाउन सक्नुपर्छ । चमक क्रमकमा भन्ना स्वच्छतामा जीवन सुखमय हुन्दू भन्ने युवापुस्तालाई सिकाउन सक्नुपर्छ । विदेशमा गएर अर्काको जुठा भाङ्डा माफेर, कुलीको काम गरेर गाउँ बसेर नै पैसा कमाउनु छ भने त आफूनै दाजुभाइको खेतमा काम गरेर पैसा कमाएको जाति हुन्दू भन्ने कुरा सिकाउन सक्नुपर्छ ।

१३. दिनहरूको अनुच्छेद पहनुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर नेचुहोस् :

यसका गुर्जो लहरेदार पतक्कर विरुद्ध हो । यसको लहरा मोटो र गुदीदार हुन्दू । यसको चाको पातलो हुन्दू र आँखलाई जरा निस्केर लावामा लहरिएका हुन्दू । यसको चाको र कीर्ते १० से भिन्न लामा थोकामा सेता थोला हुन्दू । यसका पात मुटु आकारका र कीर्ते १० से भिन्न लामा थोकामा सेता थोला हुन्दू । गुर्जोमा भाले र पोथी गरी दुई विसिमका फूल फुल्न्दू । भाले फूल कृष्णमा हुन्दू । गुर्जोमा भाले र पोथी फूल एकाएकै रहेका हुन्दू । गुर्जोका फल गुदीदार हुन्दू । तीरहन्दून भने पोथी फूल एकाएकै रहेका हुन्दू । गुर्जोका फल गुदीदार हुन्दू । नेपालको आकारमा अण्डाकार र केराउका दाना जग्ना हुन्दू र पाकेपछि राता हुन्दू । नेपालको पूर्वदेखि पश्चिमसम्मको भूभागमा प्रायः यो विरुद्ध पाइन्दू । त्यसै उत्तरपूर्वी भारत, श्रीलङ्का भ्यानमार, थाइल्यान्ड, भिंडूताम, दक्षिणी चीन, मलेसियामा पर्नि पाइन्दू । यसको उपयोगी अद्भुत लहरा हो । यसको डांठ कमलपीत, दम, चोकी, मसुमेह तथा पुरानो ज्वरो अद्भुत लहरा हो । यसको डांठ कमलपीत, दम, चोकी, मसुमेह तथा पुरानो ज्वरो अद्भुत रोगमा उपयोग गरिन्दू । यो जस्तोसँकेमा माटामा पर्नि हुक्कन सक्छ । खासगरी गर्मी ठाउँमा रामरी हुक्कन्दू । यसलाई कलमी वा वित्ताट सार्ने सकिन्दू । खासगरी गर्मी ठाउँमा रामरी हुक्कन्दू । यसलाई कलमी वा वित्ताट सार्ने सकिन्दू । डाँठको कलमीबाट नै यसको विरुद्ध तयार गरिन्दू । यसका आँखलाईहितका करिब

एकफिट जैत लाभा हाँगा काटेर माटो र बालुवा मिसाएको ड्याइडमा रोपेपे नसीनम विरुवा तयार गरिन्दछ । कागून चैत्रतिर यसरी हाँगा काटी अलिक्षित भाग जिमिनमा पारेर सुताएर राखिन्द र पानी दिइन्द । यो विरुवा सारेको जिमिनमा पानी जम्नु हुने किनकि यसको काण्ड गुदीदार हुने भएकाले कुहिने ढर रहन्द । यसरी नसरीमा गाँधीज विरुवा असार साउनमा सार्न तयार हुन्दैन् । यसका हाँगा सोभौं जिमिनमा गाँधे पाने हुन् । असार र साउन महिना यो विरुवा सानेका लागि उचित समय भानिन्द । यसको लाग असोजदेखि महिसरसम्मा पाक्छ । पाकेका राता फल टिपेर बाहिरी गुदी हटाएर केंद्र दिन राम्री सुकाएको हिउ तयार हुन्द । सङ्कलन गरेको विउ तत्कालै घेरे पाने हुन् अथवा सङ्कलित वितार्ड राम्री भण्डारण गरेर फाग्न वा चैत्रतिर उमरेर पाने केंद्र तयार गर्न सकिन्द । नसरीमा-तयार गरिएका बेना खास गरी कुनै रुखको घेरेम लगाइन्द । किनकि यो रुखको सहारामा हुक्के लहरेदार विरुवा हो ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) गुर्जोलाई लहरेदार पतझकर विरुवा भान्नुको कारण के हो ?

उत्तर: गुर्जो एक लहरो प्रजातिको विरुवा हो र यसका पात चैत वैशाखमा भर्ने गर्ने त्यही भएर गुर्जोलाई लहरेदार पतझकर विरुवा भानिएको हो ।

(आ) गुर्जो कस्तो भागामा पाइन्द ?

उत्तर: गुर्जो जस्तोसुकै माटामा पाने हुक्कन सबै भएपनि गर्मी ठाउंमा बढी पाइन्द ।

(इ) गुर्जोको उपयोगिता लेखुन्होस् ।

उत्तर: गुर्जो कमलपिता, दम, खोकी, मधुमेह तथा पूरानो ज्वरो आदि रोगमा उपयोग गरिन्द । यसले हात्रो शरीरमा रोगसंग लड्ने प्रतिरोधात्मक क्षमताको विकास गर्दै ।

(ई) गुर्जोका विरुवा तयार पानै तरिका के हुन ?

उत्तर: कलमी गरेर वा फलबाट बेना उत्पादन गर्न सकिन्द ।

(ब) भाषिक संरचना र वर्णविन्यास पहिचान गर्नुहोस् :

(अ) अनुच्छेदमा प्रयोग भएको एउटा करण वाम्य टिप्पी अकरणमा वाक्यान्तरण गर्नुहोस् ।

उत्तर: गुर्जो लहरेदार पतझकर विरुवा हो ।

गुर्जो लहरेदार पतझकर विरुवा नहुने होइन ।

(आ) 'डाँठको कलमीबाट' नै यसका विरुवा, तयार गरिन्दैन् ।' बाक्यलाई भूत र भविष्यत कालमा वाक्यान्तरण गर्नुहोस् ।

उत्तर: भूत: 'डाँठको कलमीबाट' नै यसका विरुवा तयार गरिनेछन् ।'

भविष्यत: 'डाँठको कलमीबाट' नै यसका विरुवा तयार गरिनेछन् ।'

(इ) अनुच्छेदबाट चन्द्रिकिन्दु प्रयोग भएको दुईओटा शब्द टिप्पुहोस् ।

उत्तर: हुँदैन, हाँगा

१४. दिइएको सन्दर्भ पहुन्होस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

मान्देको मनमा उत्पन्न सुख, दुख आदि भागवान्य सबैग हुन् । सुनितामा पान ती सबै छन् । उनलाई धुम जान असाथी रहने छ, तर उनका आमावाले धुमाउन लाने समय निकाल्न सम्भाल्नको छैन । आफूले धुम चाहेका ठाउंमा जान नपाएर सुनिता पान दुखी लागि टिक्ट ल्याङ्को कुरा गर्नुपर्यो । त्यसपछि उनी निकै खुसी भएर रमाइन् अनि आमालाई अंगालो माई खुसी साटिन ।

माथिको सन्दर्भमा जस्तै तपाईंको परिवारका कुनै सदस्यले एक दिन तपाईंले सोचै नयोचेको उपहार ल्याइदैनुभयो, त्यो उपहार देखेर तपाईं खुसी हुनुभयो । यो खुसीको भए प्रस्तुत गर्दै कक्षामा मौखिक प्रस्तुति दिनुहोस ।

उत्तर: कक्षामा आशाफूना अनुभव बताउने ।

सुनाइ र बोलाइ

सुनाइ पाठ १४ सुन्होस् र दिइएका बाली ठाउं भर्नुहोस् :

(क) सङ्गीतले मावन हृदयलाई त्याउँद्ध ।

उत्तर: सङ्गीतले मावन हृदयलाई आहलादिन तुल्याउँद्ध ।

(ख) तीमध्ये नौमती बाजा समाजमा बढी प्रचलित बाजा हो ।

उत्तर: तीमध्ये नौमती बाजा नेपाली समाजमा बढी प्रचलित बाजा हो ।

(ग) समाजका हरेक मा यस किसिमका बाजा बजाउने गरिन्द ।

उत्तर: समाजका हरेक खुसियालीमा यस किसिमका बाजा बजाउने गरिन्द ।

(घ) काठबाट निर्भित त्यस्ता बाचावादनमा हाम्रा नेपालीको पोखाएको हुन्द ।

उत्तर: काठबाट निर्भित त्यस्ता बाचावादनमा हाम्रा नेपालीको सिप पोखाएको हुन्द ।

सुनाइ पाठ १४ का आधारमा दिइएका प्रश्नको उत्तर भर्नुहोस् :

(क) सङ्गीत भनेको के हो ?

उत्तर: तुल्य, गीत र बाचावादनको मेल नै सङ्गीत हो ।

(ख) सङ्गीतका दुई भाग कुन कुन हुन् ?

उत्तर: सङ्गीतका दुई भाग पूर्वीय र पश्चात्य हुन् ।

(ग) नौमती बाजामा के के पर्द्धन ?

उत्तर: नौमती बाजामा सनही दुईओटा, दमाहा दुईओटा, द्याम्बो, कर्नाल, भ्यान्दा, नरेसंग, द्वोलक एक एकओटा गरी नौओटा पर्द्धन ।

(घ) नौमती बाजा कस्तो अवसरमा बजाइन्द ?

उत्तर: नौमती बाजा समाजका हरेक खुसियालीका अवसरमा बजाइन्द ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. दिइएको तालिका पहनुहोस् र साथीसंग छलफल गर्नुहोस् :

लिहा स्वीलिङ्ग

दचन एकचन

पुरुष तृतीय पुरुप

बाल विविध मिहिनेती छन् ।

वर्तमान काल

पक्ष सामान्य पक्ष

भाव सामान्याव

वाच्य कर्तृवाच्य

करण अकरण करण

२. कोष्ठकमा दिइएको निर्विशब्दनुसार वाक्यान्तरण गर्नुहोस् :

(क) बहिनी विहानै उठिन्दैन् । उनी नृत्य सिक्कन बजारसम्म पूँछिन् । आमाले एक महिनादेखि यस तालिम केन्द्रमा भर्ना गरिदिनुभएको छ । उनले यो कुरा खुसी हुई दुली माइजुलाई सुनाइन । (लिहा)

उत्तर: भाइ विहानै उठिन्दै । उनी नृत्य सिक्कन बजारसम्म पूँछिन । बाबाले एक महिनादेखि यस तालिम केन्द्रमा भर्ना गरिदिनुभएको छ । उनले यो कुरा खुसी हुई दुली मामालाई सुनाए ।

(ख) उनीहरू संगसंगै घर फर्के । उनीहरूले घर आउंदा गाउँलोका लागि कोसेतो पनि किने । सोटा मान्देको लागि भनेर चिनी नभएको मिठाई भोजामा राखे । घर पाँच लाखा उनीहरूलाई सेता पहाडिले स्वागत गर्न लागे भै आधास भएँद । (बचन)

उत्तर: ऊ संवेदनी घर फैलो। उसने घर आउंदा गाउलेका लाभि कोसेनी पनि कियो।
मोटी भान्छेला लागि भनेर चिनी नभएको मिठाई भोलामा राख्यो। घर पुर्ने लाल
डसलाई सेतो पहाडले स्वागत गर्न लागे भई आभास भएक्छ।

(ग) म कम्पील हत नेपाल आएँ। आफै बारीमा परिसना बगाउन थालेँ। मिहिनेत्री
कारण भैने राधै कमाइ गरे। घरखचं बाहेकको आम्दानीलाई बैडकमा लगेर जमा
गरे। दिलीय पुरुष।

उत्तर: तिमी कम्पील हुन नेपाल आयी। आफै बारीमा परिसना बगाउन थाल्यै।
मिहिनेत्रीको कारण तिमीले राधै कमाइ गय्यी। घरखचं बाहेकको आम्दानीलाई
बैडकमा लगेर जमा गयी।

(घ) त आफ्नो काम आफै गर। त आफ्नो काम अरुलाई नलगा। त स्वावलम्बीयन्। त
देशलाई योगदान गर (उच्च आदर)

उत्तर: तपाईँ आफ्नो काम आफै गर्नुहोस्। तपाईँ आफ्नो काम अरुलाई नलगाउनुहोस्।

(ङ) आमा सखारै उठ्याई हुन, जाँतामा कोदी पिन्दी हुन, बुवा रातमा मेलावाट आए
अगोनाको छेउमा बसेर काँचोपात भुट्टेको तमाखु सेतेमा खांदा हुन, त्यही त हो ते
। (अन्यस्त पक्ष)

उत्तर: आमा सखारै उठ्याई हुन, जाँतामा कोदी पिन्दी हुन, बुवा रातमा मेलावाट आए
अगोनाको छेउमा बसेर काँचोपात भुट्टेको तमाखु सेतेमा निये, त्यही त यियो ते।

३. 'धरके माया' एकाइकीवाट फरक फरक काल र पश्चाका दुई दुईजोटा बाल्य दिए
तिनलाई करण भए अकारण र ब्रकरण भए करणमा रूपान्तरण गर्नुहोस्।

उत्तर: म त सम्भन्न = म त सम्भन्नहुँ।

आमा सखारै उठ्याई हुन = आमा सखारै नउठ्याई हुन।

मिठो कुरा चपाउदै गए = मिठो कुरा चपाउदै गएनन्।

बतासेलाई बरावर सम्भरहन्तु = बतासेलाई बरावर सम्भरहन्त।

४. दिदैको बनुच्छेद पही चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोग भएका शब्द टिप्पी तिनको उच्चाल
गर्नुहोस्:

सयाग धाँस काटन खरबारीमा गए। उनीसंगै म पनि गाएँ। त्यहाँ सहिता, सहृत् र सरचना
पनि पुरोग किए।

उत्तर: सयोग, सहिता, सहृत्, सरचना

ज्ञास, उनीसंगै, गाएँ, त्यहाँ

५. 'धरके माया' एकाइकीवाट चन्द्रविन्दु र शिरविन्दु प्रयोग भएका शब्द खोजेर छुट्टाईरै
सूची बनाउनुहोस्।

उत्तर: पाठ पढेर आफ्ने तथार पाने

६. दिदैको बनुच्छेदलाई गुदु गरी पुर्वेष्टन गर्नुहोस्:

सम्भयाग भोली आउला। सम्भिदानको पुस्तक ल्याउला। म त्यो पुस्तक पहला। भैले देख
को कानुन जानु पर्ये। कानुन अनुपार हामी सबै चल्यौं भने मात्रै मूलुक बन्द।

उत्तर: सयोग भौति आउला। सम्भिदानको पुस्तक ल्याउला। म त्यो पुस्तक पहला। भैले देखे
कानुन जानु पर्दै। कानुन अनुपार हामी सबै चल्यौं भने मात्रै मूलुक बन्द।

सिर्जना र परियोजना कार्य

- कुनै एउटा ऐतिहासिक घटनालाई विषयवस्तु बनाएर संबाद लेख्नुहोस्।
(सीता त गीता कक्षा १० का विद्यार्थीहुन्। हिजो गीता विरामी भएर विद्यालय आउन पाइन्नै।
कहामा सरले के पढाउनु भयो भनेर सिता र गीता कहा गर्दै विद्यालय जावै छात्र।)
सीता : हिजो हामीलाई सरले कैत रमाइलो गरी रानीपोखरीको बारेमा भन्नुभयो। तिमी
तआएर त रमाइलो नै भएन।

म नेआएर के भयो त, के के पढाउनुमयो तिमी नै भन न।

सीता : भैले त धेरै जसो विरीसकेकी।

गीता : अनि तिमीले त रमाइलो छ, सबै आउंदू भनेको शोइन र ;
हो ! हुन त।

सीता : रानी पोखरीलाई अरु के के पनि भानिन्दू रहे हो ?

गीता : यसको अर्को नाम न्हू पञ्चू वा लानि पञ्चू हो अर्थ यो एक मानव निर्माण पार्वती हो।

सीता : जुन काठमाडौंमा छ।

गीता : यसको वरिपरी के के छन् नि ?

सीता : यो पोखरीको पूर्वमा राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ वीर शमशेर राणाले बनाएको चण्डालर,
राणा प्रधानमन्त्री श्री ३ चन्द्र शमशेर राणाले बनाएको त्रिचन्द्र र चन्द्र भने
परिचयमामा नेपालकै सबै भन्दा पुरानो विद्यालय दरबार हाइस्कूल रहेको छ। यस्मै
उत्तरमा विश्वज्योती सिनेमाघर छ भने दीक्षिणमा रत्न पाक छ, र १६ हात्त योग्यका
मूर्ती छ।

गीता : पोखरीमित्र चाहिँ के के छन् नि ?

सीता : रानीपोखरीलाई बरीपरी फलामको बारले बारिएको छ र बार चित्र दूलो हातो र न्यूम
माथि राजा प्रतापमल्ल, रानी र छोराको शालिक स्वापित भनिएको छ। रानी
पोखरीको विचमा बालगोपाल महादेवको मीन्दर पनि छ।

गीता : यो मन्दिर तिहारको भाइटीकाको दिनमा मात्रै खुल्ला हुन्दू होइन र ? यस्मै चाहै
किन गरिएको होला है ?

सीता : हो नि। धेरै मान्छुले त्यहाँ आत्महत्या गरेका हुनाले यसो गरिएको है।

गीता : रानीपोखरीलाई कसले, कहिले र किन निर्माण गरेको पनि भनिन्दू त ?

सीता : राजा प्रताप मल्लले आन्नो मादिला ढोरा चकवर्तेन्दू मल्लको मत्स्यप्रवात शोकाक्षल
रानीलाई खुसी तुल्याउने उद्देश्यले हुँ सं, १६३५ मा निर्माण गरेका हुन्। पाखरीको
दक्षिण किनारामा हातीको मूर्तिमायि आफै र आन्ना दुई छोरा नैरहितेन्दू र
चकवर्तेन्दूको शालिक पनि राजा प्रताप मल्लले नै निर्माण गराएका थिए।

गीता : यो पोखरीमा भूकम्पले क्षति भएको थियो कि थिएन ?

सीता : भएको थियो नि, वि.सं. २०७२ साल वैशाख १२ गतेको ७.८ रेक्टरको विनाशकारी
भूकम्पमा मन्दिरको गजुर सहित मन्दिर क्षति भएको थियो। भूकम्प गएको एक
वर्षको अवसर पारी २०७३ वैशाख १२ गते राष्ट्रपति विश्वादेवी मण्डारीले दुनिनामा
कार्यको शिल्पालय स गर्नु भएको थियो। अहिले पुनर्निर्माण कार्य सीक्कर २०७३ साल
कार्तिकमा यसको उठाउन आर्य सम्भन्न भएको छ।

गीता : यो पुनर्निर्माण गर्दा के के परिवर्तन भयो त ?

सीता : काठमाडौं महानगरपालिकाले आधिकारी शीली अनुसार पुनर्निर्माण गर्ने योजना
बनाएको त थियो तर पछि समुदायबाट विरोध भएको हो। फलतः सन् २०२०मा
रानी पोखरी परम्परागत शीलीमा पुनर्निर्माण भयो। पोखरी शीचको बालगोपालेश्वर
मन्दिर यस पुनर्निर्माणमा मल्लकालीन ग्रन्थकृष्णीलाई भनाइएको छ।

गीता : ए, ए विद्यालय आयो अब बोकी खाजा खाने बेलामा भन न।

सीता : न !

- पुस्तकालय बा विद्युतीय सामग्रीको उपयोग गरी कुनै एउटा एकाइकी बोगेर त्यसको
विषयवस्तु कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

तोट (आफूले पढेको कुनै एउटा एकाइकी/नाटकको बारेमा भन्ने)

एए

गाउँमाथि एउटा कविता

सेताम्य क्षणम कुलेकी बुढीक खोता दोहलू भै
टक्कर डता एउटा
दुखक डता एउटा
र वदाकडा अडाका भूम्हलकै भौतिमा
झेर लाले र थोरे हुए छानाको टोपी लगाएर
एकै उडाना शुनुजानेको कैति घरहल छून्
छारीभइ
अन्यायबालानाई विश्वास मानेर उपाइहेका
चैही मान्दूहक छून्
समय जहा घ्राउले हैन कुदुराको भ्रानेले बताउने
गर्नु
भरदेहा गर्नकलहलको कुदुल मझल
जाई जोगानामा नुन पछाएर अन्दाज बर्न सकिन्दू
विश्वासी पैन बैले ढुइय छ गाउँमा
र अद्यामा थाम लाने नलाने कुराको ढेशान
आर्गीको उचाउ हरर थाकेन गर्न सकिन्दू
यो थेरी देशको सुदूर पैकंको गार्दै।
यो थेरी देशको सुदूर पैकंको चम्पको गार्दै।
हिमेको अगेनावाट आगामो जोसारेर सुरु हुने थाहोको
दिन
गाउँमा, अस्तुभाउलाई थाँसपाल हालेर केटाकेटी
हन्दू
खतमा खोन नारें तल्लैर हुन्दू
र बेस्नावैनै मान्दूका अंडाङ्क भएर
दिनभारि फालाकिनहन्दू
दिनभारि हतालिनहन्दू
आज जन्म जान्पूँछ, दिवावैको विहे छू
आज पर्न जान्पूँछ, धिनेको झानो छाउनु छू
आज लार्म लसाउनपूँछ, धिरेको झोरे सिकिन्त छू
आज माइनीलाई नवाडुनपूँछ, भरे जाना छू
राम राम विन्द्मार बुढाको प्राप्त गाएँ।
जहाँको चरीरी रातीको दुखाली भरेर के लान् छू...
एउटै इतार छू सम्पूँपे गाउँमा
र थोनि कसैल पानी पिठान नवाएको गुनाहो छैन
मेलापाल जान्पूँछ।

→ काखुङ्गो नानीलाई मनेत्रोसे पिठिउमा बापिए
निस्कन तथार छैन जो कुनै पनि आमा
आफ्ने समान बर्न भार हुन खबर भन्ने
उसलाई बाला हुएन
छ भने सबैलाई
भकारी सोलोरै रैली थाहा छ
अन्नी समाने तरिक बाला छ
कोदालो अबाउने कहा थाहा छ
बाली लगाउने र खिचाउने बाम थाहा छ
भाकल चढाउने दिन थाहा छ
बुलो लगाउने यालो थाहा छ
न चुनावले रोक्द यसलाई
पट्टयास ! पट्टयास !
नाइलाई भएर, यो अहिले पैन कैनिका
निफारिसैकै छू।
प्रिय सम्मादक !
फैरि कून देशको कल्पना गरेर छापिरहनुभएको
छ तपाईं
बम बर्षाका द्युवरहरु
बालिका भठापिकरका कुराहरु
साहित्यिक आन्दोलनका इतिहासहरु
अन्तरिक्ष पानक गरितिलिधिहरु
तपाईंले गर्न गर्ने स्वरमावालाई कैदिमा ओकेर
उभिएको यो गार्दै।
तपाईंलाई नापारिकाको प्रमाणपत्र योहो
देशको अन्मदाता यो गार्दै।
अहिले पैन यो
हिमीलाई ! हिमीलाई !
एउटा बुद्धा उचाएर हिमीमा उमिरहेकै छ
अहिले पैन यो
जातिमा टाउको अद्याएर निवाइहेकै छ
के गर्ने चुनावक थोयचापचहरु ?
निर्गान धुँधुने कागजभन्दा बढी कामयाच हुन
सक्कीन यो धिनीहरुलाई
के वहनु अन्तरिक्ष थानका गतिविधिहरु ?
दन्तवयाकै निलोसिला जोहुमन्या बढी कैदी
अद्य छैन यसको पैनि पिनीहरुलाई।

दोता
भाति
उपाद
पर्न
पानी
विन्द्मार
मनेपो
मकारो
झौली
अबाउने
भारीग
अन्तरिक्ष
हिमीलाई
हिमी
कामावाह
महिलाले टाउकलमा ओद्दने एकसरो कपडा, पद्धतीया
गार्द, भैरी आदि पशुको मल, गोबरको याशो
हलाको हातो वा मुठ
हलीपाराम साँध लगाउनु धारिलो पार्नु
आत्माबस्या पार गरेको, उमेरदार, बदान
पृथ्वी तथा ग्रह, नक्षत्र आदिका चित्रको वा दुई ग्रह र ताराका चित्रको बाली स्थान
चुट्टा खोल्याएर हिमे
मान्द्यले बुद्धाले धिवेर उचाउदै छोड्दै गरी भ्रान, चित्रा आदि अन्न कुनै काढको भार
पाटे यन्त्रविशेष
सफलता प्राप्त भएको इच्छा पूरा भएको, सफल

शब्दभेदपार

१. दिवाएक शब्द र तिनका अर्थविच जोडा भिलाउनुहोस् :

शब्द	अर्थ
बपरी	लोकले युगीदेखि सरक्षित गर्दै आएका कथा
दुवाली	उद्देश्यप्रति सत्यता वा वचनबद्धता धोषित गर्ने पत्र विशेष
भाकल	दुबो, कार आदिसमेतको माटाको चोइलो
घोषणापत्र	माछा मार्न वा जाल थान बनाइएको खोलाको सांघरो
दन्तपक्षका	मुहानमागाहिने छेका वा वार
उत्तरः चपरी	जन्मदेखि मूल्यसम्म गरिने लोकसाम्बद्ध व्यवहार
दुवाली	जुनसुको प्राणीको तरुण अवस्था
	आफ्नो इच्छा सिद्ध होस् भवेर गरिने पूजा
	दुबो, भार आदिसमेतको माटाको चोइलो
	माछा मार्न वा जाल थान बनाइएको खोलाको सांघरो मुहानमागाहिने छेका वा वार
भाकल	आफ्नो इच्छा सिद्ध होस् भवेर गरिने पूजा
	घोषणापत्र : उद्देश्यप्रति सत्यता वा वचनबद्धता धोषित गर्ने पत्र विशेष
	दन्तपक्षका : लोकले युगीदेखि सरक्षित गर्दै आएका कथा

२. दिवाएको अनुच्छेदबाट युग्म शब्द पहिचान गरी सेत्नुहोस् :

हामीलाई आकस्मिक आपत्तिवप्त, पद्मा छिटोछारितो गरी छराइमेकीको सरसहयोग विन
हारगुहारसमेत गर्नुपर्दै। गाउँठाउँ र सहरबजारमा जहा रहे पनि सानोसीनो कुरामा
एकआपसामा-भगडा गरेर एकअर्कालाई दोष लगाउने काम गर्नुहुँदैन। चाउलाई र
मेलापर्ने जस्ता भौकामा सारीभाइसंग भेटधाट गर्नु अनि मेलापिलाप गर्दै रसाइलो
गर्नुपर्दै।

उत्तर आपत्तिवप्त, छिटोछारितो, छराइमेकी, सरसहयोग, हारगुहार, गाउँठाउँ, सहरबजारमा,
एकआपस, एकअर्कालाई, चाउलाई, मेलापर्न, सारीभाइ, भेटधाट, मेलापिलाप

३. दिइएका गुम्ब शब्द प्रयोग गरी एउटा अनुच्छेद लेख्नुहोस् :
- उत्तर: छिटोछिरितो, हाँसखेल, नाहोसाहो, पानीपधेरो, नुहाइधुवाइ, सफासुधर, सापीभाउ, कुटाकानी, विलोचित, सोचिचिचार
- आमले मलाई उठाउदै भन्नु भयो छिटोछिरितो गरेर पानीपधेरामा जाऊ अनि नुहाइधुवाइ गर । सधै यस्तो भएर चल्नु हुदैन सफासुधर भएर चस्नुपछं । साथीसाइसीसंग कुराले गर्ने गर । अस्त्रियले बोल्दा सोचिचिचार गरेर बोल्नु पर्दै । गाडोसाहो पर्दा हितचित गिरेको लायी नै काम लाग्नेका ।
४. दिइएका शब्दलाई बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :
- उत्तर: कनिका : धान कुटाई कुटीकैका चामलका टुकालाई कनिका भनिन्दू ।
मेलापात : गाउँधरको एउटा रमाइलो मेलापात जानु हो ।
कोदालो : मलाई अरु सबै काम आउदै, तर कोदालो चलाउन आउदैन ।
अरेनो : जाडो महिनामा खुटा नै भोसौला जस्तो गरेर हामी अरेनोको बोझ वस्त्यै ।
भकारो : गाउँमा प्राय सबैतै खाल्दो खनेर भकारो बनाएका हुन्दैन ।
अनी : महिलाहरूले अनी समाउनु हुदैन भन्ने मान्यता छ ।
जातो : गाउँधरमा अफै पनि जातीमा पिठो पिंड्ये गरेको पाइन्दू ।
गोठ : गाईबस्तु बस्ते ढाउलाई गोठ भनिन्दू ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :
- आड, अझुगुर, पिठिङ, गुनासो, अजानु, उच्चाउ, अन्दाज
२. 'गाउँमाथि एउटा कविता' कवितालाई गरि, यति मिलाई लयबाचन गर्नुहोस् ।
३. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :
- (क) 'गाउँमाथि एउटा कविताट' कविताबाट तीन जोडी अन्त्यानुप्रास मिलेका शब्दपाइयां गरी भन्नुहोस् ।
- उत्तर: फलाकिरहन्दू, हतारिरहन्दू, एउटा : एउटा, थाहा छ : थाहा छ
(ख) कविताको सबैमन्दा छोटी पक्ति कर्ति शब्दले बनेको छ, भन्नुहोस् ।
- उत्तर: एक
- (ग) कवितामा 'सम्परमाथालाई कोथामा बोकेर उभिएको' भन्ने सन्दर्भाधि र धौङ्गु मुकुन प्रसङ्ग आएको छन् ?
- उत्तर: अगाडि अन्तरिक्ष यानको गतिविधि र पञ्चाङ्गि नागरिकताको प्रमाणपत्र गाहिरे गाहिरे को प्रसङ्ग आएको छ ।
- (घ) 'दन्त्यकथा यिनीहरूलाई यो कथनमन्दा अधिको सन्दर्भ कै हो ?'
- उत्तर: राजनीतिज्ञले गर्ने धोषणपत्र जुन चुनाव अगाडिमात्र काम लाग्छ, अन्तरिक्ष यानको गतिविधिहरू पढेर के गर्नु पदन्मा मात्र सीमित हुन्दू भन्ने प्रसङ्ग आएको छ ।
४. 'गाउँमाथि एउटा कविता' कविताका हरफलाई व्याकरणिक पदक्रममा रूपान्तर गर्नुहोस् :
- (क) केरि कुन देशको कल्पना गरेर छापिरहनुभएको छ तपाईं
- उत्तर: तपाईं केरि कुन देशको कल्पना गरेर छापिरहनुभएको छ ?
- (ख) विज्ञानको पनि वेर्गी ढइग छ गाउँमा
- उत्तर: गाउँमा विज्ञानको पनि वेर्गी ढइग छ ।
- (ग) न चुनावले रोक्दू यसलाई

- उत्तर: यसलाई चुनावले न रोक्दू ।
- (द) एउटै इनार छ, सम्पूर्ण गाउँमा
- उत्तर: सम्पूर्ण गाउँमा एउटै इनार छ ।
- (३) निर्वकन तयार छै, जो कुनै पनि आमा
- उत्तर: जो कुनै पनि आमा निर्वकन तयार छै ।
- (४) सिंगार पुछ्ने कागजमन्दा बढी कामयाव हुन सक्नैन यो यिनीहरूलाई
- उत्तर: यिनीहरूलाई यो सिंगार पुछ्ने कागजमन्दा बढी केहि अर्थ छैन यसको पनि यिनीहरूलाई
- (५) दन्त्यकथाकै सिलसिला जोइनुमन्दा बढी केहि अर्थ छैन यसको पनि यिनीहरूलाई
- उत्तर: यिनीहरूलाई यसको पनि दन्त्यकथाकै सिलसिला जोइनुमन्दा बढी केहि अर्थ छैन ।
- दिइएको कविताश पढी सोशिएको प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :
- यो, मेरी देशको सुदूर पूर्वको गाउँ ।
- यो, मेरी देशको सुदूर पश्चिमको गाउँ ।
- दिमेकी अरेनाबाट आगो ओसारेर सुरु हुने यहाँको दिन गोठमा, बस्तुभाउलाई धाँसपात हालेर केटाकेटी हुन्दू
- सेतमा, गोरु नाटिर तन्नेरी हुन्दू
- र बैलाबैगल मान्छेका ओठहरू भएर
- दिनभौमि फलाकिरहन्दू ।
- (क) गाउँका मानिसले कस्तो पेसा व्यवसाय अपनाएको छन् ?
- उत्तर: गाउँमा मानिसहरूले कृषि पेसा अपनाएको छन् ।
- (ख) कविताशमा केटाकेटी र तन्नेरीसे के के काम गर्ने उल्लेख छ ?
- उत्तर: कविताशमा केटाकेटीले गोठमा धाँस हालनकाम र तन्नेरीसे खेतमा गोरु नारे काम गर्ने उल्लेख छ ।
६. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :
- (क) 'गाउँमाथि एउटा कविता' कविताले समेटेको मुख्य विषयवस्तु कै हो ?
- उत्तर: 'गाउँमाथि एउटा कविता' दिनेश अधिकारीले लेखेको गच्छात्मक कविता हो । यसमा गाउँको यथार्थ चित्रण गरिएको छ । गाउँका सोका मान्छेलाई देशमा आएको परिवर्तनले केहि छैदैन । उनीहरू निरन्तर रूपमा आफुनो लैनीकीमा लागिरहेका हुन्दैन । गाइबन्नलाई धाँस हाले, गोरु जोने, घर छाउने, धारी बसाउने, थी र यस्तै काममा गाउँले जीवन वितिरहेको हुन्दैन र उनीहरूको दिनचर्याको बारेमा लेखेर जीवनस्तर उकाल्न सहयोग पुनर्न खालका लेख लेख्न सम्पादकसित आग्रह गरिएको छ ।
- यसमा नेपालको ग्रामिण समाजको यथार्थता प्रस्तुत गर्न छोडिएको छ । गाउँका मानिस 'योरैमा चित बुकाउन सक्छन् । उनीहरूको सोचाउ मरेर भानु केहि छैन किन बढी तोम गर्न ? भन्ने रहको हुन्दू । आफूलाई बाँच्नु पुगे बस्तु आफूर्ने बरिष्ठरि हुने भएको हुन्दूले धेरै भौतिकरिनु पर्दैन भन्ने ग्रामिण समाजका बासिन्दाको बुकाउ रहेको याइन्दू । यहाँका बासिन्दामा सहयोगको भावाना छ । नेपालमा रहेको यति सम्मो सोचको पाचार महेको छैन । यहाँ काल्पनिक संसारका यमाचारी, साहित्यिक सम्मेलन आदिका समचार बनाएर यास्ताविक समचारलाई अफेलमा पारिएको कुरा वस कवितामा समेटिएको छ ।
- नेपालीहरूको पहिचान बोल्ने नागरिकताको प्रमाण पत्र गाउँमा बोल्ने नेपाली समाजले आफूनो परिचय दिइएको ठाउलाई भुलेको कुरा कविताको विषयवस्तुमा समेटिएको छ । आफूलाई विश्वमा चिनाउने सगरमाथाको फेदको गाउलाई विसेको कुरा पनि कवितामा उल्लेख गरिएको छ ।

(६) यस कविताले नेपाली समाजमा कस्तो सन्देश प्रवाह गर्न चोजेको छ, चर्चा गर्नुहोस्। उत्तर: गाउँमार्थि एउटा कविता दिनेश अधिकारीले सेवेको गच्छात्मक कविता हो। यसमा गाउँको शब्दार्थ विड्या गरिएको छ। गाउँलेहरू निरन्तर रूपमा आफ्नो दैनिकीमा लाभितरहरू हुन्छन्। गाइबस्तुलाई छास हालो, गोरु जोत्ने, घर छाड्ने, धामी वसाउने, यी र यसको कवितामा गाउँले जीवन वितरहेको हुन्छन्। उनीहरूको थोरैमा रमाएका हुन्छन्। गाउँको सोभाना मान्दैलाई लेखा आएको परिवर्तनले केही हुँदैन। त्यसैले उनीहरूको जीवनचर्याको बारेमा लेखे जीवनस्तर उकासन सहयोग पुने खालका लेख लेलान सम्पादकर्संग आपह गरिएको छ। यसमा नेपालको ग्रामिण समाजको यथार्थता प्रस्तुत गर्न खोजिएको छ। गाउँका मानिन थोरैमा चित बुकाउन सक्छन्। उनीहरूको सोचाई भरेर लानु केही दैनिक किन बढी थोर गर्नु भन्ने रहेको हुन्छ। आफूलाई बाच्चा पुग्ने बस्तु आफूले वरिष्ठरि हुने भएको हुन्छ। यसको बासिन्दा थोरैमा रमाउँछन्। एउटा धाराको पानी गाउँमारीका मान्दैल खाता पनि पिहीहरूमा पानीलाई लिएर कहगडा हुँदैन। द्विमेकी विरामी भएको बेलामा थाकाइलाईको छू भनेर बर्देन्। जुन कुरा हामा सम्पादकहरू देव्हैनन्। उनीहरू बास्तविकतामा भन्ने कोल्पनिकतामा समचार लेख्न भामा रमाउँछन्।

कवितामा ग्रन्थिण समाज पनि एक तमाज हो। त्यहाँ पनि नेपाली जनता छन्। त्यहाँ पनि मेरुनी हातहरू दिनरात खिटरहेका छन् भन्ने सन्देश नेपाली समाजमा प्रवाह गर्न चोजिएको छ।

(७) कविताले सम्पादकलाई कसरी सचेत गराएको छ?

उत्तर: 'गाउँमार्थि एउटा कविता' दिनेश अधिकारीले लेखेको गच्छात्मक कविता हो। यसमा गाउँको यथार्थ चित्रण गरिएको छ। गाउँलेहरू निरन्तर रूपमा आफ्नो दैनिकीमा लाभितरहरूको हुन्छन्। थोरैमा रमाउने गाउँलेहरू आफ्नो अभावहरूको पनि पहिचान गर्न सक्छन्। जें छ त्यसैमा रमाउन नै उनीहरू आफ्नो धर्म छान्दौछन्। गाउँका मान्दैलाई देशमा आएको परिवर्तनले केही हुँदैन। त्यसैले उनीहरूलाई ढुने खालका समचार लेहो उनीहरूको जीवनस्तर उकासन सहयोग गर्न सम्पादकलाई आपह गरिएको छ। सम्पादकको काम जनबेताना फैलाउने हो। कता कता भएका बमवारीका घटना छाने मात्र होइन। आफ्नो माटो अनुसरको समचार दिने हो। लुकेको गाउँलाई देखाउने हो। पिछडीएको ठाउँलाई उठाउने हो। जनतालाई आवाज दिने हो र जनताको आवाजलाई सम्पूर्णत निकापसम्प चुन्नाउने हो। सम्पादकको काम कहाँ कहाँ भएका जनरिस यानको गतिशिथिरू छापेर आफ्नो पत्रिकाका पाना भन्ने मात्र होइन। गाउँका मान्दैलाई पनि त्यसमा तत्पत्ता देखाउन सबनुपर्छ। उसको काम कार्यान्वयन हुनुनसकेको बालिङ मताधिकारको कुरा गर्ने मात्र पनि होइन। सम्पादकले विभिन्न कालखण्डमा भएका साहित्यिक इतिहासको चाचां मात्र गर्ने होइन कि इतिहास बनाउन सबै प्रतिमा खोज्ने हो। सम्पादकले कल्यानामा नभएर बास्तविकतामा समचार लेख्नुपर्छ।

सम्पादकले समचार छाप्या समाजको वस्तुस्थिति बुझेर छाप्नुपर्छ। आफूले छाप्नेले समचारले पाठकलाई कस्तो प्रभाव पाइँ त्यस कुराको ख्याल गर्नुपर्छ। पाठकलाई सकरात्मक प्रभाव पानेखालका समचारहरू संप्रशंशन गर्नुपर्छ। जस्ता कुराहरूमा मैत्री गराइएको छ।

(८) कवितामा व्यक्त भएको मूलभाव लेख्नुहोस्।

उत्तर: दिनेश अधिकारीद्वारा लिखित 'गाउँमार्थि एउटा कविता 'गाउँको बारेमा बर्णन' गरिएको गच्छात्मक कविता हो। यसमा गाउँको यथार्थ चित्रण गरिएको छ। देशमा

परिवर्तनले गाउँका सोभाना मान्दैलाई केही भद्रूने उल्लेख गरिएको छ। गाउँका मानिनहरू निरन्तर रूपमा आफ्नो दैनिकीमा लाभितरहरूको हुन्छन्, घर छाउने, धामी बसाउने, यी र यसै काममा गाउँले जीवन वितरहेको हुन्छन्। उनीहरूको थोरैमा रमाएका हुन्छन्। गाउँको सोभाना मान्दैलाई लेखे आएको परिवर्तनले केही हुँदैन। त्यसैले उनीहरूको जीवनचर्याको बारेमा लेखे जीवनस्तर उकासन सहयोग पुने खालका लेख लेलान सम्पादकर्संग आपह गरिएको छ। यसमा नेपालको ग्रामिण समाजको यथार्थता प्रस्तुत गर्न खोजिएको छ। गाउँका मानिन थोरैमा चित बुकाउन सक्छन्। उनीहरूको सोचाई भरेर लानु केही दैनिक किन बढी थोर गर्नु भन्ने रहेको हुन्छ। आफूलाई बाच्चा पुग्ने बस्तु आफूले वरिष्ठरि हुने भएको हुनाले भैंसीराम्भ एउटै भन्ने ग्रामिण समाजका बासिन्दाको बुकाउँ रहेको पाइन्दू। यसको धैर्य भूमाग ओगटेको गाउँको विकास भएको छैन। यसको विकासमा कहैने पनि चासो राखेको छैन। गाउँ केन्द्रित भएर काम गराइको छैन। परिवारमा चालिग मताधिकारका कुरा छाप्निन्दून तर चालिग बताधिकार प्रयोग गर्नेसाई यसको ब्रह्म नै बाहा हैन। अन्तरिक्ष यानका कुरालाई दन्त्य कथा मान्ने समाज छ गाउँमा। आफ्नो पहिचानको प्रमुख धलो गाउँका बारेमा सैबैले भुलको देखिन्दून। गाउँलाई विसंमूल भनेको हामीले हासिल अस्तित्व विसंमूल हो। आफ्नो अस्तित्व विसंकेवे मान्दैले कहिलै बासिन्दामा चालिग गर्न सक्छन। गाउँका मान्दैलाई असाइ बढाउन पट्टी राजनीतिक दलका काही नेता लाईन्दून। उनीहरू चुनाव अगाडि रामा रामा बाधा गरिएका थोरणपत्र लिएर गाउँ पक्क्न तर चुनाव सकिएपछि सबै विसंमूल र ती थोरणपत्र सिर्जना पुऱ्याने कागज मात्र बन्न पुऱ्यान। सबैले सबै विसंमूल हो। आफ्नो मताधिकारको प्रयोग पुऱ्याने गर्नेन झन्दैन कहिले गर्नेन। कथाको मूल भाव हामीले आफ्नो पहिचान थोकेको गाउँलाई मूलु हुँदैन। यसको विकासमा सकेसम्म लाभितरहरू पछ्य भन्ने हो।

(९) व्याष्टि गर्नुहोस् :

(१) तपाईंले गर्व गर्ने सगरमाथालाई कौदमा बोकेर उभिएको यो गाउँ !

उत्तर: तपाईंले यो गाउँ !

माधिको पहाँती हामो कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १५ मा समावेश गरिएको 'गाउँमार्थि एउटा कविता' शीर्षकको गच्छ कवितावाट लिइएको हो। यस कविताका रचयिता दिनेश अधिकारी हुन्। आफ्नो पहिचानको जग रहेको गाउँको बारेमा कहैने पनि नलेलो नबाले नबाले गरेकोमा कविको चित दुखाइ रहेको देखिन्दू। आफ्नो पहिचान थोकेको गाउँलाई सैबैले भलेको भन्ने प्रसङ्गामा माधिको हरफ आएको हो। हामी गर्वका साथ भन्न्है सगरमाथा हामो पहिचान हो। हामी सगरमाथाका देशका नागरिक हो। विश्वले नेपाल देशलाई चिन्ने मुख्य आधार पनि सगरमाथाको देश हो तर हामी त्यही सगरमाथाको फेदमा रहेको गाउँलाई भूल्दै। जसको आडमा सगरमाथाको गौरव गाइन्दू त्यही आडलाई हामीले ओमेलामा पारेका छैन। नेपालको कुल भूमागको आधारभन्दा धेर भूमाग ग्रामिण समुदायले भरिएको छ। अरु त परै जाओसै काठमाडौं उपत्यकामै कृत त्यस्ता गाउँ छन् जहाँ अहिलेसम्म बर्ती पुरेको छैन। याटी पुरोजी छैन। तर ती गाउँको कुरा हुँदैन यहाँ। यहाँ काठमाडौंको मूल्य बजारका समस्याले पत्रिकाको पाना भरिन्दून तर मुख्य बजार चल्ने मुख्य आधारको कुरा हुँदैन। माधिको कविताशमा के बुझाउन खोजिएको छ भने: फूलको चर्चा गर्नु छ भन्ने विश्वले जराको, पनि चर्चा गर्नुपर्छ। जराको आडले नै बिन्ना बडेको र जडेको हुन्छ। जरा निकालिन्दै हो जितिसकै ठुलो रुख किन नहोस्, जबश्य ढल्ने छ। नेपालीहरूको जरो गाउँ होइन। गाउँलाई विकासमैत नवनाए, नेपाल कवितासंत राष्ट्र बन्ने छैन भन्ने तात्पर्य बुझाउन खोजिएको छ। हामीले हामो गौरव को रूपमा सगरमाथालाई मानेपनि बास्तविक रूपमा सगरमाथालाई चिनाउन सगरमाथाको फेदको गाउँलाई चिनाउनु पछ्य।

(८) जहाँको व्यसी त्यहींको दुबाली मरेर के लानु छ।

उत्तर: जहाँकोलानु छ।
माधिको पहाड़ी हामी कडा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकको पाठ १५ मा समावेश गरिएको 'गाउँमाथि एउटा कविता' शीर्षकको गद्य कवितावाट लिइएको हो । यस कवितालाई रचयिता दिनेश अधिकारी हन् । एक पटक अवस्था मर्नु नै छ भने किन बडी चिन्ता कै पछी । जहाँ जे छ त्यसीको सदुपयोग गरेर जीवन निवाह गर्न सकिहालिन्दू नि भये पसङ्गमा माधिको कवितालाई आएको हो ।

माधिको याद्यमा जहा जे छ त्यहींको उपयोग गरेर जीवन निवाह गर्न सकिन्दू कले चामिण कविको मान्यतालाई उजागर गर्न खोजिएको छ । जसरी माद्य मार्नको लाई बनाइएको दुबालीको निर्माण सामग्री निन कहिं जानु पाईन । त्यहीं वरिष्ठपरि भएको छार दुबो साहितको माटोको लैलोले काम गर्न र माझो मार्न सकिन्दू । यस्तोले हरेक कविता आफु वरिष्ठपरि भएको साधान सोतको सही तरिकाले उपयोग गर्न सक्यो भने जीवन सुखमय हुन्दू । गाउँमा त्यहीं परिष्ठम गरेर त्यहीं उपयोग गर्न चलन मएको हुन्ताहाँ ए आपसमा सुभूषण सम्बन्ध हुनका साथै सुखपूर्वक जीवन विताइरहेका छन् । एक पटक भने नै हो लोभ र लालचमा जीवन विताउनु व्यार्थ हो भने मान्यता गाउँको परिवेशमा पाइन्दू । त्यहीं समाजाट विल्कृत टाढा रहेको चामिण समाजलाई कहाँ कहै भएका बम्बाले अन्तरिक्ष यानका गतिविधिहरू, बालिग मताधिकारका कुराहरू केहीले पनि हुन्दैन ।

माधिक उल्लेखित हरकमा जीवन केही होइन एक पटक मरेर गइहालिन्दू । यदी लोभ भये पीर गरेर जीउनु भन्दा आफूसित ये छ त्यसीमा रमाएर जीउन सलुपूर्व भन्ने कुरा प्रहूँ पानि खोजिएको छ ।

९. गाउँमाथि एउटा कविता' कविताका आधारमा ग्रामीण परिवेशबाटे साथीविच्छ छलफल गरी निर्क्ष लेखुन्दूस् ।

उत्तर: साथीहरूसित आज्ञाको रहनसहनको बारेमा कुरा गर्ने ।

१०. 'गाउँमाथि एउटा कविता' कविताको आधार लिई गाउँधरको जीवनस्तर माथि उठाउ कसरी सम्भव होला, कस्ता गरी लेखुन्दूस् ।

उत्तर: गाउँमाथि एउटा कविता दिनेश अधिकारीले लेखेको गद्यात्मक कविता हो । यसमा गाउँसे यथार्थ चित्रण गरिएको छ । गाउँका सोभा मान्छेलाई देशमा आएको परिवर्तनले कैर्त्ति छुईन । उनीहरू निरन्तर रूपमा आफ्नो दैनिकीमा लागिरहेका हुन्ताहाँ । गाउँलाई घाँस शाले, गोर जोले, घर छाउने, धामी बसाउने, यी र यस्ते काममा गाउँको जीवन विताइएको हुन्दू भन्ने कुरा कवितामा देखाइएको छ ।

गाउँधरको जीवनस्तर माथि उठाउन कुरा माझ गर्न होइन काम गर्नुपर्दै । पत्रकारमे अधिकारका कुरा लेखेर केही हुन्दैन अधिकारको प्रयोग गर्न सिकाउनु पर्दै । राजनीतिक दलले धोयणपत्र लेखेर केही हुन्दैन धोयणा पत्रमा लेखिएका कुरालाई पूरा गर्नपरि लानुपर्दै । गाउँमा अन्तरिक्ष यानका गतिविधिको बर्णन गर्नु भनेको एउटा दन्तकथा चुनाएको नीलकी हुन्दू त्यसीले गाउँको जीवनस्तर उठाउन कुरा होइन काम गर्नुपर्दै । पत्रकारमे वालिग मताधिकारको प्रयोगका कुरा माझ नश्चापेर त्यसको सही प्रयोग गर्न सिकाउनु पर्दै । गर्नीलाई धोयणपत्रमा लेखिएका कुरालाई चुनाव अगाडि मात्र होइन चुनाव पर्दै पनि सुम्मनुपर्दै ।

गाउँको जीवनस्तर उठाउन गिला स्वास्थ्य र बाटो धाटो पानी आदि गाउँ गाउँ उपत्यका गणाउन तत्पर भएर लानुपर्दै । कुरा गर्नेले काम गरेर देखाउनु पर्दै । आधुनिक कृषिप्रणाली लागुगर्नुपर्दै । गाउँका कुरालाई खोलन् पर्दै । गाउँका पीडालाई बाहिर ल्याउनुपर्दै ।

११. गागामी पाँच वर्षपछि तपाईंको गाउँ वा टोलमा के के परिवर्तन आउलान, बनुमान गरी लेखुन्दूस् ।

उत्तर: भेरो घर गाउँडै जिल्लामा पर्दै । त्यसीले मेरो घर एक गाउँमा छ । आज्ञाकोसिंह गाउँमा बान्धेलो संख्या घटेपनि किकास निर्माणका कार्यहरू भने बढ्दू गणका छन् । मेरो

गाउँको पाँच वर्षपछि मेरो गाउँमा सडक पूँळा तर त्यहा मान्छे नहोलान । अतिने यसि मेरो गाउँमा वा आमा आहेको छैन । सबैका छोरा जाति कि त विचार किन महर पैसेका छन् । त्यसीले मेरो गाउँको विचाराट गाडि कुद्ला भर गाडि हेने केटाक्की नहोलान ।

तटरम्भ धान फल्ने भेरो गाउँका खेतले जोतिने मौका नपालू चौर बनियस्तान । ती बढ्देमानका टार स्वालोकी घर होला अनि आपका स्वामा बादाहरू भनिं लेन्नान । मुन्हकी छु गाउँमा वर्षी पनि निकालिएको छ रे र एउटा स्वस्थ चौकी पैनि लार्नालेको छ रे । अबको पाँच वर्षमा त्यो वर्षी वाले र स्वास्थ्य चौकीमा उपचार गर्न चलन मएको हुनाते ए आपसमा सुभूषण सम्बन्ध हुनका साथै सुखपूर्वक जीवन विताइरहेका छन् । एक पटक भने नै हो लोभ र लालचमा जीवन विताउनु व्यार्थ हो भन्ने मान्यता गाउँको परिवेशमा पाइन्दू । त्यहीं समाजाट विल्कृत टाढा रहेको चामिण समाजलाई कहाँ कहै भएका बम्बाले अन्तरिक्ष यानका गतिविधिहरू, बालिग मताधिकारका कुराहरू केहीले पनि हुन्दैन ।

१२. दिइएको जनुच्छेद पद्नुहोस् र सोसिएटिका प्रश्नको उत्तर लेखुन्दूस् :

हेरेक धर्मले शुद्ध आचार वा सदाचारलाई परम धर्म मानेको पाइन्दू । सदाचारले मानिसलाई नैतिकताको मार्गमा अग्रसर गराउदै । यसको जमावमा मानिस भौतिक सम्पन्नताले भरिपूर्ण भए पनि मनुष्यत्वका दृष्टिले जीर्ण वा कमजोर हुन्दू । हेन्क मानिसलाई सत् र असत् विचार हुन्दून । सदाचारले तै मानिसको प्रस्तुत वा द्वराव विचारलाई नियन्त्रण गर्न सक्छ । सदाचारका लागि शरीर र मन दुवै परिषद हुन्पर्दै । सदाचारका पनि आस्ति नियम छन् । सदाचारी बल्कक लागि सर्व पनि मधुर वचन बोल्नुपर्दै । आपूर्मन्दा उमेरले दुलालाई आदर र सम्मान एवम् सानालाई स्नेह र सम्मान गर्न जानुपर्दै । सकेसम्म अरुल्को भलाइमा भन लगाउनुपर्दै नसके कसैको पनि कुम्हलो सोच पटकके हुन्दैन । सबैले आआफ्ना कर्म र ऐसाप्रति निष्ठावान् हुनुपर्दै । उदाहरणका लागि विद्यार्थीले पढाइमा एकाग्र र लगनारील बन्न कसैको शत्रुता नरालू माता, पिता र मुल्की आज्ञाकारी बन्नु असल भित्रको सहायत गर्नु, शाकाहारी र सन्तुलित भोजनमा जोडि दिनु जस्ता कुरा तै सदाचारका आधरण हुन सक्छन् । यिनै सदाचार मैं हामी सत्कर्म हुन् । सत्कर्मको पालनवाल भास्तु जीवन सार्थक पान र सकिन्दू । संस्कृतमा भनाइ छ । काक चेपा, बक्की ध्यान, स्वान निद्रा तथै च अल्पहारी, गृहत्यारी विद्यार्थी पञ्च लक्षण लक्षण, कावको जस्तो चनाखोपन, बक्कुलाको जस्तो ध्यान वा एकाग्रता, कुकुरको बज्जो तुलनी जान सबै सचेत निद्रा, थोरै भोजन गर्ने र पद्नुका लागि धरभन्दा टाढा रहने जस्ता विद्यार्थीले पालना गर्नपर्ने पाँच लक्षण मानिएको छ । यसको आशय विद्यार्थीले पढाइमा एकाग्रत भएर पद्नु नै उसको असल लक्षण हो ।

(क) प्रश्नहरू

(अ) सदाचारलाई किन परम धर्म भनिएको हो ?

उत्तर: सदाचारले मानिसलाई नैतिकताको मार्गमा अग्रसर गराउने भएको हुनाले परम धर्म भनिएको हो ।

(आ) सदाचारका नियमको सूची बनाउन्दूस् ।

उत्तर: सत्य अनि मधुर वचन,

✓ आफूभन्दा उमेरले दुलालाई आदर र सानालाई स्नेह द्यने ।

✓ सके अरुल्को भलाइ गर्न, नसके कसैको पनि कुम्हलो नसीन्दै ।

✓ आप्तो कर्म र पेसाप्रति निरुद्धावान् हुने ।
 (इ) सदाचारका लागि शरीर र मन कस्तो हुनुपर्छ ?
 उत्तर: सदाचारका लागि शरीर र मन दुवै परिवर्त हुनुपर्छ
 (ई) विचारीका पञ्च लक्षण के के हुन् ?
 उत्तर: विचारीका पञ्च लक्षण यसप्रकार छन् : काक चेष्टा, बको ध्यान, खान खान
 अल्पहारी, गृहात्मारी

(ब) भाषिक संरचना र वर्णाविन्यास पहिचान गर्नुहोस् ।
 (अ) अनुच्छेदको पहिलो बाक्कलाई आलझारिक पदकममा बदल्नुहोस् ।
 उत्तर: शुद्ध आचार वा सदाचारलाई हरेक धर्मले परम धर्म मानेको पाइन्छ ।
 (आ) अनुच्छेदको अन्तिम बाक्कलाई दुईओटा बाक्कयमा दुक्क्याउनुहोस् ।
 उत्तर: यसको आशय विचारीले पढाइमा एकीचित भएर पढ्नु नै उसको असल सधैय हो ।
 विचारीले पढाइमा एकीचित भएर लाग्नुपर्छ ।
 विचारीको जसल लक्षण पढ्नु हो ।

(इ) अनुच्छेदबाट पञ्चम वर्ण प्रयोग भएका दुईओटा शब्द लेख्नुहोस् ।
 उत्तर: सहगत, तुरन्त

१२. दिइएको अनुच्छेद पर्दी तोकिएको कार्य गर्नुहोस्

छठ पर्व विशेष गरी तराईमा मनाइने राष्ट्रिय पर्व हो । एउटै पोखरी या जलाशयको किनारामा साँझाद्वालुले सूर्यको पूजा गर्ने चलन जातीय समन्वय र सद्भावको व्याप्ति उदाहरण पनि हो । अहिल यस पर्वमा तराई समुदायका साथै अन्य समुदायका श्रद्धार्थी पनि सहभागी हुने, क्रम बढ्दौ छ । यस पर्वमा तराई समुदायका मानिसले अङ्ग समुदायका मानिसलाई समेत आमन्वय गरी रमाइलो गर्ने सामाजिक सद्भावको नमूना प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । हाल तराईका साथै पहाड र राजधानिका विभिन्न स्थान बसोबास गर्ने समुदायका मानिस-मिलेर छाठ पर्व मनाउदा सबैको जीवनमा समानता, एकता र सद्भावको सन्देश-प्रवाह भएको पाइन्छ ।
 विभिन्न जातजातिका मानिस सहभागी भई कुनै चाडपर्व मनाएको सद्भावलाई कुराकानिको नमूना अभिनयसहित कक्षामा प्रस्तुत गर्नु हो ।

उत्तर: तिमीले मनाउन गरेको कुनै चाडमा तिमी लागायत तिमा परिवारले गर्ने किम्बात्तम प्रस्तुत गर ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ १५ सुन्नुहोस् र उपयुक्त विकल्प छनोट गरी भन्नुहोस् :
 (क) मानिसमा सामाजिक गुण कहिलेदेखि विकास हुन्छन् ?
 (अ) विवाहपरिधि
 (इ) युवावस्थादेखि
 (आ) बाल्यावस्थादेखि
 (ई) जन्मदेखि
 उत्तर: (आ) बाल्यावस्थादेखि
 समाजमा योग्य नागरिक हुनाका लागि मानिस कस्ता कुरासंग परिचित हुनुपर्छ ?
 (अ) नैतिक चरित्र र मधुर बाणी (आ) सामाजिक मूल्य र आदर्श
 (इ) मानिसिक बृद्धि र विकास (ई) आपसी मेलमिलाप र सहयोग
 उत्तर: (आ) सामाजिक मूल्य र आदर्श
 (ग) सामाजिकीकरणबाट बालबालिकाको कस्तो क्षमता विकास गर्न सहयोग पुर्छ ।

(अ) शारीरिक विकास
 (इ) आर्थिक विकास
 उत्तर: (आ) व्यक्तित्व विकास
 मानिस कस्तो प्राणी हो ?
 (ब) (अ) सामाजिक
 (इ) शिक्षित
 उत्तर: (ब) सामाजिक
 सामाजिकीकरणबाट व्यक्तिलाई कस्ता फाइदा पुऱ्यन्, सुनाइ पाठ १५ का बाधारा
 उत्तर: मानिसले समाजमा आफ्नो के स्थान हो र अक्सर कस्ती व्यवहार गर्नुपर्छ मन्ने करा
 सामाजिकीकरणबाट सिक्का । सामाजिकीकरणबाट नै चालबालिकाले आआफ्नो समाजिक
 मूल्यमान्यता, विवास र आदर्श सिक्कै जान्छ । तस्वरं सामाजिकीकरणबाट व्यक्तिको
 व्यक्तित्व विकास गर्न महत्वपूर्ण फाइदा पुऱ्य ।

भाषिक संरचना र वर्णाविन्यास

१. दिइएको अनुच्छेदबाट व्याकरणिक र आलझारिक पदकम भएका बाब्क छुट्याएर लेख्नुहोस् :
 कला बालले नपाएको दुख पाउने गरी फस्यो रने नराङ्गासंग श्रीमतीलेद्विकीच्याउको कुरा नमारेको भए पनि हुन्यो । रने नारिसाएको भए पनि हुन्यो र रनेले डिकीच्याउ किरालाई नमारेको भए पनि हुन्यो । नस्वाएको विष लाग्यो धनेकोजन्दीमा कोही पनि नपन्योस् यस्तो परिवन्दना भई ।
 उत्तर: व्याकरणिक : श्रीमतीले डिकीच्याउको कुरा नमारेको भए पनि हुन्यो । रने नारिसाएको भए पनि हुन्यो । रनेले डिकीच्याउ किरालाई नमारेको भए पनि हुन्यो ।
 आलझारिक : कला बालले नपाएको दुख पाउने गरी फस्यो रने नराङ्गासंग नस्वाएको विष लाग्यो धनेको जिन्दगीमा कोही पनि नपन्योस् यस्तो परिवन्दना भई ।
 २. दिइएको अनुच्छेदलाई आलझारिक पदकममा बदल्नुहोस् :
 बालक परेवाको हुलनिर पुख्यो सेता परेवा भुर्गर उडे । बालक पनि सेता परेवासंग मूल्य उडन सोज्यो । परेवा परेवाको रुख्नमा गएर बसो बालकले परेवालाई हेयो । परेवा माङ्गुभुर गरी कराए परेवाले बालकलाई बाइ बाइ भने होलान् । बालकले हात उठाएर परेवालाई बोलाएको इसारा गन्यो । परेवाले भोलि आउला है भने ।
 उत्तर: हुलतिर पुख्यो बालक परेवाको । उडे भुर्गर सेता परेवा । खोज्यो उडन मूल्य सेता परेवासंग बालक पनि गएर बसेपरेवा परेवाको रुख्नमा गएर बसो हेयोबालकले परेवालाई । माङ्गुधुर गरी कराए परेवा । भने होलान्दाइ बाइ परेवाले बालकलाई । बालकले इसारा गन्यो हात उठाएर परेवालाई बोलाएको । परेवाले भनेआउला है भोलि ।
 ३. 'शार्तमाधि एउटा कविता' कविताबाट कुनै तीनबोटा आलझारिक पदकमका बाब्क टिप्पी तिनलाई व्याकरणिक पदकममा रूपान्तरण गर्नुहोस् ।
 उत्तर: आलझारिक : कोरि कुन देशको कल्पना गरेर छापिरहनुभएको छ तपाई व्याकरणिक : तपाई फोरि कुन देशको कल्पना गरेर छापिरहनुभएको छ तपाई
 आलझारिक : एउटै इनार छ सम्पूर्ण गाउँमा
 व्याकरणिक : सम्पूर्ण गाउँमा एउटै इनार छ ।
 आलझारिक : निस्कन तयार हो जो कुनै पनि आमा
 व्याकरणिक : कुनै पनि आमा जो निस्कन तयार हो ।

४. दिहाए उदाहरणलाई आधार मानी छ, ज, ण, न, म जस्ता पञ्चम वर्ण र शिरीकृ प्रयोग भएका चार चारबोटा शब्द लेखुहोस् र तिनको शुदूर उच्चारण गर्नुहोस् :
- (क) क, स, ग, घ वर्णको अधिकारी आउने शब्द, जस्तै: व्यञ्जन,
 - (ख) छ, छ्य, ज, झ वर्णको अधिकारी आउने शब्द, जस्तै: व्यञ्जन,
 - (ग) ट, ठ, ड, ह वर्णको अधिकारी आउने शब्द, जस्तै: पण्डित,
 - (घ) त, थ, द, ध वर्णको अधिकारी आउने शब्द, जस्तै: सन्तोष,
 - (उत्तर) दन्त्य, हल्त्य, अञ्जन्त, संञ्जन्त
 - (ङ) प, फ, ब, भ वर्णको अधिकारी आउने शब्द, जस्तै: स्तम्भ,
 - (उत्तर) भूकम्प, सम्भ, डम्प, गल्वाम्म
 - (ङ) य, र, ल, व, श, ष, स, ह, झ अधिकारी शिरीविन्दु आउने शब्द, जस्तै: संरक्षण, संसद, संवाद, संरचना, संलग्न
५. 'गाउँमाथि एउटा कविता' कवितावाट पञ्चम वर्ण प्रयोग भएका शब्द टिपोट गर्नुहोस्।
- उत्तर: कविता पढेर खोजेर लेख
६. दिहाएको अनुच्छेदलाई शिरीविन्दु प्रयोग भएका ठाउँमा पञ्चम वर्ण (छ, ज, ण, न, म) र पञ्चम वर्ण प्रयोग भएका ठाउँमा शिरीविन्दु बनाएर शुदूर गरी पुनर्लेखन गर्नुहोस्।
- पक्का, शंकर, संजय, संचित, कण्टकनाथ, पण्डित, संतोष, पफा, खेलकुद प्रतियोगितावारे छलफल गर्दै थिए। त्यसै बेला सम्योग, सम्चना, सम्लग्न, सम्शय, सहिता आए। उनीहरूले सम्बाद गर्न थाले।
- उत्तर पहुङ्क, शङ्कर, सञ्जय, सञ्जित, कण्टकनाथ, पण्डित, संतोष, पफा, खेलकुद प्रतियोगितावारे छलफल गर्दै थिए। त्यसै बेला संयोग, संरचना, संलग्न, संशय, सहिता आए। उनीहरूले सम्बाद गर्न थाले।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. 'मानव' शीर्षकमा एउटा कविता रचना गर्नुहोस्।

उत्तर: मानव

सवतरफ छ, खासन दानवको

पशु-जीवन रासन मानवको

जब मानव बीन्दिन बीन्दिन म

म हु मानव भीन्दिन भीन्दिन म ति

अति हिस्क बन्दछ मानव थो

र नपुसक बन्दछ मानव थो

म नपुसक होइन भीन्दिन म

म हु मानव भीन्दिन भीन्दिन म ।२

२. पुस्तकालयबाट एउटा चाल कविता खोजी त्यसको मूलभाव कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

उत्तर: पुस्तकालयमा पढेको पुस्तकको नाम: केटाकेटीका कविताहरू

पुस्तकालय पढेको कविताको शीर्षक: मानव

रचनाकार: आत्माराम न्यौपाने

जम्मा श्लोक सङ्ख्या: ४

छन्द: तोटक

भावावधि: कविले यस कवितामा आफूले आफूलाई अब उप्रान्त मानव नभन्ने भनेका छन्।

मानव भारे पशु हत्या गर्ने, पशुको जीवनले आफू बाँच्ने, कहिन्नै पनि पराहितको कार्य नगर्ने, त्यक्तिकै आफू मरेर जाने भएकालाई आफू मानव नभएको कुराको धोपणा गरेका छन्।

४४

आयाम

१६ विज्ञ
महरको त्यो अस्त चोकको मध्यभागको दृश्य मेरो कायांलयको भागलवाट लगभग पूरे देख लिएको छ। त्यहाँबाट अनेक रड, अनेक आकृति मात्र होइन, अरी वर्गीका गतिविधिहरूमध्ये मेरा आधारमा बेला बेला ठापिकन आइपुग्ये। कुनै दृश्य निकै लोभलाल्ला हुन्दै त कुनै दृश्य विछटै पट्टालाल्ला। कम्प्युटरको स्क्रिनलाई छलेर बेला बेला मेरा जब्तले आधा भ्यालाई रुहन्नये। मलाई आहा थियो। आजभोलि मलाई मेरा आँखा निकै लोभी हुन थालेका छन्। मेरा लोभी आँखाले कोठाको चित्तामा टापिकार घडी होने। त्यहाँ हार्नाचे पृष्ठभूमिमा लेता सुई आआफै लयमा सामूहिक नृत्यमा मस्त थिए। घडीका सुईको त्यो नीम्ह नाचले न त मेरो मनामा कुनै तरददाग ल्यायो न त कुनै उमझै नै हृदयमा झैस्तै मेरो बाँकिलो दीनकोका सुन्दर तर हल्कूगो फूलको बुकी राखिएदै जस्तौ मात्र आमास भयो। शुभमानाना, याइज्ञी। आज तिस्रो जन्मदिन भेरे सोम्भको भान्दा कही विशेष बनाइदु। छिद्रटै घर आँऊ है। घरबाट निरुपांदिनिस्कै आमाले भन्नुभएको थियो। आमा हुनुहुन्नयो करिब ४९ वर्षकी बाटुलो मुख्याकृतिकी। उहाँको अनुहारमा चिठ्ठाको चुच्चो कहै हराए जस्तै देखिन्नयो। गोलै जोर आँखाको चित्तमा डल्लो आकरको नाक वपक वसेको थियो। सेतो चिमालो फूलको रड भै लाने नम छाला जिउभरि ओडेको। भास्यलाई आनन्दत गरिएको हो कि भै लाग्ने सिनित परेको निधार। आँखाका चेप भने कही जस्तैजितासेग सुनिधएका छन् र होस्दा ती अफै बुम्हन्त्यन्। उमेरभन्दा निकै डिलाहाईडैहेको जस्ता देखिनै छोटा छोटा मोटा र पुटुक्कका हातगोडा। घरमा आमा २ म भावै थियो। आमा २ म रुँदै जागिरे थियो। म निजी कार्यालयमा काम गर्ने भने आमा सरकारी कार्यालयमा म विज्ञान जाठ वजे निस्कन्नये। आमा नै बजे निस्कन्नुहुन्नयो। पदको प्रकृति र कदमा दौर्धन्त मेरोभन्दा आँसक होलो थियो उहाँको जागिर। म विज्ञानको चियाखाजा बनाउये, सौम्भको खाना आमा तयार पार्नुहुन्नयो भान्द्या, बरन्डा, आँगन, बाँधामा भेरोभन्दा वेसी आमाका हात चाल्ने। कौति घल्खायै कमलकी आमा तिमी? याइज्ञीलाई पनि आँहाऊ न। यसो घरधन्या, चरीमा याइज्ञीलाई सद्याउन भन! आमाको हेरानी र धपेडी देखेर हुनुपर्छ। छिमेकी काँडी आमालाई यसो भन्नुहुन्नयो। म अहिन्दै बुढी भईसकै भन्ने ठानेको? यति काम गर्न सकिन्दै सोचेछ। हातगोडा तरडै छन्। याइज्ञीलाई कामको धपेडी छ। म कामबाट असिक छिटो आइपुग्ये। मलाई कुसंद भैरै गरेको है। यसो भन्दाभैरै मानी आमाका अनुहारमा बाहर पाल्यो। वसो भनेत आमा अनुहारमा बाहर पकाउनुहुन्नयो। सेतो, फराकिलो, नरम र स्वादिलो बाहर। आमाको अनुहार जस्तै हृदय पनि उज्ज्वलो थियो। भैले आमालाई अधिरो रडमा करिल्ये देखिन। अपवाह्या एक दृश्य तरिका र जान्यो। आमा भेरो उत्प्रेरणाको केन्द्रविन्दु हुनुहुन्नयो। आमालाई देखा मेरो हृदयको फैलिएको निलो आकाश भैं सका र शान्त देखिनुहुन्नयो। आमालाई देखा मेरो हृदयको लोभ एक-एक गरेर भेरो जान्यो। आमा मेरो उत्प्रेरणाको केन्द्रविन्दु हुनुहुन्नयो। पीहेले म बढारकडार, सरसफाई र पकाइतुलाई मात्र गर्ने एकदम घरेतु महिला थिए। दराजबाट ती काम ल्पति नै थिए। दराजमा स्नातक तहको प्रमाणपत्र सुरक्षित राखेकी थिए। दराजबाट ती प्रमाणपत्र फिरेकर दरखास्त हाल्न मलाई आमाले नै उत्प्रेरित गर्नुभएको थियो।

त्यस बेला म २५ बर्षकी युवती थिएं तर भेरो दैनिकीबाट भने आगा आतिन्मारुपको थियो । ऐसा लागि हताश समय थियो त्यो । त्यो डमेरमा पनि म साथीसङ्गीबाट टाढा, आफन्ताकाट टाढा, तिरुमेकीबाट पनि टाढा त्यितिमात्रै कही हो र ? म आफैबाट पनि टाढा थिएं । कोसीमा पन्ते अडिन सबैये । घामको आकार हेरेर, क्षितिजको रड हेरेर नियालेर घट्टी हराउन सबैये । भीमित दावराभित्र थियो भेरो असीमित एकाकीपन । साथद भेरो यसीस्वभाव नै आगाको टाढाको दुखाइको विषय बतेको थियो ।

"तिमीले अब जागिर वा व्यवसाय गर्नुपर्छ याइजी, यसरी घोलिएर हुइन ।" आगाले भेरोलाई समाएर भन्नुभएको थियो, नरमसंग र मायालु स्वरमा ।

आगा भलाई कै रुनै काममा व्यस्त राख्न चाहनुहुन्थ्यो । उहाँको हातमा पत्रिका थियो, त्यसको लेसो पृष्ठको पुऱ्हारमा जागिरका लागि दरखास्त आद्वान गरिएको थियो । छालू कामदार व्यवस्थापनको कार्यालयमा सहायक व्यवस्थापक पदको विजापन रहेछ त्यो ।

"त्यहा विविन्न मानिस आउछन्, कामको खोजीमा । मान्दै घर घरमा काम खोल्न हिँडिएन अचैल । यस्तै कार्यालयबाट सम्पर्क गर्न हो । जस्तो कि हामी धरंरमा काम गर्ने मान्दै राख, त्यसमाले त्यस्तो कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुपर्छ । उनीहरूले समय, सेवा सुविधाकानुसारको मान्दै पठाइदिन्दून । त्यसवापत कमिसन लिन्दून ।" आगाले त्यस कार्यालयको कामको प्रकृति र जिम्मेवारीयारे बुझाउनुभएको थियो । त्यसपछि निकै विश्वस्त भएर भलाई कामका लागि निवेदन लेल भन्नुभएको थियो ।

दुई वर्षअघि
कार्यालय रहेको भवन चोकको दाहिने मोडमै थियो । जम्माजम्मी चार तलाको खरानी रहा भवन थियो त्यो । जागिरका लागि निवेदन र उभाणपत्र बोकेर म दोस्रो तलाको एउटा कोडाम पुर्ने । मूल ढोकाबाट प्रवेश गर्नेविरीकै प्रतीक्षा कक्ष थियो । त्यससार्गे अरु लीनओटा कोडा थिए । त्यस दिन भैले हरियो रडको कुर्वासलबावर लगाएकी थिए । कपालको जुरो फुकाएकी थिए । अगाडिको स्थानी कपाललाई अनुहारमा छ्यारिन दिएकी थिए । यो शैलील भेरो चेप्टो अनुराग लाम्बो देखिन्थ्यो । म आफूलाई विश्वस्त देखाउन चाहन्नै ।

"के म भित्र आडन सक्छु सर ?" भैले सबौ नरम आवाजमा अनुमति मार्गे ।

सुरज कुमार, प्रमुख व्यवस्थापक ।

दोका अलिकैत घच्छै ।

"आउहोस् !" भित्रबाट भद्र आवाज आयो । म भित्र पर्ये ।

निलो रुडका भित्रा छन् । पूर्वपटिटको भित्तामा चकलेटी खापा भएको भयाल छ र त्यसले बैजनी तर पारदर्शी पद्धा ओडेको छ । उत्तरपटिटको भित्तामा घडी छ र त्यस घडीकोदेखेतर्फ भन्नमोडक चित्र टागिएका छन् । त्यहाँ भएका करना, दुङ्गा, घाँस आदिका चित्र निकै कलात्मक थिए । तिनै चित्रको ठिकमूलि खरानी रडको पाइन्ट र निलो चेक सर्टमा सजिएका भेटिए व्यवस्थापन । भर्यै अभिलो पसाउन लागेका भोगटे जस्तै पुक्क परेका उनका गाला । उनका थिम्मा ओडा भने गहिरो खाडलाभित्र पसेका जस्ता देखिन्थ्यो । उनको बडेमाका निधार र दुई हातले एकसाथ सांहोरे पछाडि हुत्याए जस्तौ शैलीको कालो कपाल छ । मध्यम आकारको दुई फलेटो परेको चिठ्ठो छ र कोदाको पिठो जस्तौ अनुहारको छ्यालाको रड छ ।

"कम्त धनि यस्तै शैलीमा कपाल राख्यो । चिठ्ठाको बनीट र आँखाको आकार लगभग मिल्न रहेछन् ।" क्षणभरलाई म एकोहोरिएछु ।

"बस्तुहोस् !" म डमिएको देखेर व्यवस्थापकले अनुरोध गरे । धन्यवाद ।

नाम ?

याइजी ।

सल्लोरीटार ।

हालीहित्र करिव १५ भिनेट सबाद भयो । त्यसै दिन याहा भयो, सुरज मन्त्रालयको धनि हुन र व्यापस्थापक पनि । भोलिपल्टदेखि भैले महायवस्थापकको तिम्बेवारी सजाल्ने भए । भैले अनुहारमा जति सबौदो गुलाफ कुलाएँ ।

अप्रैल भिन्दियाँको अनुहार बदलियो । भेरो दैनिकी छांटिको चिह्नालको नाम्ना गर्ने म आपालय निस्कैन्ते । पकाउने काम पर्णातया आगामी भागमा पन्नो । म कापचाट कर्किदा सांक अंग्रेर हुन्थ्यो । शरद र पिंशिरका दिनमा रात तै थियो । कार्यालयमा सुरज, भाइ, म लगापत्र अन्य कर्मचारी थियो । त्यो भाइले कार्यालयको दोका खाल्लियो, कोटा मन्दा गर्यो, पानी तताउयाएँ ।

कार्यालयमा धेरेलु कामका लागि मानिस सम्पर्कमा आउदै । म निरीहालको व्याकिगत विवरण लिन्नै । कम्प्युटरमा डाटा राख्यै, डकुमेन्ट बनाउदै, र सुरज खराई जानकारी गराउदै । महरमा कामदारको मान बढाउदै गएको थियो भने विश्वासिलो कामदारको आर्पार्त हामी रिम्बेवारी थियो । सुरज सर यस विषयमा एकदम सचेत हुनुहुन्थ्यो । कामदारको मान गर्ने घर्जानका चारेमा डालिकै सचेत र गम्भीर पनि ।

एक पटक एक जना महिला कामको खोजीमा कार्यालयमा आएकी थिइन् । निलो ओट भाङ्की, कपाल धमुकिएर आँखमै हराएको जस्तो र कचौरा जस्तै कान एकदमसंग खुम्चाइका । गर्नेका लाला चुन जस्तो निक्खर सेतो र फुक्सो देखिन्थ्यो । गहिरो तलाउ जस्ता हारिया आँखा थिए । गालाका हाड घोच्चान, जस्ता पटुस्स उकिसएका ।

"तपाईंको नाम ?"

"शन्तमाया ।" दुई हात जोडेर नमस्कार भावमा जवाफ दिइन् ।

"यहाँ छसले भनेर आउनुभएको ?"

"यहाँ छसले भनेकी, नेरी साथी । पहिले हामीसंगै ज्यामी काम गरेका । उसले राम्रो घरभित्र काम गरेको मोडले थाहा पायो । त्यस्तै घर पायो भने मो नि गार्हु । बाहिर ता डार लान्दू धामाको, पानिको, ठेक्कारको । उसैले ता हो यता जाऊ भनेको । जसरी भए नि भोलाई काम मिलाइदिनु मिस ।" पात जसरी हलिरहेको थियो शन्तमायाको शरीर ।

शन्तमाया रङ वर्षको हुँदा उनको श्रीमान वितेका' रहेछन् । श्रीमान वितेको १३ दिनदेखि ज्यामी काममा हिँडेकी रहिएछन् । उनी कठैबरा । उनी शारीरिक रूपले अत्यन्तै कमजोर देखिन्नैन ।

भैले शन्तमायाको व्यक्तिगत विवरण बनाएँ ।

नाम: शन्तमाया तामाड

उमेर ३० वर्ष

सन्तान एक छोरा, एक छोरी

ठेगाना: भोलै गाउँपालिका, ३

एक हप्तापछि शन्तमायाले काम गर्न थालिन् । उनले काम गर्ने घर सेवानिवास डाक्टर दम्पतीको थियो । घरमा दम्पती मात्रै थिए हुई भाइ छोरा देशावाहिर गएको थिए । फराकिलो काम्पाउन्ड र दैवा । साथै दुईतले घर । ती दम्पतीलाई घर व्यवस्थापनमा सक्षम थियो । बर्गैसामा चल्ने भिहिनेती हातको खाँचो थियो । भान्डासा, बारथुमा, कौसीमा जातातै चल्ने छारिता पैतालाको आवश्यकता थियो । संभग्ना इमानदारिताकासाथ कम गरिदिने कामदारको आवश्यकता थियो । शम्मी अफिसमा दम्पती नै आएका थिए । उनीहरूले महिला कामदारलाई प्राप्तिकिता दिएका थिए । शन्तमायाको व्यक्तिगत विवरण हेरेर उनीहरू खुसी भएका थिए । शन्तमायाले विहान सात बजेदेखि साँफ पाँच बजेसम्म त्यही घरमा काम गर्न थालेकी थिइन् । उनी पनि डाक्टर दम्पतीले उपलब्ध गराएको पारिश्रमिकमा खुसी थिइन् । त्यसमाधि पनि चाडवाडमा वप रकम र कपडा पाउन थालिन् शन्तमायाले ।

एक पटक शन्तमाया जापो कार्यालयमा आएकी थिइन् । उनको अनुहारमा चिल्लोपन बडेको थियो । शरीरमा हेर्नु हुने गरी-मात्सु पसेको थियो । गालाका हाड पुरिन लागेका थिए निधारमा घडेमाको कालो मध्यमली टीका लगाएकी थिइन् ।

याइजी तिमीलाई हरियो कुर्खा र टीका खुब सुहाउद्दू । कुनै दिन सुरज सरले भनेका थिए ।

त्यस दिन मैले आफूनाई निके हत्तुका महसूस गरेकी थिए। जीवनमा सानो घटनाले पनि अभी खुसी दिन सबैरोहेछ। मैले त्यस दिन आभास गरेकी थिए।

“आहो तपाईं त अझे राखी देखिन भएख! ” मैले निसकदै भने।

शन्तमाया और लज्जाइन्। औहिरहेको पछ्यौराको छेउ गाँडो पानेथालिन।

“मोइले व्या गारे भित। उसले मोलाई धेरै माया गाँडो भो काम गाने घरमै डाढभर काम गाहै।” शन्तमायाले आधा घटाटमा बढ़दिनको घटना अगाडि पछाडि गरेर सुनाइन्। खुसी हुनुको कारण अझे पनि थियो। डाक्टर दम्पतीका ड्राइवर रहेछन्, नुचिकोटका सानु तालाड। उनी ४१ वर्षका रहेछन्। सानु तालाडकी श्रीमती तीन वर्षअघि बितेको रहिउन्। दुई छोरीहरू बाड सानुले शन्तमायाले विहे गरिउन्। व्याकरण नभिले पनि शन्तमायाको प्रस्तुतिमा तय मिसेको थियो, जीवनको लय। एकले हुदाको अनुभव, हेरानी र अभावका छाद भइएका विष झहिलेसंग हुदाको अनुभवको सुरिलो लय। सानुले गो संसर्गले दिएको चिरतन खुसी कहिलेकाही हुने छाटाटले दिएको लापिक पीडा। कहिले स्वादिलो छेउखानीत कोहिले गाहिले मायापर्ती। यस्तै वर्ती.....।

पुस्तको महिना, घाम दिसो भाव धितिजमा भुक्ती खेल पुग्छ। सांझ हुदा नहुदै भम्मक रुप पछु कायांलयको भित्तामा समय लगातार डकालो उल्लिखेको थियो। अधिपति त्यो उल्लिख पांचमा पुदा पनि मोलाई हातारे लाईन थियो तर आज चार बजेर पन्थ मिनेट हुदा म झेँझे भए। म नुरुक उठै। सुरज सरको कोठाको ढोका ठेले।

“याइनी, हिनरमा जाने होइन। सुरज सरले हाँस्ने सोधो।”

“उम! ” मैले टाउको हल्लाई। दुई पटक चिर्ठाडाले छाती छोडला भई गरी। म सुरज सरले टेबलजगाडि ठिठु उभएकी थिए। “तिमीले आज आमलाई भनिनै सांझ बाहिर खाना खाए आडेहु भनेर। यो प्रश्नसोधिरहदा सुरज सरको अनुहारमा हेरानी देखिन्थ्यो।

“वर्ष दिन भईसक्यो! ” तिमीले अब खुल्सतसंग आमलाई भन्नुपर्दै निकल त दिनपछि। पछिलो दुई महिनादेखि सुरज सर लगातार थसै भिनिरहेका थिए तर यो मनमाजातडिको तुवालो मडारिरहेको थियो। आमाले कति विश्वासले जागिर खान पठाउनुमाले छ, म भने सुरजसंग प्रेममा छु आमलाई कसरी भन्ने यस्तो करा भिनिहाले भने को सोच्छालो कसरी सामना गर्न त्यो परिस्थितिको। यसी रिले सोचाइले मेरो टाउको रिहाइरहेको थियो।

“आज भन्नु। जसरी पनि! ” मैले छोटोमा उत्तर दिए। सुरजको अनुहारमा गुलाफी र रुक्षीरो।

सुरज र म निजीको रेस्टुरामा खाना खाएर फर्कियो।

घर पुदा रातको साडे आठ बज्यो। वरन्डामा स्कूटी पार्क गरें र घरभित्र पसै।

आमा वैठक कोठामा हुनुहुन्थ्यो। उहाँको हातमा टिप्पीको रिमोट थियो। दाहिने हातको खुसी श्रीमालाले किर्चिकिरिक्यक पारंपर रिमोट धिचरउभएको देखें। म एक पटक फिसस होसे त आमा एक पटक अलिकाति पनि हास्नुभएन। म सरासर सुले कोठामा पसै कपडा परिवर्तन रो, वाचन्म पसै र हातमुख धोएर निस्किए। आमाको हातको ओलो अझै टिप्पी रिमोट विच्छ वाल थियो।

“आमा, रिसाउनुभयो। आज साथीहरूले साहै कर गरे। उनीहरूसँगै वाहिरै जन्मदिन मनाउ चाय्य भएं क्षमा गर्नुहोला।” रिमोट समाइरहेको आमाको हात च्याप्स समाएर मैले भने।

“तिथो जन्मदिन भनेर मैले यिहिनले भान्छ्य तयार गरे।” आज मात्रै होइन तिमीले धेरै पटक यस्तो गरियस्क्यो। आमाको आखाका परेला पल्कपलंक भए। आसुका ससाना डिक्कल देखिए।

आमा, मैले निके दिनदेखि तपाईंसंग भुट्ट बोलिरहे। सोच्यै भन्नुपर्दा म प्रेममा छु करीतै।

आज ऊसगे खाना खाएर फर्किएकी हु। उ मसांग विहे गर्न चाहन्नू।” मैले एकै सासमा भै।

भान्नुभक्तको खाहस बदलेर।

अखाल ग्रने लज्जावाद गर्दै भुट्टमा फरियाले। आमाको अनुहार कम्तो दोखावो; मैले हेन माहिन। अब आमाले के भन्नुहुन्दू मेरो उक्खमुक्ख बढेर आयो। निकाम्तका लागि मेरा आखा बान थाए।

आमाले हातात भेरो हातबाट आफ्नो हात छुटाउन्थ्यो। रिमोट रिचर टिप्पी बन्द गर्नुभयो। प्रियामा हामी दुईको सुक्कासुक्क टडकारो मूनियो। न्यमपार्दि काटामा निकैबेर शून्यतादायायो। विहारै आमाले टाउको उठाउन्थ्यो। आमाका आंखामने एकायताका साव नितामा टासिएका छाटो थियो कम्पन्यो।

“आही, त्यो दुर्घटनामा कमल निवारिको भए तिर्यो मेरो कुङारि वे गहन्यो। अश्विने निर्मी मेरो छोरी ही म महानुस गर्न सबै वाच्च कौन सक्कम हुन्न भनेन मैले कमलको कुङारिना विताउको गो १९ वर्षले बोध गराएको छ। म बुझ्यु निर्मी भन्नर्थ्याल। निर्मी उन्हांना बाबी जीवन विताउन त्यार छ्है भने मैले रोने कुरी छैन। तर, एउटा बने छ।” आमाले अधिपति भन्दा भवितोलीग भन्नुभयो। निकैबेरसम्म मेरो टाउकामा आमाका हात भन्नलाईन्दै।

यो बप्रत्यासित परिस्थितिले म अबाक भए। कमल मेरो अम्भूल रल थियो जो मैले हेर्दा हेदै बिलीन भएर गयो, नपना जस्तो। एक लम्ब निवार विहुँकदा भर्चूग कमल थिएन। उसको यादले मेरो छाती गढुइयो भएर आयो।

त्यो दिन मेरो जीवनको सबैभन्दा भयानक दिन थियो। त्यो अधिवाही र तुम्हे जस्तो भय। बचानक कताबाट चल्यो। मेरो सुन्दर संसार तहसनहस पार्यो। कमल कायांलयबाट फक्केडा भएको त्यो मोर्टरसाइकल दुर्घटना। उक्क! जसांग मैले छाटो समय च्यातीन गरे। छाटो समयमै नहिरो माया दिवाएर उ गयो। कमलको अनुपास्थितिले दिएको छृष्टपट्टी जस्तू थियो।

निकैपार्दि मैले सुरजमा कता कता कमलको ग्रीतछाया भेटै। सुरज मेरो प्यागे कमलको आमाम लिएर जीवनमा आए। भित्र कैफेर एक पटक बाँधे चाहना जागृत भएको छ।

“मसारा सतं मान्छु आमा! ” म भक्तकार्य।

“हिमी दुई जना विहेपार्दि पनि भस्त्रै बस्नुपर्दै। यो बुद्धसकालमा आमालाई छाडेर जान लाउन्नो।” आमाले मेरो चिर्ठाडो उचाल्दै भन्नुभयो। उहाँका आंखा आमाको थिए।

खुसी घाँटीमा अदिकै जस्तो भयो। बोल्नै गाहो भयो। मैले आमालाई गम्भ्याइड लंगालो हाले। आमाको छातीबाट न्यानो प्रसार भएर मेरो भित्र हृदयमा पुर्ख्यो। म निकैबेरसम्म अंगालोमै बोइदैहै। मेरो हिक्क भक्न भक्न वडेर आयो।

भानासुगको मातृत्वस्वयको अभिनव आयासमा म प्रेमको महासागरमा झाँवरहेकी थिए।

आभास : भान, भक्तको
सिनित : केही नरहने गरी हाताइएको, समाप्त गरिएको
धेपेडी : काम वा अत्यधिक परिश्रमबाट हुने थाक्क
कितिज : पूर्वी र आकाश जोडिएको जस्तो देखिने स्थान
सक्स : सास्ती, दुख
पारिश्रमिक : परिश्रम वा कुनै काम गरेबापत दिइने धन, ज्याला
भयाह : धेरै, अगाध
चिरन्तर : प्राचीन कालदेखिको, पुरातन
अभिनव : अनुकरण, हाउभाउ

शब्दभण्डार

१. दिहेका रात्र र अर्धविच जोडा मिलाउनुहोस्

रथ
अपवाह
धोभ
दिमदारी

लवज	निराश
बड़ेमा	नियमसंग नमिले
हैरानी	असन्तोष
हताश	बोली
	स्वाभाविक

उत्तर: अपवाह : नियमसंग नमिले
 छोभ : आपत्तिजनक व्यवहार आदिवाट उत्पन्न हुने व्याकुलतासहितको रिस
 लवज : बोली
 बड़ेमा : अति दुनो
 हैरानी : दिव्यारी
 हताश : निराश

२. दिइएका उचान टुक्राका अर्थबारे कक्षामा छलफल गर्नुहोस् । तीनबोटा उचान । तीनबोटा टुक्रा प्रयोग गरी अनुच्छेद लेख्नुहोस् :
 अन्त्योको ओठमा आहानको मुख्या, आफू भलो त जगतै भलो, उचालेको कुकुरले मा मादैन, एक हातले ताली बञ्जैन, के निहूं पाऊँ ? कनिका बुकाऊ, शोक न सुत्तो भोइ न भकारी, ढाँडो काटनु, भुत्ती खेल्नु, कानमा तेल हाल्नु, बलेको आगामा चितू धनु घेरे हैरी हाड निल्नु, लज्जा हाँक्नु

उत्तर: छोरीले डाँडो काटेको एक हप्ता भईसब्यो रीमिता भने कानमा तेल हालेर बसेकी छन् । छोरी हिडेकोमा उनलाई कही चिन्तै छैन । शोक न सुत्तो भोइ न भकारी भनेको यही हो । पहिले पनि सानो घर झगडालाई अनेक किसिमले बलेको आगामा चितू धने कल्प गर्विन् र उट्टो आफू भलो त जगतै भलो भन्दै हिँड्यिन् । आज गाउँलाई भने के निहूं पाऊँ ? कनिका बुकाऊ भने जस्ती भएको छ । उनका बारेमा नानाभरीका कुरा फूल बसेका छन् ।

३. उदाहरण दिइए भैं अनुच्छेदबाट समावेशक र समावेश शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् : पान्चायन शमाले सुनकोसी र तामाकोसीको सहामस्थल खुक्कोटनजिक आफ्ने सेताला कलफूल खेती गरेका छन् । उनले आँप, मेवा, कटहर, केरा, जुनार जस्ता कलफूलका बिरुद्धा लगाएका छन् । त्यससुंगसैंग काउली, मूला, गाजर, आलु आदि तरकारी र गर्मी, तोरी, चम्सुर, पानुझाको साग पनि कलकलाउँदो बनाएका छन् । नेपालीको महान् चाह तिहारमा फूलको बढी भाग हुने कारण सब्पत्री, मंखामली, गोदावरी, बाली आदि फूल पनि प्रशस्त फुलाएका छन् । उनले यसैबाट पयाप्त आर्थआर्जन गरी आओ जीविकोपार्जन गरेका छन् ।

उदाहरण

समावेशक

फूल

कलफूल

तरकारी

साग

समावेश

सयपत्री, मखमली, लालीगुराँस,

आँप, मेवा, कटहर, केरा, जुनार

काउली, मूला, गाजर, आलु

रायो, तोरी, चम्सुर, पानुझा

४. 'आयाम' कथामा तामाङ आवाचाट प्रभावित शब्द आएका छन्, तिनलाई टिपेर नेपाली आपाको मानक रूप लेख्नुहोस् ।

उत्तर: मो : म, मोलाई : मोलाई, जासारी : जसरी, व्या : विहे, गार : गर, गारेका : गरेका, तो : त, डार : डर, भानेको : भनेको

दिइएका शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

१. तरडा, आमन्नण, उत्तरणा, बर्गेचा, पारिश्रामिक, पारदर्शी, सम्पर्क, धीर्जन, असीमित अर्काको घरमा जुटा भाडा माकेर पढाएको कानीको छाँगे डक्टर भयो भनेको सुन्दर गाउँमा तरडा पैदा भयो । बालिनिको बिहेमाक्षेत्रलाई नद्युटाउने भनेको मालाघरे र्याम काकालाई तछुटाइलाल्लैदै नि ।
२. उत्तर: तरडा, आमन्नण, उत्तरणा, बर्गेचा, पारिश्रामिक त दिनु पछ्य नि कस्तो द्या नमाञ्चले मान्द्र होला ?
३. पारदर्शी हेर छोरा ! हिसाव भनेको सधै पारदर्शी हुनुपछ्य भनेन मेरो बुवाले यानीमा भनेको म कहिलै विसर्जन ।
४. सम्पर्क नेपालमा सर्वसाधारणले कार्यकारी प्रमुखसम्म पुन कुनै सम्पर्क हुनै पछ्य ।
५. धीर्जन हास्य मिलन पछैकै पनि कितिजमा गएर हुनेछ ।
६. असीमित मान्डेका इच्छाहरू असीमित हुन्न्दै ।

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका शब्दको शुद्ध उच्चारण गर्नुहोस् :

अत्यन्तै, एकाकीपन, व्यवस्थापन, गहरूजो, उक्समुक्स, जसल्ल, मातृवात्सल्ल

२. 'आयाम' कथा पालैपालो स्वस्वरबाचन गर्नुहोस् ।

३. दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) 'आयाम' कथाको प्रारम्भ र अन्त्य कुन कुन घटनाबाट भएको छ :

उत्तर: 'आयाम' कथाको प्रारम्भ सहरको वर्णनबाट भएको छ भने अन्त्य नामुआनाको नात्य भावबाट भएको छ ।

(ब) 'खुसी हुनुको यस्तै यस्तै' अनुच्छेदको मुख्य घटना के हो ?

उत्तर: शान्तमायाको दोस्रो विहे हुन, उसको श्रीमान एउटै घरमा झाइँदै र हैरान बुखको ब्रुभव शान्तमायाको अनुहारमा फल्कनु ।

(ग) कथामा मुख्य परामर्श भूमिका भएका पात्रको नाम भन्नुहोस् ।

उत्तर: मुख्य पर : याइँजी, सुरज कुमार, आमा, शान्तमाया

सहायक पात्र : कमल, सुनमाया, भाइ, छिमेकी काकी

(घ) कथामा सहरी परिवेश भल्काउने कुरा के के हुन ?

उत्तर: सहरको त्यो व्यस्त चोकको मध्यभागको दृश्य मेरो कार्यालयको भ्यालबाट नग्यभग पुँ देखि सकिन्दै, स्कूटर थन्याएको, हिनर गर्न रेस्टरेण्ट गएको, मोटर साइकल दुर्घटनामा

परेर कमलको मत्यु, चार तलाको खारी रडको भवन आदि

४. 'आयाम' कथाको निलो रडका रड क्यो त्रिपात्र भौन पठन गर्नुहोस् र हेरेको बास्कुलाई पठन लागेको समय शिक्षकलाई बताउनुहोस् ।

उत्तर: कथामा कियाकलाप गरेर देखाउने

५. दिइएको कथामा परदृश्य र सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

एक हप्तापौँदू शान्तमायाले काम गर्न थालिन् । उनले काम गर्ने घर सेवानिवृत डाक्टरदम्पतीको थियो । घरमा दम्पती मातै थिए । दुई भाइ छोरा देशबाहिर गएका थिए । फरारिको कम्पाउन्ड र बर्गेचा, साठे दुर्तले घर, ती दम्पतीलाई घर व्यवस्थापनमा

सक्षम पियो। बर्गेचामा चले भित्तिनेती हातको खांचो पियो। भान्त्रामा, वापरमण कौशिला जलाततै चले छुरिता पैतालाको आवश्यकता पियो। समग्रमा इगानदारिताना साथ कथम गरिएने कामदारको आवश्यकता पियो। हासो अकिसमा दमपती तै आज्ञा पिए। उनीहरूले महिला कामदारलाई प्राप्तभिकता दिएका पिए। शन्तमायाको व्यक्तिगत विवरण हेरेर उनीहरू खुसी भएका पिए। शन्तमायाले विहान सात बजेवैरि लाई पैद बजेसम्य त्वाही धरमा काम गर्न थालेकी थिइन्। उनी पनि डाक्टर दम्पतीले उपलब्ध शराएको पारिश्रमिकमा खुसी थिइन्। त्वसमाधि पनि चाढबाडमा घप रकम र कपडा पाडन थालिन् शन्तमायाले।

प्रश्नहरू :

(क) शन्तमायाले कलकामा काम गर्न थालिन् ?

उत्तर: शन्तमायाले डाक्टर दम्पतीकामा काम गर्न थालिन्।

(ख) डाक्टर दम्पतीले कस्तो कामदारको अपेक्षा गरेका थिए ?

उत्तर: डाक्टर दम्पतीले इगानदारिताका साथ काम गरिएने कामदारको अपेक्षा गरेका थिए।

(ग) शन्तमाया खुसी हुनुको कारण के पियो, तर्क गर्नुहोस्।

उत्तर: शन्तमाया खुसी हुनुको कारण डाक्टर दम्पतीले उपलब्ध गराएको पारिश्रमिक पियो।

(घ) भित्तिनेती हात भन्नुको आशय के हो ?

उत्तर: भित्तिनेती हात भन्नुको आशय इगानदारिताका साथ काम गर्ने परिषमी अकिसम्य हो।

५. कथामा सुन्दरि जन्मसम्म कस्ता कस्ता घटना घटेका छन्, तिनलाई टिपोट गरी कथासार सैक्षिहोस्।

उत्तर: याइजीको कार्यालय परिवेशको बर्णन

याइजीको जन्मदिनमा खान खान छिरटै आज है भनेर आमाले गरेको अनुरोध

आमाले बर्णन, याइजीलाई आमाले गरेको प्यारको चित्रण

याइजीको बर्णन आमाले याइजीलाई जागिर खान थाल भन्नु

याइजीलाई प्रबन्धक देखा कमलको याद आउनु सह प्रबन्धकको पदमा जागिर खान थाल शन्तमाया काम खोजन आउनु उसलाई काम खोजिएको एक वर्षमा विडे गरेको जानकारी गराउनु

याइजी र सुन्दर प्रेममा पनु

आमालाई बताउनु

आमाले आफुसँग बस्ने सर्तमा याइजीको प्रेम स्थीकार्नु

कथासार: विना शिड्दाना लिखित आयाम कथा एक संस्मरणात्मक कथा हो। यो कथा कथार्मी मुख्य पात्र याइजीका वरिपर धुमेको छ। कथाको सुन्नावत याइजीले कार्यालयको वर्णनकाट हुन्छ। उसले आज कार्यालय आउने बेलामा आमाले आज लिन्नो जन्मदिन हो म केही मिठा मिठा खानेकुरा बनाउद्दु छिरटै आज है भनेको समझन्दै। आमाले स्नेह र मायालाई याद गर्दै। आमाकै कारणले उसले जागिर खानथालेको पनि याद आउँदै। आफ्नो २५ वर्ष उमेरमा धरबाट बाहिर निनिस्कने, चिन्तामा हराइरहने बानीचाट आमाले पात्र लगाउनुभएको याद गर्दै। आमाकै सल्लाहमा यस कार्यालयमा अन्तर्धाताका लागि आएको र यहाको प्रबन्धक सुरज कुमारलाई देखा कमलको भक्तिको आएको समझन्दै। आकु त्यही दिन सह प्रबन्धकको पदमा छानिएको पनि याद हुन्छ उसलाई। आकूल काम गर्न थालेपछि त्वाही जागिर खोजिएनु भनेर आउने गरेको मार्फेलहरू वारेमा याद गर्न थाल्दै र आफ्नो कार्यालयले मुख्य गरी धरेलु कामदार उपलब्ध गराउने गरेको पनि बताउँदै।

कथासारमा काम खोजिएका हातको खांचो पियो। भान्त्रामा, वापरमण कौशिला जलाततै चले छ। डेखिएको चमकेले याइजीलाई एक बर्षेमा उसको विहेले स्वावर र उसको अन्हारमा। डेखिएको चमकेले याइजीलाई पनि सुरक्षित आकाशमा हुन ग्रास्ताहन गर्दै। सुरजसित जन्मदिनको दिन डिनरमा जान्नदै। सुरजको छैरे आगहले उसले आगालाई आएको फैसले योग्य प्रयत्नमा एरेको र उनीहरूले विडे गर्ने चाहिए कुरा कामको ब्रह्मपुरा यात्रा हुन्छ। आमा उसको जन्मदिने आमा, नमाएर सासुआमा भाङको कुरा कामको ब्रह्मपुरा यात्रा हुन्छ। उसकी सासुआमाले विहेपछि पनि यसी थरमा बन्नारेन मन्महा गर्नी जान्नदै। यसी यो कथामा सासुबहारी विचको तिक्ततापूर्ण सम्बन्धका विवरित भाव ऐ मायाले भासिएको सम्बन्धको उल्लेख गरिएको छ।

६. 'आयाम' कथाको 'आमा हुनुहुन्यो हातगोडा' अनुच्छेदबाट चारित्र्या बोक्ष प्रश्न विवेच गरी तिनको उत्तरबाटर यामीसंग छलकल गर्नुहोस्।

प्रश्नहरू :

(क) आमाको उमेर कति थियो ?

उत्तर: आमाको उमेर ४५ वर्षको थियो।

(ख) आमाका हातगोडा कस्ता थिए ?

उत्तर: छोटा छोटा मोटा मोटा र पुऱ्युक रेप्रेका थिए।

(ग) आमाको नाकको वर्णन कसरी गरिएको छ ?

उत्तर: गोले जोर आखाको विचमा डल्लो आकरको नाक वपक्क वसेको थियो भनेर नाकको वर्णन गरिएको छ।

(घ) आमाको छोलाको रडको वर्णन कसरी गरिएको छ ?

उत्तर: सेतो चिमालो फूलको रड भैं लाग्ने नरम छाला जीउभार ओडेकी भनेर वर्णन गरिएको छ।

७. दिइएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् :

(क) 'आयाम' कथाको मुख्य विवरयस्तु के हो ?

उत्तर: 'आयाम' कथा एक संसमरणात्मक कथा हो। यो कथाकी कायाकार विना विडे हुन्। यस कथामा कथाकी मुख्य पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई एक विनामा स्वरूप गरेको छन् र वर्तमानमा आएर कथालाई दुइगाहाएको छ। यस कथामा दाम्पत्य जीवनको आवश्यकता र सुखानुभूतिको उल्लेख गरिएको छ। साथै सुन्दर सम्बन्ध रातल सक्ति सासु बुहारी पनि आमो छोरी बन्न सकिन्दै भनेर देखाउन यस कथाको उद्देश्य देखिन्दै।

याइजी कैनै घटनाको कारण टोलाएर वस्ने कसीसित नवोले एक प्रकारले मानसिक रोपाको अवस्थामा पुगेको बेलामा उनकी सासूले आमा भनेर त्यस चिरिस्तियाट बाहिर निकालन उनलाई जागिर खाने बतावरण सूजना गरेकी हुन्छिन्। बुहारीलाई छोरीलाई जस्तै माया भरेर राखिन्दैन्। घरको सबै काम आफै गरिन्दै। याइजी विहाने अर्कीस जाल्जान् र बेलुका सांकहमा मात्र घर फर्किन्दैन्। आमाले जन्मदिनका दिन मिठा खाना पकाएर कुरिन्दै।

बन्धमा याइजीले आफुले काम गर्ने कार्यालयका हाकिम सिल प्रेम गरिन्दै। यो कूरा सासुलाई सुनाउँद्दिन् सासूले पनि विहेपछि पाइ भासिएकी चर्चने सर्तमा विडेको लागि तपार त्युँचिन् र अन्त्यमा दाम्पत्य जीवन सबैको आवश्यकता हो जसको लागि दोसो विवाह नै किन गर्नु परोसेस भन्ने विषयवस्तु यस कथामा अटाइएकोछ।

(ख) कथामा रेप्रेका याइजी र शन्तमाया पात्रको चारित्रिक विशेषताको तुलना गर्नुहोस्।

उत्तर: कथाकी मुख्य पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई एक दिनमा स्वरूप गरेको विना विड्दार लिखित आयाम कथा एक संसमरणात्मक कथा हो। यस

कथामा दाम्पत्य जीवनके आवश्यकता र सुखानुभविताको उल्लेख गरिएको छ । कथाका मूल्य दुई नारीपात्र हून् याइजी र शान्तभाषा । उनीहरूको जीवनमा वैरी समाजता देखिन्छ भने केही भिन्नता देखिन्दछ ।

याइजी

एक पहेलेखेकी विवाहा महिला
रोजगार दाता क्वार्टलयमा काम गर्ने
बोलचालमा भाषिक शुद्धता पाइने
दोस्रो विवाह गर्ने नियंत्रणमा पुरोकी
विवाह गरेको छोटो समयमा नै
धीमान गुमाएकी

शान्तमाया
अनपढ विविधा महिला
घरायसी काम गर्ने
बोलचालमा तामाड भाषापाको प्रयोग
दोस्रो विवाह गरेकी
विवाह भएको केही वर्षपछि श्रीमान गुमाएकी

(३) कथामा उल्लेख भएको सामाजिक परिवेशको वर्णन गर्नुहोस् ।

उत्तर: विना यिङ्गार लेखिएको 'आयाम' कथाएँ एक संसमरणात्मक कथा हो । यस कथाकी मुख्य छन् । यस कथामा सहरी परिवेशको उल्लेख गरिएको छ । सासूबुहारीविचको सम्बन्धकाई सुमुद्रात रितुका साथै महिलाले दोस्रो विवाह गर्नुपर्ने आवश्यकताका बारेमा कथामा उल्लेख गरिएको छ ।

कथाको सुन्दरत "सहरको त्यो व्यस्त चोकको मध्यभागको दृश्य मेरो कार्यालयको स्थानकाट लगभग पूरे देख सकिन्द्यो ।" भन्ने वाव्यवाट सुन् भएको कारण यो कथा सहरी परिवेशको पुरिट हुन्दै । कथामा घरमा काम गर्ने मान्दै खोज्ने थिए हुन्दैन् भन्ने कुराले यसको पुष्टि गर्दछ ।

कथामा सबैमन्दा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको सबै सकरात्मक सोच भएको सम्बन्धका कल्पना गरिएको छ । जुन सायदै यथार्थ जीवनमा सम्भव होला । कथाकी मूल्य पात्र याइजीले सासू नेपाली समाजमा खोज्ना औलामा गन्न सकिने मात्रामा मात्र पाइने खालकी छन् । याइजी स्वयंलाई पनि त्यस्तै चरित्रकी देखाइएको छ । साथूले चित दुख भनेर आफूले कसीलाई भन्न परेको कुरा छुपाएर राखेकी हुन्दैन् । परिव शासुले चित दुखाको थाहा पाउना साथ सुनाउँछिन् । कथाको पुरुष पात्र उस्तै भलाद्दी देखाइएको दू । केटी मान्दैको फाइदा उठाएर छोडन खोज्ने समाजमा उसैले आमालाई भन्न थोड दिएको छ । उ विवाह गर्न चाहन्दै । गीण पात्रका रूपमा रहेका डाक्टर दम्पती पनि उदार चरित्रको छन् ।

(४) कथावाट के सन्दर्भ पाइन्दू, उल्लेख गर्नुहोस् ।

उत्तर: विना यिङ्गार लिखित आयाम कथा एक संसमरणात्मक कथा हो । यस कथाकी मुख्य पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई एक दिनमा स्मरण गरेको छन् । यस कथामा दाम्पत्य जीवनको उल्लेख गरिएको छ ।

कथामा सकरात्मक सोच राख्यो भने सबै कुरा राख्यो हुन्दै भन्ने देखाइएको छ । कथामा प्रयोग भएका सबै पात्रहरूमा सकरात्मक सोचको भण्डार देखिन्दै । कथामा अति सबै समाजको कल्पना गरिएको छ । जुन सायदै यथार्थ जीवनमा सम्भव होला । कथाकी मूल पात्र याइजीकी सासू नेपाली समाजमा खोज्ना औलामा गन्न सकिने मात्रामा मात्र खाले खालकी छन् । याइजी स्वयंलाई पनि त्यस्तै चरित्रकी देखाइएको छ । साथूले चित दुख भनेर आफूले कसीलाई भन्न परेको करा छुपाएर राखेकी हुन्दैन् । परिव शासुले चित दुखाइएको थाहा पाउना साथ सुनाउँछिन् । कथाको पुरुष पात्र उस्तै भलाद्दी देखाइएको छ । केटी मान्दैको फाइदा उठाएर छोडन खोज्ने समाजमा उसैले आमालाई भन्न थोड

दिएको छ । उ विवाह गर्न चाहन्दै । गीण पात्रका रूपमा रहेका डाक्टर दम्पती पनि उत्तर चाहिएका छन् ।

गीर्द हामीले सकारात्मक सोच राखेका काम गर्नी भने अवश्य सहजना लाम्हिल गर्न बस्तै । सकरात्मक सोचका साथ अंथ बढावा हामी नैर्हु याइजन विनाउन पाउँछौ भन्ने कुरा कथामा उल्लेख गरिएको छ ।

१. सानु र बुहारीका रूपमा रहेका आमा र याइजीविचको सम्बन्धलाई कथी सूचाइन बन्नुपार्न 'आयाम' कथाका आधारमा लेखिन्दू ।

२. विना यिङ्गार लिखित आयाम कथा एक संस्मरणात्मक कथा हो । यस कथामा कथाकी मूल पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई पनि विनाउन स्मरण गरेको छन् । र बतमानमा आएँ कथालाई दुइयाइएको छ । यस कथामा दाम्पत्य जीवनको आवश्यकता र सुखानुभूतिको उल्लेख गरिएको छ । साथै सुन्दर सम्बन्ध राख्न तकै सासू बुहारी पनि आमा ओरी बन्न सकिन्दू भन्ने देखाउनु यस कथाको उल्लेख ।

३. गीर्द सासूले आफूलाई सासूको ठाउँचाट हटाएर आमाको ठाउँमा नैलो भन्ने बुहारी पनि द्योरी बन्न सक्छे र बुहारीले पनि यो मेरी आमा हैन यसको ब्याल गर्न भलाई के चाँचो भन्ने सोच राखिएन भन्ने सासू पनि आमा बन्न सकिन्दू भन्ने कुरा आमा र याइजीविचको सम्बन्धले प्रस्त्यार्जित । कथामा आमा र याइजीविचको सम्बन्ध कथाको अन्त्यन्त भाव सानु बुहारीको भनेर बुलाइएको छ । पूरै कथामा सहोदर आमा ओरी नै भन्न युकिन्दू । बुहारीलाई जापिर खान कर गर्न आमाको कुरा ठार्न नसकेर जापिर खान बाल्नु बुहारीको जल्दिनका दिन मिठा खानेकुरा पकाएर पर्खर बन्नु दिलो आई भनेर बुहारीलाई द्योरीलाई धुर्याएँ जसरी धुर्याउनु बुहारीले आफूले एक जना केटी मन दगाएको र यिए गर्ने चाहीजो मन्दा सहज रूपमा लिनुने सासू बुहारीको सावन्य अवयन्त सुन्दर हुन सक्छ ।

४. आयाम गर्नुहोस् :

(५) आमा मेरो उत्तरणाको कैन्दीविन्दु हुनुहुन्न्यो ।

उत्तर आमा हुनुहुन्न्यो

पहुँच रहफ हास्ते कथा १० को पाठ १५ मा समावेश गरिएको विना यिङ्गको कथा आपामवाट लिइएको हो । कथाकी मुख्य पात्र याइजीले अकिसमा बसेर आफूलो अनेत खोल्ने आफ्नी सासूलाई सम्भन्ने कम्भमा मारिको कथाश आएको हो । सानु र बुहारीको सम्बन्धलाई अस्तन्तै मिठो सम्बन्धको रूपमा कल्पना गरिएको यो कथा याइज जीवनमा भन्ने पाउन अलि कठिनै हुन्दै ।

पाइजी आमासित बिश्यन् । उनका हरेक कियाकलाप आमाको सल्लाहबाट भएको देखिन्दू । उनले घरबाट बाहिर गएर जापिर खान पनि आमाको सल्लाहमा गरेको यिङ्गन् । अभ आमाले नै लोजिविएकी यिङ्गन् उनलाई जापिर । आमा आफै सरकारी जापिरे यिङ्गन् । तर कोहिले पनि याइजीसित घरको काममा सहयोग भागिनन् । हो उमीहरूको काम रहने पाइजीको यिथो तर आमाले छुट्याएकी यिङ्गन् । बाहिरी बनोटमा हसिली र रासी भामाको तुदय त्याति नै रासी थिथो ।

भामालाई आफूले एकपटक बाहेक कहिन्दै अंथारो मुख तगाएको नदेखेको प्रस्तुपमा मारिको भनाना आएको हो । कुै एक दिनको काली घटनामा भगे आमालाई हुँदै हुँदै परेको कुरा याइजीले बताएको छिन् । यसरी जस्तो सुकै परिस्थितिमा पनि खुसी भएर बोन्न गर्ने आमालाई याइजीले आफूलो उत्तरणाको शोत मानेकी हुन् ।

(६) जीवनमा सानो घटनाले पनि अथाह खुसी दिन सक्षोरहेछ ।

उत्तर जीवन सक्षोरहेछ ।

प्रस्तुत हरफ हमो कथा १० की पाठ १६ मा शान्तमाया गरिएको विभाविडार्को कथा 'आयाम' बाट विवेको हो। अन्यायी मुख्य पात्र याइजीले अधिकारीमा विवेक आइजों अंग सौतेले कममा कार्यालयका प्रमुखले कुनै दिन तिमीलाई दरिखो खुन् २ ईकामे कम सुलाउँ भएर सुराजले आकूलाई भन्दा आकू प्रफुल भएको भन्ने कममा यो पर्छ अएको हो।

तरै आइमा हराउने याइजीले काम गर्न वालेहाइ जीवन जीउन जीवन जीउन जीवन जीउन देखाइएको छ। शान्तमायाको विवेको कुरा सुनेन आएको खुसीको अनु सम्बन्धमा दुन् उनले। मान्दैलाई खुसी हुन दुलो कुरा चाहिएन। कहीले मान्दैलु स्वरूप आइजो लोरीमा लेही प्रश्नात गर्दैसो भनेपनि खुसी हुन सकिन्दै। तिमीलाई कुसीमा टीका भन्ने देखिन्दै भन्दैमा याइजील आकूलाई हल्का महसुस गर्नको छन्। शान्तमायाले जीउन रासी भएर कार्यालयमा आएको विडुन्। कारण वियो उनको दोसो विहे। उनको कहीले गरेरको विडुन् तर पनि उनी खुसी-पिडन।

भाष्य प्रस्तुत हरफ याइजीले आकूले मनमनै मनपराएको व्यक्तिले तिमीलाई यो सुन्नेहुन भन्दा अनुभव गरेको हल्का पनवाट मान्दैलाई खुसीहुन सानो सानो घटना पर्न गरेको हुने कुरा बनाएको प्रसङ्गमा आएको हो।

११. 'आयाम' कथाका आधारमा याइजी र शान्तमायाले जीवनमा भोगेका सम्बन्धको कही भिन्नोस्।

उत्तर: 'आयाम' कथा एक संसरणात्मक कथा हो। विना विडारा लिखित यस कथामा उक्तो मुख्य पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई एक दिनमा भाल गरेको छन्। यस कथामा दाव्यत्व जीवनको आवश्यकता र सुखानुभूतिले उल्लेख गरिएको छ। यस कथाका मुख्य दुई नारीपात्र हुन् याइजी र शान्तमाया। उनीहरू जीवनमा केही समानता देखिन्दै भनेको भिन्नता देखिन्दै।

याइजी र शान्तमाया दुवै लगभग एउटै पीडावाट गुणिएका पात्र हुन्। याइजी पौरोहिती पात्र भएको हुनले कार्यालयमा काम गर्दैन भने शान्तमाया अकोको घरभाडा। दुवै विधा महिला हुन्। शान्तमायाका साना साना छोराहोरी पनि भएको हुने तिनीहरूलाई यस बाध्यताले काम गर्नुपरेको देखाइएको छ भने याइजीले दुःख भुलाउन काम गरेको एउटै। दुवैको साफ्ना पीडा हो। पति वियोग। जीवनसाथीको वियोग सबैभन्दा ढलो दुष्क हो। दो दुःख दुवैले कलिलै उमेरमा भोनु परेको छ। पति विनाको छापटाई तुवैले भोगेको छ। यो पीडावाट छुटकारा पाउन याइजीले विवाह गर्ने निर्णय गरेको छन् भने शान्तमायाले विवाह गरेकी छिन्।

नेपाली महिलाको सबैभन्दा पीडावाटी जीवन भनेको विधवा जीवन हो। कथामा यस पात्र शान्तमाया र याइजी दुवै यो पीडाका समान पीडित हुन्।

१२. 'आयाम' कथाले नेपाली समाजको कस्तो विषयवस्तु उठाउन गरेको छ? तिमीलाई तो कस्तो लाग्यो, चर्चा गर्नुहोस्।

उत्तर: विना विडारा लिखित आयाम कथा एक संसरणात्मक कथा हो। यस कथामा उक्तो मुख्य पात्र याइजीले आफ्ना जीवनमा घटेका विविध घटनाहरूलाई एक दिनमा सबै गरेको छन् २ वर्तमानमा आएर कथालाई दुखाइएको छ। यस कथामा दाव्यत्व जीवनको आवश्यकता र सुखानुभूतिको उल्लेख गरिएको छ। यस कथाका मुख्य दुई नारीपात्र हुन् याइजी र शान्तमाया। उनीहरूको जीवनमा केही समानता देखिन्दै।

आयाम कथाले नेपाली समाजमा भरखारे सुरुभएको विधवा विवाहको विषयवस्तु उठाउन गरेको छ। साथै सासू बुहारी विचको सम्बन्धको मध्यरुता पनि कथामा देखाइएको छ जुन गर्न गर्नी

एकदमै मन पर्यो। नेपाली समाजमा श्रीमती मर्दा त श्रीमतीले तुलन्ते विवाह गर्ने चलन होको तर श्रीमती मर्दा श्रीमतीले जीवनमा विवाहको विषयवस्तु गरेको छ जुन नेपाली समाजको लागि अति आवश्यक पनि हो। श्रीमती मर्दो भद्रैमा आफ्ना सबै जीवनलाई मारेको आफूलाई भरेजारी किन आचंड महिलाले। के त्वारे दोसो विवाह गर्नेमा पूर्वी पल्टन्दै र उल्टेन्दै भने किन वर्त्तने त्यसीरी? के उक्तो दोसो विवाह गर्नेमा पूर्वी पल्टन्दै र उल्टेन्दै भने किन नगर्ने विवाह? त्यसीरी कथामा देखाइएको अको विषयवस्तु हो सामूहिकी विचको सम्बन्धको मध्यरुता। समाजमा हाँ तामूल्हारीविच झगडा मात्र सुन पाइन्दै। तर सासू र जरीरी मियो भने कैसि यिति यिति सम्बन्ध बन्न सबै रहेको भन्ने कुरा याइजी र उनकी सार्वविचको सम्बन्धले प्रस्तुत होको हो।

आपाम लघाले उठाएको नेपाली समाजको विषयवस्तु महिलाप्रामा छ। महिलाले चाहेमा दोसो विवाह गरेको आफ्नाबाट हराएको खुसीलाई खोज सक्छन् भन्ने देखाइएको छ। त्यसीरी तामूल्हारीमा आपाम छोरीमा परिणत हुन सबैने कुरा पाँन यस कथाको विषयवस्तुमा सम्बन्धितो हो।

१३. विषयको अनुच्छेद पहलुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस्:

बालबालिकाका निम्निले देखिएको २ बालबालिकाद्वारा रचिएको साहित्य बालसाहित्य हो। बालसाहित्यको विषयवस्तु छनोट गर्दा बालकको उमेर, संघ, आवश्यकता, मनोविज्ञान आदिताई रियोप ध्यान दिनुपर्छ। बालबालिकामा घुमाफिर, खेलकुद, संस्कृति, सहयोग, मायामता, मेलमिलाप, सम्मान, पुरस्कारका प्रसङ्ग समेटिएका विषय तबा घटनाले कौतुल लिज्जाले गर्दछ। बालपरिवेशका घटनाका रोचक प्रस्तुतिले बालबालिकाद्वारा आफ्ने जीवन तबा कियाकलाप पढ्दै जस्तो अनुभूति गराउँदै र मनोरञ्जन व्रतात गर्दछ। विभिन्न विषयकोपरेशंग सम्बन्धित तथ्य समावेश भएका रचनाले बाल जिजासाको समाजान गर्न सक्छ। बालसाहित्यले बालबालिकाद्वारा लिज्जानामक धमता अभिवृद्धि गर्न महत गर्दै। एसले बालबालिकामा आत्मविश्वासको भावाना बढाउन, राष्ट्रप्रेमको भावाना जागृत गराउन महत गर्दै। विषयक कला, संस्कृति, परम्परामा भएका विशिष्ट मूल्यवित्त तबा लोकसंस्कृतको हस्तान्तरण गर्न, शब्दभण्डार तबा भाष्यिक क्षमताको अभिवृद्धि गर्न सहयोग गर्दै। पाठ्यक्रमले निर्देश गरेका सिकाइ उपलब्धि लाईले गराउनका लाग्य सन्दर्भ सामाजिका, रूपमा पनि बालसाहित्यको उपयोग गर्न सकिन्दै। त्यसीले विचालयको पुस्तकालयमा बालसाहित्यका प्रस्तुत प्रयोग साम्राज्य हुन जरूरी छ। सूचनाको जान तबा लिज्जन सिपको प्रवर्धन गर्दै बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्न बालसाहित्यको आवश्यकता पर्दै।

(क) बालसाहित्यको विषयवस्तु छनोट गर्दा के कुरा ध्यान दिनुपर्छ?

उत्तर: बालसाहित्यको विषयवस्तु छनोट गर्दा बालकको उमेर, संघ, आवश्यकता, मनोविज्ञान आदि कुरामा ध्यान दिनुपर्छ।

(ब) कस्तो विषयले बालबालिकामा कौतुहलता सिज्जना गर्दै?

उत्तर: बालबालिकामा घुमाफिर, खेलकुद, संस्कृति, सहयोग, मायामता, मेलमिलाप, सम्मान, पुरस्कारका प्रसङ्ग समेटिएका विषय तथा घटनाले कौतुहल लिज्जना गर्दै।

(ग) बालसाहित्यको आवश्यकता किन पर्दै?

उत्तर: सूचनाको जान तबा सिज्जन सिपको प्रवर्धन गर्दै बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्न बालसाहित्यको आवश्यकता पर्दै।

(८) बालसाहित्यका विशेषता के के हुन ?

उत्तर:

- विभिन्न विषयक्षेत्रों सम्बन्धित तथ्य समावेश भएका रचनाले बाल विज्ञानाका समाधान गर्न सक्छ।
- विविध कला, संस्कृति, परम्परामा भएका विशिष्ट मूल्यमान्यता तथा लोकसंस्कृतिको हस्तान्तरण गर्दछ।
- शब्दभण्डार तथा भाषिक क्षमताको अधिवृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ।

(९) आधिक संरचना र व्याख्यान्यास पहिचान गर्नुहोस्।

(अ) अनुच्छेदको पहिलो र दोस्रो बाक्यलाई एउटै बाक्यमा संश्लेषण गर्नुहोस्।
उत्तर: बालबालिकाका निर्मित लेखिएका र बालबालिकाद्वारा रचिएका बालसाहित्यका विषयवस्तु छ तोट गर्दा बालको उमेर, सूची, आवश्यकता, मनोविज्ञान विवेष द्वारा दिनुपर्छ।

(आ) अनुच्छेदको अन्तिम बाक्यलाई तीनओटा सरल बाक्यमा विश्लेषण गर्नुहोस्।
उत्तर: सूचनाको ज्ञानप्रवर्धन गर्न बालसाहित्यको आवश्यकता पर्छ। बालसाहित्यका सिर्जन सिक्को प्रवर्धन गर्दछ। बालसाहित्यको प्रयोगले बालबालिकाको अन्तिम ग्रन्ति प्रतिभा प्रस्तुत हुन्छ।

(इ) अनुच्छेदबाट 'र' को फरक प्रयोग भेटिने दुईओटा शब्द टिप्पी तिनलाई अनुच्छेदको भन्दा फरक बाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्।

उत्तर: संस्कृति : बालबालिकालाई सानीदेखि आफ्नो संस्कृतिको माया गर्न सिक्कातनु पर्छ। सिजनात्मक : बालसाहित्यले बालबालिकाको सिजनात्मक शमतामा वृद्धि हुन्छ।

१४. विडिएको सन्दर्भ पद्धनुहोस् र तोकिएको कार्य गर्नुहोस् :

आमाले एकासि छोरा सञ्जयको किकेटो ब्याट समाउन्मयो र रिसाउँदै भान्नाकोपालिहानिनुभयो। आमाले त्यसरी ब्याट समाएको र भान्नातिर गएको देखेपछि रुल्यवै जातिर्द सोध्यो, "आमा मेरो ब्याट किन भान्नामा लिएर जाई हुनुहुन्छ ?" आमावै सञ्जयतिर हेँदै नहरी जबाफ दिनुभयो, "दाउरा सकियो आज यही ब्याट बाले भए पकाउँचु।" सञ्जय आसियो र भन्न थाल्यो, आमा आज तपाइलाई के भयो ? मेरो आए किन बाल्ने नि ? आमा फरकक फक्केर सञ्जयतिर हेँदै भन्नुभयो, तिमीहरूले हिलो किकेट खेल्दा छिमेकीको घरको सिसा फुटायो र होहल्न्ना पनि गयो। खेल खेन्दा खुला चउराच खेलपर्छ। घर भएका ठाउंमा खेलेर होहल्ना गर्नुहुन्दैन र कसीको सम्पत्तिको नाल गर्नुहुन्दैन। तिमीले पनि मैले भनेको पटकै टेढैनी ! अब म पनि तिमीलाई टेनै थाल्नु तारिका खोन्नै छु। मेरो माग पूरा गर्दू अब। सञ्जयले आमातीर्ग माफी मार्दै भन्नो, "ओ आमा म अब कसीलाई असर नपर्ने गरी खुला चउरामा खेल्दू र कसीको सम्पत्ती नोक्सानी कहिल्यै गर्दिन। त्यसपछि आमाले ब्याट जहाँको त्यही ल्याएर रातिविनुभयो। आधिको सन्दर्भको समस्या समाधान गर्ने शैलीमन्दा फरकक तरिकाबाट एक जना आमा र अर्को एक जना छोरो बन्नुहोस् र संवादात्मक रूपमा कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस्।

उत्तर: आमा : सञ्जय खेलेर आयो ? जाऊ टेवलमा खाजा छ खाऊ ?

छोरो : आमा यो कचौर कति डिलमा राख्नु भएको ? यो टेवल अलिकती हल्लैदा पनि भर्न सक्छ। आफुलाई मनपर्ने कोचको कचौरा डाउँदै भन्नो।

आमा : कसीरी फुट्टू त्यो त तिमो भनपर्ने कचौरा हो जोगाइहाल्दौ नि तिमीले। छिमेकीको भयालको सिसा कहाँ हो ? ? मुसुमुसु हारिदैन।

छोरो : हजुल्ले थाहा पाउनुभयो ? आमा जानेर हैन ब्या तल खेल्दा बल उडिर्दैए गएको हो। आज साथीहरूले खेल मैदानमा जान मानेनन् अनि.....।

आमा : हेर छोरा ! त्यो कचौरा मैले जानी जानी त्यहा राखेकी है। तिमीले के गर्दा रहेछी हैन, यियो मलाई।

छोरो : मनालब ?
आमा : पहल पख भन्दैछु। जसरी तिमीलाई कचौरा सही ठाउंमा नरालाले कुट्टा जन्तो लागे उठायी त्यसरी नै तन खेलका लागि सही डाउँदै त्यै भनेर सोचुपछ्यो ?

छोरो : कचौरा र खेलसंग के सम्बन्ध आमा पनि ?
आमा : पहल न कर्ति हतार गरेको ? तिमीलाई जैन त्यो कचौराको माया लान्छ त्यति नै माया छिमेकीलाई पनि आफुनो भयालको लान्छ्यो। त्यो त तिमीले फुटाएर आयो।

भने त जानेर होइन भनेर।
मलाई याहा छ मेरो छोराले जानेर कहिल्यै यस्तो जाम गर्दैन। त्यो कसरी फुट्टो तिमीलाई याहा छ ?

छोरो : भन्दैछु त खेल्दा भनेर।
आमा : होइन, सही ठाउंमा नखेलेर। हेर छोरा जे कुरा पनि सही ठाउंमा भएको गमो हुन्छ। जसरी यो कचौरा सही ठाउंमा नभएर आज फन्डै कफ्टेको वियो त्यसैगरी सही ठाउंमा तिमीले किकेट खेलेर छिमेकी घरको भयालको सिमा फुट्यो। त्यसैले होरेक काम सही ठाउंमा नै गर्नु पर्छ।

छोरो : मलाई माफ गर्दिनुहोला आमा ! अब म गाउँको माक्का नभएर खेल मैदानमा मात्र किकेट खेले गर्दू र साथीहरूलाई पनि सम्भाउँछु।

आमा : स्वावास, छोरा !

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ १६ सुन्नुहोस् र दिइएका बाक्य ठिक भए ठिक भए बैठिक भन्नुहोस्
उत्तर: (क) भाषाको स्वाभाविक सुन्दरता, सशक्तिता, साहित्यिक उच्चता र लेखकको योग्यतावाट शैलीको जन्म हुन्छ। (ठिक)

(ब) साहित्यिक कृतिमा शैलीको महत्त्व हुन्दैन। (बैठिक)

(ग) शैलीलाई वर्णनात्मक, आत्मकथनात्मक, हास्यमय, व्याघ्रमय आदिमा विभाजन गरेको पाइन्दै। (ठिक)

(घ) शैली सौन्दर्योधक तत्त्व पनि होइन। (बैठिक)

२. सुनाइ पाठ १६ का आधारमा दिइएका प्रश्नको उत्तर भन्नुहोस् :

(क) शैली भनेको के हो ?

उत्तर: विशेष किसिमले कुनै काम गर्ने प्रणाली वा पद्धति काम गराइको ढाँचा, परिपाटी, छिट्काउंट आदिलाई नै शैली हो।

(घ) शैली कल्पो तत्त्व हो ?

उत्तर: सामान्य भाषालाई विचलन गरी विशिष्टता प्रदान गर्ने क्षमता भएको शैली भाषाको सौन्दर्योधक तत्त्व हो।

(ग) शैलीका दुई प्रकार के के हुन् ?

उत्तर: शैलीका दुई प्रकार सरल र अलझकृत हुन्।

(घ) शैलीको जन्म कसरी हुन्छ ?

उत्तर: बालबालिको सामान्य भाषामा विचलन भई बनेको विचमित अभिव्यक्ति नै रचनाको शैली बनेको हुन्छ।

भाषिक संरचना र वर्णविन्यास

१. दिइएका बाब्य पद्मुहोस् र कमामा छलफल गर्नुहोस् :

- (क) सफल विहाने उठेर शीघ्रालय गई नित्यकर्म सकेर नास्ता लिई लेख थेबोले तेहर
उसकी आमा खुसी हुन्मयो ।
(ख) सफल विहाने उठेर सफल शीघ्रालय गण सफलते नित्यकर्म गरे । सफलते नास्ता
खाए । सफल लेख लेते । सफलकी आमाले देख्नुमयो । सफलकी आमा खुसी
हुन्मयो ।

२. दिइएको संश्लेषण र विश्लेषणसम्बन्धी अनुच्छेद पद्मुहोस् र सोधिएका प्रश्नको उत्तर गर्नुहोस् :

उत्तर सरल बाब्य जोडेर एउटै छारितो बाब्य बनाउने कार्य बाब्य संश्लेषण हो । बाब्य
विश्लेषण बाब्य संश्लेषणको ठिक विपरीत हुन्दै । यसमा जोडिएका बाब्य बाब्य उत्कृष्ट बाब्य ।
बनाउन सकिन्दू । यसको अर्थात्त गरिरहनुपर्छ । यस्तो आनीले भाषामा यस्तो निवेदन
रहन्छ । यसबाट घाँटे शब्दमा आमा भाब अभिव्यक्त गर्न सकिन्दू । लेखाइमा हुन्ना
आउँछ । दुई वा सोभन्दा बढी सरल बाब्यलाई एक सरल मिश्र वा सम्पूर्ण बाब्यमा
रूपान्तरण गर्ने यस्तो प्रक्रियामा भाषाको ज्ञानको आवश्यकता हुने बाब्यमा मुख
कियाको चयन गर्नुपर्यन्ते, पूर्वकालिक वा असमापिका क्रियाको चयन गर्नुपर्यन्त, विशेषण, नाम
विघटको प्रयोग गर्नुपर्ने अवश्यकताअनुसार नया शब्दको पनि प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्न ।

(क) अनुच्छेदको पहिलो बाब्यबाट दुईजोटा बाब्य बनाउनुहोस् ।
उत्तर घाँटे सरल बाब्य जोडिएन्दू । सरल बाब्य जोहुदा बाब्य संश्लेषण हुन्दै ।

(ख) अनुच्छेदको दोस्रो र तेस्रो बाब्य मिलाई एउटै बाब्य बनाउनुहोस् ।

उत्तर: बाब्य विश्लेषण-र्धार्जा जोडिएर संश्लेषण भएको बाब्य बनाउनुहोस् ।

(ग) अनुच्छेदको चौथो बाब्यबाट दुईजोटा बाब्य बनाउनुहोस् ।

उत्तर: बाब्य संश्लेषण र विश्लेषणको अर्थात्त गर्नुपर्यन्त ।

(घ) अनुच्छेदको पाँचौं, छैटौं र सातौं बाब्यलाई मिलाई एउटै बाब्य बनाउनुहोस् ।

उत्तर: यसको अर्थात्त गर्दा भाषामा रामो नियन्त्रण गरी थाँरे शब्दमा आफ्ला बाब्य
अभिव्यक्त गर्न सकिन्दू ।

(ङ) यस अनुच्छेदको अनितम बाब्यबाट पाँचजोटा बाब्य बनाउनुहोस् ।

उत्तर: दुई वा सोभन्दा बढी सरल बाब्यलाई एक सरल मिश्र वा सम्पूर्ण बाब्यमा
रूपान्तरण गर्नुपर्छ । यस्तो प्रक्रियामा भाषाको ज्ञानको आवश्यकता हुन्दै । बाल्मी
मुख्य क्रियाको चयन गर्नुपर्छ । पूर्वकालिक वा असमापिका क्रियाको चयन गर्ने
विशेषण, नाम र क्रियापदावलीको निर्माण गर्नुपर्छ । बाष्पामा आवश्यकताअनुसार
उपसर्ग, प्रत्यय र समास विघटको प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्दै ।

३. 'आयाम' क्रियाको 'त्यो दिन थियो' अनुच्छेदबाट चारबोटा सरल बाब्य टिप्पी तिनलाई
एउटै बाब्यमा संश्लेषण गर्नुहोस् ।

उत्तर: त्यो दिन मेरो जीवनको सैवेभन्दा भयानक दिन थियो । मेरो सुन्दर संसार तहसिलहु
पार्यो । कमल कार्यालयबाट फर्केदा भएको त्यो मोटरसाइकल दुर्घटना । उफ, ऊनी
मैले छाँटो समय व्यापीत गर्ने ।

कमल, बासेग मैले छाँटो समय व्यापीत गरे, क कार्यालयबाट फर्केदा भएको
मोटरसाइकल दुर्घटना जुन मेरो जीवनको सैवेभन्दा भयानक दिन जस्तै भए सुन्दर
संसार तहसिलहु पार्यो ।

४. दिइएको क्वाशबाट लेख चित्त टिप्पी तिनको नाम लेजुहोस् । तिनको प्रयोग
मिलाउनाको क्रमाम छलफल गर्नुहोस् :

'य अिलाई बढी भईसको ठानको ? याँत जाम गर्न सकिन्दू तराई
हुन । छाइजीलाई क्रमामको थापेडी छ । म कामबाट अपिक छिटो आडपुङ्कु । मलाई भयांदे
भए परेको हुन्दै ।' यसो भन्दाभन्दै मानौ आमाका अनुदारमा चावर याक्को । यसो भनेर
आम अनुदारमा चावर पकाउनुपर्यन्त । सेतो, फराकिला, नरम र स्वादिनो चावर ।

उत्तर: उद्धार, ? : प्रश्नवाचक, : पूर्णविवारम, अल्पविवारम

५. प्रश्नवाचक, अल्पविवारम, अधिविवारम, प्रश्नवाचक, उद्धार, कोष्ठक, निर्देश, उद्धरणप्रविळन,
विकल्पवाचक चित्तमध्ये कुनै पाँचजोटा लेख चित्तको प्रयोग गरी 'महिलासहभागिता'
विवरणा एउटा अनुच्छेद रचना गर्नुहोस् ।

उत्तर: समाजको विकास गर्नु छ भने महिलालाई सामाजिक काममा अधिक सामान्य पर्दछ ।

"महिलाको सहभागिता नै विकासको चाही हो" भन्ने हाम्रा हजुराहा यस भवोजका प्रयुक्त
सुधारक हुनुपर्छ । उद्धाराई साथ दिन गाउँका मुख्यमा, तल्लायर आका लगायत लाम्च
भएको विवो । एक दिन मैले बहिलाई द्वारा रुपान्तरण गर्ने यसको अवश्यकता हुन्न
कियाको चयन गर्नुपर्यन्ते, पूर्वकालिक वा असमापिका क्रियाको चयन गर्नुपर्यन्त, विशेषण, नाम
र क्रियापदावलीको निर्माण गर्नुपर्ने अवश्यकताअनुसार उपसर्ग, प्रत्यय र समास
विघटको प्रयोग गर्नुपर्ने अवश्यकताअनुसार उपसर्ग, प्रत्यय र समास

६. दिइएको अनुच्छेदबाट 'र' को विविध रूप प्रयोग भएका पद टिप्पी प्रयोगमा दीर्घने
विविधताबाट छलफल गर्नुहोस् :

इरा, सुर्य, धर्म, पूर्ण र कण मिली बढी हर्षपूर्वक बसमा बढी बनभोज गर्नुपर्छ । बसलाई
टुक्रे र टेलाले बाटो ढेकेको । टेलामा डम रहेक्छन् । टुक्रमा झामा देखिउने भाषामा पनि
लेखन । त्यसी बेला दुर्गाको प्रिय मान्देले बहुरक्षी दौरा सुखावाल लगाएर प्रगतिकोको
होको सहिदको सालिकमा सहिदप्रति अद्वाज्जलि चढाउदै रहेक्छन् । त्यसी बेला चाटामा
कुनै कम्सको व्यापी रहेक्छ । त्यहाँ मानिस याप गाना गाउँदै खब लल्लाख्यल्ला गर्नै विवो
बनभोज जाने टोली बनभोज स्थल पुग्दा दिउसोको दुई दबेको विवो ।

उत्तर: र को प्रयोग छ रूपमा गर्न सकिन्दू । त्यसको प्रयोगबाटे कभामा छलफल गर्ने ।

७. पाठबाट 'र' को फरक फरक रूप प्रयोग भएका कुनै पाँचजोटा शब्द टिप्पेट गरी तिनलाई
बास्पमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

उत्तर:

सहर: आजभोलि मानिसहरू सहरमा बसेर दिक्क भएको बेला हातापानी परिवत्तन गर्ने
भन्ने गाउँ जाने गर्नुपर्छ ।

आकृति: चित्त बनाउदा बाहिरी भाव होइन त्यसको भित्री आकृति परि दिन सज्जे व्यक्ति
नै सच्चा चित्रकार हो ।

त्यसी: म लानामा धैरी चकचक गर्ने ।

हृदय: अल्पको भन्न सकिन्दू तर आमाको माया भनेको हृदयदोसि कै हुन्दै ।

झाइभर: हाम्रो घरको झाइभर दाइ मलाई आफैनै दाइ जस्तो लाम्च ।

सिर्जना र परियोजना कार्य

१. तपाईंलाई भन्न परेको शीर्षकमा एउटा कथा लेजुहोस् ।

उत्तर: बक्कर र चिरबक्क

एक राजमा अक्कर नाम गरेका राजा 'बर्ददेही' त्यो राजमा सैवेले त्याय पाँडेये, र
बपराधीले दण्ड पानी पाँडेये । अक्कर राजालाई रामो सल्लाहा दिन त्यहाँ उनको मन्त्री

बिरवल यिथो एक पटक, एक बनी व्यापारी राजा अकबरको दरबारमा महत विन थिए। व्यो व्यापारीको घरमा चोरी भएवो रहेछ र उसलाई शंका सहेज कि उसको आपूर्ति सामान कैने एउटा नोकरले चोरेको हो। ऐसे सोधपछ र तत्त्वासी शंका पनि उसले आफू लाशान नमेटाएर चोर पता लगाउनु पर्यो भन्नै सहयोग माग्न आयो। सबै कुरा बुझेकर बीरबलले एउटा चतुर योजनाको बनायो र व्यापारीका नोकरहरूमात्र बोलाए।

उसले प्रत्येक नोकरलाई एउटै लम्बाइको एक-एक आटा लौरी दियो। अति ज्ञान उन्हालाई भने: "तिरीहलमै एक जाहा चोर छौं। मैले तसैलाई एउटै लम्बाइको तैना दिएको छूँ जसले त्यो सामान चोरेको हो, उसको लौरी भोलि दुइ इन्च बढेन्दैछ। मैले सबैको लौरी नाख्नु र चोर पता लगाउदूँ।"

भालिपल्ट बीरबलले नोकरहरूलाई फेरि बोलाए र पाली पालो लौरोको नाप लिए। एकबजा नोकरको लौरो अरु सबैको लौरोभन्दा दुई इन्च छोटो यिथो। मर्हु चोरले, विरवलमा भोलेको कुरा सत्य ठारेक, भोलिं दुइ इन्च बढला भोले आप्नो लाठीलाई दुई इन्च छोटो काटेको यिथो। त्यसपछि राजाले चोरलाई सहि सजाव दिए।

८. पुस्तकबन्धाट कुरै एउटा कथा खोजेर ल्याउनुहोस् र कसामा सुनाउनुहोस्।

यो जानायरहरूको कथा हो। एकादेशमा एउटा पोखरी यिथो र त्यो पोखरीको छेँडेक मीठो जामुन टिँच्चा खान्न्यो। एक पटक उसले त्यो पोखरीमा एउटा गोहीलाई आपाम गरेको देख्ना जो बक्ति र भोक्तो देखिन्न्यो। उनलाई त्यो गोही देखेर भाया नाएँ। गरिमाकी जामुन टिपेर खान दियो।

गोहीले जामुन खायो र उसलाई जामुन निकै स्वादिस्त लाग्यो र उसले बांदरलाई प्रबन्ध दियो। दिन वित्तै गए र उनीहाल एकदमै भिल्ले रामो नाली बने। गोहीले सहै क्षेत्र जामुन बचाएर आफ्नी श्रीमती गोहीलाई पनि लगिदिन्न्यो। श्रीमती गोहीलाई पनि त्यो जामुन निकै नै स्वादिस्त लाग्यो। तर गोहीको श्रीमती दुष्ट गोही यिदूँ।

उनले आप्नो श्रीमान गोहीलाई भनिन्: "त्यो बांदरले दिएको जामुन त यस्तो स्वादिस्त छ, उसको मुटु फन् कर्ति स्वादिस्त होला? मलाई त्यो बांदरको मुटु जसरी भएपनि जान छ?"

यो कुरा सुनेर गोही सरमा रिसाएको यिथो तर आफ्नी श्रीमतीको इच्छालाई नाह भन सकेन। भालिपल्ट गोहीले बांदरलाई गएर भन्न्यो: "भित्र ! तिमि आज मसगे घर आँक्छै। येरि श्रीमतीले तिश्रोलागि निकै मिठो खाना बनाएर राखेकी छिन्।" बांदर पाति साझेको अर्को निम्नो पाठ्डा बुझी भयो र जना तयार भयो।

उनीहाल आज्ञा बाटो पुगेको थिए र गर्नै गफको तालमा, गोहीले आफ्नी श्रीमतीको अर्को योजना बनाई दियो। यो कुरा सुनेर बांदर कफलह भयो र अब कसरी यो गोहीबाट यसी डेना भवेत योन खाल्यो। बांदर, चतुर भएको, उसले गोहीलाई भन्न्यो, "तौ जा नपाईको श्रीमतीलाई मेरो मुटु चाहीएको रहेछ तर मैले त मुटु विरीपर जामुनको बोरी पी छोडेर आँ!" मर्हु गोहीले बांदरको कुरा पत्थाएर बांदरलाई त्योही जामुनको बोरी पाँको ठाउँना फिराउ लगाएको।

जामुनको बाट देख्ने वित्तै बांदर जुस उफेर रुखमा चढ्यो। रुखमा पुगेपछि आज्ञामै गोहीलाई भन्न्यो, "कसले आप्नो मुटु फिकर अन्तै राख्न सक्छ र ? त्यसपछी गोही मैर एको र भोक्तो भयो।

सुनाइ पाठ

सुनाइ पाठ १

नेपाल लब्दिपरि

तातो बन्दू चली विहान रथिको भूल्का परी फल्मल
जाते बास्तु विहान ढाक्का बनमा पाक्कान मिठा काकाल
दिनदहुँ अनुत गीतको लयहरी भर्नाहरूले जल
सुना कीकल कण्ठको मधुरता बढाउँ छ ऊर्जा बल।

हाती बाध बदेल आदि बनका उम्दा कलाकार छन्
जाति अनेक गुम्फक भई अहा। माला अलाहार छन्
पाला भीर र फाट रम्भ सब छन् ऐश्वर्यका खेत छन्
हामी एक हुने अनेक धरिका सद्भावका चेत छन्।

॥ शान्ति सापकोटा

सुनाइ पाठ २

मेलमिलापको फल

एक दिन सूनैसुनैले बनेको चरो उहाई आएछ र हत्केलामा बमेछ। सुनैको चरो देखेर इत्केलाई लोप लागेछ। उसले तुरन्त पाचै भाइ औलालाई मर्ही कम्बेत बन्न र चरालाई यिज्ञ आयो। यिएँहाँ। पांचओटै औलाले चरो विचेष्टन्। चरो निकै बोलियो रहेछ। उनीहालाई विचिह्नन निकै गाहो भएँछ। बुढीबीलाले म बुढो भए विज्ञ सम्बिन भनेछ। हत्केलाले होइन होइन त बुढो भएको छैनस विचिराल्ल भनेछ। चोरऔलाले मलाई चोर भनेको होइन, चोले यो काम किन गर्नु भनेछ। हत्केलाले होइन चावु त चोर होइनस्। चरो उद्दासा यिचिराल्ल भनेछ। महिली बीलाले मलाई किन अख्ले, र नरासो भनेको त, धित्तिन भनेन निहू खोजेछ। हत्केलाले हत्त न भनेछ, होइन त नरासो छैनस्। अख्लो हुनु पनि कहिलेकाही फाइँहुँ हुन्दू, राम्री विच्। त्यसपछि शाहिली बीलाले म नामै नभएको द्योगाको के काम ? चरो उद्देश गए जाओस्। म त धित्तिन भनेन निहू खोजेछ। उसलाई पनि फकाउदै हत्केलाले भनेछ। त्यसी नभन् चावु चरो उद्देश्यो भने त बांदर भइहाल्दू नि। अब्रदेशी तलाई नाम वभएको काहिलै भान्दन। त रामो नाम भएको छोरो होस्। अन्तिममा कान्दी औलाले भनेछ, म त मन मानो र दुलो, कून लैसेवत नभएको मैले चरो कसरी विचु ? म त फुरिक्कै छुँदै वस्तु। कान्दी औलाले उडेर भान्गिहाल्दू नि। कोरि यस्तो चरो कहाँ पाइन्दू ? हत्केलालो अनुरोधपूर्ण पांचओटै औलाले कुरा लुप्त र हत्केलाले आतिहै भनेछ। त्यसी नभन् कान्दा, र छुँहिस भर्ने त चरो छेउडाट सुनैको चरो पुरीभित्र पकेर राखेको राख्न गरेदूँ। उनीहाल्दूको बस र सहयोगधाट हत्केलाले ऐरे ऐसामा चरो विचेष्ट। त्यो दिनदेखि हत्केलो र औला नजिक निजिक बस्न भालेदूँ र भाइलाई मिलेर बस्दाको काइदा बताएदूँ।

सुनाइ पाठ ३

इमानसिंह चेमजोड़

भाषा संस्कृतिके खोज अनुसन्धान गरेर लुप्त हुने लागेको जातीय अस्तित्वलाई पुनर्जागरण गर्ने इमानपूर्वक आजीबन समर्पित हुने एक महान् व्यक्ति हुन्, इमानसिंह चेमजोड़ उनको जन्म दाङिलिङ्गको लिपि र कलेक्टिंगमा सन् १९०४ जनवरी १ तारिखका दिन भएको थियो । आफो जाति र भाषा जब विकासको गतिमा पाँच परेको देखेपछि तब उनी किरात भाषा संस्कृतको संरक्षण र विकास गर्नेवार आकर्षित भए । उनले आफ्ना बायाबाट किरातीहरूको शीरकशाली अन्तीम रहेको, आफै भाषा, संस्कृतिमा हर्फिक्स्को भए पनि पाँच किराती भाषा संस्कृतीलो लोप हुने अवस्थामा पुरोके करा थाहा पाए र लिपिको पुनर्जागरण भए ।

चेमजोड़ आफ्नो भाषा र संस्कृत संरक्षण र संवर्धन गर्नुपर्ने उहर गरी उनले कलंकतामा स्थानक तहको अध्ययन गर्दैरहाँ आस्तो अध्ययनलाई छाडे । भाषा संस्कृतकै अध्ययनका लाई उनी सन् १९५३ ना लिम्बुहरूको बसोबास भएका लेत्रमा प्रवेश गरे । चेमजोड़ ती लेत्रमा छोब अनुसन्धानमा समर्पित रही रहेबाबद उनी उक्त भाषा संस्कृतप्रति जनवेतना जगाउने काममा संलग्न भए इमानसिंह चेमजोड़ किरात भाषा र संस्कृतसम्बन्धी थुप्रै पुरातात्त्विक सामग्रीको बड्डलन गरेर काठमाडौँ आए र त्यस्ता सामग्री धमाकाम प्रकाशन गर्न चाले । उनका प्रकाशित कृतिहरूमा किरात मन्दिर, किरात दर्शनको सारांश, किरात साहित्यको इतिहास, किरात दन्त्यकार्या लगायत दर्जाहुँ पुस्तक र थुप्रै लेख रुहेका छन् । उनले किरात भाषाका पाइयापुस्तक साथै साहित्यिक कृतिहरू पनि रचना गरेका थिए । उनको नामबाट हुलाक टिकटमेत प्रकाशन भएका छ । भाषा संस्कृतिका लेत्रमा छ दशकको अटुट योगदान दिएपछि सन् १९७५ ना उनी यस संसारबाट विदा भए उनी यस द्वारीमा नरहे पनि उनका योगदानले उनी आज पनि ब्रह्म बनेका छन् ।

सुनाइ पाठ ४

प्रमित्यस र मान्दे

त्यस बेला पृथ्वीमा सर्वत्र अन्धकार मात्र थियो । उज्यालो कहै थिएन । विचारा मान्दे त्यस समयमा जन्मन, अन्धकारमै सङ्घर्ष गरी बाज्ञ अनि अन्धकारमै मर्न अभिशप्त थिए । मानिसको त्यो दयनीय अवस्थादेखि प्रमित्यसलाई दुखको अनुभूति भयो । एक दिन उनले स्वर्गबाट आगो चोरी पृथ्वीमा त्याए अग्नि मादेलाई दिए ।

आगो चोरी पृथ्वीमा लगेको अभियानमा स्वर्गका राजा जिउसने प्रमित्यसलाई अजम्मरी पीडाको समाय दिए । यता पृथ्वीमा आगो आइपरेपछि मानिसले सम्पत्ताको विकास गरे, इतिहासको रचना गरे । उज्यालाको जान विजानको विकास गरी मान्दे देवतामन्दा शक्तिशाली भए । एक दिन शक्तिको मदमा उनीहरूले एकअधिकारी बहाना गरे ।

पृथ्वीमा केरि अन्धकार द्यायो । अन्धकारमा केही मात्र वाच्चन सफल भए । अजम्मरी पीडा भोगिहरेका प्रमित्यसलाई मान्देको त्यो दयनीय अवस्थादेखि ठिठ लाग्यो । एक दिन उनले केरि स्वर्गबाट आगो चोरी केरि पृथ्वीमा लगे । आगो देवतेर मान्दे ओडारतिर भागे । “ए । तिमीहरू किन भागेका ? म स्वर्गबाट आएको प्रमित्यस हुँ । न यो आगो लिएर अव सम्भालको विकास गर ।” प्रमित्यसले माया मानेर भने । “होइन हजुर, हामीलाई आगो चाहिदैन, हामीलाई अन्धकारमै रुम्पिल दिनुहोस् ।” मान्देले भने ।

“किन” प्रमित्यसले सोचि ।

“आगाले उज्यालो मात्र दिवोरहेनछ, पोल्दो पनि रहेनछ । उज्यालाले सम्भाल विकास मात्र गदोरहेनछ सम्भाल विनाश पनि गदोरहेनछ ।” मान्देले भने अनि ओडारमा गहिरो अन्धकार हरायो ।

प्रमित्यसको अजम्मरी पीडामार्थि अको अजम्मरी पीडा थियो ।

१५८

सुनाइ पाठ ५

कालिदास र सरस्वती

कालिदास भ्रमणको क्रममा एउटा गाउँमा पुगे । उनी एकदमै शिर्खाएका थिए । एउटा घरको दोषामा पुरो उनले पानी मारे । ढाकामा डर्भाण्डको एक युवती र जान हासिल गरेर चर्चित भ्रमणको कालिदासको दिव रोचक संवाद भयो ।

कालिदास कप्या, पानी दिएर पुण्य कमाउन्होस् । म अवश्य पानी पुरी मैले तपाईंलाई चिनेकै छैन । पहिला आफ्नो पर्वत्य दिनुहोस् । म अवश्य पानी दिने कु ।

कालिदास कसरी पाहुना ? संसारमा त दुईओटा कुरा मात्र पाहुना हुन्छन् । एउटा धन तुवती र वर्को योवन । यिनीहरू आउन र जानमा समय लाएन । संत्य कुरा भन्नुहोस्, खासमा तपाईं को हुन्हुन्छ ?

(तर्क दिवा दिवा हिरान भएका उनी असि हताश भइसकेका थिए ।) म सहनशील हुँ । अब पानी दिनुहोस् ।

कालिदास होइन, सहनशील दुई मात्र हुन्छन् । पहिलो पूर्वी जसले ऋद्धर्मी र उमान्त्या मध्यै लाई बाकीको हुन्छिन् । उनको छाती चिरर चित्त रोपेलाई पान फल दिन्छन् । वर्को सहनशील हो वृक्ष, जसले दुङ्गाले हान्दा पान फल दिन्छ । तपाईं सहनशील होइन । साँचो कुरा बताउनुहोस् ।

(कालिदास लाभमग तानावपूर्ण अवस्था पुगासकेका थिए । थप तर्क गर्न चाले ।)

कालिदास म हडी हुँ । हडी त नड र कपाल हुन् । जति काटन्होस्, पटक पटक आउन्होस् । सत्य कुरा भन्नुहोस्, यहाँ को हुन्हुन्छ ?

(कही पनि बोल्न नसकेपछि कालिदास युवतीको पाउ परे र पानी मान चाले) युवती : ‘उठन्होस्, महानुभाव । (आवाज सुनेर कालिदासले मायि हेवा त उनी साक्षात सरस्वतीले भनिन, “शिकायत जान हासिल गर्नुपछि न कि अहङ्कार तपाईंले शिकायको चलबाट ग्रात गर्नुपरेको जान र प्रतिष्ठालाई नै आफ्नो उपलब्धि मान्नुभयो र घमच्छ गर्नुभयो यसकारण तपाईंको तेवो नेत्र खोल्न भयहाँ आएकी हुँ ।’

कालिदासले आफ्नो गल्ती महसुस गरे र टन्न पानी पिएर फार्किए ।

सुनाइ पाठ ६

उंधीली र उंधीली पर्व

माहिसर शूल पूर्णिमाका दिन पितॄको मान र प्रकृतिको सम्मानका रूपमा किरात समुदायले उंधीली पर्व भनाउने गर्दैन् । वैशाख शुक्ल पूर्णिमामा उंधीली पूजा गरेका किरातले माइसर शूल पूर्णिमामा उंधीली पूजा गर्दैन् । उंधीली उंधीलीपाती लाउने बैलामा भनाइने चाड हो भने उंधीली उंधीलीपाती स्थानाने बैला भनाइने चाड हो । उंधीलीमा उंधीलीपाती रासो होस्, भनी पूजा गर्ने र उंधीलीमा उंधीलीपाती रासो गरेकामा साकेला तथा भमेलाई अन्यबाद दिने पर्वका रूपमा भनाउने गरिएको विवराससमेत किरात जातिमा छ । दुई पर्वलाई किरात समुदायले भव्य रूपमा मनाउन्दैन् । उंधीली पर्वलाई उंधीली साकेला पनि भनिन्दैन् । किरात समुदायका याक्षाले चासुता, सुनुवारले फोलस्थावर, राईले उंधीली सकेला र लिम्बुले चासोक तहनाम पर्वका नाममा उंधीली झमायामसोग मनाउन्दैन् । माइसर शूल पूर्णिमाका दिन भने सयुक्त रूपमा किरात समुदायका सबै समुदायले उंधीली सकेला अर्थात् उंधीली पर्व मनाउन्दैन् । किरातमित्रका जातजातिले यो पर्वलाई पर्वकरक नाम दिए पनि सम्मानमा यो पर्व उंधीलीका तामले नै चिनिन्दैन् । यो किरात समुदायले आफूले लगाएको अन्नदाली पाकेपछि आफ्नो इट्टदेवतालाई चढाउने, खानका लागि

२५०

२५१

अनुमति माने तथा पितृलाई स्मरण गर्ने दिन हो। भूमिपूजाका लागि विहारीदेखि किरात महिला तथा पूरुष जातीय बेशभूमास सजिएर च्याकुङ्ग बाजाको तालमो धाननाच नाचै गो पर्व मानाउन स्थानमा पुग्छन्। पर्व र रीतिरिवाज एडै भए पनि आआपाने भाषा अनुसार पर्वताई पूर्ण चलन छ।

काठमाडौं उपत्यकामा ललितपुरको सानो हातीबन किरातकोलदेखिको ऐतिहासिक प्राचिन तीर्थस्थल मानिन्दू। किरातको ऐतिहासिक परिव्र धार्मिक स्थल सानो हातीबनमा किरात बाटो च्याकुङ्ग नाच, ढोलनाचलगायतको नाच नाचेर भनेर रव्वन गर्न्दू। पर्व मनाउन त्यही भेला भेटा किरातले आफ्नो परम्परागत सांस्कृतिक कार्यक्रम र विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिता पनि आयोजना गर्ने परम्परा छ। बस आखेले मनाउने धान्यपूर्णिमा, नेवार समुदायले मनाउने धान्यपूर्णिमा, पनि चूल्ही बढात् योगीरी पूर्णिमा र किरात समुदायले मनाउन उद्धीर्णी पर्वको भाव बने एकै छ। फे

सुनाइ पाठ १०

परचाताप

आफ्ना छोराले पूरा गरेकामा नरेशक आमावाच थेरै सुखी भए। उनीहरूले छोरालाई बधायेको नरेश घर फर्किए। उसको पहिरन देखेर बुढाकुङ्गी छुक्क परे। उसले कानमा मुना लगाएको वियो। उसको कपाल लामो पालेको वियो। ती सोभासाका आमावाचले सम्भै, साप्त ल्याम्पम यद्वा यस्तै गर्नुपर्छ होला। नरेशले साँझ आमावाचलंग आकू विदेश जाने कुरा गर्ने। पोहले त उनीहरूले मानेन् तर नरेशको जटीका अगाडि उनीहरूको फेही चलेन्। एको छोरो गर्नु त के गर्न बुढाकुङ्गी। भए पनि यसके नभए पनि यसकै भनेर भात खाने थेत वेचेर छोरालाई विदेश पठाए।

नरेश विदेश गएको पाँच वर्ष पूरा भयो तर ऊ घर फर्किएन। बुढाकुङ्गी छोरो घर नजाएकाला दुखी विए। उनी विदेशमा नरेश कुलतमा फसेको र रास्तोसंग काम पनि नगरेको खबर जायो। त्यस शार्डेकाट विदेश जाने नरेश पाहिलो युवा वियो। त्यसैले पनि सैबैले नरेशले विदेशमा के गर्दै भने कुर ज लामा थेरै चासों दिने गर्ने। नरेशले भने उत्तै विहे गरेको कुरा सुनियो चुदाकुङ्गलाई अब नरेश स्वदेश फार्किने कुरामा विदेश लाग्न छोड्यो। उसले आफ्नै विहेमा त आफ्ना आमावाचलाई सम्भक्त भन्ने कुरामा उनीहरूको चित दुख्यो। यसि हबाहुदै पनि 'साम रुद्गेल आस छोड्नहैन' भन्ने विचार लिएर उनीहरू नरेशको प्रतीक्षा गरिरहे। अब बुढाकुङ्गी निकै अशक्त हुन थाल। उनीहरूलाई जीवन निर्वाह गर्न पनि निकै छिठ्ठ दुई विहो छोरालाई विदेश याउद्देश खेल पनि वेचेका हुनाले उनीहरूलाई जीवन धान्त किठिन भएको वियो। अब उनीहरूलाई छोरो आउने आस मार्सकोको वियो। एक दिन बुढालाई, विसन्नो भयो। उनलाई छिसेकोले अस्ताले पुरायाए। जाँचको सैबै नलिजा आउंदा मृगालामा समस्या भएको विदेश पटाउकामा यस्तालाप भयो।

४८ बुगेन्विल छोरालाई

सुनाइ पाठ ११

पारिस्थितिक प्रणाली

सजीव र जीव र निजीव दुइ आधारभूत तत्त्व मिली वातावरण बनेको हुन्छ। सजीव तत्त्व भन्नाले सूक्ष्म जीवाणुदारि दुला दुला जनावरका साथै बोटिकुवा जस्ता पृथ्वीका सम्पूर्ण प्राणी तथा विनाशकीलाई बुझकर्न्दू। निजीव तत्त्व भन्नाले धाम वा ऊजाँ, जावा, पानी, माटो जस्ता जीवनलाई आवश्यक पर्ने तत्त्व बुझकर्न्दू। सजीव र उसको वरपरको आतावरण वा निजीव तत्त्वविद्य अदृश्य वा अप्रत्यक्ष किसिमको धीनगट अन्तरस्थिति भइरहन्दू। गही अन्तरस्थिति अप्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष किसिमको धीनगट अन्तरस्थिति भइरहन्दू।

वातावरणीय तत्त्वको समान्यतानिक संरचनाका आधारमा पृथ्वीको वातावरणलाई जल, स्थल र वायु गरी प्रमुख तीन भागमा वर्णिकर्ण गरिएको छ। जर्नीय वातावरण न्यूनो वातावरण हो जहाँ वातावरणकाट जलीय पारिस्थितिक प्रणाली पनि तयार हुन्दू। चायु वातावरण न्यूनो वातावरण हो जसमा हातीको मात्रा बडी हुन्दू। जस्तै ताल, पांचखाल, कुण्ड, नरी, याग्र, मातामाग्र आदि वातावरणको विवरणमा हातीको मात्रा बडी हुन्दू। जस्तै वायुमंडल। चायु वातावरणमा वायु पारिस्थितिक प्रणालीको विवरण हो जस्तै वायुमंडलको वातावरण पनि पनि तयार हुन्दू। यसले स्थल वातावरण जारी व्यय के द्वारा वातावरण हो। घर, गोठ, माटो, दुला, बन, खेतबाटी, घासे मैदान, चउर, मर्मामि र दुला दुला अर्थात् नै स्थल वातावरणलाई सम्बन्धित हुन्दू। यसले वातावरणमित्र विवेन्न व्यवस्था पारिस्थितिक प्रणाली न्यूनो रूपमा सञ्चालित भएको पाइन्दू। स्थलीय पारिस्थितिक प्रणालीको वन, मर्मामि तथा घासेताका जस्ता तीनोटा स्थलीय प्रणालीमा वर्णिकृत हुन्दू। मानिसले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोग गरी किंवा वा बाली प्रणालीलगायत ताल वा पांचखाल वनाएर मात्रा यस्ता क्रियम पारिस्थितिक प्रणालीको विकास गरेको छ।

सुनाइ पाठ १२

इन्टरनेट बाजार

इन्टरनेट बाजार भनेको विचुलीय उपकरणबाट गरिने व्यवसाय हो। यसमा इन्टरनेटलाई मुख्य आधार मानिन्दू। यसमा विचुलीय उपकरण, प्रविधि र सञ्जालका माध्यममान्दून बजार अवस्थापन मानिन्दू। यो व्यवसाय सञ्चालन र वितरणको भरपूर माध्यम हो। इन्टरनेटले कम्प्युटरमार्फत विचुलीय सञ्जाल वा नेटवर्क स्थापना गर्दै। यसी इन्टरनेट र सञ्जालले केता र विकेताविच सञ्चार माध्यमका रूपमा काम गर्दै। यसअन्तर्गत वस्त्रबाटे खरिद विक्री गर्ने केता र विकेताविचको सम्बन्ध इन्टरनेटबाट नै हुन्दू। इन्टरनेट व्यवसायमा कम्प्युटर प्रैविडिको प्रयोग गरी विज्ञप्ति गर्ने, उत्पादन बढाउने, बजार व्यवस्थापन गर्ने कार्य गरिन्दू। सूचना आदानप्रदान गर्ने, उत्पादनको मात्रा गर्ने, उपभोक्ताले बुकिङ गर्ने र उपयुक्त स्थानमा बढ्नु तथा सेवा दान गर्ने कार्य पनि हुन्दू। विश्वभर कम्प्युटरमा इन्टरनेट सञ्चालन्धे जोडिएको हुनाले आपूर्णिकाता, मध्यस्थकता, ग्राहक, प्रतिस्पधीवार्ग सर्जिलै सम्पर्क गरी व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिन्दू। विचुलीय उपकरण, प्रविधि र सञ्जालमार्फत उत्पादक तथा वितरक लहू सहजन्त आप्ना बन्दु तथा सञ्चालनमार्फत वितरक लहू सहजन्त आप्ना बन्दु तथा सेवाको खरिद आदेश पनि अनलाइनमार्फत दिनहरू प्राप्तको विभिन्न खुदा पसलमा धाइरहनु पर्दै। ग्राहकले घर वसी वस्तीको मूल्य घटेको वा वडेको जानकारी सहजै प्राप्त गर्न सक्छन्दू। व्यक्तिगत सञ्चाला हुन्, मध्यस्थकता नहरहु, तथ्याङ्को व्यवस्थित भण्डारण हुन्, ग्राहकसंग सोका सम्बन्ध रहन् इन्टरनेट बाजारका मुख्य विवेताहो हुन्। यसले उपभोक्ता र सञ्चालनमार्फत प्रशस्त काइदा पुर्याउछ। सुविधाजनक हुन्, वक्त छनेटको अवसर रहन्, प्रशस्त सूचना पाउन उपभोक्ताको लागि फाइराजनक हुन्, सोभाग्य ग्राहक र गोपनीयतामा कमी हुनु यसका मुख्य सौमा हुन्। आजकाल तथा विकासोन्पुर्व मुखुकमा यसको प्रभाव थहरै गएको है।

सुनाइ पाठ १०

चाणक्य

आचार्य चाणक्यले भित्र र शशुका केही खास विशेषता बताएका छन्। यसलाई मानिसले सभी भित्र जिल्लासँक्षेप। आचार्य चाणक्य महान् शासक अन्दून्त भौमिका गुरु विए। उनको नीतिलाई चाणक्य नीति भनिन्दू। चाणक्य नीतिमा शान्त र भित्र कसरी भित्र भन्नेवारे चच्चा

गरिएको छ। आजायं चापक्यका अनुसार जीवनमा सफल हुनका लागि सच्चा र असल पिउ बनाउपर्छ। जीवनमा लक्ष्य सुनका लागि शबू तुनु पनि उतिकै जरुरी छ। चाणक्यका व्यापार मित्रको मानिसलाई सहयोग गर्दै तर शबूले मानिसका कमीकमजोरीलाई देखाएर तुधान मन्त्र भन्न गर्दै। उनका अनुसार मानिस आपाना मित्रको कमजोरी र शक्तिका बारेमा राधारी जान्न सबैले आफ्नो शबूलाई पराजित गर्न चाहने हो भने उसका कमजोरी र शक्तिका बारेमा जान्न सबैले आफ्नो शबूलाई हुन्दै। यदि सम्भव छ भने शबूलाई पनि भित्रता कायम राख्नु राख्ने हुन्दै। यो तरीको सफलतालाई प्राप्त गर्नु छ भने शबूलाई पनि राख्ने व्यवहार गर्नुपर्छ।

सुनाइ पाठ ११

मकै खेती

नेपालका धान, मकै, गर्न जस्ता प्रमुख तीन वालीमध्ये उत्पादनका आधारमा धानपाइलो मुख वाली मकै हो। खास गरी पाडी क्षेत्रमा महत्वपूर्ण खालिमोतका रूपमा मकैलाई लिइन्दू। मकै नेपालको एउटा परम्परागत खाजाली भए तापैन अरु विकासित देखाको दाजामा भने यसको अधिकत उत्पादन कमै देखिन्दू। कम उत्पादन हुनुको मुख्य कारण जिमिनको गारो तथारी बहुत गुणस्तरीय वित्तको कम प्रयोग गर्नु र प्राकृतिक तथा, अन्य मलको कमी हुन आदि रहेका छन्। त्वरित भक्त उत्पादामा वृद्धि गर्न चाहनो हावापानी २ र मध्यम वसांत उपयुक्त हुन्दै। मकै खेतीमा भक्त उत्पादका लागि २० डिसी सेन्सिस्यस तापक्रम आवश्यक पर्दै भने विरुद्ध बढानका लागि औसत २५ देखि २७ डिसी सेल्सिस्यस तापक्रम उपयुक्त हुन्दै। मकै खेतीका लागि उत्तर, दोल र भिरालो वा पानी नजम्ने ढारे राख्ने हुन्दै। धान दमरा निस्कने समयमा पानी अत्यधिक रहेको भएको वालीमा विभिन्न प्रकारको रोग लाने, घोगामा कम दाना लाने समस्या आउन सबै भएकाले सामान्यतया चैतको अन्तिम हप्तावेदी वैशाखको पहिलो हप्तामित्र नै मकै रोजू राख्ने मानिन्दू। भक्त खेतीका लागि जिमिन तयार गर्दै वाली लगाउनुभन्दा अगाही जिमिनको राख्ने खेतजात गर्नुपर्छ। कम्पोस्ट मलको प्रयोग गर्नुपर्छ। त्वसपछि उपयुक्त विड छान्ट गरी महे छान्पर्च।

मकैमा प्रशस्त पोषण तत्त्व पाइन्दू। यसावाट भिटामिन डी, पोटासियम, फस्फोरस आदि प्रमुख मानिमा पाइन्दू। ताजा कलिला मकैमा प्रशस्त रेसा हुने भएकाले खराक कोलेस्टोलको माझालाई कम गर्न सहयोग पुर्दै। त्वस्ती पेटको कवियत हाताउन सहयोग पुर्दै। त्वस्ती छान्पाले समस्या घटाउन, मस्तिष्कको डास हुन नदिन उपयोगी हुन्दै। मधुमेहका विराशीका लागि तीन यो निकै उपयोगी मानिन्दू। सामान्यतया नेपालमा मकै उसिनेर, पोलेर, भट्टेर लाई पिउ विभिन्न परिकार बनाएर खाने गरिन्दू। कुनै समयमा नेपाली समाजमा कमसल खाद्यका रूपमा मानिने भौंका परिकार अहिले सामान्य रेस्टर्याउंट तारे होटेलसम्म उतिकै महत्वका साथ पाले गरेको पाइन्दू।

सुनाइ पाठ १२

लिहे पिउ

दसैको टीकाको दिन एक्छिंग भए पनि धर्ती छोड्नुपर्च अर्थात् धर्तीमा 'टेक्नोलॉजी' खेल परम्परागत कथन छ। यही कथनलाई चरितार्थ गर्दै दसैको बेला गाउँ सहर जतातै लिहे पिउ हाल्न र खेलने चलन छ। गाउँजिखि सहरसम्म दसै आउनु केही समय अगिवैति नै लिहे पिउ हाल्नेर खेलने चलन नै पालीको भौलिक परम्परा हो। दसै आउनुबाटि नै खरबारीमा गर्दै वालिखो काटेर ल्याउने, अलि पाको मान्देलाई वावियोको लाल्हा वाटन लगाउने, काठ बालाका खाली काटेर ल्याउने, अलि पाको मान्देलाई वावियोको लाल्हा वाटन लगाउने, काठ बालाका खाली काटेर ल्याउने र खेलने चलन छ। यसरी दसै, तिहार जालीलाई र खेलने गज्जबको चलन छ। यसरी दसै, चाडपर्वमा गाउँ सहर जतातै लिहे पिउ हालिन्दू र आआफ्ना सार्थीभाइ, दौलतीसंग भेला गर्दै चच्छहु गर्दै पिउमा मच्चिएर रमाइलो गरिन्दू। यसरी पिउ खेल बालबालिकवदेखि युवाजो भीड चच्छहु गर्दै पिउमा मच्चिएर रमाइलो गरिन्दू। यो सबैको मनोरञ्जन गर्ने साधन हो। यो संस्कृतिक परम्पराको जग्गामा र सामाजिक सद्धार कायम राख्ने माध्यम हो।

दैलेका बेला गाउँका चौतारी, दोबाटो र डाङ्डामा जम्मा भएर सामूहिक क्यमा पिउ खेलने र रमाइलो चर्चै यो परम्परालाई जीवन्त राख्नुपर्छ। अहिलेका यवापुस्तालाई आप्ना परम्परागत मान्यता, सिप र प्रविधितर्फ थप आकर्षित गर्नुपर्छ। आजमोर्ले त एरम्परागत पिउ बनाउने आवश्यक सामग्री र बनाउने मान्देल्को कमी छ। आजमोर्ले विज्ञान र प्रविधिको यगसरी पिउका लागि वावियोको सहा नाइलन जस्ता साधनको प्रयोग गरी आधुनिक पिउ बनाउने चलन छ। साथै विभिन्न मेला र उत्सवमा विचुत् बाट चल्ने पिउको प्रयोग गर्ने र भनोरञ्जन गर्ने चलन छ। हाला यस्ता भौलिक संस्कृति र परम्परालाई नयाँ पुनर्जागे सरदारण र वर्वर्दन गर्ने जरुरी छ।

सुज्ञा पाठ १३

भेटे छोराले के सिकोस्

हवाइट हाउस, बासिन्दन
२/४/१९८२

श्री प्रधानाल्लाई पक्कानु भन्ने कुरा भिकोम्। समाजमा सज्जन मानिस भेटे छोराले सबै मानिस एकै किसिमका हैनन् भन्ने कुरा भिकोम्। समाजमा सज्जन मानिस भेटे छोराले सबै मानिस एकै किसिमका हैनन् भन्ने कुरा भिकोम्। त्यस्तै निरावान् राजनेता छन् भने स्वार्थी राजनीतिज्ञ भन्ने हुन्दू। त्यस्तै पनि छन् भित्र पनि छन्। यो कुरा बुकाउन त समय लाग्ना नै तापानि उसलाई छन्। त्यस्तै पनि छन् भित्र पनि छन्। यो कुरा बुकाउन त समय लाग्ना नै तापानि उसलाई छन्। त्यस्तै इत्यादै भूत भएको बताइदैनुसू। उसले विजय र पराजय भेटोको केही, रामरी बुकोस्। त्यस्तै इत्यादै भूत भएको बताइदैनुसू। उसलाई आकाशमा डैडरहमा चरा, घमाइले दिनमा लामोलो भित्री भूमि बुकोस्। उसलाई आकाशमा फूलको फूलको शास्त्रवत रहस्य बुझ्ने कही समय भन्नाइदैहेको भौती र पहाडी काखमा फूलको फूलको शास्त्रवत रहस्य बुझ्ने कही समय दिनाइसू।

भेटे छोरा जतातिर हुल छ, त्यस्तैतर लाग्ने प्रवृत्तिको नहासू। सुनेका कुरालाई रामरी छुट्याउन सबै लाओस, दुख र कष्टमय अवस्थामा प्रफुल्न रहन सबैले होसू। ऊ आफ्नो उसलाई कहिलेकाही आखावाट आंसु भानु लाजमर्दी कुरो होइन भनिदिनहोसू। ऊ आफ्नो उसलाई बुढिहरू र साम्यवैधमा विश्वास गरोसू। यदि उद्देश्य उपयुक्त र सही छ भने जस्तोलाई विरोध भए पनि जिउ ज्यानले लाभिपरोसू। उसमा सत्य र न्याय प्राप्तिका लागि सहृप गर्ने सबै साहस र दृढ शक्तिको विकास गरिदिनहोसू। ऊसंग नम त हुनुहोसू, तर उसले टाउकाले टेब्ने गरी चाहिहोइन। सम्भन्नहोसू, आगामा लाप्कावाटै फलाम खारिन्दू। ऊभित साहस र सधै केही गरी भन्ने ज्याना भइर होसू। भेटे छोरो स्वयम निर्भिक, साहसी र उत्साही बन्न प्रेरित भइरहोसू, अनि मात्र ऊ मानवताप्रति परम् आस्थावान् हुनसल्ल, व्यन्वाद।

तपाईंको ब्राह्मण लिन्कन

सुनाइ पाठ १४

सज्जीत

नृथ्य गीत र बालबालिको देल नै सज्जीत हो। सज्जीतलाई पूर्वीय र पाश्चात्य भाइडिनहोसू। मूलत: सज्जीतलाई पूर्वीय र पाश्चात्य भाइडिनहोसू। पूर्वीय र पाश्चात्य सज्जीतको छुट्टाई पहिलान र महत्व छ। पूर्वीय सज्जीतमा प्रयोग हुने वाजा भिन्नै किसिमका छन्। तो वाजा आर्थिक दृष्टिकोणले पनि त्यस्तै महांग हैनन्। प्रायः काठवाट निर्मित त्यस्ता बालबालिका वाजा नेपालीको सिप पोखिएको हुन्दू। मादल, खेजडी, डम्भ, च्याबड, नौमती वाजा, नूजुरा, मुरली, सारहरी, दुःला, मुर्चूङ्ग, विनायो, एकतारे, द्युझाँ, कठताल आदि वाजा नेपाली सिप र कलाका उपज हुन्। तीमध्ये नौमती वाजा नेपाली समाजमा बढी प्रचलित वाजा हो। नौमती वाजा नानीहोसू, दुःलोटा वाजा नानीहोसू। दम्भला दुःलोटा, दम्भाला दुःलोटा, द्युझाँला दुःलोटा, कर्नाल, भ्याम्टा, नरसिंग, ढोलक एकोटो गरी नौमती वाजा नानीहोसू। नेपाली समाजमा यी वाजा निकै लोकप्रिय र प्रसिद्ध छन्।

समाजका हरेक खुसियालीमा यस किसिमका वाजा बजाइने गरिन्छ । यी माधिका वाजावाट निस्किएको सझीतले मानवीय हृदयलाई प्रफुल्लित पाए ।

सुनाइ पाठ १५

सामाजिकीकरण

मानिस सामाजिक प्राणी हो । समाजिक गुणविना मानव जीवन अर्थहीन हुन्छ । मानवमा जन्मदेखि नै सामाजिक गुण विकास भएका हुँदैनन् । मानवलाई सामाजिक प्राणी बनाउने काम शिक्षाले नै गर्दछ । यसका लागि मानव मानवीचको पारस्परिक सहयोग जरुरी हुन्छ । समाजले चाहेका व्यवहार, स्वीकार गरेका मूल्य र प्रचलित सिद्धान्तलाई आत्मसात् गर्न नसकेसम्म कुनै पनि व्यक्तिलाई समाजमा मिलेर बाच्न मुस्किल पर्छ । जीवनयापनका क्रममा व्यक्तिले सामाजिक मूल्य, मान्यता, सिद्धान्त र विचारलाई आत्मसात् गर्दै जान्छ । त्यसपछि ऊ सामाजिक प्राणीमा विकसित हुन्छ । समाजमा योग्य नागरिक बन्नका लागि उसले सामाजिक मूल्य र आदर्शसंग परिचित हुनुपर्छ । त्यसैले बालकलाई जन्मदेखि नै सामाजिक संस्कारयुक्त व्यवहार गर्न सिकाइन्छ । हरेक व्यक्तिले अनिवार्य रूपमा गर्ने सिकाइको यही प्रक्रिया नै सामाजिकीकरण हो । समाजले स्वीकार गरेका मूल्य मान्यता, सिद्धान्त एवम् आदर्श ग्रहण र त्यसैअनुसारको जिम्मेवारी पूर्ण भूमिका निभाउन नसकेमा सामाजिकीकरणमा बाधा पुग्छ । मानिसले समाजमा आफ्नो के स्थान हो र अरूपसंग कसरी व्यवहार गर्नुपर्छ भन्ने कुरा सामाजिकीकरणबाट सिक्छ । सामाजिकीकरणबाट नै बालबालिकाले आआफ्नो समाजिक मूल्यमान्यता, विश्वास र आदर्श सिक्दै जान्छ । तसर्थ व्यक्तिको व्यक्तित्व विकासमा सामाजिकीकरणको अहम् भूमिका रहन्छ ।

सुनाइ पाठ १६

भाषाशैली

कुनै पनि भाव अभिव्यक्त गर्ने माध्यम भाषा हो भने भाषिक अभिव्यक्तिको तरिका शैली हो । विशेष किसिमले कुनै काम गर्ने प्रणाली वा पढ्नेका ढाँचा, परिपाटी, छाटकाट आदिलाई नै शैली भनिन्छ । हुन त शैली एक साधन मात्र हो तर सबै साहित्यिक कृतिमा शैलीको महत्त्व हुन्छ । भाषाको स्वाभाविक सुन्दरता, सशक्तता, साहित्यिक उच्चतां र लेखकको योग्यताबाट शैलीको जन्म हुन्छ । जबसम्म कुनै वैशिष्ट्य आउदैन, त्यसलाई भाषाशैली भन्ने मान्छ । शाब्दिक प्रयोग र भाषिक उच्चताका दृष्टिले शैली सरल र अलड्कूत गरी दुई प्रकारका हुन्छन् । यस्तै शैलीलाई वर्णनात्मक, आत्मकथनात्मक हास्यमय, व्यङ्ग्यमय आदिमा विभाजन गरेको पाइन्छ । शैली रचनाकारको व्यक्तित्वको परिचायक भएकाले व्यक्तिपिच्छे फरक हुन्छ । त्यसैले बोलचालको सामान्य भाषामा विचलन देखापरेपछि त्यो विचलित अभिव्यक्ति नै रचनाको शैली बनेको हुन्छ ।

धन्यवाद !!

४४